

STUDIA MUSICOLOGICA UNIVERSITATIS HELSINGIENSIS 21

MARIS AMON-MERILAIN

**ÜHIS- NING ERIJOONI SOOME JA EESTI
KAITSELIITUDE PUHKPILLIMUUSIKAS
AASTATEL 1925–1934**

HELSINGIN YLIOPISTON MUSIIKKITIEDEEN LAITOS
2011

Studia Musicologica Universitatis Helsingiensis
on Helsingin yliopiston musiikkitieteen laitoksen julkaisusarja, jossa julkaistaan
musiikin tutkimuksen alaan kuuluvia monografioita, antologioita ja käännöksiä.

Päätoimittaja: prof. Eero Tarasti
Osoite: P.O. Box 35 (Vironkatu 1)
00140, Helsingin yliopisto

Selle raamatu välja andmist toetas Eesti Kaitseliit.

@ Maris Amon-Merilain 2011

Kujundus-küljendus: Elvi Kiin
OÜ Infotükk, Tallinn

ISSN 0787-4294
ISBN 978-952-10-7149-2 (nid)
ISBN 978-952-10-7150-8 (PDF)

Esitetaan Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi auditoriumissa XII lauantaina 15. lokakuuta 2011 klo 10.

EESSÕNA

Käesolevas uurimuses vaadeldakse Eesti Kaitseliidu ja Soome Suojeluskuntajärjestö puhkpilliorkestrite tegevuse sarnasusi ja erinevusi ajavahemikul 1925–1934. Aastaks 1934 oli need poolsõjaväelised vabatahtlikud riigikaitseorganisatsioonid saavutanud oma arengus stabiilsuse, kus prioriteetse sõjalis-sportliku tegevuse kõrval oli tähtis koht kodanikkonna isamaalis-kultuurilisel kasvatamisel, sealhulgas ka puhkpillimuusika abil. Antud töös on käsitletud Kaitseliidu organisatsioonide tekkimist, osavõttu Vabadussõdadest ning nende edaspidist rahuaegset tegevust ja kajastamist toleaeegses meedias. Samuti on tutvustatud põgusalt sõjaväemuusikat nii Soomes kui Eestis ning sõjaväemuusika mõju Kaitseliidu puhkpillimuusikale.

Põhirõhk asetseb kahe maakonna Lõuna-Pohjanmaa ja Pärnumaa Kaitseliitude puhkpillimuusika-alasel tegevusel, mille kõrval pilguheit vabariikide Kaitseliidu puhkpilliorkestrite tegevusele laiemalt. Uurimuses on tutvustatud toleaeagset kasutusel olnud puhkpillirepertuaari, mida kasutasid nii kutselised kui harrastusorkestrid – viimaste hulka kuulusid Kaitseliidu ja Tuletõrjeorganisatsioonide puhkpilliorkestrid.

Kaitseliidu puhkpillimuusikat peeti küll harrastustegevuseks, kuid kahtlemata oli sellel oluline roll mõlema vabariigi muusikaelu rikastajana.

Kaitseliidu muusikateemaga tegelesin aastast 1997 ning magistritöö sellest valmis aastal 2003. Käesolev uurimus poleks ilma Marjatta Kokkoneni ja professor Martti Turtola innustusest alanud.

Suur tänu doktoritöö juhendajale professor Eero Tarastile mõistva ning abivalmis suhtumise eest ja Irma Vierimaale igakülgse abi eest dokumentatsiooni vormistamisel. Tänuõnad doktoritöö retsenseerijatele emeriitprofessor Arnolds Laimonis Klotinšile ja professor Martti Turtolale asjakohaste nõuannete ja märkuste eest.

Allikmaterjaliga tutvumise võimaluse eest Soomes võlgnen tänu Soome Teaduste Akadeemiale, kes rahastas uurimisvisiite Helsingisse ja Seinäjokisse.

Südamlikud tänuõnad kõigile neile abivalmis inimestele, kes nõu ja jõuga aitasid mul antud teemasse süveneda: Kaarle Sulamaa, Raija ja Juha Levonen, Jukka Vuolio, Aino Lehtonen, Ulla Aaltio.

Meenutan tänutundes neid inimesi, kes aastate eest intervjuudes minule oma mälestusi jagasid ning säilinud dokumente tutvustasid.

Täna endisi kolleege Maria-Magdalena Jürvetsoni ja Ivar Sinimetsa, kes aitasid minu tööd tõlkida ning keeleliselt loetavamaks muuta.

Eriline tänu kuulub mu perekonnale, kes ennastsalgavalt läbis koos minuga uurimistöö kaheksa-aastase raske ja üksildase tee.

22. august 2011

Tallinn

ABSTRACT

This study focuses on the similarities and differences between the Estonian Defence League and the Finnish Civil Guard brass bands during the period 1925-1934. By 1934 this paramilitary volunteer state defence organisation had reached stability in its development, such that social, cultural and patriotic education of the people – with the help of brass band music among other means- had acquired a significant role, in addition to prioritised military and sports activities.

The study begins with introductory paragraphs I and II, which describes the founding of the organisations, their participation in the Wars of Independence and their subsequent peace time activities as well as their representation in the media at the time. The thesis also briefly introduces military music in Finland and Estonia, as well as describes the influence of military music on the Defence League brass bands. The period under review includes the global economic crisis, which undoubtedly concerned the Defence League/Civil Guard and the Lapua and War of Independence movements, which greatly affected the apolitical principles of the organisations.

The main emphasis of the thesis is the Defence League/Civil Guard brass band's musical activities in two counties – Etelä-Pohjanmaa and Pärnumaa, while also including a general overview of the Estonian Defence League brass bands' activities. One of the most important benefits of the thesis is its introduction of the brass band repertoire in use at the time, which was played by both professional and as well as amateur orchestras – the latter of which also included the brass bands of the Defence League/Civil Guard and the Fire Services.

Brass band music held a secondary, yet significant position in the Defence League/Civil Guard, where the orchestra as a musical grouping was obliged to perform not only at inner-organisational and national celebrations but also at any event requiring brass band music, such as song festivals, singing days, and other local cultural events. The professional preparation of the band conductors at the beginning of the period under review was not well specialised, but the training of the Defence League/Civil Defence brass band conductors was carried out regularly in both republic according to the opportunities and dedicated training programmes available. The musicians of the Defence League/Civil Defence brass bands were at the same time members of the military organisations as well as amateur musicians, which placed upon them extra demands – they were under close public supervision in all situations.

Based on the principle of chronology it appeared that both Finnish and Estonian respective organisations' brass bands used the gradually improving economic situation for purchasing musical instruments, obtaining repertoire and training musicians/conductors.

Despite the fact that brass band music in the Defence League/Civil Guard was considered an amateur activity and a hobby, the more far-reaching objective of the organisation was to resemble the Defence Forces' orchestras as closely as possible in all aspects. The Defence League/Civil Guard brass band music definitely had a significant influence on forming, developing and enriching music life in both republics. The reviewed nine-year period introduced the musical activities of the Defence League/Civil Guard against the background of the everyday life of the organisation and the need for brass band music and its continuity in the voluntary state defence institutions of both republics.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	9
1. AJALOOLISED EELDUSED KAITSELIITUDE KUJUNEMISEL	11
1.1. Eesti ja Soome tee kaitseliitude moodustamisel	12
1.2. Kaitseliit Vabadussõjas	14
1.3. Kaitseliidu rahuaegne tegevus Eestis	17
1.3.1. Pärnumaa Kaitseliidu elust	27
1.3.1.1. Kord ja käitumine Kaitseliidus	32
1.3.1.2. Sporditegevus malevates	34
1.4. Kaitseliidu rahuaegne tegevus Soomes	37
1.5. Lõuna-Pohjanmaa Kaitseliidu elust	43
1.5.1. Sporditegevus Lõuna-Pohjanmaa malevas	47
1.5.2. Kasvatustöö Lõuna-Pohjanmaa malevas	48
2. PUHKPILLIMUUSIKA VAJALIKKUS MILITAARSTRUKTUURIS	55
2.1. Sõjaväemuusika ajaloost	55
2.1.1. Soomes	56
2.1.2. Eestis	62
2.2. Marsimuusika	66
2.2.1. Soomes	67
2.2.2. Eestis	73
2.3. Sõjaväe ja Kaitseliidu puhkpillimuusika seos	77
2.4. Tuletõrjest Eestis	79
2.4.1. Tuletõrjest Soomes	85
3. PUHKPILLIORKESTRI ROLL JA TÄHTSUS KAITSELIIDUS	89
3.1. Kaitseliidu puhkpilliorkestrite tekkimine	89
3.2. Dirigentide väljaõpe	98
3.3. Kaitseliidu puhkpilliorkestrite tegevus Eestis	105
3.4. Kaitseliidu puhkpilliorkestrite tegevus Soomes	111
3.4.1. Kaitseliidu puhkpilliorkestrid Lõuna-Pohjanmaal	127
3.5. Kaitseliidu puhkpilliorkestrite esinemised Eestis	138
3.5.1. Kaitseliidu puhkpilliorkestrite tasulised ja tasuta mängud	140
3.6. Puhkpillirepertuaar Soome Kaitseliidus	146
3.6.1. Orkestrite esinemised ja repertuaar Lõuna-Pohjanmaa malevas	158
3.7. Kaitseliidu puhkpilliorkestritest Pärnumaal	185
3.7.1. Pärnu maleva orkester	198
3.8. Eesti Vabariigi aastapäevade tähistamine Pärnumaa malevas	201
3.8.1. Iseseisvuspäeva tähistamine Lõuna-Pohjanmaa malevas	208
3.8.2. Pärnumaa malevkondade aastapäevad	214
3.8.2.1. Malevkondade aastapäevad Lõuna-Pohjanmaa malevas	218
3.8.3. Pärnumaa maleva aastapäevade tähistamine	219
3.8.3.1. Lõuna-Pohjanmaa maleva aastapäevade tähistamine	221
3.8.4. Võidupüha traditsiooni alustamine Pärnumaa malevas	222
3.8.4.1. Võidupüha tähistamine Lõuna-Pohjanmaa malevas	225

4. KAITSELIIDU PUHKPILLIORKESTRITE REPERTUAAR EESTIS	226
4.1. Eesti Lauljate Liidu Pasunakooride sektsioon (Puhkpillimuusika sektsioon)	234
4.2. Eesti Kaitseliidu puhkpilliorkestrite kontserttegevus	240
4.2.1. Laulupeod ja laulupäevad	243
4.2.1.1. Kaitseliidu ja tuletõrjeorkestrite osavõtt üldlaulupidudest	244
4.2.1.2. Maakondlikud laulupeod ja -päevad	250
4.2.1.3. Suvemuusika kontserdid	252
5. LAULUPEOD SOOMES JA SULASOL	255
6. KAITSELIIDU KUI ORGANISATSIOONI ÜHISKONDLIK-KULTUURILINE JA MUUSIKA-ALANE FUNKTSIOON	260
6.1. Eestis	260
6.2. Kaitseliidu ühiskondlik-kultuuriline funktsioon Soomes	269
6.3. Kaitseliidu ajakirjandus sõdadevahelisel perioodil	273
6.3.1. <i>Hakkapeliitta</i>	277
6.3.2. <i>Kaitse Kodu!</i>	281
6.4. Kaitseliidu malevate häälekandjad	286
6.4.1. <i>Nuijasoturi</i>	287
6.4.1.1. Lõuna-Pohjanmaa maakonnaleht Kaitseliidu maleva tegevusest	295
6.4.2. Pärnumaa maleva tegevusest ajakirjanduse ja <i>Pärnumaa Maleva Teataja</i> vahendusel	297
6.5. Muusika-ajakirjandus ja Kaitseliit	299
6.5.1. <i>Suomen Musiikkilehti</i>	299
6.5.2. <i>Muusikaleht</i>	305
KOKKUVÕTE	317
SUMMARY	324
TIIVISTELMÄ	331
ALLIKAD	340
Arhiivid	340
Arhivaalid	340
Publitseeritud allikad	344
Käsikirjad	347
Perioodika	348
Pisitrükised	354
Internetiallikad	355
Mälestused	355
Erakogud	356
Intervjuud	356
Helisalvestised	356
Töös kasutatud lühendid ja olulisemad tähendused	357

LISAD	
Lisa 1	358
Lisa 2	358
Lisa 3	359
Lisa 4	359
Lisa 5	360
Lisa 6	372
Lisa 7	375
Lisa 8	375
Lisa 9	377
Lisa 10	378
Lisa 11	380
Lisa 12	382

SISSEJUHATUS

XX sajandi algul, aastatel 1918–1944 tegutsesid Eestis ja Soomes vabatahtlikud poolsõjaväelised organisatsioonid kaitseliidud: Eestis Kaitseliit (1918–1940) ja Soomes *Suojeluskuntajärjestö* (1918–1944). Nende ülesandeks oli sõja ajal võitlemine koos regulaarvägedega välis- või sisevaenlase vastu ja rahuajal korra ning julgeoleku kindlustamine siseriigis. Vajadusel abistati politseid, piirivalvet ja tuletõrjet. Tähtis koht oli noorsoo sportlikul ja sõjalis-patriootlikul kasvatamisel. Muusika-alane tegevus ei olnud Eesti ega Soome organisatsiooni puhul primaarse tähendusega, kuid oli siiski tegevuse vajalik komponent.

Eesti kultuuri arengut mõjutasid lisaks põhjanaabritele kahtlemata ka ida-, lõuna- ja läänenaabrid, kuid käesolevas töös vaadeldakse peamiselt Soomest mõjutusi saanud Eesti Kaitseliidu kui organisatsiooni ühiskondlik-kultuurilist olemust ning selle puhkpillimuusika-alast tegevust XX sajandi esimesel poolel. Kõnealuste organisatsioonide (seega ka puhkpillimuusika harrastamise) ajaline kestvus 26 aastat oli lühike, kuid Eesti ja Soome senises ajaloos ainulaadne, omanäoline ja särav episood, mis vajab kindlasti jäädvustamist.

Käesolevas uurimuses vaadeldakse lähemalt mainitud organisatsioonide tegevuse taustal puhkpillimuusika valdkonna sarnasusi ja erinevusi. Mõistetavatel põhjustel ei saa võrrelda Eesti ja Soome vastavate organisatsioonide puhkpillimuusika valdkonna tegevust tervikuna ning autor on valinud üldpildi saamiseks sellest perioodist aastad 1925–1934, süvenenumalt Pärnumaa ning Lõuna-Pohjanmaa malevate tegevuse ja puhkpillimuusika harrastamise. Käsitletava perioodi algdaatumiks on valitud 1925, kuna tollal said organisatsioonid omale alalised, kuni Kaitseliidu likvideerimiseni teeninud pealikud, kes viisid Kaitseliidu tugevale teotahtelisele tasemele. Üldtuntud ajalooseikadel on peatunud äärmiselt põgusalt ning allikaviited neile puuduvad.

Poliitiliselt ebastabiilsetel aegadel hävitati Kaitseliidu dokumentatsioon Eestis peaaegu täielikult. Eesti Riigiarhiivis (ERA) on säilinud fondis 2151 (Kaitseliidu Peastaap) vaid 641 arhivaali. Sadade kilode kaupa dokumente hävitati aastal 1952. Mõne maakonna või linna kaitseliidu malevast on säilinud vaid üksikud dokumendid. Näiteks asub Eesti Riigiarhiivis praegu Saaremaalt 7, Narvast 8, Tartust 12, Pärnust 13, Sakalamaalt 21 säilikut. Soomes on säilinud omaaegset materjali rohkem. ERA-s säilitatakse Kaitseliidu Pärnumaa maleva¹ tegevust käsitlevaid materjale fondis 2151. Puhkpilliorkestrite olemasolust ja tegevusest nendes juttu pole, seetõttu tuli orkestri-

¹ Kaitseliidu dokumendid võeti esmakordselt arhiivi vastu 14. nov. 1940.a., algsest olid need korrastamata. 1948 viidi läbi esimene korrastamine.

1962.a. anti materjalid üle ORKA-le ja tehti teine korrastus.

1969.a. korrastati kolmas kord ning osa hävitati. (F 509-s nim.1 lk 4–8)

liikumise jälgimisel toetuda kaudsetele allikatele ning teave kildhaaval kokku korjata. *Suojeluskunta*- ja *Lotta Svärd* muuseumis Seinäjokis Lõuna-Pohjamaal anti töö autori käsutusse kogu tollest ajast (1925–1934) säilinud malevamaterjalid, ka orkestrite tegevuse kohta, ja neid on antud töö koostamisel täielikult kasutatud.

Soome puhkpillimuusika uurijate materjalidest on töös kasutatud K. Karjalaineni, K. Laitineni, F. Dahlströmi, J. Vuolio jt töid. Nendele lisaks on kasutatud mitmeid Kaitseliidu ajaloo jäädvustajate väljaandeid. Eesti puhkpillimuusika arengut ja kulgu XIX ja XX sajandil on uurinud O. Kasemaa (1981, 1983, 1989, 1999), K. Leichter (1968), A. Kasemets (1935) ning eksilis J. Aavik (1969). Puhkpillimuusikast sõdadevahelisel perioodil on kirjutanud A. Kiilaspea (1975). Puhkpilliorkestrite tegevusest aastatel 1920–1940 on kirjutatud Tallinna Riiklikus Konservatooriumis mitmeid diplomitöid. K. Tuberik (1968), T. Hiob (1976), P. Zink (1972), A. Andrekson (1980), A. Haasma (1975). Eesti sõjaväemuusikat aastatel 1918–1940 on uurinud P. Saan.

Peamisteks uurimisallikateks antud töö koostamisel olid Lõuna-Pohjanmaa maa-konnaarhiiv, Sõjaarhiiv (*Sota-arkisto*) Helsingis ja Eesti Riigiarhiiv; mitmed raamatukogud ning tolleaegne ajakirjanduslik materjal. Kasutatud on mälestusteraamatuid, intervjuusid, fotomaterjale, erakogusid ning rohkesti käsikirjalisi allikaid. Kaitseliidu ajaloo ning muusikaajaloo uurimisel pole sellist ühendatud teemapüstitust varem esinenud.

Ühisteemakäsitluse tõttu vajab Kaitseliidu organisatsioonide tegevus lähemat tutvustamist muusikahuvilisele lugejale ning Kaitseliidu ajaloost huvitatutele pakub meeldivald üllatavat tõdemust fakt, et puhkpillimuusika abil saab sõjandusega seotud toiminguid atraktiivsemaks muuta – isegi harrastustegevuse tasemel. Kas ja kuidas Kaitseliidu muusikategevuse juhid suutsid kaugemat eesmärki – lähenemist nii sisuliselt kui vormiliselt kaitseväge muusikale – oma organisatsioonis ellu viia ning palju muid muusikasse puutuvaid lahendamist vajavaid küsimusi nagu repertuaar, dirigentide väljaõpe, kontserdikorraldus, puhkpillimuusika võimalused ühiskonna kasvatusprotsessis osalemisel, selgitatakse antud uurimuses.

Kaitseliidu organisatsioonid olid mõlemas vabariigis nimeliselt ja sisuliselt sarnased, kuid neis, ka puhkpillimuusikas, leidis palju erinevat, mille väljaselgitamine on käesoleva töö eesmärk.

1. AJALOOLISED EELDUSED KAITSELIITUDE KUJUNEMISEL

Soome lahe äärses kahe riigi ajalugu ja kultuur on paljudes aspektides sarnane ning seega omavahel hõlpsasti kõrvutatav. Mitmed ajaloolised tähtsündmused toimusid kahel pool Soome lahte suhteliselt üheaegselt. Näiteks aastal 1362 tunnistati Soome täieõiguslikuks Rootsi maakonnaks ning kogu Eesti langes aastal 1346 Saksa ordu valitsemise alla. Samuti olid lähedikkude ülikoolide asutamisaastad, vastavalt 1632 Tartus ja 1640 Turus. Esimestele üldlaulupidudele, mis toimusid Eestis 1869 Tartus ja Soomes 1884 Jyväskylä, ei saadud veel rongiga sõita, sest raudteede ehitamise alguseks Soomes oli aasta 1862 ja Eestis 1870. Sealt alates võib Eesti kultuuri arenemisloos kõnelda tunduvalt Soome mõjust ja sidemetest. Eepose *Kalevala* ilmumine aastail 1835 ja 1849 oli otseseks tõukeks ka *Kalevipoja* ilmumisele aastail 1857–1862. Aastal 1876 käis C. R. Jakobson Helsingis esimesel Soome põllutöönäitusel ja soovitas *Sakalas* agaralt Soomest eeskujuga võtta nii koolikorralduses kui muudes eluvaldkondades. Ei puudunud ka muusikalised kontaktid, nimelt käis Tartus I üldlaulupeol soomlaste esindus (J. R. Aspelin, C. G. Svan) ning järgmistel laulupidudel Soome delegatsioon aina suurenes. Vastukülaskäigu Soome tegi 1883. aastal Torma laulukoor Adam Jakobsoni juhatusel. Arvatavasti said naabrid meie laulupidudest inspiratsiooni. Soome muusikat Eestis on tutvustanud K. A. Hermann.²

Muusikaelu Soomes, ka puhkpillimuusika arengut enne XX sajandi 20. aastaid tutvustas eesti lugejale professor Heikki Klemetti (1876–1953) väljaandes *Soome maa, rahvas ja kultuur*: "...meie pasunakooride hulgas, kes kõik koosnesid vaskpilli-puhujast, oli enne ilmasõda ka mitmeid tähelepanekavaid maale, iseäranis vabrikukohtades. Uut elu on pasunamäng saanud meie Vabadussõja järel Kaitseliidu korralduse kaudu, sest mitmes kohas on Kaitseliidu omad hästi korraldatud ja eluvõimelised mängukoorid. Rohkem on hakatud kasutama koosseisudes puupuhkpille. Pasunakoore on igas maakonnas vähemalt üks, mõnel pool mitugi. Kunstiline tase ei ole veel eriti kõrge, kuid paraneb vähehaaval "kui sõjaväes õpetatud mängijaid levib maale umbes 25-st meie sõjaväekooriga."³

Soome eeskujuga rakendati muudeltgi elualadel, nagu põllumajandusväljaõpe ja karskusliikumine. Mõned kirjandusrühmituse *Noor-Eesti* liikmetest (G. Suits, V. Grünthal-Ridala, Joh. Aavik) olid saanud hariduse Helsingi Ülikoolis. Ettepaneku Soome-Eesti kaksikvabariigi loomiseks esitas 1917. aastal nooreestlane G. Suits, kuid see idee ei teostunud kunagi.⁴

² Anni 1924: 168–173

³ EKM AR C 393

⁴ Anni 1924: 168–173

Rahvusvahelise õiguslase kirjanduse⁵ toodud andmed väidavad, et inimkonna teadaoleva 5000-aastase ajaloo vältel on peetud umbes 15 000 sõda, seega kolm sõda aasta kohta. Sellest võib järeldada, et sõjaseisukord inimkonna ajaloos on olnud pidev ning rahuaeg midagi lühiajalist ja ebatavalist.⁶ Sõdade põhjusteks on olnud territoriaalsed vallutusplaanid, majanduslikud soovid, usulised erimeelsused, rahvuslikud konfliktid, maailmavaatelised lahkkelid.

Möödunud XX sajand Euroopa ajaloos ei osutunud selles suhtes erandiks. Poliitiline olukord väljus Euroopa riikide kontrolli alt I maailmasõja puhkedes, kui sõtta olid haaratud paljud riigid ning kogu Euroopa edasine saatust sõltus suurel määral Venemaa edutusest või edukusest. 1917. aastaks oli tsaari-Venemaa tulevik otsustatud. Tsaarivõim läks üle Ajutisele Valitsusele, kellelt võtsid aasta lõpukuudel võimu bolševikud. Kesk-Euroopa riikides (Saksamaa, Austria-Ungari, Poola) toimusid samuti laiaulatuslikud vasakpoolsete võimuhaaramiskatsed, mis ägeda võitluse tulemusel maha suruti. Peale I maailmasõda tekkis rida uusi väikesi rahvusriike, nende püsijäämiseks vajati lisaks regulaarmeele ka vabatahtlike poolsõjaväeliste organisatsioonide tuge.⁷

XX sajandi esimesel poolel mitmetes Euroopa riikides ellukutsutud vabatahtlikud riigikaitseorganisatsioonid kandsid järgmisi nimesid: Lätis *Aizsargs organizacia*, Leedus *Lietuvas Šauliu Sajunga*, Poolas *Polska Myśliwy Związków*, Rootsis *Landstorm Förbund*, Soomes *Suojeluskuntajärjestö* (edaspidi on selle paralleelse nimetusena kasutatud nime Soome Kaitseliit) ja Eestis Kaitseliit.

1.1. Eesti ja Soome tee kaitseliitude moodustamisel

Vajadus organiseeritud kaitsetegevuse järele Eestis on dateeritav märtsist 1917, kui pärast Veebruarirevolutsiooni toimumist Venemaal oli likvideeritud tsaariaegne politseiorganisatsioon ja seega loodud soodus pinnas anarhia tekkeks. Tallinnas asutati 1. märtsil 1917 rahvuslik miilits, mille tegevus kestis paar nädalat. Järgnes mitmeid kuid väldanud korralageduste periood: röövimised, kokkupõrked endiste tsaariarmee sõdurite ja kohalike elanike vahel jm. 2. septembril 1917 pandi alus organisatsioonile Omakaitse, kuid sellegi eluiga jäi lühikeseks – enamlased kuulutasid juba detsembris 1917 Omakaitse likvideerituks ning relvad tuli loovutada. Siiski osalesid Omakaitse liikmed korra kindlustamisel tänavatel vahetult Eesti Vabariigi väljakuulutamise ajal. Aprillis 1918 asutati kokkuleppel Saksa okupatsioonivõimudega kodanikukaitseline organisatsioon *Bürgerwehr*, mille tegevus kuulutati lõppenuks Eesti Kaitse-Liidu moodustamisega 11. novembril 1918, organisatsiooni ülemaks sai mereväekapten Johan Pitka (1872–1944).

Soomes alustati iseseisvumispüüdlusi 1914. aasta sügisel tsaar Nikolai II kehtestatud venestamisprogrammi järel, mille kohaselt Soome oleks nii majanduslikult kui

⁵ Uustal 1984: 331

⁶ Pöder 1995: 927

⁷ Tikka 2006: 17–20

kultuuriliselt sulandunud Vene ühiskonda.⁸ Vältimaks taolist olukorda hakkas Soome haritlaskond aktiivselt tegutsema. Eriti õppival noorsool oli tõsisem põhjus vägivallale vastu hakata, sest nendest sõltus tookord palju – kas tulevikus elatakse vabas või okupeeritud Soomes.

20. novembril 1914 peeti Helsingis nn Ostrobotnia majas ajalooline koosolek, kus otsustati oma rahvaväe moodustamise küsimus. Konkreetne praktiline tegevus algas 22. jaanuaril 1915, kui esimene rühm noori Soome patrioote läks Rootsi kaudu sõjalisele väljaõppele Saksamaale Lockstedti laagrisse Hamburgi lähedal. Laagris oli soomlase S. Sihvo asutatud jäägrite puhkpilliorkester, millesse kuulus 20 mängijat. Esineti kasarmutes, parkides, paraadidel, jumalateenistustel ja matustel.⁹ Tollast poliitilist olukorda silmas pidades nimetati Lockstedti kursust *Pfadfinder*’ite (skautide) kursuseks, pataljoniülemaks määrati sakslasest major Maximilian Bayer (1872–1917). Hiljem, 1916. aastal hakkasid õppelaagris ettevalmistuse saanud kokku umbes 2000 meest kandma nime 27. kuninglik preisi jäägripataljon (*Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27*), sellesse kuulus 6 kompaniid ja 1 patarei. 1918. aastal liideti 27. jäägripataljon Soome armeega ning see osales Valgekaardi koosseisus Vabadussõjas. 25. veebruari peeti 27. jäägripataljoni pidu- ja mälestuspäevaks alates 1918. aastast, kui pataljon tuli Vaasa kaudu Soome ning defileeris C. G. Mannerheimi (1874–1951) ees paraadmarsil. Kokku osales sõjategevuses 1918. aastal 1261 jäägrit, kellest 131 hukkus ja 238 sai haavata.¹⁰ Paljud jäägriväljaõppe saanud sõjaväelased osalesid aastakümneid hiljem nii Talve- kui Jätkusõjas.

Soome riigikaitseks ei piisanud ainult Saksamaal väljaõppinud jäägritest. 1917. aasta suvel loodi Helsingis keskkomitee, mis hakkas moodustama Soomes salajast sõjalist organisatsiooni jäägrite toetusel. Algselt tuletõrje egiidi all toiminud rühmitusi, mis hõlmasid kogu riigi, hakati sealtpeale nimetama kaitseliidu osakondadeks.¹¹

Milleks kaitseliidu osakondi 1917. aastal vajati? Aktivistid tahtsid esialgu Kaitsekaardi (*suojeluskaarti*) abil puhastada Soome territooriumi vene sõjaväelastest. Oktoobrirevolutsiooni järel moodustati Helsingis Tööraha revolutsiooniline kesknõukogu (*Työväen vallankumouksellinen keskusneuvosto*) ja Tööliskaart (*työläiskaarti*), mis kavatses muuta Soome Nõukogude Venemaa toetusel tööliste valitsetavaks kommunistlikuks riigiks. Soome Senat ei olnud sellega nõus ning otsustas moodustada Soome enda kaitseväge (A. Mikkola ettepanekul 30.11.1917) ning saavutada Soome iseseisvus. Poliitiline olukord kippus Senatil käest libisema ja seetõttu asuti kiiresti kaitsekaarti tugevdama ning sinna mehi mobiliseerima. Vimpelis alustati ohvitseride koolitust. Valitsus nimetas Põhja-Soome kaitseväge ja riigi sõjakomitee ülemjuhatajaks kindralleitnant C.G. Mannerheimi.¹²

⁸ Eskola 2003: 177

⁹ Ampuja 1988: 9

¹⁰ Alahonko 1998: 13

¹¹ Eskola 2003: 181

¹² Eskola 2003: 187

1.2. Kaitseliit Vabadussõjas

Senat kinnitas Soome Kaitseliidu valitsusväeks 25. jaanuaril 1918.¹³ Sellal oli Soomes veel ligikaudu 70 000 vene sõjaväelast, kes oleksid võimalusel toetanud Soome Punakaarti.¹⁴ 28. jaanuaril 1918. aastal kukutas punarevolutsioon Soome valitsuse ja Senati. Kaitseliit alustas vastukaaluks Lõuna-Pohjanmaalt venelaste väeosadelt relvade konfiskeerimist. 108-päevane Soome Vabadussõda oli alanud.¹⁵

Sõjaline abi (üks Läänemere diviis) Saksamaalt saabus Hankosse 3.4.1918 R. von Goltzi juhtimisel ning see kiirendas oluliselt sõjategevuse kulgu Soome iseseisvumise kasuks. Sama R. von Goltz sai hiljem *Landeswehr*i väejuhina Eesti Vabadussõjas Võnnu all 23.6.1919 kaotuse osaliseks.¹⁶

Mais 1918 oli Soome Vabadussõda (Ahvenkoskis) tegelikult lõppenud ja 16. mail 1918 korraldasid võitnud valitsusväed Helsingis võiduparaadi. Soome oli vaba ja iseseisev riik. Jäägrite osalust Soome Vabadussõjas on võimatu üle hinnata ja seda tõendas ka 1918. aasta 16. mai võiduparaad, kus puhkpilliorkestrite enamuse (11) moodustasid jäägriüksuste juurde kuuluvad orkestrid.¹⁷ 1.3.1918 oli loodud Korsholmis sõjaväemuusika kool ja seetõttu osutuski võimalikuks sellise suure arvu sõjaväe-orkestrite (19) osavõtt Vabadussõja lõpuparaadist Helsingis.¹⁸

108 päeva kestnud Vabadussõjas 1918. aastal kaotas soome rahvas otsese sõjategevuse käigus valgete poolel ligikaudu 3200 ja punaste poolel 3600 inimest. Lisaks kaotused valge (8380) ja punase terrori (1649) läbi. 265 inimest hukati kohtuotsuse põhjal sõjakurjategijatena. Kohut oodates hukkus vangilaagrites nälja ja nakkushaiguste tagajärjel umbes 12 000 inimest.¹⁹ Soome kaotused Vabadussõjas olid seega ligi 30 000 inimest. Vabadussõda kujunes sõja vältel ümber kodusõjaks ja rahvuslikust tragöödiast saadi valusad õppetunnid.

Sõjajärgsetel aastatel (1918–1921) toimunud riigisisest verevalamist on põhjalikult käsitletud Markko Tikka. Ta tõdes, et sõjajärgset vägivalda põhjustasid kättemaksuiha ja vana vihavaen: *“sisällissodan jälkeisessä väkivallassa kukkivat avoimesti kostonhalu, vihanpito ja vanhojen kalavelkojen maksamishalu”*.²⁰ Tihtipeale sai tapluse käigus surma kõrvalisi tsiviilisi, kes polnud valinud ei punaste ega valgete poolt. Sõja järelmõjud puudutasid otseselt või kaudselt kogu Soome elanikkonda. M. Tikka on väitnud, et soomlaste toibumine sõjast kestis kuid, aastaid ja mõnel puhul kogu elu: *“suomalaisten henkinen paluu sisällissodasta kesti kuukausia, joskus vuosia, joillekin koko elämän.”*²¹

¹³ Vapautemme vartiossa 1957: 13

¹⁴ Zetterberg 1991: 22

¹⁵ Roudasmaa 1997: 17

¹⁶ Traksmäa 1939: 149,159

¹⁷ Ampuja 1988: liite 4.1.

¹⁸ ibid

¹⁹ Zetterberg 1991: 15–39

²⁰ Tikka 2006: 221

²¹ Tikka 2006: 221

16.05.1919 Helsingis peetud võiduparaadile kutsuti osalema igast Kaitseliidu malevast teatud arv kaitseliitlasi ja pillimehi. Eelnevalt oli riigihoidja C. G. Mannerheim külastanud kõiki tähtsamaid Vabadussõjaga seotud paiku Soomes alates Vaasast (28. jaanuaril 1919) ning Oulust. N. V. Hersalo on selle kohta kirjutanud: "Alguses ei suutnud kaitseliidu üksused veel demonstreerida oma suurt isikkoosseisu või eeskujulikkust sõjalist esinemist."²²

Kõigil kohtumistel kaitseliitlastega pidas riigihoidja C. G. Mannerheim sütitavaid kõnesid ja lisas üleskutseid Soome noortele Kaitseliiduga ühinemiseks. Tema marsruut oli valitud vastavalt paikkonna vabastamisele Vabadussõja käigus. Aprillikuu lõpuks oli jõutud Kaitseliidu organisatsiooni sedavõrd tugevdada, et Kaitseliidust oli saanud korralikult vormirõivais, suurearvuline sõjaline jõud, kes oma reipa marsi, lehivate lippude ning kõlavate orkestrihelidega andis rahvale kindlustunnet omariikluse ja vabaduse kaitsmisel ning säilitamisel.²³ Nelja kuuga oli olukord põhjalikult muutunud ja progressiivselt mõtlevad kodanikud hakkasid arvestama Kaitseliidu mõjujõuga. Lõuna-Pohjanmaa malevast osales paraadil 65 kaitseliitlast: Vaasast 25, Ilmajokist 18, Laihiast 10, Jalasjärvist 12 kaitseliitlast; pillimehi saadeti paraadile Jalasjärvist 5, Isojokist 6, Isokyröst 5. Kaitseliitlaste kokkukutsumine toimus Kaitseliidu Peastaabi ringkirja No 0629, 1.5.1919 alusel ning ringkirjas olid fikseeritud täiendavad instruksioonid kogu ürituse korralduse kohta.

Eesti Vabadussõda oleks ilma Kaitseliidu osaluseta lõppenud hoopis teisiti. Õigupoolest poleks see ilma kaitseliitlasteta saanud alatagi, sest mobilisatsiooni ei olnud veel korraldatud. Kuid oli täiesti selge, et ainult vabatahtlikest moodustatud sõjaväest ei piisanud korraga kahekordse vaenuväe vastu võitlemiseks. 22. novembril 1918 ründasid Nõukogude väed Narvat, kuid selle rünnaku löid edukalt tagasi Saksa väed.²⁴ 1918. aasta 27. novembril alustati Eestis vabatahtlike ehk kaitseliidulaste meeste kokkukutsumist. *Riigi Teatajas* ilmus vastav üleskutse: "Eesti Rahvaväe ülesandeks on Eesti riiklikku iseseisvust kaitsta ja avalikku korda Eesti Demokraatlikus Vabariigis alal hoida. Eesti Rahvaväe arv määratakse esialgu 25 000 mehe peale ja tõstetakse edaspidi tarvidust mööda. Eesti Rahvaväeks kutsutakse vabatahtlikud 21–35 aastani. Kokkukutse algab 21. novembril. Kui 28. novembriks mõnes maakonnas nõutav arv rahvaväelasi kokku ei tule, siis tuleb sõjaministri korraldusel meeste sundvõtmine 21 aastast alates".²⁵ Pingeline sise- ja välispoliitiline olukord tingis lisaks Kaitseliidule ka üldmobilisatsiooni väljakuulutamise, esialgse kava kohaselt laienes see 21–24-aastastele meeskodanikele.²⁶ Sõjaline oht osutus niivõrd tõsiseks, et isegi Soomes elavad sobivas vanuses eestlased pidid end sõjaväeteenistusse registreerima: "23. detsembril 1918 otsustas Ajutine Valitsus Eesti Vabariigi kodanike mobilisatsiooni Soomes samadel tingimustel, mis kodumaal maksavad, välja kuulutada ja kohustada konsulit sõjakohustuslike kodanike registreerimist algama."²⁷

²² Hersalo 1966 II: 55

²³ Hersalo 1966 II: 58

²⁴ Traksmäe 1939: 49

²⁵ RT 1918, 1: 2

²⁶ RT 1918, 3: 6

²⁷ RT 1918, 10: 3

Eesti Rahvaväe ohvitserkond oli võrsunud Vene armeest ning osa eesti rahvusest ohvitseride jäigi teenima Nõukogude armeesse. Seetõttu on mõistetav ka 1918. aasta *Riigi Teatajas* nr 3 ilmunud kategooriline üleskutse eesti ohvitseridele: "Tuletan veelkord kõigile Eesti ohvitseridele 16. nov. 1918. aasta mobilisatsioonikäsku meelde. Eraldi peavad ohvitserid, kes enne Eesti polkudes teenisid, viibimata oma polkudesse ilmuma. Kes viie päeva jooksul sellest päevast alates, kui käsk *Riigi Teatajas* ilmub, oma teenistuskohale ei ilmu, võetakse kohtulikule vastutusele."²⁸

Vabadussõja algul 28. novembril 1918 oli Eesti sõjaväes ainult kuni 2300 meest, puudus sõjaliselt ettevalmistatud väeosa nagu Soomes jäägrid, kuna Saksa okupatsioonivõimud olid likvideerinud Eesti sõjaväe 20. märtsil 1918. aastal. Idapoolseks vastaseks oli Nõukogude armee 6. ja 2. diviis kokku 9000 mehega.²⁹ Eesti kaotas Vabadussõjas 3588 inimest.³⁰

On märkimisväärne, et mõlema riigi vabadussõdade alguses oli kandev osa kaitseliitudel, 108 päeva kestnud Soome Vabadussõda toimus 1918. aasta algupoolel, kuid Eestis võitles iseseisvuse eest 1918. aasta lõpust Tartu rahuni. Ohvriterohke Vabadussõda lõppes Eesti jaoks Tartu rahuga 2. veebruaril 1920, Soomega sõlmiti rahuleping 14. oktoobril 1920. Läti ja Leedu jõudsid rahulepinguni Nõukogude Venemaaga 1921. aastal.

Eesti Kaitseliidu üksuse tegevust Vabadussõja ajal kirjeldab kapten J. Lilienblatt Pärnumaa malevast artiklis *Viluvere rühmal 10. sünnipäev*. Artiklis öeldi, et Kaitseliidu Viluvere rühm koosnes vanematest meestest, kes ei kuulunud mobilisatsioon alla I maailmasõja ega Vabadussõjas. Rühma formeeris Vabadussõja ajal kohalik metsa-ülem hr Lossmann. Relvad ja laskemoon saadi Pärnu komandandilt. Viluvere oli tol ajal väga eraldatud metsanurk, mis jäi võimude mõjusfäärist välja. Seetõttu tuli kohapeal ise hakkama saada viinapõletajate, spekulantide, varaste ja isegi vaenlase salakuulajatega. Tööd ümbruskonnas korrahoidmisel rühmal jätkus. Pärast Vabadussõda lõpetas rühm tegevuse, kuid peale detsembrisündmusi 1924 käivitas hr Lossmann kaitseliitlaste tegevuse uuesti, isikkoosseis oli suures osas endine. Hiljem lisandus ka nooremaid liikmeid.³¹

Vennasrahva abi Eesti iseseisvuse saavutamisel oli hindamatu. Eesti vabaduse eest elu ohverdanud *Põhjapoegi* – soome vabatahtlikke – saadeti suurima austusavaldusega läbi Tallinna sadamasse leinatseremoonial 13. jaanuaril 1919. Leinarongkäigus osalesid 1. jalaväepolgu, kooliõpilaste pataljoni, suurtükiväe, ratsaväepolgu ja Tallinna Tuletõrjeseltsi puhkpilliorkestrid.³²

Soomest saadi sõjaolukorras abi peale isikkoosseisu ka kirjasõna näol. Ajakirja *Sõdur* toimetusest sai soovi korral tellida Soome sõjandusajakirja *Suomen Sotilas* (vastutav toimetaja Ilmari Heikinheimo) tellimishinnaga 12 marka aastas.³³

²⁸ RT 1918, 10: 6

²⁹ Traksamaa 1939: 45

³⁰ ibid: 261

³¹ Lilienblatt 1929: 66–67

³² Saan 2006: 69

³³ *Sõdur* 1919: 8

Eesti Kaitseliidu liikmetest pälvivad Soome Kaitseliidu teenetemärgi *Ansioristi* kandmise õiguse alates 14. aprillist 1926 Kaitseliidu ülem J. Roska (1890–1943), J. Vende, Tallinna maleva pealik Friedrich-Karl Pinka (1895–1942), Kalevi malevkonna pealik Leopold Tõnson.³⁴

1.3. Kaitseliidu rahuaegne tegevus Eestis

Kas Kaitseliitu oli pärast Vabadussõda vaja? Teadupärast läks Eestis pärast Vabadussõda osa Kaitseliidu funktsioone üle piirivalvele ja politseile ning valitsusel oli kavas selle organisatsiooni tegevus lõpetada. Tegevus jätkus edaspidi Kütisalkadena. Kuid mõne aasta pärast muutus Eestis Kaitseliidu vajalikkus oluliseks, nimelt peale 1. detsembril 1924 toimunud vasakpoolset riigipöördekatset. Ilmnes, et riigikaitse-küsimust oli võetud liiga kergelt, oldi Vabadussõja võidust joovastuses ning arvati, et riigielus korra ning rahu säilitamiseks piisab kaitseväest ja politseist. Selgus, et ei piisanud ning nüüd alustati Kaitseliidu taasloomisega. Seni eksisteerinud Kütisalgad oli heaks pinnaseks Kaitseliidu restaureerimisele – eelnevast suuremas ulatuses ja uuendatud kujul. Kütisalka pääses omal ajal nelja soovitaja käendusega; kaitseliitlaseks saadi kolme soovitaja käendusel. Pärast 1924. aasta detsembri-sündmusi asuti Eestis hoogsalt Kaitseliitu taaslooma ning veebruaris 1925 oli see juba Kaitseväge allüksusena põhikirja alusel töötav vabatahtlik riigikaitseorganisatsioon.

Kui vaadelda Euroopa riikide, täpsemalt Läänemere äärsete väikeriikide Kaitse-liitude tegevuse põhimõtteid, siis näeme, et need olid paljuski sarnased. Läti Vabariigi Kaitseliidu, Leedu Küttide Liidu, Poola Küttide Liidu, Rootsi Rahvakaitseorganisatsiooni ja ka Eesti Kaitseliidu ning Soome Kaitseliidu põhiülesannete hulka kuulus:

a) sõja ajal koos regulaarväega osalemine riigi kaitsetegevuses;

b) rahu ajal:

1. *seadusandlikele võimudele abiks olla riiklike ja teiste üldtarvilikkude asutuste ja ehituste kaitsmisel ja kodanikkude julgeoleku kindlustamisel;*
2. *abi anda ühiskondlike õnnetuste puhul (veeuputus, metsade, soode põlemine jne);*
3. *anda oma liikmetele vastavateks korraldusteks ettenähtud sõjaväelist õppust ja kasvatust;*
4. *süvendada kodanikes isamaalist ja rahvustunnet;*
5. *kaasa aidata rahva kehaliseks kasvatuseks;*
6. *täita teisi ülesandeid, mis seadusandlikus korras tema peale pannakse.*³⁵

Kaitseliidu Peastaabi õppe- ja spordiosakonna pealikult A. Balderilt pärineb järgnevas tabelis toodud mitmete Euroopa riikide vabatahtlike poolsõjaväeliste organisatsioonide liikmete arv ja selle protsentuaalne suhe rahvaarvust aastal 1929.³⁶

³⁴ ERA f 2163, n. 1, s. 3, l. 39

³⁵ RT 1925: 117–120

³⁶ Balder 1929: 460

Vabatahtliku riigikaitse organisatsiooni nimi	Liikmete arv	% rahvaarvust
Soome Kaitseliit	93 000	2,7
Eesti Kaitseliit	25 000	2,4
Poola Küttide Liit	540 000	2,0
Läti Vabariigi Kaitseliit	23 000	1,3
Itaalia Rahvamiilits	470 000	1,3
Ungari Kodukaitse ühendus	43 000	0,6
Rootsi Rahvakaitseorganisatsioon	25 000	0,4
Leedu Küttide Liit	10 000	0,4

Rahvastiku osalusprotsendid nendes organisatsioonides olid väga väikesed, kuid siiski sai nende abil märgatavaks omaalgatuslik kaitsetahe, mis sisendas tol ajal kindlustunnet rahvusriigi säilitamiseks.

Taalise äärmiselt vajaliku rahvusliku kaitseorganisatsiooni olemasolu puhul tundub mõnevõrra kummaline asjaolu, et aastaks 1928 olid kümme rahuaastat Eestis kustutanud Riigikogu rahvasaadikute mälust Kaitseliidu tähtsuse omariikluse tekkimisel ning selle organisatsiooni vajalikkuse tulevikus. Tuntud sentents *si vis pacem, para bellum* on kehtinud ajast aega, seda poleks tohtinud tollane Riigikogu kahtluse alla seada. Rahuaegne muretus tuli ilmsiks Riigikogu töös 1929. aastal, kus mitmed rahvasaadikud seadsid Katseliidu edasise toetamise vajalikkuse kahtluse alla, võeti siiski kolmandal lugemisel 12. märtsil vastu Kaitseliidu toetamise seadus ja riigieelarvest eraldati organisatsioonile järgneva viie aasta jooksul à 650 000 krooni aastas. Järgnevalt mõned arvamuseavaldused erinevate erakondade esindajatelt, tollastelt Riigikogu saadikutelt Eesti Kaitseliidu teemal:

“Pean tähendama, et meie Kaitseliit, kui ta soovib saada rahvalikumaks organisatsiooniks ja kui ta soovib näha, et temast kõik kodanikud, kes riigikaitse kohustust kannavad, osa võtaksid, siis peab ta jääma erapooletule pinnale. ...Omalt poolt võin öelda, et pean kaitseliitu kui riiklikku organisatsiooni väga tarvilikuks. ...Mis puutub kaitseliidu organiseerimisse 1925. aastal, siis on arusaadav, et esimese detsembri riigipöörde katse meie rahvaväe ülemad paiskas niiöelda reaktsiooni mõttele ja selle tõttu siis, kui kaitseliitu organiseerima hakati, siis otsiti sinna võimalikult parempoolsemat elementi.” (Riigikoguliige J. Vain, Sotsiaaldemokraatlik Tööliste Partei)

“Meie kaitseliit on suur, umbes 28 000 inimest. Nende üle on ainult 68 juhti, kes alalist palka saavad. See tähendab, et ühe palgalise juhti peale tuleb umbes 400 inimest. Teised juhid teenivad kõik ilma palgata. Kui nüüd võtta arvesse veel päevad ja aja, mis seltskond kulutab kaitseliidu toetamise peale, siis on välja arvatud, et tuleb aastas umbes 100 miljonit senti. Tähendab riik annab 65 miljonit senti, aga seltskond ise 100 miljonit, tähendab rohkem kui riik.”(Riigikoguliige J. Soots, Põllumeeste Kogu)

“Kaitseliit on väga tarvilik organisatsioon, ta ei ole kellelegi sunduslik, vaid vabatahtlik, kuid temast osavõtmist peab kõigile soovitavaks pidama ja vastuvõtu juures ei tohiks mõõduandev olla inimmeelsus, vaid isamaalisus. Meie nõuame, et

riigikaitstes sõjavägi, niisamuti ka kaitsemiit peavad olema väljaspool erakondlikku poliitikat ja igasuguseid intriige. Ei võiks kellelgi kahtlust olla selle üle, nagu ei oleks meil kaitsemiitu tarvis. Ta on tarvilik mitte üksnes selleks, et ei korduks 1. detsembri 1924. a. kurvad sündmused, mis on jätnud sügavad jäljed meie riigi ellu. Kaitsemiit on tarvilik ka selleks, et noori välja õpetada ja peale seda, kui sõjaväelane on tegeliku sõjaväeteenistuse läbi teinud, on tarvis, et nad neid teadmisi, mis nad sõjaväes omandanud, ära ei unustaks, vaid neid täiendaksid kaitsemiidust osavõtmisega.” (Riigikoguliige J. Fuks, Põllumeeste Kogu)

“Minu isiklik seisukoht on see, et riigi eelarve korras kaitsemiidule toetuse määramine üldse kuidagiviisi õigustatud ja põhjendatud ei ole ja selle pärast tuleks see seaduseelnõu tagasi lükata juba esimesel lugemisel.” (Riigikoguliige A. Jõeäär, Marksistlik Tööraha Esindus)

“Lugupeetud rahvasaadikud, Kaitsemiit, Eesti vabariik ja tema kodanikud! Sel ajal kui Omakaitse 1917. aastal asutati, olin ma ta liige, samuti kui Kaitsemiit sõjaväljale läks, sest ma tundsin ta tarvidust. Kuid praegune Kaitsemiit? Ma ei saa aru, et ta praegu nii ülitarvilik on, et tema jaoks riigieelarvest summasid võetakse. Ma leian, et praegune Kaitsemiit on eraorganisatsioon, niisama kui tuletõrjujad, kui käsitöö avitamise seltsid.” (Riigikoguliige M. Krents)

“...Meie ei või panna oma sõjaväe peale neid lootusi, et ta sisemise julgeoleku kaitseks alati oleks tugev jõud. Meie võime ju tagasi minna pika teenistusaja sisseadmise juurde, aga seda ei luba meie aineeline jõud. ...Peame otsima mingisugust teist jõudu, mille võime välja viia sisemise julgeoleku kaitseks. See teine jõud on politsei, aga meie teame jällegi, kui palju see maksab. Selle tõttu tekkis meil kaitsemiit. Mis on tema head küljed? Tema koosneb nendest inimestest, kes vabatahtlikult ohverdavad oma jõu riigi julgeoleku kaitseks; fakt on see, et ta on odav. Kaitsemiidu organisatsioon maksab meil 720 000 krooni ja kaitseväge organisatsioon 18 000 000 krooni. ...Praegu on välja kujunenud, et kaitsemiidu eelarves on ette nähtud 720 000 krooni. See eelarve on läbi kaalutud mitme asutuse poolt ja vanemate nõukogu vaatas selle läbi ja ei leidnud võimaliku midagi kustutada. Seda on praeguse kaitsemiidu alalhoidmiseks tarvis.” (Riigikoguliige J. Laidoner)

“On iseenesest mõistetav, et meie kõigiti toetame seaduseelnõu ja toetame täies ulatuses, sest kõigist *uskumatutest vastuväidetest* hoolimata jääb meil kaitsemiit ikkagi niisuguseks üldriiklikuks ja rahvuslikuks organisatsiooniks, mille toetamiseks raha peab leidma eelarve korras. See summa on ülesannetega võrreldes, mida kaitsemiit teostab meie rahvusliku julgeoleku teenistuses, nii väike, et meie iseäranis kaitseväge kuludega võrreldes siin ülepea ei saa kõneldagi, nagu võidaks siin seda kuidagi viisi suureks, liiati ülearuseks pidada. Kaitsemiit võimaldab kodanikkudele endid treenida riigikaitse ja rahvusliku julgeoleku teenistuse jaoks.” (Riigikoguliige J. Tõnisson, Rahvaerakond).³⁷

Arvamusavalduste juures on tunda tugevat erakondlikku mõju, see oli parlamentaarse riigikorra puhul igati mõistetav. Loomulikult olid marksistid Kaitsemiidu seaduseelnõu vastu. Teised erakonnad, kaasaarvatud sotsiaaldemokraadid olid poolt. Poliitikute sõnasõjast hoolimata elas Kaitsemiit teiselt igapäevaelu ja järgis tegevuses rangelt erapooletut poliitilist joont.

³⁷ Kui Riigikogu arutas. 1929: 254–257

Organisatsiooni algaastail oli peamiseks eesmärgiks Kaitseliidu liikmeskonna suurendamine. Seda püüti teha mitmesuguste avalike esinemiste kaudu, mis sisaldasid endas kindlasti puhkpilli muusikat.

Kui jälgida Kaitseliidu Peastaabi antud korraldusi 1926. aasta Kaitseliidu päeva ülesehituse ja läbiviimise kohta, siis leiame palju sarnasust aastast 1934 Kaitseliidule usaldatud Võidupüha korraldamisega. Tollal, Kaitseliidu teisel tegevusaastal, tuli paraadile kaasata abijõude sõjaväe ja noorsooühingu orkestrite näol. Hiljem polnud selleks enam vajadust, sest kõigil Kaitseliidu suurematel üksustel – malevatel – olid oma heatasemelised puhkpilliorkestrid.

Eesti Kaitseliit pidi iseseisvusaja algul ja ka edaspidi aktiivselt sekkuma negatiivsete ilmingute likvideerimisse ühiskonnas. Pealinn ja selle ümbrus vajasis 1926. aastal röövlite ja varaste tegutsemise ohjeldamist ning vahelesegamist kuritegevusele. Tallinna maleva pealiku noomitusliku sisuga ringkiri malevkondadele oli järgmine: "...loen tarvilikuks siinkohal malevatele (pro malevkondadele) meelde tuletada, et kodanike julgeoleku kaitse ja ümbruskonna puhastamine kardetavatest ja kahjulikest tüüpidest – röövlitest, põletajatest ja varastest on malevlaste aukohus ja lähem ülesanne. F. Pinka"³⁸ Lähtuvalt põhikirjast oli Eesti Kaitseliit organisatsioonina multifunktsionaalne, kasutatav nii sõja- kui rahuajal. Kaitseliidu tegevuse algaastail tuli organisatsioonil kokku puutuda igat liiki ühiskondlike ebakõladega. Näiteks tuli võidelda salaküttimise, piiritusevedamise, puskariajamise jm taoliste pahedega, st abistada politseid kohalikul territooriumil korra tagamisel. Kaitseliidu Peastaabi ülema ringkiri nr 821 (14. mai 1930) sisaldas Piirivalve Valitsuse ülema kirja nr 558, milles paluti Kaitseliidult kui vabariikliku võrgustikuga organisatsioonilt abi salakauba sisseveo piiramiseks ning poliitiliselt kahtlase elemendi piirületusel tabamiseks. Ringkirjas pöördus Kaitseliidu ülem malevapealike ja malevlaste poole üleskutsega jälgida salakaubavedu, üle piiri käijaid ja nende varjajaid ning teavitada koheselt kohalikku piirivalveüksust toimunust.³⁹

Ühiskonnale eeskuju näitamiseks ja korra kontrollimiseks pidi organisatsioonis valitsema eeskuju vääriv distsipliin. Salajase ringkirjaga nr 315 andis 1925. aasta detsembris Kaitseliidu Läänemaa maleva pealik allüksustele täitmiseks sellise korralduse: "...juhin kõikide Kaitseliidu jaoskondade ülemate tähelepanu Kaitseväe Ülemjuhataja kk. 3-1-25 nr. 20 peale ja lisan juurde, et kaitseliitlastele õppuste ajal tuleb märkusi teha ametlik-viisakal toonil ja mitte mingisugusel juhtumil kui noortega ümber käia. Peab arvesse võtma, et kaitseliitlased on organiseeritud vabatahtlikkuse alusel, kellede hulgas on palju elatanud aastates inimesi, kes tsiviilteenistuses kaunis kõrgetel kohtadel teenivad ja seltskonna lugupidamist väärivad..."⁴⁰

Kaitseliitlased pidid käituma eeskujulikult nii teenistuses olles kui eraelus. Ühtlustunnet kaitseliitlaste ja malevate vahel aitasid süvendada vabariiklikud kaitseliidu-päevad, mis 1927. aastal peeti Tartus. Selle päeva meenutuseks saadeti igast malevast

³⁸ ERA f 2163, n. 1, s. 3, l. 84

³⁹ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 90

⁴⁰ ERA f 2159, n. 1, s. 1, l. 11

kullerid koos maleva miniatuurlipuga Tartusse, need lipukesed jäid alaliselt korraldavale malevale. Saaremaa maleva lipuke koos liputoimkonnaga liikus läbi Läänemaa, Pärnumaa ja Sakalamaa maleva Tartusse.⁴¹ 1928. aastal peeti Kaitseliidu päev Pärnus.

Malevapealikud esitasid regulaarselt Kaitseliidu Peastaabile aruandeid maleva allüksustes toimunud propagandistlikel eesmärkidel korraldatud pidude ja kõnekoosolekute kohta. Kaitseliidu Peastaabi propagandapealik V. Neggo kirjutas 1928. aastal ajakirjas *Kaitse Kodu!* soovitusliku sisuga artikli *Kaitseliidu kontsert-kõnehommikud*, milles rõhutas, et oma aktuaalsuse senisel kujul ammendanud kõnekoosolekute asemel tuleks hakata kasutama kontsert-kõnehommikuid. Kohustusliku elemendina sisalduv kõne ei pruugi enam käsitleda ainult Kaitseliidu teemat, vaid võiks kõnelda "igasugusel rahvale kasutooval alal nagu põllumajandus, tervishoid, koolielu, nais- ja noorsooliikumine, eesti kirjandus, kunst, ajalugu, rahva kombed, hõimurahvaste elu-olu." Selliseid heatasemelise kontsertosaga üritusi tuleks korraldada Eestimaal kõikjal. Väikestes maakohtades aastatel 1927–1928 veel suurejoonelisi kontsert-kõnehommikuid siiski ei korraldatud. Kaasaegsete meenutuste kohaselt olid need "pidu nagu maal ikka: koorilaul, näitemäng ja lõpuks tants."⁴²

Kaitseliidu Peastaap alustas kontsert-kõnehommikutega 14. oktoobril 1928 kinos *Gloria-Palace*. Kaitseliidu vanematekogu liige A. Anderkopp kõneles teemal *Kodu ja kodukaitse*, Kaitseliidu Keskujuhatus ja vanematekogu liige K. Päts kõneles noorsooküsimustest. Kontsertosas esinesid laulusolistid H. Einer, A. Arder ning härra Bochblum tšellol. Näidati lühifilmi *Kaitseliidu üleriiklikud ujumisvõistlused* ning kontsert-hommiku vaheaegadel esines *Gloria-Palace* i orkester härra Tago juhatusel.⁴³

Vilunud kõnelejate leidmine kõnekoosolekute läbiviimiseks oli malevatele keeruline ülesanne, sest kohalikud kõnemehed ei vastanud tavaliselt kõrgetele ootustele, pealegi oleks kaugemalt tulnud esinejat olnud huvitavam kuulata. Peastaabist lubati kõnelejate leidmisel aidata ja esineja saata, kuid tihti nii ei sündinud. 5. aprillil 1928 vastas Peastaabi propagandapealik V. Neggo Torma kompanii pealiku O. Daveli taotlusele kõneleja saatmiseks eitavalt: "...vastates Teie kirjale... teatan, et Teie soovile vastavalt saadeti kohe välja komplekt J. Risti näidendit *Tõuseb päike*. Kõnelejat välja saata pole võimalik, kuna keegi ei taha pühade ajal ette võtta pikemat reisi maale. Endal mul aga pole aega sõita, kuna pean 15. IV s.a. ette valmistama rea loenguid, milleks kasutan pühade aega."⁴⁴

Kaitseliidu Peastaabi propagandaosakond V. Neggo eestvõttel organiseeris Tallinnas 3. veebruaril 1929 kontsert-kõnehommiku kell 12.00 *Estonia* kontsertsaalis. Ajaliselt sobis see üritus Tartu rahu aastapäevaga (vt lisa 1). Propagandaosakonna pealik V. Neggo lahkus *Kaitse Kodu!* vastutava toimetaja ametist 8. veebruaril 1929. Sellele tööle asus Kaitseliidu Peastaabi ülem kolonel-leitnant Jaan Maide.⁴⁵

⁴¹ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 131, 14. juuni, lk 1

⁴² Lindasaar 1967: 16

⁴³ Neggo 1928: 930

⁴⁴ ERA f 2151, n. 1, s. 3, l. 62

⁴⁵ *Tallinna Maleva Teated* 1929: 51

Kaitseliidu aateid ja tegevust tuli organisatsiooni kujunemisaastatel järjekindlalt elanikkonnale tutvustada ning sisulist tööd propageerida. Kaitseliidu ülem kindralmajor J. Roska polnud sellesuunalise töö tulemustega rahul ning saatis 30. detsembril 1929 kõigile malevapealikele edaspidises töös juhendumiseks ringkirja nr 2476. Ringkirjas toonitati, et Vabariigis korraldatakse liiga vähe kontsert-kõnekoosolekuid, mis olid rahva seas Kaitseliidu töö tutvustamise parimate propagandavahenditena üsna populaarsed. Edasi tuletati meelde aasta alguses saabuvaid tähtpäevi, mida tuleks kindlasti Kaitseliidus vääriliselt tähistada: 3. jaanuar – 10 aastat vaheahu kehtastamisest; 2. veebruar – 10 aastat rahulepingu allkirjastamisest; 7. märts – 10 aastat väljapaistva riigimehe Jaan Poska surmast. Edasi tehti ettepanek malevapealikele koos Naiskodukaitse jaoskondadega korraldada kahel esimesel tähtpäeval sisukaid kõnekoosolek-aktusi ja kolmandal väärikas leinaaktus. Lisaks tuli organiseerida kahel esimesel tähtpäeval rongkäike kangelaskalmudele ja langenute mälestussammaste juurde, kus väärika tseremooniaga tuletada meelde langenute eneseohverdust Eesti Vabariigi iseseisvuse nimel. Kulukast pärgadepanekust võis neil juhtudel loobuda.⁴⁶

Poliitilise erapooletuse tagamiseks seoses lähenevate Riigikogu valimistega saatis Kaitseliidu ülem J. Roska 11. märtsil 1929 malevatele *Malevate Teatajates* avaldamiseks poliitilist erapooletust käsitleva käskkirja nr 8. Selles öeldi, et "Kaitseliidule on kõige kallimaks varaks tema *täielik erapooletus* riiklikul pinnal seisvate erakondade suhtes. Et võtta igasugune võimalus kas või kogemata eksimiseks selle nõude vastu, keelan ära Riigikogu valimiseelsetel päevadel, 15. märtsist kuni valimiste lõpuni igasugused Kaitseliidu propagandakoosolekud ja kõnede pidamise Kaitseliidu pidudel... Samuti tuletan meelde, et ükski kaitseliitlane erakondlikel koosolekutel, pidustustel või muudel koosviibimistel ei tohi esineda ametlikult kaitseliitlasena, ega ka Kaitseliidu mundris või märgiga. ...Kaitseliit on kogu riigi kodanike kaitseks valvel ja ei tohi neis äratada muljet, nagu eelistaks ta üht erakonda teisele."⁴⁷

1931.–1932. aasta tegevusaruandes on esitatud Kaitseliidu liikmeskonna suurus ja liikmete lisandumine aasta jooksul.⁴⁸

Nr	Maleva nimi	Liikmete arv 1. aprillil 1931	Aasta jooksul lisandunud liikmeid	Liikmete arv 1. aprillil 1932
1	Tartumaa	4547	- 349	4198
2	Viru	2960	+ 322	3282
3	Sakalamaa	2754	+ 302	3056
4	Tallinna	2784	+ 129	2913
5	Harju	2865	+ 33	2898
6	Võru	2270	+ 200	2470
7	Pärnumaa	2370	+ 48	2418

⁴⁶ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 6

⁴⁷ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 61–62

⁴⁸ *Kaitse Kodu!* 1932: 402

Nr	Maleva nimi	Liikmete arv 1. aprillil 1931	Aasta jooksul lisandunud liikmeid	Liikmete arv 1. aprillil 1932
8	Järva	2263	+ 74	2337
9	Lääne	1692	+ 382	2074
10	Saaremaa	1443	+ 127	1570
11	Valga	1471	+ 82	1556
12	Tartu	1441	+ 28	1469
13	Narva	663	+ 139	802
14	Petseri	554	+ 65	619
15	Pärnu	468	- 13	455
	Kokku:	30 548	1931	32 117

Tartumaa ja Pärnu linna malevates oli liikmete arv vähenenud, teistes kõigis mõnevõrra kasvanud.

Kui võrrelda antud näitajaid näitajatega sõjaelse perioodi lõpul, siis selgub, et võrreldes 1932. aastaga oli Kaitseliidu liikmete arv kasvanud 1939. aastaks 10 548 võrra. Tabelis on toodud liikmelisus malevate kaupa.⁴⁹

Maleva nimi	Liikmete arv
Tartumaa	5413
Tallinna	4931
Sakalamaa	3919
Virumaa	3692
Harju	3564
Võru	3016
Järva	2840
Tartu	2765
Pärnumaa	2725
Lääne	2454
Valga	2318
Saaremaa	1821
Narva	1572
Petseri	861
Pärnu	774
Kokku:	42 665

Suurim malev oli endiselt Tartumaa malev ja väikseim Pärnu linna malev.

⁴⁹ Walter 1992

1932. aasta aruande põhjal oli Eesti kaitseliitlaste protsentuaalne jagunemine elukutsete kaupa järgmine:⁵⁰

Tegevusala	Liikmete arv	% liikmeskonnast
Põlluharijad	15 357	48,46
Töölised	6340	19,7
Ametnikud	5165	16,07
Õpilased	2684	8,4
Jõukamad kodanikud	1453	3,8
Muud	1118	3,5
Kokku:	32 117	99,93

Järgnev tabel täpsustab 1932. aastal liikmeskonda kuulunud elukutsete ja tegevus-
alade lõikes.⁵¹

Nr	Tegevusala	Liikmete arv	% kaitseliitlaste üldarvust
1	Põlluharijaid		
	Taluomanikke, nende poegi	10 299	32,5
	Asunikke, nende poegi	3357	10,5
	Rentnike, nende poegi	1358	4,5
	Popse	343	0,96
	Kokku:	15 357	48,46
2	Töölisi		
	Põllutöölisi	3083	9,6
	Käsitöölisi	1899	6
	Vabriku jm ettevõtete töölisi	763	2,3
	Päevatöölisi	595	1,8
	Kokku:	6340	19,7
3	Ametnikke		
	Riigiteenistujad:		
	väikesepalgalisi (kuni 75 kr)	1210	3,9
	keskmisepalgalisi (kuni 155 kr)	837	2,65
	kõrgepalgalisi	349	1,08
	Kokku:	2396	7,63
	Omavalitsuste töötajad:		
	väikesepalgalisi (kuni 75 kr)	370	1,11
	keskmisepalgalisi (kuni 155 kr)	343	1,01

⁵⁰ *Kaitse Kodu!* 1932: 402

⁵¹ *ibid*

Nr	Tegevusala	Liikmete arv	% kaitseliitlaste üldarvust
	kõrgepalgalisi	79	0,25
	Kokku:	792	2,37
	Eraettevõtete teenistujaid:		
	väikesepalgalisi (kuni 100 kr)	877	2,7
	kõrgepalgalisi	433	1,40
	Kokku:	1310	4,1
	Kooliõpetajaid:		
	ülikooliõpetajaid	6	0,02
	keskkooliõpetajaid	137	0,35
	algkooliõpetajaid	524	1,60
	Kokku:	667	1,97
	Ametnikke kokku	5165	16,07
4	Õppiv noorsugu		
	kooliõpilasi	1839	5,75
	üliõpilasi	845	2,65
	kokku	2684	8,4
5	Linnade ja alevite jõukamad kodanikud		
	kaupmehi	768	2,36
	majaomanikke	440	1,35
	tööstureid	245	0,8
	Kokku:	1453	3,8
6	Muid		
	Ülikooliharidusega, kes eelmistesse liikidesse ei sobi	340	1,07
	Kõiki teisi, kes eelmistesse liikidesse ei sobi	778	2,5
	Kõik kokku:	32 117	

Eelnenud tabelis väärrib märkimist algkooliõpetajate suur arv, samas oli majaomanikke võrdlemisi vähe. Peaaegu 1/3 olid põlluharimisega tegelevad isikud. Sellest võib järeldada, et Kaitseliit oli maapiirkondades populaarsem kui linnakodanike hulgas. See on mõistetu, sest ainuüksi korrapidamiseks maal ei oleks piisanud ühest konstaablist piirkonna kohta, kui poleks olnud abiks võtta kaitseliitlasi. Linnas paiknesid ühiskondliku korra tagamiseks suuremad politseijõud.

Manöövriv ja suvelaagrid olid kaitseliitlaste jaoks tõsine tööaeg. Kuid aega leiti ka meelelahutuseks. Sobiv võimalus avanes 1930. aastal, kui Kaitseliidu Peastaabi ülemaks kolonelleitnant A. Balder andis 8. mail välja ringkirja nr. 905 Helsingis 12.–15. juunini toimuva X ülemaalse võimlemispeo ning kaubandus-tööstusmessi toimumise

kohta. Seal loodeti kohtuda Soome kaitseliitlastega. Ringkirjas teatati, et Peastaap korraldab sel puhul Helsingisse ekskursiooni kaitseliitlastele, naiskodukaitsjatele ja nende pereliikmetele. Sõideti aurikul *Suomi*, edasi-tagasi pilet maksis 10 krooni. Märgiti, et kõik sõitjad peavad olema erariides, kaasas tekid, linad ja padjad. Kavakohased üritused olid järgmised: 12.06 – võimlemis- ja spordinäituse avamine; 13.06 – võimlemispidustuste algus; 14.06 – näitusmessi avamine. Osavõtusoovi laekumise viimane tähtaeg malevate staapidesse oli 22. mai 1930.⁵²

Meeldivateks ja pidulikeks sündmuseks treeningute vahel kujunesid külaliste vastuvõttud, kus püüti mõistagi esineda võimalikult heal tasemel. Kaitseliidu Harju maleva pealiku ringkiri 1. juunil 1932. aastal nr. 264: “Meie vennasrahva Soome Vabariigi president külastab maleva suvilaagrit Sakus pühapäeval, 19. juunil kella 10.00 ja 14.00 vahel. Palun Teid kõigiti kaasa aidata, et mehi rohkem välja tuleks ning nad, kuidas olud vähegi lubavad, praegusel majandusliselt kitsikul ajal, katsuksid muretseda suvipluusesid ja vormimütse. Allkirjad: major K. Saar; sekretär V. Uilp.”⁵³

Poliitiliselt ebastabiilse aja, Vabadussõjalaste liikumise⁵⁴ lõppedes ja seoses 1934. aasta Riigikogu valimistega andis Kaitseliidu Peastaap 12. märtsil 1934 välja range, igasugust omaalgatuslikku tegevust piirava käskkirja nr 13: “§1. 16. märtsist – 6. aprillini keelan ära kõik aktused, propagandakõnekoosolekud ja peod, klubiõhtud, teeõhtud ja muud sellesisulised kogunemised, kui neist ei saa osa võtta malevkonna pealik või mõni instruktor

- 7. aprillist – 1. maini peale p.1 nimetatud ürituste keelan ära veel Kaitseliidu õppetöö (lubatakse ainult erijuhul ja malevkonna pealiku täielikul vastutusel)
- juhatuse ja pealike koosolekuid võib igal ajal pidada
- kogu tegevuse eest vastutavad malevkondade pealikud

§2. Kaitseliit on apoliitiline, vabatahtlik, riiklike ülesannetega seltskondlik (ühiskondlik) rahva omakaitse organisatsioon.”⁵⁵

Kahtlemata mõjus selline ülirange korraldus pärssivalt nii kultuuriürituste korraldamisele kui liikmete meeleolule. Vabadussõjalaste liikumisega seoses kustutati näiteks Pärnumaa maleva liikmete nimekirjadest 32 meest jäädavalt; 22 vabastati niiõelda loiu tegevuse pärast ning paljud kaitseliitlased viidi üle teistesse üksustesse. Tegu oli malevkondade pealike, nende abide ja vähemal määral ka lihtkaitseliitlastega, ehk nende meestega, kes ei saanud töö eest kaitseliitlasena palka.⁵⁶

⁵² *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 79

⁵³ ERA f 2157, n. 1, s. 5, l. 10b

⁵⁴ Vabadussõjalaste Liit, asut. 1929, nimetati 1933 Vabadussõjalaste Keskliiduks, suleti K. Pätsu ja J. Laidoneri algatusel 12. III 1934 ning juhtfiguure – J. Holland, P. Laaman, A. Larka, Hj. Mäe, E. Kubbo jpt. – karistati kuni 20-aastase vangistusega. A. Sirk hukkus aastal 1937 Luksemburgis. 18 juhtivat tegelast amnesteeriti 1937. aasta detsembris (Tomingas 1992: 671–672; 706.) EVL Võrumaa osakonna juhi Paul Laamanni, Vabadussõjas osalenud reservkapteni ning kitsarööpmelise soomusrongi nr. 2 ülema eraelust ja tegevusest EVL loomisest koos sellest tulenevate tagajärgedega, on kirjutanud mälestusteraamatu tema tütar Evy Laamann Kalbus.

⁵⁵ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1934, nr. 5/6, lk 34

⁵⁶ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1934, nr. 7, lk.48, nr. 8, lk 58–59

Alates 1935. aastast alustati Eesti Kaitseliidu malevate ajaloo kogumist Riigiarhiivi. Pärnumaa maleva ajalugu aastatest 1925–1934 on fondis 2151, nim 2, s 168. Selle koostas ja saatis Tallinnasse Riigiarhiivi maleva propagandapealik Jüri Land.

1.3.1. Pärnumaa Kaitseliidu elust

Kaitseliidualane oluline teave ilmus vabariiklikus ajakirjas *Kaitse Kodu!* alates oktoobrist 1925. Pärnumaa *Maleva Teataja* hakkas ilmuma aastast 1928. Enne *Maleva Teataja* ilmuma hakkamist kajastati Pärnumaa Kaitseliidu elu puudutavaid sündmusi vähesel määral *Pärnu Päevalehes* ja *Pärnu Postimehes*.

1926. aasta 11. detsembril pidas Kaitseliidu Pärnu malev kontsert-balli teatri *Endla* ruumes. Esinesid Pärnus tuntud muusikud: viiulikunstnik professor Wladimir Samõko ja ooperilaulja Victor Krull, klaverisaatjatena osalesid Alice Mardi ja Linda Kink. Tantsuks mängis Pärnu maleva puhkpilliorkester. Piletide hinnad olid 250–50 marka.⁵⁷

1927. aasta 20. jaanuaril ilmus *Pärnu Päevalehes* teade ajakirja *Kaitse Kodu!* järjekordse numbri ilmumise kohta. Teates toodi ära ajakirja sisukord ning avaldati lootust, et “see rahvale määratud rahvusliku propaganda ajakiri tungiks tõesti igasse eesti perekonda.”⁵⁸

Kaitseliidu Pärnumaa maleva tegevuse kohta ilmus teade, et Karksi malevkond korraldab 27. 01.1927 noorematele pealikele 7-päevased kursused. Selliseid kursusi oli peetud juba Väandra ja Halliste malevkondades.⁵⁹

Ajakirja *Kaitse Kodu!* järjekordse numbri ilmudes anti sellest regulaarselt *Pärnu Päevalehe* vahendusel teada. Pärnumaa maleva pealike kursus peeti 3.–5. veebruaril 1927 Viluveres. Kursuslastest koos ümbruskonna kaitseliitlastega moodustati auvahtkond Tootsi jaamas riigivanem J. Teemandi külaskäigu puhul Pärnu maakonda; riigivanem käis avamas Eidapere-Pärnu raudteeühendust.⁶⁰

Pärnumaa maleva esindajate koosolek peeti Pärnu Maavalitsuse ruumes 13. märtsil 1927. Koosolekul esines malevapealik aruandega maleva koosseisust, tegevusest möödunud aastal, majanduslikust olukorrast ning tulevikuperspektiividest. Maleva-pealik märkis, et kriisiolukordi tekitas malevkondadele pealike leidmine, kuid viimasel ajal oli seegi probleem lahenenud.⁶¹

Kaitseväel ja Kaitseliidul olid Pärnumaal tihedad sidemed. Sellest andsid tunnistust 1. mail 1927 korraldatud pidustused Eesti rahvuspolkude moodustamise 10. aasta-päeva tähistamiseks. Peale jumalateenistust peeti kell 12 Kaitseväe ja Kaitseliidu ühine paraad Esplanaadi platsil, millest võttis osa Pärnumaa maleva Sindi rühm ühtlases vormiriietuses. Paraadi oli tulnud vastu võtma kindral J. Laidoner, kõnelesid kindral

⁵⁷ *Pärnu Päevaleht* 1926, nr. 1, lk 2

⁵⁸ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 15, lk 1

⁵⁹ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 20, lk 1

⁶⁰ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 36, lk 1

⁶¹ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 64, lk 2

A. Tõnisson, linnapea O. Kask ning maavalitsuse esimees J. Markson. Päevasel aktusel kell 15.30 esinesid Kaitseväe orkester ning Tuletõrje ja Helikunsti Seltsi segakoor.⁶² Eelmisel õhtul kell 7 tegi Pärnu malev koos oma orkestriga peaproovi mereäärsel spordiplatsil.⁶³

Vormiriietuse ja orkestriga tuletõrjeorganisatsioon pidas oma maiparaadi 7. mail. Selle eelnes peaproov, kus linnarahvas võis eelmisel õhtul jälgida tuletõrjesalkade marssimist orkestri saatel.⁶⁴

Enne Naiskodukaitse ametlikku asutamist tegutsesid malevkondades Kaitseliidu naisrühmad. Pärnumaa maleva Sauga kompanii oli malevas tuntud eduka üksusena ning selle aktiivne naisrühm korraldas 15. mail Sauga vallamajas seltsi ruumes peoõhtu. Kavas olid kõned, naiskoori laulud ning Soome rahvatükk *Roinila talus*.⁶⁵

Pärnumaa maleva 1928/29. aasta sisulise tegevuse aruanne ilmus esimeses *Maleva Teatajas* ning andis ülevaate aasta jooksul tehtud tööst. Pärnumaa maleva neljanda tegevusaasta aruandes tõdeti, et malevas oli nii sporditegevus kui laskesport liikunud tõusujoones. 3. augustil 1929 peeti maleva esivõistlused Pärnus ja spordivõistlused koos suure paraadi ja rahvapeoga Vändras. Vaatamata möödunud ikaldusaastale ja majanduskriisile oli maleva liikmete arv kasvanud, seda eriti noorte seas. Loiu osavõtu pärast olid aga mitmed malevlased Kaitseliidu ridadest eemaldatud ja kogu liikmeskond sai uued liikmekaardid. 1928. aastal hakkas ilmuma maleva oma häälekandja tellimishinnaga 1 kroon aastas. Maleva peamised tegevusalad (nagu teisteski Eesti Kaitseliidu malevates) olid laskesport ning teised spordialad, sõjaline väljaõpe, tervishoid ja propagandategevus. Laskespordi arengut takistas suurel määral laskeradade ja korralike relvade puudumine. Tähtsamaks taktikaliseks ettevalmistuseks kaitseliitlastele olid manöövrid ja suvelaagrid. Noorematele pealikele korraldati regulaarselt väljaõpet. Sporditegevus maakohtades toimus peamiselt Kaitseliidu egiidi all, kuid raskusi oli ka siin vastavate spordirajatiste puudumise tõttu. Sanitaartegevust koordineeris maleva arst koos Naiskodukaitse ringkonnaarstiga. Pikema kursuse korraldas Vändra arst dr Kärner ja kursuse lõpetajaid oli nii mees- kui naiskaitseliitlaste hulgast.⁶⁶

Propagandatööd Pärnumaa malevas juhtis propagandapealik Jüri Land malevkondade propagandainstruktorite võrgustiku abil. Propagandategevus seisnes mitmesuguste pidude, kõnede ja kontsertide korraldamises. Eriti pidulikult tähistati malevas Eesti Vabariigi aastapäeva ning Jüriöö ülestõusu aastapäeva.⁶⁷

Pärnu maakond oli Eesti suurim ja sidepidamine erinevate üksuste vahel raskendatud. Infoleviku hõlbustamiseks andis Pärnumaa malevapealik Tõnis Adamson (vt lisa 2) välja allüksustele 3. juunil 1929. aastal järgmise sisuga ringkirja nr 544: "...malevkondade esindajate koosolek otsustas – teha *Pärnumaa Maleva Teataja* tellimine kohustuslikuks igale Kaitseliidu liikmele liikmemaksu alusel. Erandeid võib

⁶² *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 91, lk 1; nr 97, lk 1

⁶³ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 96, lk 1

⁶⁴ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 101, lk 1

⁶⁵ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 109, lk 2

⁶⁶ *Pärnuma Maleva Teataja* 1929: 180–181

⁶⁷ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 180–181

teha kohalike pealike ettepanekul ainult kehvuse või mitme kaitseliitlase üheskoos elamise korral. Seega edaspidi kohustan Kaitseliitu astuja soovivaaldusega koos vormistada ka *Pärnumaa Maleva Teataja* tellimus hinnaga 1 kroon aastas. Varasematel aastatel Kaitseliitu astunud liikmete olukord üle kontrollida ja kõiki kohustada Maleva Teatajat tellima”.⁶⁸

Kaitseliidu tööst Eesti Vabariigis ning liikmete arvulisuse kohta andis hea ülevaate 1929. aastal Tallinnas toimunud Rootsi kuninga visiit koos vabariikliku Kaitseliidu päeva tähistamisega. Kaitseliidu ülema käskkirjaga 14. juunist 1929 nr 27 kutsuti Tallinnasse auvahtkonda ja pidulikule Kaitseliidu päevale eeskujulikke, korralikult vormirõivais kaitseliitlasi malevatest järgmiselt:⁶⁹

Malev	Osavõtjate arv
Tallinna malev	700
Viru malev	800
Tartumaa malev	500
Järva malev	400
Sakalamaa malev	400
Pärnumaa malev	400
Võru malev	350
Tartu malev	300
Harju malev	300
Valga malev	200
Lääne malev	200
Petseri malev	150
Narva malev	150
Saaremaa malev	100
Pärnu malev	100
Kokku:	5050

Orkestrite üldjuhiks nimetatud pidustustel oli Tallinna maleva orkestrijuhi kohusetäitja K. Laus.

Pärnumaa malev oli vabariigis kuuenda osavõtjate arvuga malev, kuuludes seega suuremate hulka.

Kaitseliidu malevate elu üheks tähtsamaks ühistegevusvormiks olid suvelaagrid, kus talvel omandatud teoreetilist sõjalist väljaõpet rakendati maastikul. Sügismanöövrid olid enamasti malevatevahelised või siis maleva piirides malevkondi hõlmavad suuremamahulised võistlusliku iseloomuga ettevõtmised.

Pärnumaal korraldati esimene suvelaager 1929. aastal Häädemeeste malevkonnas 15.–16. juunil Laiksaare metskonnas Asujal. *Maleva Teatajas* oli selle kohta väike teadaanne. “Pühapäeva hommikul äratati magajad aegsasti laagri *oma orkestriga* ja jätkati õppusi. Kohal oli ka malevapealik T. Adamson, kes jäi nähtuga rahule.”⁷⁰ Ajaliselt

⁶⁸ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 129

⁶⁹ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 134–136

⁷⁰ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 141

järgmine suvelaager toimus Abja-Paluoja lähistel Polli talu karjamaal Halliste, Karksi, Saarde malevkondadele 6.–7. juulil 1929. Osavõtjate arvuks märgiti üle 300 kaitse-liitlase ja naiskodukaitsja koos *kahe orkestriga*.⁷¹ Peale pingelisi õppusi maastikul vajasisid kaitseliitlased veidi meeleahutust. Mida tollal malevkondades pakuti, see sõltus kohalistest võimalustest. Näiteks Vändra malevkonnas pakuti peale suvelaagri lõppu 21.–22. juunil 1930 Naiskodukaitselaulukoori esinemist, tantsunumbreid pakkus noorte rahvatantsugrupp ja tants kestis kella kaheni öösel.⁷² Tori malevkonnas toimunud samaaegsel suvelaagris 22.–23. juunil 1930 leidis aset Orava talu küünis segaeeskavaga peoõhtu, kus esitati näidend *Sõjapealiku tütar*, sellele järgnes Suura kaasikus jaanituli.⁷³

Pärnu linna malev ja Pärnumaa malev olid tegevuspiirkondlikus mõttes täiesti iseseisvad üksused. Ühismanöövreid peeti kõige enam kord aastas. Ühisteguriks võiks pidada ainult seda, et Pärnumaa maleva staap ja maleva ajalehe toimetus asusid Pärnu linnas Riia tn 23.

Sügismanöövrid olid enamasti osavõtjaterohked ja võimaldasid trennida lahingu-tegevust karmimates ilmastikuoludes. Pärnumaa maleva pealiku käskkiri 21. septemb-rist 1929 nr 62 annab juhtnöörid 29. oktoobri manöövrite kohta Papiniidu rajoonis Pärnumaa ja Pärnu malevatele. Tegevuse algus oli kell 10 ja kestvus 3–4 tundi. Seejärel liikusid tegutsenud väeosad rivikorras Pärnu maleva orkestri ja Tori malevkonna orkestri saatel Pärnusse, kus manöövritest osavõtjaile jagati tasuta sooja toitu. Peale sööki toimus tasuta kinoetendus.⁷⁴

Kaitseliitlaste osavõtuga pidude korraldamine oli probleemiks veel 1930. aastalgi ja seetõttu andis malevapealik T. Adamson välja vastava ringkirja nr 1448 (17. detsember 1930) koos järjekordse meeldetuletusega pidude korraldamise kohta.

Järgnevatel aastatel toonitati korduvalt Kaitseliidu juhtivat rolli Vabariigi aastapäeva pidustuste korraldamisel. Saabunud majanduskriisi kiuste püüti seda traditsiooni koos Naiskodukaitselise organisatsiooniga jätkata kõrgel isamaalisel ja kunstilisel tasemel. Malevapealik T. Adamson rõhutas oma käskkirjas nr 3 (14. jaanuar 1931), et Kaitseliidu tähtsamaid ülesandeid majanduskriisi ajal on “kodanike meeleolu tõstmine, nende julgustamine ja kodumaa ülesehitustööle virgutamine.”⁷⁵

1932. aasta kitsastes majandusoludes peeti nelja maleva (Pärnu, Pärnumaa, Sakalamaa, Valga) ühised sügismanöövrid 1.–2. oktoobril Pärnumaal Abja lähistel, orkestreid oli kohal ainult üks – Pärnu maleva orkester, mille pealik oli J. Kask.⁷⁶

Kaitseliidus tehtavale kultuuritööle mõjus pärssivalt Kaitseliidu ülema J. Roska 4. augusti 1932 käskkiri nr 4 kulude kokkuhoiu kohta, kokkuvõttes oli mõistagi tingitud majanduskriisist. Sellest tulenevalt ei olnud 1933. aasta Pärnumaa maleva suvelaagris 17.–18. juunil juttu orkestrite lisandumisest, malevapealiku käskkirjas öeldi hoopis, et “...meelelahutuslikuks otstarbeks oleks soovitatav Kaitseliidu ja Naiskodukaitseliste tegelaste

⁷¹ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 156

⁷² *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 105–107

⁷³ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 123

⁷⁴ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 204–205

⁷⁵ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1931: 15

⁷⁶ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1932: 137

gruppidel, kui ka üksiktegelastel ette valmistada mõned ettekanded laulu, muusika, näitekunsti alal.”⁷⁷

Talvisel pingelisel õppeperioodil olid meeldivaks vahelduseks Kaitseliidu Peastaabi propagandaosakonna organiseeritavad rändkinoetendused malevates. Pärnumaa malevas toimusid kinoetendused 1931. aasta alguses alljärgneva graafiku alusel.⁷⁸

Etenduse toimumise koht	Aeg	Korraldaja
Abja-Paluoja tuletõrje saal	9. II 1931	Malevkonna pealik P.Nõmm
Karksi-Nuia “Ivakivi” saal	10. II 1931	Majanduspealik K. Rubel
Mõisaküla tuletõrje saal	12. II 1931	Propagandapealik G. Glück
Kilingi-Nõmme tuletõrje saal	13 ja 14. II 1931	Majanduspealik H. Tomson
Jäärja rahvamaja	16. II 1931	
Veelikse koolimaja	17. II 1931	Komp. pealiku abi R. Fridolin
Talli 6-klassiline algkool	18. ja 19. II 1931	Komp. pealiku abi A. Maide
Häädemeeste tuletõrje saal	20. ja 21. II 1931	Komp. pealik Ed. Kurm
Surju postikoolimaja	22. ja 23. II 1931	Rühmapealik P. Kolla
Are koolimaja	25. II 1931	Komp. pealik M. Asberg
Uduvere seltsimaja	26. ja 27. II 1931	Majanduspealik K. Siimson
Viluvare vallamaja	28. II 1931	Komp. pealik J. Lossmann
Vana-Vändra seltsimaja	2. ja 3. II 1931	Majanduspealik J. Tiitus
Suurejõe seltsimaja	4. ja 5. II 1931	Rühmapealik A. Pärtel
Aleksandri koolimaja	6. III 1931	Rühmapealik K. Tiitus
Tori “Salme” seltsimaja	7. ja 8. II 1931	Majanduspealik M. Lilienthal
Sauga koolimaja	10. ja 11. III 1931	Majanduspealik A. Oidermann
Jõõpre “Ärkaja” seltsimaja	12. III 1931	Rühmapealik A. Poolak
Koonga vallamajas	13. ja 14. III 1931	Rühmapealik J. Luigenberg
Tõhela koolimajas	16. III 1931	Komp. pealiku abi A. Koppel
Tõstamaa 6-klassiline algkool	17. ja 18. III 1931	Rühmapealik R. Rand
Seliste seltsimaja	19. ja 20. III 1931	Rühmapealik H. Sunisson
Võlla koolimaja	22. ja 23. III 1931	Rühmapealik M. Moks

Filmiprogrammi kuulusid filmid *Noored kotkad* ning ülevaated Rootsi kuninga ja Poola presidendi külaskäikudest Eestis. Kokku anti 36 etendust, mida vaatas 3176 kinokülastajat.⁷⁹ Kaitseliidu filmietendused olid propaganda eesmärgil suunatud kogu elanikkonnale ja seetõttu kasutati kohapeal olevaid suurimaid saale filmi näitamiseks võimalikult paljudele vaatajatele. Ülaltoodud tabelist selgus, et tuletõrjeühingu saali kasutati neljal korral suurtes alevites; koolimaju kasutati seitsmel korral; vallamaju kahel korral ning seltsimaju kaheksal korral. Ürituse eest vastutasid nii pealikud, nende abid kui ka majandus- ja propagandapealikud.

⁷⁷ Pärnumaa Maleva Teataja 1933: 83–85

⁷⁸ Pärnumaa Maleva Teataja 1931: 27

⁷⁹ ERA f 2151, n. 2, s. 168, l. 7

1.3.1.1. Kord ja käitumine Kaitseliidus

Kaitseliitlased relvakandjatena pidid olema laitmatu käitumisega ning eeskuju pakkuva elukorraldusega. Kuid organisatsiooni ridadesse sattus hoolimata kolme soovitaja allkirjast ikkagi ebasobiva käitumisega isikuid. Kaitseliidu taasloomisel toimus esimestel aastatel mitmesuguseid korra vastu eksimusi. Näiteks on teada juhus, kus Narva maleva II malevkonnast heideti 4. märtsil 1926 välja malevlane F(rits) R(indeberg) põgenemiskatse eest Venemaale.⁸⁰

Igasugune ebasobiv käitumine avaldas otsest halba mõju Kaitseliidu mainele, seetõttu heideti enamus korrarikkujaid Kaitseliidust välja jäädavalt ning teade ilmus kohalikus *Maleva Teatajas*, vältimaks elukoha muutmisel korrarikkuja sattumist tagasi Kaitseliitu. Materjali malevapealikule korrarikkumise kohta esitas kohaliku üksuse pealik. Järgnevalt mõned näited Pärnumaa malevas karistamist leidnud episoodidest.

Kaitseliidu Pärnumaa maleva pealiku kirjas 16. juunist 1928 nr 406 Koonga rühmapealikule tehakse korraldus selle rühma liikmed H(einrich) N(uume) ja M(ihkel) S(epik) purjuspäi revolvriga ähvardamise eest Kaitseliidust välja heita ning kohustatakse neid relvad maha müüma koos relvaloa tühistamisega.⁸¹ On teada ka rängemaid kuritegusid kui Kaitseliidu relvaga purjus olekus ärplemine. Pärnumaa maleva pealiku käskkirjaga 28. juulist 1929 nr 25 oli selline: "Audru malevkonna Koonga jalgratturrühma malevlane K(arl) K(ull), kes kodanik Jaan Rooti surmavalt haavamise pärast on vangistatud, heidan Kaitseliidust jäädavalt välja alates 14. juulist 1929."⁸²

Kaitseliitlased olid õpetatud ja koolitatud rahva kaitseks erinevate vaenlaste vastu välja astuma, seetõttu ei sobinud kaitseliitlaseks isikud, kes käe oma elu külge panid. Tori malevkonnas Jõesuu rühmas heideti malevlane A(leksander) S(epp) Kaitseliidust välja enesetapukatse pärast malevapealiku käskkirjaga 25. märtsist 1930 nr 14.⁸³

Mõnel puhul oli sooritatud rikkumine käskkirjaga karistamiseks veidravõitu. Näiteks sai Väandra malevkonna Rahnoja ratsarühma malevlane K(arl) K(arlberg) malevkonna pealiku lauajuhendi nr 1303 alusel malevapealiku käskkirjaga 31.12.1929 nr 79 noomituse "21. detsembril 1929 tarbetu raudteel ratsa sõitmise ja raudteeametnike vastu ebasüüdsate väljenduste kasutamise eest."⁸⁴

Kaitseliidu liikmeks ei sobinud kriminaalse minevikuga isikud. Audru malevkonna pealik saatis 21. aprillil 1930 Koonga kompanii ülemale tagasi liikmeks kandideerinu pildi põhjendusega, et isik J(aan) L(aosson) on ametivõimudele vastuhakkamise pärast 1 a ja 4-kuulise vangistusega karistatud ja selliseid kaitseliitlasteks ei kinnitata.⁸⁵

Kaitseliidu liikmed ei tohtinud mõistagi sattuda Eesti Vabariigi seadusega pahukisse. Taoline juhus leidis aset Jakobi malevkonna Vee rühma malevlase A(leksander) Jaani p. T(omsoniga), kes sattus vahi alla Vahenurme meierei kassaraha raiskamise pärast, mis viis ta Kaitseliidust jäädava väljaheitmiseni 26. jaanuaril 1930. Maleva-

⁸⁰ ERA f 2170, n. 1, s. 2, l. 2b

⁸¹ ERA f 2171, n. 1, s. 9, l. 24

⁸² *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 176

⁸³ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 49

⁸⁴ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 3

⁸⁵ ERA f 2171, n.1, s. 9, l. 54

pealiku käskkirjas 10. veebruarist 1930 nr 6 on ära toodud ka teda Kaitseliitu soovitanud kaaskaitseliitlaste nimed.⁸⁶ Kaitseliidu liikmete nimekirjadest kustutati muudel juhtudel peamiselt kaitsevække mineku, elukoha muutumise või surma tõttu.

Korraliku ja nõuetekohase käitumise tagamiseks kaitseliitlaste seas andis Kaitseliidu ülema kt kolonelleitnant J. Maide 1929. aastal välja vastavasisulise käskkirja, milles selgitati korrapidamisnõudeid pidudel ning relva võimalikku kasutamist politsei abistamiseks.

Valdav enamik kaitseliitlasi elas ja töötas käsitletud ajavahemikul kahtlemata eeskujulikult ega sattunud kunagi taunitava teguviisi tõttu ajakirjandusse.

Tänuavaldusi edastati *Malevate Teatajates* malevapealiku käskkirjadega. Näiteks tänati Pärnumaa maleva pealiku T. Adamsoni käskkirjaga 23.06.1930. aastal nr 35 malevasi August Einast ja Hans Kõksi seoses Tallinna Keskvanglast põgenenud röövmõrtsuka Aleksander Tohvri tabamisega. Lisaks tänati sama isiku tabamise organiseerimise eest Jakobi malevkonna pealikut August Lauri, Vee rühma pealikut Anton Saagimit, Koonga jalgratturühma pealikut Jaan Luigenbergi ja tema abi Arseeni Annusferi⁸⁷ energilise tegutsemise eest A. Tohvri tabamisel.⁸⁸

Jaan Luigenberg ja Arseeni Annusfer said tunnustuseks V klassi Kotkaristi kodanlike teenete eest ning August Einast ja Hans Kõks said sama autasu sõjaliste teenete eest.⁸⁹

Häädemeeste kaitseliitlased teenisid ära malevapealiku tänu rabatulekahju kustutamise eest 15. juunil 1930. aastal.⁹⁰ Kaitseliidu põhikirjas oligi kohustus aidata kohalikke võime tulekahjude jm katastroofide likvideerimisel. Eriti sujuvalt sobis selline tegevus siis, kui tuletõrjujad olid ühtlasi ka kaitseliitlased. Et see nii oli, seda tõendas Tuletõrje Liidu juhatuse saadetud väljavõte Kaitseliidu ülema käskkirjast nr 7 § 1 S kõigile tuletoorjeseltsidele: "Et Kaitseliidus palju tuletoorjujaid teenib, kellel võimalus peab olema selle juures oma ülesandeid ka tuletoorje alal täita, käsen kõiki Kaitseliidus teenivaid tuletoorjujaid, oma kohuste täitmise ajaks tuletoorje alal, Kaitseliidu teenistusest vabastada."⁹¹

1932. aastal lõi Kaitseliit agaralt kaasa kogu Eestit hõlmanud koduümbruse kaunistamise kampaanias. Vastav ringkiri avaldati kõigis *Malevate Teatajates* ja see puudutas otseselt lasketiirude, spordiplatside ja puhketsoonide väljaehitamist: "laskeradasid, spordiplatse ja puhkekohti on vaja asuda kindla kava kohaselt kaunistama puude ja põõsastega."⁹²

⁸⁶ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 19

⁸⁷ Annusver, Arseni. Metsaametnik ja põllumees; sünd. 31.III 1903 Uduveres Pärnumaal. Alates 1925. aastast Halinga metskonna 2. jsk metsnik ja iseseisev põllumees. Olnud Koonga Haridusseltsi esimees ja abiesimees; Koonga Seltside ja Ühingute Liidu juhatuse liige; Kaitseliidu rühmapealik, hiljem 4. kompanii veltveebel. Teenete eest saanud Kaitseliidu Kotkaristi. (Pärnumaa tegelaste..1937: 13)

⁸⁸ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 109–110

⁸⁹ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 137

⁹⁰ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 109–110

⁹¹ *Tuletõrje Teated* 1925: 235

⁹² *Pärnumaa Maleva Teataja* 1932: 61

Kaitseliit erapooletu organisatsioonina ei saanud endale lubada sekkumist poliitilistesse liikumistesse. Peastaabi ülema kt J. Maide andis välja 1930. aastal karmi ringkirja nr 1520, hoiatades kaitseliitlasi mingilgi moel sekkumast Vabadussõdalaste liikumisse.

Lapua-liikumine Soomes oli tõsine ettevõtmine ning Eesti kaitseliitlaste eemalhoidmiseks Vabadussõjalaste liikumisest andis Kaitseliidu ülem kindralmajor J. Roska välja täiendava käskkirja 18. septembril 1930 nr 49 *Malevate Teatajates* avaldamiseks ja tuletas veel kord meelde organisatsiooni poliitilist erapooletust.⁹³ Eestis ei olnud sellel liikumisel sellist põhimõttelist sügavust nagu Soomes, kuna siin oli tööliste ja maaproletariaadi osakaal rahvastiku üldarvust märksa väiksem ning organiseerimatum kui Soomes.

Kaitseliidu ülem andis lisaks välja veelgi rohkem tegevust piirava käskkirja 12. detsembril 1930 nr 62: "...täienduseks minu endistele juhtnõuadele pidude korraldamise osas keelan ära malevates ja kõikides teistes Kaitseliidu allüksustes maskipidude korraldamise..."⁹⁴

Peale Vabadussõjalaste liikumise lõppu toimusid mõnel pool vabariigis spontaansed rahutused. Pärnumaa maleva pealik T. Adamson avaldas näiteks käskkirjaga 10. septembril 1934 nr 42 tänu Jakobi malevkonna pealikule August Laurile, malevkonna majanduspealikule Kristjan Siimsonile, Jakobi ratsakomando liikmetele Mart Tõnisonile ja Oskar Kalsile "politseivõimude kohusetruu ja otstarbekohase abistamise eest Jakobi koolimajas 26./27. augustil 1934. aastal märatsejate jõugu rahustamisel."⁹⁵

1.3.1.2. Sporditegevus malevates

Lasketegevust peeti Eesti Kaitseliidus prioriteetseks ning iga malev või selle allüksus püüdis võimalikult kiiresti endale lasketiiru ja spordiplatsi rajada. Polügonide ehitamine oli suurema laskekaugusega relvadele sobiva suurusega maatüki leidmise tõttu märksa raskem. Kuulipilduja keskmine laskekaugus oli kuni 1500 m, suurtükkidel veelgi suurem.⁹⁶ Spordiplatside ehitamine oli hõlpsam.

Riigiarhiivis on säilinud ainulaadne dokument 10. maist 1933 Kaitseliidu Taebla-Võnnu kompanii polügoni ehitamiseks maad võimaldanud nelja talupidaja (Jaan Krüger, Jaan Weidebaum, Gustav Einlow, Karl Truumann) allkirjaga: "anname käesolevaga oma nõusoleku selles, et lubame endi koha maadest, mis asub "Lediküla liivamägedel" põllumajanduslikult kasutuskõlbatutel maadel – igalt talult 0,5 ha, üldse kahe hektari suuruse maa-ala kasutamiseks tasuta kohalikule Kaitseliidu kompaniile laske- ja spordiplatsina kuni 1. jaanuarini 1943. a."⁹⁷ Arvatavasti olid

⁹³ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 189

⁹⁴ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 239

⁹⁵ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1934: 186

⁹⁶ Kaitseväe Lahingukool 1997: 18, 24

⁹⁷ ERA f 2159, n. 1, s. 6, l. 10

mehed ise samuti kaitseliitlased. Maa Kaitseliidu üksuse staadioni või lasketiiru tarbeks saadi erandina tasuta kasutamiseks, enamikel juhtudel maad kas osteti või renditi.

Laskevõistluste läbiviimisel autasustati võitjaid karikate ning muude esemelite auhindadega. Kaitseliit oli vabatahtlik ühendus, kus riigieelarvest saadi ainult koosseisuliste staabitöötajate palgaraha, seetõttu osutus auhindade muretsemine tihti probleemiks. Laskevõistlusi peeti palju ja Naiskodukaitse⁹⁸ toetusest sageli ei piisanud. Väiksematel Kaitseliidu üksustel, nagu näiteks Läänemaa maleva Risti malevkonnal tuli 1933. aastal lihtsalt annetada malevkonnale iga karikavõistluse eel 3 krooni karika ostmiseks.⁹⁹ Tõenäoliselt toimiti nii ka Kaitseliidu teistes üksuses.

Võitjatele antud auhinnad olid arvatavasti küllalt motiveerivad, kuid saadud adrenaliinilaeng ning võiduau ületas kindlasti auhindade materiaalse väärtuse. Näiteks anti Vändra malevkonna laskevõistlustel 21. mail 1929 võitjatele järgmisi auhindu: portfelli, seljakotti, sumadan, lauakell, joogiserviis, termos pudel, lisaks üks auhind Tatteri ärielt võitja äranägemisel.¹⁰⁰

Väiksematel üksustel kompaniidel oli laskevõistluse auhindade muretsemine keerukam, kuid Pärnumaa malevas osati üheaegselt nii auhindu muretseda kui Kaitseliitu reklaamida. 1929. aastal Koonga kompanii jalgratturrühma laskevõistlusel vintpüssidest olid auhinnasaajad ja auhinnad järgmised:¹⁰¹

I	jaopealik A. Lõmps (68 p)	auhinnaks taskukell
II	malevlane M. Künnap (62 p)	auhinnaks baromeeter
III	malevlane J. Mälk (56 p)	auhinnaks äratuskell
IV	malevlane M. Mälk (55 p)	auhinnaks soome puss
V	malevlane H. Kukk (52 p)	auhinnaks Kaitseliidu märk ja kompass
VI	jaopealik M. Allik (50 p)	auhinnaks Kaitseliidu märk ja kompass

Teise maailmasõja eelõhtuks oli Eesti Kaitseliidul kasutada üle 500 korraliku lasketiiru, maailma parimad täpsuspüssid, kõrgetasemelised instruktorid ja regulaarne laskevõistluste süsteem, mis hõlmas kõiki kaitseliitlasi (välja arvatud orkestrandid ja vaimulikud).¹⁰²

Suusatamine talispordialana sai Eestis laiema leviku alates 1930. aastatest. Eeskujuks Eesti Kaitseväele oli Soome Kaitsevägi, sealt saadi suusavarustust ja Eesti suusainstruktooreid saadeti Soome suusaspordialasele väljaõppele.¹⁰³ Kaitseliit hakkas toimima sõjaväe eeskujul ning Kaitseliidu ülem J. Roska andis välja 5. veebruaril 1930 käskkirja nr 5 suusatamise edendamise kohustuse kohta malevates. Ühtlasi nägi edasine plaan ette suusatamise viimise koolidesse ja selle meeldiva talispordiala igakülgse tutvustamise õppivale noorsoole. Käskkiri avaldati kõigis *Malevate Teatajates*

⁹⁸ Loodi Eesti Vabariigis 1927. aastal. Liikmeskond 1939. aastaks 16 000 naist. Peamised tegevusalad olid kaitseliitlaste toitlustamine, meditsiin, meelelahutusliku tegevuse ja sotsiaaltöö korraldamine oma üksuses. EE kd 4, lk 222

⁹⁹ ERA f 2159, n. 1, s. 6, l. 20

¹⁰⁰ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 109

¹⁰¹ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 39

¹⁰² Walter 1990

¹⁰³ Lindsaar 1967: 133, 179

ja see kohustas Eesti Kaitseliidus ning selle organisatsiooni abil või eestvõttel regulaarselt korraldama vabariigis suusaspordivõistlusi. Suuremate üleriigiliste võistluste pidamine jäi 1932. aastal lumevaese talve tõttu küll ära, kuid mõnel pool Eestis olid lumeolud soodsad ning suusavõistlused toimusid.¹⁰⁴

Spordivõistlused on alati köitnud nii võistlejaid kui pealtvaatajaid. Teretulnud väärt algatuse talvisel hooajal võimlemisspordiga tegelemiseks käivitas Mõisaküla kompanii. Nimelt organiseeris kompaniipealik R. Eigermann 1928. aasta lõpul koostöös kohaliku spordiseltsiga *Ülo* spordiringi, kus kahes rühmas nädalas hakati korrapäraselt võimlemistreeninguid tegema, selleks kasutati Mõisaküla tuletõrje saali.¹⁰⁵

Suvespordialasid sai harrastada väiksemate kulutustega. Kaitseliitlased võisid vajadusel kasutada enne oma staadioni rajamist kohalike spordiseltside, koolide jt staadione. Suvespordialadega tegeldi malevas aktiivselt juba enne 1930. aastat, kuid suuremaid jõukatsumisi, mis eeldasid paremat ettevalmistust, hakati korraldama alates 1930. aastatest.

Pärnumaa malevkondade suvistel kergejõustikuvõistlustel hakati alates 1932. aastast rakendama eelvõistluste vooru. Malevapealiku käskkirjaga nr 19 (16. juunist) jagati Pärnumaa malev kolmeks piirkonnaks: 1) põhjaringkond, millesse kuulusid Pärnu-Jaagupi, Vändra ja Tori malevkonnad; 2) keskringkond, millesse kuulusid Audru, Häädemeeste ja Keskmalevkond; 3) lõunaringkond, millesse kuulusid Saarde, Halliste ja Karksi malevkonnad.

Ringkondade omavaheline jõukatsumine toimus enne maleva ühist kergejõustiku võistlust, mis peeti Pärnumaa maleva 7. aastapäeva puhul 7. augustil 1932 Pärnu-Jaagupis ja Uduveres.¹⁰⁶ Päevakavva kuulusid orienteerumisjooks, orienteerumissõit, jalgrattasõit, galopivõistlus, kergejõustikuvõistlus, jaorännak, kõievedu, võrkpallivõistlus, jumalateenistus, paraad, mälestusteenistus langenute ausamba juures, rahvapidu Uduvere Enge Põllumajanduse Seltsi aias ning õhtune pidu Uduvere Enge Põllumajanduse Seltsi ruumes.¹⁰⁷

Eesti majanduselu tervikuna, nii ka Kaitseliidu tegemisi mõjutas vaadeldaval ajajärgul 1929. aastal puhkenud ülemaailmne majanduskriis. Kaitseliidu ülem kindralmajor J. Roska andis 1932./1933. aasta tegevushooajaks välja käskkirja, mis piiras organisatsiooni kulutusi olulisel määral ja mõjutas sotsiaal-kultuurilist arengut tunduvalt. Käskkirjas öeldi: "...peame oma kulusid piirama ka oma tegevustes, kuid mitte nii, et meie kaitsejõud ja riigikaitsealine väljaõpe selle tõttu kannataks ...käsini eeloleval hooajal ära jätta kõik suuremad ettevõtmised, mis nõuavad suuremat kulu sõiduraha näol ja millel pole otsest väljaõppe eesmärki, nagu kogunemised aastapäevadele, rahvuspäevadele, suurematele võistlustele..."¹⁰⁸ Enim mõjutas see käskkirja propagandategevust ja kultuuri- ning muusikaelu edendamist Eesti Kaitseliidu kohalikes üksustes, kuid vaatamata kitsastele oludele üritused siiski toimusid.

¹⁰⁴ Pärnumaa Maleva Teataja 1932: 24

¹⁰⁵ Pärnumaa Maleva Teataja 1928: 34

¹⁰⁶ Pärnumaa Maleva Teataja 1932: 94

¹⁰⁷ Pärnumaa Maleva Teataja 1932: 98

¹⁰⁸ Pärnumaa Maleva Teataja 1932: 123

1933. aastaks hakkas majanduskriis vähehaaval taanduma. Halliste malevkonna pealik P. Nõmm edastas malevkonna liikmetele ajalehe kaudu järgmise üleskutse: “29. oktoobril 1933 avatakse Halliste kiriku juures Vabadussõjas langenute mälestussammas. Kavas on pidulik jumalateenistus Halliste kirikus, mälestussamba avamine, mälestussamba õnnistamine, koorilaul. Õhtul toimub pidu Halliste Vabatahtliku Tuletõrjeühingu saalis, kus on segaettekanded, H. Raudsepa näidend “Vedelvorst” ning tants. Ka einelaud.”¹⁰⁹

Malevkonna orkestrit pole mainitud ning pidu toimus traditsiooniliselt tuletõrjeühingu saalis, seega malevkonnal oma ruume suuremate ürituste jaoks polnud. Einelaua reklaamimine oli kaitseliitlaste osavõtuga pidudel harva esinenud nähtus, sest kaitseliitlased ei tohtinud avalikel üritustel alkoholi tarvitada.¹¹⁰

Kaitseliitlaste olulisim välistunnus ehk vormiriietus tehti kohustuslikuks 10. mail 1934. Paljudel liikmetel olid vormiriided selleks ajaks juba olemas, kuid paljudel ka mitte. Nõude täitmisega oli kiire ning Pärnumaa *Maleva Teataja*s ilmus vastav teade: “Kaitseliidu Tarvete laost saab vormiriiet 1. 45 meeter, voodriiet 0.46 meeter. Seega vormi maksumus koos nõõpidega oleks umbes 10 krooni. Vormiriiet saab ainult Kaitseliidusiseselt tellida, kuna vabamüügile poodidesse see ei tule.”¹¹¹

Vaadeldava perioodi lõpuks, aastaks 1935, oli Eesti Kaitseliit väljakujunenud ning hästi funktsioneeriv organisatsioon, mille tööd juhtis Peastaap järgmises koosseisus:¹¹²

Auaste	Nimi	Ametikoht
kindralmajor	J. Roska	ülem
Kolonel	J. Maide	staabiülem
kolonelleitnant	A. Balder	õppe- ja spordiosakonna pealik
Major	A. Parts	õppeosakonna pealik
Kapten	J. Lääne	eriüksuste jaoskonna pealik
Leitnant	A. Treufeldt	informatsioonijaoskonna pealik
Leitnant	E. Lepp	spordijaoskonna pealik
	J. Tedersoo	Noorte Kotkaste osakonna pealik

1.4. Kaitseliidu rahuaegne tegevus Soomes

Soome Senati otsusega 2.7.1918, seega varsti peale Vabadussõja lõppu, kaotati Kaitseliidu malevate iseseisev tegevus, alles jäid sõjaväeringkonnad – malevapealike ülesanded jäid sõjakomissaridele, sest Senat pidas ainuvõimalikuks sellise relvastatud organisatsiooni (olgugi, et vabatahtlikud) kuuluvust täielikult sõjaväe alluvusse.

¹⁰⁹ Pärnumaa *Maleva Teataja* 1933: 188

¹¹⁰ Amon-Merilain 2003: 15

¹¹¹ Pärnumaa *Maleva Teataja* 1934: 69–70

¹¹² ERA f 2151, n. 1, s. 47, l. 19

Kuid Kaitseliit oli arvukas ja väärikas organisatsioon, kes tegelikult oli Soome Vabariigile iseseisvuse kindlustanud ja selle liikmed ei olnud teenimatu kõrvalelukkamisega nõus. 4.7.1918 peeti Jyväskyläs koosolek, kus pandi põhimõtteline alus Soome Kaitseliidu edasisele rahuaegsele tegevusele.

2.8.1918 kinnitas Senat esimese seadluse Kaitseliidu rahuaegse tegevuse kohta. Selles olid fikseeritud Kaitseliidu töö põhieesmärgid.¹¹³

1. augustil 1918 jaotati kogu Soome kolmeteistkümneks Kaitseliidu piirkonnaks, mis allutati otseselt sõjakomissaridele. See oli halb valik, sest maakondade ja valdade piirid olid jäetud arvesse võtmata.

14. veebruaril 1919 jagas riigihoidja C. G. Mannerheim Soome kahekümneks Kaitseliidu malevaks ja aastaks 1925 kujunes lõplikuks jaotuseks 22, mis kehtis kuni aastani 1944.¹¹⁴

Kaitseliidu ülem nimetas ametisse malevapealikud (arvestades kohalike malev-kondade ettepanekuid) ja malevapealik nimetas omakorda ametisse malevkondade pealikud. Nende struktuuriüksuste juurde moodustati staabid, mis juhtisid Kaitseliidu kohalike üksuste tegevust.

Esimene määrus Kaitseliidu tegevuse kohta anti välja 2.8.1918. Sellele järgnes mitmeid täiendusi. Aastal 1927 anti välja Kaitseliidu seadus ja 1932. aasta sõjaväe-reformi tulemusena sai Kaitseliit endale täiendavad sõjalise väljaõppe kohustused, tema positsioon riigi sõjajõudude koosseisus kinnistus lõplikult.¹¹⁵

11.12.1927 vastuvõetud Kaitseliidu seaduses olid organisatsioonil järgmised ees-märgid: rahuajal rahva kaitsetahte ning vaimse ja füüsilise ettevalmistuse tõstmine, liikmetele sõjalise ja sportliku koolituse andmine koos organisatsiooni eesmärkide saavutamiseks rakendatava sisulise kasvatustööga (*Sen tehtävänä on rauhan aikana kansan puolustusvalmiuden sekä henkisen ja ruumiillisen kuntoisuuden edistäminen antamalla jäsenilleen sotilaallista koulutusta sekä harjoittamalla liikuntakasvatusta ja järjestön tarkoituksperään sovellettua valistustoimintaa.*)¹¹⁶

Täiendusi seadusse tehti aastatel 1928 ja 1932 ning kehtis kuni Kaitseliidu likvideerimiseni 1944.

Soome Kaitseliit toimis kaitseväge osana, olles seega demokraatlikult vabatahtlik ja samaaegselt ka sõjaväelaslikult käsuliinile alluv organisatsioon. Soome Kaitseliidu esimene pealik oli Georg D. von Essen (1864–1936) ning järgmine pealik alates 21.9.1921 jäägrikolonelleitnant Lauri Malmberg (1888–1948), kes allus otseselt Vabariigi Presidendile.¹¹⁷

Kaitseliidu organisatsiooni juhtimisskeem säilis kogu eksisteerimisaja vältel peaaegu muutumatuks, koosnedes:

¹¹³ Roudasmaa 1997: 49–50

¹¹⁴ Ahto/Pirilä 1989: 20

¹¹⁵ Ahto/Pirilä 1989: 21

¹¹⁶ Laki SK 1927

¹¹⁷ Roudasmaa 1997: 108

kelle haldusalasse kuulusid malevkonnad, kompaniid, pataljonid ja külakaitseliidu üksused. Väiksematel üksustel olid samuti oma 4+2 isikust koosnevad staabid.¹¹⁸

Aastaks 1923 oli Kaitseliidu positsioonid kindlustunud, üksused said ise valida staabi koosseisud; saadi ise otsustada oma finantstegevuse üle: teha korjandusi, saada annetusi ja hankida toetajaliikmeid. Varem ei olnud selline tegevus seaduslikult lubatud.¹¹⁹

Kaitseliidu tegevus ei toiminud algul eriti sujuvalt; polnud väljaõppeks vajalikke relvi ega instruktoreid. Tugevat vastutööd tegi sõjas kaotajaks pooleks osutunud vastaspool. Sellest hoolimata kuulus Kaitseliitu 1919. aasta veebruaris-märtsis peaaegu 70 000 meest ja aasta lõpuks oli organisatsioonis umbes 100 000 liiget. Seejärel hakkas järkjärguline liikmeskonna vähenemine, uus liikmeskonna suurenemine toimus alates 1926. aastast. 1930. aastaks saavutati liikmete arvuks 86 000 ja Talvesõja ajal oli üle 100 000 liikme.¹²⁰

Huvitav on tõsiasi, et nn punase Soome territooriumil oli kaitseliitlaste osakaal rahvastikust suurem kui nn valges Soomes ja toetustena saadud rahalised vahendid olid neis paigus samuti vastavalt suuremad.¹²¹

Kaitseliidule hakati pealike koolitama juba 1919. aastal Hämeenlinnas, kus väljaõppe läbis 300 Kaitseliidu ohvitseri. Olukord paranes veelgi kui 1921. aastal loodi Tuusulas Kaitseliidu pealike väljaõppekool, mis tegutses kogu sõdade vahelise perioodi vältel.

Malevate kompetentsi jäi riigieelarve vahenditega allohvitseride koolitus ja erikursuste läbiviimine, samuti suvelaagrite ja manöövrите korraldamine. Kogu muu kaitseliitlaste väljaõpe toimus malevkondade oma vahenditega. Kaitseliidul oli oma relvatehas *Sako*, mis võimaldas laskesporti harrastada nii tippude tasemel kui ka massispordina. Aastaks 1930 oli igal Kaitseliidu üksusel oma lasketiir.¹²²

Arvesse võttes kaitseliitlaste suurt üldarvu on loomulik, et aastal 1922 peeti ligi 2000 laskevõistlust 35 000 osavõtjaga ning 1930. aasta paiku oli osavõtjaid kokku juba 300 000. Laskespordi harrastusele andis hoogu ka klassilaskmissüsteemi rakendamine ning üksustevaheline paremusjärjestus võistlustest osavõtnute protsendi alusel.¹²³

Soome kaitseliitlaste tegevuses paiknes sporditegevus tähtsusest teisel kohal relvaõppuse järel. 1.01.1920 tõdeti, et "iga kaitseliitlane on ka Kaitseliidu sportlane. Võistkondlikku ja massisporti tuleb igati soosida ning spordis keskenduda kitsale alale, mida

¹¹⁸ Roudasmaa 1997: 97

¹¹⁹ Roudasmaa 1997: 104

¹²⁰ Ahto/Pirilä 1989: 22

¹²¹ Ahto/Pirilä 1989: 22

¹²² Ahto/Pirilä 1989: 30

¹²³ ibid 30

massiliselt harrastada.” Sporditööd juhtisid üksuste tasemel spordipealikud. Kaitseliidu üksuste vahel peeti sõjaväe eeskujul 1921. aastal isegi marsi- ja rüüstlusi.¹²⁴

Suusasport oli väga populaarne ning laskesuusatamine võeti võistluste kavasse 1923. aastal.¹²⁵ 1927. aastast viidi sisse nn protsendisuusatamine, mille kohaselt üksusest osalenud meeste protsent andis koha üldedetalis.¹²⁶ Murdmaasuusatamises võeti eeskujul norralastelt.¹²⁷ Eesti kaitseliitlased omakorda õppisid suusaehitust ja suusasporditegevust Soome Kaitseliidu instruktoritelt.

1923. aastaks kinnistus Soome Kaitseliidu suvekergejõustikus kasutatav võistlusprogramm. Sellesse kuulusid: murdmaajooks, 3000 m jooks, 4x100m teatejooks, kaitseliidu 5-võistlus (100m jooks, 1500m jooks, kõrgushõpe, kuulitõuge, kettaheide). Orienteerumine tuli võistluskavva juba 1920. aastal, sest see arendas kõiki neid omadusi, mida kaitseliitlane peab maastikul liikudes oskama. Teatejooks võeti võistluste kavasse 1925. aastal.¹²⁸

Kindlustamaks korda ja distsipliini organisatsioonisiselt ning suhetes mittekaitseliitlastega, seadustati distsiplinaarmenetluse seadus alates 17.12.1918. Selle kohaselt olid väiksemates üksustes distsiplinaarjuhatavad, suuremates üksustes distsiplinaartoimkonnad ja kõrgemal tasemel olid aukohutud. Distiplinaartoimkonnal (komisjon) oli õigus eksimuste korral teha:

- 1) individuaalne hoiatus;
- 2) lisa teenistuskord, kuni kaheksa korda;
- 3) hoiatus üksuse rivi ees;
- 4) ametlik hoiatus kompanii päevakäsuga;
- 5) auastme madaldamine;
- 6) välja arvamine üksusest tähtajaga kuni üks aasta;
- 7) väljaheitmine Kaitseliidust;

Malevapealiku pädevusse kuulusid p 1–5, malevkonna pealikule vastavalt p 1–4., kusjuures p 5–7 kehtisid kõrgema ülema loal. Aukohus toimis kogu maleva ulatuses.¹²⁹

Kaitseliitlastel tuli muude arusaamatuste seas ette palju sekeldusi relvaga ümberkäimisel. Vahel põhjusega, vahel mõtlematusest purjus peaga.

S. Roudasmaa on toonud näitena arusaamatuse kaitseliitlase ja tsiviilelanike vahel, kui kaitseliitlane oli sunnitud kasutama relva hoiatuslaskudeks ja kutsuma ka politsei. Mitmemehelise rünnaku alla langedes sai kaitseliitlane Eino Hintikka huligaanidelt peksta. Politseipealiku esildises nõuti E. Hintikka Kaitseliidust välja heitmist ja relvaloatühistamist. Malevkonna distiplinaarkomisjon arvas teisiti ja saatis politseisse vastuse, et antud Helsingi paikkonnas oligi Kaitseliidu vastase kontingendi tõttu ilma relvata

¹²⁴ Roudasmaa 1997: 157

¹²⁵ ibid: 158

¹²⁶ Roudasmaa 1997: 160

¹²⁷ ibid: 160

¹²⁸ ibid 158–159

¹²⁹ Roudasmaa 1997: 161

ohtlik liikuda ning toimkond ise otsustab, keda välja heita – seda ei otsusta politsei.¹³⁰

Väljaheitmine Kaitseliidu ridadest toimus peamiselt kahel juhul: poliitilistel põhjustel ja kriminaalkuriteo sooritamisel. 31 Kaitseliidust väljaheitmise juhtumist Helsingi malevas aastatel 1921–1927 olid 16 täielikud ja 15 tähtajalised väljaheitmised. 10 lõplikult väljaheidetutest olid seotud kriminaalkuriteoga. Tähtajalise väljaheitmise põhjusteks olid distsiplineerimatus, ebasõjaväelaseks käitumine ülemuste suhtes. Esines ka relva mitteotstarbekohast kasutamist.¹³¹

Kasvatustööd Kaitseliidu üksuses juhtis kasvatustöö pealik, kelle kohustuseks oli nii kaitseliidualane propagandatöö kui malevlaste meelelahutustegevuse eest hoolitsemine. Kaitselast propagandatööd alustati Soomes aastal 1918, kui Kaitseliit hakkas läbi viima elanikele suunatud kaitsetahet suurendavaid propagandaüritusi. Nendele liideti õige pea meelelahutuslik osa. Selleks vajati kirjalikku väljendusvahendit. Rootsikeelne kaitseliidualane leht *Nyländska Skyddskåristen* ilmus Helsingis aastast 1922 aastani 1928, mil kogu rootsikeelsele kaitseliitlaste perele hakkas ilmuma ühine ajaleht *Skyddskåristen*.¹³² *Suojeluskuntalaisen Lehti* hakkas 1925. aastal kandma nime *Hakkapeliitta* ning igas malevas ilmusid vastavad malevate häälekandjad.

Kaitseliidu seaduses (1927) oli nagu muuseas ühe lausega kirja pandud selline tegevusliik, mida peaks Kaitseliidus lisaks sõjalisele väljaõppele samuti viljeldama – nimelt organisatsioonisisene kasvatustöö (*järjestön toimintaan sovellettua valistus-toimintaa*). Sisuliselt kuulus selle alla nii võimlemine, laskesport kui ideeline kasvatus, mis oli äärmiselt oluline tegevus kogu Kaitseliidu eksisteerimisaja vältel. Juba 1918. aastal välja antud Kaitseliidu määruses oli rõhutatud vajadust anda kaitseliitlastele nii sõjalist väljaõpet kui teha sisulist kasvatustööd, vajadusel abistada erijuhtudel valitsust.¹³³ Meenutame, et täiendavaid määrusi anti välja aastatel 1921, 1928, 1933 ja 1937.

Kasvatusalane töö algas kohe peale kasvatuspealike (*valistusohjaaja*) ametisse määramist. Kiriklikke toiminguid Kaitseliidus korraldasid sõjaväevaimulikud (*kenttäpappi*). 1920. aastate keskel kujunes Kaitseliidu ja *Lotta Svärd* baasil välja ühine kasvatus-toimkond, mis oli maapiirkondades eriti tegus ja omas maanoorte kasvatamises isamaalises vaimus olulist ning asendamatu osa. Noortele oli suunatud samaaegselt ka noorsooühingute, põllumeeste seltside ja spordiseltside tegevus, kuid Kaitseliidu ja kaitseliitlaste jaoks oli isamaalise kasvatus näol oma kindel nišš olemas, oldi oluliseks täienduseks eelpool nimetatud seltside/ühingute pakutavale.¹³⁴ Meelelahutusürituste ja pidude organiseerimine oli Kaitseliidu töös üsnagi arvestatav tuluaallikas. Näiteks teeniti Kaitseliidule 1930. aastal ligi kolm miljonit marka, mis kulus muuhulgas 300 Kaitseliidu staabiruumi ja lasketiirude ehitamiseks ning ülalpidamiseks.¹³⁵

¹³⁰ Roudasmaa 1997:162–163

¹³¹ ibid: 164

¹³² Roudasmaa 1997: 166

¹³³ Lantto 1997: 35

¹³⁴ Ahto/Pirilä 1989: 31

¹³⁵ ibid 31

1930. aastaks kuulus Soome Kaitseliitu 86 000 meest, kes ametialaselt kuuluvuselt jagunesid järgnevalt:¹³⁶

1. Põllumehed ja kalurid	51,62%
2. Ametnikud	14,99%
3. Maa-, tööstus- ja muud töölised	14,27%
4. Õppurid	6,62%
5. Teenistujad	5,91%
6. Tööstus-, kaubandus-, käsitöö- jm alade esindajad	5,66%

Sotsiaalselt jagunesid linna-, alevi-, tööstuse-, maa- ja piirikaitseliitudesse kuulunud kaitseliitlased Soomes 1918–1944 A. Pylkkäneni uurimuse kohaselt järgmiselt:¹³⁷

1. Talupojad	37,60%
2. Madalam keskklass	26,69%
3. Töölised	23,03%
4. Kõrgem keskklass	8,01%
5. Klassi kuuluvuseta	4,19%
6. Eliit	0,49%

Töölisklassi osakaal oli 23 %, mis lükkab ümber väited Kaitseliidu kui ühe ühiskonnaklassi organisatsiooni elitaarsest olemusest. Võrreldes *Hakkapeliittas* esitatud Soome kaitseliitlaste arvusid Eesti Kaitseliidu arvudega selgub, et Soomes oli liikmeskonnas protsentuaalselt põllumehi ligi 3 % rohkem, kuid töölisi, ametnikke ja õpilasi mõnevõrra vähem.

Käesolevas uurimuses vaadeldakse süvenenumalt ühe Soome maakonna, Lõuna-Pohjanmaa Kaitseliidu maleva elu- ja töökorraldust ning tegevust kultuurivaldkonnas aastatel 1925–1934. See maakond on valitud mitmel põhjusel paralleelide tõmbamiseks Eesti maakondadest Pärnumaa malevaga:

- 1) Lõuna-Pohjanmaalt algas Soome Vabadussõda, mis lõppes iseseisva Soome riigi tekkimisega; Pärnus kuulutati välja Eesti Vabariik;
- 2) Lõuna-Pohjanmaa malev asus pealinnast Helsingist suhteliselt sama kaugel kui Pärnumaa malev Eesti pealinnast Tallinnast;
- 3) mõlema maakonna maleva piirides asus ka linn oma maleva ja orkestriga;
- 4) mõlemad malevad asusid suhteliselt maksimaalsel kaugusel välisvaenlasest, seega ei olnud neil selliseid alalisi julgeoleku kindlustamise probleeme nagu näiteks Narva või Viipuri malevatel ning nad said tegelda rahulikult kaitseliidualase tööga.

¹³⁶ *Hakkapeliitta* 1930: 1290

¹³⁷ Pylkkänen 2001: 16

1.5. Lõuna-Pohjanmaa Kaitseliidu elust

Lõuna-Pohjanmaal moodustati Kaitseliit juba enne Vabadussõda, 14.11.1917, kuid tegelik üksikeelne ja kindlapiiriline tegevus algas märtsis 1919, mil esimeseks maleva-pealikuks sai jäägrilipnik Emil Rimala.¹³⁸ Malev koosnes kogu eksisteerimise vältel eranditult soomekeelsetest kaitseliitlastest, ka Vaasa ja Kristiina soomekeelsest kontingendist.¹³⁹

Peale Vabadussõja lõppu toimus tagasilangus Kaitseliidu töös; vanemad mehed asusid sõjahaavu parandades tsiviilellu tagasi ning noored said sõjalist väljaõpet ajateenistuses.¹⁴⁰ Seega ei vajatud koheselt peale sõja lõppemist Kaitseliidu prioriteetset tegevusvaldkonda laskesporti. Mõned malevkonnad, nagu Jurva, Kortesejärvi, Lehtimäki, Nurmo, Soini ja Vimpeli lõpetasid kogu tegevuse. Vaasa ja Kristiina malevkondadest astusid soomekeelsed kaitseliitlased välja, sest neis malevkondades määrati töökeeleks rootsi keel.¹⁴¹

Aprillis 1919 alustas tööd Lõuna-Pohjanmaa maleva staap koosseisus T. Manner, U. Järvinen, A. A. Leinonen (1888–1963)¹⁴² ja E. Kontas. Asendusliikmeteks valiti L. Halme ja M. Vihma. Staabi asukohaks sai 1. maist 1919 Seinäjoki. 15. 8. 1919 asus malevapealiku ametikohale jäägrileitnant Matti Laurila (1895–1983), kes oli selles ametis kogu sõdadevahelise perioodi.¹⁴³ Vt lisa 3.

1919. aasta Lapuapäeval (14. juuli) peeti Kaitseliidu tööd propageeriv suurejooneline kahepäevane üritus, mille programmi kuulusid 12 sõnavõttu ja paraad, mida juhtis jäägrileitnant Matti Laurila, hilisem malevapealik. Kuna mitmes paikkonnas oli kaitseliidualane töö lakanud, siis selle üritusega taheti tegevust uuesti elavdada. Lõunapohjanmaalastele esitati esmakordselt H. Klemetti (nii sõnade kui meloodia autor) marss *Vilppulan urhojen muistolle*, mis sai maleva paraadmarsiks ning ettekandele tuli ka L. Madetoja *Eteläpohjalaisten laulu*, mille lõpuread (*Kuinka jos mahtava sortaja lie, Pohjolan porteilla poikki on tie*) jäid maleva häälekandja *Nuijasoturi* tunnuslauseks (ilmus alates aastast 1923) kogu selle ilmumisaaja vältel.¹⁴⁴ Kohalikest ajalehtedest ilmusid tol ajal Seinäjokis välja antav *Ilkka* ja Vaasas *Vaasa*.

¹³⁸ Ahto/Pirilä 1989: 34

¹³⁹ Lantto 1997: 12

¹⁴⁰ Ahto/Pirilä 1989: 38

¹⁴¹ Lantto 1997: 32

¹⁴² Ylihärmä kooliõpetaja, kirjanik ja toimetaja. Alates 1917. aasta kevadest oli tema tegevus seotud Lõuna-Pohjanmaa Kaitseliiduga. 1919. aastal valiti ta maleva staabi liikmeks ning koos malevapealiku M. Laurilaga tehti maakonnas aktiivset kaitseliidualast propagandat. 1924–1929 oli ta maleva kasvatuspealik. Ta oli *Nuijasoturi* toimetaja ja kuulus ka *Hakkapeliitta* toimetusse. Seinäjokis välja antud maakonnalehes *Ilkka* töötas 1920. aastast alates ning 1929. aastast oli peatoimetaja (Santeri Alkio surma järel); samas loobus ta nii õpetaja- kui maleva kasvatutöö pealiku kohast. Mäntsälä ülestõusu järel kaotas ta koha maleva juhatuses, kuid Kaitseliidu heaks ta töötas edaspidigi noorsooseltsis ning parlamendis. (Lantto 1997: 104–105)

¹⁴³ Ahto/Pirilä 1989: 40

¹⁴⁴ Ahto/Pirilä 1989: 35

Paljudes Kaitseliidu üksustes põletati organisatsiooni dokumendid peale Kaitseliidu likvideerimist 1944. aastal ära, vältimaks nende sattumist ebasoovitavatesse kättesse, kuid Lõuna-Pohjanmaa malevapealik Matti Laurila peitis dokumendid kontrollkomisjoni eest nii oskuslikult, et paberid tulid esile alles aastakümneid hiljem veeavarii likvideerimise käigus. Alates 1994. aastast hakati dokumente arhiiviks komplekteerima.¹⁴⁵ Aastatel 2004–2006 oli arhiivi komplekteerimine käesoleva uurimuse autori kogemuste kohaselt majanduslikel põhjustel seiskunud.

Mitmes Lõuna-Pohjanmaa paikkonnas oli Kaitseliidu ideel hulgaliselt kohalikke vastaseid, nagu näiteks Lappajärvis, kus noorsooselts keeldus isegi kõrge üüri eest lubama oma ruume Kaitseliidu peoõhtu läbiviimiseks.¹⁴⁶ Suurt vastuseisu osutasid Kaitseliidu tegevusele nn punasel poolel võidelnud mehed ning nende poolehoidjad.

Alates aastast 1925 said kõik maleva staabiliikmed palka riigieelarvest, enne seda sai riigilt palka ainult malevapealik, teised staabiliikmed said palka peamiselt Vaasa ettevõtjate poolt annetatud toetusrahadest.¹⁴⁷

Vormirõivaste soetamiseks saadi malevale Kaitseliidu Peastaabist 1919. aastal 1700 meetrit vormiriiet, millest ömmeldi vormid 1140 kaitseliitlasele; õmblusraha 80 marka pidid mehed ise tasuma; samuti saadi 187 raudteevormi raudteel teenivatele kaitseliitlastele. 1921. aastal saadi Peastaabist juba 3170 mehele vormirõivad. 1924. aastaks puudus maleval umbes tuhatkond vormi ja veidi rohkem vormimütse. Arvatakse, et sellised suured vajitava vormiriietuse arvud olid tingitud pigem puudulikkusest raamatupidamisest, kui väljendasid tegelikku olukorda.¹⁴⁸

Esimestel tegevusaastatel tehti suur töö korralike laskerelvade muretsemiseks, relvi hangiti sealhulgas suuremas koguses lottade kogutud annetuste eest.¹⁴⁹

1925. aasta jõuluks valmis Seinäjokis Kaitseliidu malevale kuuluv maja A. Aalto kavandi järgi. Kauppakatu 17 asusid staabiruumid, aula, lottade tööruumid ja malevapealiku ning staabitöötajate eluruumid. Praegu on seal alaline väljapanek maleva tegevusest sõdadevahelisel perioodil. Ehitustegevuseks saadi erinevatest allikatest tagastamisele kuuluvat laenu 400 000 marka. Palju aitasid laenu kustutamisele kaasa lottad ning uudse algatusena sündis rahahankimiseks teravilja kogumine müügiks.¹⁵⁰

Tegevkaitseliitlaste arv Lõuna-Pohjanmaa malevas oli 1920. aastal 5519 ja see kasvas aeglaselt kuni 1930. aastate keskpaigani, kui hakati enam kontrollima aktiivset tegevusest osavõttu ja loiu osavõtu tõttu passiivseid liikmeid nimekirjadest kustutama. Liikmete arv 1924. aastal oli 5986; 1925. aastal 5834; 1926. aastal 5815.¹⁵¹ 1932. aastal oli liikmeid 6223 ning 1936. aastal 6014. Sama põhjuse, nimelt kaitseliitlaste nimekirjadest kustutamise tegevusest loiu osavõtu tõttu on toonud kaitseliitlaste arvu vähenemise põhjuseks ka J. Lantto (nii oli liikmeid 1926. aastal 5815, kuid 1929. aastal 5460).¹⁵²

¹⁴⁵ Lantto 1997: 12

¹⁴⁶ Ahto/Pirilä 1989: 38

¹⁴⁷ ibid 41

¹⁴⁸ Ahto/Pirilä 1989: 46

¹⁴⁹ ibid 46

¹⁵⁰ ibid 47

¹⁵¹ Ahto/Pirilä 1989: 52

¹⁵² Lantto 1997: 49

Põhjalikum uurimus Soome kaitseliitlaste elukutsete ja tegevusalade kohta tehti aastal 1933. Selle kohaselt olid Lõuna-Pohjanmaa malevas kaitseliitlaste tegevusalad järgmised:¹⁵³

Tegevusala	Kaitseliitlaste arv	% elanikkonnast
Põllumehed	4433	69,22
Tööstus- ja ärijuhid	325	5,03
Avalik sektor	340	5,31
Äriringkond (suurärimehed)	273	4,26
Maatöölised	315	4,89
Tööstustöölised	100	1,56
Raudtee jm töölised	316	4,94
Õppurid	304	4,76

Tabelist selgub, et Lõuna-Pohjanmaa malevas oli peaaegu 70% liikmeskonnast seotud põllupidamisega, kuna suuremaid linnu peale Vaasa piirkonnas polnud.

Suurima liikmeskonnaga allüksused olid Lapua (600); Ilmajoki (590); Kauhajoki (494) ja Ylistaro (411) malevkonnad. Väikseim oli Kristiina 33 kaitseliitlasega.

Üldse kuulus Lõuna-Pohjanmaa malevasse 32 allüksust ehk siis malevkonda: Alahärma, Alajärvi, Alavus, Evijärvi, Ilmajoki, Isojoki, Isokyro, Jalasjärvi, Jurva, Karijoki, Kauhajoki, Kauhava, Kortesejärvi, Kristiina, Kuortane, Kurikka, Laihia, Lappajärvi, Lapua, Lehtimäki, Nurmo, Peräseinäjoki, Sarvijoki, Seinäjoki, Soini, Teuva, Töysä, Vaasa, Vimpeli, Vähäkyrö, Ylihärma, Ylistaro.¹⁵⁴

Esimene Lõuna-Pohjanmaa maleva suvelaager toimus 1921. aastal Ilmajokis ja selles osales kaitseliitlasi 21 üksusest. 1930. aastal osales suvelaagris üle 1000 mehe ning maleva suvelaagreid hakati pidama regulaarselt Seinäjoki lähedal Törnäväs.¹⁵⁵

Kaitseliidu organisatsioon ning selle liikmed seisid kogu oma tegevusaja jooksul ühel või teisel põhjusel ühiskonna teravdatud tähelepanu all. Nii ohvitseridelt kui reaaliikmetelt nõuti laitmatut käitumist. Alkoholi tarbimine oli põlu all. Peoõhtutel peoliste häirimise eest saadi karistuseks märkus pealiku päevakäsuga. Vägivaldsete tegude eest heideti Kaitseliidust välja. Mõnes paigas heideti välja ka salapiirituse valmistamise eest. Samuti heideti liikmeskonnast välja loiu osavõtu pärast Kaitseliidu tegevusest.¹⁵⁶

1920. aastate algupoolel astus Kaitseliitu üha enam noormehi enne sõjaväe-teenistusse minekut. Kaitseliitlaseks saadi tol ajal 17-aastaselt ning nooremaealiselt vanemate nõusolekul. Kümneni lõpuks suurenes liikmeks soovijate arv ning 1928. aastal lisati sisulise töö hulka ametlikult ka noorkaitseliitlaste kasvatamine, kuid nooremate kui 17-aastaste liikmeks võtmine lõpetati täielikult.¹⁵⁷

¹⁵³ Ahto/Pirilä 1989: 55

¹⁵⁴ Ahto/Pirilä 1989: 94

¹⁵⁵ ibid 80

¹⁵⁶ Ahto/Pirilä 1989: 83-84

¹⁵⁷ Lantto 1997: 51

Kaitseliidu sõjalisest õppetegevusest osavõtt oli vanematele meestele sõjakogemuste tõttu juba omandatud tarkus ning vanemaelistena raskegi, seetõttu kehtestati alates 1933. aastast Kaitseliidu veteranide klass, kuhu kuuluvad kaitseliitlased käisid ühel korral aastas lahing- või mõnel muul sõjalisel harjutusel. Veteranide klassi loeti mehed alates 60. eluaastast. Veteranideks saadi ka 50-aastaselt kui oli kogutud 10 aastaga 500 harrastustundi või ka 40-aastaselt, kui 15 aastaga oli kogutud 1000 harrastustundi.¹⁵⁸

1927. aasta *Nuijasoturi* oktoobrikuu numbris oli vastukaja nõrdimust tekitavale valitsuspoliitikale kärpida riigieelarvest Kaitseliidule eraldatavaid summasid. Põhjuseks arvamus, et Kaitseliit olevat rahualal mittevajalik organisatsioon. Lehe veergudel oli toodud näide sotsiaaldemokraatide ajalehest, mis arvustas Kaitseliitu järgmiselt: Kaitseliidu manöövrid ja harjutused on mingid pühapäevase jahilkäiguga võrreldavad ajaviite- ja spordiüritused, kuhu on kaasatud ka naised. (*"... suojeluskuntaharjoittukset ja manööverit ovat jonkinlaisia sunnuntaimetsästelyyn verrattavia huvi- ja urheilutilaisuuksia, joissa on mukana – naisiakin"*).¹⁵⁹

Sellist arvamust jagasid arvatavasti teisedki Senati kaitseliiduvastased liikmed (mitte ainult sotsiaaldemokraadid). Teatavasti oli Kaitseliit alates 1927. aastast seaduslikult osa kaitseväest, allus presidendile ja sõltus majanduslikult Senatist, kes otsustas organisatsioonile määratava dotatsiooni suuruse. Nagu juba öeldud, arutati ka Eesti Riigikogus 1929. aastal samuti Kaitseliidule eraldatavat riigieelarvelist toetust, selle vajalikkust ja suurust (vt 3.1.).

Soome Kaitseliit elas 1920.–1930. aastail töörohket rahuaegset igapäevaelu. Toimused õppused, võistlused, spordiüritused ja laagripäevad.

Lapua-sündmuste valguses sagenesid rünnakud Kaitseliidu vastu, olgugi, et kaitseliitlaste osavõtuprotsent nendest sündmustest oli alla ühe.¹⁶⁰ Organisatsiooni vastased nõudsid Kaitseliidu ridade puhastamist, radikaalsemad isegi selle laialiisaatmist. Seda muidugi ei toimunud ning ajalehes *Nuijasoturi* anti lugejatele põhjalik selgitus Kaitseliidu vajalikkusest Soome iseseisvuse kaitsmisel. Kirjutati, et aastatel 1933–1934 läheb Soome üle uuele, kaitseväge ülesehituse piirkondlikule süsteemile, see protsess aga ilma Kaitseliiduta ei õnnestu. Seetõttu ei tohiks enam kaitseliiduvastastel jõududel olla mingit sõnaõigust ega nende vastupropagandal kõlapinda. Ühiskond peaks lõpuks mõistma, et Kaitseliit võitis Soomele vabaduse ja kaitseb seda koos Kaitseväega edaspidigi. Poliitikaga seda organisatsiooni siduda ei ole õige, rääkimata mingist ridade puhastamisest, mis võiks Kaitseliidu ühtsusele halvasti mõjuda. Kaitseliit on alles siis tugev organisatsioon, kui iga kaitseliitlane saab aru, et ta on sõjalise organisatsiooni liige, kus maksab ülemuse käsk. Seega pole kaitseliitlane lihtsalt eraisikust liige ühiskonnas, kus otsused tehakse hääletamise teel.¹⁶¹

Kaitseliidu vastastele rünnakutele vastati ajalehe *Nuijasoturi* veergudel kokkuvõtlikult nõnda: "Lottade ja kaitseliitlastena me vastame – meid ei saa ebakõlade ja

¹⁵⁸ Ahto/Pirilä 1989: 97

¹⁵⁹ *Nuijasoturi* 1927, nr. 10, lk 2

¹⁶⁰ Ahto/Pirilä 1989: 64

¹⁶¹ *Nuijasoturi* 1933, nr. 10, lk 23–29

poliitika pärast lahku ajada; me seisame üksmeelselt selle aate eest, mille heaks oleme senini üksmeelselt töötanud.”¹⁶²

Alates 1930. aastast oli Kaitseliit vaieldamatult tugevnenud, sest uusi liikmeid soovis rohkem juurde tulla, kui neid vastu võtta sai. Samuti oli vähenenud Kaitseliidust väljaheitmised loiu osavõtu tõttu. Kaitseliitu astuda soovijaid hakati alates 1934. aastast vastu võtma kaks korda aastas: jaanuaris ja septembris. Vanemad kaitseliitlased võisid siirduda ühest üksusest teise igal ajal ja uuedki võisid sooviavalduse kirjutada igal ajal, kuid praktiline väljaõpe algas kaks korda aastas nagu kaitseväeski.¹⁶³

1.5.1. Sporditegevus Lõuna-Pohjanmaa malevas

Relvaõppe kõrval oli teiseks prioriteetseks tegevuseks Kaitseliidu malevates sport. Kaitseliidu laske-, spordi- ja kultuuriharrastustel oli kogu maakonna elanike vaba-aja sisustamisel oluline roll täita. Lõuna-Pohjanmaa maakonnas olid Kaitseliidu pakutavad harrastusvõimalused noorsooseltside pakutavaga samaväärsed ning konkurentsivõimelised.¹⁶⁴ Rõhutada tuleb siinkohal Kaitseliidu patriootilist kasvatust, samal ajal kui noorsooseltsidel selline suunitlus puudus.

Kaitseliidu moodustamisest alates harrastati malevas suusatamist, kergejõustikku, pesapalli, murdmaajooksu, võimlemist – eesmärgiks oli nende spordialade kaudu kaasata Kaitseliidu ridadesse noormehi. Alates 1930. aastast lisandusid orienteerumine ning sõjaline mitmevõistlus. Kümnendi lõpuks muutus sõjaliste spordierialade harrastamine esmatähtsaks.¹⁶⁵

Vastavasisulise töö juhtimisega üksustes tegelesid spordipealikud, kes määrati Lõuna-Pohjanmaa malevas ametisse 1920. aastal¹⁶⁶ ning 1925. aastast hakkasid nad saama palka riigieelarvest.¹⁶⁷

Lõuna-Pohjanmaa maakonda tunti Soomes kui pesapallile orienteeritud maakonda, kuid üks ja ainuke meistritiitel pesapallis Soome Kaitseliidu raames saadi 1921. aastal.¹⁶⁸

Võimlemine oli samuti küllalt populaarne ja tulemusrikas. Paremad sportlased-kaitseliitlased olid ka kohalikes spordiseltsides tegevad; spordiseltsid koos Kaitseliiduga andsid mitmeid vabariigis silmapaistnud sportlasi.

Spordiseltsid tegelesid peamiselt tippude koolitamisega, kuid Kaitseliit andis liikmetele massispordi harrastamise võimaluse. Maleva parim saavutus vabariigi

¹⁶² *Nuijasoturi* 1933, nr. 10, lk 23–29

¹⁶³ *Nuijasoturi* 1934, nr. 2, lk 74

¹⁶⁴ Lantto 1997: 13

¹⁶⁵ Lantto 1997: 218

¹⁶⁶ Ahto/Pirilä 1989: 98

¹⁶⁷ Lantto 1997: 39

¹⁶⁸ Ahto/Pirilä 1989: 98

ulatuses sõjalises viievõistluses (takistusjooks, granaadivise, täägivõitlus, võistluslaskmine, kaevumine) oli kolmas koht 1930. aastal.¹⁶⁹

Nuijasoturi 1927. aasta 11. numbris on avaldatud kokkuvõte maleva spordiüritustest ja osavõtjatest ajavahemikus 1. 11.1926–31.10.1927. Tabel annab ülevaate spordialade lõikes üksuste ja osavõtjate kaupa. Tabelist nähtub, et tali- ja suvespordialadest osavõtt oli peaaegu võrdne.

Spordiala	Võistlusi	Meeskondi	Võistlejaid kokku
Suusatamine ja teatesuusatamine	128	145	2659
Laskesuusatamine	63	45	881
Võimlemise sisehallivõistlused ja demonstratsiooniesinemised	14	15	239
Murdmaa- ja teatejooks	35	40	1085
Kergejõustik	61	74	748
Pesapall	32	64	576
Muud võistlused	12	11	131
Kokku:	345	394	6319

Samas tabelis olid toodud ka eelmise perioodi, 1925.–1926. aasta vastavad arvud, mis olid umbes kolmandiku võrra väiksemad. Ilmneb, et spordiharrastus laienes pidevalt ning 1930. aastail Kaitseliitu astunud noorliikmetel olid juba innustavaid eeskujusid.

Spordivõistluste rändauhindade muretsemiseks saadi erinevatelt ettevõtetelt annetusi. 1934. aastal olid annetajateks *Vaasa Höyrymylly Oy*, *Vaasan Puuvillatehdas Oy*, *Kultaseppä Y. Sundqvist Oy*, *Lassila&Tikanaja Oy* ja *Teräs Oy*.¹⁷⁰ Samad ettevõtted avaldasid tihti *Nuijasoturis* oma reklaamkuulutusi, toetades sellega malevat rahaliselt.

Laskesport oli Soome Kaitseliidus nagu Eestiski prioriteet nr 1. Laskespordiga alustati kohe 1920. aastal, kuid arvestatavaid tulemusi vabariigi ulatuses hakati saavutama alles 1930. aastatest. 1930. aastal võitis Lõuna-Pohjanmaa meeskond vabariiklikud Kaitseliidu esivõistlused sõjaväepüssist laskmises. 1934 ja 1936. aastal saavutati individuaalseid esikohti nii püstoli kui lahingrelva klassides.¹⁷¹

1.5.2. Kasvatustöö Lõuna-Pohjanmaa malevas

Süsteemaatiline kasvatustöö Lõuna-Pohjanmaa malevas algas aastast 1925, kuigi sellega oli tegeldud ka varasematel aastatel. Kasvatustöö eesmärkideks oli liikmeskonna suurendamine, kaitseliitlaste füüsiline arendamine ja õige poliitilise (isamaalise)

¹⁶⁹ Ahto/Pirilä 1989: 100

¹⁷⁰ *Nuijasoturi* 1934: 372

¹⁷¹ Ahto/Pirilä 1989: 105

orientatsiooni kujundamine. Soome Kaitseliidu kasvatustöö määrustiku kinnitas Kaitseliidu Peastaap 1928. aastal. (Vt lisa 4.)

Soovitud ja ladusalt kulgevat tööd takistasid algusaastatel majanduslikud raskused.¹⁷² Peale 1934. aastat, kui Soome Kaitsevägi koos Kaitseliiduga läks üle territoriaalsele koolitus- ja mobilisatsiooniplaanile, hakati Kaitseliidus taas organisatsiooni liikmeskonda suurendama – seoses Mäntsälä sündmustega vajas parandamist ka organisatsiooni maine.¹⁷³ Lõuna-Pohjanmaa malev kuulus Soome keskmiste malevate hulka, seda nii 13 612 ruutkilomeetrise territooriumi kui 2,39-protsendilise kaitseliitlaste arvuga elanike üldarvust. Väikseim Kaitseliidust osavõtuprotsent elanikkonnast oli Turunmaa malevas (1,93) ning suurim (4,60) Kymenlaakso malevas.¹⁷⁴

Kasvatustöö hulka kuulus samuti usuline tegevus üksustes, kuid seda ei käsitleta käesolevas uurimuses; samuti ei puudutata lähemalt *Lotta Svärd* organisatsiooni tegevust. Lotta-organisatsiooni kuulus 1931. aastal 4531 naist ning liikmete arv kerkis 10474-ni 1940. aastaks.¹⁷⁵

Lõuna-Pohjanmaa Kaitseliidu malevas töötasid kasvatuspealikenä:¹⁷⁶

Artturi Aleksanteri Leinonen 1919–1929

Kustaa Latvala 1929–1930

Martti Santavuori 1930–1931

Vilho Syrjä 1931

Martti Ingman 1931–1933

Veikko Ikonen 1933–1938

Martti Laaksi 1938–1939

Kasvatustöö lahutamatuks osaks oli muusika, täpsemalt puhkpillimuusika ja mitte tantsuorkestrimuusika. Tantsuorkestreid ja nende pakutavat muusikat peeti Kaitseliidule ebasobivaks.¹⁷⁷ Millegipärast ei peetud kultuurilist tegevust Lõuna-Pohjanmaa malevas eriti märkimisväärseks, sest 1937. aastal välja antud 20-aasta tegevusjuubeli kogumikus oli kunstile ja kultuurile pühendatud ainult üks lause: “...pidude korraldamise otstarbeks oli mõnedel malevkondadel asutatud puhkpilliorkestrid ja laulukoorid; kohati ka küllalt küündimatud näitetrupid, kus mõned kaitseliitlased lisaks sõjalisele õppele andsid oma panuse tasuta ja vabatahtlikult Kaitseliidu heaks.”¹⁷⁸ Sellise lakoonilise tõdemuse alusel võiks arvata, et kultuuriga malevas peaaegu ei tegeldudki. Lähemal vaatlusel selgus, et päris nii siiski õnneks ei olnud. N. Hersalo on kirjutanud, et “värskendavat vaheldust tõi Lõuna-Pohjanmaal Kaitseliidu igapäevaelu puhkpilliorkestrite ja laulukooride kõrval ka näitetruppide tegevus”.¹⁷⁹

¹⁷² Lantto 1997: 101

¹⁷³ Lantto 1997: 168

¹⁷⁴ Raikkala 1964: 81

¹⁷⁵ Lantto 1997: 240

¹⁷⁶ Ahto/Pirilä 1989: 57

¹⁷⁷ Lantto 1997: 174

¹⁷⁸ Lakeus ja sen lapset: 225

¹⁷⁹ Hersalo 1966 II: 505

Orkestripealiku ametikoht kehtestati malevas alates 1920. aastast. Orkestrijuht sai palka malevalt tehtud töö eest ehk ühekordset tasu pärast ürituse toimumist. Alles alates 1929. aastast muudeti tolleaegse orkestripealiku A. Boismani töö põhitöökohaks.¹⁸⁰

Maleva orkestripealikud vaadeldaval perioodil olid:¹⁸¹

A. H. Boisman

Maleva orkestripealik ajavahemikus 1. 1.1920.–15. 5. 1930.¹⁸²

Sündinud Helsingis 1865. aastal. Apteeker Almar Henrik Boisman asus elama Lõuna-Pohjanmaale Kurikkasse 1. juunil 1899. aastal. Kurikka puhkpilliorkester oli varemgi lühemat aega mitmete dirigentide käe all tegutsenud, kuid alates 1918. aastast kui A.H. Boisman asus Kurikka orkestrit juhatama, leidis orkester tunnustust, esineti nii kohapeal kui Lõuna-Pohjanmaa maakonnas mujal. 1925. aastal, muusikaohvitser A.H.Boismani 60. sünnipäeval kuulus orkestrisse 22 mängijat. Juubeli puhul avaldati maleva häälekandjas pilt dirigendist ja tema orkestrist.¹⁸³ Maleva orkestripealiku ülesanneteks oli valida ja koolitada malevkondade orkestrite dirigente, korraldada suvelaagrites orkestrite ühisharjutusi ja kontserte.

I. E. Kaistila

Maleva orkestripealik ajavahemikus 16.5.1930–31.1. 1934.¹⁸⁴

Iivari Eemeli Kaistila, *director cantus* (eeskujuliku muusikategevuse eest toomkapiitli poolt organistile omistatud aunimetus) on sündinud 1880. aastal Kurikkas. 1908. aastal sai temast Alavuse köster-organist. Kaistila oli Alavuse puhkpilliorkestri dirigent üle 40 aasta. Tegevuse algaastail kuulus Alavuse puhkpilliorkester tuletõrjeseeltsile. 1903. aastal loodi Alavuse noorsooselts Juhani Ahtiluoto eestvõttel. 1910. aastal saadi oma maja, kus hakkas harjutama ka puhkpilliorkester. I. E. Kaistila oli Lõuna-Pohjanmaa noorsooseltside muusikatoimkonna juhataja ja ühtlasi maakonna puhkpilliorkestrite peadirigent. 1930. aastal oli Lõuna-Pohjanmaal 14 noorsooseltsi, igalühel neist ka puhkpilliorkester. 1930. aastate algul läks Alavuse puhkpilliorkester Kaitseliidu alluvusse, kuid sidemeid endise omanikuga ei katkestatud. Kui I. E. Kaistilast sai Lõuna-Pohjanmaa Kaitseliidu puhkpilliorkestrite peadirigent, seadis ta ülesandeks ka igasse Kaitseliidu üksusesse puhkpilliorkestri moodustamise, nagu oli noorsooseltsides.¹⁸⁵

Kosti E. Könni

Maleva orkestripealik aastatel (1.2.)1934–1939.

Kosti Esaias Könni (12.02.1894–21.10.1975) oli pärit Seinäjokist.¹⁸⁶ Aastatel 1916–1921 oli K. E. Könni Vaasa segakoori *Sirpaleet* dirigent ning ajalehe *Vaasa* muusika-

¹⁸⁰ Lantto 1997: 41

¹⁸¹ Ahto/Pirilä 1998: 174

¹⁸² Lakeus ja sen lapset 1937: 242

¹⁸³ *Nuijasoturi* 1925, nr. 3, lk 7

¹⁸⁴ Lakeus ja sen lapset 1937: 242

¹⁸⁵ (<http://www2.6net.fi/alavus/apo/historia.htm>)

¹⁸⁶ (<http://klassinen.fi/profiili/10185>)

arvustaja. Ta oli ajalehe *Nuijasoturi* esimeste numbrite toimetaja aastal 1923.¹⁸⁷ 1930. aastal loodi Vaasa amatöörorkestri ühing ning selle esimees oli tuntud muusikamees, ajalehe *Vaasa* vastutav sekretär ja hiljem toimetuse juhataja K. Könni, kes mängis Vaasa amatöörorkestris altviulit.¹⁸⁸ Jätkusõja ajal oli K. Könni Vaasa Kaitseliidu puhkpilliorkestri dirigent. Foto Vaasa Kaitseliidu orkestrist K. Könni juhatusel aastast 1943 pärineb B. Hyttineni mälestusteraamatust.¹⁸⁹

Kaitseliidu puhkpilliorkestrid said end laiemale avalikkusele esmakordselt demonstreerida 1918. aasta Võidupüha paraadil Helsingis. Sellel paraadil osales Lõuna-Pohjanmaalt teiste seas Isojoki valla Vanhakylä puhkpilliseptett, mille dirigent oli Osakri Haaramaa. Orkestrimeeste sõjatee lõppes Soome idapiiril Raivolal. Sõja läbiteinud meestena pidasid nad esmatähtsaks kevadkülvit, sest vastasel juhul oleks jäänud rahvas leivata. *Ilman soittoa saa kyllä elää, mutta ilman leipää ei voi kyllä elää* 'pillimänguta saab elada, kuid ilma leivata mitte'.¹⁹⁰ Rahua ajal mõistagi kaotab selline tõdemus oma tähenduse. Eira Luopajarvi valduses oleval pildil on Jalasjärve valla Luopajarvi küla Kaitseliidu puhkpilliseptett 16.5.1918. aastal Helsingis Võidupüha paraadil.¹⁹¹

Peale sõda tekkis orkestriliikumisse väike vaheaeg ning uuesti algas hoogsam töö 1919. aastast, kui loodi puhkpilliorkestrid Isojoki, Isokyrö, Kurikka, Seinäjoki, Alavuse, Jalasjärvi ja Kuortane malevkondades.¹⁹² Väidetavalt tegutses 1920. aastail maakonnas kuni 15 Kaitseliidu alluvuses olnud puhkpilliorkestrit. Kahjuks ei saanud nii mitmedki orkestrid tegutseda pädeva dirigendi puudumise tõttu. Sama olukord valitses koorimuusikas 1930. aastateni, siis asuti hoogsamalt koorilaulu viljelema.¹⁹³ Vaadeldava perioodi koorimuusika suursündmuseks kujunes 1934. aasta suvelaagri pidustustel 100-mehelise meeskoori esinemine. Segakoore tegutses malevas tol ajal mitmeid: Seinäjokis, Karijokis, Nurmos, Ylistaros ja Isokyrös. Meeskoorid tegutsesid Alavusel, Lapuas, Ylistaros ja Ylihärmäs, kuid nende tegevusaeg jäi suuremate saavutuste näitamiseks tihti liiga lühikeseks.¹⁹⁴

Lõuna-Pohjanmaa Kaitseliidu üksused olid mõnevõrra halvemas majanduslikus seisus kui malevad maa lõunaosas, sest suurtööstusi ja rikkaid ettevõtteid, kes oleksid Kaitseliitu rahaliselt toetanud, märkimisväärselt polnud.¹⁹⁵ See pidurdas kasvatus-tegevuse arengut malevas. Kaitseliidu algaastatel andsid Lõuna-Pohjanmaa Kaitseliidu rahastamise põhipanuse Vaasa ettevõtted *Lassila&Tikanoja*, *Vaasan Höyrymylly*, *Vaasan Sokeri* ja *Vaasan Puuvilla*.¹⁹⁶ Riigilt saadi toetust ainult maleva staabi personali ülalpidamiseks, kuid kogu muu kaitseliidutöö malevas tuli katta oma sissetulekutega.

¹⁸⁷ Ahto/Pirilä 1989: 114

¹⁸⁸ <http://wasasinfonietta.net/historia/orkestreihistoria.html>

¹⁸⁹ Hyttinen 1989: 59

¹⁹⁰ Isojoki: 50

¹⁹¹ Koopia pildist

¹⁹² Lantto 1997: 108

¹⁹³ ibid

¹⁹⁴ Lantto 1997: 174

¹⁹⁵ Ahto/Pirilä: 110

¹⁹⁶ Ahto/Pirilä 1989: 111

Sissetulekute hankimiseks korraldati loteriisid, korjandusi, peoõhtuid nii programmiga kui ilma.¹⁹⁷

Igasuguseks laiemale rahvahulgale suunatud tegevuseks vajati esinemisruume, kuid süstemaatilise tegevuse puhul jäi ruumide üürimisest väheseks; pealegi ei toonud see majanduslikku tulu. Jäi loota ainult tulevikus ehitatavate staabihoonete kasutamisele. Maleva staabi maja Seinäjokis valmis aastal 1925 ning praegu muuseumina kasutatav hoone õnnistati sisse 27. veebruaril 1926.¹⁹⁸

1934. aastaks olid staabihooned valminud Alajärvi, Evijärvi, Kauhajoki, Vähäkyrö, Ylihärmä ja Ylistaro malevkondadel.¹⁹⁹ Kaitseliidu seitsemel üksusel oli kohalike seltsimajadega sõlmitud leping ruumide kasutamiseks koos muude paikkonnas asuvate seltsidega.²⁰⁰ Järgemööda ehitasid ka teised Kaitseliidu üksused staabihooneid, mida kasutati mitmesuguste kultuuriürituste läbiviimiseks.

Esimene viljakogumine raha hankimiseks Kaitseliidu üksusele toimus just nimelt Lõuna-Pohjanmaal. 1920. aastal koguti Lapua üksuses teravilja müügiks ning saadud raha eest osteti malevkonnale puhkpillid (*seitsikko*).²⁰¹

Kultuurilist kasvatustööd Kaitseliidu malevates tehti ka näitemängude ja elavate piltide vormis. Filmide tootmist alustati Kaitseliidus 1925. aastal, kui valmis esimene õppefilm. Pikem 7-osaline Kaitseliidu tööd tutvustav film valmis aastal 1926.

Lõuna-Pohjanmaa esimene oma film valmis 1924. aasta Ilmajoki laagripäevadest ja seda esitati järgmisel aastal Vaasas maleva suvepidustustel. 1925. aastal tehtud filmid *Lapua* ja *Voimistelujuhla Vaasassa 1925* jõudsid teiste malevateni. Päris oma rändkinoaparaat saadi malevale 1928. aastal.²⁰² Filmide produtseerimist takistasid majanduslikud raskused ja pealegi näidati Peastaabist saadud spordi- ja sõjateemalisi filme maleva suuremate pidustuste ajal. 1934. aastal valmis kasvatuspealiku Veikko Ikoneni käsikirja järgi maleva oma tegemistest film *Suojeluskunnan toiminta Etelä-Pohjanmaan piirissä*.²⁰³

Teadu on näitemängude esitamisi Kortesejärvi ja Kauhajoki malevkondades. Näidendid olid valdavalt isamaalise sisuga draamad või rahvalikud naljatükid. Populaarsed näitetükid olid *Vänrikki Stoolin tarina* ja Sami Sihvo *Jääkäarin morsian*. Osatäitjaid oli nii kohalikest noorsooseltsidest kui kaitseliitlaste seast.²⁰⁴

1930. aastateks oli majanduslik olukord paranenud, mis omakorda võimaldas korraldada sisulist kultuuriööde suuremas mahus.²⁰⁵ Kaitseliit pidas suvepidusid tavaliselt koos suvise õppelaagriga. Suvepidude ettevalmistamisse ja läbiviimisse

¹⁹⁷ Ahto/Pirilä 1989: 110

¹⁹⁸ Lantto 1997: 46

¹⁹⁹ Ahto/Pirilä 1989: 112

²⁰⁰ ibid 112

²⁰¹ ibid 110

²⁰² Lantto 1997: 110

²⁰³ Lantto 1997: 176

²⁰⁴ Lantto 1997: 110

²⁰⁵ Ahto/Pirilä 1989: 112

kaasati malevkonna lottaorganisatsiooni, kes korraldas toitlustamist ning mõnes kohas esines ettekannetega peo eeskavas.²⁰⁶

Suvised öppelaagrid olid kaitseliitlastele üheaegselt nii võistluste korraldamiseks kui kultuuriliseks puhkuseks. Publiku suur huvi pidustuste vastu teenis sobivalt propagandistlikku eesmärki. Suvepidustusi peeti Lõuna-Pohjanmaa malevas alates 1920. aastast. Järgnevas tabelis on ülevaade suvepidustustest.²⁰⁷

Aasta	Pidustuse toimumise koht	Millise organisatsiooniga koos
1920	Vaasa	
1921	Ilmajoki	
1922	Alavus	Ei peetud rōugeepideemia tõttu
1923	Laihia	Koos Lõuna-Pohjanmaa noorsooseltsidega
1924	Ilmajoki	Avati Ilkka monument ja lottad kinkisid malevale lipu
1925	Vaasa	
1926	–	Jäi mitmetel põhjustel pidamata
1927	Lapua	Ühendati Lapuapäeva tähistamisega
1928	Kauhava	Ühendati Lõuna-Pohjanmaa õhukaitsepäeva tähistamisega
1929	–	Ei peetud Jyväskylä sõjaväemanöövrite tõttu

Maleva pidustusi püüti korraldada teiste organisatsioonide korraldatud peoõhtute sarnaselt ehk paremini. Tervitus- ja peokõne pidas tavaliselt maakonnas tuntud ühiskonnategelane. Etlejate, lauljate ja muusikaesitajatena püüti rakendada oma maleva kaitseliitlasi. Paraad ja näidendid esitati loomulikult oma jõududega. Lõuna-Pohjanmaa maleva ürituste peokavasse kuulusid tavaliselt ka spordivõistlused ja kinoetendus. Pidustuse lõpetas tantsuõhtu. Vabadussõja lõppemisega (16.05.) või algamisega (28.01.) seotud üritustel mõistagi tantsida ei sobinud.²⁰⁸ Malevkondade pidustused oli tagasihoidlikumad. Nende kavad koosnesid kõnedest, muusika-, etlemis- ja näitemängunumbritest. Lõpuks oli tants.²⁰⁹

Malevkondadele oli peoõhtute korraldamine uurijate arvates suureks tuluallikaks ja seetõttu püüti eeskava teha võimalikult ligitõmbavaks. J. Lantto andmetel korraldas Alajärvi malevkond pidudel suurema külastajatehulga köitmiseks vägagi meelelahutuslikku eeskava, kuid 1930. aastate lõpupoole, kui oldi suurest võlakooormast vabanenud, hakati eeskavades rohkem tähelepanu pöörama kaitseliidualasele propagandale.²¹⁰

²⁰⁶ Lantto 1997: 172

²⁰⁷ Lantto 1997: 112

²⁰⁸ Lantto 1997: 114

²⁰⁹ ibid

²¹⁰ Lantto 1997: 172

Pidusid võis jagada tinglikult kaheksagusteks. Pidulikumad, mida korraldati päevaajal ja/või mille lõpul lauldi hümni, ning meelelahutuslikumad, mida peeti tavaliselt õhtuti, need lõppesid võimalusel tantsuga.²¹¹

Tantsuõhtud ilma mingi sisuta olid Kaitseliidus keelatud juba 1920. aastate algul, kuid kuna Peastaap selle kohta järelvalvet ei teostanud, siis võidi seda käsku mõnikord eirata. Ruumide üürimine pidude korraldamiseks oli seotud kulutustega, 40 protsenti tuli maksta piletimüügi rahast riigile tulumaksu ja see pidurdas tantsuõhtute korraldamist.²¹² Enamasti lepitati 1-tunnilise tantsuga peale eeskava lõppemist.²¹³

²¹¹ Selen/Pylkkänen 2004: 101

²¹² Selen/Pylkkänen 2004: 102

²¹³ ibid 103

2. PUHKPILLIMUUSIKA VAJALIKKUS MILITAARSTRUKTUURIDES

2.1. Sõjaväemuusika ajaloost

Puhkpillimuusika on olnud ammustest aegadest otseselt ja orgaaniliselt seotud sõjategevusega. Sõdurid saadeti rindele puhkpillimuusika saatel ning langenuid sängitati kangelaskalmudesse samuti puhkpillimuusikaga. Euroopas hakati sõjategevuses kasutama puhkpillide ja trummidega antavaid märguandesignaale alates 1400. aastatest. Sakslased võtsid taolise mooduse üle šveitslastelt, kes kasutasid märguanneteks trumme ja vilepille. 1544. aastal laenas Rootsi kuningas Gustav Vasa omakorda sõjaväemuusika sakslastelt. Alates aastast 1628 hakati sõjaväe juures asuvalle orkestrile palka maksma. Tookord koosnes rügemendiorkester 28 mängijast: 16 trummarit, 8 piiparit ja 4 oboe eelkäija šalmei mängijat. Sõjaväemuusika kinnistus lõplikult armee juurde 30-aastase sõja ajal (1618–1648). Marsimuusika psühholoogilisest tähendusest hakati pikapeale aru saama ning prantsusekeelne sõna *marcher* leidis kasutamist paljude maade sõjandusterminoloogias.²¹⁴

Soome muusikaajaloolane F. Dahlström on väitnud varase puhkpillide kasutamise kohta sõjategevuses, et “lahinguväljadel on juba ammustel aegadel kasutatud helisignaale käskude andmiseks. Näiteks oli keskajal kombeks ratsaväele käske anda trompetite ja timpanite abil ning jalaväekäsud edastati vilepillide ja trummide abil.”²¹⁵ Veelgi varasema pillisignaali kasutamise kohta sõjaväes on puhkpillimuusika uurija J. Vuolio kirjutanud, et “lisaks sellele, et helisignaali edastati sõjaväele käske, sai nende abil määrata ka vastavat väeliiki. Näiteks Rooma leegionides oli jalaväe tunnuseks “cornu”-signaalid ja ratsaväe tunnuseks “litaur”i helid.”²¹⁶

Louis XIV õuemuusik J. B. Lully (1632–1687) kirjutas esimese 4-häälse sõjaväemarsi flöödile, oboele ja klarnetile. Inglismaal oli 1700. aastate lõpupoolel kasutusel 8-liikmeline sõjaväeorkester, mis koosnes oboest ja/või klarnetist, kahest bassoonist ehk fagotist, 2 vaskpillist ning uuendusetena tulid kasutusele trompetid, tromboonid, metsasarved. Euroopas algas 1700. aastate keskelt “türgi muusika” periood, mis kestis Krimmi sõjani (1853–1856).²¹⁷ Alates XIX sajandi keskpaigast muutis puhkpilliorkestri koosseisude mitmekesisustumine puhkpillimuusika atraktiivsemaks, maksvusele pääse-

²¹⁴ Talvio 1980:3

²¹⁵ Dahlström 2004: 25

²¹⁶ Vuolio 2004: 62

²¹⁷ Talvio 1980: 5

sid vaskpuhkpillid.²¹⁸ Tundub, et paika ei ole pidanud antiikajast pärit parafras Cicerolt „*inter arma silent musae*“.

Puhkpillimuusika loojate, viljelejate ja kuulajate arv on olnud tunduvalt väiksem võrreldes teiste muusikažanritega. Põhjuseid võib olla mitmeid ning nende juuri tuleb otsida sajandite tagant. Peamiseks ebapopulaarsuse kandjaks tuleb arvatavasti pidada tõsiasja, et algselt kasutati puhkpille sõjategevuses (lahingusignaalid jm käskluste edastamised). Kuid rahuajalgi anti heeroldite signaalidega teada riigivalitsejate käske ning enamal juhul ebapopulaarseid korraldusi. Pealegi sai puhkpillimuusikat kuulata/vaadata peamiselt vabas õhus, kuna ülejäänud muusikažanre nauditi mugavalt saalis istudes. Muusika sotsiaalses aspektis on „suhtlusvahend üksindusest suhtluskonda pääsemiseks“. G. Stefani on väitnud, et füüsilist liikumist muusika abil saab väljendada nii käimise, jooksmise, marssimise, taga ajamise kui ka tantsimisena.²¹⁹ Seega võib öelda, et sõjaväemuusika esitamine oli suurel määral „sotsiaalne“ tegevus, võitjatele mažoorse ja kaotajatele minoorse tonaalsuses.

2.1.1. Soomes

Sõjaväemuusika alguse kohta Soomes on kirjutanud F. Dahlström: „Sõjaväemuusika oli palju aastasadu ainult signalistide pärusmaa, kuid 1600. aastate lõpupoolel loodi Rootsi armees Prantsuse eeskujul igasse rügementi šalmeiorkester, kuhu kuulusid kaks sopranšalmeid, üks tenoršalmei ja üks dulsiaan (fagoti eelkäija). Teada on Turu, Pohjanmaa ja Viiburi rügementide šalmeiorkestrid. Põhjasõja ajal tulid kasutusele oboed ja dulsiaani asemele ilmuse fagott. Sealtpaale hakkas Soome sõjaväeornekstriete süstemaatilise arengutee.“²²⁰

Kari Laitinen on samuti täheldanud Soome sõjaväeornekstriete sünniajaks 1700. aastad. Tolleaegsesse sõjaväeornekstrisse kuulusid peamiselt klarnetid, fagotid, metsasarved ning repertuaar koosnes Lääne-Euroopast imporditud tarbemuusikast.²²¹

P. Talvio on täheldanud, et „sõjaväeornekstritel oli Rootsi aja lõpul suur osa muusikaharrastuse levikul Soomes, sest maal muid orkestreid polnud ning sõjaväeornekstrid pidi olema suutelised mängima lisaks marssidele nii kontsert- kui tantsumuusikat.“²²²

Muusikaajaloolane P. Jalkanen on kirjutanud, et „XIX sajandi Soome sõjaväemuusika oli peamiselt saanud mõjutusi vene sõjaväemuusikast, kusjuures vene sõjaväemuusika oli omakorda tihedalt seotud Lääne-Euroopa puhkpillimuusika-traditsioonidega.“²²³

²¹⁸ FIMIC/Laitinen 2001

²¹⁹ Stefani 1985: 146

²²⁰ Dahlström 2004: 31

²²¹ FIMIC/Laitinen 2001

²²² Talvio 1980: 9

²²³ Jalkanen /Kurkela 2003: 98

XIX sajand oli tervikuna sõjaväemuusika õitseajaks: Venemaal tegutses 282 sõjaväeorkestrit, Saksamaal 360, Inglismaal ja Prantsusmaal veidi alla 200 ning USA-s 46.²²⁴

Viipuri rügemendiorkester saadeti juba 1818. aastal Peterburi õukonda vahiteenistusse, kus range distsipliini ja hoolsa harjutamise tulemusena saavutati kõrge mängutase ning tsaari suur tunnustus.²²⁵ Helsingi kaardiväe puhkpilliorkester (asutatud 1819) oli parim sõjaväeorkester Soomes ja tegutses aastani 1905. Olles tihedalt seotud Vene tsaaride Aleksander II, Aleksander III ja Nikolai II õukonna ning Peterburi muusikaeluga, edastas orkester puhkpillimuusika-alast informatsiooni teistele tolleaegsetele Soome puhkpilliorkestreile. Dirigendid olid vastavalt: Jozef Tvaržanski ja Ernst Wilhelm Flössel, aastast 1874 asus tööle kodumaine dirigent Adolf Fredrik Leander, keda peetakse Soome puhkpillimuusika isaks. 1899–1901 juhatas Soome kaardiväeorkestrit Alexei Apostol²²⁶ ning viimasena Albin Lindholm.²²⁷

A. Leanderi ajal 1880. aastal koosnes Soome kaardiväe puhkpilliorkester järgmistest instrumentidest: 3 Es kornetit, 3 B I kornetit, 2B II kornetit, 2 Es I alti, 2 Es II alti, 2 C tenorit, 2 B tenorit, 1 As tenor, 2 Es I trompetit, 1 Es II trompetit, 2 F I metsasarve, 2 F II metsasarve, 2 Es II metsasarve, 2 B eufooniumi, 2 Es basshorni, 2 C basshorni, 1 B basshorn, 1 B helikon.²²⁸ Kokku 34 mängijat, kuna löök- ega puupuhkpille polnud, oli tegemist pehmekõlalise jäägriorkestriga.²²⁹

Põhjusel, et Soome sõjavägi koosnes peamiselt jalaväepataljonidest, määrati nende juurde jäägriorkestrid. Vahetades pehmekõlalised metsasarved orkestris trompetite vastu, saanuks ratsaväeorkestri koosseisu.²³⁰

Puupuhkpillide koosseisu võtmine oleks kergendanud kornetimängijate rolli, kes vaskkoosseisu puhul pidid näiteks esitama väga tehnilisi, klarnetitele mõeldud partiisid, nagu Weberi *Oberoni* avamängus. Nimetatud pala oli aga kindlasti iga pataljoniorkestri mängukavas.²³¹

1901. aastal, pärast Soome armee tegevuse lõpetamist, asutas A. Apostol Helsingi Puhkpilliorkestri, kuhu kuulusid mitmed varem Soome Kaardiväeorkestris mänginud mehed.²³² Orkestri tegevuse alguseks loeti aastat 1902.²³³ 1918. aastal muudeti

²²⁴ Vuolio 1995: 37

²²⁵ Talvio 1980: 10

²²⁶ (06.01.1866–20.06.1927) muusikamajor. Õppis Helsingi muusikakoolis muusikateooriat, koorilaulu, klaverit ja metsasarve. Täiendas end hiljem Saksamaal ja Austrias. Oli aastatel 1899–1912 Helsingi Muusikakoolis vaskpuhkpillide ja orkestreerimise õpetaja. Oli Lappeenrannas ja Turus sõjaväeorkestrite dirigent. Aastast 1899–1901 Soome Kaardiväeorkestri dirigent. 1901/1902 asutas ta selle orkestri baasil Helsingi Puhkpilliorkestri, mis aastast 1918 sai Soome Valgekaardi orkestriks. Ta oli Soome sõjaväeorkestrite peadirigent aastani 1927. (Karjalainen 1995: 107)

²²⁷ Jalkanen/Kurkela 2003: 99–100

²²⁸ Karjalainen 1995: 27

²²⁹ Vuolio 1995: 32

²³⁰ Vuolio 1995:37

²³¹ Linnala 1927: 54

²³² Ampuja 1988: 7

²³³ Karjalainen: 1995: 70

Helsingi Puhkpilliorkester Soome Valgekaardi orkestriks, seda juhatas endiselt A. Apostol.²³⁴ Nimetatud orkester mängis Soome Valgekaardi rügemendiorkestrina aastatel 1919–1940.²³⁵

Sõjaväemuusikute ettevalmistamisse suhtuti Soomes väga tõsiselt. 1880. aastal oli A. Leander pannud aluse sõjaväesignalistide koolile. Kool valmistas sõjaväe tarvis vaskpuhkpillide mängijaid. Pataljoni pillimängijad kasutasid d-tonaalsuses pille ja kompaniide signalistid kasutasid c-helistikus pille.²³⁶

1. märtsil 1918. aastal alustas tegevust Korsholmi Sõjaväemuusika kool Aatto A. Liljeströmi juhtimisel. Soome valgekaartlikus armees oli 17.5.1918 lisaks Liljeströmile veel 20 dirigenti.²³⁷ Helsingisse asutati sõjaväemuusika õppetool aastal 1926.²³⁸

1918. aastal moodustati Soome sõjaväemuusika korralduskomitee, kes organiseeris muusika-alast tegevust sõjaväes ning tegi sõjaministrile ettepanekuid sisulisteks muutusteks. Algkomiteesse kuulusid Axel Rudolf Stenius (esimees, kolonelleitnant). Liikmeteks olid Helsingi Muusikakooli rektor Erkki Melartin ja Soome Valgekaardi puhkpilliorkestri dirigent Alexei Apostol. Komitee töötas aastani 1922, siis moodustati selle asemele Sõjaväe Muusikaspetsialistide Komisjon kolonel Axel Steniuse juhtimisel. Komisjoni kuulusid kolonelleitnant Oiva Olenius, A. Apostol, H. Klemetti, E. Melartin ning aastast 1923 L. Linnala Mikkelist.²³⁹

1919. aastal oli Soomes ette nähtud riigieelarvest ülal pidada 19 sõjaväe puhkpilliorkestrit.²⁴⁰ Rahuaja algusest hakkas orkestrite arv suurenema. 1926. aastal oli Soomes 27 sõjaväeorkestrit; 13 neist olid 10-liikmelise koosseisuga (1 Es kornet, 2 B kornet, 2 Es alti, 2 B tenorit, 1 B baritontuuba, 1 Es või F basstuuba, 1 B kontrabasstuuba).²⁴¹ Alates 1926. aastast tulid reformijärgselt kasutusele suuremad, kuni 36-liikmelised koosseisud, instrumentide hulka kuulusid ka saksofonid. 1927. aastal tegutses 28 sõjaväeorkestrit, kuid 1928. aastal 9 orkestrit likvideeriti. Kolm viimati mainitutest jätkasid vabatahtliku orkestrina ja kahe dirigendid said ka edaspidi riigilt palka.

Aastad 1926–1928 olid Soome sõjaväemuusikale rasked – suri A. Apostol, tema tööd muusikatoimkonnas jätkas L. Linnala. Sõjaväeorkestrite peadirigendiks kinnitati Lauri Näre. Muusikatoimkonna tegevus soikus vähehaaval, lõpuks jäi kogu sisuline töö peadirigendi kanda.²⁴²

²³⁴ Ampuja 1988: 11

²³⁵ <http://www.kaartinsoittokunta.fi/vuosilukuja>

²³⁶ Vuolia 1995: 32

²³⁷ ibid: 47

²³⁸ ibid: 72

²³⁹ Vuolio 1995: 72

²⁴⁰ Vuolio 1995: 63

²⁴¹ Vuolio 1995: 73

²⁴² ibid 75

1928. aastast vähendati orkestrite koosseise ja orkestrid jagati vastavalt koosseisudele kolme (A, B, C) suurusjärku.²⁴³ Eksisteeris 18 sõjaväe puhkpilliorkestrit, millele lisandusid kaks vabatahtlikest koosnevat orkestrit.

Orkester	Mängijate arv
A Soome Valgekaardi rügemendi orkester	32
Karjala Kaardiväe rügemendi orkester	32
B Kesk-Soome rügemendi orkester	14
Tampere rügemendi orkester	14
Wiipuri rügemendi orkester	14
Uudenmaa rügemendi orkester	14
Pori rügemendi orkester	14
Põhja-Savo rügemendi orkester	14
Ratsaväebrigaadi rügemendi orkester	14
Rannikulaevastiku orkester	14
C Jäägribrigaadi orkestrid (kolm pataljoni)	8
Savo brigaadi orkestrid (kolm pataljoni)	8
Jalgrattapataljoni orkestrid (kaks pataljoni)	8
Pioneeripataljoni orkester	vabatahtlikud
Välitelegraafipataljoni orkester	vabatahtlikud

Järgnevas tabelis on toodud 1927. aasta *Suomen Musiikkilehti* vahendusel esitatud orkestriliikide uued koosseisud instrumentide kaupa. Jäägri- ja ratsaväeorkestrid olid septetipõhised – neis puudusid puupillid.²⁴⁴

Instrument	Jalaväeorkestri suur koosseis	Jalaväeorkestri väike koosseis	Jäägriorkester	Ratsaväe-orkester
I flööt	1	1	-	-
II flööt	1	-	-	-
I oboe	1	1	-	-
II oboe	1	-	-	-
Es klarnet	2	1	-	-
I B klarnet	3	2	-	-
II B klarnet	2	1	-	-
F altklarnet	2	1	-	-
I fagott	1	1	-	-
II fagott	1	-	-	-

²⁴³ Ampuja 1988: 12, liite 5

²⁴⁴ *Suomen Musiikkilehti* 1927, nr. 1, lk 7

Instrument	Jalaväeorkestri suur koosseis	Jalaväeorkestri väike koosseis	Jäägriorkester	Ratsaväe-orkester
I B metsasarv	1	1	1	-
II B metsasarv	1	1	1	-
III B metsasarv	1	-	1	-
IV B metsasarv	1	-	1	-
Es kornet	-	-	1	1
I B kornet	1	1	3	3
II B kornet	1	1	2	2
I Es alt	-	-	-	1
II Es alt	-	-	-	1
I B tenor	1	1	1	1
II B tenor	1	1	1	1
Baritontuuba	1	1	1	1
Basstuuba	1	1	1	1
Kontrabasstuuba	2	2	2	2
I B trompet	1	1	1	2
II B trompet	1	1	1	1
III Es trompet	1	-	1	1
IV Es trompet	1	-	1	1
I tenortromboon	1	1	-	-
II tenortromboon	1	1	-	-
Basstromboon	1	-	-	-
Löökriistad	2	2	-	-
Kokku mängijaid	36	24	20	20

Suomen Musiikkilehti 1927. aasta 10. numbris tegi tagasivaate Soome sõjaväemuusikale tollane Kaardiväeorkestri dirigent muusikakapten L. Linnala. Autor meenutas, et 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul oli Soome sõjaväes kasutusel pasunakoorid, st koosseisud ilma puupuhkpillideta, kuid alates 1920. aastatest tuleks mitmekesisema muusika esitamise huvides sõjaväeorkestrites taas kasutusele võtta puupuhkpillid. Olgugi, et 19. sajandi pasunakoorid esitasid vaskpillidega väga tehnilist repertuaari, oleks otstarbekas kasutusele võtta ka teisi instrumente. 19. sajandi 30. aastateni olid Soome sõjaväeorkestrid ehitatud üles just puupillidele.²⁴⁵

Uutele koosseisudele üleminekut alustati 1925. aastal Soome Kaardiväe orkestrist. Esitatavat repertuaari – Haydni *Sõjasümfooniad* (nr 100 *Militär*), Beethoveni avamängu *Coriolanus* ja Tšaikovski süiti *Pähklipurejast* – kuulas sõjaväe muusikaekspertide komisjon koosseisus professor E. Melartin, kolonel A. R. G. Stenius, peadirigent A. Apostol, kolonel Wallenius, major Nurmi, kapten Pietiläinen, kolonel Olenius,

²⁴⁵ *Suomen Musiikkilehti* 1927, nr. 10, lk 154–155

kolonel Procopè. Nähtu-kuuldu meeldis komisjonile ning 1. jaanuaril 1926 andis sõjaminister välja määruse jalaväeorkestritele viieaastase üleminekutähtaja kohta uutele orkestri koosseisudele.

Reform oli kavandatud põhjaliku ja aeganõudva protsessina. Sellel oli ka suur tähendus kultuurivaldkonnas laiemalt: Helsingi Konservatooriumis avati sõjaväemuusika õppetool, kus üliõpilasele määrati õpinguteks aastas 1000 marka toetusraha. Avati flöödi, oboe, klarneti, fagoti ja trombooni erialad 31 üliõpilasele. Õppetooli juhataja oli A. Apostol ning õppejõud (ühe erandiga) soomlased. Distsipliiniülem oli jäägrikapten Eino Pietiläinen.²⁴⁶

Väeliikide kaupa jagunesid orkestrite koosseisud reformijärgselt mängijate arvu järgi selliselt:

Kaardiväe rügemendi orkester	36
Jalaväerügemendi ja laevastiku orkester	24
Jäägripataljoni ja ratsaväe orkester	20
Erirelvaüksuste (jalgratta jm) orkester	10

Kaardiväeorkestris lubati ametlikult kasutada saksofoni.

Autori arvates olid reformi alguses riigilt saadavad rahasummad väikesed, kuid reformi ja sõjaväemuusika vajalikkuses polnud mingit kahtlust.²⁴⁷

Laiemale kuulajas-vaatajaskonnale Euroopa riikides olid alati nauditavad sõjaväeparaadid, kus väeosade puhkpilliorkestrid said demonstreerida oma oskusi ning selgitada välja paremusjärjestus nii marsitehnikas kui repertuaaritasemes.²⁴⁸ Tänapäeval tuntakse selliseid üritusi *tattoo*-festivalidena.

Sõjaväemuusika ei piirdunud pikaaegse arengu vältel mõistagi ainult signaalide andmise või demonstratsioonesinemiste korraldamisega. Ameerika puhkpillimuusika uurija R. E. Camus on K. Laitineni andmetel jaotanud, lähtudes ajaloolisest printsibist, sõjaväemuusika funktsioonid järgnevalt:²⁴⁹

- a. väeosade julgustamine ja innustamine;
- b. käskude edastamine ja rivi harjutuste saatemuusika;
- c. tseremoniaalesinemised;
- d. ühiskondlikud ja ajaviitelised esinemised.

Sellised funktsioonid on sõjaväemuusika säilitanud tänaseni. XX ja XXI sajandil on põhirõhk siiski kolmel viimasel. Kogu sõjaväemuusika tähtsaim osa oli vaieldamatult marsimuusika, kuid kaasajal on sõjaväeorkestrite repertuaaris palju erinevatesse žanridesse kuuluvat puhkpillimuusikat.

²⁴⁶ *Suomen Musiikkilehti* 1927, nr. 10, lk 154–155

²⁴⁷ Linnala 1927: 156

²⁴⁸ Vuolio 1995: 63

²⁴⁹ Laitinen 2004: 37

2.1.2. Eestis

Eestimaa kubermangulinnades olid puhkpilliorkestrid tsaariajal asunud nimeliste polkude juures. Näiteks asus 95. Krasnojarski jalaväepolk Tartus, 93. Jenisseiski polk Pärnus, 92. Petšoori polk Narvas. Pärnu polguorkestri dirigent oli K. Schwarz, Tartu polguorkestri dirigent A. Nieländer.²⁵⁰

Eesti kutselise sõjaväemuusika sünnipäevaks võib pidada 24. novembril 1918, kui Peterburi Konservatooriumi lõpetanud Georg Reeder²⁵¹ määrati Eesti 1. jalaväepolgu kapellmeistriks. 31. märtsil 1919 kinnitati äsjaloodud 52-meheline puhkpilliorkester sõjavägede ülemjuhataja staabiorkestriks²⁵² ning see jäi Eesti kaitseväge esindusorkestriks 1940. aastani. Järgmiseks dirigendiks pärast G. Reederit määrati 01.06.1934 Heinrich Lukas (nime eestistamisel Hindrek Luhari). Eesti sõjaväe puhkpilliorkestrite moodustumine algas tegelikult juba Vabadussõja ajal, kui tegutses 20–30 erineva suurusega orkestrit. Vabadussõja-järgne periood säilitas kaitseväge ja mereväe esindus-

²⁵⁰ Sünd. 1. septembril 1887 Tartumaal Vana-Kuuste mõisa metsavahi peres. Alates 1892. aastast elas Tartus, käis Tartus algkoolis, siis linnakoolis ja gümnaasiumis. Mängis kooliajal trompetit. Õppis Peterburi konservatooriumis algul metsasarveklassis Jaan Tamme juures aastast 1904. 1907 astus Ernst Kotte fagotiklassi. Konservatooriumi lõpetas sõjaväe-orkestri dirigendi kutsega aastal 1910. Asus samal aastal teenistusse Tartusse, Krasnojarski polguorkestri dirigendiks. Alates 1912. aastast asus Tsarskoje Seloo II kütipolgu orkestri dirigendiks. Abiellus 1912. aastal Elvi Keskülaga. 1914. aastast viibis orkestriga rindel. Astus aastal 1915 Pauli sõjakooli ohvitserikutse saamiseks. 1916. aastal õppis Oranienbaumi ohvitseride laskekoolis, kus formeeris polguorkestri. 1916. aastast teenis Petrogradi soomusrongide divisjonis, kus lõpetas 1917. aasta märtsi algul autojuhtimise kursused. Moodustas divisjonile puhkpilliorkestri. Põgenes 1917. aasta detsembris Eestisse. 1918. aasta jaanuarist määrati I Eesti Diviisi operatiivosakonna adjutandiks. 24. 02.1918 ülendati staabikapteniks. Vabadussõja algul oli Tartu Kaitseliidu staabiülemaks. 24. nov. 1918 oli II jalaväepolgu majandusülem. 1920. aasta 22. septembrist läks erru kaptenina, kuid mobilisatsiooni puhul oleks pidanud teenima 2. Ratsarügemendis Tartus. Avas Tartus 23. nov. 1918 eramuusikakooli (Vabakunstnik August Nieländeri Esimene Eesti Muusikakool). Muusikakooli tegelik tegevus algas 14. jaanuaril 1919. (Nieländer 1982 6-142) 1925. a. nimetati see Tartu Konservatooriumiks. A. N. õpetas seal üldteoreetilisi aineid ja orkestriklassi. 1928.a. Tartu Konservatoorium suleti. A. N. jäi lauluõpetajaks Tartu Tütarlaste Gümnaasiumi. Abiellus 1932. a. Magda Ambergiga. Sama aasta suvel juhatas A. N. Haapsalus suveorkestrit. (171)1939. aastal asutas ülikooli juurde akadeemilise puhkpilliorkestri, juhatas 1940. aastal Narvas suveorkestrit. (175) Emigreerus koos perega 1944. aastal Saksamaale, sealt Ameerikasse. (Nieländer 1982)

²⁵¹ Reeder, Georg Mihkli p. 09.02.1876 – 1966 Saksamaa
Haridus: Peterburi Konservatoorium, trompeti eriala
Teenistus Vene tsaariarmees: 147. Samaara jalaväepolgu kapellmeister, 199. Svirski rügemendi kapellmeister, 85. Viipuri polgu kapellmeister, 1915 – 11.03.1918 Keiserliku Kaardiväe 2. kütipolgu majandusametnik.
Teenistus Eesti sõjaväes: 1. Jalaväepolgu kapellmeister, Sõjaministeeriumi Orkestri kapellmeister, sõjaväe-orkestrite muusikainspektor, Kaitseministeeriumi orkestri ülem (ork. nimevahetus), ühtlasi sõjaväe-orkestrite muusikainspektor, 05.03. 1934–01.06.1934 Tallinna garnisoni orkestri ülem, ühtlasi sõjaväe-orkestrite muusikainspektor, vabastatud vanuse tõttu. (Saan 2006: 126)

²⁵² Saan 2002: 36

orkestrid aastani 1928, eksisteerima jäid ka 3 diviisiorkestrit (Pärnu, Tartu, Narva) ning 4 garnisiorkestrit (Rakvere, Viljandi, Valga, Võru).²⁵³ Tingimata kuulusid väeosade juurde kuni aastani 1928 signalistid ja trummarid (10–12 meest). Signaalidega edastati infot ja korraldusi ning trumme kasutati riviõppuse läbiviimisel.²⁵⁴

Pärast 1928. aasta sõjaväereformi jäi Eestis alles neli koosseisulist sõjaväeorkestrit: kaitseväge staabi juurde kuuluv kaitseministeeriumi orkester (G. Reeder); 1. diviisi orkester 1. jalaväerügemendi koosseisus Narvas (1932. aastast alates Rakveres) Ed. Knude juhtimisel; ratsarügemendi juures asuv 2. diviisi orkester Tartus (J. Niksman) ja Võru-Petseri garnisoni orkester 7. jalaväerügemendi koosseisus (Ed. Tamm).²⁵⁵

1933. aasta X üldlaulupeol osales 9 kutselist ja isetegevuslikku sõjaväeorkestrit.²⁵⁶

Nimetus	Mängijate arv	Dirigent
Kaitseministeeriumi orkester	41	n-leitnant G.Reeder
1. diviisi orkester	25	kv am Ed. Knude
2. diviisi orkester	25	kv teenistuja J.Niksmann
Võru-Petseri garnisoni orkester	21	kv teenistuja Ed. Tamm
Pioneeripataljoni orkester	16	vanemallohvitser A. Sepp
Viljandi garnisoni (end. 3. suurtükiväe rügemendi) orkester	18	veltveebel K. Neuvalt
Õhukaitse suurtükiväegrupi orkester	14	kapral Pusch (eesnimi pole teada)
Aegna saare komandatuuri orkester	17	vanemallohvitser A. Neumann
Mereväe üleajateenijate liitkogu orkester	19	eraisik V. Vladimirov
Kokku:	196	

kv am – kaitseväge ametnik

Vabadussõja ajal tegutses P. Saani andmetel 20–30 erineva suurusega puhkpilli-orkestrit mängijate koguarvuga ligikaudu 375 meest, kuid 1933. aastal osales X üldlaulupeol 196 sõjaväeorkestranti-pillimeest. Ülejäänud 170 hea pillimängutasemega meest jäid selleks ajaks sõjaväeorkestrite poolt niiõelda kasutamata. Paljud neist mängisid arvatavasti mõnes tolle aja harrastusorkestris nagu Kaitseliidu või Tule-
tõrjeühingu orkestrites. Näiteks asusid mitmed mängijad pärast Viljandi garnisoni (dirigent Julius Vaks) ja suurtükiväe üksuse (dirigent Karl Neuvaldt) puhkpilliorkestrite likvideerimist 1928. aastal mängima Sakalamaa maleva orkestrisse ja seetõttu tõusis

²⁵³ Saan 2006: 38

²⁵⁴ Saan 2006: 18

²⁵⁵ ibid 32–33

²⁵⁶ Saan 2006: 33–34

Kaitseliidu orkestri liikmete arv ja mängutehniline tase.²⁵⁷ Sama toimus ka Pärnus peale III diviisi orkestri²⁵⁸ likvideerimist, kui mõned mehed asusid mängima Kaitseliidu Pärnu maleva puhkpilliorkestris, tõstes märgatavalt orkestri suutlikkuse taset. Aasta enne likvideerimist, 1927. aastal mängis Pärnu III diviisi puhkpilliorkester kuurortlinnas suvemuusikat 1. juunist kolme kuu vältel järgneva skeemi kohaselt: T 12–1 ja 7–9; K 6–8; N 12–1 ja 7–9; R 6–8; L 12–13.30 ja 6–8. Esmaspäeviti muusikat ei esitatud ning 1927. aasta suvel ei toimunud ka vanas pargis lõunamuusika kontserte.²⁵⁹ Lisas 5 on toodud orkestri repertuaar, mis koosnes igal kontserdil 9–10 muusikapalast. Kuulata sai marsse, avamänge, valsse, fantaasiaid, romansse, katkendeid ooperitest ning operettidest. Iga kontsert algas ning lõppes marsiga.

Sõjaväeorkestrid esitasid kuurordites suvemuusikat kokkuleppel kohaliku omavalitsusega, mis tähendas mängijatele tasuta esinemist. 1927. aasta 17. juulil korraldas III diviisi orkester tuluõhtu, kui “Pärnus esmakordselt maksuline muusika toimus, kuna mujal kuurordites see tavaline on.” Mängiti 10 pala ja kuulajate nõudmisel tulid kordamisele *Muusikute streik*, *Ksülofoni soolo* ja *Fanfaarmars*.²⁶⁰

Pingelise kontserttegevuse tunnustuseks peeti dirigent A. Mihailovi auõhtu 31. juulil 1927, esitati R. Wagneri, A. Reindali, E. Griegi, R. Kulli, F. Liszti, J. Sibeliuse helitöid.²⁶¹ Kogu 1927. aasta suveperioodi vältel esitati ainult seitse eesti helilooja/dirigendi loodud pala. Need olid: R. Kull *Fantaasia eesti viisidest*, A. Läte *Kuldrannake*, M. Härma *Tuljak*, E. Tamm *Kontsertpolka 2 klarnetile*, K. Türrpu *Kodutalust lahkumine*, N. Goldschmidt *Hällilaul*, A. Mihailovi enda loodud *Katkendid ukraina rahvaviisidest*. Bravuurmarsi *Kodumaa* komponeeris R. Kull alles 1929. aastal. Eesti algupärasest puhkpillimuusikast oli sel ajal väga suur puudus.

1927. aastal mängiti Eesti sõjaväeorkestrites ikka veel samu palu, mida mängiti tsaari-Venemaal 1890. aastatel. Seda tõendas J. Aaviku mälestusteraamatus toodud seik Holstre pasunakoori instruktoriks asunud Aadu Jaaksoni tegevusest. Ta oli Peterburis Aleksander III õukonnaorkestris teeninud tromboonimängija, kes pensionipõlves elas Holstres. Jaakson õpetas kohaliku pasunakoori nii eeskujulikult mängima, et 1894. aastal võideti Tartus V üldlaulupeol I auhind. Teada on, et Aadu Jaakson tõi kodumaale tulles palju repertuaari kaasa, mida tuli väikese orkestrikoosseisuga mängimiseks ümber seada. Eraldi on märgitud *Tšaardaš* Grossmanni ooperist *Vojevoodi vaim*, mille Jaakson seadis Holstre pasunakoorile ja mida esitati orkestrite võistumängimisel Tartus.²⁶²

Sama *Tšaardaši* Grossmanni ooperist *Vojevoodi vaim* mängis Pärnu III diviisi puhkpilliorkester 1927. aasta juulis suvemuusika kontserdil.²⁶³ Ajaline vahe palade esitamisel oli küll 33 aastat, kuid riik ja ühiskondlik formatsioon olid sootuks teised.

²⁵⁷ Uusma 1970: 30

²⁵⁸ Tollal mängis selles orkestris mitmeid endisi tsaariarmee orkestrites mänginud orkestrante. Dirigent A. Mihailov oli samuti olnud polguorkestri dirigent Venemaal ja saanud seal hea muusikalise hariduse. (Kallas 2001: 24)

²⁵⁹ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 132, 15. juuni, lk 1

²⁶⁰ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 159, 18. juuli, lk 2

²⁶¹ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 171, 1. august, lk 1

²⁶² Aavik 1959: 289

²⁶³ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 152, 9. juuli, lk 1

Vaieldav on, kas sama pala korduv eri ajastutel esitamine tõendab Grossmanni muusika populaarsust või hoopis puhkpillimuusika repertuaari nappust. Ka Tallinna garnisoni puhkpilliorkestri nootide nimekirjas leidus sama muusikapala (nr 478).

Kuidas kasutati sõjaväemuusikat igapäevaselt praktilisel otstarbel? Eelpool märgitud kolm põhilist kasutusvaldkonda hõlmasid mängimist paraadidel ja rivistustel, sõjaväelisi jalutuskäike ja vahtkonnatseremooniaid, leina- ja austustseremooniaid; rahva- ja meeleolumuusika kontserte, esinemisi peo- ning tantsuõhtutel.²⁶⁴ Sõjaväe määrustikukohased esinemised olid tasuta, kuid eratellijatele mängimine toimus kookulepitava tasu eest, võimaldades pillimeestele lississetulekut. Tasunormid Eesti sõjaväeorkestritele määras kindral Johan Laidoner isiklikult kindlaks päevakäsuga nr 1129 (25.02.1920).²⁶⁵ Tasu lubati järgmiselt: igale mängijale 10 marka tunnis, 15 % kapellmeistrile ja 20 % riigi kasuks. 20 % sissetulekust tuli kasutada pillide parandamiseks, uute ostmiseks jne.²⁶⁶

Kaitseväe puhkpilliorkester iga üksuse juures oli kahtlemata luksus, mida paljud väeosad endale lubada ei saanud. Kokku eksisteeris Eesti Vabariigis aastatel 1920–1940 A. Kiilaspea andmetel 13 sõjaväeorkestrit.²⁶⁷ P. Saani andmed on A. Kiilaspea omadest erinevad. Põhjuseks arvatavasti asjaolu, et arhiivid olid 1975. aastal veel tavauurijatele suletud, kusjuures endisi sõjaväemuusikuid oleks saadud A. Kiilaspea ajal veel intervjuuerida, kuid 30 aastat hiljem osutus see võimatuks.

1928. aastal kehtestati Eestis üheaastane sõjaväeteenistus, seetõttu kahanes nii ajateenijate kui ohvitserkonna arv ja likvideeriti sõjaväeorkestrid Rakveres, Viljandis, Pärnus ja Valgas.

“Sellega jäävad provintsilinnad ilma orkestrimuusikast,” kirjutas *Rahvaleht*.²⁶⁸ Valgas püüti 1932. aastal moodustada uut sõjaväeorkestrit kirjutas *Vaba Maa*. “...nüüd moodustab ka Valgas asuv 3-as üksik jalaväepataljon omale orkestri, mis koosneb enamikus pataljonis teenivatest ajateenijatest-kaitseväelastest.”²⁶⁹ Sõjaväeorkestrite likvideerimine andis teisest küljest võimaluse kohalikel harrastusorkestritel arenema ja nõudlikumat repertuaari esitama hakata.

Eestis 1920. aastate algupoolel eksisteerinud Mereväeorkester käis 1925. aastal kontsertreisil Rootsis. 1926. aastal tegi Rootsi orkester vastukülaskäigu Tallinna ja Haapsallu.²⁷⁰ Soomes käis Mereväeorkester esinemas seoses riigivanem K. Pätsi esimese riigivisiidiga aastal 1922. 1923. aastal käidi Soomes seoses Vabadussõjas langenud Soome vabatahtlike monumendi avamisega Helsingis.²⁷¹ 1926. aastal tegi visiidi Eestisse Soome Valgekaardi rügemendi orkester. Sellest kirjutas *Muusikaleht*:²⁷² “14. augustil saabus aurikuga *Andromeda* Soome Valgekaardi orkester 24 mängijaga muusikakapten Lenni Linnala juhatusel. Samal õhtul esineti Tallinnas Harjumäel.

²⁶⁴ Saan 2006: 7

²⁶⁵ ERA f 507, n. 1, s. 177

²⁶⁶ Saan 2006: 61

²⁶⁷ Kiilaspea 1977: 477

²⁶⁸ *Eilasest tänaseni* 1928

²⁶⁹ *Valgas neli...* 1932

²⁷⁰ *Kroonika* 1926: 107

²⁷¹ Saan 2006: 78

²⁷² *Muusikaleht* 1926: 251–252

Avapala esitati püsti seistes (!) Kontserdil kõlasid Mozarti, Läte, Sibeliuse, Straussi helitööd. Esitus oli väga puhas, kindel, haruldase pehme tooniga puhkpillidelt. Kontsert lõppes Soome sõjaväemarsiga, mida mängiti jällegi püsti seistes. Järgmisel päeval esineti Juhkentali sõjaväehaiglas ja Kardioru kontsertaias. Kõikjal tervitati esinejaid väga soojalt, kiiduavaldused ei tahtnud lõppeda.”

Sellise kõrgetasemelise ja eeskuju vääriva esituse aluseks oli tõsiasi, et 1919. aastal moodustatud Soome Valgekaardi orkestri põhiosa mängijaist olid endised Soome kaardiväeorkestri orkestrandid.²⁷³ Taolised külalisesinemised ja külaskäigud naabermaadesse olid suurepäraseks motivaatoriks ning innustasid meie orkestreid edasipürgimisele; saadi ideid repertuaari täiustamiseks ja võrreldi mängutehnikat.

Aastal 1934 käis H. Lukas (Luhari) Rootsis tutvumas Rootsi Kaitseväe orkestrite esitatavaga. *Muusikaleht* avaldas tema kirjutise Rootsi Mereväeorkestri (*Flottansmusikkår*) esinemisest vabaõhumuuseumis *Skansen*. Kirjutisest selgus, et Rootsi Kaitseväe puhkpilliorkestri koosseisus oli 32 mängijat (1 flööt, 1 Es-klarnet, 6 B-klarnet, 3 flügelhorni, 4 trombat, 3 metsasarve, 7 trombooni, 1 bariton, 2 väikest bassi, 1 suur bass ja 3 löökpillimängijat), dirigeeris Ivar Vidner. Orkestrist puudusid täielikult tenorid, aldid, saksofonid, fagotid, oboe, II flööt ja kornetid. Suur tromboonide osakaal andis eriti marsi esituses erilise ereduse ja jõu ning kerguse. Eesti orkestrites H. Lukase arvates seevastu kippus esitus jääma raskepäraseks ja forsseeriti saksapäraselt rõhutatud kohti. Kõigi pillirühmade mängijad valdasid instrumenti perfektelt. Artikli autor kuulas lisaks eelmainitud orkestrile ka 16-mehelist reservkaitseväelastest koosnevat orkestrit ning Gotlandi jalaväepolgu puhkpilliorkestrit.

H. Lukase arvates tulnuks Eestis järgida välismaiste kõrgetasemeliste (näiteks Rootsi) puhkpilliorkestrite eeskuju ja pühendada rohkem tähelepanu hea mängutasemega kaadri väljaõpetamisele.²⁷⁴

Kokkuvõtvalt saab tõdeda, et peale 1928. aasta sõjaväereforme jäi Soomes alles 18+2 sõjaväeorkestrit ning Eestis neli. Suurim lubatud koosseis oli Soomes 32 ja Eestis 25–21. Kaitseministeeriumi orkester oli erandina 41-liikmeline. Rootsi Mereväe-orkester H. Lukase kirjutise põhjal koosnes samuti 32 mängijast.

2.2. Marsimuusika

Sõjaväemuusikast üldisemalt rääkides peetakse silmas ennekõike marsimuusikat. Seda kasutatakse nii igapäevaselt kui pidupäevadel. Marss oli vajalik ja kaunis, marsimuusika loojad on jäädvustanud end kindlalt muusikaajalukku. Marsimuusika ületab vabalt aja- ja riigipiire. Igihaljastele, mitu sajandit vanadele marssidele kirjutasid mitmed luuletajad sõnad, mis omakorda aitasid armastatud meloodiat erinevates riikides inimpõlvade kestel kasutada.

Kui uurida lähemalt *Porilaste marsi* päritolu, siis selgub, et mitmete Euroopa riikide sõjaväeüksused pidasid seda marssi enda omaks. Algupärandi kodumaaks loetakse aga

²⁷³ Lavaste 1985:8

²⁷⁴ Lukas 1934: 232-234

Prantsusmaal ning seda marssi on kasutatud alates XVIII sajandist nii Taanis, Venemaal kui Saksamaal. Soome tuli *Porilaste marss* 1851. aastal, kui meloodia kõlas F. Brendstoni näidendis *Ur livets strid*, mille muusika oli loonud ja arranžeerinud Konrad Greve. Aastal 1858 kirjutas Sakari Topelius marsile sõnad ning uue arranžeeringu tegi F. Pacius. Alates 1860. aastast lauldi marssi aga J. L. Runebergi sõnadega ja sellest ajast alates hakati *Porilaste marssi* pidama Soome oma marsiks.²⁷⁵

Tähelepanuta ei saa jätta nn marsikuningaid, kes olid seotud pikemat või lühemat aega sõjaväeteenistusega ning kirjutasid sõjaväeorkestritele igat liiki tarbemuusikat, sealhulgas nii rivi-, kontsert- kui ka leinamarsse. Igas riigis oli oma marsikuningas, kuid mõned helimeistrid olid ülemaailmse kuulsusega nagu ameeriklane John Philip Sousa (1854–1932): "*Sousa who was known as the "March King" was the most important figure in the history of bands and band music*"²⁷⁶ J. Sousa loominguga said Euroopa muusikaüldsus ja sõjaväemuusikud vahetult tuttavaks Sousa Bandi kontsertturneedel; esimene neist toimus aastal 1900 ja viimane aastal 1931. Nimetatud orkester tegi ka ühe ümbermaailmareisi 1910–1911. XX sajandi alguses oli Sousa kahtlemata populaarseim muusikafiguur Atlandi ookeani mõlemal kaldal. Olles kirjutanud 135 marssi, 11 valssi, 11 süiti, 13 humoreski, 20 fantaasiat ning arranžeerinud 332 muusikapala lõppes tema elutee paradoksaalsel moel just oma populaarseima marsi *Stars and Stripes Forever* (1897) ettekandel 1932. aastal Pennysilvanias. 100 ja rohkemgi aastat hiljem mängitakse tema surematuid marsse *El Capitan* (1896), *Semper Fidelis* (1888), *The Gladiator* (1886), *The Washington Post* (1889)²⁷⁷ jt kõikjal maailmas.

Euroopa marsiloojatest on jäänud muusikaajalukku kindlalt püsima saksa helilooja Carl (Albert Hermann) Teike (1864–1922) surematu marsiga *Alte Kameraden* (1894). Tema kirjutatud 98 marsist on ajaproovile vastu pidanud veel mitmed marsid, nagu *Graf Zeppelin*, *In Treue Fest* jmt. E. Waldteufeli marss *Bella Bocca* ning J. Fučiku *Florentiner Marsch* on samuti igahaljad marsimuusikapärlid.

2.2.1. Soomes

Jääger Heikki Nurmio sõnadele kirjutas J. Sibelius *Jääkärimarssi* 1916. aastal ja see kinnitati mitmete väeosade (näiteks jäägripataljoni) paraadmarsiks.²⁷⁸

1927. aastal oli Soomes kokku 28 sõjaväe puhkpilliorkestrit. Kolonel A. R. Stenius pidas loomulikuks, et igal väeosa orkestril on oma pidulik marss, mis oli väeosa "*tunnusmerkki, sen yhdistävä aate, sen mainetodistus ja sen sotilaallinen ja isänmaallinen uskontunnus, yhtä pyhä kuin sen lippukin...*"²⁷⁹

Porilaisten marssi oli saanud ja jäänud Soome kaitseväe paraad- ja pidulikuks marsiks.²⁸⁰

²⁷⁵ Vuolio 2004: 65–66

²⁷⁶ The New Grow 2001: 66–69

²⁷⁷ The New Grow 2001: 66–69

²⁷⁸ SARK Suojeluskuntain Yliesikunta os. 1b, 2, F2, kunniamarssit

²⁷⁹ Vuolio 1995: 68

²⁸⁰ SARK Suojeluskuntain Yliesikunta os. 1b, 2, F2, kunniamarssit

Järgnevas tabelis on toodud aegade jooksul Soome sõjaväes/kaitseväes kasutusel olnud 47 marssi.

Autor	Pealkiri	Arranžeerija	Väljaandja
1. F. Pacius	<i>Maamme</i>	Arvo Kuikka	
2. Ch. Kress	<i>Porilaisten marssi</i>	Teuvo Laine	
3. J. Sibelius	<i>Ateenalaisten laulu</i>	Arvo Kuikka	Breitkopf/Härtel, Wiesbaden
4. J. Sibelius	<i>Elon taistohon käy</i>	Teuvo Laine	Musiikki-Fazer, Helsinki
5. Tundmatu autor	End. Soome kaardiväe pataljoni marss	Artturi Rope	
6. Tundmatu autor	End. Viiburi pataljoni marss	Uuno Kuparinen	
7. Tundmatu autor	End. Uudenmaa pataljoni marss	Erik Nurminen	
8. Tundmatu autor	Ernst von Vegesackin marssi v. 1808	Teuvo Laine	
9. H. Klemetti	<i>Haapa-Heikin marssi</i>	Matti Miikkulainen	Heikki Klemetti
10. K. Collan	<i>Hangon marssi – suomalainen veljeslaulu</i>	Arvo Forsberg	
11. K. Collan	<i>Hurtti Ukko</i>	Teuvo Laine	
12. S. Palmgren	<i>Hiiden orjien laulu</i>	Martti Mattila	Musiikki-Fazer, Helsinki
13. J. Sibelius	<i>Isänmaalle</i>	Teuvo Laine	Musiikki-Fazer, Helsinki
14. Toivo Kuula	<i>Juhlamarssi isänmaalle</i>	Martti Parantainen	
15. J. Sibelius	<i>Jääkärien marssi</i>	Arvo Kuikka	Breitkopf/Härtel, Wiesbaden
16.	<i>Karjalan jääkärien marssi (aamu- ja iltasoitto), sävelmä v-lta 1790</i>	Arvo Kuikka	
17. H. Klemetti	<i>Koljonvirran marssi</i>	Martti Mattila	Heikki Klemetti
18. E. A. Haagfors	<i>Laulu Vuokselle</i>	Artturi Rope	
19. V. Haapalainen	<i>Meren laulu</i>	Esko Juuri	
20. H. Klemetti	<i>Napuen marssi</i>	Artturi Rope	Heikki Klemetti
21. T. Kuula	<i>Nuijamiesten marssi</i>	Teuvo Laine	
22. Tundmatu autor	<i>Parolan marssi</i>	Artturi Rope	
23. R. Kajanus	<i>Sankarilaulu</i>	Samuli Konttori	
24. H. Klemetti	<i>Sankarimarssi Heroes pugnate, sävelmä 1500- luvulta</i>	Artturi Rope	

Autor	Pealkiri	Arranžeerija	Väljaandja
25. Allan Palmgren	<i>Satakunnan marssi</i>	Martti Paranatainen	Allan Palmgren
26. A. Söderman	<i>Sotilaan laulu, näytelmästä Regina von Emmeritz</i>	Samuli Konttori	
27. R. Kajanus	<i>Sotamarssi</i>	Arvo Kuikka	Musiikki-Fazer, Helsinki
28. Fr. Pacius	<i>Sotilaspoika</i>	Teuvo Laine	
29. S. Ranta	<i>Suojelumiesten marssi</i>	Jaakoo Kettunen	Sulho Ranta
30. R. Faltin	<i>Suomalainen marssi</i>	Artturi Rope	
31. H. Klemetti	<i>Suomalainen marssi</i>	Artturi Rope	Heikki Klemetti
32. Tundmatu autor	<i>Suomalaisen ratsuväen marssi 30-vuotisessa sodassa</i>	Arvo Kuikka	
33. A. Herrmann	<i>Suomalainen sotilaslaulu</i>	Arvo Nukkarinen	Arvo Nukkarinen
34. E. Genetz	<i>Terve Suomi maa</i>	Teuvo Laine	Musiikki-Fazer, Helsinki
35. A. Järnefelt	<i>Topograafikunnan marssi</i>	Uuno Kuparinen	A. Nieminen
36. H. Borenus	<i>Uusmaalaste marssi</i>	Artturi Rope	
37. H. Klemetti	<i>Vanha marssi Pohjanmaalta</i>	Artturi Rope	Heikki Klemetti
38. L. Madetoja	<i>Vapauden marssi</i>	E. Nieminen	Musiikki-Fazer, Helsinki
39. Fr. Pacius	<i>Fanfaari</i>	Arvo Kuikka	
40. J. Sibelius	<i>Finlandia hymni</i>	Arvo Kuikka	Breitkopf/Härtel, Wiesbaden
41. A. Von Kothén	<i>Rukous</i>	Arvo Kuikka	Musiikki-Fazer, Helsinki
42. Ungari viis	<i>Vala</i>	Arvo Kuikka	
43. Y. Kilpinen	<i>Lippulaulu</i>	Rauno Haahti	Musiikki-Fazer, Helsinki
44. Cr. Haefner	<i>Narvan marssi</i>	Artturi Rope	
45. H. Klemetti	<i>Oi kallis Suomenmaa</i>	Teuvo Laine	Musiikki-Fazer, Helsinki
46. T. Kuusisto	<i>Suomalainen rukous</i>	Teuvo Laine	Musiikki-Fazer, Helsinki
47. R. Kajanus	<i>Hymni</i>	Arvo Kuikka	Musiikki-Fazer, Helsinki

Tabelist selguvad tuntumad marsside arranžeerijad aegade jooksul, need olid Artturi Rope²⁸¹, Arvo Kuikka (oli kaitseväärorkestri peadirigent aastatel 1967–1977) ja Teuvo Laine (peadirigent aastatel 1977–1984)²⁸².

Samas allikas leidub väeosade liikide kaupa paraad- ja pidulike marsside loetelu.²⁸³ Nimekirjas on marsid väeosade tähestikulises järjekorras, marsside numbrid on võetud eelmisest tabelist.

Väeosa nimetus	Marsi number
Allohvitseride kool (<i>Aliupseerikoulu</i>)	38
Relvakool (<i>Asekoulu</i>)	12
Veterinaarkool	26
Hanko ranna suurtükidivisjon	10
Helsingi õhutõrjerügement	21
Helsingi mereväebaas	14
Varustuskoolituskeskus	26
Häme jäägripataljon	15
Häme ratsajäägripataljon	32
Õhutõrjekool	21
Jäägrite suurtükidivisjon	15
Kaardiväepataljon	5
Kadetikool	3
Kainuu brigaad	11
Karjala jäägripataljon	15
Karjala brigaad	6
Karjala suurtükirügement	37
Kesk-Soome insenerväe pataljon	17
Kotka ranna suurtükidivisjon	30
Õppelaev "Matti Kurki"	8
Kyme jäägripataljon	15
Kyme insenerväe pataljon	17
Merelaevastik	8
Lapi jäägripataljon	15
Õhudessantväe kool	4

²⁸¹ Sõjaväedirigent, muusikakapten. (28.5.1903–23.3.1976) Õppinud 1922–30 Helsingi muusikatehnikumis. Omandas 1934. aastal sõjaväedirigendi eriala. Aastatel 1934–1953 oli Soome Valgekaardi (hiljem garnisoni) orkestri dirigent. Ta on loonud ja arranžeerinud ligi 500 muusikapala, enamuses seaded puhkpilliorkestrile. Tuntuim originaalpala on *Marsalkan hopeatorvet*. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Luokka:Suomalaiset_kapellimestarit)

²⁸² <http://www.kaartinsoittokunta.fi/historia.html>

²⁸³ Sotilaskapellimestarit ry, Levysävel, L.S. 07066-2

Väeosa nimetus	Marsi number
Mereväe sõjakool	19
Merevägi	14
Möödetehnikadivisjon	37
Soomusbrigaad	22
Insenerikool	17
Põhja brigaad	23
Pohjanmaa õhutõrje divisjon	21
Pohjanmaa suurtükirügement	28
Põhja-Karjala suurtükiväedivisjon	18
Pori brigaad	7
Kaitsevägi (hommiku- ja õhtumuusika)	16
Kaitsevägi (pidulik marss)	2
Ranna jäägripataljon	15
Reservohvitseride kool	24
Salpausselkä suurtükirügement	25
Savo brigaad	34
Kaitsekool	29
Suomenlinna ranna suurtükirügement	31
Topograafia-ala	35
Turu õhutõrjedivisjon	21
Turu mereväebaas	14
Turu ranna suurtükirügement	10
Suurtükiväekool	13
Uudenmaa jäägripataljon	15
Uudenmaa brigaad (<i>Nylands Brigad</i>)	36
Uudenmaa ratsapataljon	32
Vaasa ranna suurtükidivisjon	20
Siderügement	33
Need, kellele ei ole kinnitatud oma marssi	27

Selgub, et seitsmel väeosal on valitud pidulikuks marsiks J. Sibeliuse *Jääkärimarssi*. Kolm väeosa on valinud pidulikuks marsiks H. Klemetti marsi *Koljonvirran marssi*, kolm väeosa T. Kuula marsi *Nuijamiesten marssi*. Kaks väeosa on valinud T. Kuula marsi *Juhlamarssi isänmaalle*, kaks on valinud A. Södermani *Sotilaan laulu*, H. Klemetti marsi *Vanha marssi Pohjanmaalta* ning Ernst von Vegesackin *marssi*.

B. Hyttinen kirjutas oma mälestusteraamatus, et kui Tampere rügemendiorkester (kus autor oli tol ajal orkestriõpilane) läks 1930. aasta suvel Uttisse laagrisse, mängiti lahkumisel kasarmust ikkagi C. Teike marssi *Vanhat Toverit*.²⁸⁴ Väeosa pidulikku marssi

²⁸⁴ Hyttinen, 1989: 15

kasutati muul otstarbel kui õppelaagrisse minekul, seega sobis antud juhul mängida C. Teike käigumarssi, mis tõendas selle jätkuvat populaarsust Soomes.

Järgnevalt 2000. aasta Pohjanmaa sõjaväeorkestri helisalvestisel leiduvad marsid ja puhkpillimuusika.²⁸⁵

Teos	Helilooja	Arranžeerija	Kirjastaja
<i>Porilaisten marssi</i>	Ch. Fr. Kress	Teuvo Laine	Warner/Chappell Music Finland
<i>Vaasan marssi</i>	Karl Collan	Martti Parantainen	Manus
<i>Jääkärien marssi</i>	Jean Sibelius	Arvo Kuikka	Breitkopf/Härtel, Wiesbaden
<i>Asemies</i>	Martti Parantainen	Martti Parantainen	Manus
<i>Suomalaisen rastuväen marssi 30 v. sodassa</i>	Tuntematon	Arvo Kuikka	Manus
<i>Ateenalaisten laulu</i>	Jean Sibelius	Artturi Rope	Breitkopf/Härtel, Wiesbaden
<i>Vilppulan urhojen muistolle</i>	Heikki Klemetti	Teuvo Oja	Warner/Chappell, Music Finland
<i>Sillanpään marssilaulu</i>	Aimo Mustonen	Arvo Kuikka	Warner/Chappell, Music Finland
<i>Hymni</i>	Robert Kajanus	Arvo Kuikka	Warner/Chappell, Music Finland
<i>Lippulaulu</i>	Yrjö Kilpinen	Rauno Haahti	Warner/Chappell, Music Finland
<i>Vala</i>	Trad.	Arvo Kuikka	Manus
<i>Oi kallis Suomenmaa</i>	Heikki Klemetti	Teuvo Laine	Warner/Chappell, Music Finland
<i>Napuen marssi</i>	Heikki Klemetti	Artturi Rope	Manus
<i>Sotamarssi</i>	Robert Kajanus	Arvo Kuikka	Warner/Chappell, Music Finland
<i>Sankarimarssi</i>	1500-luvulta/Heikki Klemetti	Artturi Rope	Manus
<i>Nuijamiesten marssi</i>	Toivo Kuula	Teuvo Laine	Manus
<i>Sotilaspoika</i>	Fredrik Pacius	Teuvo Laine	Manus
<i>Karjalan jääkärien marssi</i>	Trad.	Arvo Kuikka	Manus
<i>Kansanlaulu n:o 2</i>	Toivo Kuula		manus

²⁸⁵ <http://www.mil.fi/joukot/sotilasmusiiki/teoslis3.html>

Erinevatel sõjaväeringkondadel on käesoleval ajal erinevaid marsse, kuid mitmetes orkestrites on ühisteks marssideks *Jääkärien marssi*, *Suomalaisen ratsuväen marssi 30-v sodassa*, *Sotilaspoika* ja loomulikult *Porilasten marssi*. Päris oma Lõuna-Pohjanmaa ajaloolisi marsse on kavas neli: *Vaasan marssi*, *Vilppulan urhojen muistolle*, *Napuen marssi* ja *Nuijamiesten marssi*.²⁸⁶

Võib tõdeda, et marsimuusika oli ja on väga püsiva traditsiooniga muusikavaldkond Soome kaitseväes läbi aegade. Mõistetaval põhjusel ei mahu sellesse töösse kogu Soome marsimuusika, kuid tuntumate sõjaväemarsside loojate/seadjate palad enne 1940. aastat kajastuvad eelnenud pidulike marsside nimekirjas.

2.2.2. Eestis

Pidulikku kodumaist puhkpillimuusikat oli Eesti iseseisvusaja algul napilt. Üheks ja ainukeseks näiteks jäi R. Kulli (1882–1942) *Krivasoo lahing* (1920). Eestimaine marsimuusika (nagu muugi puhkpillirepertuaar) oli täielikult välja kujunenud. Näiteks Eesti riikliku ja sõjaväelise sümbolina iseseisvusaja algul kasutusel olnud Eesti hümn ja *Porilaste marss* olid mõlemad soomlastelt laenatud. *Porilaste marssi* kasutas admiral J. Pitka Eesti mereväe lipulaeva "Lembitu" pardal 1919. aastal 11. jaanuaril Loksa operatsioonil dessantlaevade tervitamisel.²⁸⁷ Aastal 1922, neljanda iseseisvuspäeva paraadil mängiti Vabadusristi kavaleridele möödamarssil taaskord *Porilaste marssi*.²⁸⁸

1923. aastal kinnitati presidendi tervitusmarsiks E. Lineffi (E. Liives) *Pidulik marss*.²⁸⁹ Presidendi tervitusmarsi konkursile oli saabunud kolm pala, mida esitas kaitseministeeriumi orkester G. Reederi juhatusel. Žürii (Lüdig, Nieländer, X) valis Lüdigi pealekäimisel E. Liinevi marsi, mis algas eeltaktiga ja polnud seetõttu eriti marsilik. E. Tamme marss oli parim, Aaviku marsi trio osas oli liiga äratuntav K. A. Hermann *Kui Kungla rahvas*.²⁹⁰

Välismaist marsimuusikat kasutati eestimaise marsimuusika puudumisel peaaegu 1920-aastate lõpuni. C. Teike marssi *Vanad sõbrad* kasutati näiteks Eesti sõjaväes veel aastal 1928 Tartus õppekompanii lõpetanud sõdurite väeosasse tagasi saatmisel.²⁹¹

Eesti populaarseim marss, R. Kulli *Kodumaa* (1929), oli kirjutatud rahvusliku liikumise aja luuletaja, keeleteadlase ja folkloristi Mihkel Veske (1843–1890) sõnadele ja sobis seetõttu kasutamiseks lauluna ka ilma orkestrisaateta. See marss on kõlanud loomisest alates nii kavasiseselt kui kavaväliselt kõigil Eestis korraldatud üldlaulu-pidudel ja vastavalt orkestrite võimekusele ka kohalikel laulupidudel.

²⁸⁶ Teosluettelo Puolustusvoimien soittokuntien äänitteistä 1980-
<http://www.mil.fi/sotilasmusiikki/teoslis3.html>.

²⁸⁷ Saan 2006: 66–67

²⁸⁸ ibid 67

²⁸⁹ Saan 2006: 71

²⁹⁰ Nieländer 1982: 143–144

²⁹¹ Lindsaar 1959: 259

1933. aastal X üldlaulupeo rongkäigus Tallinnas mängis Tartu ratsarügemendi orkester Tartu embleemi järel marssides juba tuntuks saanud J. Niksmanni (1895–1942) marssi *Põhjajalager*.²⁹² Tuntuim ja populaarseim J. Niksmanni marssidest oli ja on *Eesti husaar*.

Väeosadele hakati pidulike marsse kinnitama Kaitseväe orkestri peadirigent P. Saani andmetel alates 1930. aastate teisest poolest.²⁹³ Esimene vabariiklik marsside konkurss eestimaise marsi saamiseks toimus alles aastal 1935, seni olid enamjaolt kasutusel välisheliloojate (vene, saksa, austria, soome, ameerika jt) marsid. Võib oletada, et Pärnu III diviisi ja Pärnu tuletõrjeorkestrid mängisid 1920. aastatel samuti võõrsilt laenatud marsirepertuaari. Pressiteade esinemise kohta oli järgmine: “Pärnu Vabatahtliku Tuletõrje Seltsi 60. juubeli pidu... 11. juulil kogunesid kõik pritsimaja juurde pildistama ja siis kõik üheskoos oma lippudega sõjaväe ja tuletõrje orkestriga rongkäigus läbi linna..”²⁹⁴

Tallinna garnisoni orkestri nootide nimekirjas, mida arvatavasti kasutati enne 1929. aastat (sealt puudus R. Kulli *Kodumaa*), oli kokku 34 marssi ja 11 leinamarssi. Neli marssi, C. Teike *Vanad sõbrad*, *Regiments Marsch*, J. Sibeliuse *Soome küttid* ja *Saani jõe peal*, olid märkusega “marschi raamatus”. Kõik hümnid (Eesti, Inglise, Prantsuse, Ameerika, Belgia, Jaapani, Serbia, Montenegro, Norra) olid samuti märkega “marschi raamatus”. Seega oli olemasolevast 34 marsist marsiraamatus ainult neli ja arvatavasti olid need mängijatel alalisest kasutamisest peas. J. Sousa oli esindatud marsiga *El Capitan*.²⁹⁵

Madis Paali erakogus on P. Saani andmetel 1926. aastast pärit nootide nimekiri Tartu 2. jalaväerügemendi dirigendilt D. Fuchsilt, mis sisaldas 41 marssi; sealhulgas nii vene (*Zarnitsa*, *Devjatõi val*, *Husaari marss*, *Mere kuningas*, V. Agapkini *Slaavlanna hüvastijätt*), saksa-austria kui dirigendi enda kirjutatud neli marssi: *Edasi*, *Raudsed kütid*, *Eestimaa*, *mu isamaa*, *Tervitus, Tartu!* ja *Pidulik marss*.²⁹⁶

Sõjaväeorkestrite dirigentide 1920–1930. aastatel loodud marsid leidsid välismaiste marsside kõrval üha enam rakendust. Enim rivi- ja pidulikke marsse on kirjutanud Võru-Petseri garnisoni orkestrijuhth Eduard Tamm (1879–1941). Ta kirjutas ka pühendusega marsse sõjaväelastele (*Kindral Jonson*, *Jaan Kruus*), tervitusmarsse linnadele (*Tervitus Paidele*, *Juubel-marss Võru linna 150. juubeliks*) ja palju muudki sõjaväeelus vajalikku muusikat. Võib kindlalt väita, et Eesti sõjaväeorkestrite dirigentidest, marsimuusika loojatest olid viljakaimad E. Tamm ja J. Niksman. Nende loodud paljudest marssidest leiab mõned CD-l aastatest 2002–2003 pealkirjaga *Täna oleme vabad*. J. Niksmanilt leidub sellel CD-l kolm marssi (*Käigumarss nr. 6*, *Eesti pojad*, *Signalistid*) ja E. Tammelt seitse muusikapala. CD-l *Riigimuusika ja sõjaväe-orkestrid* (2008, P. Saan) leiab kolm marssi E. Tammelt ning ühe marsi J. Niksmanilt.

²⁹² Lindsaar: 118

²⁹³ Saan 2006: 74

²⁹⁴ *Tuletõrje Teated* 1926: 391

²⁹⁵ ERA f 533, n.1, s. 774

²⁹⁶ Saan 2006: 71

Hoolimata ülekaalust kvantiteedis E. Tamme kasuks peab käesoleva töö autor subjektiivselt siiski Eesti marsikuningaks J. Niksmanni. Mõlemad sõjaväeorkestrite dirigendid olid Peterburi Konservatooriumi lõpetanud, E. Tamm metsasarve ja J. Niksman trombooni erialal.

Eestis kirjastati aastatel 1918–1944 küllaltki suur kogus muusikarepertuaari. Puhkpillimuusikat trükiti vähe, sest professionaalsed heliloojad polnud huvitatud puhkpillimuusika kirjutamisest. Eesti nootide bibliograafilise nimestiku II aineregistris leidub 43 marssi. Neist puhkpilliorkestriseades oli ainult 22.²⁹⁷ Puhkpilliorkestriseades marsid on tabelis toodud kursiivis.

Nr	Autor	Pealkiri	Ilmumisaasta	Seade	Märkused
209	Arro, A.	Eesti Sõjakooli marss	1919?	klaverile	
253	Blankenburg, H.	Gladaatorite jumalagajätt		mandoliinele	
615	<i>Hirvesoo, V.</i>	<i>Kevad kõnnib</i>	<i>1940</i>	<i>pp.orkestrile</i>	
623	Horváth, G.	Eesti-Ungari marss	19?	klaverile	Pühendatud Ungari konsulile F. Wirrole
693	<i>Härma, M.</i>	<i>Tervitus marss</i>	<i>19?</i>	<i>pp.orkestrile</i>	
694	<i>Härma, M.</i>	<i>Tervitusmarss</i>	<i>1926</i>	<i>pasunakoorile</i>	
755		Jäägri marss	1927	mandoliinele	
802		Kahepääga kotka all	1927	mandoliinele	
830	Kálmán, I.	Marss operetist <i>Lõbus lesk</i>	192?	mandoliinele	
853	<i>Kapp, A.</i>	<i>Eesti marss</i>	<i>1926</i>	<i>puhkpillidele</i>	
941	<i>Kapp, E.</i>	<i>Võidumarss</i>	<i>1939</i>	<i>pp orkestrile</i>	<i>Muusikast H. Visnapuu näidendile "Maa vabaduse eest"</i>
1025	Kikas, E.	Paraadi-marss	1926	klaverile	Pühendatud kaitse-malevale
1061	Komzak (?)	Marss Lõbusad sepad	1930	mandoliinele	
1080	<i>Kostabi, J.</i>	<i>Tuletõrje Korpuse Tervitusmarss</i>	<i>1938</i>	<i>pp.orkestrile</i>	

²⁹⁷ Eesti noodid II 2003: 203

Nr	Autor	Pealkiri	Ilmumis- aasta	Seade	Märkused
1107	Kull, R.	Kodumaa	1929	pp. orkestrile	
1117	Kuru, J.	Eesti husaar	1933	pp. orkestrile	
1120	Kuru, J.	Marss nr. 7	1935	pp. orkestrile	
1121	Kuru, J.	Põhjalaagri marss	1931	klaverile	
1122	Kuru, J.	Põhjalaagri marss	1932	pasunakoorile	
1174		Landjäger marss	1927	mandoliinele	
1282	Liives, E.	Pidulik marss	1927	klaverile	
1283	Liives, E.	Pidulik marss	1923	pp. orkestrile	
1307	Luusmann, A.J.	Vabadus, Sarnasus, Vendlus	1923	klaverile	
1438		Mandolinistide marss	1927	mandoliinele	
1466		Mere kuningas	19?	mandoliinele	
1489	Meri, H.	Noorte kotkaste laagri-marss	1935	klaverile	
1490	Meri, H.	Noorte Kotkaste Pärnu Maleva marss	193?	klaverile	
1491	Meri, H.	Noorte kotkaste tervitusmarss	192?	klaverile	
1573	Murss, R.	Ränduri marss	1933	pasunakoorile	
1578	Muuga, E.	Ela kaua sa	1931	klaverile	Pühendatud E. Tammele
1587	Muuga, E.	Noored Kotkad	193?	klaverile	Pühendatud Noorte Kotkaste Tallinna Põhja Malevkonnale
1720	Pacius, F.	Porilaisten marssi	1921	klaverile	
1776	Ploom, R.	Kodumaa kaitsjad	1939	pp. orkestrile	
1777	Ploom, R.	Kodumaa kaitsjad	1935	puhkpillikoorile	
1779	Ploom, R.	Laulupidu	1938	pp. orkestrile	
1780	Ploom, R.	Võidu teel	1937	pp. orkestrile	
2392	Teike, C.	Vanad sõbrad	192?	mandoliinele	
2393	Teike, C.	Vanad sõbrad	1927	mandoliinele	
2394	Teike, C.	Vanad sõbrad	1927	kitarrile	
2395	Teike, C.	Vanad sõbrad	193?	mandoliinele	
2396	Teike, C.	Vanad sõbrad	193?	viulisoolo	
2449	Topman, Ü.	Marss nr. 1	1935	puhkpillikoorile	

Nr	Autor	Pealkiri	Ilmumis- aasta	Seade	Märkused
2452	Topman, Ü.	Rivimarss	1939	pp. orkestrile	
2453	Topman, Ü.	Viiking	19?	puhkpillidele	
2458	Treilmann.	Jõesalu marss	19?	puhkpillidele	
2577	Vaarmann, A.	Marss	1933	pasunakoorile	
2662	Veebel, P.	Kalevite kants	193?	segakoorile	
2753	Wirkhaus, A.	Kodu kontsertmarss	1926	pp orkestrile	
2881		Üles Ameerikasse	1927	mandoliinele	
2882		Üles tähtede poole	1927	mandoliinele	

Vähesel määral esines välisautorite marsse (seitse nimetust).

Huvitava kombel leidub bibliograafilises väljaandes *Eesti noodid 1918–1944* seitse eraldi trükitud (5 mandoliiniseades, 1 kitarri- ning 1 viiuliseades) nooti C. Teike marssi *Vanad sõbrad*. Kuid mitte ühtegi puhkpilliorkestrile seatuna (!) J. P. Sousa noote ei leidugi. Tegelikult mängiti mõlema autori marsse puhkpilliorkestritega kogu iseisvusaja kestel – ilmselt võõrsilt saadud ja seal trükitud nootide järgi. Kogenumatele dirigentidele polnud mingiks probleemiks orkestriseadete tegemine ükskõik millise noodiväljaande järgi.

Eesti Kaitseliidule kirjutasid 1928. aastal Eduard Liinev *Kaitseliidu Kotkamarsi* ja 1935. aastal Rein Ploom marsi *Kodumaa kaitsjad*. Kaitsväe-orkestrite dirigentide E. Tamme ja J. Niksmanni algupäraseid marsse kasutas Kaitsvägi kohe marsside ilmumisest alates.

2.3. Sõjaväe ja Kaitseliidu puhkpillimuusika seos

Marsimuusika ongi faktor, mis ühendab sõjaväe ja Kaitseliidu orkestrimuusikat meil ja mujal. Paljude riikide sõjaväes olid loodud väeosade või üksuste nimelised marsid, kuid kogu muu laiaulatuslik marsilooming oli üldkasutatav nii professionaalide kui harrastusmuusikute seas. Marsse kasutati praktilisel otstarbel ka tuletõrjeühingute jm seltside puhkpilliorkestrites, kuid oluliselt vähemal määral.

Puhkpillimuusikat viljelesid mõlemad, nii sõjaväe kui Kaitseliidu struktuurid vastavalt oma põhikirjadele ning ühiskondlikule tellimusele. Eesti Kaitseliidu kodukord (1934) sisaldas kõiki puhkpilliorkestrite tegevusse puutuvaid aspekte, seda alustades vormirietusest ja lõpetades kaitseliitlaste matusetalituse läbiviimisega (vt lisa 6).²⁹⁸ Enne kõnealuse dokumendi ilmumist kasutasid Kaitseliidu orkestrid kohapeal loodud muusikakomandode põhikirju. Näiteks töötas Sakalamaa maleva orkester 1931. aastal oma malevapealiku kinnitatud põhikirja alusel (vt lisa 8).²⁹⁹

²⁹⁸ ERA f 2151, n. 2, s. 112, l. 1–179

²⁹⁹ *Sakala Maleva Teataja* 1931, nr. 8

Repertuaarivalik nii Kaitseväe kui Kaitseliidu orkestrites sõltus täiel määral dirigendi haridustasemest ja orkestri suutlikkusest ning eelkõige kättesaadavast noodimaterjalist. Parematel orkestritel olid olemas heliloojadki (orkestriliikmed või dirigent ise), kes spetsiaalselt kirjutasid ainult oma kollektiivile. Nende loomingut ei saadud tol ajal kesiste kirjastusolude tõttu laiemalt levitada, võib-olla seda ei tahetudki. Eesti kaitseväeorkestris oli nootide paljundamine ja mahakirjutamine levitamise eesmärgil keelatud.³⁰⁰ Kuid mõnikord õnnestus seda keeldu eirates noote tsiviilorkestritesse kaasa viia.³⁰¹

Rahvusvahelisi noodikirjastusallikaid sai kasutada iga orkester, kõik sõltus rahalistest võimalustest. Unustada ei tohi, et sõjaväeorkestrid koosnesid kutselistest mängijatest ja olid riigi ülalpidamisel, kuid kaitseliitlased olid lihtsalt *happy amateur*-id, kes püüdsid oma võimete kohaselt puhkpillirepertuaariga toime tulla. Toimetuleku kriteeriume ei olnud kindlaks määratud ning professionaalne muusikakriitikagi oli tol ajal küllalt algeline; nii saabki ühe või teise muusikasündmuse (kontserdi) taseme hindamisel toetuda ainult tolleaegsetele pressiteadetele. Ajal, mil raadio oli haruldus, muusikasalvestust praeguses mõistes polnud, rääkimata juba televisioonist, olid puhkpillimuusika elavad ettekanded ainsad sedalaadi esteetilist naudingut pakkuvad sündmused. Kas kunstiline tase oli veidi kõrgem või madalam, see ei omanud arvatavasti erilist tähendust, sest tänujul kuulajal polnudki muid võimalusi, valikuid ega võrdlusmaterjali. Puhkpillimuusikat laiemale kuulajaskonnale (nii meeelu- kui tantsumuusikat) pakkusid nii Kaitseväe kui Kaitseliidu orkestrid üsna võrdses mahus. Kuid Kaitseliidul oli täiendavaid esinemisvõimalusi organisatsioonisiselt Naiskodukaitse ja Noorkotkaste üritustel. Selliseid allorganisatsioone Eesti Kaitseväel polnud.

S. Roudasmaa kirjutas Kaitseliidu orkestrimuusika tekke kohta Soomes, et sõjaväemuusika kuulus Kaitseliidu juurde selle loomisest peale. Vanadel fotodel võis näha trummareid, keda vajati marssimisel taktisammu pidamisel, kui marsi saateks ei kasutatud laulu. Signalistid andsid märku korraldustest laskeradadel, lahingväljaõppel ja manöövritel.³⁰²

J. Vuolio andmeil olid mitmed endised sõjaväeorkestrite mängijad Kaitseliidu orkestrites tegevad. Näiteks Otto Erving³⁰³, endine Kajaani Partisanipataljoni mängija, asutas 1919. aastal Riihimäkis raudteekaitseliitlaste puhkpilliorkestri ja oli Lõuna-Häme maleva puhkpilliorkestri dirigent 1931. aastani.³⁰⁴ Tema järel sai maleva orkestri peadirigendiks Johan Axel Wirzenius.³⁰⁵ Väinö Aro oli aastatel 1923–1924 Kajaani Partisanipataljoni orkestrant ja hiljem Kaitseliidu orkestri dirigent.³⁰⁶

³⁰⁰ Kallas 2001:23

³⁰¹ ibid

³⁰² Roudasmaa 1997: 132

³⁰³ sünd. 27.9.1872 Lõuna-Pohjanmaal Laihias. Oli Kaitseliidu loomisest peale Riihimäki malevkonna liige ja orkestrijuh. Omistati Kaitseliidu muusikaohvitseri auaste 11.12.1922. Määrati Lõuna-Häme maleva peadirigendiks 11.11.1928. Samast aastast saanud Kaitseliidu teenetemedali seoses 60. sünnipäevaga. *Hämeen Ilves* 1932, nr 10, lk 145

³⁰⁴ Vuolio 1995: 54, 80; Myllyniemi 1994: 255

³⁰⁵ Vuolio 1995: 80; Myllyniemi 1994: 256

³⁰⁶ ibid 55

Dirigentide tasemel otsesid seoseid Kaitseväe ja Kaitseliidu vahel võib leida Eestiski. Näiteks asus Viljandi garnisoni dirigent Julius Vaks peale orkestri likvideerimist Tallinna maleva Kalevi malevkonna orkestridirigendiks ning Rakvere garnisoniorkestri dirigent August Veske asus juhatama Rakvere linna I malevkonna orkestrit. Teada on, et Suure-Jaani malevkonna orkestri dirigent Jüri Vahtramäe oli endine tsaariarmee polguorkestri mängija. Seega olid sõjaväeorkestrid Soome ja ka Eesti puhkpillimuusikakultuurile positiivse mõjuga ning tõstsid harrastuspuhkpillimuusika esitamise taset professionaalse eeskujuga. Endised sõjaväeorkestrite mängijad asusid erinevatel põhjustel tsiviilorkestrite, ka Kaitseliidu orkestrite dirigentideks, mõnikord ka mängijateks ning panid sellega aluse antud orkestri edasisele püsijäämisele, sest endised sõjaväeorkestrite mängijad kutseliste pillimeestena suutsid noori mängijaid paremini välja õpetada kui tavaliselt iseõppinud tsiviilorkestrite mängijad või harrastusdirigendid.

Alates 1927. aastast sai Soome Kaitseliit seaduslikuks osaks Kaitseväest, mis omakorda lähendas Kaitseliidu muusikuid kaitseväesüsteemile nii vormiriietuse, auastmete, tseremooniate kui repertuaari poolest. Samad püüdlused valitsesid ka Eesti Kaitseliidus.

2.4. Tuletõrjest Eestis

Tuletõrjeühingutega olid Kaitseliidul tihedad sidemed, eriti alevites, kus tuletõrjesse kuulus arvestatavalt palju kohalikke mehi – aktiivseid inimesi jätkus teistesegi organisatsioonidesse ja seltsidesse. 1924. aastal nimetati tuletõrjeüksused seltsideks ja hiljem ühinguteks. Kohalikud ühingud kuulusid valdavalt Vabariikliku Tuletõrje Liidu koosseisu.

Tuletõrjeseltsi põhikiri, mis avaldati *Tuletõrje Teadetes* 1924. aastal, meenutas mitmes aspektis Kaitseliidu põhikirja. Näiteks oli seltsi eesmärgidena kirjas, et tuletõrje selts võis asutada spordiorganisatsioone, õppekomandosid, varjupaiku, *muusikakoore*; korraldada näitusi, võistlusi, tuletõrjetegelaste kongresse, harjutusi, manöövreid, paraade, jalutuskäike, mitmesuguseid pidusid, näitusmüüke, loteriisid ja korjandusi... Tuletõrjeühingu liikmeskond jagunes samuti kolmeks: tegevliikmed, toetajaliikmed ja auliikmed. Tegevliikmeteks saadi alates 18 eluaastast. Tuletõrjeühingu liikmete stimuleerimine toimus samuti kolmel moel: rahalised annetused, aumärkide omistamine ja kiituskirjad.³⁰⁷

Aumärgid jagunesid kolme kategooriasse:³⁰⁸

1. liidu märgid: kuldmärk liidu juhatuse liikmetele ja auliikmetele; hõbemärk seltside juhatuste liikmetele, komandoülematele ja nende abidele, seltside varahoidjatele ja auliikmetele; pronksmärk omistati kõikidele liidus olevatele seltside liikmetele;

³⁰⁷ *Tuletõrje Teated* 1924: 139

³⁰⁸ *Tuletõrje Teated* 1924: 180

2. teenistusmärgid: hõbemärk hõbenumbritega seltside tegevliikmetele 10, 15 ja 20 aastase teenistuse eest; kullatud märk hõbenumbritega 25, 30, 35 aastase teenistuse eest; kuldmärk kullatud numbritega 35, 40 jne aastase teenistuse eest;
3. hoolsuse märk (töö eest tuletõrjes): 1. järk – kuldrist punase emailiga (kaelas kandmiseks); 2. järk – kuldrist ilma emailita (rinnas kandmiseks); 3. järk – hõberist ilma emailita (rinnas kandmiseks).

Peeti loomulikuks, et igal tuletõrjeseltsil oli oma muusikakoor (orkester), sest tuletõrjeseltsi aruandblanketil oli eelviimase punktina I kirjas: muusikariistad... mehele... hind...³⁰⁹ Näiteks asutati Kilingi-Nõmmel Tuletõrjeselts aastal 1894. aastal ning 1900. loodi selle juurde muusikakoor, mille juhiks sai selle loomisest alates Lembit Hansberg.³¹⁰

1925. aasta 3. aprillil kinnitati Eesti Vabariigi valitsuse poolt tuletõrjeühingute põhikiri. See sätestas ühingu kui juriidilise isiku õigused, kohustatused jm põhikirja komponendid. Veidi täpsemalt võrreldes eelmise aasta seltside näidis põhikirjaga olid formuleeritud õigused, lisatud oli õigus avada einelaudu, avada raamatukogusid, välja anda ajakirju, käsiraamatuid jm trükitooteid.³¹¹ Einelauapidamise õigus oli ka Kaitseliidul, kuid ilma alkoholimüügi õigusega.³¹²

Tuletõrjujad mundrit kandva organisatsiooni liikmetena pidid alluma kindlale distsipliinile. Selle tugevdamiseks korraldati sõjaväe eeskujul riviõppusi. Väikeseks erinevuseks oli see, et tuletõrjujaid rivistusid kahte viirgu pikkuse järgi (sõjaväes kolme viirgu) ja marssimisel hoidsid tuletõrjujad käsi liikumatult kõrval.³¹³ Hiljem muudeti selline marssimise viis mugavamaks, kuid 1925. aastal toimus marssimine just selliselt. Eestis oli 1925. aastal kokku 210 tuletõrjeühingut.³¹⁴

Alates 1. maist 1926 kinnitati ametisse vabariiklik tuletõrjeinspektor, kelleks sai kauaaegne Rakvere tuletõrje juht A. Pirker. Tema ülesandeks oli vabariigis asuvatele ühingutele nõuandmine, tulekaitsealaste loengute pidamine, õppuste korraldamine, ühingute revideerimine ja ettekannete tegemine Vabariikliku Tuletõrje Liidu juhatusel olukorrast vabariigis.³¹⁵ Vahemärkusena – ka Eesti Lauljate Liidus olid tol ajajärgul vabariiklikud inspektorid lühemat aega ametis üsna sarnaste ülesannetega, kuid puhkpillimuusika vallas.

Vabatahtlik Tuletõrje Ühing oli 1920. aastatel Eesti Kaitseliidust nii ruumide kui orkestrite olemaolu osas eelisolukorras. See on mõistetav – nende tegevus sai alguse XIX sajandil. Teada on, et Eesti vanim tuletõrjeseltsile kuulunud puhkpilliorkester, nimelt Tallinna Vabatahtliku Tuletõrjeühingu puhkpilliorkester, asutati 6. aprillil 1884. aastal.³¹⁶ 1885. aastal kinnitati orkestri kodukord, mille kohaselt tuli tasuta mängida tuletõrje paraadidel, aastapäevapidustustel ja matustel. Muudel juhtudel toimus mäng

³⁰⁹ *Tuletõrje Teated* 1925: 196–198

³¹⁰ *Tuletõrje Teated* 1926: 317

³¹¹ *Tuletõrje Teated* 1925: 218

³¹² Amon-Merilain 2003: 15

³¹³ *Tuletõrje Teated* 1925: 248

³¹⁴ *Tuletõrje Teated* 1925: 237

³¹⁵ *Tuletõrje Teated* 1926: 314

³¹⁶ Rääst 1973: 3

kokkuleppelise tasu eest, millest 50% läks seltsi kassasse ja ülejäänud mängijate vahel jagamisele. Pikema lisateenistuse perioodi moodustasid suvemängud Tallinna parkides ja supelrandades.³¹⁷

Aastatel 1918–1940 tegutses A. Kiilaspea andmetel Eestis 59 tuletõrje puhkpilli-orkestrit. Need jagunesid maakonniti järgmiselt.³¹⁸

Maakond	Orkestrite arv	Mängijaid
Harjumaa	5	76
Järvamaa	4	76
Läänemaa	2	33
Petserimaa	-	-
Pärnumaa	6	123
Saaremaa	-	-
Tallinn	2	63
Tartumaa	17	280
Valgamaa	-	-
Viljandimaa	5	106
Virumaa	16	301
Võrumaa	2	28
Kokku	59	1086

Tabelist selgub, et kolmes maakonnas polnud ühtki tuletõrjeorkestrit. Ülejäänud maakondades ja pealinnas tegutses 2–6 orkestrit ning kahes maakonnas oli rekordarv puhkpilli-orkestreid – 16 ja 17. Kaitseliit jäi Tartumaal orkestrite arvukuselt alla kolme orkestriga ja Virumaal koguni 13 orkestriga. Huvitaval kombel oli Tartumaa Kaitseliidu 14 orkestris kokku kuus mängijat rohkem kui maakonna 17 tuletõrjeorkestris.³¹⁹ Kui vaadelda tuletõrjeorkestrite osavõttu üldlaulupidudest sõdadevahelisel ajal, siis osavõtt oli järgmine: IX – 14³²⁰, X – 23³²¹ ja XI – 23 puhkpilli-orkestrit.³²²

Ajakirjas *Eesti Tuletõrje* ilmus Tallinna Tuletõrjeühingu orkestriliikme, hilisema dirigendi Herbert Tiismanni kirjutis Tuletõrjeühingu puhkpilli-orkestri 50. tegevusjuubeli puhul antud kontserdist Eesti Ringhäälingus 17.11.1934. Kontserdile eelnes lühike kokkuvõte orkestri ajaloost, mis ühes episoodis väaris tõsist tunnustust. Tuletõrjeorkester sõitis Vabadussõja algul kindral E. Põdderi käsul koos mobiliseeritud sõjaväega Tallinnast Narva suunas 25. novembril 1918. aastal. Peatused tehti suuremates jaamades Tapal ja Rakveres, kus anti sõdurite meeleolu tõstmiseks kontsert. Narvas anti kontsert Raekoja platsil. Õnneks jõuti enne Narva vallutamist punaste poolt Tallinna tagasi ega jäädud sõjale jalgu. 1934. aasta juubelikontserdil

³¹⁷ Rääst 1973: lk 4

³¹⁸ Eesti muusika II: 477

³¹⁹ Eesti muusika II: 477

³²⁰ Rääst 1973

³²¹ Eesti X üldlaulupidu 1933

³²² Eesti XI üldlaulupeo juht

raadios tulid ettekandele *Tuletõrje hümn*, Keler-Bela avamäng *Sõduri elu*, Päivill-Virkhausi popurii *Igatsus*, Ch. Stroebeli *Tuletõrje galopp*, E. Lineffi *Talupoja tants*. Orkestrit, milles mängis 30 meest, juhatas A. Tsvetkoff.³²³

Rahuaegses Eestis tuli 1920. aastate algupoolel tuletõrjeseltsidel sarnaselt muude seltsidega üle saada sõjajärgsest majanduslikust kitsikusest. Üheks rahapuuduse põhjuseks 1924. aastal oli lõbustusmaksu maksmine kohalikele omavalitsustele pidude korraldamisel saadud tulust. Paikkonniti oli see kuni 45%, mis ei jätnud seltsidele mingit tulu, sest sissetulekust kaeti ka peo organiseerimise kulud. Lõbustusmaksu võtmine oli üsna range ja kohati tahtsid omavalitsused lõbustusmaksu saamiseks isegi tuletõrjeseltsi veepritsi ära müüa, et maksu kätte saada. Seltside keskjuhatuse pöördus Politsei Peavalitsuse poole, kellele tuletõrje allus, et tehtaks valitsusele ettepanek vähendada lõbustusmaksu määrasid. Riigi toetus seltsidele oli väga väike ning kõrge lõbustusmaksu määra tõttu ei saadud mõnes omavalitsuses enam pidusid korraldada tulu saamiseks, mis omakorda takistas uute ja ajakohasemate tulekustutusvahendite ostmist. Lisaks pidude sissetulekult korjatavale lõbustusmaksule pidid seltsid maksma veel toetusraha Punase Risti ülalpidamiseks. Valitsus jättis lõbustusmaksu suuruse otsustamise omavalitsuste pädevusse. Näiteks Rakveres oli tuletõrjeselts maksust vabastatud ja seetõttu jõuti kahe aastaga kaks autopritsi osta ning plaaniti edaspidi kõik käsipritsid mootorpritsideks ümber ehitada.³²⁴

Ajakirja *Eesti Tuletõrje* tegevtoimetaja A. Sork selgitas 1934. aasta aprillinumbris Kaitseliidu ja Eesti Tuletõrjeühingu vahekordi lähtudes ajaloolisest perspektiivist. Eesti tuletõrje juured ulatusid tagasi tsaariaega ja seetõttu kiputi temas nägema veneaegset igandit, kuigi rahvuslik iseteadvus oli eestlaste seas tuletõrjes ka sel ajal olemas, ehkki varjatult. Autori arvates oluks õigem tuletõrjet nimetada lähtuvalt tema päästefunktsioonidest "kodu-, riigi- ja eraomanduse kaitse organisatsiooniks." Eesti Vabariigi tekkimisel tuletõrjet ainult reformiti, põhikiri kinnitati aastal 1924. Vabariigis asutati peaaegu samasisuline uus organisatsioon – Kaitseliit. A. Sork arvas, et kodu kaitsmisega tegelevad ju mõlemad organisatsioonid, eriti rahuaja tingimustes. Fakt, et tuletõrjesalgad oli Eestis olemas juba tsaariajal, oli eelduseks tollase (1934) tuletõrjevõrgustiku tekkele. Funktsioonide erinevus sõjatingimustes ilmnis selgelt 1919. aastal, kui Kaitseliit oli lahingtegevusega hõivatud ja tuletõrje pidas korda Narva linnas. Sellekohane teade ilmus ajakirjas *Eesti Tuletõrje* 1924. aastal: "... kui 19. jaanuaril 1919 bolševikud Narvast välja löödi, asusid tuletõrjujad oma kohustuste kõrval ka linna sisemise korra kaitsele, moodustades üle kolme seltsi kokku erilise roodu, mis linna komandandi korraldusel linnas kauemat aega sõjaväelist korda pidas."³²⁵

Kaitseliidus nähti A. Sorki arvates puhtalt eestikeskset organisatsiooni, see organisatsioon sai riigilt rohkem toetust kui tuletõrje. Seetõttu saadi paremini Kaitseliidu organisatsiooni majandada, instruktoreid palgata ning väljaõpet korraldada. Hulk tuletõrjetegelasi töötas tol ajal Kaitseliidus ja vastupidi. Näiteks oli Kaitseliidu Läänemaa maleva instruktor kapten Tarik Haapsalu Tuletõrjeühingu abipeamees.³²⁶

³²³ *Eesti Tuletõrje* 1934, nr. 11, lk 393

³²⁴ *Eesti Tuletõrje* 1934, nr. 12, lk 181–182, R.J.

³²⁵ *Eesti Tuletõrje* 1934: 165

³²⁶ *Eesti Tuletõrje* 1933: 246

Martin Andresson (Andressoo) sünd. 13.11.1899 Pärnumaal Kaismal. Alates 1920. aastast oli ta kohaliku kaupluse omanik ning Kergu Haridusseltsi ja Kaisma Põllumeeste Seltsi juhatuse liige, Kaitseliidu Kaisma ratsarühma pealik, Kaisma VTÜ peamehe abi, Ühispanganukogu liige.³²⁷ Altberg, Voldemar (Altmäe, Volli), sünd. 12.5.1912, oli Pärnumaal Paadrema VTÜ esimees, Paadrema vallasekretär, Varbla VTÜ liige, Paadrema Haridusseltsi juhatuse liige, Isamaaliidu Paadrema osakonna juhatuse liige, Kaitseliidu Paadrema üksikrühma juhatuse liige.³²⁸ Paljud aktiivsed ja edumeelsed eesti mehed olid tol ajal oma kodukohas tegutsevate mitmesuguste seltside, ühingute, organisatsioonide liikmed. Tihtipeale oli raske otsustada, kummas organisatsioonis pidulikel juhtudel esineda, kui mõlema organisatsiooni tähtpäevad ühele päevale juhtusid. Lihtsam oli juhul kui tähtpäevi suudeti erinevatel päevadel tähistada, siis said orkester ja seltside liikmed osaleda mõlema organisatsiooni ettevõtmistel.

Lisaks paljudele olulistele sarnasustele Kaitseliiduga, ka selle allorganisatsiooni Naiskodukaitsega, hakati Eesti Tuletõrjes ellu kutsuma naistuletõrje jaoskondi samariitlaste nime all. Energieliselt töötavad naissamariitlaste jaoskonnad olid Narvas, Viljandis, Mallas, Haapsalus.³²⁹ Kaitseliidu allorganisatsiooni Noorkotkaste eeskujul püüti ka Eesti Tuletõrjes noorteorganisatsiooni asutada. Eesti Üleriigilise Tuletõrje Liidu juhatus pöördus kirjaga Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi poole sellekohase ettepanekuga 1934. aasta 20. märtsil. Vastus tuli järgmine: "... teatame, et Noorkotkad moodustavad üleriigilise organisatsiooni, mis on ellu kutsutud Kaitseliidu poolt ja seadusandlikus korras registreeritud. Kuna tuletõrjel sarnane organisatsioon puudub, siis ei saa koolilapsi organiseerida tuletõrje alal noorkotkaste eeskujul... arvestades tulekaitse suurt tähtsust, tuleks kohalikel tuletõrjeühingutel pöörduda otse kohalike koolide poole..."³³⁰

Kui võrrelda tolleaegseid Kaitseliidu ja tuletõrjeühingute korraldatud meelelahutusüritusi, eelkõige pidusid vabas õhus, siis olid need peaaegu identsed. Mõlema organisatsiooni üritusel toimusid nii spordivõistlused kuid oli ka meelelahutuslik osa. Näiteks toimus Kabala valla VTÜ korraldusel 29. juulil 1934 tuletõrjeühingu 9. aasta-päeva tähistamine. Algusega kell 2 päeval oli kavas: 1) komandodevaheline pritside ja hüdropultide võistlus; 2) jalgrattasõit, võidujooks, kõievedu ja purdevõistlus. Märkusena oli lisatud, et osaleda saavad ainult ühingu liikmed; 3) jalgpallivõistlus; 4) õhtul kell 9 toimus 6. kl algkooli saalis pidu, esitati näitemäng *Bobby, räägi tõtt*; hiljem oli tants parketil. Päeval ja õhtul mängis Võhma VTÜ orkester hr Musta juhatusel. Rikkalik einelaud koos ehtsa kapakaljaga. Pääsmed 25–50 senti, tantsuks 35 senti. Korraldaja: Tuletõrjeühingu juhatus.³³¹

Kui välja arvata Kaitseliidul esikohal olnud laskevõistlus, siis ülejäänud spordialad ja meelelahutused olid üsna sarnased. Spordivõistlustel oli Kaitseliidul siiski rohkem võistlusalasid, näiteks sõjaline mitmევõistlus, ratsutamine. Tuletõrjepidusid peeti enne

³²⁷ Pärnumaa tegelaste.. 1937: 12

³²⁸ Eesti Tuletõrje Leksikon 1939: 15

³²⁹ Eesti Tuletõrje 1933: 70–72

³³⁰ Eesti Tuletõrje 1934, nr. 5, lk 112

³³¹ Vändra Sõnumid 1934, nr. 24, lk 1

Kaitseliidu tekkimise aega ning Kaitseliidul tuli pingutada, et samanimelise ja peaaegu samasisulise üritusega paremini toime tulla kui tuletõrjeselts. Kohati see ei õnnestunudki. Näiteks Võhma Kaitseliidu kompanii jäi ürituste korraldamises ja osavõtus kohalikule tuletõrjele alla. Näitena võiks tuua esimese Võidupüha tähistamise Võhmas 1934. aastal. Selle kohta leidsid ajalehes *Vändra Sõnumid* järgmine kirjutis: „...Võhmas peeti Tuletõrje, Kaitseliidu ja Naiskodukaitse poolt paraad kohalikul spordiplatsil. Malevkonna pealik hr. Scheller pidas avakõne. Järgmisena kõneles malevkonna propagandapealik hr. Seppänen. Hästi laulis Naiskodukaitse koor prl. V. Ramjalgi juhatusel. Paraadilt liikus rongkäik ümber Võhma, millega lõpetati pidustused. Mängis Võhma Tuletõrje orkester. Metsapidustused jaanitulega jäid vihma tõttu pidamata. Ka paraadile ja rongkäigule mõjus vihm halvavalt. Siiski oli väljas tugevasti Tuletõrje mehi ja Naiskodukaitset, kuna Võhma kaitseliitlaste hulgas oli palju vihma kartjaid.”³³² Kuna tegemist oli mõlema organisatsiooni suhtes erapooletu väljaandega, siis tendentslikkuses ei saa kedagi süüdistada. Tegelikkus võis selline ollagi. Tegemist oli alles esimese vabariikliku Võidupüha tähistamisega ning Kaitseliidu üksus ei osanud selles nähtavasti veel vastavat tähtsust näha. Järgmistel aastatel oli just Kaitseliit kogu Võidupüha ja jaanipäeva organisaator ning läbiviija.

Kaitseliidu ja tuletõrje pidude korralduses ei oleks tohtinud olla põhimõttelisi erinevusi, eriti kui sooviti koos üksmeelselt edasi elada ja töötada. Kuid Võhmas siiski oli, kui uskuda toleaegeid ajaleheteateid. Näiteks jaanipeo korraldamisel Võhmas 1934. aastal tuli esile väga häiriv asjaolu, mis ilmneb peo eelses teadaandes: “Kaitseliit, Naiskodukaitse ja Võhma VTÜ korraldusel peetakse 23. juunil kell 3 päeval Võhma spordiplatsil paraad. Peale paraadi minnakse spordiplatsilt “Alle” koplisse, kus peetakse aktus hr. Seppäneni kõnega. Võhma Tuletõrje orkestri ettekanded. Rahvataitse Naiskodukaitse trupilt. Õhtul kell 8 rahvalik Jaanituli. Ilutulestik. Tants mättal ja murul Tuletõrje orkestri saatel. *Peol alkoholiga einelaud*. Kaitseliidu, Naiskodukaitse ja Võhma Tuletõrje liikmetele, kes ilmuvad mundris paraadile, pääs kõikjale tasuta. Võõrastele pääs 25 senti.”³³³ Hea, et see pidu vihma tõttu pidamata jäi, sest ei kaitseliitlased ega Naiskodukaitse liikmed tohtinud mundrit kandes ega ka muul ajal avalikult alkoholi tarbida.

Tuletõrjeseltsid püüdsid sissetulekuid seltsile hankida mitmel moel. Pärnu VTS korraldas 1927. aasta 19. juunil koostöös Eestimaa Autoomanike Ühisusega lõbusa väljasõidu Sindi mõisa metsa. Metsas oli *rikkalik einelaud karastavate jookidega* ja tants tuletõrjeorkestri saatel. Kogu üritus kestis 7 tundi ja maksis osalejatele 25–100 marka.³³⁴ Hiljem andis sama Pärnu Vabatahtlik Tuletõrjeselts 1927. aasta juunis seltsile lisasissetuleku saamiseks oma einelaua enampakkumisega jaaniõhtuks rendile.³³⁵ Kaitseliit ei saanud endale selliseid metsa- või aiapidusid lubada, sest organisatsioonil olid teised eesmärgid. Kahe Eestile olulise organisatsiooni – Eesti Tuletõrje ja Kaitseliidu – lähendamissoovist andis hea tahte avaldusena tunnistust Eesti Tuletõrje

³³² *Vändra Sõnumid* 1934, nr. 25, lk 4

³³³ *Vändra Sõnumid* 1934, nr. 24, lk 1

³³⁴ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr.135, 18. juuni, lk 2

³³⁵ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 135, 18. juuni, lk 2

kõrgeima hoolsusmärgi annetamine Kaitseliidu ülemale kindralmajor J. Roskale 18.03.1935. aastal seoses Eesti Vabariigi aastapäevaga.³³⁶

Eesti tuletõrjeorganisatsioonidel olid sidemed Soome tuletõrjeorganisatsiooniga. Seda tõendas Soome Tuletõrjeohvitseride Liidu (*Suomen Paloupseeriliitto*) teenetemärgi andmine 1934. aastal mitmetele Eesti tuletõrjetegelastele.³³⁷ Teenetemärgi pälvisid: J. Toffelmann (Tallinna VTÜ), V. Freiman (Tartu VTÜ), K. Lorenz (Pärnu VTÜ), F. Lemberg (Tallinna VTÜ).

2.4.1. Tuletõrjest Soomes

Tuletõrjeühingute puhkpilliorkestreid hakati asutama Soomes nagu Eestiski alates XIX sajandi lõpukümnenditest. Dirigentide probleem oli terav, sest tsiviilisikud ei suutnud vastaval tasemel puhkpille mängida ega dirigeerida, polnud loodud muusikakoolide võrku. Järelikult pidi orkestrijuhiks leitama mõni kogenud instrumentalist sõjaväeorkestrist.

1885. aasta oli Soome sõjaväemuusikale suursündmus. Nimelt kuulas Vene tsaar Aleksander III Lappeenrannas kõigi toleaeegse üheksa sõjaväeorkestri esinemist. Teadaolevalt oli Soome kaardiväe orkester A. Leanderi juhatusel tsaar Aleksander III lemmikorkester.³³⁸ Aegade jooksul kaotati reformide käigus mitmed sõjaväeorkestrid – nende mängijad ja dirigendid asusid dirigentideks või mängijateks olemasolevatesse tsiviilorkestritesse. Algul tuletõrje, hiljem ka noorsoo-, muusika- ja spordiseltside orkestritesse, veel hiljem ka Kaitseliidu orkestritesse. Näiteks oli Hämeenlinna 7. pataljoni orkestris mitmed mehed, kellest said peale orkestri likvideerimist tuletõrjeorkestrite dirigendid, nagu Matti Helenius (Halava), Alenius, Herzog, Stahl, Lindberg, Holmström. Helenius asus 1903. aastal Äänekoskisse Tuletõrjeorkestri dirigendiks. Hämeenlinna orkester ühines otse VTÜ orkestriga. See oli hea ja otsene tee VTÜ orkestritele dirigentide ja ka mängijate saamiseks. Rahvas oli harjunud sõjaväeorkestrite esinemiste ja manöövritega ning ka tuletõrje organiseeris rividrille ja korraldas vaatamänge ning pidusid linnarahvale.³³⁹ Tuletõrjeorkestritel oli suveperioodil mitmesuguseid esinemisvõimalusi. Kuurortides anti suvitajatele kontserte vaheldumisi külalisorkestritega. Eelistatud olid parema mänguuskusega sõjaväeorkestrid, kuid enne Kaitseliidu orkestrite moodustamist said auväärse teise koha au nautida tuletõrjeorkestrid. Hangös esines kohalik tuletõrjeorkester (*Hangö Frivilliga Brandkårs kapell* 1898–1914), õigupoolest pasunakoor, mida juhatasid A. Anders ja A. Jokirinta). 1910. aasta maikuus esineti tasuta kontsertidega Haga pargis. Juulis tuli kogu au loovutada A. Apostoli kontsertorkestrile, kes esines juulikuu jooksul nelja kontserdiga ja andis mõned kontserdid ka augustis. Dirigeeris peamiselt A. Apostol ise,

³³⁶ *Eesti Tuletõrje* 1935, nr. 3, lk 63

³³⁷ *Palotorvi* 1935, nr. 1, lk 18

³³⁸ Vuolio 1995: 31, 37

³³⁹ Vuolio 1995: 45

kuid 9. juuli kontserdi avapala dirigeeris K. F. Linden (Turu pasunakoori dirigent).³⁴⁰ A. Apostoli kontsertorkester koosnes Kaardiväeorkestri mängijatest ja mängitavate teoste nimistus olid sellised palad, mida mängiti veel 20 aastat hiljemgi nii Soome kui Eesti sõjaväeorkestrites: Auberi avamäng *Tumm Porticist (Den stumme från Portici)*; Verdi, aaria *Simone Boccanegrast*; Sousa marss *Hail to the Spirit of Liberty*; Weberi avamäng ooperile *Nöidkütt; (Der Freischütz)*; Thomas, avamäng *Raymond*; Blon, *Blumen Geflüster (Lilled sosin)*; Waldteufeli *Ange d'amour*; Straussi avamäng operetile *Nahkhiir (Die Fledermaus)*; Offenbachi Barkarool operetist *Hoffmanni lood (Hoffmanns Erzählungen)*; Tšaikovski valss ooperist *Jevgeni Onegin*; Sibeliuse *Valse triste*; Brahmsi *Ungari tantsud nr. 5, 6. (Ungarische Tänze)*.³⁴¹

11 vaskpillimängijaga Hangö Tuletõrje pasunakoor esines 1911. aastal iseseisvate kontsertidega 18. juunini ning seejärel esineti Muusika-Draamaseltsi üritustel koos teiste esinejatega. Järk-järgult suruti tuletõrje pasunakoor uute tekkinud ühenduste poolt kõrvale, oma osa oli ka majanduslikel raskustel, kuna anti peamiselt tasuta kontserte. Tuletõrjeühing reorganiseeris pasunakoori 1914. aastal ning mängijad asusid mängima Hangö Muusika-Draamaseltsi pasunakooris (*Musikalisk-Dramatiska Sällskapets hornkapell*) mängima. Sellele poolprofessionaalse puhkpilliorkestri dirigendiks sai Alexander Björk (1864–1937). Tuletõrjeorkestri pillid müüdi maha 1916. aastal.³⁴²

Soome laulupidudel oli algusest peale traditsiooniks orkestrite võistumängimine. Auhinnaliste kohtadele jõudsid tihti VTÜ orkestrid, näiteks Sortavala laulpeol 1896. aastal. Osalejate seas olnud viiest VTÜ orkestrist kaks tulid auhinnalisele II kohale, esimesi kohti välja ei antud.³⁴³

Järgnevas tabelis on toodud K. Karjalaineni andmetel Soomes alates XIX sajandi lõpust tegutsenud VTÜ orkestrid (puhkpilliseptetid või septetilaadse koosseisuga orkestrid) asutamise järjekorras enne Kaitseliidu orkestrite moodustamist.³⁴⁴

Orkestri asukoht	Asutatud	Dirigent	Dirigendi amet
Helsingi VTÜ	1870		
Alavuse TÜ	1873	Heikki Lampinen, Juho Fabian Sunell, Roos	õpetaja, köster, üliõpilane
Turu VTÜ	1873		
Mikkeli VTÜ	1880		
Uusikaupunki VTÜ	1880	K. G. Telen, Juho Kröger	-
Hanko VTÜ	1883	L. Fichtelberg, Aato A. Liljeström, J. Siuhkonen, A. Andresin	dirigent, dirigent-, muusik
Lahti VTÜ	1883		
Kangasala VTÜ	1885?	Ville Hilden	-

³⁴⁰ Dahlström: 1976: 149–151

³⁴¹ Dahlström 1976: 151–152

³⁴² Dahlström 1976: 55–56

³⁴³ Karjalainen 1995: 68

³⁴⁴ Karjalainen 1995: 125–143

Orkestri asukoht	Asutatud	Dirigent	Dirigendi amet
Uura VTÜ	1885	Tuomas Brinck	endine Soome Kaardi-väe orkestri veebel
Juantehdase VTÜ	1886	Abel Aleksanteri Aho	endine Oulu pataljoni orkestrant
Porvoo VTÜ	1886	Gabriel Linsen, John Forsell, Paul Kaetsch, Karl Fredrik Linden	
Vilppula TÜ	1887	Antti Venttijärvi	jaamatöötaja
Heinola VTÜ	1888	L. Grönlund	dirigent
Laitila VTÜ	1889		
Kajaani VTÜ	1896	Gideon Dahlgren	kapten
Jokioineni VTÜ	1897	Emil Hellberg	maaler
Helsingi TÜ	1898	Johan Willgren	Kaardiväe orkestri allohvitser
Kouvola VTÜ	1899	E. J. Lundström	depooülem
Voikka TÜ	1903-04 (1920)		
Kellokoski VTÜ	1904	Urho, Sven Sandborg,	-
Loimaa VTÜ	1905?	Grönberg, Tarkiainen, Pekka Perho	maaler, lihttöoline, jaama laohoidja
Salo VTÜ	1906?		
Nilsia VTÜ	1910	Lehtinen, August Huttunen, Juha Koskinen	köster, köster, köster
Hanhijärvi VTÜ	1911	Antti Kiili, Emil Rantanen, Juho Pulli	töoline, talupidaja, talupidaja
Joroineni VTÜ	1913?		
Pori VTÜ	1915	Akseli J. Tuukkanen, H, Harpf, Karl Andersson	dirigent, dirigent, kohtutäitur
Tolkineni VTÜ	1915		
Harjun Laskela VTÜ	1916	Yrjö Wahlström, Juho Nousiainen, Mikko Jouhki	metallitreial, elektrik, talupidaja
Kontiolahti VTÜ	1918	Daavi Räihä, Matti Puhakka	saeveski juhataja, puusepp
Siuro VTÜ	1918	Väinö Tuominen	dirigent
Kokku:	31		

Mõnel orkestril polnud dirigenti näidatud. Mitmete orkestrite tegevus jätkus peale antud uurimuses vaadeldud ajajärku, neid pole selles tabelis kajastatud. Dirigendid olid nii ametilt kui erialalt väga erinevate alade esindajad: seitse neist olid igapäevatöös muusikaga seotud inimesed, ülejäänud muusikud-asjaarmastajad.

Porvoo väikelinnas asutati aastal 1886 tuletõrjeseltsi juurde puhkpilliorkester, mille juhiks sai kaupmees Axel Ahlqvist. 1891. aastast oli dirigendiks K. F. Linden ning alates 1899. aastast Emil Holmberg; sellal võeti 12-liikmelises orkestris kasutusele vormiriided. 1921. aastast kuni 1932. aastani oli dirigendiks Hannes Konno,³⁴⁵ kelle juhtimisel ühendati linna- ja tuletõrjeorkester ning sündis Uudenmaa maakonna üks paremaid orkestreid, mõlemal kollektiivil säilis aga võimalus esineda ka omaette. On säilinud foto dirigent H. Konnost ja 37-liikmelisest Porvoo Kaitseliidu orkestrist.³⁴⁶

Soome sõjaväemuusikamuuseumis Lahtis asub H. Konno helitööde kogu (SSMM 001-0158), see sisaldab nii originaalpalasid kui arranžeringuid, peamiselt tantsumuusikaseadeid ja mitmeid marsse. H. Konnolt on muuseumis pala *Suruhymni S 2:n muistolle – mitä meri otti 1925, 4. okt.* (Leinähymn torpeedopaadi S2 uppumise mälestuseks 4.10.1925) klaviir. Intervjuus abikaasa Helmi Konnoga aastast 1982 mainis intervjuueeritav populaarseima palana *Roosid hõbevaasis (Ruusuja hopeamaljassa)*. Hannes Konno kasutas palade kirjastamisel varjunime H. Osmo. Peale Porvoo perioodi asus H. Konno Kaitseliidu Helsingi maleva orkestri dirigendiks ja oli seal tegev kuni surmani 1942. aastal.

Kokkuvõetult võib tõdeda, et tuletõrjeorkestritel oli Kaitseliidu puhkpilliorkestrite tekkimises ja tegevuses tähtis koht mitmes mõttes. Harrastusorkestritena kasutati üsna sarnaseid põhikirju, kuid Kaitseliit lähenes hiljem sisuliselt rohkem kaitsevæele. Teiste seltside ja ühingute varem tegutsenud orkestritel oli samuti teatav mõju uutele, tekkivatele Kaitseliidu orkestritele, kes püüdsid ausas konkrentsis saavutatud positsioone kindlustada.

³⁴⁵ Hannes /Johan Konstantini poeg/ Konno oli eesti päritoluga. Porvoo muusikaeluga seotud aastatel 1921–1932. Ta oli andekas kornetimängija, helilooja ja arranžeerija. Suur osa temast järelejäänud noodimaterjali asub Tolkkineni VTÜ (asutatud 3.12.1915) valduses. Ta oli tuntud muusikuna ka pealinnas. 1928. aastal plaadistas muusikapalu Fazeri firma kodumaise jazzorkestriga *Suomi Jazz Orkesteri*, kus H. Konno mängis trompetit. Esimest plaati *Puusepp* saatis suur müügiedu. *Suomi Jazz Orkesteri* oli stuudioorkester, kes avalikkuse ees tavaliselt ei esinenud, kuid H. Konno organiseerimisel esineti 1930. aasta novembris Porvoo Tuletõrjeseltsi saalis toimunud karnevalil. Sel kontserdil esines muuhulgas kuulus akordionimängija A. Vesterinen. (Peisa 1990: 240)

³⁴⁶ Selen 1990: 226

3. PUHKPILLIORKESTRI ROLL JA TÄHTSUS KAITSELIIDUS

3.1. Kaitseliidu puhkpilliorkestrite tekkimine

Kaitseliidu puhkpilliorkestrid ei tekkinud Soomes ega Eestis tühjalt kohalt. Nende asutamise ajal eksisteeris palju erinevate institutsioonide puhkpilliorkestreid (puhkpilliseptette). K. Karjalainen andmetel oli aastatel 1867–1917 tekkinud puhkpilliorkestrite organisatsiooniline kuuluvus järgmine:³⁴⁷

Orkestri kuuluvus	Orkestrite arv
Noorsooseltsid	32
Tuletõrje	25
Tehased	24
Iseseisvad	21
Töölisühingud	19
Linnaorkestrid	6
Külaorkestrid	5
Kooliorkestrid	4
Karskusseltsid	2
Kirikuorkestrid	1
Klubiorkestrid	1
Kodu-uurimisseltsid	1
Vallaorkestrid	1
Muusikaseltsid	1
Kaitseliit	1
Haridusseltsid	1
Kuuluvus ebaselge	1
Kokku:	146

Selline oli stardipositsioon Soomes 1917. aastal Kaitseliidu orkestrite moodustumise eel. Nii paljude orkestrite olemasolu oli ühest küljest hea, sest saadi kasutada varemloodud orkestri moodustamise kogemusi. Kuid teisest küljest halb, kuna uue orkestri loomiseks läks vaja peale kogemuste nii mängijaid kui pille. Võib arvata, et ei tuletõrje ega noorsooühingute orkestrid tahtnud loobuda oma mängijatest ega

³⁴⁷ Karjalainen 1995: 22

pillidest maakonnas loodavate Kaitseliidu orkestrite heaks. S. Myllyniemi väljaandes *Hämeen Suoja* on tõdetud, et nooseltside tööle andis Kaitseliidu teke surmahoobi.³⁴⁸ Fakt oli, et tuletõrje ja noorsooühingute orkestrid olid ajaliselt vanemad orkestrid ja arvasid endil aastatega rohkem eluõigust tekkinud olevat kui uustunukatel. Ka tehaste, töölisühingute ja iseseisvad orkestrid põhjustasid uute (Kaitseliidu) orkestrite tekkimisel küllalt suure probleemi. Muidugi võib olukorrale läheneda ka vastupidisest vaatepunktist. Kuid sõjaväeorkestrid olid Kaitseliidu orkestritele mitte konkurentideks nagu muude seltside orkestrid, vaid pigem abiks ja eeskujuks parema mängutaseme saavutamisel.

Puhkpillimuusika harrastus Eestis ulatus XIX sajandisse. O. Kasemaa uurimuse kohaselt tegutses Eestis aastatel 1863–1917 maal 597 ja linnades 204, kokku seega 801 orkestrit. O. Kasemaa uurimuses on vaadeldud ka instrumentaalansamblike tegevust, kuid käesolevas uurimuses vaadeldakse nimelt orkestrite paiknemist Eestis enne 1917. aastat. Järgnevas tabelis on esitatud orkestrite jaotus maakondade kaupa.³⁴⁹

Maakond	Orkestrite arv
Tartumaa	156
Pärnumaa	96
Viljandimaa	88
Virumaa	85
Võrumaa	60
Harjumaa	48
Järvamaa	36
Läänemaa	25
Saaremaa	3
Kokku:	597

Pärnumaal tegutses vaadeldud perioodil ligi sada orkestrit, ehk peaaegu 1/6 Eesti harrastusorkestrite üldarvust. Linnaorkestrite hulga poolest oli Pärnu alles viiendal kohal.³⁵⁰

Võib tõdeda, et enne I Maailmasõda olid Pärnu linn ja maakond orkestrite arvult üle Eesti keskmise. See annab tunnistust, et pinnas muusikaga tegelemiseks ja uute orkestrite loomiseks oli väga soodne. 1913. aastal saavutas orkestrite arvukus enne I Maailmasõda kõrgpunkti, peale I Maailmasõda langes orkestrite arvukus aga katastroofiliselt.

Järgnevas tabelis on toodud Pärnumaa kihelkondades tegutsenud orkestrid vastavalt 1913. ja 1917. aastal.³⁵¹

Linn	Orkestrite arv
Tallinn	59
Tartu	44
Narva	24
Viljandi	19
Pärnu	16
Rakvere	15
Paide	9
Haapsalu	8
Valga	8
Kuressaare	6
Võru	4
Paldiski	1
Kokku:	204

³⁴⁸ Myllyniemi 1994: 115

³⁴⁹ Kasemaa 1983:47

³⁵⁰ Kasemaa 1983: 47

³⁵¹ Kasemaa 1983: 56

Kihelkond/vald/asula	1913	1917
Vändra	6	-
Tori	5	3
Pärnu-Jaagupi	7	-
Häädemeeste	1	-
Karksi	1	-
Halliste	2	-
Pärnu-Elisabethi	2	-
Mihkli	-	-
Tõstamaa	1	-
Audru	2	-
Saarde	3	-
Kokku:	30	3

Esimene Maailmasõda oli mõjunud hävitavalt nii puhkpillimuusikale kui muusikutele. Kogu Eesti territooriumil jäi 1913. aastal eksisteerinud 164 puhkpilliorkestrit 1917. aastaks järele 26, orkestrimuusikat Pärnumaal esindas ainult kolm Tori orkestrit.³⁵² Maakonnas tuli puhkpillimuusikaharrastusega täielikult otsast alustada. Kaitseliidu orkestrite tekkeni Eestis kulus veel kaheksa aastat ning selle ajaga jõuti mõni varem eksisteerinud puhkpilliorkester uuesti ellu kutsuda.

Alates 1925. aastal vajas Eesti Kaitseliit 15 malevaorkestrit ja lisaks nendele orkestreid ka väiksematesse üksustesse. Nii palju vabu pillimängijaid polnud korraga kusagilt leida ja seepärast tuli Kaitseliidu orkestrid moodustada muul viisil. Mõnes paigas ei saadudki Kaitseliidu üksuses puhkpilliorkestrit moodustada, sest varem asulas tegutsenud orkester ei läinud Kaitseliidu alluvusse ning uue loomist ei peetud kohalike võimuesindajate poolt otstarbekaks. Näiteks Pärnumaa malevas Audru malevkonnas, kus lisaks varem eksisteerinud Karskusseltsi³⁵³ puhkpilliorkestrile ostis kohaliku noorte-orkestri tarbeks muusikainstrumentid hoopis spordiselts ja mitte Kaitseliit.³⁵⁴ Seega Audru malevkonnas Kaitseliidu puhkpilliorkestrit ei tekkinudki. Kohati üritati tuletõrje või vabriku orkester tuua Kaitseliidu alluvusse. Vahel see õnnestus, nagu Sindis. Vahel aga mitte, nagu Mõisakülas.³⁵⁵ Häädemeestes tegutses vaadeldud ajavahemikul 1880. aastal loodud pasunakoor, mis kuni 1928. aastani tegutses noorsooühingu alluvuses ning harjutas seltsi ruumides. Vastutasuks mängiti seltsi pidudel ja teistel üritustel

³⁵² Kasemaa 1983: 57

³⁵³ Asutatud aastal 1901. Põhikirjajärgsed tegevused olid kõneõhtud, ettelugemised, näitemängud, kontserdid, kirjanduse ja muusikaõhtud, ballid, näokattepeod ja rahvapeod, udupiltide näitamine. Piirkonda kuulusid Audru, Võlla, Jõõpre ja Sauga vallad. Uus Eesti-aegne põhikiri kinnitati 16. apr. 1920. aastal ning 1936. aastal muudeti seltsi nime ja põhikirja ning sellest sai Audru Hariduse Selts. (ERA f 14, n. 3, s. 1103, l. 2-30,73)

³⁵⁴ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 73, lk 2

³⁵⁵ Abja-Mõisaküla Vabatahtliku Tulekaitse Selts loodi 1901. aastal. Seltsil oli puhkpilliorkester, seltsimaja saalis toimusid peod, teatrietendused, õues aiapeod. Selts oli alevis kogu kultuuri- ja spordielu juht.. Naistuletõrje ring loodi 1933. aastal. Seltsi hoone hävis aastal 1944. (Seepter 2004: 51, 53)

tasuta. Tasulistel pidudel ja tantsuõhtutel teenitud raha eest muretseti orkestrile pille ja noote. 1928. aastal asutati endise noorsooühingu orkestri asemel Häädemeeste Muusika Selts. Vastavalt põhikirjale pidid ka teised vallas tegutsevad muusika-kollektiivid liituma Muusika Seltsiga, kuid tegelikult jäi seltsi ainsaks liikmeks eel-nimetatud pasunakoor Andrei Kallase (1904–1996) juhtimisel.³⁵⁶ Orkester võttis osa kõigist Kaitseliidu ja tuletõrjeühingu korraldatud paraadidest ja üritustest nii Häädemeeste vallas kui lähikonnas Orajõel, Tahkurannas, Laiksaares, Urissaares. Lisaks mängiti pulmades, matustel jm perekondlikel üritustel. Kõik ülesastumised olid tasulised.³⁵⁷ Seega eraldi Kaitseliidu orkestrit Häädemeestel ei moodustunud.

Heaks näiteks Soomes oli Riihimäki, kus Kaitseliidu orkester moodustati lihtsalt teise orkestri ümberformeerimise teel. Nimelt andis Raudteevalitsus 8.11.1918 korralduse, et kõik raudteelased astuksid Kaitseliitu. Ajalehes *Riihimäen Sanomat* ilmus järgmine kuulutus: “Pasunamängijad Kaitseliidu orkestrisse! Kõigil Riihimäki ja lähikonna pasunamängijatel, kes tahavad astuda loodavasse Kaitseliidu pasunakoori, palutakse koguneda 24.11.1918 kell 12 päeval Raudteelaste majja.”³⁵⁸ Seega läks raudteelaste orkester Kaitseliidu alluvusse. Orkestri loomisega saadi hakkama 1919. aasta veebruaris, juhiks sai Otto Erving (Ersalo), kes juhatas Riihimäki Kaitseliidu orkestrit kuni 1940. aastani. Algul mängis orkestris 12 meest, 1919. aasta suveks kasvas orkester 18-liikmeliseks. Uute mängijate saamiseks ilmus ajalehes *Riihimäen Sanomat* 1919. aasta märtsis järgmine üleskutse: “Tähelepanu pillimängijad! Kogenumad Es ja B korneti ning aldi ja baritonimängijad saavad koha Kaitseliidu puhkpilliorkestris Riihimäkis. Alaline töökoht kindlustatakse. Isiklikele ja kirjalikele küsimustele vastab Otto F. Erving aadressil: Riihimäki, Tyynelä. Punased ja vähese mänguoskusega isikud ärgu tülitagu.”³⁵⁹ Teatavasti oli dirigent O. Erving endine sõjaväeorkestrant ega soovinud seetõttu lubada oma orkestrisse vähese pillimängu-oskusega mängumehi. Uute mängijate leidmisel tekkis probleem nende poliitiliste hoiakutega, sest pillimehi oli palju, kuna 1912. aastal oli Riihimäkis moodustatud ju veel kolm uut puhkpilliorkestrit: töölisühingu, saeveski ja klaasitehase orkestrid.³⁶⁰ Kuid karta on, et enamus nende mängijatest Kaitseliitu ei sobinud. Mõnede tolleaegsete mängijate meenutuste kohaselt mängiti aastal 1922 vaheldumisi nii raudtee kui Kaitseliidu üritustel, viimastel mõistagi vormis ja raudteeüritustel erariides. Esineti pidustustel, tähtpäevadel, matustel jm.³⁶¹ Alates 8.4.1919 sai Riihimäkis peamiseks muusikaesitajaks Hausjärvi Kaitseliidu orkester, esineti isegi Tuletõrjeühingu tuluõhtul ja Soome Veduri juhtide Ühingu peoõhtul.³⁶² Võib tõdeda, et alates 1919 aastast oli Riihimäki raudteelaste puhkpilliorkester muutunud Kaitseliidu orkestriks, mängijad ja pillid jäid samaks, arvatavasti jäi püsima ka seni mängitav repertuaar, millele lisandus hiljem Kaitseliidu kohustuslik repertuaar. Artikli *Vaiheita Sortavalan*

³⁵⁶ Kallas 1991: 23

³⁵⁷ ibid

³⁵⁸ Penttilä 1989: 70

³⁵⁹ Penttilä 1989: 73

³⁶⁰ Penttilä 1989: 27

³⁶¹ ibid 76

³⁶² Penttilä 1989: 77

musiikielämästä autor E.W. tõdes et 1918. aasta veebruarikuus asutatud meeskoor läks peale sõda Kaitseliidu alluvusse nagu VTÜ puhkpilliorkestergi.³⁶³

Puhkpillimuusikat vajati Kaitseliidus sarnaselt kaitsevägega selle tegevuse algusest peale. Helsingi malevas moodustati puhkpilliorkestrid juba 1920. aastal. Nimelt moodustati *Vita Regementet*'is 18-liikmeline, *Sinises Rykmentis* 10-liikmeline ja *Oldboys Regementetis* 41-liikmelised puhkpilliorkestrid. Neist sündis 1.2.1926 Helsingi maleva puhkpilliorkester.³⁶⁴ K. Karjalainen on kirjutanud Helsingi VTÜ orkestri tegevuse lõpetamisest harjutusruumide puudusel. Seejärel muutus orkester 20.10 1924 Helsingi puhkpilliorkestriks. 1926. aasta mais kui Hugo Dahlgren valiti Helsingi Kaitseliidu orkestrijuhiks, tulid mõned mängijad temaga kaasa, kuid mõned läksid Töölisühingu orkestrisse.³⁶⁵ Nii tekkiski osaliselt VTÜ orkestri baasil Helsingi Kaitseliidu orkester.

Ujala Tuletõrjeorkester formeerus dirigent Sulo Urho Syrjäneni eestvedamisel Kaitseliidu orkestriks 1918. aastal. Dirigendi 50. juubeli puhul ilmus temast lühiteade ajalehes *Hämeen Ilves* 1934. aasta teises numbris (lk 2). Lisatud oli, et dirigent õppis Kajaani seminaris õpetajaks, omas samuti Kaitseliidu muusikaohvitseri auastet ning talle anti juubeli puhul teenetemärk.³⁶⁶ On teada, et näiteks Viipuris astus kogu raudteelastest kuuluv puhkpilliorkester Kaitseliitu nagu Riihimäkiski ja muutus nii Raudtee malevkonna kui ühtlasi Viipuri maleva orkestriks.

Mõnes paigas saadi tehaseorkestri puhkpillid kas laenuks, kingituseks või ostmise teel Kaitseliidu üksuse orkestrile. Pomarkus näiteks ostis Kaitseliidu orkester end osaliseks noorsooseltsi orkestrist. On väidetud, et varem toiminud teiste orkestrite astumist Kaitseliidu alluvusse tuli harvem ette ning uute orkestrite loomise toetuseks oodati tuge Kaitseliidu Peastaabilt.³⁶⁷ Peastaabilt saadigi orkestrite moodustamiseks abiraha ning 1925. aastal ajavahemikus 1.3.–31.12. käis palgaline instruktor D. Pellonpää malevates orkestrijuhite instrueerimas. Järgmisest aastast asus D. Pellonpää tööle Peastaabi juures puhkpilliorkestrite nõustaja-juhendajana.³⁶⁸ Aastail 1928–1930 rakendati tööle muusikainspektor T. Kaukoranta ning kinnitati maleva orkestrijuhid kõigile malevatele.³⁶⁹ Peale T. Kaukoranta asus 1930. aastast Kaitseliidu muusika-inspektorina tööle L. Näre, kes oli samaaegselt Soome kaitsejõudude orkestrite peadirigent.³⁷⁰ Mitmed allikad annavad Soome Kaitseliidu puhkpilliorkestrite kogu- arvaks 1927. aastal 144.

1931. aastal loodi Eesti Lauljate Liidu juurde puhkpillimuusika sektsioon, mis hakkas koordineerima Eestis kogu puhkpillimuusika-alast tegevust, sealhulgas ka Kaitseliidu muusikategevust. Varem oli saadud nõu inspektor-nõustajatelt nagu Soomeski.

³⁶³ *Suomen Musiikkilehti* 1926, nr. 6, lk 104–105

³⁶⁴ Roudasmaa 1998: 132

³⁶⁵ Karjalainen 1995: 87

³⁶⁶ *Hämeen Ilves* 1934, nr. 2, lk 25

³⁶⁷ Selen/Pylkkänen 2004: 100

³⁶⁸ Vuolio 2005

³⁶⁹ Selen/Pylkkänen 2004:100

³⁷⁰ Vuolio 2005

Aastatel 1925–1940 küündis Eestis puhkpilliorkestrite üldarv 55-ni. Orkestrite moodustamise suurim intensiivsus langes aastatele 1927–1932, kui tekkis 81,8% orkestrite üldarvust.³⁷¹ Esimesed Kaitseliidu puhkpilliorkestrid moodustati Tallinnas 1925. aastal. Tallinna maleva orkester sündis 22. veebruaril *Estonia* orkestri fagotimängija Aleksander Kirikali juhtimisel ning Tallinna maleva Kalevi malevkonna orkester 10. märtsil *Estonia* teatri flöödimängija Alekander Habermanni (Helisto) juhtimisel. Pealinna eeskujul algas aktiivne orkestrite moodustamine kogu vabariigis. 1926. aastast on teada Lääne maleva Üksiku Eskadroni orkestri ja Saaremaa maleva orkestrite teke. Dirigendid olid vastavalt Ilmar Leithal ja Caesar Kaljo.³⁷² Pärnu maleva orkester loodi samuti 1925. aastal ning 1. aastapäeva paraadil 1. augustil 1926³⁷³ juhatas Kaitseliidu Pärnu maleva orkestrit K. Schwarz.³⁷⁴ 1927. aastast asus Pärnu maleva orkestri dirigendina tööle Johann Alfred Kask, kes jäi sellesse ametisse iseseisvusaja lõpuni.³⁷⁵ Hoogsam puhkpilliorkestrite moodustumine Eestis algas 1927. aastal, ilmselt seoses läheneva IX üldlaulupeoga. Järvamaal moodustati 1927. aastal koguni neli puhkpilliorkestrit: Kärü kompanii orkester Jaan Seitami juhtimisel,³⁷⁶ Järva maleva orkester Joosep Saare juhtimisel,³⁷⁷ Kolu kompanii orkester Johannes Aasa ja Järva-Jaani malevkonna orkester Richard Vilmanseni juhtimisel.³⁷⁸ Üldse osales 1928. aasta IX üldlaulupeo 71 pasunakoori 1406 mängija hulgas seitse Kaitseliidu orkestrit 150 mängijaga.³⁷⁹

Teistes paikkondades loodi Kaitseliidu puhkpilliorkestreid vähem. Vastloodud orkestrite tegevusaktiivsus oli aga suur. Näiteks osales 1927. aastal Pärnumaa V laulupeol muude orkestrite seas ka kuus Kaitseliidu puhkpilliorkestrit. Oma maakonnast olid esindatud Pärnu-Jaagupi malevkonna orkester Artur Kassi juhtimisel, Tori-Murro orkester K. Jürvetsoni juhtimisel ning Pärnu maleva orkester Johann Alfred Kase juhtimisel.³⁸⁰

Orkestri moodustamine kujunes tihti raskeks ettevõtmiseks just vabade pillimeeste puuduse tõttu. Vanemaealised pillimehed mängisid juba olemasolevates kollektiivides. Noori mängumehi polnud teisiti võimalik koolitada kui orkestrijuhi või mõne instrumentalisti antud individuaalõppe korras, sest riiklik lastemuusikakoolide võrk

³⁷¹ Amon-Merilain 2003: 27

³⁷² IX Eesti üldlaulupeo juht 1928: 47, 59

³⁷³ ERA f 2151, n. 2, s. 168, l. 7

³⁷⁴ Schwarz, Karl Johani p.

10.09.1858 Stralsund (Saksamaa) - ?

Haridus: Meinke muusikakool Putbuses Saksamaal.

Teenistus Vene tsaariarmees 01.05.1888–15.07.1919 94. Jenisseiski jalaväepolgu kapellmeister

Teenistus Eesti sõjaväes: 15.07.1919–20.09.1920 5. Rakvere jalaväepolgu kapellme, 21.08.1921–23.09.1923 3. Diviisi orkestri (Pärnu) kapellmeister (Saan 2006: 126–127)

³⁷⁵ *Uudiseid siseriigist* 1936

³⁷⁶ ERA f 1675, n. 1, s. 12, l. 134

³⁷⁷ ERA f 1675, n. 1, s. 12, l. 105

³⁷⁸ Hiob 1976: 41, 72–75

³⁷⁹ IX Eesti üldlaulupeo juht 1928

³⁸⁰ Pärnumaa VI Laulupeo juht 1935: 39

puudus. Üldhariduskoolide muusikaõpetajad püüdsid samuti luua koolidesse puhkpilli- või sümfoniettorkestreid, kuid peale kooli lõpetamist lahkusid paljud mänguuskusega noored kodukohast ja kohalikku orkestrisse neid ei jätkunud. Kaitseliit pidi oma orkestrante-kaitseliitlasi alles välja õpetama hakkama. Arvesse võttes asjaolu, et orkestriproovid toimusid 1–2 korda nädalas, oli uute heade pillimeeste “valmimisaeg” küllalt pikk, kuid orkestrit vajati mängima kohe ja pidevalt ning küllalt suure koormusega. Paljudes väiksemates kohtades ei olnud otstarbekas ja ka võimalik soetada igale üksusele (kompaniile) oma orkestrit. Sel juhul kasutati juba kohapeal eksisteerivat orkestrit. Kaitseliidu üritustele mujalt palgatud orkestritele tuli maksta esinemistasu, oma orkester oleks oma üritustel mänginud tasuta. Teiste organisatsioonide orkestritega palkamisega tekkisid tasustamisprobleemid, kuna Kaitseliidus polnud ette nähtud summasid külalisorkestritele esinemistasu maksmiseks. Näiteks juhtus nii 1932. aastal Hiiu maal Käina kompaniis, kus tuli maksta Käina Haridusseltsi puhkpilliorkestrile esinemistasu, kuid sellega viivitati nii kaua, et seltsi juhatus saatis kirjaliku järelepärimise kompanii pealikule tasu saamiseks 2. ja 6. oktoobri pidude eest Käinas ja Emmastes.³⁸¹

Tallinn oli võrreldes teiste Eestimaa Kaitseliidu orkestritega eelisolukorras. Nimelt said siinsed orkestrid rakendada konservatooriumis õppivaid pillimehi. Näiteks kirjutab A. Regi oma mälestusteraamatus *Muusikast ja muust*, et *Kalevi* malevkonna puhkpilliorkestris mängisid 30. aastatel kaasa hilisemad tuntud klarnetimängijad Juhan Kaljaspoolik, Ilmar Kureniit ja ka Aadu Regi ise.³⁸²

Arvatavasti ei olnud oma moodustamisprobleemidega 1925. aastal erandiks Viljandi Kaitseliidu orkester, mis tegutses Heinrich Sarri juhtimisel ainult aasta ja lagunes 1926. aastal. Põhjuseks oli asjaolu, et mitmed mehed mängisid samaaegselt Viljandi VTÜ orkestris. Lisaks tuletõrjerkestrile (dirigent Johan Schiffer) tegutsesid linnas veel garnisoni orkester (dirigent J. Vaks), suurtükiväeüksuse ja maakonna gümnaasiumi (dirigent Joosep Saar) puhkpilliorkestrid. Järgmine Kaitseliidu orkestri dirigent August Härms³⁸³ seadis tingimuseks, et ükski mängija ei tohi kuuuluda veel mõnda teise orkestrisse. See oli ettenägelik samm ja Kaitseliidu Sakalamaa maleva orkester töötas väga edukalt A. Härmi juhtimisel kuni 1940. aastani.³⁸⁴ 1928. aastal likvideeriti nii garnisoni kui suurtükiväeorkestrid ja Viljandisse jäid ainult Kaitseliidu, tuletõrje ja kooli puhkpilliorkestrid.

Võib tõdeda, et 1928. aasta sõjaväereform, mis likvideeris garnisoniorkestrid Valgas, Viljandis, Rakveres ja Pärnus, osutus Kaitseliidu orkestritele soodsaks, kuna lisandusid kogenud mängumehed. Kuid tuletõrjeorkestrid olid ja jäid segavaks faktoriks nii Kaitse-liidu orkestrite moodustumisel kui ka nende edaspidises tegevuses.

³⁸¹ ERA f 2159, n. 1, s. 15, l. 20

³⁸² Regi 2000: 65

³⁸³ Sünd. 7. juulil 1896. a Viljandis. Muusikalise hariduse omandas kursustel ja iseõppimise teel. Oli aastatel 1926–1940 Kaitseliidu Sakalamaa maleva dirigent. 1934–1941 teatri *Ugala* muusikaline juht. Tšellomängija ning Viljandi salong- ja sümfooniaorkestri dirigent. (Uusma 1970: 43)

³⁸⁴ Uusma 1970: 30

See puudutas eelkõige alevite orkestreid, suuremates linnades avaldus nende konkureeriv mõju vähem. Näiteks oli Abjas väga tugev tuletõrje puhkpilliorkester. Selle dirigent Jaan Artla oli muusikalise väljaõppe saanud tsaariarmee polguorkestris. Noorte muusikute väljaõppe eest hoolitses dirigent isiklikult ja orkester võttis osa kõigist kohalikest muusikasündmustest. Vastutusrikkamatele üritustele palgati lisajõude Halliste ja Mõisaküla vastavatest orkestritest.³⁸⁵ Antud asjaolu selgitab, miks nimetatud alevites ei saanudki Kaitseliidu orkestrid enestele piisavalt eluõigust. Paremini läks Kolga-Jaani asulal, kus 1922. aastal loodi 12–14 mehest koosnev Kaitseliidu puhkpilliorkester. Seda juhatas August Laas (endine Varssavi sõjaväeorkestri tromboonimängija) aastani 1927. Hiljem on Kolga-Jaani ja Lalsi Kaitseliidu ühisorkestrit juhatanud lühemat aega Elmar Kesa ning alates 1935. aastast Villu Orgussaar.³⁸⁶

Orkestri edukus sõltub olulisel määral dirigendist. Seega oli väga tähtis leida ja/või koolitada suutlikke dirigente. Alates 1930. aastast kuni aastani 1944 koordineeris Soomes nii sõjaväe kui Kaitseliidu puhkpillimuusikaga seonduvat Kaitseväe peadirigent Lauri Näre.³⁸⁷ Enne teda oli sel ametikohal lühikest aega olnud Johan Leonard Linnala.

1928. aasta oli Soome Kaitseliidu puhkpillimuusikas pöördelise tähtsusega, kuna hakati välja töötama Kaitseliidule oma ja ühtlustatud orkestrimuusika- ning muusikute toimimissüsteemi. Otsustav selleteemaline koosolek toimus 13.–14. oktoobril 1928 Helsingis. Koosolekust võtsid osa: Helsingi maleva orkestri dirigent Dahlgren, Nylands-sõdra kasvatuspealik Appelgren, Põhja-Uusimaa dirigent Tuominen, Satakunna dirigent Fröberg, Lõuna-Häme dirigent Erving, Põhja-Häme dirigent Ahlstedt, Viipuri maleva dirigent Aalto,³⁸⁸ Sortavala dirigent Pietiläinen, Mikkeli dirigent Turkia, Kuopio kasvatustöö pealik Himberg, Põhja-Karjala dirigent Karvonen, Vaasa dirigent Högbäck, Lõuna-Pohjanmaa dirigent Boisman, Kesk-Pohjanmaa dirigent Alestalo, Jyväskylä dirigent Tani, Raahe dirigent Vanamo, Kainuu lektor Taipale, Oulu kantseleijuhataja Tavast, Pohjala dirigent Mustonen, Varsinais-Suomi dirigent Lindström ja Turunmaa dirigent Vasama. Kymenlaakso malevast ei olnud koosolekule esindajat saadetud. Koosolekut koordineerisid Peastaabi osakonnajuhataja M. Kivilinna ja peatoimetaja T. Kaukoranta sekretärina Jyväskyläst.³⁸⁹

Arutlusele tulid järgmised küsimused ja probleemid:

1. Magister Lauri Ikonen selgitas autorikaitse olemust ja soovitas olukorda ka Kaitseliidu süsteemis lähemalt tutvustada, et mitte tekitada arusaamatusi autorikaitset esindava asutusega, kelleks Soomes oli *Teosto*. Otsustati selgitustöö jätta Peastaabi kasvatustöö osakonna hooleks ja hiljem informeerida malevaid eraldi kirjaga.

³⁸⁵ Uusma 1970: 68

³⁸⁶ Uusma 1970: 85

³⁸⁷ Vuolio 1993

³⁸⁸ Aastatel 1908–1918 oli Viipuri raudteelaste puhkpilliorkestri dirigent. 1918. aastal liitus kogu orkester Kaitseliiduga ja 1928. aastast sai V. Aaltost Viipuri maleva orkestri dirigent; ta oli ka Viipuri linna muusikatoimonna ning Sulasoli juhatuse liige. Omas Kaitseliidu muusikaohvitseri auastet. Viipuri malevas oli tol ajal 14 puhkpilliorkestrit 150 mängijaga. (<http://www.kareliaorkesteri.fi/html/historia.html>)

³⁸⁹ L-P Sk ja LS muuseum, koopia, leht nummerdamata

2. Peatoimetaja T. Kaukoranta tõi esile vajaduse hakata Kaitseliidu orkestritesse jätma ainult aatelisi ja pühendunud mängijaid. Elukutselistel pillimeestel oli mõnikord liiga vähene pühendumus. Kindlasti oleks vaja rakendada tegevusse malevaorkestrite peadirigendid, kes hoolitseksid noore, õige ideelisusega järelkasvu eest, samuti koordineeriks kogu muusikalist tegevust malevas, kaasaarvatud ühesuguse tarviliku noodimaterjali muretsemine.
3. T. Kaukoranta ettepanekul otsustas koosolek, et on vajalik hakata korraldama kursusi orkestridirigentidele, sest pädeva dirigendi puudumise tõttu ei tule nii mõneski kohas orkestriloomisest midagi välja. Leiti, et kursuste programm tuleks üles ehitada nii, et nõrgemad dirigendid saaksid samuti osaleda ja järk-järgult raskema materjali juurde siirdudes jõutakse soovitud tulemuseni.
4. Koosolek otsustas esitada Peastaabile ettepaneku raha eraldamiseks nii maleva-orkestrite dirigentide palkadeks kui eelnimetatud kursuste läbiviimiseks.
5. Repertuaariküsimuse lahendamise käigus selgus, et Peastaap on juba tellinud ühtsed noodid jumalateenistuse jaoks. Samuti on moodustatud kolmeliikmeline komitee (Linnala, Dahlgren, Kaukoranta), kes valis ja määras orkestrites vajamineva (kohustusliku) tavarepertuaari, mida orkestrid saavad Peastaabilt tasuta tellida. 30 vajaminevast palast olevat 16 juba valmis. Samuti sooviti saada ühislaulude saateks kasutatavaid orkestriseadeid. Heliloojatele ja arranžeerijatele maksaks töö eest Peastaap, kuid noodid peab malev muretsema oma vahenditest. Leiti, et vajalik oleks puhkpillide algõpetuse õpiku kirjutamine. Tähtsaim järeldus oli, et kasutatakse seda repertuaari, mis on juba saadaval ja alles seejärel hakatakse uut repertuaari hankima ning muusika peab olema kodumaine.
6. V. Aalto küsimus pillimeestele harrastustundide andmisest harrastusmärgi saami-seks jäi konkreetse vastuseta, seda otsustaks hiljem Peastaabi muusikatoimkond.
7. Peastaabi muusikatoimkonda peaks kuuluma lisaks magister Kivilinnale neli liiget, kelleks pakuti dirigente Dahlgreni, Karvoneni, Tuomineni, Aaltot, Ahlstedti ja Fröbergi, lektor Taipale ja peatoimetaja Kaukoranta. Loodav 5-liikmeline toimkond oleks hääleõiguslik kolme liikme kohal viibides.
8. Dirigent Dahlgren tegi ettepaneku osaleda võimalikult arvukalt 1930. aastal Helsingis peetaval muusikapeol-kontserdil, saadavat tulu saaks kasutada muusika-toimkonna heaks. (Laulupidu viidi küll üle 1931. aastale.)

Esmakordne vabariiklik kokkusaamine andis selgust mitmes orkestrijuhte huvitavates küsimustes. Tähtsamad neist olid repertuaariküsimus, järelkasvu välja-õpetamine ning pädevate dirigentide koolitamine. Koosolekule järgnes kiiresti praktiline tegevus. Juba 18.12.1928 saatis Peastaap malevatesse tasuta saadavate orkestripalade loetelu, mis pidi olema orkestrite kohustuslikus repertuaaris koos jumalateenistusel kasutatava liturgilise muusikaga. Kohustuslikku repertuaari kuulusid järgmised palad:³⁹⁰

³⁹⁰ Sk Yliesikunta N:o 7376.28.IV, Helsinki, 18.12.28.

Pala pealkiri	Autor
<i>Sotilaspoika</i>	F. Pacius
<i>Karjalan jääkärien marssi</i>	
<i>Fanfaari</i>	
<i>Surumarssi</i>	A. Leander
<i>Mä kuljen kohti kuolemaa</i>	
<i>Vaasan marssi</i>	K. Collan
<i>Terve Suomeni maa</i>	E. Genetz
<i>Uusmaalaiisten marssi</i>	H. Borenus
<i>Savolaisten laulu</i>	K. Collan
<i>Porilaisten marssi</i>	
<i>Suomalaisten marssi 30-vuotisessa sodassa</i>	
<i>Maamme</i>	F. Pacius
<i>Suomen laulu</i>	F. Pacius
<i>Karjalaisten laulu</i>	P. J. Hannikainen
<i>Hämäläisten laulu</i>	F. Ahonen
<i>Jääkärien marssi</i>	J. Sibelius
<i>Sotamarssi</i>	R. Kajanus

Need 17 pala olid kuulunud puhkpilliorkestrite repertuaari varasematel aastatelgi, kuid pärast Peastaabi 1928. aasta ringkirja sai toodud muusikavalik kohustuslikuks repertuaariks kõigile Soome Kaitseliidu puhkpilliorkestritele.

3.2. Dirigentide väljaõpe

Puhkpilliorkester vajas korralikuks toimetulekuks määrustikku (vt lisa 7), mille kohaselt toimida ning muusikaliselt haritud dirigenti. Soomes võisid orkestrijuhid vastava tasemeeksami sooritamisel saada Kaitseliidu muusikaohvitseriks. Kaitseliidu Peastaap andis 1923. aastal välja käskkirja nr 4 nõuetest muusikaohvitseri katseeksami kohta.

1928. aastal soovis Lõuna-Pohjanmaa maleva Kauhajoki malevkonna dirigent Veikko Ikonen tutvuda katseeksami nõuetega. Need saadeti malevkonna pealiku Aarnio kaudu soovivaldajale. Nõuded sisaldasid nii sõjaväelisi kui muusikalisi baasteadmisi. Taotleja pidi olema vähemalt 21-aastane, omama viieklassilist keskkooliharidust, olema füüsiliselt terve ja laitmatute eluviiside ning eeskujuliku käitumisega. Haridustasemes võis teha mööndusi eriti väljapaistvate muusikaliste saavutuste korral. Sõjalistes teadmistes pidi taotleja tundma rivimäärustikku, sooritama näidisrivilise esinemise, tundma sisekorraeeskirju, garnisoni- ja välimäärustikku, tundma Kaitseliidu seadust ja Kaitseliidu administratiivset juhtimist, samuti tundma üldjoontes sõjaväekohustust, sõjaväe kriminaalseadustikku ja sõjaväe käitumismäärustikku. Muusika-

alased nõudmised olid võrreldavad Helsingi muusika-kooli dirigeerimiseriala õpilaste teadmistega. Taotleja pidi kirjalikult harmoniseerima 4-häälsel bassimeloodiat; orkestreerima kaks erineva iseloomuga pala (üks neist pidi olema sõjaväemarss). Suuliselt nõuti baasteadmisi muusikaajaloost; puhkpillide ehituse ja tööpõhimõtete tundmist; puhkpilliorkestrite koosseisu ja funktsioneerimise tundmist. Praktiliselt tuli mängida rahuldaval tasemel mingit metallpuhkpilli ja vähesel määral ka klaverit. Lõpuks pidi taotleja õpetama praktiliselt orkestrit ja koori ning dirigeerima õpetatud pala katseorkestriga. Viiteks oli märges, et eriti väljapaistvad tulemused mingis nõuete punktis võisid leevendada nõudeid vähem osatud punktis. Lisatud oli, et haridustaseme hindamisel aitab malevapealiku kinnitusest, kuid praktilised muusikalised katsed viiakse läbi kas Helsingi muusikakoolis vastava komisjoni ees või mõne muu sama tasemega muusikaõppeasutuse või autoriteetse muusikakomisjoni ees. Tööd orkestriga ja dirigeerimisoskusi hindab sõjaväeorkestrite peadirigent isiklikult peale eksami sooritamist. Järeleksami osas lepivad taotleja ja malev ise täiendavalt kokku. Auastmelise kõrgendamise Kaitseliidu muusikaohvitseriks teeb Kaitseliidu ülem malevapealiku esildise alusel.³⁹¹ V. Ikonen sai Kaitseliidu muusikaohvitseriks 14.07.1928. aastal.³⁹²

Aastate jooksul sooritasid muusikaohvitseri kutseeksami paljud Kaitseliidu puhkpilliorkestrite dirigendid ja ka mängijad. Kaitseliidu ülem käskkirjaga omistati muusikaohvitseri auaste 1930. aastal kuuele, 1931. aastal neljale, 1932. aastal kolmele, 1933. aastal neljale, 1934. aastal kolmele Kaitseliidu muusikule. Kokku omistati 20 muusikaohvitseri auastet. Järgmistel aastatel enne II Maailmasõda lisandus veel 15 Kaitseliidu muusikaohvitseri.³⁹³ Seega oli Soomes dirigentidel soovi korral võimalus taotleda muusikaohvitseri auastet alates 1923. aastast. Varaseima muusikaohvitseri auastme omanikuks sai Johan (Hannes) Konno 29.12.1922.³⁹⁴

Eestis hakati orkestrijuhitide väljaõpetamisele mõtlema enne IX laulupidu, sest küsimus oli dirigentide suutlikuses esitada korralikult laulupeo tarbeks kirjutatud kodumaist uudisrepertuaari, mis oli saadud 1927. aasta kevadel Kultuurkapitali Heli-kunsti Sihtkapitali rahastatud konkursi tulemusena. Dirigentidele korraldati esitatava repertuaari õpetamiseks 1928. aasta kevadel 4-päevased kursused, millest võeti elavalt osa.³⁹⁵ Peale laulupidu jäi lühemaks ajaks (1. märtsini 1929) ametisse endine puhkpillide muusikainspektor R. Ertis ning pärast asus inspektoriks A. Freiman.³⁹⁶

Ettevalmistused uueks, X üldlaulupeoks ja Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsiooni moodustamiseks toimusid aktiivselt juba 1929. aastal. 1931. aastal loodud Eesti Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsioon asus koordineerima ja arendama puhkpillialast tegevust Eestis, sealhulgas ka Kaitseliidu puhkpillimuusikat. Sarnaselt IX üldlaulupeo eelse ajaga organiseeris hiljuti loodud Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsioon koos Kaitseliidu Peastaabiga orkestrijuhitidele kursused X üldlaulupeo

³⁹¹ L-P Sk ja LS museo, N:o 435. 28.I b. 2 (nummerdamata)

³⁹² Vuolio 2005

³⁹³ Raikkala III 1964: 247

³⁹⁴ Vuolio 2005

³⁹⁵ Kasemets 1928: 41

³⁹⁶ TMM f MO 258, s. 53, l. 123

repertuaariga omandamiseks Tallinnas 28.–30. detsembril 1932 ja Tartus 7.–9. jaanuaril 1933. Kava oli mõlemas linnas ühesugune – tutvustati X üldlaulupeol esitamisele tulevat 10 puhkpillipala. Kursuse läbiviijateks olid A. Topman (Tartus asendas teda V. Jakobson), R. Kull (ta oli kõigil kolmel iseseisvusaja laulupeol puhkpilliorkestrite üldjuht), J. Vaks, F. Tammar. Kursuse juhatajaks oli Kaitseliidu Peastaabist leitnant A. Treufeldt.³⁹⁷ Kursustest osavõtt tehti orkestrijuhtidele tungivalt soovitavaks, sest tolle laulupeol loodeti Kaitseliidu orkestrite rohkearvulist osavõttu.³⁹⁸ Kursuste korraldamine andis soovitud tulemusi, sest X üldlaulupeost võttis osa 14 Kaitseliidu puhkpilliorkestrit.³⁹⁹ Kuna 1932. aastal tegutses Kaitseliidu puhkpilliorkestreid ankeetandmete alusel juba 48, siis osavõtuprotsent laulupeost oli ikka liiga väike. Võrreldes eelmise laulpeoga suurenes osavõtt küll 100%, kuid orkestrite üldarvust oli see ainult 29,16%.

Olukorra parandamiseks otsustas Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsioon jälle kursuste kasuks. Seekordsed vabariiklikud orkestrijuhtide kursused peeti 4.–16. juunini 1934 Tallinnas. Kavas oli praktiline dirigenditöö katseorkestriga, selleks oli Kaitseliidu Tallinna maleva orkester F. Tammari ja J. Vaksi juhatusel, ning teooriaõppus koos instrumendiõpetusega. Õppejõududena osalesid J. Vaks (teoreetiline pillide tundmine), V. Jakobson (muusikateooria, harmoonia, muusika vormiõpetus), F. Tammar (orkestreerimine), A. Treufeldt (orkestri organiseerimine), G. Ernesaks (noodiliteratuur ja muusika-alased käsiraamatud). Peale kursuste lõppu oli planeeritud suur ühendkontsert, kuid see jäi orkestrijuhtide hõivatuse tõttu ära. Kursustest osavõtjaid oli 73.⁴⁰⁰

Mis puudutas orkestrijuhtide väljaõpet Kaitseliidus, siis sellekohane töö usaldati täielikult Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsioonile, kuna kõik kolm juhtfiguuri sektsioonis olid otseselt seotud Eesti Kaitseliiduga: F. Tammar oli Tallinna maleva orkestri dirigent, J. Vaks Tallinna maleva Kalevi malevkonna dirigent ja A. Treufeldt oli Peastaabi ametnik.

Järgmine põhjalikum nõupidamine Kaitseliidu orkestrijuhtidele toimus enne XI üldlaulupidu 1938. aasta märtsis ning täienduskursus dirigentide erialaste teadmiste tõstmiseks 2.–7. jaanuaril 1939. aastal. Seekord oli tegemist 6-päevase kursusega ning peale lõpetamist anti kursustele tunnistused läbitud õppeainete kohta.⁴⁰¹

³⁹⁷ Treufeldt, Adolf Jaagu p. Pärast nime eestistamist Aadu Truuvere. Sündinud 20. mail 1899 Helme vallas Valgamaal. Üldhariduse omandas Tartus H. Treffneri nim. gümnaasiumis ja sõjaväelise haridusena lõpetas Sõjakooli jalaväekursused. Eesti Kaitseliidus teenis alates 1925. aastast Tartumaa maleva instruktoriga. Alates 1930. aastast töötas Peastaabis ning 1. veebruarist 1932 määrati Informatsioonijaoskonna pealikuks. Kapteni auastmesse ülendati 19. veebruarist 1934. Pälvinud mitmeid sõjaväelisi auastmeid nagu Kaitseliidu hoolsusmärk "Kotkarist" III klass 1929. aastal, Poola teeneterist 1933. aastal. Kaitseliidu puhkpillimuusikaga oli ta tihedalt seotud alates 1932. aastast kuni aastani 1940. Informatsioonijaoskonna pealikuks oli ta seotud nii orkestrijuhtide kursuste, marsside konkursside, laulupidude kui Võidupüha pidustuste korraldamisega Eesti Vabariigis. (ERA f 495, n. 7, s. 6213)

³⁹⁸ TMM f MO 258, s. 52, l. 128

³⁹⁹ X Üldlaulupeo kava 1933: 100–101

⁴⁰⁰ TMM f MO 258, s. 56, l. 201

⁴⁰¹ *Kaitseliidu orkestripealikute täienduskursus 1939: 25*

Viimane Kaitseliidu orkestripealike täienduskursus enne Eesti sõttakiskumist toimus 2.–5. jaanuaril 1940. Sellel kursusel jõuti juba selliste arvestatavate muusikalaaste nõuete püstitamiseni, nagu orkestripillide käsitsemine, orkestrikoosseisu komplekteerimine, orkestri õpetamine ja praktiline dirigeerimine, orkestreerimine puhkpilliorkestrile, muusika algõpetus, akordiõpetus, sissejuhatus harmooniasse ning ülevaade muusikaajaloost ning eesti muusika arengust. Praktilisi juhtnööre oma orkestritega andsid dirigendid J. Vaks ja F. Tammar. Teistest kehvas olukorras olid need dirigendid, kes ise mängisid orkestris kaasa ja dirigeerisid niiöelda ainult pilliotsaga pala algul ja lõpul. Sellistes orkestrites praktiline dirigeerimine puudus ja orkestrimängu õpetamine oli peaaegu võimatu. Hea pillide tundmine on orkestreerimise eeldus ja alates sellest kursusest planeeriti orkestreerimiskurse arendamiseks lubada dirigentidel oma kodusele orkestrile orkestreerida koraale, koorilaule jm repertuaari vastavalt koduorkestri suurusele. Valmis tööd tuli saata Kaitseliidu Peastaapi kultuur-informatsiooni jaoskonda, kus kursuste lektorid oleksid need läbi vaadanud ja vastavate kommentaaridega tagasi saatnud. Samuti oleks toimitud harmooniaülesannetega.⁴⁰² Lektor professor A. Topmani kirjutise kohaselt oli kavas hiljem peale kursuste lõppu lasta dirigentidel sooritada katseeksam orkestripealiku kutsetunnistuse saamiseks. Nõuete täpne kava ja selle läbitöötamise juhend oli kavas mõne kuu jooksul Peastaabi kaudu malevatesse laiali saata.⁴⁰³ Taolise kaugõppelaadse õppevormi sisseseadmine oleks oluliselt parandanud erialase ettevalmistuseta dirigentide muusikalisi teadmisi, nii oleks kujunenud pidev muusikaalane õppeprotsess, mis võrreldes mõnepäevaste või nädalaste kursustega oleks olnud suur samm edasi.

Eestis oleks käivitunud süsteem orkestripealiku kutsetunnistuse saamiseks alates 1940. aastast, kui Tallinna Konservatooriumis avati orkestridiregeerimise eriala. Enne seda ei olnud võimalik leida Eesti Vabariigis puhkpilliorkestrit juhutama diplomeeritud dirigent, kes oleks saanud hariduse kodumaal. Olukorra lahendamiseks leiti muid võimalusi – orkestreid juhatasid parimal juhul instrumentalistid, koorijuhid või harrastusmuusikud.

1928. aasta IX üldlaulupeol olid Kaitseliidu puhkpilliorkestreid juhatanud dirigendid väga erinevate erialade inimesed. Kahe Tallinna orkestri dirigendid (A. Kirikal ja A. Habermann) olid instrumentalistid, kuid teiste orkestrite dirigentidest olid kaks õpetajad, kaks põllumehed ja üks maaler.⁴⁰⁴ Ega järgmiselgi X üldlaulupeol olnud dirigentide erialane ettevalmistus parem. Endiselt oli kahe Tallinna orkestri dirigendid (F. Tammar ja A. Habermann) instrumentalistid, kuid ülejäänud dirigendid olid ametilt põllumehed (6), äriees (1), köster (1), malevapealik (1) ning ühe amet oli laulupeokavas jäänud märkimata.⁴⁰⁵

Alates 1921. aastast oli Eestis võimalik omandada muusikaline kõrgharidus ja Kaitseliidu Tallinna maleva dirigent F. Tammar oli ainus Kaitseliidu süsteemis vaadel-daval ajavahemikul töötanud dirigent, kes oli lõpetanud Tallinna Konservatooriumi

⁴⁰² Ülevaade 1940: 97

⁴⁰³ Topman 1940: 44

⁴⁰⁴ IX Üldlaulupeo juht 1928: 2–126

⁴⁰⁵ X Üldlaulupeo kava 1933: 100–137

trompeti eriala aastal 1926. Julius Vaks oli lõpetanud omal ajal trompeti eriala Peterburi Konservatooriumis.

Erinevate ametite esindajaid leidis ka Lõuna-Pohjanmaa Kaitseliidu puhkpilli-orkestrite dirigentide seas. Näiteks Alavuse puhkpilliorkestrijuht Kaistila Ivar Emil (end. Lagerqvist) oli köster, Kauhajoki orkestrijuhid olid vastavalt õpetaja Elis Panula (1919–1922); õpetaja Koskela (1922); jaamaülem Sakki (1925–1926); õpetaja Veikko Ikonen (1926–1928), kuid tema sai aastal 1928 muusikaohvitseriks; telegrafist U. Bergström (1928); jaamakoraldaja V. Kulmala (1928); õpetaja V. J. Marttila (1928–1930); jaamaülem Juho Oskari Lempinen (1930–1937).⁴⁰⁶ Alajärvi puhkpilliorkestri dirigent K. L. Sommervall oli ametilt köster.⁴⁰⁷ Malevaorkestrite peadirigendid polnud samuti ükski erialalt orkestridirigent. Kosti E. Könni sai muusikaohvitseriks 1931. aastal ning maleva orkestri peadirigendiks alates aastast 1934.

Kaitseliidu Peastaabi arhiivandmetel anti Soomes Kaitseliidu muusikaohvitseri auaste aastatel 1923–1933 paljudele Kaitseliidu orkestrijuhitidele ja muusikategelastele.⁴⁰⁸

Nimi	Millal antud	Kuidas määratud	Millisele ametikohale	Asukoht
Rissonen, R. V.	27.11.23	ülendatud	muusikaohvitser	Kuopio
Karvonen, Erkki Vilhelm	21.10.24	ülendatud	muusikaohvitser	Joensuu
Leinonen, Heikki	21.10.24	ülendatud	muusikaohvitser	Sortavala
Turtia	28.01.26	ülendatud	muusikaohvitser	Heinola
Gerasimovitsch	28.01.26	ülendatud	muusikaohvitser	Helsingi <i>Old Boys</i> orkester
Pellonpää, David	15.04.26	ülendatud	muusikaohvitser	Kaitseliidu Peastaap
Kaukoranta, Toivo Torsten	15.04.26	ülendatud	muusikaohvitser	Kuopio
Saloranta, Toivo Johannes	09.06.26	ülendatud	muusikaohvitser	Lõuna-Häme
Dahlgren, Hugo	09.08.26	ülendatud	muusikaohvitser	Helsingi
Maksinen, Aarne	07.12.26	ülendatud	muusikaohvitser	Põhja-Häme
Tarjola, Adolf Emil	12.05.28	ülendamise	muusikaohvitser	Kainuu
Manner, Lauri	14.07.28	ülendatud	muusikaohvitser	Jyväskylä
Ikonen, Veikko	14.07.28	ülendatud	muusikaohvitser	Lõuna-Pohjanmaa
Dahlgren, Hugo	16.11.28	ametisse nimetatud	dirigendiks	Helsingi

⁴⁰⁶ Vuolio 2005

⁴⁰⁷ Rintala 1981:185

⁴⁰⁸ Sk Ye, valistusosasto, Musiikkiainestoa ym, HC 3

Nimi	Millal antud	Kuidas määratud	Millisele ametikohale	Asukoht
Vasama, Karl	16.11.28	ametisse nimetatud	dirigendiks	Turunmaa
Fröberg, Karl Syrak	16.11.28	ametisse nimetatud	dirigendiks	Satakunta
Erving, Otto Fredrik	16.11.28	ametisse nimetatud	dirigendiks	Lõuna-Häme
Ahlstadt, Aaro	16.11.28	ametisse nimetatud	dirigendiks	Põhja-Häme
Aalto, Vilho	16.11.28	ametisse nimetatud	dirigendiks	Viipuri
Pietiläinen, Eino	16.11.28	ametisse nimetatud	dirigendiks	Sortavala
Turkia, Arvi Aleksanteri	16.11.28	ametisse nimetatud	dirigendiks	Mikkeli
Karvonen, Erkki	16.11.28	ametisse nimetatud	dirigendiks	Põhja-Karjala
Tuominen, Väinö	16.11.28	määratud	ajutiselt dirigendiks	Põhja-Uudenmaa
Alastalo, H	16.11.28	määratud	ajutiselt dirigendiks	Kesk-Pohjanmaa
Tanin, Aarne H.	16.11.28	määratud	ajutiselt dirigendiks	Jyväskylä
Vanamo, Jaev Väinö	16.11.28	määratud	ajutiselt dirigendiks	Raahe
Mustonen, August	16.11.28	määratud	ajutiselt dirigendiks	Pohjolan ringkond
Lindström, Hilmar Johannes	16.11.28	määratud	ajutiselt dirigendiks	Varsinais-Suomi
Himberg, H. I.	16.11.28	määratud	põhitöö kõrval dirigendiks	Kuopio
Tavast, O.	16.11.28	määratud	-“-	Oulu
Hägbacka	16.11.28	määratud	-“-	Vaasa
Skrabb, Johan	16.12.28	ametisse nimetatud	dirigendiks	Turunmaa ringkond
Mäkela K. K.	18.2.29	ülendatud	muusikaohvitseriks	Satakunta
Tunni, Jaakko	18.2.29	ülendatud	muusikaohvitseriks	Lõuna-Häme
Erving, Veikko Einar	1.3.29	ülendatud	muusikaohvitseriks	Lõuna-Häme
Aalto, Teuvo	16.12.29	ülendatud	muusikaohvitseriks	Viipuri
Mustonen, August	12.4.30	ülendatud	muusikaohvitseriks	Pohjola
Aro, Väinö	12.4.30	ülendatud	muusikaohvitseriks	Põhja-Karjala
Rokola, Eino	12.4.30	ülendatud	muusikaohvitseriks	Viipuri
Palomäki, Onni	26.5.30	ülendatud	muusikaohvitseriks	Helsingi
Huovelin, Viljo Anian	26.5.30	ülendatud	muusikaohvitseriks	Helsingi

Nimi	Millal antud	Kuidas määratud	Millisele ametikohale	Asukoht
Taipale, Alfred Robert	1.9.30	ülendatud	muusikaohvitseriks	Kainuu
Rekola, Eino Oskari	18.11.30	ülendatud	muusikaohvitseriks	Kainuu
Näre, Lauri	1.12.30	ametisse nimetatud	KL muusika-inspektoriks	
Könni, Kosti Esaias	24.7.31	ülendatud	muusikaohvitseriks	Lõuna-Pohjanmaa
Häggvist, Anders Viljam	31.12.31	ülendatud	muusikaohvitseriks	Kymenlaakso
Tuominen, Väinö	30.1.32	ülendatud	muusikaohvitseriks	Põhja-Uudenmaa
Hella, Urpo Gabriel	30.6.32	ülendatud	muusikaohvitseriks	Lõuna-Häme
Vakarias, Toivo H.	30.6.32	ülendatud	muusikaohvitseriks	Varsinais-Suomi
Huukko, Väinö	18.1.33	ülendatud	muusikaohvitseriks	Viipuri
Narva, Aarne Eino	17.3.33	ülendatud	muusikaohvitseriks	Varsinais-Suomi

Selgub, et kõik 1928. aastal Kaitseliidu orkestrijuhude otsustaval koosolekul osalenud isikud olid juba muusikaohvitserid ja kuna Kaitseliidu postitsioon Kaitseväe suhtes oli seadustatud 1927. aastal, siis oli ülimalt sobiv aeg alustada puhkpilli-muusika-alase korrastustööga. 18.12.1928. aastal saatis Peastaap malevatesse kohustusliku nootide nimekirja ja tasuta noodid, mida pidid oskama mängida kõik tegutsevad Kaitseliidu puhkpilliorkestrid. Palad olid orkestreeritud septetile, millele (*ad libitum*) soovi korral võis lisada B klarneti, trompeti, II Es aldi, I B tenori, B bassi, suure trummi koos taldrikutega ja väikese trummi.⁴⁰⁹ Seega võinuks moodustada vastavate pillide ja mängijate olemasolul juba 14-liikmelise puhkpilliorkestri, mis kahtlemata oleks mängukõla mitmekesisistanud, esinemistaset tõstnud.

Mis puutub Lõuna-Pohjanmaad, siis antud paikkonnas tegutses nimetatud aja-vahemikul tugeva ajaloolise traditsiooniga Vaasa Jäägripataljoni puhkpilliorkester,⁴¹⁰ mille olemasolu oli Kaitseliidu orkestrite tekkele ühest küljest eeskuju pakkuv, kuid teisest küljest ka pärssiv, sest professionaalide tase oli sootuks kõrgem ja arvatavasti kõigil kohalikel suurematel ning vastutusrikkamatel sündmustel kutsuti esinema sõjaväeorkester – ja pealegi tasuta, teistele isetegevuslikele orkestritele tuli aga maksta esinemistasu. Oma seltsis või organisatsioonisisestel üritustel esinesid harrastusorkestrid loomulikult tasuta.

⁴⁰⁹ Sk Yliesikunta, No: 7376. 28.IV

⁴¹⁰ 1817. aastal moodustati Vaasas pataljoniorkester. Kui Soome sõjavägi laiali saadeti, tuli Vaasasse Vene sõjaväeorkester. Soome orkester moodustati uuesti Vaasa 3. laskurpataljoni nime all 1881 ning selle koosseisus olid signalistid-muusikud. Vabadussõja ajal ja järel tegutses Vaasas Jäägripataljoni orkester.
(<http://www2.mil.fi/sotilasmusiikki/soittokunnat/pohmsk/perinteet/index.dsp>)

Kogu oma lühikese eksisteerimisaja vältel tuli Kaitseliidu orkestreil konkureerida nii heas kui halvas mõttes suuremate linnade sõjaväeorkestritega, suuremates alevikes ja väikelinnades tuletõrjeorkestritega ning maal haridus-, karskus-, raamatukogu- või muusikaseltside puhkpilliorkestritega. Tuletõrje puhkpilliorkestrid on tegutsenud alates XIX sajandi lõpust kuni tänapäevani, Kaitseliidu puhkpilliorkestrite eluiga piirdus paraku napi 20 aastaga.

3.3. Kaitseliidu puhkpilliorkestrite tegevus Eestis

Muusika on kunstiliik, ilma milleta ei saanud läbi ka omaaegne Eesti Kaitseliit – organisatsioon kasutas Kaitseväe eeskujul puhkpillimuusikat igapäevaselt ning pidulikel juhtudel. Sõdadevahelisel perioodil harrastati Kaitseliidus vähesemal määral koorimuusikat, rahvatantsu ning näitekunsti.

Kaitseliidu sisulise töö põhjalikumaks tutvustamiseks ja propageerimiseks ei piisanud organisatsiooni arenedes lihtsalt kõnepidamistest või tantsuõhtutest. Kaitseliit pidi näitama oma suutlikkust ja vajalikkust ka teistes ühiskonnaelu valdkondades. Selleks sobisid hästi sellised üritused, mis eeldasid Kaitseliidult paraadi korraldamist puhkpilliorkestri osavõtul ning hõlmasid laiemalt kogu paikkonna elanikkonda nagu Vabariigi aastapäev, Võidupüha, Kaitseliidu päev, Vabadussõjas langenute mälestuspäev, Kaitseliidu üksusele lipu annetamise päev, kaitseliitlaste piduliku vandetöötuse andmise tseremoonia, suuremate manöövrite lõpetamine, mälestussammaste avamine ning kohapealsete väiksemate üksuste aastapäevad. Puhkpilliorkestrit kasutati ka seltskondlike pidulike sündmuste korraldamisel ning organisatsiooni mainekujundusele oli väga oluline vormirõivastuse kandmine koos laitmatu käitumisega. Kaitseliidu tegevuse algaastail rõhutati korduvalt, et kaitseliitlane peab oma eeskujuliku käitumise poolest olema “kaaskodanikest peajao kõrge-⁴¹¹mal seisev” ning loomulikult ei sobinud relvaorganisatsiooni liikmel tarbida alkoholi.

1925. aastal püstitatud nõue “Kaitseliidu üksustele ei tule alkoholi müügiõigusega luba anda”⁴¹² kehtis kogu selle organisatsiooni eksisteerimise ajal. Need nõuded olid eriti võimendatud puhkpilliorkestri suhtes, sest lisaks vaatamisele orkestrit ka kuulati – seega olid nad kahekordse tähelepanu all.

Esmatähtsaks ülesandeks Kaitseliidu taasloomise järel 1925. aastal oli vajadus luua üksustesse oma puhkpilliorkester, mida sai kasutada kõigil kohaliku üksuse üritustel, lisaks ka muudel antud paikkonnas muusikaga seotud ettevõtmistel. Maleva, malev-konna ja kompanii puhkpilliorkestrid pidi tasuta esinema Kaitseliidu aasta- ja pidu-päevadel, paraadidel, aktustel, jalutuskäikudel, kaitseliitlaste matustel; lisaks oma üksuse peoõhtutel, õppustel, Noorkotkaste ja Naiskodukaitse jaoskonna üritustel, manöövritel, spordivõistlustel ja muudel pealiku korraldusel toimuvatel üritustel. Kaitseliidu Peastaap kinnitas 1925. aastal kõigile malevatele aastapäevad, mida tuli

⁴¹¹ Suursööt 1926: 255

⁴¹² *Kaitseliidu Keskuhatuse tegevus 1925. aastal* 1926: 55

erilise pidulikkusega tähistada – need olid suurepäraseid organisatsiooni reklaamimise võimalused.⁴¹³

Kaitseliidu üksus	Aastapäeva tähistamise aeg
Eesti Kaitseliidu aastapäev	üks päev enne jaanipäeva
Valga malev	24. veebruar
Petseri malev	29. märts
Harju malev	3. nelipüha
Järva malev	viimane pühapäev maikuu
Saaremaa malev	2. pühapäev juunis
Läänemaa malev	7. juuli
Pärnu malev	1. pühapäev augustis
Pärnumaa malev	sama
Virumaa malev	1. pühapäev septembris
Sakalamaa malev	29. september
Narva malev	2. pühapäev novembris
Tallinna malev	11. november
Võru malev	3. pühapäev novembris
Tartu malev	5. detsember
Tarumaa malev	sama

Kaitseliidu aastapäevi peeti vastavalt 1926. aastal Tallinnas, 1927. aastal Tartus, 1928. aastal Pärnus, 1929. aastal Narva asemel Tallinnas seoses Rootsi kuninga Gustav V riigivisiidiga Tallinnasse,⁴¹⁴ 1935. aastal seoses Kaitseliidu 10. aastapäevaga Tallinnas ja 1938. aastal seoses Eesti Vabariigi 20. aastapäevaga Tallinnas.⁴¹⁵

Üldriiklikel pidustustel, kui paraadil osaleti koos muude puhkpilliorkestritega, asetses Kaitseliidu orkester sõjaväeorkestri järel ja tuletõrjeorkestri ees.⁴¹⁶

Eesti Kaitseliidu muusikalise tegevuse põhifiguuriks üksuses oli puhkpilliorkester, mille kohustused olid fikseeritud aastal 1934 vastu võetud Kaitseliidu kodukorras (vt. lisa 6). Puhkpilliorkester kui üksus vajas detailsema tegevuse aluseks fikseeritud põhikirja. Lisas 8 on toodud Sakalamaa keskmalevkonna muusikakomando põhikiri aastast 1931.

⁴¹³ *Kaitseliidu Keskjuhatuse tegevus 1925. aastal* 1926: 58

⁴¹⁴ Kaitseliidu päev korraldati sel puhul 27. juunil 1929. Kell 9-13 toimus vastuvõutseremoonia spaleeride ja aukompaniidega. Peale spordivõistlusi 28. juunil peeti pidulik Kaitseliidu paraad parimate puhkpilliorkestrite osavõtul. Orkestritest osalesid Võru maleva, Tartu maleva, Pärnu maleva, Sakalamaa maleva, Lääne maleva ja Tallinna maleva ning Kalevi malevkonna orkestrid. Repertuaari kohta märgiti, et spordivõistluste avamisel mängiti Kaitseliidu *Kotkamarssi* ja võitjate autasustamisel tušši. (ERA f 2151, n. 2, s. 20, l.-d nummerdamata)

⁴¹⁵ Balder 1938: 695

⁴¹⁶ Eest Kaitseliidu kodukord 1934: § 342

Orkestrite moodustumise algusaegadel töötasid Kaitseliidu orkestrid sõjaväe-orkestrite või juba eksisteerivate seltside/ühingute põhikirjade eeskujul koostatud põhikirjade alusel.

Puhkpilliorkestri dirigendi ehk orkestripealiku määras ametisse malevapealik ning mängijad valisid endi hulgast orkestripealiku abi ja sekretäri. Orkestripealiku abi, kes oli ühtlasi ka majanduspealik, ülesanneteks oli orkestrijuhi abistamine tema ülesannetes, eriti aga orkestri sissetulekute ja tasuliste mängude hankimisel ning orkestrijuhi kohustuste täitmisel dirigendi äraolekul. Sekretär ehk varahoidja oli orkestri asjaajaja, noodikogu hoidja, kirjavahetuse pidaja, dokumentide ja arhiivi korrastaja, varustuse vastuvõtja ja väljaandja, teadaannete koostaja, orkestri vararaamatu pidaja. Orkestripealiku ülesanneteks oli orkestri komplekteerimine mängijate ja õpilastega; orkestri liikmetele muusikaliste õppuste ja harjutuste korraldamine; orkestri juhtimine mängudel ja kõikidel esinemistel; orkestri kui riviüksuse juhatamine; orkestri pillide ja muu vara valitsemine ja hooldamine; orkestrile maksuliste mängude hankimine; hoolitsemine meeskonna vormiriietuse eest; orkestritegevuse aruannete õigeaegne kokkuseadmine ja esitamine; oma erialal malevapealikule ettepanekutega esinimine ja kõigi ülesannete täitmine, mis vahetu pealiku poolt tema peale pannakse.⁴¹⁷ Antud kodukorra § 268 kohaselt võisid orkestrandid olla malevapealiku otsusega ka relvakandjad ning sõjalise ettevalmistuse läbiviijaks määrati orkestrisse õppepealik – kas orkestrit või väljastpoolt. Orkestrandid olid kohustatud läbima vajalikud riviõppused, olenemata sellest, kas neil oli relv või mitte. Orkestri täpsem sisemine toimimine määrati kindlaks malevapealiku poolt kinnitatud muusikakomando põhikirjaga. Muusikakomandosse kuulus lisaks orkestrile ka laulukoor(id). Sõjaväesüsteemi kohaselt kandsid dirigendid vormiriietust, kusjuures auastmeid väljendati järgmiselt: maleva orkestrijuhil üks kuldtärn, malevkonna orkestrijuhil kolm suurt hõbetärni ja kompanii orkestrijuhil üks väike hõbetärn pagunitel.⁴¹⁸

Eesti Lauljate Liit kohustas oma liikmetest puhkpilliorkestreid alates 1931. aastast pidama orkestri päevaraamatut. Kuid mitte kõik Kaitseliidu puhkpilliorkestrid ei astunud Eesti Lauljate Liidu liikmeks, vaatamata sellele, et puhkpillimuusika sektsiooni juhatuse enamik liikmed olid seotud Kaitseliidu puhkpillimuusikaga. Teada on, et 1937. aastaks kuulus Eesti Lauljate Liidu 134 liikmes-puhkpilliorkestrit Kaitseliidule ainult 23 orkestrit.⁴¹⁹ Põhjuseid Lauljate Liiduga mitte liitumiseks võis olla mitmeid. Ehk peeti aastamaksu Lauljate Liidule (15 senti) liigseks, sest kaitseliitlased olid oma organisatsiooni ees samuti maksukohuslased; lisaks pidid nad vormiriided ise muretsema. Vähemvarakatele anti vormiriiete muretsemiseks malevkonna kassast tagastamisele kuuluvat laenu. Paljudel mängijatel oli isiklik muusikainstrument ostetud. Juhul, kui orkestrant oli relvakohuslane, pidi ta laskeharjutuste tarbeks ostma ise laskemoona – relv saadi Kaitseliidult. Teine põhjus võis olla selles, et Kaitseliidul oli oma organisatsiooni raames küllalt palju kohustuslikke esinemisi ja Lauljate Liidu poolt organiseeritud üritustest polnud kas aega, jaksu ega tahtmistki osa võtta. Võibolla olid

⁴¹⁷ Kaitseliidu kodukord 1934: orkester §§ 263–267

⁴¹⁸ ERA f 1675, n. 1, s. 11, l. 90

⁴¹⁹ TMM f MO 258, s. 58

mõned orkestrid alles loomisjärgus ega sõandanud orkestri taseme või dirigendi kogenematus poolest liituda vanade ja kogenumate orkestrite koondisega.

Lauljate Liit tegi oma liikmesorkestrile ettekirjutuse, millistel üritustel liitu kuuluvad orkestrid tohtisid osaleda. Näiteks lubati 1934. aasta suvel Eesti Lauljate Liitu kuulunud puhkpilliorkestritel osaleda järgmistel Eestis toimunud laulupäevadel – 21. mail Rāpinas, 21. mail Pilistvere koguduse laulupäeval, 3. juunil Tartu vaimulik laulupäeval, 10. juunil Udriku laulupäeval, 19. juunil Põhja-Viljandimaa laulupäeval, 17. juunil Kanepis, 17. juunil Saksis, 23. juunil Kodaveres, 24. juunil Nõmmel, 1. juulil Narvas, 15. juulil Pärnu II Ülemaalisel Meeslaulupäeval, 23. juulil Lihula laulupäeval.⁴²⁰ Need laulupäevad toimusid küll malevate aastapäevadest erinevatel päevadel, kuid Võidupüha ja jaanipäev langesid kokku kahe kohaliku laulupäevaga.

Alates 1933. aastast rakendati Kaitseliidu orkestrites vararaamatute pidamise kord, milles sisaldus nimekiri malevkonnale väljaantud varustuse kohta, orkestripillide nimekiri, orkestrinootide nimekiri.⁴²¹

Eesti arhiivides ei ole säilinud Kaitseliidu orkestrite päevaraamatuid.

Puhkpillimuusikat vajati Kaitseliidus igapäevaste ja pidulike ürituste läbiviimisel. Organisatsiooni algaastatel oli muusikalistel etteastetel rohkem tähelepanu juhtimise ning Kaitseliidu tegevust propageeriv eesmärk.

Orkester, olles Kaitseliidu allüksus – muusikakomando – pidi lisaks oma põhi-funktsioonile – pillimängule täitma muidki malevaeluga seotud toiminguid. Tallinna maleva pealiku F.- K. Pinka 14. veebruari 1933 ringkirjas nr. 25 oli öeldud:

“ .. saadan Teile rahalise loterii reklaami plakateid 10 tk. Palun nimetatud plakatid lasta üles panna kõigisse piletite müügi kohtadesse. Ühtlasi palun, et üksused piletite levitamiseks kõik teeks, mis võimalik, sest nagu on selgunud, on mõnel üksusel veel senini kõik piletid puutumatu alal.. “⁴²²

Kaitseliidus oli laskesport prioriteediks nr. 1. Juhul kui orkestrandid olid valinud relvakandmise kasuks, siis hinnaalandust ei tahtnud orkestrantidele laskevõistlustel teha – mõnes malevas polnud selleks vajadustki. Näiteks on teada, et Valga maleva orkestris olid nii tublid laskurid, et nad võistlesid 1929. aastal Kaitseliidu päeval toimunud vabariiklikel laskevõistlustel.

“... Oleks parem kui orkester vaba oleks neil tundidel, kui on laskmised vintpüssist A ja B kl. ning brov. ja spordipüssidest, sest osa mängijaid on ka laskurid. ...Valga maleva pealiku kiri 20. VI 1929”.⁴²³

Orkestrandid, kes olid relvakohustuse võtnud, pidid põhikirjajärgselt võtma osa igast alarmkorras kokkukutsumisest, igast kontrollkogunemisest, karikavõistlustest ning aasta jooksul vähemalt ühest laskeharjutusest⁴²⁴, kuid malevapealik võis mõned liikmed kohustuslikust relvakandmisest vabastada. Nii andis Pärnumaa maleva pealik

⁴²⁰ ERA f 2163, n. 1, s. 11, l. 105

⁴²¹ ERA f 2163, n. 1, s. 11, l. 65

⁴²² ERA f 2163, n. 1, s. 11, l. 21

⁴²³ ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 31

⁴²⁴ Eesti Kaitseliidu kodukord 1934: orkester, § 263–268

10. aprillil 1934 välja käskkirja nr. 16, kus öeldi "...vintpüssi võtmise kohustusest vabastan erandina Kaitseliidus tegutsevad arstid, kirikuõpetajad ja malevkondade orkestrite liikmed, kui nad ise ei soovi kaasa teha Kaitseliidu laskeharjutustel. Kõik teised peavad olema varustatud vintpüssidega 30. aprilliks 1934."⁴²⁵

Mõned orkestrandid Pärnumaa malevas said lisaks pillimängule ka laskeharjutustega hästi hakkama. Näiteks olid Jakobi malevkonna muusikarühmast II klassi laskur Juhan Tõnisson, I klassi laskur Evald Uva ja Tori malevkonna muusikarühmast II klassi laskurid Johannes Peterkop, Mihkel Jürvetson, Julius Jürvetson ja Johannes Puust.⁴²⁶

Mõnel puhul ei olnud orkestrantide laskeaktiivsus ja lasketulemused kuidagi tasakaalus. Näiteks osales Antsla malevkonna puhkpilliorkester 100-protsendiliselt 1935. aasta laskevõistlustel, kuid saavutas vabariigis eelviimase, 374. koha!⁴²⁷

Kaitseliidu malevate pealikud olid elukutselised sõjaväelased ja seetõttu ei tule imestada nende kompromissitu suhtumise üle vabatahtlikesse ehk kaitseliitlastesse. Käsud laienesid nii laskmisele kui muudelegi tegevusaladele.

Tallinna maleva pealik F. Pinka on andnud kindlad juhised kuidas ja millal peavad maleva puhkpilliorkestrid, tegelikult oli neid malevas mitu, talveüritustest osa võtma. Ringkirjas nr. 36 19. veebruaril 1933 tehti teatavaks: " Vabariigi 15. aastapäeva paraad peetakse ära külmaga kuni -12° C. Et aga kraadiklaaside järele, mis paigutatud mitmesugustesse kohtadesse, temperatuuri määramisel võib mõne kraadi võrra eksida, siis palun kõiki kaitseliitlasi paraadist osavõtmiseks koguneda kella 10.30 maleva staabi juurde ka siis, kui kodune kraadiklaas näitab mõne kraadi võrra rohkem kui -12° C. Igal juhul koguneda nimetatud ajal ja kohal maleva orkestril ja lipu kompaniil, kes lähevad Päästekomitee mälestustahvli avamisele ".⁴²⁸

Kaitseliidu puhkpilliorkestrid ei saanud kohustuste vähesuse üle kurta. Olles küll ühelt poolt vabatahtlikud, kuid teiselt poolt siiski käsule allutatud, sai orkestrit rakendada märksa laiemalt kui Kaitseliidu organisatsioon seda põhikirjajärgselt vajas. Väljaspool oma organisatsiooni toimuvatel esinemistel saadi tellijatelt kokkuleppelist tasu. Teadaolevalt tulid paljud pillimehed Kaitseliidu orkestrisse tuletõrjeorkestrist, kus polnud nii palju tasuta kohustuslikke mängu kui Kaitseliidu orkestreil. Vanemates mängijates tekitas see pahameelt ning mõnigi kord läksid pillimehed Kaitseliidu orkestrist tuletõrjeorkestrisse tagasi, nagu näiteks Paides.⁴²⁹ Samuti toimus ka Põltsamaal.⁴³⁰ Eesti Lauljate Liit soovitas Põltsamaa orkestril, mis jagunes Kaitseliidu ja Tuletõrjeseltsi vahel, jääda Kaitseliidu alluvusse, kuna neil oli kõige sagedamini orkestrit vaja (mis oli mängijate seisukohast pigem vastuargument). Samuti tõdeti, et Kaitseliidu orkestrid töötavad kavakindlamalt ja distsiplineeritumalt kui tuletõrjeorkestrid (mis oli õige, sest tulekahju tekkimine pole ette planeeritud, kuid Kaitseliidu õppused olid) Organisatsioonidevahelise orkestri olemasu ja säilitamise puhul tulnuks

⁴²⁵ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1934, nr. 8, lk 54

⁴²⁶ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1935: 233, 236

⁴²⁷ *100 % üksused*. 1936.

⁴²⁸ ERA f 2163, n. 1, s. 11, l. 22

⁴²⁹ Hiob 1976: 16

⁴³⁰ autori vestlus V. Lemmikuga 1998 – omaaegse tuletõrjeorkestri dirigendiga

sõlmida vastav kokkulepe, kus erinevate esinemiste puhul toetaks vastav organisatsioon orkestrit ning pillimehed kannaksid vastava organisatsiooni vormi.⁴³¹

Tallinna maleva puhkpilliorkestri esinemiste põhjal saab jälgida mitmeid esinemisvõimalusi väljapool oma mängukohustusi Kaitseliidu ees. Näiteks saadi kaheksa kuud peale orkestri moodustamist 1925. aastal pakkumine Võimlemise Seltsilt *Sport*, mille esimeheks oli kindral P. Lill: "...millistel tingimustel oleks orkester nõus mängima eelseisval hooajal meie liuväljal? Mängida tuleks neli korda nädalas. Äripäevadel 2,5 tundi ja pühapäeval neli tundi. Igal õhtul 15 meest".⁴³² Vastuskirjast selgus, et dirigent püüdis mängijate arvu suurendada, et pillimeestele lisateenistust saada. Ettepanek oli selline: "Teatame, et meie tingimused oleks 65 marka tunnist mehe pealt, misjuures mängijate arv Teie määrata jääks. Liuvälja tarvitajatele korraliku muusika pakkumise mõttes julgen Teile soovitada mitte just liiga väikest koosseisu tarvitada".⁴³³

Mõnel juhul tuli orkestril pidada läbirääkimisi esinemise suhtes linna-võimuga: "...Kindral Laidoneri- nimelise Invaliidide Kapitali Komitee palub Teid ilmuda kesknädalal, 22. mail 1929 kell 6 pl raekotta nõupidamisele 1. ja 2. juunil Komitee poolt korraldatavate pidustuste asjus, et selgitada, missugusel ajal Teie orkester tähendatud päevadel võiks pidustustel mängida. Allkiri: Linnapea".⁴³⁴

Kaitseliidu puhkpilliorkestritel tuli vältimatult osaleda ka matusetalitustel. Täpsed juhised orkestrile matusetalituse kohta sisaldusid 1934. aasta kodukorras § 429–441. Juhis kehtis Kaitseliidu liikmete matusetalituse kohta, kus mängiti loomulikult tasuta. Organisatsiooni mitte kuuluvate inimeste matusemuusika eest saadi organiseerijalt kokkuleppelist tasu. Tasustamise kord oli orkestrisiseselt põhikirjaga kindlaks määratud ja see sõltus mängijate jaotumisest kategooriasse vastavalt mängitava partii raskusele ning vastutusastmele. I kategooriasse kuulusid flötist, I klarnetist, I kornetist, I tenorimängija ning baritonimängija. II kategooriasse kuulusid II klarnetist, II kornetist, II tenorimängija, I altist ning mõlemad bassimängijad. III kategooriasse kuulusid II ja III altist, III tenorimängija ja trummimängijad.⁴³⁵

Peale organisatsioonivälistelt esinemistelt saadava rahalise tasu oli orkestrantidel nagu teistelgi kaitseliitlastel võimalus pälvida riiklikke autasusid. Autasustamise kord Kaitseliidus määrati kindlaks 1934. aastal Peastaabi ringkirjaga 8/9-s 12.XI 1934 ja see sisaldas ettekirjutust, kellele ja mis tingimustel omistatakse Kotkarist või Valgerist. Kotkarist annetati kaitseliitlastele, kes olid organisatsiooni liikmed olnud vähemalt 10 aastat – sealjuures arvuliselt annetati 0,1% antud üksuse kaitseliitlaste üldarvust. Valgeriste said kaitseliitlased taotleda peale 5-aastast teenistust ning neid annetati ühele protsendile üksuse kaitseliitlaste üldarvust.⁴³⁶

Pärnu maleva dirigent Johann Kask esitati Kotkaristi V kl. Teenetemärgi nominendiks 1938. aastal.⁴³⁷

⁴³¹ TMM f MO 258, s. 58, l. 9

⁴³² ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 45

⁴³³ ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 46

⁴³⁴ ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 21

⁴³⁵ Kaitseliidu muusikakomando põhikiri 1931: p 34

⁴³⁶ ERA f 2163, n. 1, s. 11, l. 138

⁴³⁷ ERA f 31, n. 5, s. 1883

3.4. Kaitseliidu puhkpilliorkestrite tegevus Soomes

Peale I Maailmasõda toimusid muusikas nagu teisteski eluvaldkondades suured muutused. Ilmusid raadio ja mitmesuguste koosseisudega segaorkestreid, kuid puhkpillimuusika jäi endiselt sõjalise tegevuse kindlaks koostisosaks. K. Karjalainen uurimusest Soome puhkpilliseptetimuusika kohta selgus, et just Kaitseliit oli selline organisatsioon, mis ei lasknud puhkpilliseptetimuusikal hääbuda. Kaitseliidu orkestrijuhtideks asusid tuntud puhkpillimehed ja septetimuusika viljelejad Hannes Konno, Axel Wirzenius, K. J. Vasama, Väinö Tuominen.⁴³⁸

Alates 1928. aastast loodi malevates peadirigendi ametikoht, kelle juhtimisel saadi ühendada varem eraldi esinenud väikesed septetilaadsed puhkpilliorkestrid vajadusel maleva suveorkestriks.⁴³⁹ Kohalikud väikeorkestrid mängisid kohalikel üritustel endiselt, kuid maleva suurüritustel nagu suvelaagrid, moodustati neist ühendorkester.

Septeti koosseisu kuulusid järgmised pillid: Es kornet, I B kornet, II B kornet, Es alt, B tenor, B bariton, Es tuuba., löökpillid *ad libitum*.⁴⁴⁰ Kui moodustati 10-liikmeline koosseis, lisati juurde üks alt, üks tenor ja üks B bass.

Johan Willgreni (1859-1931) initsiatiivil lisati juurde klarnetid ja löökpillid. 14-liikmeline orkester J. Willgreni ajal oli sellise koosseisuga: Es kornet, I ja II B kornet, I ja II B trompet, I ja II Es alt, I ja II metsasarv, I ja II tenor, B bariton, Es ja B bass ning 15. löökpillid.⁴⁴¹

Soome Kaitseliidu Peastaap tegeles organisatsioonis puhkpilliorkestrite moodustamise küsimuste, orkestrite repertuaari ja muude probleemidega alates 1919. aastast. Ühena esimestest lahendamist vajavatest küsimustest oli üksustele pidulike- ja paraadmarsside kindlaks määramine ja kinnitamine. Vastavasisuline aktiivne kirjavahetus toimus Peastaabi ja malevate vahel alates 1919. aasta kevadest. Et valikut kergendada ja võimalusel millestki eeskuju võtta, saadeti malevatele sõjaminister M. Thesleffi allkirjaga kiri sõjaväeosadele kinnitatud marssidest. Marsse oli nimekirjas 14.

Kaitseliidu Peastaap saatis sõjaväeorkestrite peadirigendile A. Apostolile mitu kirja (2.9.1919, 11.11.1919, 22.11.1919) palvega läbi vaadata Kaitseliidu poolt pakutud marsside loetelu ja noodid ning anda arvamus valitud marsside sobivuses malevate paraadmarssideks. 2. septembril 1919 saadeti teele seitse marssi, millele paluti nõusolekut kinnitamiseks ning kaheksa pala kohta paluti arvamust paraadmarsiks sobivuse kohta. Peale viimast meeldetuletust 22.11.1919 andis muusikakapten A. Apostol talle läbivaatamiseks saadetud marssidele positiivse hinnangu. Lõplik tolleaegne marsside loetelu, mis saadeti 20.5.1920 A. Apostolile kinnitamiseks oli järgmine:⁴⁴²

⁴³⁸ Karjalainen 1995: 117

⁴³⁹ Karjalainen 1995: 117

⁴⁴⁰ Karjalainen 1995: 118

⁴⁴¹ ibid

⁴⁴² Sk.Ye os.I b 1919 F 2

Kaitseliidu malev	Marsi pealkiri	Autor
Uudenmaa Lõunaosa	<i>Hangö Marsch</i>	
Uudenmaa Põhjaosa	<i>Nyt nouse suomalainen</i>	H. Klemetti
Pori	<i>Satakunnan marssi</i>	A. Palmgren
Häme	<i>Hämeen marssi</i>	A. Wirzenius
Kymenlaakso	<i>Kaikukohon laulu maamme</i>	
Viipuri	<i>Viipurin marssi</i>	Axel v. Kothén
Sortavala	<i>Laatokan marssi</i>	O. Merikanto
Lõuna-Pohjanmaa	<i>Vilppulan urhojen muistolle</i>	H. Klemetti
Kesk-Pohjanmaa	<i>Kun vaara uhkaa maatamme</i>	Rogert
Jyväskylä	<i>Ateenalaisten laulu</i>	J. Sibelius
Raahe	<i>Pohjanmaa</i>	L.J.G.Strähle
Kajaani	<i>Ämmän ärjyt</i>	H. Klemetti
Oulu	<i>Oulun sk-piirin kunniamarssi</i>	M. Similä
Pohjola	<i>Kymmenen virran maa</i>	J. Elfving
Kokku:	14	

Peale mõningaid muudatusi ja täiendusi jäid malevate paraadmarsside nimekirja sellised 18 marssi:

Kaitseliidu malev	Marsi pealkiri	Autor
Helsingi	<i>Helsingin sk. kunniamarssi</i>	K. Sundblad
Uudenmaa Lõunaosa	<i>Hangö marsch</i>	
Uudenmaa Põhjaosa	<i>Nyt nouse suomalainen</i>	H. Klemetti
Turu	<i>Auran vartio</i>	H. Klemetti
Pori	<i>Satakunnan marssi</i>	A. Palmgren
Lõuna-Häme	<i>Hämeen marssi</i>	A. Wirzenius
Kymenlaakso	<i>Kaikukohon laulu maamme</i>	
Viipuri	<i>Viipurin marssi</i>	A. von Kothén
Sortavala	<i>Laatokan marssi</i>	O. Merikanto
Mikkeli	<i>Mikkelin pataljoonan paraatimarssi no:1</i>	
Joensuu	<i>Karjalaisten laulu</i>	E. Palander
Lõuna-Pohjanmaa	<i>Vilppulan urhojen muistolle</i>	H. Klemetti
Kesk-Pohjanmaa	<i>Keski-Pohjanmaan Suojeluskuntapiirin kunniamarssi</i>	A. v. Kothén
Jyväskylä	<i>Ateenalaisten laulu</i>	
Raahe	<i>Pohjanmaa</i>	L. Sträle
Kajaani	<i>Ämmän ärjyt</i>	H. Klemetti
Oulu	<i>Oulun suojeluskuntapiirin kunniamarssi</i>	M. Similä
Pohjola	<i>Kymmenen virran maa</i>	J. Elfving

1. septembril 1919 saadetud kirjas olid Jyväskylä maleva marssideks kaks ettepanekut: *Suojeluskuntalaisen laulu* (E.v.Gräutlein) ja J. Pohjanheimon *Suojeluskuntamarssi*, kuid lõppnimikirjas oli siiski J. Sibeliuse *Ateenalaisten laulu*. A. Apostolile läbivaatamiseks saadetud palad olid kas häälele klaveri saatel, või meeskoorile klaverisaatega nagu Viipuri maleva marss. Mõne maleva marsid – Oulu ja Häme – olid laulud puhkpillisepteti saatel. Tollasesse septetti kuulusid: Es kornet, I ja II B kornet, alt, B tenor, B bariton, Es bass, suur ja väike trumm nagu oli Oulu maleva marsi puhul, mille autor oli Matti Similä ja sõnade autor Toivo Kaitera. Häme maleva marsi *Lahden sk-nnan kunniamarssi* saateorkestrisse kuulus Es kornet, I ja II B kornet, alt, tenor, bariton, Es ja B bass.⁴⁴³

Mõni marss ei sobinud A. Apostoli arvates üksuse pidulikuks marsiks – äraütlemine oli karm. Näiteks toimiti nii Heikki Leinoneni marsiga *Marssi vapautemme vartijaille* op. 29, nr. 5, mis oli ühehäälnelise laul klaverisaatega, kirjutatud 18.4.1918, sõnade autor Kaarlo Herhi. Sõjaministeriumi kiri Kaitseliidu Peastaabile nr.1058 30.augustist oli selline:

“Kirjelmän No 2302.19.S.1. johdosta ilmoitan, että myötäliitetyn Heikki Leinosen marssin olen jo aikasemmin tarkastanut ja alarvoisena hylännyt. Se ei siis antane aihetta mihinkään toimepiteisiin”. (kirja kohta teatan, et kaasa saadetud H. L. marssi olen juba varem läbi vaadanud ja kõlbmatuks tunnistanud. See ei anna mingit põhjust edaspidiseks tegevuseks)⁴⁴⁴

Kuid Heikki Leinonen Sortavalast ülendati hiljem siiski Kaitseliidu Peastaabi käskkirjaga muusikaohvitseriks 21.10.1924.

Seega olid enamikule malevatest paraadmarsid kinnitatud 1920. aasta esimeses pooles. Huvitaval kombel ei olnud ükski malevas tegutsenud orkestridirigent saanud hakkama oma malevale paraadmarsi loomisega – arvatavasti marsse oma tarbeks küll loodi, kuid A. Apostol ei pidanud neid paraadmarsiks kinnitamise väärilisteks.

Eestis polnud vaadeldaval ajavahemikul üksustele tsentraliseeritud korras Peastaabi poolt paraadmarsse kinnitatud – algul polnud mänguvõimelisi orkestreid ning dirigentide loomingulised katsetused poleks paraadmariks sobinud. Kuid Harju maleva dirigendi Villem Aru marssi *Rävaler* mängiti alates 1938. aastast maleva pidulikel tähtsündmustel.⁴⁴⁵

Nii Soomes kui Eestis asusid peale Vabadussõda varem sõjaväeorkestrites mänginud mehed mitmesugustel põhjustel harrastusorkestritesse, sealhulgas ka Kaitseliidu orkestritesse. Need kogenud mängijad tekitasid õigustatud küsimuse orkestrite kunstilise esinemistaseme kohta. Leiti, et pealinnas peaks üks Kaitseliidu orkester esinema alati tiptasemel ning seda võib saavutada vaid elukutseliste mängijate värbamisega orkestrisse, kuid professionaalsete mängijatena tahtsid nad töö eest tasu.

⁴⁴³ Sk.Ye. os.I b , muusikiasiat, kunniamarssit 1919–1921, 2, F 2

⁴⁴⁴ ibid

⁴⁴⁵ TMM f MO kataloogimata materjal

Näiteks tegi Helsingi Kaitseliidu Ikämiespataljoona nr.19 (veteranide pataljon) juhatus 19.juunil 1920.a. ettepaneku Helsingi Kaitseliidu juhatusale IP orkestri mängijatele tasu maksmise otsustamine jätta pataljoni juhtkonna hooleks. 8. juunil 1920 oli IP nr. 19 orkestri juhatus oma kirjas pataljoni juhtkonnale põhjendanud, miks ja kui palju pillimeeste ning orkestri ülalpidamiseks raha kulub. Selgituskirjast selgus, et Peastaabist pole tulnud käskkirja selle kohta, et mängijatele ei tohi palka maksta tehtud töö eest. Väideti, et sõjaväeski saab iga mees palka vastavalt võimetele – pealegi makstakse palka pataljoni enda eelarvest, millest osa on saadud pidude korraldamisest. Tasustamise osas arvestati K. Särkilahti ettepanekuga, mille kohaselt dirigent sai 100 mk kuus harjutusaegade eest ja mängijatele maksti 10 mk tunnist. Lühemaid esinemisi tasustati eraldi vormistatud lepingu alusel. *Orkestris oli ka mitteprofessionaale, kellele mängu eest palka ei makstud.* Elukutselised mängijad kuulusid Muusikaseltsi (Soitannollinen seura), kellega oli tehtud aastane kokkulepe mängutundide osas ning kokkulangevuse puhul oma töö ja Kaitseliidu orkestri mängude korral pidid nad ise leidma endale asendusmängija.

Kirja lõpuks oli väga tore järeldus:

“kokonaan vapaehtoisista voimista kokoonpantu soittokunta on toimikunnan mielestä mahtodon saada toimeen. Aluksi ehkä voi saada joukon nimiä luetteloihin, vaan soittajien opetus veisi paljon aikaa, torvien ja muiden välineiden ostaminen vaatisi paljon rahaa ja kuitenkin ei koskaan olisi varmaa, että saisi riittävän määrän miehiä kokoon tarvittaessa”. (Täielikult vabatahtlikest koosnevat orkestrit on võimatu moodustada. Alguses võib-olla saaks teatud arvu mehi nimekirja küll, kuid mängijate väljaõpe võtaks palju aega, pillide ja muude vajalike tarvikute ostmine võtaks palju raha ning sealjuures ei saa sugugi kindel olla, et vajalikul ajal vajalik arv mängijaid kokku saaks)⁴⁴⁶

Selline oli 1920. aastal IP nr. 19 orkestri juhatus nägemus Kaitseliidu orkestri olemusest, mänguvõimest ja tulevikuperspektiividest.

Pealinnas oli piisavalt elukutselisi pillimehi ning seetõttu sai kerge vaevaga Kaitseliidu orkestri tööle rakendada, kuid maapiirkondades oli olukord muidugi erinev. Et juurde tekitada uusi puhkpilliorkestreid lisaks olemasolevatele tuli just nimelt osta uusi pille, muretseda vastav repertuaar ja hakata noori, Kaitseliidu tööst huvitatud mängijaid välja õpetama.

Orkestri moodustamise sooviga pöördus Gunnar Hjelt Oulu maleva Kittilä kompaniist 8.4.1919 otse sõjaväeorkestrite peadirigendi A.Liljeströmi poole, soovides asutada puhkpilliseptetti. Abi sooviti saada pillide ja kahe pillimängu oskava isiku osas. Juhul kui pille ja pilliõpetajad lubatakse, hakkab kompanii taotlema selleks raha kohalikult metsafirmalt. Vastuskiri tuli Kaitseliidu Peastaabist ja selles soovitati pillide ostmiseks raha taotleda metsafirmalt, pillid tellida Peastaabi kaudu ning pädev dirigent leida Oulust. Ja üldse tulnuks kõigis Kaitseliidu tööd puudutavates küsimustes pöörduda ikka oma maleva staabi poole.⁴⁴⁷

⁴⁴⁶ Sk.Ye. osasto 1b, musiikkiasiat , 2, F 2

⁴⁴⁷ Sk.Ye. os. I b, musiikkiasiat, 2, 1919 F 2

Puhkpillimuusikat ei peetud Kaitseliidus prioriteetseks tegevuseks, kuid ilma selleta ei saadud siiski kuidagi toime – pealegi oli antud käsk puhkpilliorkestrid moodustada. Kuidas, mil moel ja milliste vahenditega puhkpillimuusikaharrastust Kaitseliidu üksustes realiseeriti selgus malevkondade kroonikatest.

Kõigist tol ajal tegutsenud üksustest pole kroonikaid avaldatud, kuid mõnest on. Vähesel määral leidis puhkpillimuusika-alase tegevuse kohta informatsiooni malevate ajalehtedes. Teavet tollastest orkestritest ja orkestrimuusikast sai kaasaegsete pillimeeste meenutustest.

Kaitseliidu majanduslik olukord sundis algaastail orkestreid raha teenimise eesmärgil korraldama mitmesuguseid peoõhtuid – riigipoolse dotatsiooni mehhanism oli alles väljakujunemisfaasis. Rahalise sissetuleku saamiseks korraldati Helsingi Ikämiespataljoona nr. 19 (veteranide pataljonis) perekonnaõhtuid ja rahakorjandusi orkestri-meestele mängu eest maksmiseks. Orkestri toimkonnale laekus sel viisil raha alates esimesest perekonnaõhtust 27. novembrist 1919 kuni 1924. aasta lõpuni. Lisaks kasutati pataljoni liikmemakse orkestri toetuseks ja üüriti paari aasta jooksul välja girlande-vanikuid teistele pidu korraldavatele üritajatele. Kahjuks lahkus 1922. aasta algupoolel dirigent K. Särkilahti, misjärel ka orkester lagunes. Pataljon otsustas 6.4.22. moodustada uue orkestri, kuhu võeti vanast orkestrist seitse meest ja 11 meest Sinise Rügemendi orkestrist. Dirigendiks palgati 250-margase kuutasuga J. Pulkkinen. Oy Westerlundi ärist osteti 10 puhkpilli, noote jm vajalikku. Hoolas harjutamine toimus Soome Lütseumi ruumes ning orkester esines edukalt pataljoni üritustel ja peoõhtutel, kusjuures iga ürituse rahaliselt sissetulekult laekus 10% tulu orkestrikassasse. Dirigent J. Pulkkinen töötas orkestriga 1924. aasta 30. maini. Seejärel asus orkestrit juhatama 400-margase kuutasu eest Paul Salminen. Mõlema dirigendi ajal hakkasid orkestri-liikmed lahkuma, nii tuligi vahel esinemiseks palgata lisajõude. Tagajärjeks oli, et pataljon otsustas 1925. aasta oktoobris orkestri likvideerida. Pealegi oli mitmeid juhuseid, kus orkester pidi marssima maleva ees, mitte pataljoni ees – seetõttu tehti ettepanek viia orkester hoopis maleva alluvusse. 3. mail 1926 anti orkestri varad (10 pilli, 1 paar taldrikuid, 1 basstrumm, 10 noodipulti ja orkestri noodid) üle Helsingi maleva staabile ja saadi selle eest 18 000 marka. Olukorda kirjeldanud K. A. Wideniuse andmetel marssisid pataljoni kompaniid sestpeale harjutustele ja tagasi rivilaulu saatel.⁴⁴⁸

Muusikaharrastuse tase ja ulatus polnud kõigis Kaitseliidu malevates kaugeltki ühesugune – see sõltus suuresti diplomeeritud muusikaohvitseride arvust malevas. Näiteks oli Põhja-Häme malevas kaks muusikaohvitseri – Aarne Maksinen (1926) ja Aaro Alhstedt (1928), kellest viimane sai malevaorkestri peadirigendiks 1928. aastal. Peadirigent käis puhkpilliorkestreid 1929. aastal – neid oli malevas kaheksa – kohapeal nõustamas.

Enne peadirigendi ametikoha kehtestamist oli orkestriliikumine malevaüksustes ebasüstemaatiline ning mänguind ja orkestrite moodustamine peatunud. 1929. aastast kehtestati malevas puhkpilliorkestritele miinimumprogramm, mida pidid kõik orkestrid

⁴⁴⁸ Helsingin Sk Ikämiespataljoona 1929: 111–114

rahuldavalt mängida suutma. Maleva 10. juubelikontserdil 22.6.1930 osales kokku 34-meheline koondorkester ja 250-meheline ühendmeeskoor. Muusikaline tegevus hoogustus ning 1931. aasta suvelaagris osales 37-meheline koondorkester. Orkestri mängutaset peeti nii kõrgeks, et koondorkestriga sooritati kontsertringreis maakonnas. Esineti Pälkänes, Valkeakoskis, Toijolas, Ruovesis, Vilppulas, Orivesis ja Kangasalas. Publiku huvi oli suur ning see oli Kaitseliidu tööle suurepärase reklaam. Järgmistel aastatel saadi reklaami tulemusel ühendorkestrisse juba üle 50 mängija.⁴⁴⁹

Kaitseliidualases kasvatustöös oli puhkpillimuusikal küllalt oluline osa ja seetõttu püüti igas malevas või ka väiksemas üksuses sõjaväe eeskujul puhkpilliorkestreid moodustada. Väikestes maakohtades oli põhiprobleemiks mängijate puudus või varemeksisteerinud orkestrite segav mõju, mis ei võimaldanud Kaitseliidule oma orkestrit moodustada.

Erandiks ei olnud Põhja-Häme malevas ka Pälkäne, kus juba sajandi algusest tegutses tuletõrjorkester, millel olid tugevad traditsioonid nii marsimuusika kui meelelahutusmuusika pakkumises. Kaitseliidule oma puhkpilliorkestri moodustamisest ei tulnud midagi välja ja kaitseliitlaste valduses olevad pillid üritati 1924. aastal tulutult maha müüa. Tegelikult ei olnud vajadustki Kaitseliidu alluvuses oleva orkestri järele, sest osa kaitseliitlasi mängis tuletõrjorkestris ja see orkester kattis arvatavasti Kaitseliidu muusikavajadused. Olukord muutus Kaitseliidu kasuks peale maleva peadirigendi Aaro Ahlstedti inspekteerimiskäiku Pälkänesse. Malevkonna juhtkonda kohustati orkestrit taaselustama. Osa pille oli veel staabis alles ja loodava orkestri juhiks planeeriti Arvi Rohola, kes Vabadussõja ajal mängis Korsholmi sõjaväeorkestris. Kuid ikka ei saadud orkestrikoosseisule vajalikku mängijate arvu (septett) kokku. Laenati pille Onkkala Tuletõrjorkestrist ja vahelpeal püüti tuletõrjorkestrisse kuuluvatest kaitseliitlastest eraldi ainult Kaitseliidule oma tarbeks orkester luua. Vaatamata suurtele jõupingutustele 1931. aastal Pälkänes Kaitseliidu puhkpilliorkestrit polnud. 1934. aastal otsustas malevkonna juhtkond osta malevkonna orkestri jaoks pillid Onkkala Amatöörorkestrilt, kuid siingi jõudis Tuletõrjeselts ette ja ostis ise need pillid ära. 1938. aastal lõppes Pälkänes Kaitseliidu orkestrimoodustamise vaevaline tegevus. Orkestriga ebaõnnestumine ei nurjanud Pälkänesse Kaitseliidu laulukoori asutamist. Koor tegutses aastatel 1934 kuni 1939 dirigent Yrjö Allase juhtimisel.⁴⁵⁰

Väikestes maa-asulates kasutati tihtipeale vajadusel teisi kohalikke orkestreid Kaitseliidu muusikaüritustel, kuid suuremates asulates oli selline teguviis ilmselt Kaitseliidu mainet kahjustav tegevus – auasi oli asutada oma üksusele orkester. Kui Kaitseliidu orkester koosnes näiteks tervikuna raudteelastest nagu Riihimäkis, siis kujunes probleemiks meeste osavõtt orkestriproovidest ja esinemistest vahetustega töökohustuste tõttu.⁴⁵¹ Kui orkestrisse sattusid mängima lisaks raudteelastele ka teiste elukutsete esindajad, oli olukord lahendatud. Näiteks koguti Lapis Kaitseliidule

⁴⁴⁹ Tienari 1943: 431–433

⁴⁵⁰ Satamo 1997: 1965–1968

⁴⁵¹ Salminen 1999: 91

vajaminevateks üritusteks mängijaid teistest kohalikest orkestritest ja “moodustati” selleks puhuks niiöelda Kaitseliidu orkester.⁴⁵²

Kesk-Pohjanmaa maleva Kalajoki malevkonnas ei saanud Kaitseliidu orkester Pasi Eskola mälestuste kohaselt pikemat eluõigust. Kalajoki Noorsooseltsil oli orkester asutatud 1903. aastal, kuid vahepeal selle tegevus mitmeks aastaks vaibus. Kaitseliit loodi Kalajokis 1917. aastal ning endine Noorsooseltsi orkester muutus Kaitseliidu orkestriks 1923. aastal. Kesk-Pohjanmaa maleva orkestrijuhth Teppo Jalkanen käis Kalajokil inspekteerimas-õpetamas, kuid 1930. aastate algul Kaitseliidul orkestri tarbeks enam raha polnud ning orkester siirdus tagasi Noorsooseltsi alluvusse. Aastatel 1933–36 oli dirigendiks endine tsaariarmee sõjaväeorkestrant Olli Saukkonen. Hiljem juhatasid Kalajoki Noorsooseltsi orkestrit endine Karjala kaardiväeorkestri orkestrant Sulo Kortteinen ja seejärel Eino Leppälä.⁴⁵³

Varsinais-Suomi malev oli soodsa geograafilise asendi – pealinnade lähedus – tõttu mõnevõrra paremas olukorras puhkpillimuusika harrastuse seisukohast kui pealinnast kaugemad malevad. Maakonnas oli tegutsenud enne Kaitseliidu orkestrite moodustamist nii tuletõrje, noorsooseltside ja tehaste orkestreid, lisaks veel Turu Jäägripataljoni elukutseline puhkpilliorkester. Kaitseliidu alluvusse loodavad puhkpilli-orkestrid olid nagu mujalgi vaskpilliseptetid, mis enamjaolt varem kohapeal tegutsenud, seetõttu jõuti Kaitseliidu algusaastail nii kiiresti luua Kaitseliidu alluvusse orkestrid Muurlas 1918., Mynämäel, Maskus ja Paimios 1919., Alastaros ja Loimaas 1920. aastal. Kokku oli sõdadevahelisel perioodil Varsinais-Suomi malevas tegutsenud 17 orkestrit – mõned pikemat, mõned lühemat aega. Tegutsenud orkestrite nimekirja kuulusid Alastaro, Halikko, Karinainen, Kisko, Laitila, Lieto, Loimaa, Lokalahti, Masku, Muurla, Mynämäki, Paimio, Raisio, Salo-Uskela, Uusikaupunki, Vehmaa ja Yläne. Maleva paraadmarsiks sai 1921. aastal J. Sibeliuse kirjutatud *Auran vartio*, sõnad Heikki Nurmio. Kogu perioodi jooksul tegutses Paimio orkester Ahto Aaltoneni juhatusel, kes oli mänginud omal ajal A. Apostoli käe all Soome Valgekaardi orkestris. Orkestrite eluiga sõltus eelkõige pädeva dirigendi ning innustunud eestvedaja olemasolust; vastupidisel juhul oli olukord trööstitu või lootusetu. Orkestrantidele oli suureks stiimuliks maleva suvelaagrisse ühendorkestrisse päässimine. See nõudis tugevat ja süsteemset harjutamist. Esimene Kaitseliidu puhkpilliorkestrite ühis-esinemine toimus 1926. aastal Naantali maakonnapeol, kus ühendorkestris mängis kokku 43 meest, dirigeeris Johan Skrabb Pori rügemendiorkestrist.⁴⁵⁴

J. Skrabbist sai Turunmaa maleva peadirigent aastast 1928. Maleva koondorkestris olid esindatud Laitila, Loimaa, Martila, Naantali ja Yläne pillimehed. Viiest orkestrist kokku 43 mängijat – ilmselt polnud tase kuigi rahuldav, sest maleva ajalehes *Varsinais-Suomen Vartio* tehti puhkpillimuusika taseme kohta tõsisaid etteheiteid.

Väinö V. Virtanen (Loimaa orkestri dirigent) nõustus 1931. aastal maleva puhkpillimuusikale tehtud etteheitedetega, et uute orkestrite moodustamise asemel tuleks

⁴⁵² Koskinen 2006: 22

⁴⁵³ Kiri Pasi Eskolalt 26.9.2004

⁴⁵⁴ Mikkola 1994: 503–505

vanu tegutsemiskõlblikena hoida ja nende esinemistaset tõsta. Olukord hakkas peale kriitilist tähelepanujuhtimist vähehaaval paranema. Tauno V. Karttunen tegi ettepaneku hakata korraldama orkestritele harjutamise otstarbel regulaarseid koosmängimisi. Aastatel 1932–1934 oli maleva peadirigendiks Hilmer Larko, kes moodustas koos Eino Narva, T. Valsta ja Väinö V. Virtaneniga maleva muusikatoimkonna, kes hakkas muusikalist tegevust malevas koordineerima. 1934. aastaks jõuti juba arvestatavate tulemusteni, nimelt esines suvepidustustel üle 100-meheline koondorkester, kuhu kuulusid Alastaro, Halikko, Karinainen, Laitila, Lieto, Loimaa, Marttila, Naantali, Paimio, Pöytyä, Raisio, Salo-Uskela, Uusikaupunki ja Yläne mängijad. Regulaarseid õppusi pillimeestele hakkas juhtima Karl Särkilähti Pori rügemendi orkestrist.⁴⁵⁵ Ta oli Helsingi Ikämiespataljoona nr. 19 dirigent aastatel 1919–1922.

Juhani Heinonen on toimetanud 1985. aastal väljaande *Puhallinmusiikkia Loimaalla sata vuotta (Sada aastat puhkpillimuusikat Loimaal)*. Teiste orkestrite seas tutvustati ka Kaitseliidu orkestri tegevust sõdadevahelisel perioodil. 1922. aastal oli orkestri koosseis traditsiooniline vaskpilliseptett, 1932. aastal mängis samuti 12-liikmeline vaskkoosseis, puupille polnud. Dirigentidena tegutsesid aastatel 1920–1923 Pekka Perho, kes omal ajal oli juhatanud Sortavala Tuletõrjeorkestrit. 1923. aastast juhatas orkestrit Lunden ja 1924. aastast Väinö V. Virtanen, kes koolipõlves oli muusikaõpetust saanud Heinola orkestris. Vabadussõja ajal mängis V. Virtanen samuti orkestris ja hiljem läbis muusikaohvitseri koolituse, olles seega õige inimene 1925. aastast Kaitseliidule kuulunud puhkpilliorkestrit (vaskseptett) juhatama. Tegusale orkestrile leidis alati mitmekesist rakendust. Tuli osa võtta Kaitseliidu üritustest, sealhulgas suvelaagritest, orkestri oma pidudest, millest saadi raha pillide ja nootide muretsemiseks, ühiskontsertidest teiste Loimaal tegutsevate orkestritega. Orkesteri traditsiooniks kujunes alates 1925. aastast volbripäeva hommikukontsert.⁴⁵⁶

Laitila puhkpillimuusikast enne II Maailmasõda on Jukka Vehmas kirjutanud 1983. aastal uurimuse, mis on avaldatud Turu ülikooli etnograafiateaduskonna väljaandes.

Mõnes paikkonnas, eriti pealinnast kaugel, polnud piisavalt valikuvõimalusi puhkpillimuusika kuulamiseks ega harrastamiseks. Näiteks teatas *Pohjan Mies* 1925. aastal, et peale seda, kui D. Pellonpää Kaitseliidu Peastaabist käis Oulujoki puhkpilliorkestrit nõustamas, saavutas orkester juba sellise mängutaseme, et julges esinemiskutseid vastu võtta. Julgustati teisi oma maleva üksusi pidude läbiviimisel tellima Oulujoki puhkpilliorkestrit. Kogu õhtu eest sooviti tasu 300 marka, lisaks pillimeeste sõidukulud ja toitlustamine. Tellimisi oodati kaks nädalat enne ürituse toimumist – see aeg kulus esinemiskava koostamiseks ning transpordi muretsemiseks. Tellida sai Hj. Kurkelalt, Oulun Rautateollisuus o/y-st. Orkester ootas kutseid ka Noorsoo ja muude seltside peoõhtutel esinemiseks.⁴⁵⁷

Oulus oli 1920. aastatel ka sõjaväeorkester ning seetõttu maleva ajalehes eriti oma orkestritest juttu pole. Olukord muutus paremaks, kui 16.11.1928. sai muusika-

⁴⁵⁵ Mikkola 1994: 506

⁴⁵⁶ Puhallinmusiikkia Loimaalla sata vuotta 1985: 25–28

⁴⁵⁷ *Pohjan Mies* 1925, nr. 2, lk 129

ohvitseriks ja maleva orkestripealikuks O. Tawast, kes oli ühtlasi maleva ajalehe *Pohjan Mies* tegevtoimetaja. 1920–1928 tegutses ajalehe andmeil ainult mõni üksik orkester (Oulujoki, Kuusamo) ja ega laulukooresi rohkem polnud, ainult neli. 1927. aasta suvelaagris oli Liminka orkester, kes uuel hooajal aktiivselt tööle hakkas – parandati pillid ning tehti kolm korda nädalas proove, et esineda peoõhtutel ja anda ka iseseisev kontsert.⁴⁵⁸ Ajalehe *Pohjan Mies* tegevtoimetaja O. Tawast kirjutas maleva muusika-harrastustest artikleid nii 1924. kui 1925. aastal – nendes juhiti tähelepanu segapilli-orkestrite ja laulukooride moodustamise vajadusele malevaüksustes.

Mälestusi Raahe maleva suvelaagritest ja orkestriharjutustest kirjutas Martti Kantola, kes mängis 1936. aastal Oululaineni asulas moodustatud Kaitseliidu poiste orkestris. Mängiti septetikoosseisuga ning proove tehti kaks korda nädalas. Mängu-oskuse kasvades saadi mitmeid esinemisvõimalusi, sest publikul oli puhkpillimuusika kuulamise võimalusi sel ajal napilt. Kaitseliidu noorteorkester võttis osa piirkonna noorsooseltside kahepäevastest suvepidudest. Esineda tuli nii päevasel pidustusel kui õhtusel peoõhtul. Orkestripoistel oli oma vormiriietus ja mängutundide eest said nad tunnustustunde – täiskasvanud kaitseliitlased sai harrastustunde. Tunnustusmärke saadi kogu Soome ulatuses 1600, Raahe malevas saadi 36 I klassi tunnustusmärke. Martti Kantola tunnustusmärgi number oli 32.⁴⁵⁹

Kaitseliidu sisulise töö tähtsaks osaks ühiskonnas oli aatelse kasvatustöö korraldamine riigis. Selleks sobisid üksustele annetatavate lippude õnnistamised, Vabadussõja aastapäevade tähistamine, au- ja mälestussammaste avamised, kaitse-liitlaste ja Lotta Svärd liikmete pidulikud vandetöötuste andmised, medalite jm aumärkide omistamised. Kaitseliit osales mõnikord abijõuna (orkestri esinemine ja/või üritusel korra pidamine) kohalikel põllumajandusnäitustel. Kaitseliidu üritused olid suunatud laiemale kuulajaskonnale ning kandsid samaaegselt reklaami pitserit.

Kuidas Kaitseliidu poolt organiseeritud üritust heal tasemel korraldada, seda kirjeldati malevate ajalehtedes juba 1924. aastal. Toimetajapoolsed tõlgendused olid veidi erinevad, kuid üldjoontes juhiti tähelepanu järgmistele asjaoludele:

- a) teha kindlaks aeg, mis kõige enam sobib publikule;
- b) peo algus olgu eelnevalt kuulutuses märgitud ja algus olgu täpne;
- c) erinevate esinejate puhul hoolitsetagu selle eest, et kõik esinejad oleksid õigeaegselt kohal;
- d) esinejad ei tohi minna lavale saali tagant otsast, vaid esireast või lava kõrvalruumist;
- e) esinemise ajal suletagu uksed ja keelatagu igasugune segav liikumine;
- f) vaheaeg määratagu kindla pikkusega ja sellest peetagu kinni;
- g) purjus inimesed tuleb peolt eemaldada, hoolimata sellest, kas nad segavad eeskava või mitte;
- h) vabaõhuüritusel tuleb lava paigutada nii, et publik ei oleks lava taga või külgedel;

⁴⁵⁸ *Pohjan Mies* 1928, nr. 10, lk 202

⁴⁵⁹ Kiri M. Kantolalt 21.09.2004

- i) kui peol tegutseb ka puhvet, siis see peab asuma piisavalt kaugel, et jutuvada ei häiriks esinejaid ja publikut;
- j) kui peoga samaaegselt peetakse spordivõistlusi, tuleb veenduda, et ergutus-hüüded ja ovatsioonid ei segaks esinejaid;
- k) alati tuleb määrata peokorraldaja ning kindlustada talle piisavalt abijõude ja nende ülesanded konkreetselt formuleerida;
- l) kaitseliitlastele on pidudel vormi kandmine kohustuslik⁴⁶⁰

Oma osa aatellisse kasvatustöösse andis kindlasti üksuste marsside kasutamine kohalikel pidulikel üritustel. Malevate marsid olid kinnitatud Kaitseliidu Peastaabi poolt, kuid väiksemate üksuste marsid olid kohalike autorite looming, mida kasutati kohalike tähtsündmuste ilmetamiseks. Näiteks oli Lahti malevkonnal oma marsilaul, mille autoriks olid Toivo Saarenpää, sõnad kirjutas A. Tuohinto.⁴⁶¹

Orkestrimuusikal oli Lahtis mitmekesine ajalugu. 1904. aastal loodi Lahtisse Muusikaõprade ühing ning alates aastast 1908 tegutses Lahtis ka raudteelaste puhkpilliorkester. 1912. aastal muutus Muusikaõprade ühing Muusikaseltsiks. 1917. aastal muutus Lahti Muusikaseltsi orkester (asutatud 1904) Kaitseliidu orkestriks. Esimene dirigent oli Axel Wirzenius, kes komponeeris üksusele oma marsi, millest hiljem sai Lõuna-Häme maleva pidulik marss. 1919. aastal asus Wirzenius Tamperele ning dirigendiks sai mitmeteks aastateks raudteelane ja klarnetist L. I. Grönlund.⁴⁶² Peale 1917. aastat esines orkester vajadusel kas Muusikaseltsi, raudteelaste või Kaitseliidu vormis – sõltuvalt sellest, millise organisatsiooni poolt korraldatud üritusel mängiti. 1920. aastatel loobuti Muusikaseltsi vormist. Omaaegse Lahti Kaitseliidu orkestri pillimehe Urpo Jokela meenutustest selgus, et 1930. aastail juhatas orkestrit Almos Maattola, Hollola köstri poeg ning mitmekülgne muusikamees, kes tegi oma orkestri tarbeks mitmeid arranžeringuid. Lahti Kaitseliidu orkester oli tüüpiliselt septetipõhine koosseis koos löökpillidega, kus mängijate arv pillide dubleerimisel küündis 20-ni, vahel enamgi; kasutati ka paari klarnetit ja trombooni. Pillimehed oli enamuses endised elukutselised sõjaväeorkestrite mängijad, mis omakorda võimaldas esitada veatult ka nõudlikumat repertuaari. Mängijatest oli mitmeid Tampere Suurtükirügemendist, mõned Turu Laevastikuorkestrist ja Lahti Suurtükirügemendist. U. Jokinen pidas Lahti Kaitseliidu puhkpilliorkestrit üheks parimaks omataoliste hulgas. Paikkondades, kus oli Kaitseliidul suurtükiväe üksus, saadi pidulikule sündmusele tähelepanu juhtimiseks lasta aupauke nagu toimiti Lahtis 1928. aastal seoses Lahti vabastamise 10. juubeliga – loomulikult heisati selleks puhuks ka riigilipud. 1922. aastal tegutses Lahtis lühiajaliselt Kaitseliidu noorte puhkpilliorkester, kuid see lakkas tegutsemast ning 1923. aastast jäi tegutsema täiskasvanute orkester. Teada on, et 1930. aasta novembrist asus Kaitseliidu orkester uuesti harjutama (ilmselt oli vaheaeg seotud dirigentide vahetusega) ning aasta lõpul osaleti kahel oma üksuse üritusel.⁴⁶³ Oma üksuse orkestri esinemine lisas alati osalejatesse reibast meeleolu ning huvitatust

⁴⁶⁰ *Pohjan Mies* 1924, nr. 4, lk 54; *Nuijasoturi* 1924, nr. 12, lk 2

⁴⁶¹ Kauranne 1996: 70

⁴⁶² Jokinen 2004

⁴⁶³ Kauranne 1996: 74

Kaitseliidu tegevuse vastu – tuttavate inimeste esinemine polnud enam pelgalt anonüümne muusika kuulamine/vaatamine.

Orimattila malevkonnale kirjutas marsi Toivo Silvonen, sõnad Anna Kaitila. T. Silvonen sündis 1882. aastal Koskis Häme läänis ning oli Kuivannos kooliõpetaja aastatel 1906–1922. Seejärel asus T. Silvonen elama ja tööle Lahtisse. 1924. aastal asutas ta Lahti segakoori ning oli Lahti meeskoori dirigent aastatel 1923–1930.⁴⁶⁴

Satakunna maleva puhkpilliorkestrite tegevuse kohta kirjutas maleva ajaleht *Satakunnan Karhu* 1925. aastal, et malevas oli 30 puhkpilliorkestrit. Maleva suvelaagrist (25.6–5.7.25) võttis osa 15 orkestrit, kellele anti seal erialast väljaõpet. Parim orkester malevas tol ajal oli Pori malevkonnal. 1925. aasta maikuu toimunud Kaitseliidu uue lasketiiru avamisel mängis orkester oma maleva marssi. Pori meeskoor asutati 1920. aastal ning see oli kogu sõdadevahelise perioodi Kaitseliidu välja-paistvamate kooride hulgas.

1925. aastal toimunud suvises öppelaagris (need olid juba 4. laagripäevad) osales üle 50 pillimängija ning üldjuhiks oli muusikaohvitser Fröberg.⁴⁶⁵

Pori lähistel asuvas Noormarkus tegutses puhkpilliorkester 1884. aastast. Orkestriloomise initsiaator ja esimene dirigent oli insener Uno Tallqvist ning rahastaja kaubandusnõunik Antti Ahlström. Aastatel 1884-1907 toimusid harjutused tehasekoolis ning alates 1907. aastast vastvalminud tuletõrjehoones. Vahepeal oli dirigendiks kantor J. F. Ollinen. 1902. aastal saadi Antti Ahlströmi poja Walter Ahlström rahastamisel uued Kruspe-tehase pillid. Antti Ahlströmi pojad Walter ja Rafael töid Euroopa-reisidelt kaasa uusi klaverinoote, mida dirigent A. J. Tuukanen seadis mängimiseks puhkpilliseptetile. Hoolsa harjutamise tulemusena sai orkester Satakunna laulupidudelt mitmeid esikohti. Vabadussõjas hukkus kaks orkestriiliiget, ka Rafael Ahlström. Noormarku orkestrit on peetud tehaseorkestriks, kuid tegelikult see nii ei olnud. Pillid olid tehaselt, kuid Noormarku Puhkpilliorkester oli iseseisev. Kaitseliidu alluvuses oli Noormarku orkester lühikest aega 1919. aastal, jäädes sealpeale ikka Noormarku Puhkpilliorkestriks.⁴⁶⁶

Kainuu maleva ajalehe *Kainuun Sissi* andmetel oli 1920.–1930. aastail olukord maleva muusikaelus üsna kesine. Oma organisatsioonile ei suudetud peale Vabadussõda kuidagi luua ei orkestreid ega koore. Kaitseliidu üritustel nii Kajaanis kui Sotkamos kasutati küll laulu ja muusikat, kuid seda esitasid muud kohalikud muusika- ja lauluseltsid. Põhjuseid loetleti – pikad vahemaad, majanduslik surutis, rasked transpordiolud. Need olid küllalt arvestatavad põhjused, kuid hea tahtmise korral ületatavad.

Peale 1928. aasta Helsingis toimunud malevate orkestrijuhtide nõupidamist hakati Kainuu malevas energiliselt orkestrite loomisega tegelema. Malevapealiku päevakäsuga nr. 10-29/1929 nimetati orkestrijuhtideks ja orkestrijuhi abideks järgmised kaitse-

⁴⁶⁴ teade ja marsi noot Orimattila sk perinnetoimikunnalta 11.10.2004

⁴⁶⁵ *Satakunnan Karhu* 1925, nr. 2; 6

⁴⁶⁶ Koskinen 1994: 30–31

liitlased: Hyrynsalmi malevakonnas dirigendiks Pääkkönen, Edv; abiks Kauko, Kalle. Kuhmoniemi dirigendiks kapten Kaasonen, likka. Sotkamos dirigendiks veebel Silvennoinen, Antti; abiks reservlipnik Korhonen, Jaakko. Suomussalmis dirigendiks seersant Strömmer, Gunnar Olof; abiks nooremseersant Reinikainen, Niilo Antero. Hyrynsalmi laulukoori juhatajaks määrati orkestrijuh Pääkkönen, Edv.; Vieksinkylä koorijuhiks määrati kapten Kaasonen, likka. Suomussalmi koori abidirigendiks määrati Reinikainen, Niilo Antero. Kajaani koori abidirigendiks määrati nooremleitnant Taipale, Alf Robert.

Materiaalsete vahendite puudumise tõttu tegi maleva peadirigent instrueerimisreise ainult kuude malevkonda. Kainuu malevasse asutati esimese tõsisema tööaasta jooksul kolm orkestrit (Sotkamo, Hyrynsalmi, Kuhmoniemi) ja kaheksa koori. Aasta jooksul osteti malevale kolm puhkpilliseptetikomplekti koos trummidega; kaks harmooniumit, üks klaver ning 100 eksemplari *Suojeluskuntalaisen laulukirja*. Esiialgu dirigentidele erialalisi väljaõppekursusi majanduslikel põhjustel ei korraldatud.⁴⁶⁷

Kuid Kainuugi maleva orkestreid ohustas sama asjaolu, mis teisi Kaitseliidu puhkpilliseptette - kui orkestrist keegi mängija lahkus, siis kogu orkestritegevus jäi soiku, sest asendusmängijat polnud tavaliselt leida. Septeti puhul oli võimatu mängida näiteks ilma aldita või baritonita – Es kornetist rääkimata. 1930. aastal planeeriti segakooride ja ühendpuhkpilliorkestreid – orkestreid oli kolm- esimene suurem esinemine laiemale avalikkusele Vuolijoki Kaitseliidu maja sisseõnnistamispeol. See oli kaitseliitlastele-muusikaharrastajatele hea võimalus esitada isamaalist – aatelist repertuaari, tehes samaaegselt nii organisatsioonile kui ka muusikaharrastusele liikmete ja ürituse küllastajate seas reklaami.⁴⁶⁸

Ajalehes *Kainuun Sissi* andis maleva orkestripealik A. E. Taipale vastulause *Hakkapeliittas* veebruaris 1930 ilmunud süüdistustele nagu oleks maapiirkondades kohalikud kooliõpetajad ja kantorid vähe kaasatud Kaitseliidu muusikaelu edendamisse. Maleva orkestri dirigent Taipale väitis, et just Kainuu malevas on nimetatud erialade inimesed töötanud suure innuga, tehes malevlaste hulgas tasuta isamaalist ning muusika-arenduslikku tööd.⁴⁶⁹ Samas lehes oli kirjutis Hyrynsalmi Kaitseliidu segakoori ja orkestridirigendi Edv. Pääkköneni 60. juubelist. Kainuu maleva puhkpilliorkester sai endale kaks vaskpilli ja ühe klarneti kingituseks Kajaani Muusikasõprade Seltsi orkestri likvideerimisel 1931. aastal, osa orkestripille sai endale Kajaani seminari orkester.⁴⁷⁰

Kaitseliidu puhkpillimuusika arengule Kainuu malevas oli kahtlemata tugevaks tõukejõuks Soome juhtivate sõjaväeorkestreid külaliskontserdid Kajaanis. Kajaanilased olid omal ajal – 25 aastat tagasi – kuulunud A. Apostoli juhitud Kaardiväe puhkpilliorkestri kontserti. 1930. aasta märtsis käis esinemas Põhja-Savo rügemendiorkester dirigentide Ripati ja Saraste juhtimisel.⁴⁷¹

⁴⁶⁷ *Kainuun Sissi* 1930, nr. 1, lk 14–15

⁴⁶⁸ *Kainuun Sissi* 1930, nr. 2, lk 54–55

⁴⁶⁹ *Kainuun Sissi* 1930, nr. 4, lk 128

⁴⁷⁰ *Kainuun Sissi* 1931, nr. 9, lk 225

⁴⁷¹ *Kainuun Sissi* 1931, nr. 3, lk 99

1932. aastal tuli Kajaanisse esinema Helsingi ühendatud sõjaväeorkester Lauri Näre juhatusel. Sõjaväeorkestrid näitasid 1930. aastatel eeskuju uudsele orkestrikoosseisule üleminekul. Ebamugavate instrumentide, Es ja As kornetite asemel võeti kasutusele puupuhkpillid. L. Näre orkestris oli 65 mängija hulgas 14 klarnetimängijat, lisaks flöödid, oboed, fagotid ning kontrabass. Samaaegselt kontsertreisiga 12. 4. 1932. inspekteeris L. Näre Kajaani maleva 13-liikmelist noorte puhkpilliorkestrit. Algul mängiti dirigendi – nooremseersandi Aromaa juhatusel kaks pala – üks neist oli *Sotilaspoika* ja siis L. Näre juhatusel *Vaasan marssi*. L. Näre pidas orkestripoistele innustava kõne puhkpillimuusikast.⁴⁷²

1927. aastal kui Kaitseliit sai ametlikult seadustatud osaks Soome kaitsejõududest, oli selle organisatsiooni alluvuses 144 puhkpilliorkestrit 1665 instrumendi ja 100 signaalpilliga.⁴⁷³ Nendest 144 orkestrist oli osa loodetavasti moodustunud, mitte ümberformeerunud nagu tihtipeale juhtus. Poisteorkestrite loomine Kaitseliidu üksuste juurde oleks pikemas perspektiivis olnud aluseks Kaitseliidu oma orkestrite tekkimisele. Mõnes paigas alustati poisteorkestrite loomisega ruttu, kuid mõnel pool seda ei tehtudki. Kui võtta orkestri aluseks seitse instrumenti, siis hea tahtmise juures oleks kindlasti mängijateks musikaalseid poisse leidunud. Suurem probleem oli pillidega, mida poistele kätte anda. Täiskasvanud mängisid ise oma instrumentidel ja teist, vaba komplekti polnud rahapuudusel kerge muretseda. Vaadeldes 1918.–20. aastatel tegutsenud puhkpilliorkestreid, siis olid need vaskpuhkpilliseptetid, kuid 1925. aastast edasi oli märgata suuremaid koosseise – vähehaaval lisandus puupuhkpille.

Lahti Sõjaväemuusika muuseumis leidis mitmete Kaitseliidu puhkpilliorkestrite pilte. Suurte linnaorkestrite piltidel Porvoost, Viipurist, Mikkelist olid 1930. aastatest koosseisus ka puupuhkpillid. Väiksemate asulate orkestrite piltidel – Elisenvaara, Kestilä, Naantali, Anttola, Suonenjoki, Alavuse, Kärkölä orkestrid olid eranditult vaskpilliseptetid.

Kaitseliidu Peastaap astus otsustavaid samme malevate muusikaelu korraldamisel. Staabi juures tegutseva muusikatoimkonna koosoleku protokoll 28.–29.12.28 kohaselt otsustas hiljuti valitud toimkond koosseisus – Kaukoranta, Fröberg, Ahlstedt – a) jääda autorikaitseesse puutuvates küsimustes esialgu äraootavale seisukohale, b) taotleda Peastaabilt järgmiseks tegevusaastaks orkestridirigentidele palgaraha, c) tänada väljumalateenistuses kasutatava repertuaari koostajaid, d) pillimänguõpikute põua leevendamiseks soovitati kasutada Klingi *Kornetiõpikut*, mida saab dirigent Fröbergilt Porist, e) hakata tsentraliseeritult ja organiseeritult muretseda Kaitseliidu orkestritele pille, samuti välja selgitada, millises maakonnas oli maakonna lipulaul ja millises see puudus; hankida välisriikide hümnid ning need korralikult selgeks õppida. Nootide avaldamine ja levitamine pidi toimuma rangelt kasvatustöö osakonna loal ja teadmisel. f) kavatseti osta 500 marga eest peale vastava orkestriseade tegemist Aapo Similä pala *Sarkatakkien marssi*, g) õppelaagrite koond-orkestrite tarbeks planeeriti 1-häälsetele lauludele orkestrisaate noote järgnevatest paladest:

⁴⁷² Kainuun Sissi 1932, nr. 5, lk 135–136

⁴⁷³ Karjalainen 1995: 85

- *Siniristilippumme* (Y. Kilpinen)
- *Sisumarssi* (V. Hannikainen)
- *Sarkatakkien marssi* (A. Similä)
- *Väinämöisen hymni* (K. Merikanto)
- *Pro lege et patria* (A. Maasalo)

1930. aasta Helsingi muusikapeost osavõtt jäeti muusikatoimkonna otsustada, kuid soovitati teha seda võimalikult väikeste kulutustega.

Leiti, et: i) orkestridirigendid peavad hoolitsema selle eest, et kõik mängijad kannaksid Kaitseliidu vormi; j) Kaitseliidu koore kohustati kuuluma ainult oma organisatsiooni; k) dirigent Ahlstedti ettepanek orkestrantidele harrastusmärkide kandmise õiguse kohta otsustati jätta Peastaabi pädevusse; l) paluti veelkord Peastaabist määrust dirigentidele palga maksmise korra kohta; m) meeldetuletuseks malevatele, et kohalikke koori- ja orkestrijuhte nimetab ametisse malevapealik malevaorkestri juhi esildise alusel; n) Soome muusikariistade poes maksis septetikomplekt umbes 14 000 marka – seda peeti liiga kalliks ja seega otsustati hakata tellima pille Kaitseliidu orkestrite tarbeks tsentaliseeritud korras otse pillivabrikutest. Näidisseptett jäi T. Kaukoranta valdusse. Järgmine koosolek otsustati pidada kahe nädala pärast, 10.01.1929 Peastaabis.

Koosoleku protokollis lisas oli toodud eeskiri pilliõpilaste õpilasaja, mängijate klassidesse jagunemise ja pillimeestele harrastustundide ning harrastusmärkide andmise tingimuste kohta. Arusaamatuste vältimiseks vanade ja noorte mängijate vahel kehtestati pillimeestele järgmised mängijate klassid: õpilased, II klass ja I klass. Õpilasaeg oli kolm aastat, sel ajal kandis mängija vormipintasku vasakul rinnataskul ühte täрни; hea töötulemuste eest võis teda ülendada muusikakapraliks. II klassi orkestrandi teenimisaeg oli kaks aastat; ta kandis vasakul rinnataskul kahte täрни ja teda võidi edutada muusikaseeresandiks. I klassi mängijaks saadi maleva orkestripealikule sooritatud katse alusel; ta kandis rinnataskul kolme täрни ning teda võidi ülendada muusika veltveeblikuks. Niisiis – et saada I klassi mängijaks, pidi orkestris mängima kuus aastat. Harjutusajaks aastas loeti 28 nädalat ja igal nädalal neli tundi. Kokku tuli seega mängutunde kuue aasta peale 672, lisaks igat liiki esinemised nagu väljasõidud, laagripäevad jm Kaitseliidu põhikirjajärgsed esinemised.

Kaitseliitlastele omistati tunnustuseks nende vabatahtliku töö eest Kaitseliidu heaks harrastusmärke. Neid oli kolm klassi: III klassi harrastusmärk omistati 120-tunnise sõjalises väljaõppes osalemise eest. Muusikatoimkond arvas, et 300-tunnise pillimängu eest võiks III klassi harrastusmärgi omistada. II klassi mängija teenistusaeg oli viis aastat ja I klassi mängijal kuus aastat ning vähemalt 650 mängutundi – need mängijad võiksid saada I klassi harrastusmärgi. Vaadates orkestrite tegutsemisaegu, oli selge, et vajalikud tunnid märkide saamiseks olid ammugi täis, kuid pillimeestele märke omistama ei kiirustatud.⁴⁷⁴

Kaitseliidu Peastaap saatis malevatele 18.12.1928. nootide nimekirja kohustusliku repertuaari kohta. Seaded olid tehtud septetikoosseisule ja *ad libitum* lisatud ka B

⁴⁷⁴ Sk. Ye. Valistusos. Musiikkiainestoa ym Hc 3

klarneti, trompeti, II Es aldi, I B tenori, B bassi, suure trummi ja taldrikute ning väikese trummi partiid. Malevatelt sooviti tellimuse juurde tagasisidet orkestrite tegeliku suuruse ja koosseisu kohta.

Septetimuusika kuldperioodiks Soomes loeti aastaid 1890–1910.⁴⁷⁵ Peale seda hakkasid orkestrid vähehaaval muutuma – uuenes koosseis ja vastavalt sellele ka repertuaar. Mis puudutab Kaitseliidu orkestreid, siis siin oli igati käepärane just sellise väikese koosseisuga pasunakoori rakendamine. Nii väikesearvulisel koosseisul olid oma head ja halvad küljed. Hea oli see, et ei läinud tarvis palju pillimehi, keda välja õpetada; aga halb see, kui mõni mängija orkestrist lahkus, siis orkester lakkas tegutsemast, sest asendajat polnud. Olukord paranes, kui orkestrile leidis dirigeeriv dirigent – ta võis vajadusel esitada vaba partiid – siiski oli see ajutine lahendus. Oli selge, et pillitsaga dirigeerides ei saanud korralikku muusikat esitada, kuna töö kvaliteet kannatas juba proovide tasemel. Soomes oli septetimuusika aja jooksul niivõrd omaseks saanud, et 1900. aastatel nimetati Soomet *tuhande järve ja puhkpillisepteti maaks*.⁴⁷⁶

Puhkpilliorkestrites mängijad olid Kaitseliidu organisatsiooni liikmed ja seetõttu pidid nad sarnaselt teiste malevlastega järgima kaitseliitlase kümmet käsku. Käsud olid järgmised:

Ole kaikessa mies, peloton ja moitteeton. Muista, että esiintymisesi mukaan arvostellaan koko järjestöä, mihin sinulla on kunnia kuulua. Ole kõiges mehine, kartmatu ja täiuslik. Pea meeles, et sinu käitumise põhjal tehakse järeldusi kogu organisatsiooni, millesse sul on au kuuluda, kohta.

Suojeluskunta on maan ylpeys, toivo ja turva. Suojeluskuntapuku velvoittaa sinut esiintymään niinkuin miehen arvo vaatii. Kaitseliit on kodumaa uhkus, lootus ja kaitse. Kaitseliitlase munder kohustab sind käituma mehele vääriliselt.

Pidä aseesi hyvässä kunnossa ja opi käyttämään niitä. Älä koskaan käytä asetta väärin. Hoia oma relvi korralikult ja õpi neid kasutama. Ära kunagi kasuta relva valel otstarbel.

Pidä järkesi kylmänä, sillä pää on vain sydämen käsivarsi, kun mielenlaatu on oikea. Hoia mõistus vahedana, sest pea on vaid õige meelelaadi puhul südame käsivars.

Pane koko tarmosi koulutukseesi, sillä ainoastaan voit täyttää uljaan tehtäväsi. Ei riitä, että ainoastaan tahdot, vaan sinun tulee myös kyetä turvaamaan maatasi. Pane kogu energia väljaõppele, sest ainult nii võid täita oma sangarlikku ülesannet. Ainuuksi tahtest ei piisa, vaid tuleb ka suuta kodumaad kaitsta.

Työskentele suojeluskuntasi hyväksi ja kasvamiseksi. Pidä huoli, että jokainen kunniallinen mies kotiseudullasi liittyy suojeluskuntaan. Tööta oma üksuse heaks ja arenguks. Kindlusta iga omakandi ausa mehe kuulumine Kaitseliidu ridadesse.

Ylläpidä hyvää toveruutta, sillä yksimielisyys antaa voimaa. Ole seltsimehelik, sest üksmeeles peitub jõud.

⁴⁷⁵ Karjalainen 1993: 60

⁴⁷⁶ Vuolio 1991: 125

Uhraa henkesi ilolla maan onnen puolesta, sillä ei ole suurempaa rakkautta, kuin uhrata henkensä toisten puolesta. Ohverda oma hing rõõmsasti kodumaa õnne eest, sest pole suuremat armastust, kui ohverdada oma elu teiste eest.

Älä siedä mitään halpamaista, alhaista ja väärää, sinä itse, sinä olet kaiken jalon vahva turva. Ära talu midagi väärat, alatut ja valet- sina ise oledki kõige väärtusliku kaitsja.

Ole vahva, rohkea ja oikeamielinen, ole kestävä, kuten miehen ja suojeluskuntalaisen tulee. Sinusta riippuu tulevien polvien kohtalo. Ole kindel, julge ja õiglane; ole mehele ja kaitseliitlasele sobivalt vastupidav. Sinust sõltub tulevaste põlvkondade saatus.⁴⁷⁷

Järgmine kiri malevate orkestrijuhtidele saadeti Peastaabist (M. Kivilinna/E. Pietiläinen) 19.3.1929. ning selles kohustati orkestreid lisaks eelpoolnimetatud 17 kohustuslikust palast koosneva repertuaari omandama laitmatult kogu jumalateenistusel kasutatav liturgia ning koraalid 152, 272, 350, 472 ja 489. Miinimumrepertuaari kuulusid veel maakonna ja üksuse paraadmarsid ning lipulaulud. Kui nimetatud repertuaari (paraadmarsse ja lipulaule) polnud veel kinnitatud, soovis Peastaap teada, millist muusikat kasutati pidulike sündmuste ilmestamiseks.⁴⁷⁸

K. Karjalainen uurimuses olnud ilmekas tabel näitas, kuidas Ameerikas (*The New York music of Slater and Martin*) 1860. aastal avaldatud reklaamnimestikus olnud pillikoosseisudest liiguti tol ajal 6-pilliselt koosseisult 17 instrumendiga koosseisule.⁴⁷⁹

koosseis	kornet	alt	tenor	bariton	bass
6	1 Es; 2 B	1 Es	1 B		1 B
7	1 Es; 2 B	2 Es	1 B		1 B
8	1 Es; 2 B	2 Es	1 B	1 B	1 Es
9	2 Es; 2 B	2 Es	1 B	1 B	1 Es
10	2 Es; 2 B	2 Es	2 B	1 B	1 Es
11	2 Es; 2 B	2 Es	2 B	1B	1 B, 1 Es
12	2 Es; 2 B	3 Es	2 B	1 B	1 B; 1 Es
13	2 Es; 2 B	3 Es	2 B	1 B	1 B; 2 Es
14	3 Es; 2 B	3 Es	2 B	1 B	1 B; 2 Es
15	3 Es; 3 B	3 Es	2 B	1 B	1 B; 2 Es
16	3 Es; 3 B	3 Es	2 B	1 B	1 B; 3 Es
17	3 Es; 3 B	3 Es	3 B	2 B	1 B; 2 Es

Täiendusena oli märgitud, et trumm ja taldrikud lisati marsimuusika ettekandel.

Puhkpilliorkestri aluseks on olnud 19. sajandi keskpaigast nii Euroopas kui Ameerikas ikka seesama vaskpilliseptett, mida soovikohaselt dubleeriti või kolmekordistati ning lisati soovi/võimaluse korral juurde teisi instrumente.

⁴⁷⁷ Keski-Pohjanmaan Vartio 1923, nr. 4, lk 86

⁴⁷⁸ Sk Ye. Valistusos. Musiikkiainestoa ym Hc 3

⁴⁷⁹ Karjalainen 1995: 118–119

P. Jalkaneni /V. Kurkela teoses sõdadevaheliste aastate muusikaelu puudutavas peatükis öeldi, et kuna Kaitseliidu orkestrid said 1927. aastal ametlikult osaks kaitseväest, siis mõned tuletõrje, noorsooseltside ja isegi töölisühingute puhkpilliorkestrid (antud väljaandes konkreetseid nimesid nimetamata) läksid Kaitseliidu alluvusse, kusjuures organisatoorsed ja juhtpositsioonid jäid Kaitseväemuusikute kätte. Samas öeldi, et aastal 1928 seati sisse malevate peadirigentide ametikoht. Kaitseliidu Peastaabi juures olid orkestrite peadirigentideks Hugo Dahlgren ja Hannes Konno. Kaitseliidu dirigentidest nimetati Axel Wirzeniust, kes oli omal ajal nii Porvoos kui Hämeenlinnas Kaitseliidu puhkpilliorkestri dirigent. Väinö Tuominen oli üks vähestest erasikutest Kaitseliidu orkestri dirigent, ta juhatas 1920. aastatel Pirkkala, Pohjois-Lohja ja Pohjos-Uudenmaan orkestreid. Peatükis tõdeti, et septetimuusika püsis au sees ja ega uueaegsed orkestrid vanadest eriti palju erinenudki; oldi samuti vormiriides ja alluti kindlale distsipliinile. Lisatud oli pilt Karjala (Viipuri) Kaitseliidu puhkpilliorkestrist Vilho Aalto juhtimisel marssimas Tampere 1934. aasta laulupeol.⁴⁸⁰ Hugo Dahlgren oli Helsingi maleva puhkpilliorkestri dirigent 1.2.1926–21.3.1935 ja Hannes Konno 1.6.1935–22.10.1940.⁴⁸¹

Kokkuvõtvalt saab öelda, et Kaitseliidu puhkpilliorkestrid esinesid nii oma organisatsioonisisestel üritustel kui ümbruskonna ja vabariigi ulatuses toimuvatel muusikaga seotud üritustel. Alati pidi orkester olema korralikult vormirõivas ja mängima nauditavalt, et tekitada kuulajais-vaatajais soovi osaleda ise organisatsiooniga tegevuses ning tulla edaspidi selle muusikakollektiivi poolt pakutavat esinemist jälgima.

3.4.1. Kaitseliidu puhkpilliorkestrid Lõuna-Pohjanmaal

Puhkpillimuusika traditsioonid Lõuna-Pohjanmaa maakonnas ulatusid 19. sajandisse ja olid teada K. Karjalaineni andmetel kogu Soomes. K. Karjalainen kirjutas *"...voidaan erotta tiettyjä maantieteellisesti pienehköjä alueita, joilla toimi muita runsaammin soittokuntia. Tällaisia olivat mm Enson alue (Imatra-Tainionkoski), Harlu rajan taakse jääneessä Karjalassa ja monet Etelä-Pohjanmaan kylät"*.⁴⁸² (...Teiste seast võib eraldada mitmeid piirkondi, kus puhkpilliorkestreid oli rohkem kui mujal. Sellised kohad olid..... mõned Lõuna-Pohjanmaa külad). Autor tõdes, et perioodil enne raadio ja grammofooni levikut, olid puhkpilliseptetid ainus võimalus vahetult tutvuda elava muusikaga, samuti andsid need innustust muusika-instrumentide õppimiseks. Tol ajal Kaitseliidu orkestreid polnud moodustunud, kuid puhkpillimuusikaga tegeldi muudes organisatsioonides – seega oli pinnas uute orkestrite tekkimiseks eelnimetatud paigus väga soodne.

Sõjaarhiivis säilitatavate Kaitseliidu Peastaabi arhiivandmetel tegutses Lõuna-Pohjanmaal 1927. aastal kuus puhkpilliorkestrit – Kurikkas, Kauhajokis, Seinäjokis, Lappajärvis, Jurvas ja Jalasjärvis.⁴⁸³

⁴⁸⁰ Jalkanen/Kurkela 2003: 158

⁴⁸¹ Roudasmaa 1997: 499

⁴⁸² Karjalainen 1995: 68

⁴⁸³ Sk Yliesikunta, Valistusosasto, Musiikkiainestoa ym, HC 3

Kaitseliidu orkestrite tegevus püsis aktiivsetel, vastava erialase väljaõppe saanud kaitseliitlastel. Esimesena sai Lõuna-Pohjanmaal muusikaohvitseri koolituse Veikko Ikonen 14.7.1928. Aastatel 1933–38 töötas ta malevas kasvatuspealikuks. Vahepealsetel aastatel, alates 1.2.1929, nimetati V. Ikonen Pohjola maleva kasvatuspealikuks. Samal aastal, 2.–6.4.1929, korraldas ta Kemis Pohjola maleva orkestrijuhtidele täienduskursused. Taolisi kursusi polnud varem korraldatud ja edaspidiseks eesmärgiks oli jätkukursustega anda dirigentidele teadmisi muusikaveebli taseme saavutamiseks.⁴⁸⁴

Kõige usaldusväärsemad andmed Lõuna-Pohjanmaa malevas tegutsenud puhkpilli-orkestrite kohta saab Kaitseliidu Peastaabi arhiivandemetest. Nimelt esitasid kõikide malevate pealikud aasta algul, veebruarikuus, eelmise tegevusaasta kohta aruandluse, mille IX peatükis sisaldus kasvatusöö, kuhu kuulus muusikaline tegevus malevates. Kasvatustööle oli pühendatud ainult pool lehekülge, kusjuures kogu aruanne koosnes tavaliselt 25–27 leheküljest – enamus aruandest oli täidetud laske- ja sporditegevuse ning sõjalise väljaõppega. Sellest hoolimata andis see võimaluse jälgida aastate lõikes muusika- ja orkestritegevuse tähtsuse järk-järgulist kasvu. 1924. ja 1925. aastal tehti aastaaruannetes kasvatustööst väga põgusalt juttu. Mainiti suvemanöövrit koos maleva suvepeoga, kus osales vastavalt 1200 ja 1100 kaitseliitlast ning 400 ja 300 lottat. 1924. aastal peo sissetulekust läks osa Ilka mälestussamba kulude katteks ning osa Ilmajoki üksuse tuludesse.⁴⁸⁵

Eraldi oli mainitud, et mõlemal aastal esindas Lõuna-Pohjanmaa malevat Helsingis 16.5.25. Võidupüha paraadil 40- meheline kaitseliitlaste rühm koos maleva lipuga. Kasvatustöö pealik käis maleva üksustes temaatilisi kõnesid pidamas 34 korral. Kokku oli malevas peetud 1925. aastal 90 pidu ja pidulikku õhtut, kus esitati 150 kõnet ja ettekannet.⁴⁸⁶ Järgmisel, 1926. aastal esindas malevat Helsingis 16.5.1926. Võidupühal samuti 40-liikmeline rühm kaitseliitlasi maleva lipuga. Peoõhtuid peeti sel aastal 202 – selle arvu hulka ei loetud väiksemaid ettevõtmisi nagu külapeod või kursuste lõpetamised. Kokku oli nendel pidudel peetud ligi 300 kõnet ning esitatud ligi 50 näitetükki ja parkümmend estraadistseeni. Aasta jooksul loodi kaks orkestrit-Seinäjokisse ja Kauhajokisse. Seega oli neid kokku kuus. Suvepidu tol aastal ei peetud.⁴⁸⁷ 1927. aastal toimus kasvatustöö malevas eelmiste aastate eeskujul. Maleva ajaleht *Nuijasoturi* ilmus traditsiooniliselt kord kuus. Maleva suvepeost 14. 7. 27., mis oli ka maleva 10. aastapäeva pidu, võttis osa ligi 1000 malevlast. Peo programm on antud lisas 9. Üksustes oli aasta jooksul korraldatud 113 pidu, kusjuures kasvatustöö pealik pidas 38 temaatilist kõnet. Orkestreid tegutses malevas seitse ning mängijaid oli neis kokku 80. Oma organisatsiooni orkestrite vähesuse tõttu esinesid Kaitseliidu üritustel mõnikord Noorsooeltside orkestrid. Vaasa orkester hakkas peale aastast pausi taas tegutsema.⁴⁸⁸ Vaasa soomekeelse Kaitseliidu üksuse orkestrijuht oli Mannonen, Petter (Pekka) aastatel 1926–1941, Kosti E. Könni aastatel 1941–1944.

⁴⁸⁴ *Hakkapeliitta* 1929, nr. 18, lk 613

⁴⁸⁵ Sk Ye Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1925, Eb 6, lk 5

⁴⁸⁶ Sk Ye Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1926, Eb 7, lk 11, 28

⁴⁸⁷ Sk Ye Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikeromukset 1927, Eb 8, lk 20–21

⁴⁸⁸ Sk Ye Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1928, Eb 9, lk 17, 32

Miks valiti esinema noorsooseltside orkestrid, mitte tuletõrjeühingute omad? Põhjusi võis olla mitmeid – kas paikkonnas polnud tuletõrjeorkestrit, või olid kohaliku üksuse noored osalised nii Noorsooseltsi kui Kaitseliidu orkestris. Kindlasti oli üheks olulisemaks põhjuseks asjaolu, et tuletõrjeorkestri mängijad tahtsid esinemise eest rohkem raha, kuna nad olid vanemad ja kogenumad mängijad. Lisaks võisid nad pidudel olla alkoholi tarvitanud, kuna noorteorkestri puhul ei tulnud selline asi kõne allagi.

1928. aastal loodi kaks uut puhkpilliiorkestrit – *Alajärvi ja Soini*, kusjuures kaks orkestrit olid ajutiselt tegevuse peatanud. Kokku oli seega 10 orkestrit, milles oli kokku üle 100 mängija, kuid kaks nendest ei tegutsenud. Peastaap paljundas ja saatis malevatesse laiali dirigent Veikko Ikoneni pala *Etelä-Pohjalainen Rapsodia*. Pidasid peeti kokku 219, mida külastas ligi 60 000 inimest. Kõnesid ja ettekandeid peeti malevaüksustes ligi 400.⁴⁸⁹

1929. aastal peeti malevas 44 suuremat pidu ja 137 peoõhtut; kõnesid peeti 155 ning ettekandeid 91. Kuulajaid oli üritustel 45 000. Sel suvel ei peetud maleva ühist suvepidu Jyväskyläs sõjaväemanöövrite tõttu. Orkestreid tegutses 10. Eriti tegusad olid Kurikka ja Laihia orkestrid. Kahjuks lõpetas eelmisel aastal Laihiasse asutatud meeskoor tegevuse, kuna dirigent lahkus Laihiast.⁴⁹⁰

1930. aastal tuli maleva orkestrite peadirigendi A. Boismani asemele 15. maist E. I. Kaistila.

Aasta jooksul peeti malevas 34 pidu ja 167 peoõhtut, milles kokku esineti 211 kõne ja 66 ettekandega. Suvepidu toimus 24.6.1930. Kristiinas. Malevas tegutses 11 orkestrit – Seinäjokisse moodustati uus orkester.⁴⁹¹

1931. aasta 21.6. toimus maleva suvepidu Törnäväs, (seal toimus see edaspidigi) koos kaitseliitlaste suvemanöövrite lõpetamisega. Kogu aasta jooksul korraldati kaitseliitlastele 52 pidu, 110 peoõhtut, kus kokku peeti 178 kõnet ning 83 ettekannet. Malevas tegutses 11 puhkpilliiorkestrit, oli muretssetud noote jm orkestritööks vajalikku.⁴⁹²

1932. aasta aruanne algas kurva statistikaga. Malevast oli jäädavalt välja heidetud neli liiget; 13 liiget oli ajutiselt eemaldatud; 1 kaitseliitlane sai noomituse Kaitseliidu Peastaabist; viis said noomituse maleva staabist; 30 liiget said noomituse malev-kondade staapidest. Sellised oli Lapua sündmuste tagajärjed Lõuna-Pohjanmaa malevas. Loodetavasti polnud nende hulgas pillimehi.

Kasvatustöö malevas jätkus traditsiooniliselt. Peeti pidusid (52), peoõhtuid (137), kõnesid (212), ettekandeid (60) kokku ligi 46 000 kuulajale. Suvepidu toimus 24.6. 32. Törnäväs ja laagri koondorkestris mängis üle 100 mängija. Uus maleva orkestripealik E. I. Kaistila korraldas maleva orkestrijuhitidele 27.11. 31. nõupidamise, kus muuhulgas lepitati kokku järgmisel aastal suvelaagris mängitav repertuaar, mida tuli aegsasti harjutama hakata.⁴⁹³

⁴⁸⁹ Sk Ye Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1929, Eb 10, lk 24

⁴⁹⁰ Sk Ye Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1930, Eb 12, lk 26

⁴⁹¹ Sk Ye Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1931, Eb 13, lk 23

⁴⁹² Sk Ye Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1932, Eb 14, lk 24

⁴⁹³ Sk Ye Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1933, Eb 15, lk 26

1933. aastal olid arvandmed malevas toimunud ürituste kohta üksuste kaupa esitatud tabeli kujul. Varasemate aastatega võrreldes olid kuulajate arvud mõnevõrra väiksemad.

Järgnevast tabelist selgub, millised olid malevas aktiivsemad üksused. 31 üksuse kohta tegutses kuni 10 orkestrit ning nendes paikkondades, kus olid orkestrid, oli ka üritustest osavõtt aktiivsem.

Üksus	Üritusi	Kõnesid	Ettekandeid	Kõnesid ja ettekandeid kokku	Osavõtjate arv
Alahärmä	2	2	-	2	260
Alajärvi	7	6	3	9	560
Alavus	9	7	7	14	1268
Evijärvi	7	8	6	14	1170
Ilmajoki	6	10	2	12	1555
Isojoki	2	4	1	5	230
Isokyrö	3	7	1	8	525
Jalasjärvi	9	13	5	18	3375
Jurva	2	2	-	2	350
Karjajoki	8	10	2	12	816
Kauhajoki	27	16	7	23	7940
Kortesjärvi	4	8	-	8	680
Kristiina	1	2	-	2	110
Kuortane	6	12	1	13	980
Kurikka	7	6	5	11	1085
Laihia	3	5	2	7	775
Lappajärvi	4	7	-	7	500
Lapua	5	9	1	10	3635
Lehtimäki	2	1	1	2	550
Nurmo	5	10	-	10	800
Peräseinäjoki	8	10	1	11	1793
Sarvijoki	10	8	3	11	704
Soini	2	3	1	4	380
Seinäjoki	-	-	-	-	-
Teuva	15	24	3	27	2700
Töysä	7	11	5	16	1310
Vaasa	1	1	1	2	150
Vimpeli	3	2	2	4	550
Vähäkyrö	6	6	1	7	735
Ylihärmä	5	9	3	12	1100
Ylistaro	7	10	1	11	1020
Kokku	189	235	69	304	38 241

Malevas tegutses kaks segakoori ja üks meeskoor – seda oli nii suure piirkonna kohta vähevõitu. Kasvatustöö pealik E. I. Kaistila käis aruandeaasta jooksul inspekteerimas Töysä, Ylistaro, Vaasa, Seinäjoki, Kurikka, Kauhajoki ja Alavuse puhkpilli-orkestreid ning leidis mõningaid puudujääke pillide – nootide hoidmisel.⁴⁹⁴

Vaadeldava perioodi viimasel aastal vahetus taas Lõuna-Pohjanmaa maleva orkestripealik. Selleks sai 1.2.1934. Kosti E. Könni. Maleva suvepidu peeti traditsiooniliselt 1.7.34. Törnävä, kuid suur vihmasedu segas nii esinejaid kui pealtvaatajaid. Aruandeaasta jooksul toimus 177 pidu, peeti 226 kõnet ning 77 ettekannet 34 232 inimesele. Maleva 10 puhkpilliorkestrist oli seitsmel ametisse nimetatud Kaitseliidu dirigendid. Uudsenä toimus maleva suvelaagris orkestrantidele põhjalikum erialane väljaõpe.⁴⁹⁵

1934. aastal kinnitas malevapealik M. Laurila päevakäsuga ametisse järgmised orkestridirigendid.⁴⁹⁶

Maleva üksus	Dirigent	Auaste
Kauhajoki	J. O. Lempinen	Kaitseliidu muusikaohvitser
Kurikka	Vilho Lauttajärvi	Muusikaveebel
Seinäjoki	Sakari Jouppi	Kaitseliidu seersant
Töysä	Arvo Leskinen	Kaitseliidu muusika nooremseersant
Ylistaro	Jussi Rinta	Kaitseliidu nooremseersant
Laihia	Jakob Lindqvist	

Statistilised andmed malevas tegutsenud puhkpilliorkestrite kohta selgusid maleva aastaaruannetest, kuid ei enamast.

Lõuna-Pohjanmaal tegutses Ahto/Pirilä väljaande andmetel 1934. aastal seitse Kaitseliidu puhkpilliorkestrit: Seinäjoki, Töysä, Ylistaro, Vaasa, Laihia, Alavuse ja Ilmajoki orkestrid. Lisaks olid mitmel pool liitorkestrid koos noorsooseltsidega.⁴⁹⁷ Kurikkas ja Kauhajokis tegutsesid samuti puhkpilliorkestrid. 1938. aastaks oli maakonnas moodustunud 11 Kaitseliidu puhkpilliorkestrit.⁴⁹⁸ Üldiselt olid Kaitseliidu orkestrid puhkpilliseptetid ja suurema ning mitmekesisema koosseisuga Kurikka orkester oli tol ajal rohkem erand kui reegel.⁴⁹⁹

Miks edenes Kaitseliidu orkestrite moodustamine nii suures maakonnas nii visalt? Põhjus oli arvatavasti selles, et alates 19. sajandi lõpust tegutses Lõuna-Pohjanmaal mitmeid erinevate organisatsioonide alluvuses olevaid puhkpilliorkestreid, mis ei pidanud vajalikuks alluvuslikku kuuluvust muuta. K. Karjalaineni andmetel olid maakonnas enne Kaitseliidu orkestrite tekkimist 1918. aastal järgmised puhkpilli-orkestrid.⁵⁰⁰

⁴⁹⁴ Sk Ye Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1934, EB 16, lk 27

⁴⁹⁵ Sk Ye Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1935, Eb 17, lk 25

⁴⁹⁶ *Nuijasoturi* 1934, nr. 4, lk 164

⁴⁹⁷ Ahto/Pirilä 1989: 114

⁴⁹⁸ ibid

⁴⁹⁹ Lantto 1997: 108

⁵⁰⁰ Karjalainen 1995: 125–130

Orkestri asukoht	Asutamise aasta	Organisatsiooni-line kuuluvus	Dirigent	Dirigendi tegevusala
Alavus	1873	tuletõrje	Heikki Lampinen, Roos	õpetaja, üliõpilane
	1873	noorsooselts	Juho Fabian Sunell	köster
Kristiina	1878	linnaorkester		
Ilmajoki	1882	-	Otto Könni	toimetaja
Kauhava	1882	noorsooselts	Alberg	-
Vähäkyrö	1883	-		
Jurva	1895	-	Simola	köster
Isokyrö	1896	-	Gustaf Durchman	praost
Kuortane	1896	-	Heikki Klemetti	
Kauhajoki	1898	-	Axel Rosendahl	apteeker
Kurikka	1898	-	H. Boisman	apteeker
Lapua	1906	töölisühing		
Jalasjärvi	1914	-	Ernst Rintala, Eino Levan	
Alahärmä	1915	-	Juho Syrjänen	raudteemeister
Alahärmä Härmänkylä	1915	noorsooselts	Toivo Nukala	autoremondi töökoja omanik
Isokyrö Alapää	1918	noorsooselts	Jalmari Jolkka	-
Isokyrö	1919	töölisühing	K. J. Vaismaa	raamatupidamise revident
Kokku	17			

Varem eksisteerinud orkestrite (Alavus, Kauhajoki, Kurikka) baasil oli mugav niiöelda “uutel” Kaitseliidu orkestritel tööga edasi minna.

Dirigendidest oli muusikaerialaga seotud teatud määral kooliõpetajad, teised orkestrijuhidena tegutsenud mehed olid aktiivsed ja organiseerimisvõimelised inimesed, kellele pillimäng oli hobiks.

Järgmisest tabelis on toodud K. Karjalaineni andmetel Kaitseliidu tegevuse aegadel Lõuna-Pohjanmaal tegutsenud orkestrite dirigendid ja nende tegevusalad.⁵⁰¹

⁵⁰¹ Karjalainen 1995: 125–130

Orkestri asukoht	Tegevuse aastad	Dirigent	Dirigendi amet
Alavus	1873, 1908-	Erkki Peltola (end.Lampimäki)	talupidaja
Kauhajoki	1898; 1919-1922; 1925-26; 1926-1928; 1928; 1928; 1929-1930; 1930-1937;	Axel Rosendahl; Eelis Panula; Gustav Sakki; Veikko Ikonen; U. Bergström; V. Kulmala; V. J. Marttila; J. O. Lempinen	apteeker; õpetaja; jaamaülem; õpetaja; telegrafist; raudtee meister; õpetaja; jaamaülem
Jalasjärvi	1918-	Sameli Huhtakallio	märkimata

Neist kolmest orkestrist oli kuuluvus märgitud Alavuse orkestrite puhul. Neid oli kaks, nii tuletõrje kui noorsooseltsi orkestrid. Hiljem läks noorsooseltsi orkester I. E. Kaistila juhatusel 1930. aastal lühikeseks ajaks Kaitseliidu alluvusse.

Järgnevalt mõned Lõuna-Pohjanmaa maleva puhkpilliorkestrite arenemislööd.

Ylihärmäs, Lõuna-Pohjanmaa maakonnas moodustus Kaitseliidu puhkpilliorkester omapärasel moel. 1926. aastal moodustati puhkpilliseptett Ilomäki kooli 11–14 aastastest poistest Artturi Leinoneni (maleva kasvatustöö pealik) juhatusel, kes muretses noorsooseltsilt pillid ning koosmäng kestis viis aastat. Esineti kohalikus koolis, kirikus, noorsooseltsi üritustel. A. Leinonen siirdus Vaasasse ajalehe *Ilka* toimetajaks ning siis asus dirigendiks Ville Järvi. 1931. aastal võtsid kohalikud täiskasvanud poistelt pillid, noodid ja puldid ning “tekitasid” Kaitseliidu malevkonnale täiskasvanute orkestri Väinö Knuutila juhatusel. Paar poissi läks sellesse vastloodud orkestrisse mängima. Nimetatud puhkpilliorkester kinnitati Ylihärmä malevkonna puhkpilliorkestriks 20.3.1935.⁵⁰²

Kurikka puhkpilliorkester tegutses alates 1898. aastast Juho Kyösti Laine juhatusel. Pillid osteti Saksamaalt. Algul oli koosseisus 6 mängijat. Mõne aasta pärast tuli dirigendiks endine sõjaväeorkestrant Juhani Ahtiluoto, kes muutis orkestri septetiks. Mängutase oli kõrge, saadi Lõuna-Pohjanmaa noorsooseltside korraldatud laulu- ja muusikapeol 1900. aastal Seinäjokis II koht (esimest ei antud välja). J. Ahtiluoto siirdus Alavusesse, Kurikka orkestrimäng jäi soiku ja pillid anti Noorsooseltsi kasutusse. 1911. aastal tuli Kurikkasse apteekriks Almar Henrik Boisman, kes pani aluse keelpilli-orkestrile. Aastal 1912 asus puhkpilliorkestrit juhatama jaamaülem Gustav Sakki. Suure erandina asus orkestrisse naismängija Tyyne Kiskola, kes mängis B kornetit, koos A. H. Boismaniga. Kaasa mängisid mõned 1911. aastal Ameerikast naasnud pillimehed. Mõne aja pärast vahetasid dirigendid kohad, orkestridirigendiks sai A. Boisman ja G. Sakki jäi kornetimängijaks. Boisman oli nõudlik dirigent, kes suurendas koosseisu 27-ni – suurimaks Lõuna-Pohjanmaal. Vabadussõja järel sai Kurikka orkestrist Kaitseliidu orkester ja ühtlasi maleva esindusorkester. Uudisena said kurikalased 1923.

⁵⁰² Perämäki 1998: 191–192

aastal oma orkestri ettekandes kuulda Sibeliuse *Finlandiat*, mille esitamise kohta käis Boisman maestrolt, kes oli tema klassi- ning orkestrikaaslane Hämeenlinna lütseumi-päevilt, nõu küsimas.⁵⁰³

Kauhajoki puhkpilliorkestri saamisluhu oli samuti pikk ja keeruline. Kohalik noorsooselts muretses endale 1898. aastal septetikoosseisu pille; orkestrijuhiks oli A. Rosendahl. Peale A. Rosendahli surma lakkas orkester 15 aastaks tegutsemast. 1919. aasta sügisel alustas Kaitseliidu orkester noorsooseltsi pillidega uuesti tegevust dirigent Eelis Panula juhatamisel. Et Kauhajokis oli ka keelpilliorkester, kus mängisid enamuses samad mehed, siis lõpetas puhkpilliorkester tegevuse 1922. aastal. 1925. aastal alustati uuesti tegevust algul jaamaülem G. Sakki ning hiljem õpetaja Veikko Ikoneni juhtimisel.⁵⁰⁴ Kaitseliidu Kauhajoki orkestri edasine arenemislugu oli mitmekesine. 15. veebruaril 1925. aastal kogunesid Kauhajoki orkestris varem mänginud neli meest Kauhajoki jaamaülem G. Sakki juhatusel uuesti Kaitseliidu majja harjutustele, et hakata tööle Kaitseliidu alluvuses, kuid neljast mängijast ei saanud orkestrit moodustada, olgugi, et kõik olid oskustega pillimehed. Vaja oluks seitset mängijat. Läbirääkimiste tulemusena soostusid mängima Yrjö Rintala ja Vilho Nurmela ning septett oligi koos. Dirigent G. Sakki mängis ise kornetit. Veidi hiljem lisandusid Ludvig Peltonen ja Artturi Nevo-Kokko. Järgmistena liitusid orkestriga Väinö Marttila, E. Kauhi, Väinö Kulmala ja Heino Hanunen. Proove peeti kord nädalas reedeti Kaitseliidu majas. Harjutati hoolega ning juba 16.5.1925. mängiti Vabadussõja võidupäeva paraadil – see oli hea tulemus, kui arvestada seda, et mõned mängijaist olid päris algajad. Esimesel aastal esineti avalikkusele 18 korral ning järgmisel hooajal juba 25 korral. Harjutusi peeti 1926. aastal kokku 44. 1926. aastal peetud orkestri koosolekul valiti orkestri juhatajaks Nikolai Latva-Pukkila ning sekretäriks Yrjö Rintala, majandusasjade eest vastutajaks määrati Väinö Kulmala. Sestpeale hoidis orkester oma rahaasju malevkonna rahast eraldi. 22. oktoobril 1926 asus dirigendiks Veikko Ikonen ning orkestrisse lisandus uusi mängijaid. 1927. aastal esineti 24 korral ning peeti juba 53 harjutuspäeva. Vanad mängijad olid õpetanud noori välja, nii saadi igasse pillirühma 2-3 mängijat. Valiti kolmeliikmeline toimkond (N. Latva-Pukkila, A. Vainio, E. Panttila), kes koostas orkestrile 14-punktilise põhikirja, mis oli kasutuses aastani 1944, mil Kaitseliidu orkestrist sai lihtsalt Kauhajoki puhkpilliorkester.

1928. aastal peeti Töysä orkestri 30. sünnipäeva – selle orkestriga kujunesid Kauhajoki orkestril tihedamad koostöösidemed, olgugi, et vahemaa oli ligi 100 km. Iga-aastased mängud toimusid maleva laagripäevadel, igat liiki pidustustel ja peoõhtutel. Dirigent V. Ikonen suunati Pohjola maleva kasvatuspealikuks ning ta lahkus Kauhajoki orkestrist 22.10.1928. Dirigentideks olid veidi aega Uno Bergström ja Väinö Kulmala. Aastakoosolekul 28.1.1929. kinnitati uueks dirigendiks V. J. Marttila, kes oli sama orkestri baritonimängija. 1929. aastal lahkus orkestrist tervislikel põhjustel Es korneti mängija V. Kulmala; ta ühines orkestriga uuesti 6.12.1930. Es korneti mängijateks saadi kaks oma orkestri õpilast Martti Jyllilä ning Matti Knuuttila ning harjutamine jätkus. V. J. Marttila juhtas Kauhajoki orkestrit edukalt kaks hooaega. 1.12.1930. aastal asus

⁵⁰³ Rinta-Tassi 2004: 846–848

⁵⁰⁴ <http://www.kauhajoki.fi/soittokunta/historia.htm>

orkestri dirigendiks muusikaohvitser J. O. Lempinen – Kauhajoki jaamaülem; endine dirigent Marttila hakkas taas baritonimängijaks. Malevapealiku päevakäsuga said auastmetes kõrgendust seersandiks Kulmala, kapraliks Panttila, Latva-Pukkila, Rantala, Tuominen ja Hannunen.⁵⁰⁵

Igapäevaelu Kauhajoki malevkonna puhkpilliorkesteris möödus nagu varasematelgi aastatel – oli palju tööd ja esinemisi. 1933. aastal osaleti Kauhajoki laulu- ja muusika-peol ning saadi võistumängimises II koht. Orkestriga olid selleks ajaks liitunud väljapaistev baritonimängija Veikko Turja ja B korneti mängija Kalle Jokinen. Orkestri piltidelt on jälgitav koosseisude, pillide ja vormiriietuse täiustumine. 1920. aastal oli orkestris 8 mängijat; 1923. aastal 9 mängijat; 1931. aastal 14 mängijat korralikult vormiriietes ja Kaitseliidu käelintidega. 1935. aastal oli mängijaid 15. Vaadeldava perioodi lõpuni jäadi klassikalise puhkpilliseptetipõhise koosseisu juurde st. ilma puupuhkpillideta.⁵⁰⁶

Ametlik allikas kinnitas N. Latva-Pukkila mälu järele ülestähendatud andmeid.

Alavuses oli samuti tegutsenud aastast 1873 üks Soome kolmest vanimast harrastuspuhkpilliorkestrist, kuid Kaitseliidu alluvusse I.E. Kaistila juhatusel läks sajandi algusest noorsooseltsile kuulunud orkester alles 1930. aastate algul.⁵⁰⁷

Kaitseliidu orkestrantidele kehtis auastmes ülendamise kord nagu teistelegi kaitseliitlastele. Näiteks andis Lõuna-Pohjanmaa malevapealik M. Laurila välja päevakäsu nr. 12, jaanuaril 1928, mille kohaselt ülendati Kaitseliidu muusikakapraliteks orkestrandid Uno Bergström ja Väinö Kulmala Kauhajoki orkestrist.⁵⁰⁸ Harva erandina tegutses Kauhajokis Kaitseliidu poisteosakonna (meil oli poisteorganisatsioon Noor-kotkaste nime all) 11-liikmeline puhkpilliorkester Väinö Kulmala juhtimisel. Alahärmas oli samuti poisteorkester, kuid see mängis koos täiskasvanutega.⁵⁰⁹

Kaitseliidu puhkpilliorkestrite mängijad ei saanud amatööridena töötasu, kuid auastme tõstmine kindlustas koha orkestris mängijale või orkestri ees seisjale. Lõuna-Pohjanmaa malevapealiku päevakäsuga nr. 5, 16. mail 1930. a. ülendati Väinö Kulmala Kauhajoki orkestrist vanemseersandiks.⁵¹⁰

Orkestri asutamine algas dirigendi leidmisega/palkamisega. Kui sobivat juhti oma malevkonnas ei leidunud, tuli hankida kaugemalt. Näiteks Laihia malevkonna puhkpilliorkestrit juhatas pikemat aega Vaasa sõjaväeorkestri dirigent Jakob Lindqvist.⁵¹¹

Kuidas aitasid puhkpilliorkestrid malevaelu täiustada? Puhkpillimuusikat kasutati Kaitseliidus traditsioonilisel moel – marsimuusika, tseremoniaalmuusika või meelelahutusliku muusikana. Tähtsal kohal oli orkestrile rahaliste vahendite hankimine peoõhtute korraldamisega, sest oli vaja parandada pille, muretseda uusi instrumente

⁵⁰⁵ Antti Latva-Pukkila kiri 9.11.2004 Kauhajoe orkestri ajaloost (käsikiri) lk 2–11. Kirjutanud Nikolai Latva-Pukkila 15.12.1968

⁵⁰⁶ A. Latva-Pukkila kiri 9.11.2004. (N. Latva-Pukkila Kauhajoe orkestri ajalugu. Käsikiri aastast 15.12.1968)

⁵⁰⁷ <http://www2.6net.fi/alavus/apo/historia.htm> (Jussi Lahtinen)

⁵⁰⁸ *Nuijasoturi* 1928, nr. 1, lk 12

⁵⁰⁹ Lantto 1997: 221

⁵¹⁰ *Nuijasoturi* 1930, nr. 6, lk 11

⁵¹¹ Lantto 1997: 108

ning täiendada noodikogu. Harrastuspillimehedki tahtsid hoolsa harjutamise ja oma isikliku aja kulutamise eest veidi teenida. Orkester, olenevalt mängijate suutlikkusest, esitas kas kontsertpalu või ainult tantsumuusikat.

Peoõhtute organiseerimise teemal oli arutus *Nuijasoturi* 1926. aasta neljandas numbris pealkirja all *Ei rihkamaa!*. (Mitte tühja-tähja!) Autorit pole märgitud, kuid arvatavasti oli see toimetaja A. Leinoneni kirjutatud. Oli saadud teateid, et Varsinais-Soomes ja Turu ümbruses peeti peoõhtuid ilma eeskavata – niisiis ainult tantsuõhtuid. Selline tegevus autori arvates ei tohtinuks leida kõlapinda Lõuna-Pohjanmaal. Siinse maakonna isamaaliste ürituste korraldamisel oli Kaitseliidul täita pearoll ning mitmes vabariigi paikkonnas isamaalistel üritustel ei tantsitud. Kaitseliidu peoõhtud tuli läbi viia kõrgel isamaalisel ja ideelisel tasemel. Kuid probleemid tekkisid peoõhtute kunstilise tasemega. Tõdeti, et viimastel aastatel oli isegi noorsooseltside aktiivsus raugenud – puhkpilliorkestrid olid “talveunes”, samuti koorid, väljaarvatud mõned maakonna esinduskoorid. Näidendite tase oli allpool arvestust. Kerkis õigustatud küsimus: miks teha aastas kümme kehva üritust? Vastupidi – peaks tegema kolm korralikku üritust ja siis juba veidi kõrgema tasu eest, nii saaksid vaatajad oma raha eest kvaliteetse esituse ja malevaüksus suurema sissetuleku. Peamine eesmärk oli ju peoõhtu korraldamisega rahalist sissetulekut hankida. Mõned üritused nagu Vabariigi aastapäev ja sõjasangarite mälestuspäevad pidid säilitama oma etiketi, kuid muudes ettevõtmistes võidi lubada rahvale korralikku meelelahutust, kuid mitte tühja-tähja, vaid sisutihedaid peoõhtuid.⁵¹²

Kirjutis oli igati vajalik tegevuskava ja publikule pakutava meelelahutuse läbimõttlemisel, sest peoõhtuid korraldasid kõik tol ajal üheaegselt Kaitseliiduga eksisteerinud seltsid ja ühingud, eelkõige “konkurendid” noorsoo- ja tuletõrjeseltsid.

Kasvatustöö pealiku antud suuniseid pidi malevaüksused edaspidises kasvatustöös kindlasti arvestama ning loodetavasti saabusid nõuanded õigeaegselt ning sellega välditi Kaitseliidu töö sisulisi ja kultuurilis-esteetilisi vääratusi.

Maleva uus orkestrijuhth Kosti E. Könni arutles ametiposti üle võttes *Nuijasoturi* 1934. aasta viiendas numbris Kaitseliidu puhkpilliorkestrite teemal. Õpetussõnad orkestripealikele jt muusikaga tegelevatele isikutele üksustes olid, et sõnapaar Kaitseliidu puhkpilliorkester peaks olema ühetähenduslik. See on orkester, kus mängivad tegevkaitseliitlased Kaitseliidule kuuluvate pillidega. Praktikas polnud see tihti nii. Oli mitmeid vahepealseid variante: pillid võisid olla mängijate omad või mõne teise organisatsiooni omad või sai Kaitseliit pillid oma käsutusse koos teotaheliste mängijatega, kes polnud kaitseliitlased, kuid Kaitseliit oli orkestri ülalpidamiseks suutlikum tugiorganisatsioon. Tulnuks meeles pidada, et orkester oli samuti Kaitseliidu allüksus ning seetõttu peavad orkestri dokumendid olema laitmatult korras. Eelkõige nende orkestrite puhul, kus kasutati mujalt saadud pille, tulnuks vormistada nõuetekohased rendilepingud. Vastutustundlikult tuleks hoida nii Kaitseliidu poolt ostetud kui muude organisatsioonide instrumente. Kõrgelt tuleks hinnata neid mängijaid, kes oma isiklikku pilli kasutavad Kaitseliidu heaks. Tuletati meelde, et mujalt saadud pillide

⁵¹² *Nuijasoturi* 1926, nr. 4, lk 2

parandamiseks ei tohi Kaitseliidu raha kasutada. Kaitseliidu raha eest tohib parandada ainult malevkonnale kuuluvaid pille, osta noodimaterjali, noodipulte ja uusi pille. Mängijate osas tuleks silmas pidada, et abijõudude kasutamisel tuleb see kindlasti reklaamkuulutuses märkida. Abijõud peaksid olema kaitseliidumeelsed ning alluma organisatsiooni sisekorrale.⁵¹³

Malevkonna orkestrite dirigente määras ametisse malevapealik malevkonna pealiku ettepaneku alusel. Formuleeringus tehti alates 1934. aastast parandus: näiteks enne kasutati nimetust Alavuse Kaitseliidu puhkpilliorkestri dirigent. Kuid edaspidi – Alavuse Kaitseliidu dirigent. Rõhuasetusega määratleti dirigendi laiemad muusikalised kohustused oma malevkonna ees. Nüüdsest kuulus dirigendi töö hulka koorilaulu hoogustamine ja malevkonna kaitseliitlastele marsilaulude õpetamine.⁵¹⁴

Koorijuhtimisega oli dirigentidele eeskujuks maleva orkestrijuhth Kosti E. Könni ise, kes juhatas Törnäväs toimunud maleva suvepeol 1.7.1934 Lõuna-Pohjanmaa maleva Lotta Svärd liikmete naiskoori. Esiettekandele tuli muude laulude hulgas koorijuhi enda kirjutatud rahvalauluseade, mis oli pühendatud Lõuna-Pohjanmaa lottadele.⁵¹⁵

Nuijasoturi 1934. aasta kuuendas numbris kirjutas maleva orkestrijuhth Kosti E. Könni pikemalt Kaitseliidu puhkpilliorkestrite teemal: „...Reglemendi järgi valivad malevkonna staabiliikmed ja dirigent koos sobivaid mängijaid orkestrisse. Kuid valimisest ei saa väiksemates kohtades juttugi olla, sest dirigent peab oma orkestrisse mehi ja noormehi otsima, et orkester korralikult toimiks ning kõik pillirühmad oleksid esindatud mängusuutlike mängijatega. Kui dirigent on mehed leidnud, teeb ta staabile ettepaneku arvata need mängijad orkestrisse, kuhu nad malevkonna pealiku päevakäsu alusel arvatakse. Mängijate Kaitseliitu vastu võtmine toimub kindlaks määratud korra kohaselt. Siiski ei tohiks mängijate vastuvõtmisega Kaitseliidu liikmeks kiirustada. Lühike katseaeg oleks vajalik, et õppida meest tundma mitte ainult mängijana, vaid ka kaitseliitlasena. Rõhutada tuli tõsiasja, et Kaitseliidu puhkpilliorkester ei ole tsiviil-orkester, st mängijad ei ole orkestrandid Kaitseliidu vormis, vaid pillimehed on kaitseliitlased, kelle relvaks on muusikainstrument. Nad on Kaitseliidu liikmed nii vormis kui erariides ja peavad vastavalt käituma. Dirigent peab ise mängijatele head eeskuju näitama, kusjuures pole oluline, kas ta on ohvitseri või allohvitseri auastmes, või lihtsalt reamees. Orkestrimäärustiku järgi tegutsevad dirigent ja abidirigent malevkonna pealiku alluvuses. See puudutab ainult sõjalist poolt, mitte sisulist muusikalist tegevust. Orkestri majandusliku tegevuse dokumendid peavad liikuma ainult käsuliini pidi. Malevkondade dirigendid võisid maleva orkestrijuhi poole pöörduda otse kui tegemist muusikaliste küsimustega. Kaitseliidu puhkpilliorkestrid peaksid saama tulevikus vabatahtlikeks sõjaväeorkestriteks nii sisult kui välisuselt.“⁵¹⁶

Selles suunas sihikindlalt tegutsetigi.

⁵¹³ *Nuijasoturi* 1934, nr. 5, lk 220–222

⁵¹⁴ *Nuijasoturi* 1934, nr. 5, lk 220–222

⁵¹⁵ *Nuijasoturi* 1934, nr. 6, lk 270

⁵¹⁶ *Nuijasoturi* 1934, nr. 6, lk 271–274

Lõuna-Pohjanmaa maleva puhkpilliorkestrite tegevus oli sarnane teiste Soome Vabariigi Kaitseliidu malevate puhkpilliorkestrite igapäevaste ja pidupäevaste tegevustega. Sinna kuulusid lisaks orkestriproovidele organisatsioonisisesed malev-kondlikud ja maakondlikud esinemised, samuti osavõtt vabariiklikest pidulikest muusikaga seotud sündmustest. Mõni orkester käis väljaspool oma maleva piire külaliskontserte andmas; mõni orkester andis suvehooajal vabaõhukontserte. Külalisesinemisi välismaale juhtus harva. Tol ajal jäi Kaitseliidu orkestrite mängutase loomulikult nõrgemaks sõjaväe-orkestrite tasemest – viimased olid elukutselised. Siiski sai ka Kaitseliidu orkestrite seas pidada tinglikku paremusjärjestust; sel puhul sõltus tulemus dirigendi suutlik-kusest, võimekatest mängijatest ja kvaliteetselt esitatud repertuaarist. Arvestada tuleks tõsiasi, et puhkpilliorkestrite süstemaatilisem tegevus algas 1928. aastast peale Kaitseliidu Peastaabis toimunud ülemaalist malevate orkestrijuhitide ja/või malevate esindajate koosolekut. Eelnev tegevus oli teatud määral kaootiline, kuna antud koosolekust alates kohustati kõiki malevaid aktiivselt, süsteemselt ning tulemuslikult arendama puhkpillimuusikat sõjaväe-orkestrite eeskujul. Uus organisatsioon – Kaitseliit oli selleks ajaks juba kümneaastane ning selle kasvatustöö ja kultuuriline tegevus pidid sammu pidama aja nõudega ning saavutama senisest parema tegevustaseme.

3. 5. Kaitseliidu puhkpilliorkestrite esinemised Eestis

Kaitseliidus kasutatav puhkpillimuusika oli orgaaniliselt seotud kogu tolle ajastu puhkpillimuusikaga, hõlmates nii repertuaari, ühiseid muusika- ja meelelahutusüritusi ning arenguperspektiive. Muusika arengutaseme määravad peamiselt kaks aspekti – heliloomingu kvaliteet ja interpreteerimisoskuse taseme tõus. 20. sajandi teisel kümnendil seisis Eesti rahvuslik muusikakultuur oma arenemistee alguses, kuid alates 1920. aastatest hakkasid mõlemad nimetatud aspektid jõudsasti arenema. Vabanenud ühiskonna tingimustes saavutas muusikakultuur teiste ühiskonnaelu valdkondade kõrval lühikese ajaga märgatavaid tulemusi. Tekkis Eesti autorite loodud puhkpillirepertuaar ning hulgaliselt uusi muusikakollektiive, eeskätt Kaitseliidu puhkpilliorkestreid. Tolleaegseid muusikasündmusi Kaitseliidu vabariiklik ajakiri *Kaitse Kodu!* ei kajastanud, Malevate Teatajates märgiti reeglina ainult oma malevas või maakonnas toimunud muusikaga seotud ettevõtmisi – seega puhkpillimuusikale pöörati suhteliselt vähe tähelepanu.

Eesti Lauljate Liit koordineeris alates 1921. aastast vabariigis koorimuusikat, kuid puhkpillimuusikaga hakati süstemaatiliselt tegelema 1931. aastast – seega kümne aasta jooksul liikus puhkpillimuusika isevoolutede märkimisväärseid tulemusi saavutamata. Tsiviilorkestrid elasid oma traditsioonide, kuid sõjaväe, Kaitseliidu ja tuletõrje-orkestrid oma reglementide järgi. Mõistagi ei piirdunud Kaitseliidu puhkpilliorkestrite tegevus ainult organisatsioonisestest mängude, laulupidudel ja laulupäevadel esinemisega. Vabariigi aastapäeval esinemine oli ülimalt tähtis ning hea esinemise eest väärisid organiseerijad ja orkestrandid tunnustust. Tallinna maleva puhkpilliorkester

teenis malevapealiku F. Pinka (1895–1942) kirjaliku tunnustuse suurepärase esinemise eest vabariigi 8. aastapäeva paraadil 1926. aastal Tallinnas: "...erilist tänu avaldan maleva orkestri ja lipu aurühma liikmetele ja nende juhtidele härradele Kirikalile ja Roosele".⁵¹⁷

Järgnevalt mõned näited Tallinna maleva orkestri esinemistest seetõttu, et pealinnas oli esinemisvõimalusi rohkem kui mujal vabariigis ja siin toimunud esinemised olid suhteliselt vastutusrikkamad.

Suureks väljakutseks nii mängijatele kui organiseerijatele olid välisriikide riigipeade ja teiste kõrgete külaliste visiidid Eestisse. Väliskülalisi võeti alati vastu auvahtkonna ja puhkpillimuusikaga. 31. juunil 1926 kell 17.30 saabus Soome Kaitseliidu delegatsioon eesotsas ülem kolonel L. Malmbergiga Tallinna sadamasse. Auvahtkond ja orkester olid ootevalmis Mere puisteel Kanuti Gildi aias juba 16.30.⁵¹⁸

26.–28. juunil 1929 külastas Eestit Rootsi kuningas Gustav V. Eeltööd orkestrite mängusuutlikkuse väljaselgitamiseks algasid mitu nädalat enne nimetatud sündmust. Järgnevalt mõned vastused malevapealikelt Kaitseliidu Peastaabi ülema järeleparimisele dirigendi, orkestrimeeste vormide ja mängutaseme kohta.

Vastus Tartu malevast 19. juunil 1929 nr. 174 saabus sellisena: "Vastuseks Teie kirjale 17. juunist s.a. teatan järgmist: a) orkestrijuhiks on Rudolf Ertis; b) orkestri koosseis – 30 meest; c) Tallinna sõidab orkester ühes esindusmeeskonnaga 27. juuni hommikuks; d) vormiriided kõikidel; e) mängu võime väga hea, nii paraadidel kui ka pidudel esinemiseks".⁵¹⁹

Valga maleva pealik saatis 20. juunil 1929 sellise vastuskirja nr. 126: "Vastuseks Teie telefonogrammile nr. 5406 16. VI s.a. teatan, et Valga maleva orkester jõuab Tallinna 25. skp. õhtul. Orkestrijuhiks on maleva sekretär R. Kivimägi. Mängu võime poolest võib orkester igal pool pidudel ja paraadidel mängida. Orkester täiesti ühetaoliselt vormis..."⁵²⁰

Pärnumaa malevast saabus vastus 20. juunil 1929 nr. 290: "27. juuni hommikuks jõuab Tallinna Sindi rühma orkester Sindi vabriku meistri Mihkel Lorenbergi juhatusel 17-mehelises koosseisus. Kõigil mängijail on ühtlaseks vormiks kaitseliidu müts, suvipluuse vöörihmaga ja mustad pikad püksid. Orkester võib mängida võistlustel ja pidudel tantsuks, kuna paraadil ja kontsertpalade jaoks on nõrgavõitu. Orkester koosneb Sindi Kalevivabriku ametnikkudest ja töolistest, kes vabriku valitsuse poolt Kaitseliidu päeva puhul vabastatakse töölt ainult kaheks päevaks, mistõttu ei ole nende varem Tallinna toomine võimalik. Orkestri instrumentaalkoosseis on järgmine: kornet B I-2; B II-1; klarnet Es-1; B I-1; B II-1; bariton-1; tenor B I-1; B II-1; alt Es I-1; II-1; bass I-1; II-1; väike trumm –1; taldrikud-1; suur trumm -1."⁵²¹

Kaitseliidu Peastaabil tuli valida mitmete orkestrite hulgast ning sõelale jäid neist seitse, kes tunnistati kõlblikuks paraadil esinemiseks. Need olid Võru, Tartu, Pärnumaa, Sakala, Lääne, Tallinna maleva ning Tallinna maleva Kalevi malevkonna orkestrid.

⁵¹⁷ ERA f 2163, n. 1, s. 3, l. 11

⁵¹⁸ ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 78

⁵¹⁹ ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 29

⁵²⁰ ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 31

⁵²¹ ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 30

Ühendorkester esitas spordivõistluste avamisel *Kaitseliidu Kotkamarssi* ning võitjate autasustamisel mängiti tušši.⁵²²

Jüripäeva tähistamist 23. aprillil peeti soovitavaks kõigis malevates. Selle päeva tähtsust rõhutas Pärnumaa maleva pealik oma ringkirjaga 10. aprillist 1930: "saabuva Jüripäeva puhul korraldada üksustes, kus see on võimalik, möödunud aasta eeskujul koos teiste seltskondlike organisatsioonidega päevakohaseid aktusi, rongkäike ja tulelõkkeid meie esivanemate 1343. aasta Jüriöö vabadusvõitluse mälestuseks."⁵²³

Orkestrite esinemist võib vaadelda kahest aspektist. Esiteks põhikirjajärgne kohustus mängida ja teiseks orkestrantide ning dirigendi vajadus esineda. Vajadus esineda koosnes omakorda kahest aspektist. Esiteks andis esinemine (küll väikest, kuid siiski) rahalist sissetulekut ning teiseks soov esitatavat muusikat kui loomingulise tegevuse lõpp-produkti vaatajale-kuulajale demonstreerida. Võib öelda, et kohustus toimus tasuta, aga vajadus tingis tasu maksmise, kusjuures lisandus mõlemapoolne rahuldus esteetiliselt sooritatud ettekande korral. Esinemisvajadust realiseeriti võimaluste leidmisega publikule esineda. Tavaliselt hoolitses selle eest dirigent, kuid arvesse tuli ka orkestritele küllakutsete, ühiskontsertide või muude esinemisvõimaluste pakkumine.

3.5.1. Kaitseliidu puhkpilliorkestrite tasulised ja tasuta mängud

Kaitseliit oli vabatahtlik organisatsioon ning seega puhkpilliorkestris mängijad mitteprofessionaalidena ei saanud teenistusalaselt esinedes mingisugust töötasu.

Erinevalt sõjaväeorkestrite formeerimisest sõltus Kaitseliidu orkestrite moodustamine dirigendi, pillide-nootide ja mängijate hea tahte olemasolust. Sõjaväeorkestrid olid riiklikul finantseerimisel – neid moodustati vastavalt ettenähtud arvule, kuid Kaitseliidus sai orkestreid moodustada piiramatul arvul. Muidugi tuli arvestada noorte mängijate väljaõpetamise, uute pillide muretsemise ja repertuaari hankimise kuludega – kõik tuli niiöelda „omast taskust“ kinni maksta. See seadiski uute orkestrite moodustamisele piirid. Kõige olulisemaks teguriks oli ikkagi erialase ettevalmistusega dirigendi leidmine, kes organiseeriks mänguvõimelise koosseisu ning kindlustaks järelkasvu väljaõpetamise.

Orkestrijuhil tuli hankida tasulisi mänguvõimalusi, et meestes huvi pillimängu vastu alal hoida ning ühtlasi populariseerida nii pillimänguvõimalusi Kaitseliidus kui organisatsiooni ennastki. Tallinna maleva orkestrijuh A. Kirikal asus kohe orkestri esimesel tegevusaastal energiliselt mänguvõimalusi otsima, reklaami tegema ja mitmesuguseid ärilisi sidemeid looma. Saue valla Kaitseliidu kompanii pealikule esitati selline volitus: "käesolevaga volitab Tallinna maleva orkestri juhatus 24.VI 25 Saele pidu tarvis välja kutsutud 10 mehe tasu 6000 marga suuruses summas ja sõidukulusid

⁵²² ERA f 2151, n. 2, s. 20, I nummerdamata

⁵²³ Pärnumaa Maleva Teataja 1930: 58

600 marga suuruses summas, kokku 6600 marka, vastu võtma hra Raudmerit”.⁵²⁴ Seega esines Tallinna maleva 10-liikmeline orkester jaanipäeval Saue kompanii peoõhtul ja iga mees teenis õhtu pealt 60 marka, mis anti hr. Raudmeri kätte, kes tõi raha Tallinnasse orkestrimeestele välja jagamiseks.

4. augustil 1925 AS *Näitused* juhatusel saadetud kirjas püüti saada tasulist mänguvõimalust augustikuuks. Sel ajal oli orkester oma põhikohustustest vaba ja suvepuhkusel, seetõttu saadi mängida 15.–23. augustini 2–3 tundi järjest isegi 25-mehelises koosseisus.⁵²⁵

1925. aasta augustis oli Tallinna maleva orkestril palju esinemisi, mille kohta tuli anda kirjalik teatis Tallinna Linna Politsei ülemale. Politseid huvitas peo algus ja lõpukellaaeg ning kas pidu peeti alkoholiga või ilma. Kaitseliidu peod olid alati ilma alkoholita. 10. augustil 1925 saadeti politseiülemale järgmise sisuga teatis: “Kaitseliidu Tallinna maleva orkester teatab, et tema poolt saab endistes *Akvariumi* ruumes piduõhtu korraldatud 13. VIII 1925.a. Algus kell 9 õhtul, lõpp kell 1 öösel. Piduruumes einelaud ilma alkoholita”.⁵²⁶

Mõnel õhtul tuli orkestril mängida järjest koguni viis tundi. 22. augustil 1925.a. saadeti politseiülemale järgmine teatis: “Tallinna maleva orkestri juhatus teatab, et 22. augustil korraldab orkester Kadriorus Noorseppade kodu aias kella 8–10 õhtul maksuta rahva kontserdi ja peale kontserti toimub kella 10–1 öösel *Noorseppade kodu* ruumes maksuline tantsuõhtu. Piduruumes ilma alkoholita einelaud”.⁵²⁷

Kaitseliidus vajati puhkpillimuusikat nii pidulike sündmuste ilmestamiseks kui meelelahutuslike ürituste korraldamisel. Malevate puhkpilliorkestrid koosnesid enamasti 30–40 mängijast ning see võimaldas esinemistel koosseisu varieerida – esineti kas vähendatud või täies koosseisus. Käsud mängimiseks jagas tavaliselt Tallinna maleva pealik F. Pinka: “Pühapäeval, 2. juunil 1929 Invaliidide päeva puhul korraldatavast paraadist tuleb maleva orkestril täies koosseisus osa võtta. Selleks koguda orkester kella 09.00 staapi. Ühtlasi tuleb samal päeval orkestril kontsertnumbritega esinda Näituse aias kella 15–18”.⁵²⁸

Eriti pidulikel ja vastutusrikastel juhtudel pidi orkester loomulikult esinema täiskoosseisus.

Tallinna maleva pealiku kirjas 5. veebruaril 1934.a. nr. 79 maleva puhkpilliorkestrile öeldi: “Meie Vabadussõjaaegse vägede ülemjuhataja ja praeguse Kaitseliidu vanematekogu esimehe kindral Johan Laidoneri 50. sünnipäeva puhul seltskondlikkude organisatsioonide poolt korraldataval aktusel pühapäeval, 11. skp. kell 17.00 *Sõdurite Kodu* ruumes tuleb esineda maleva orkestril täies koosseisus. Palun Teid nimetatud päeval kell 16.30 ühes orkestriga kohale ilmuda”.⁵²⁹

⁵²⁴ ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 17

⁵²⁵ ERA f 2163, n.1, s. 23, l. 21

⁵²⁶ ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 23

⁵²⁷ ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 29

⁵²⁸ ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 23

⁵²⁹ ERA f 2163, n. 1, s. 11, l. 186

Mõnikord sai orkestripealik malevapealikult kutse tulla mängima märkega – *kiire* – nagu näit. 14. juuni 1929, nr. 190: “Palun Teid pühapäeval, 16. skp. alates kella 16 15-liikmelise orkestriga mängida Spordi Seltsi *Kalev* väljal jalgpalli ja sportlikel võistlustel. Tasu 65 senti mehe pealt tunnis tasub Harju malev”.⁵³⁰

Antud juhul tingis vähendatud koosseisus mängimise ilmselt asjaolu, et esinemine polnud väga vastustusrikas, kuid kestis ilmselt kaua – seega polnud otstarbekas täiskoosseisu nii kaua kohal hoida.

Organisatsioonisisene tasuta mängimine oli sõjaväelasliku lakoonilisusega kohustuslikuks tehtud nagu selgus Tallinna maleva orkestripealiku kirjast nr 9, 26. mail 1930: “Kesknädala õhtul, 28. mail läheb Tallinna maleva mitu malevkonda Tallinnast välja manöövritele. Nende ärasaatmine muusikaga on tehtud orkestrile kohuseks...”.⁵³¹

1931. aastaks oli Tallinna maleva orkester saavutanud kõrge mängutaseme ja suure enesekindluse, mis paistis Narva laulupeo korraldajate vastuskirjast mängitavate palade kohta: “Teatan, et Kaitseliidu päevast ja Narva laulupeost osavõtmine s.a. 28. juunil Tallinna maleva kui ka Kalevi malevkonna orkestrile laulupeol mängitava programmi suhtes mingisuguseid erilisi nõudeid üles ei sea, sest orkestrite mänguvõime tasapind on mängida kavatatavatest paladest kaugelt üle...”.⁵³²

Vähendatud koosseisus mängimise otsustas dirigent koos orkestrivanemaga ja sel juhul jäid pooled mängijaist lississetulekust ilma. Ülemaailmse majanduskriisi ajal oli olukord Eestis raske ning mitmed orkestrandid jäid ilma põhitöökohast. Sellises raskes olukorras saatis Tallinna maleva orkestripealiku kt malevapealikule kirja nr. 26 18. juunist 1929, et kaasmalevlastelt abi saada töökoha leidmisel. “Esitan siinjuures orkestri liigete A. Birkenfeldti ja Ed. Saare palved, kes praegu on teenistusest ja palun võimaluse korral vastu tulla ja loodan et maleva rohkearvulise pere seas on liikmeid, kellel nendele on võimalik anda mingisugust teenistust. Lisa: 2 palvet, orkestripääliku kt. K. Laus”.⁵³³

Tavaliselt otsustas ja valis orkestrijuhht mängitava repertuaari ise, kuid Tallinna maleva uus malevapealik andis 1931. aasta 10. septembril ise suunised repertuaarivalikuks: “orkestril tuleb mängida järgmiselt: 11. septembril kell 8.00 Balti jaamas, kaasa võtta *Kotkamarss*, Eesti ja Läti hümni noodid. 13. septembril Maleva staabis aktusel ja koosviibimisel kell 14.00–18.00 tuleb mängida Eesti ja Läti hümne, *Kotkamarssi*, lõpumarssi ja koosviibimisel mitmesugust muusikat; soovitatavalt Eesti ja Läti rahvaviisiid”.⁵³⁴

Maleva puhkpilliorkestrit said vajadusel kasutada teised sama maleva malevkonnad, kuid nad pidi malevasiseselt orkestrile töötundide eest maksma. Põhja malevkonna pealiku kirjast malevapealikule 5. septembril 1934. a. nr. 186 selgus: “Teatan, et korraldan pühapäeval, 16. septembril malevkonnale taktikalise õppuse

⁵³⁰ ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 24

⁵³¹ ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 1

⁵³² ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 108

⁵³³ ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 25

⁵³⁴ ERA f 2163, n.1 s. 25, l. 116

Pääsküla-Nõmme ümbruses. Palun Teie nõusolekut, et malevkonnale saaks lubatud maleva orkestrit 16. skp. malevkonna saatmiseks õppusele maleva staabist Balti jaamani”.⁵³⁵

Samasisuline kiri saadeti ka maleva orkestripealikule, kuid seal oli täpsemalt märgitud: “kogunemine pühapäeval 07.45 staabi õues, ärasõit Balti jaamast 8.48. Tasu suhtes palun läbirääkida malevkonna sekretäriaga”.⁵³⁶

Säilinud arhivaalid lubavad oletada, et maleva puhkpilliorkestril oli sellel, 16. septembri hommikul väga palju tegemist. Nimelt sai orkestripealik malevapealikult 12. septembril 1934. a. veel täiendava kirja nr. 685 peaaegu samaaegse mängunõudega: “...palun eeltähenatud ajal mängida Põhja malevkonnale ja ühtlasi palun mängida samal päeval, 16. septembril kella 7.30–8.00 Patkuli trepil piiskopi õnnistamise puhul. Täpsemate andmete saamiseks palun pöörduda prof. A. Topmani poole”.⁵³⁷

Tallinna maleva orkester oli 1933. aasta andmetel 45-liikmeline ning see võimaldas vajadusel mitme vähendatud koosseisuga esinemist.

Kindel kord ja aruandlus Tallinna maleva orkestri asjaajamises pandi maksma malevapealiku ringkirjaga 20. oktoobrist 1933.⁵³⁸ Orkestripealikut kohustati sisse seadma 1. detsembriks 1933 järgmised arvestusraamatud:

- a) orkestri vararaamat
- b) nimekiri malevlastele väljaantud varanduse kohta
- c) orkestripillide nimekiri
- d) orkestri nootide nimekiri

Malevapealik nõudis sisseseatud raamatute esitamist kontrolliks 1. detsembriks 1933. a. Nimekirjade põhjal asuti kadunud varustust orkestrist lahkunud liikmetelt tagasi nõudma.

Orkestripealiku amet oli üsna mitmetahuline. Nii näiteks tuli oma mitte-eestlastest mängijate eesti keele oskust tõendada: “Tõendus. Selle ettenäitaja, Kusmin Evgeni, minule alluva orkestri orkestrant, valdab oma teenistuse kohuste täitmisel eesti keelt, mida pitsati ja allkirjaga tõendan”.⁵³⁹

Või ka iseenda ja oma dirigendiameti eest seista: “Hra kapellmeistrile Landströmile. Teie soovi peale Kaitseliidu Tallinna maleva orkestrit külalisena juhatada, pean ma teatama, et orkestri juhatus otsustas Teie ettepaneku tagasi lükata”.⁵⁴⁰

Arnold-Johannes Landström oli omaaegne 2. jalaväepolgu kapellmeister 1917–1918 ja 2. diviisi orkestri kapellmeister 1920–1924.⁵⁴¹

Juhtus ka nii, et pilli ja vormi ei saadudki enam orkestrile tagasi. Kaitseliidu Peastaabi käskkirjas nr. 20 malevatele 11. juunil 1926. aastal on säilinud Tallinna

⁵³⁵ ERA f 2163, n. 1, s. 11, l. 126

⁵³⁶ ERA f 2163, n. 1, s. 11, l. 125

⁵³⁷ ERA f 2163, n. 1, s. 11, l. 126b

⁵³⁸ ERA f 2163, n. 1, s. 11, l. 65

⁵³⁹ ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 57

⁵⁴⁰ ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 75

⁵⁴¹ Saan 2006: 123

maleva kohta järgmine paragrahv. §13: “avaldan teadmiseks, et maleva orkestri juhatus oma koosolekul 26.V 26. otsustas malevlast Voldemar Gustavi p. Valterit, kes orkestri poolt temale välja antud riidevarustuse ja mänguriista ära oli müünud ning praegu eeluurimise all vangimajas viibib – Kaitseliidust välja heita. Ljh. Nr. 99 F. Pinka”⁵⁴²

Orkestripealik nõudis pillide vastutustundlikku hoidmist, vastupidisel juhul nõuti kirjalikku seletust. 5. juulil 1929 välja saadetud kiri nr 30 oli selline: “Hra Johannes Magnus. Palun Teid esitada kirjalik seletus piccolo katkimineku kohta hiljemalt tulevaks reedeks, 12. juuliks. Allkiri: K. Laus “⁵⁴³

Vältimaks pillide ja mundrite kadumist ühes orkestrist lahkunud mängijatega ning vajadusest kaasata ainult Eesti Vabariigile lojaalseid pillimehi, esitati iga uue liikme sooviavaldus kontrollimiseks Poliitilise Politsei komissarile otsuse tegemiseks sooviavaldaja meelsuse kohta. Enamikul juhtudel tuli vastuseks: “.. kod. XX Tallinna Poliitilises Politseis riigivastases kuritegevuses süüdistatuna ega kahtlusalusena registreeritud ei ole”. Allkiri: Poliitilise Politsei komissar /sekretär.⁵⁴⁴

Kuid mõnikord saabus teistlaadi vastus. 1933. a. saatis Tallinna maleva orkestri-pealik F. Tammar järelpärimise Aleksander Johannase p. Birkenfeldti kohta. Vastus Poliitilisest Politseist saadi selline: “käesolevat tagasisaates teatan, et Aleksander Birkenfeldtil riigivastases poliitilisest tegevusest osavõtmises senini märget ei ole, kuid tema tutvusringkonnas leidub isikuid, kes on poliitiliselt kommunistlike meelsusega” Allkiri: Poliitilise Politsei abikomissar.⁵⁴⁵

Eesti Riigiarhiivis säilinud vähesed puhkpillimuusika arhivaalid lubavad oletada, et nii mõnigi mitte-kaitseliidu puhkpilliorkester sai lisateenistust mängides Kaitseliidu poolt organiseeritud üritustel.

Vaadates Nõo Laulu Seltsi Orkestri kassaraamatut, selgub et toleaeagsed sissetulekud, 10% peoõhtu tulust, olid küll väikesed 1.30 – 1.50 krooni, kuid mingi lisatasu see meestele siiski andis.⁵⁴⁶

Peoõhtute toimumise kuupäevi sai siduda nii Kaitseliidu aastapäeva, jõulupüha, lihavõtete jm üldriiklike tähtpäevadega.⁵⁴⁷

Toimumise aeg	Üritus	Sissetulek
3.12.1934	Kaitseliidu Meeri kompanii peoõhtu	1.50
25.12.1934	Samalaadiline üritus	1.50
24.02.1935	Samalaadiline üritus	1.30

Valguta Puhkpillide Orkestri (Tartumaa) tegevus oli samuti tihedalt seotud kohaliku Kaitseliidu üksuse – Rõngu kompanii üritustega. Selle orkestri loomise 10. aastapäeva

⁵⁴² ERA f 2163, n. 1, s. 3, l. 47

⁵⁴³ ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 26

⁵⁴⁴ ERA f 2163, n. 1, s. 11, l. 74

⁵⁴⁵ ERA f 2163, n. 1, s. 11, l. 57, 57b

⁵⁴⁶ ERA f 2870, n. 1, s. 111, l. 2–13

⁵⁴⁷ ibid

aktusel 1. mail 1940. aastal otsustati lisajõude hankida oma orkestri täiendamiseks selleks ajaks tegutsevalt Kaitseliidu Rõngu kompanii orkestrist.⁵⁴⁸

Valguta Puhkpillide Orkestri tööpäevikust saab jälgida orkestri osavõttu Kaitseliidu Rõngu kompanii meelelahutus- ja muudest üritustest. Orkestri kassaraamatut ei ole Riigiarhiivis säilinud, kuid ilmselt saadi esinemiste eest tasu nagu tavaliselt puhkpilliorkestrite esinemiste korral.⁵⁴⁹

Millal	Mis üritus	Mitu mängijat
5.07.1930	Kaitseliidu laagrisse saatmine	14
27.7.1930	Kaitseliidu kompanii peoõhtu	13
7.12.1930	Naiskodukaitse peoõhtu	14
24.02.1931	Kompanii peoõhtu	17
31.08.1931	Naiskodukaitse jaoskonna peoõhtu	14
2.04.1932	Naiskodukaitse Kirepi jsk teeõhtu	15

Kontserdikavasid ei ole kahjuks säilinud, kuid orkestri noodikogusse osteti pidevalt uut saadaolevat repertuaari ning ilmselt neid palu ka mängiti. Koos pillidega saadi 1930. aastal Valguta Rahvaraamatukogu Seltsilt noodikogu, kuhu kuulus peamiselt välisautorite kergem repertuaar – 16 numbrit.⁵⁵⁰

Vabariiklikel Kaitseliidu päevadel – 1927 Tartus, 1928 Pärnus, 1929 Tallinnas, 1935 Tallinnas esinesid mõistagi ainult oma organisatsiooni puhkpilliorkestrid.⁵⁵¹

Näiteks oli 1935. aasta Kaitseliidu päeva üritusel peatähelepanu 15 Kaitseliidu malevavahelistel spordivõistlustel. Alad ja osavõtjate arvud kajastuvad järgmises tabelis.⁵⁵²

Alad	Osavõtjaid
kergejõustik	351
laskevõistlused	963
sõudevõistlused	64
signaliseerimisvõistlused	38
sidevõistlused	78
sõjalise iseloomuga võistlused	276
Kokku:	1279

Esikohal osalejate arvu poolest olid mõistagi laskevõistlused.

⁵⁴⁸ ERA f 2870, n. 1, s. 170, l. 20b

⁵⁴⁹ ERA f 2870, n. 1, s. 173, l. 12–25

⁵⁵⁰ ERA f 2870, n. 1, s. 170, l. 23b, 24

⁵⁵¹ ERA f 2151, n. 1, s. 47, l. 40

⁵⁵² ERA f 2151, n. 1, s. 47, l. 6

Puhkpilliorkestrite paremik – 9 orkestrit – oli samuti Tallinnasse koondatud ja osavõtjad jagunesid selliselt:⁵⁵³

Millisest maakonnast	Mitu orkestrit	Mängijate arv
Tallinn	2	90
Tartumaa	1	35
Tartu	1	35
Narva	1	20
Valga	1	20
Järva	1	40
Sakala	1	20
Saaremaa	1	20
Kokku:	9	280

Tabelist selgus, et malevate orkestrid olid küllalt erineva suurusega, ulatudes 20-45.

Puhkpillimuusika ei jäänud suurtel spordivõistlustel mitte päris tähelepanuta. Nimelt toimus ühendorkestrite kontsert 21. juunil 1935. aastal Kadrioru staadionil. Traditsiooniline Võidupüha paraad toimus 23. juunil kell 10.00 malevate orkestrite osavõtul Vabaduse väljakul.⁵⁵⁴

3.6. Puhkpillirepertuaar Soome Kaitseliidus

Kaitseliidu puhkpilliorkestritel oli kindel, väljakujunenud koht maleva igapäeva ja pidupäeva elus. Peamiselt siiski pidupäeva elus. Kahel tähtsamal üleriigilisel pidupäeval – 16. mail ja 6. detsembril- olid puhkpilliorkestrid ühiskondliku tähelepanu keskmes. Kõik muud üritused – maleva, oma üksuse ja maakonna pidulikud sündmused vajasisid samuti orkestri osavõttu. Sarnaselt sõjaväesüsteemiga saatsid orkestrid üksusi õppelaagritesse ja tervitasid manöövreilt tagasipöördunud muusikaga. Laagrielus osales puhkpilliorkester lisaks pilliharjutustele ka relva- ja maastikuõppes. Spordivõistlustel mängiti avaparaadil ja võitjate autasustamisel. Orkester osales matusetalitustel, mälestussammaste avamisel, Kaitseliidu majade sisseõnnistamisel ja Lotta Svärd jaoskondade pidulikel koosviibimistel. Pidupäevade hommikul mängiti sündmusele tähelepanu juhtimiseks kirikutornist tervitusmuusikat, tähtsad olid üksuste lippude õnnistamised kirikus. Puhtmeelelahutuslik roll oli mitmesuguste kursuste lõpetamisel, kus esitati meeleolu- ja tantsumuusikat. Populaarsed olid näitetruppide etendused, kus sageli vajati muusikat nii lavastuses kui õhtu lõpul tantsimiseks. Kaitseliidu süsteem oli ühine kogu vabariigis ning seetõttu olid korraldatavad üritused malevates paljuski sarnased.

⁵⁵³ ERA f 2151, n. 1, s. 47, l. 5

⁵⁵⁴ ERA f 2151, n. 1, s. 47, l. 48

Kodumaine puhkpillimuusikarepertuaar Soomes sai alguse 19. sajandil, kuid paralleelselt mängiti ka välisautorite palu – nii Vene kui Euroopa maade repertuaari nagu Eestiski. Eestil puudusid sellisel tasemel muusika-alased sidemed Peterburi õukonnaga nagu Soomel, kus Kaardiväeorkester võttis praktiliselt osa Tsaari-Venemaa sõjaväemuusikaelust. Helsingi ülikooli raamatukogus säilitatavas – omal ajal eksisteerinud 30 sõjaväe puhkpilliorkestri noodikogude palade loeteludes 1820.–1940. aastani on kokku üle 7000 muusikapala. Populaarsemad palad esinesid paljude orkestrite repertuaaris ka erinevate seadetenähtetena.⁵⁵⁵ Selliste arendavate kontaktide olemasolu andis nii eeskuju kui võimalusi uute suundade ja uudisrepertuaari rakendamiseks Soome puhkpillimuusikas tervikuna. Sõjaväemuusikast saadud eeskuju rakendati puhkpillipraktikasse ning Kaitseliit sõjaväe osana jätkas varem kasutusel olnud puhkpillimuusika traditsiooni – nii sisulist kui vormilist.

Sõjaväe eeskujul kinnitati Kaitseliidu üksustele pidulikud marsid ja ühtne vormiriietus. Kaitseliidu “päris oma” repertuaar oli Peastaabist saadatud kõigile Kaitseliidu puhkpilliorkestreile kohustuslik miinimum- ja igapäevases kasutuses olev repertuaar. Kogu muu vabariigis kasutusel olnud puhkpillimuusika oli ühine kõigile puhkpilliorkestritele vaatamata organisatsioonilisele kuuluvusele või alluvusele. Tsiiviilpuhkpilliorkestrite moodustumine seltside juurde algas 1880. aastail. Orkestreid (puhkpilliseptette) loodi karskus-, noorsoo-, tuletõrje- jm seltside juurde või lihtsalt ilma seltsilise kuuluvuseta aktiivsete mänguhuviliste inimeste algatusel, kes moodustasid muusika- või pilliseltsi. Enne Kaitseliidu orkestrite moodustumist 1917.–1918. aastal mängiti vabariigis korraldatud kohalikel ja üldlaulupidudel enamjaolt kodumaist repertuaari, mõne väheste erandiga välismaistelt heliloojatelt.

1874. aastal asutatud KVS (Rahvaharidusselts) (*Kansanvalistusseura*) laulupidudel esitati peamiselt soome heliloojate kirjutatud muusikat – nagu näiteks 1923. aastal KVS XVIII üldlaulupeol Mikkelis, kus orkestreid juhatasid A. Apostol ja S. B. Lundelin, kanti ette järgmisi puhkpillipalu:⁵⁵⁶

Klemetti	<i>Lyyrinen alkusoitto</i>
Madetoja	<i>Intemezzo</i>
Kotilainen	<i>Juhlararssi</i>
Haapalainen	<i>alkusoitto "Lemminkäinen"</i>
Kuula	<i>Vuorella</i>
Mikkola	<i>Juhlararssi</i>
Mozart	<i>alkusoitto oop. Figaron häät</i>
Sibelius	<i>Karelia- alkusoitto</i>
Melartin	<i>Häämarssi "Prinsessa Ruususesta"</i>
Palmgren	<i>Tuhkimovalssi</i>
Kajanus	<i>Suomen rapsodia nr.1 – oli sellel laulupeol võistluspala</i>

Ainus välismaine muusikapala oli Mozarti avamäng ooperile *Figaro pulm*.

⁵⁵⁵ Suomen armeijan nuotisto Ms. Mus 175, HY kirjasto, luettelo N:o 467

⁵⁵⁶ *Suomen Musiikkilehti* 1923, nr. 1, lk 14

1923. aastal Eesti VIII üldlaulupeol mängisid puhkpilliorkestrid ainult saksa päritolu marsse-gavotte.⁵⁵⁷ Eestis jäadi sel ajal nii mängutehnikas kui kodumaise repertuaari kirjutamise osas põhjanaabritele alla.

Puhkpillirepertuaari avaldati ajakirjas *Suomen Musiikkilehti*, seega oli kättesaadav kõigile vabariigis tegutsevaile puhkpilliorkestreile.

1923. aasta kuuendas numbris avaldati o/y R. E. Westerlundi firma soovitusnimestik puhkpilliseptettidele, millesse kuulusid näiteks Popurrii näidendist *Jääkäri morsian* ning valsse, onesteppe, tangosid, marsse. Välisautorite marsiloomingut esindasid *Vanhat toverit*, *Karlbergin marssi* ja *Hoch Heidecksburg*.⁵⁵⁸

Puhkpillimuusika soovitusnimestik koos hindadega Entsüklopeediakirjastuselt ilmus 1924. aasta 5. numbris. Hinnaskaala oli järgmine:

Autor	Pala pealkiri	Hind markades
Klemetti	<i>Lyyrinen alkusoitto, partituuri</i>	50
	<i>Häämarssi</i>	6. 50
Mozart	<i>Figaron häät, erinevad partiid</i>	50
Mikkola	<i>Juhlamarssi, partituur+ partiid</i>	50
Haapalainen	<i>Lemminkäinen</i>	50
Kotilainen	<i>Juhlamarssi</i>	35
	<i>Suomen tasavallan virsi</i>	
Sibelius	<i>Elon taistelohon käy</i>	10
Kajanus	<i>Hymni</i>	6. 50
Beethoven	<i>Egmont</i>	6. 50
Kuula	<i>Sävel</i>	
	<i>Vuorella</i>	
Madetoja	<i>Intermezzo</i>	
	<i>Juhlamarssi</i>	
Borenus	<i>Muisto + XIX Jyväskylän laulupeo noodid</i>	

Viimase kolme autori palad kahekaupa maksid 25 marka.⁵⁵⁹

1924. aastal KVS XIX laulupeol kanti ette järgmised puhkpillimuusika palad A. Apostoli juhatusel:⁵⁶⁰

Vegesack	<i>Marssi</i>
Borenus	<i>Muisto</i>
Kajanus	Loppumelodiat <i>Aino-sinfoniasta</i>
Mikkola	<i>Juhlamarssi</i>

⁵⁵⁷ Eesti muusika II: 464

⁵⁵⁸ *Suomen Musiikkilehti* 1923, nr. 6, lk 103

⁵⁵⁹ *Suomen Musiikkilehti* 1924, nr. 5, lk 102

⁵⁶⁰ *Suomen Musiikkilehti* 1924, nr. 5, lk 92

Pacius
Madetoja

Sotilaspoika
Intermezzo
Suomen armeijan marssi 1808 v. sodassa

Kvaliteetmuusika esitamiseks vajati häid muusikainstrumente. 19. mai 1926. aasta Oy Fazerin Musiikkikauppa kirjast Lõuna-Pohjanmaa malevapealikule Matti Laurilale selgus, et enamus Kaitseliidu orkestreid kasutas Fazeri-äri andmetel Bohland/Fuchsi ja Ed. Kruspe pille ning nimetatud kirjas oli toodud nende firmade pillide hinnakiri. Kirjaga anti teada, et peale pikemat vaheaega tootmises asus Fazeri-äri jälle kodumaised pille tootma ning enne pillikomplekti üle andmist tellijale mängis tehase-orkester häälestuse kontrollimiseks mõned palad. Meenutame, et sel ajal olid Fazeri pillitöökojas ametis nii H. Dahlgren kui H. Konno – seega oli pillidele kindlustatud esmaklassiline kõlavus ja häälestus. Hinnaklassi vaadates selgus, et Fazeri-äri pillid olid keskmiselt 300 marka odavamad kui Bohland/Fuchsi ning 850 marka odavamad kui Ed. Kruspe firma pillid. Fazeri-äri kauples lisaks pillidele ka pillikastide, vutlarite, noodipaberi, noodipultide ja marsiraamatutega ning tellimisel ehitati septetti mitte kuuluvaid metsasarvi ja helikone. Sularaha eest ostes kehtis 5% hinnasoodustus ning kui malevale osteti mitu septetikoosseisu pille, siis oli soodustus isegi 10%. Kaitseliidule müüdi järeelmaksuga – pool hinnast sularahas ning ülejäänud aasta jooksul osade kaupa.⁵⁶¹

1925. aasta kaheksandas numbris lk 136 oli eelreklaam 1926. aasta Sortavala laulupeole, avaldati ka puhkpilliorkestrite poolt ettekantavate palade nimekiri. Laulupeokavasse kuulusid:

Sibelius	<i>Karelia-sarja</i> (3 pala) <i>Kolme 1808–09 v. sodan marssia</i>
Crusell	<i>Pikku orjatar alkusoitto</i>
Kotilainen	<i>Romanssi</i>
Järnefeldt	<i>Kehtolaulu</i>
Mozart	<i>Huvi-näytelmä alkusoitto</i>

Kirjastusühistult *Otava* oli ajalehe teises numbris puhkpillipalade soovitusnimestik:⁵⁶²

Autor	Pala pealkiri	Hind
	<i>Suvivirsi</i>	6. 50
Klemetti	<i>Karjalan maa</i>	6. 50
	<i>Laps` Suomen</i>	6. 50
Hannikainen	<i>Karjalaisten laulu</i>	6. 50
Kotilainen	<i>Romanssi</i>	6. 50
Crusell	<i>Alkusoitto Pikku orjatar</i>	6. 50
Sibelius	<i>Karelia-sarja- Intermezzo</i>	6. 50
	<i>Ballaadi</i>	6. 50
	<i>Alla marcia</i>	6. 50

⁵⁶¹ E.-P Sk piiri IIIb.2, Sk ja LS muuseum, Seinäjoki

⁵⁶² *Suomen Musiikkilehti* 1926, nr. 2, lk 30

Ajalehe neljandas numbris avaldati järgmine *Otava*-kirjastuse poolt pakutavate puhkpillinootide nimekiri:

Autor	Pala pealkiri	Hind
	<i>Porin rykmentin juhلامارssi</i>	12
	<i>Karjalan jääkärien marssi</i>	6. 50
	<i>Napuen marssi</i>	6. 50
Kotilainen	<i>Juhلامارssi</i>	35
Mikkola	<i>Juhلامارssi</i>	50
Klemetti	<i>Häämarssi</i>	6. 50
	<i>Vege sackin marssi</i>	
	<i>Suomen armeijan marssi</i>	
	<i>Sotilaspoika</i>	

Viimased kolm pala kokku maksid 25 marka. Samas nimestikus leidsid ka Sortavala laulupeol ettekantavad palad.⁵⁶³

Teavet müügil olevast puhkpillimuusika repertuaarist 1927. aastal saadi jätkuvalt *Suomen Musiikkilehti* vahendusel. Järgnevas tabelis oli toodud lisaks palade pealkirjadele ka nende maksumused.⁵⁶⁴

Autor	Pealkiri	Hind (marka)	Hind (penni)
Sibelius	<i>Karelian-sarja</i>		
	<i>Intermezzo</i>	25	-
	<i>Ballaadi</i>	25	-
	<i>Alla marcia</i>	50	-
	<i>Porin rykmentin juhلامارssi</i>	12	-
	<i>Karjalan jääkärien marssi</i>	5	50
	<i>Napuen marssi</i>	6	50
	<i>Vege sackin marssi</i>	Kolm marssi kokku 25 marka	
	<i>Suomen armeijan marssi</i>		
	<i>Sotilaspoika</i>		
Kotilainen	<i>Juhلامارssi</i>	35	-
Mikkola	<i>Juhلامارssi</i>	50	-
Klemetti	<i>Häämarssi</i>	6	50
Crusell	<i>Pikku orjatar alkusoitto</i>	50	-
Haapalainen	<i>Lemminkäinen alkusoitto</i>	50	-
Klemetti	<i>Lyrrinen alkusoitto</i>	50	-
Mozart	<i>Koominen alkusoitto</i>	50	-

⁵⁶³ *Suomen Musiikkilehti* 1926, nr. 4, lk 66

⁵⁶⁴ *Suomen Musiikkilehti* 1927, nr. 5, tagakaanel

Autor	Pealkiri	Hind (marka)	Hind (penni)
Beethoven	<i>Egmont</i>	6	50
Kotilainen	<i>Romanssi</i>	25	
Kajanus	<i>Aino-sinfonia</i>	Kaks pala kokku 25 marka	
Borenius	<i>Muisto</i>		
Järnefelt	<i>Kehtolaulu</i>	12	-
Kuula	<i>Vuorella</i>	6	50
Kuula	<i>Soitto</i>	6	50
Madetoja	<i>Intermezzo</i>	6	50
Madetoja	<i>Juhlamarssi</i>	6	50

Nimekirjast selgus, et esindatud olid nii kodumaised kui vähesel määral välisautorid. Samuti marsid, sümfoonilise muusika seaded ja lühemad kontsertpalad.

1929. aasta Varsinais-Suomi laulupeol 21.-22.06 esitasid puhkpilliorkestrid järgmist repertuaari :

Autor	Pala pealkiri	Nootide väljaandja
Sibelius	<i>Karelia-sarja</i>	KVS puhkpillikogumik, 2. seeria, nr. 39
Similä/Lundelin	Soome meremeeste laulud	Westerlundi puhkpillikogumik, nr. 79
Järnefelt	<i>Kehtolaulu</i>	KVS puhkpillikogumik, 2. seeria, nr. 43
Mikkola	<i>Juhlamarssi</i>	KVS puhkpillikogumik, 2. seeria, nr. 23
Pacius/Vidgren	<i>Sotilaspoika</i>	
Leander	<i>Suomalaisia säveleitä</i>	

Harrastusorkestrid esitasid järgmisi palu:

Pahlmann	<i>Pot-pourri suomalaisia säveleitä</i>
Sibelius	<i>Impromptu 6</i>
Melartin	<i>Häämarssi- "Prinsessa Ruusuinen"</i> ⁵⁶⁵

1931. aasta 19.-21. juunil Helsingis toimunud üldlaulupeol esinesid puhkpilli-orkestrid järgmiste paladega:

Sibelius	<i>Kevätlaulu</i>
Madetoja	<i>Barcarola</i>
	<i>Tanssilaulu</i>
	<i>Alkusoitto-fantasia</i>
Melartin	<i>Häämarssi "Prinsessa Ruusuinen"</i>

⁵⁶⁵ Suomen Musiikkilehti 1929, nr. 4, lk 61

Harrastusorkestrite repertuaar koosnes:

Sibelius	<i>Alla marcia</i>
Kuula	<i>Etelä-Pohjalainen kansanlaulu</i>
Madetoja	<i>Kansanlaulu</i>
Palmgren	<i>Tuhkimovalssi</i>

Laulupidudel toimus alati võistumängimine orkestrijärkude kaupa. 1931. aasta laulupeol oli I järgu orkestrite võistluspalaks Madetoja *Alkusoitto-fantasia*; II järgu orkestritel Melartini *Häämarssi "Prinsessa Ruususesta"* ja harrastusorkestritel Sibeliuse *Alla marcia*. Võistulaulmine toimus ka eri kooriliikide vahel.⁵⁶⁶

Amatöörorkestreid osales kaks ja neid juhatas Toivo Haapanen ning puhkpilli-orkestreid Lenni Linnala.⁵⁶⁷

Järgnevas tabelis on osalenud puhkpilliorkestrid, nende dirigendid, koosseis ja jagunevus mängutaseme järgi järkudesse.

Orkester	Dirigent	Kosseis	Järk
Heinolan kaupunkin Suojeluskunnan Torvisoittokunta	Arvi A Turkia	16	II
Helsingin Vakinaisen Palokunnan Torvisoittokunta	August Ikonen	22	I
Jokioisten VPK:n soittokunta	Aug. Blom	12	II
Kuopion Suojeluskunnan Soittokunta	Kalle Wulff	12	II
Maaningan Suojeluskunnan Torvisoittokunta, Käärmelahti	J. M. Kyyhkynen	14	
Pohjois-Karjalan Suojeluskunta- piirin soittokunta, Joensuu	A. I. Rytönen	20	I
S.O.K:n Torvisoittokunta, Vaajakoski	E. Kosonen	12	II
Viipurin Suojeluskuntapiirin torvisoittokunta n:o1	Vilho Aalto	35	I
Viipurin Suojeluskuntapiirin torvisoittokunta n:o2	Vilho Aalto	20	II
Kokku 9		163 mängijat, sh Kaitseliidu orkestrante 117	

⁵⁶⁶ Yleiset laulu- ja soittujuhlat ...1931: 2

⁵⁶⁷ Suomen Musiikkilehti 1930, nr. 9/10, lk 146

Üheksast osalenud puhkpilliorkestrist olid kuus Kaitseliidu alluvusega ning suurim orkester oli Viipuri maleva orkester, kelle dirigent Vilho Aalto tõi osalema ja võistlustulle teisegi puhkpilliorkestri. Laulupeol esines üks Kaitseliidu segakoor (Luumäki) ja kaks Kaitseliidu meeskoori (Kirvu, Pori).⁵⁶⁸

1931. aastal ilmus puhkpillimuusikapalade nimestikke erinevatelt väljaannetelt, kuid reeglina *Suomen Musiikkilehti* taolist reklaami edaspidi enam ei avaldanud – ainult mõned erandid nagu Leo Härköneni Lääne-Soome sari (puhkpilliseptetile).⁵⁶⁹

Muusikarepertuaari levitamise eest hoolitsesid edaspidi – muude tegevusvaldkondade kõrval – kirjastused Fazer, WSOY, KVS, Musiikkikeskus O.Y., Otava, R. E.Westerlund Oy jt, kes avaldasid puhkpillimuusika reklaamnimestikke.

Suomen Musiikkilehti avaldas aastate jooksul piisavalt tol ajal ilmunud ning saadaval olnud puhkpillimuusika palade soovitusnimestikke. Kõigile vabariigi puhkpilliorkestritele vabalt kättesaadavat repertuaari ostsid-omandasid ka Kaitseliidu orkestrid, juhul kui nad soovisid üldistel laulupidudel koos teiste orkestritega osaleda. Kuid lisaks laulupidude palade õppimisele mängisid Kaitseliidu orkestrid ka teistsugust, organisatsioonisest repertuaari.

Meenutame, et kohustusliku repertuaari, kuhu kuulus 17 muusikapala, saatis Kaitseliidu Peastaap malevatesse 1928. aastal ja kõik Kaitseliidu alluvuses olevad puhkpilliorkestrid (septetikoosseis + *ad libitum* 7 instrumenti) pidid oskama laitmatult seda kinnitatud repertuaari ("*sk-soittokuntien kenttäohjelmistö*").

Need olid: *Sotilaspoika* (F. Pacius); *Karjalan jääkärien marssi*; *Fanfaari*; *Surumarssi* (A. Leander); *Mä kuljen kohti kuolemaa*; *Vaasan marssi* (K. Collan); *Terve Suomeni maa* (E. Genetz); *Uusmaalaisten marssi* (H. Borenius); *Savolaisten laulu*; *Porilaisten marssi*; *Suomalaisten marssi 30-vuotisessa sodassa*; *Maamme* (F. Pacius), *Suomen laulu* (F. Pacius); *Karjalaisten laulu*; (P.J. Hannikainen); *Hämäläisten laulu* (F. Ahonen); *Jääkärien marssi* (J. Sibelius); *Sotamarssi* (R. Kajanus).⁵⁷⁰

1929. aasta algul saatis Peastaap (M. Kivilinna /E. Pietiläinen) malevatesse kohustuslikus korras harjutamiseks miinimumrepertuaari, kuhu kuulusid kirikumuusika koraalid 152, 272, 350, 472, 489. Kajanuse *Suomen sotilaan hymni*; Kotheni *Rukous*; *Siniristilipumme*; *Karjalan jääkärien marssi*, *Porilaisten marssi*; *Fanfaari ja Maamme*.⁵⁷¹ Aja jooksul pidi selgeks õpitama ülejäänud kohustuslik repertuaar.

Millist puhkpillimuusikat kasutasid Soome Kaitseliidu puhkpilliorkestrid vaadeldaval ajavahemikul kohalikel puhkpillimuusika kontsertidel st väljaspool kohustuslikku igapäevast repertuaari? Puhkpilliorkestrite kontserdid toimusid õhtuti ning tihti seoses mingi kohaliku sündmusega või ka rahvakalendri tähtpäevadega. Kontserdid koosnesid kahest poolest 20 minutilise vaheajaga ning lõpus tantsuga publikule. Arvatavasti mängiti tantsuks kaasaegseid tantsulugusid. Sissepääs kontserdile oli tasuline.

⁵⁶⁸ Yleiset laulu- ja soittojuhl...1931: 19–23

⁵⁶⁹ *Suomen Musiikkilehti* 1931, nr. 9, lk 138

⁵⁷⁰ Sk Ye N:O 7376.28.IV/18.12.28. Sk Ye Valistusosasto, Musiikkiainestoa ym. Hc 3

⁵⁷¹ Sk Ye 19.3.29. Sk Ye Valistusosasto, Musiikkiainestoa ym. Hc 3

Järgnevates kontserdikavades kasutatud palade pealkirjades on jäetud toleaeagne kirjapilt muutmata.

Viipuri Kaitseliidu puhkpilliorkester V. Aalto juhatusel esines 2. aprillil 1923. aastal lihavõttepühadekontserdiga Jääske kirikuküla noorsoo seltsimajas. Kavas oli 10 pala: *Gladiatoorien jäähyväiset* – Blankenburg, *Ouverture Orpheus manalassa* – Offenbach, *Cardas ur ballad Coppelia* – Delibes, *Crinoline mazurka* – Sellenick, *Paja metsässä* – Michaelis, *Ouverture op. Sven Dufva* – Hedman, *Sotilaspojan laulu* – Pacius, *Pirun polska* – Kuula, *Finlandia* – Sibelius, *Karjalan jääkärien marssi*.⁵⁷²

6. aprillil 1924. aastal esines Viipuri Kaitseliidu orkester Vilho Aalto juhatusel järgmiste kontserdipaladega: *Einzugmarsch der Bojaren* – Halvorsen, *Ouverture Wilhelm Tell* – Rossini, *Suite de ballet Les million d'Arlequin* – Drigo, *Fantasia ur op. Tannhäuser* – Wagner, *Ouverture Sven Dufa* – Hedman, *Valse triste* – Sibelius, *Suite Belsazar Gastmahl Marse Orientale* – Sibelius, *Pirun polska* – Kuula, *Porilaisten marssi*.⁵⁷³

Pealinna ümbruse tugevaim Kaitseliidu orkester oli Helsingi Kaitseliidu orkester Hugo Dahlgreni juhatusel. H. Dahlgren asus selle orkestri dirigendiks 1925. aastal. Orkester esines 8. veebruaril 1925. aastal järgmise kavaga: *Alkusoitto Egmont* – Beethoven, *Ballet Egyptien I:e suite* – A. Luigini, *Unkarilaisia lauluja* – F. Krüger, *Bravour Galopp* – R. Knuth, *Aufforderung zum Tanz* – C. M.v. Weber, *Potp. oop. Pata rouva* – P. Tschaikovsky, *Danse de la gipsy* – Saint Saens.⁵⁷⁴

28. veebruaril 1926 esines Viipuri Kaitseliidu salongorkester Taaveti Soome kogudusemajas V. Aalto juhatusel järgmise kontserdiga: *Finlandia* – Sibelius, *Reveri Russe* – Hermann, *Kesäillan idylli* – Merikanto, *Potpourri Pasin lauluja* – sov. E. Kauppi, *Alkusoitto op. Kevyt Ratsuväki* – Suppe, *Syystunnelma* – Kuula, *Tähtilipun alla* – Sousa.⁵⁷⁵

1926. aasta volbripäeva (1. mai) kontserdil esitas Loimaa üksuse 8-liikmeline puhkpilliorkester järgmist repertuaari: *Emigrant-marssi*, *Suppe Ouverture*, *Helena-poloneesi*, valss *Mustalaisruhtinattaresta*, *Turkkilainen rukous* ja *Linnanvahdin marssi*, põimik soome rahvalauludest *Helmivyo*, valss *Muistoja menneistä ajoista*, *Husaari-marssi*.⁵⁷⁶

Loimaa Kaitseliidu puhkpilliorkestri kontserdil 27.2.1927 Heimolinnas esitati järgmisi muusikapalu: *Emigrant-marssi* – Hällström, *Suomalaisi säveleitä, potp.* – Forsström, *Naisen ylistys* – Neithardt, *Menneistä ajoista valssi* – Ivanovitz, *Kävely poloneesi* – Hällström, *Vanha torvensoittaja marssi*, *Tonttujen häämatka* – Hagelbauer, *Solveigin laulu* – Grieg, *Myllysaaren schottis*, *J. L. Runebergin lauluja* – Willgren.⁵⁷⁷

Joensuu maleva 10. aastapäeva tähistamise kavas 1927. aastal olid *Karjalan jääkärien marssi*, C. Kuntze *Kenttävahti*, H. Kaski *Karjalan marssi* (koos mees- ja

⁵⁷² Kirjapaino Ilmarinen, Viipuri 1923 (HY:n erikoislukusali: ohjelmat)

⁵⁷³ Kirjapaino Ilmarinen, Viipuri 1924/HY:n kirjasto: erikoislukusali: ohjelmat/

⁵⁷⁴ Lindbergin kirjapaino oy Helsinki 1925

⁵⁷⁵ Itä-Suomen kirjapaino oy Viipuri 1926

⁵⁷⁶ Puhallinmusiikkia Loimaalla sata vuotta 1985: 28

⁵⁷⁷ Loimaan kirjapaino 1927, (HY:n kirjasto erikoislukusali: ohjelmat)

naiskooriga), *Porilaisten marssi*, S. Sihvon *potpouri* *Jääkärin morsian*, C. Teike *marssi Graf Zeppelin*.⁵⁷⁸

1927. aastal, enne kui Kaitseliidu Peastaap muusikaasjad malevates korda seadis, ei omistatud, vähemalt kirjasõnas, esitatavale puhkpillirepertuaarile suurt tähtsust, sest esinemiskavades kirjutati tihti ainult "torvisoittoa" (pasunamäng). Paremalt juhul lisati, milline orkester mängis. Tantsuks mängimisel jäädi sama lakooniliseks – ainult "tanssia" (tants). Näiteks nii oli kirjutatud Lõuna-Pohjanmaa maleva 26.–27.2.27. suusavõistluse kuulutuses, kui kahepäevase ürituse esimesel päeval mängis Kurikka ja teisel Seinäjoki orkester.⁵⁷⁹ Antud ürituse puhul võis sellisest ebamäärasusest aru saada, sest peatähelepanu oli suusatamisel, mitte puhkpillimuusikal.

19. veebruaril 1928. aastal esitas Loimaa Kaitseliidu puhkpilliorkester kontserdil järgmist repertuaari: *Riemu marssi* – Widgren, *Konsertti ouverture* – Schwenke, *Jäähyväiset isänmaalle poloneesi* – Oginski, *Valssi oper. Mustalaisruhtinatar*, Kalman (*The Gipsy Princess*), *O bitt Euch Liebe Vögelein* – Gumbert, *Potp oper. Pikku pyhimys* – Herve, *Metsäsatu valssi* – Becker, *O sole mio* – Capua, *Unkarilaisten tanssi* – Brahms, *Vanhat toverit* – *marssi* Teike.⁵⁸⁰

10. märtsil 1929. aastal andis Loimaa Kaitseliidu puhkpilliorkester Heimolinnas järgmise kavaga kontserdi, millel esitati: *Viimeinen muisto marssi* – Wirzenius, *potp. oper:sta Cornevillen kellot* – Planquette, *Irja poloneesi* – Tuominen, *Koskenlaskijan laulu* – Merikanto, *Fantasia Joutsenlammen rannalla* – Mydletow, *potp. suomalaisia säveleitä* – Pahlmann, *Laps` Suomen* – Pacius, *Sommersol till sista stund* – Danks, *Donau wellen valssi* – Ivanovitz, *Vapaussankareille marssi* – Saraste.⁵⁸¹

1930. aasta suvel Vuolijoki Kaitseliidu maja sisseõnnistamispeol esitas ühend-orkester lisaks soolo-, naiskoori- ja segakoorilaulude saadetele eraldi neli pala – *Porilaisten marssi*, *Kaunis Karjala*, *Sotarukous*, *Honkain keskella*.⁵⁸²

2. märtsil 1930 andis Loimaa Kaitseliidu puhkpilliorkester Heimolinnas kontserdi, mille kavas olid *Hoch Habsburg marssi* – Herzer, *Overture Oh Myh, Aamulaulu* – Abt, *Karlberg, schimmy* – Wirzenius, *Turkkilainen rukous ja linnanvahdin marssi* – Faust, *Potp, suomalaisia ja ruotsalaisia lauluja ja tansseja* – Vidgren, *Reppurin laulu* – Merikanto, *Rumänisches Liebesleben valss-* Ivanovitz, *Du får inte leka o.s.w.* – Louis, *White House* – Taylor.⁵⁸³

Ylihärmä malevkonna poiste puhkpilliorkester mängis aastatel 1926–1931, misjärel Ylihärmäse moodustus täiskasvanute orkester, vaheldusrikast repertuaari. Esimesel tegevusaastal esitati *Marssi huviretkella*, *30-vuotisen sodan marssi*, *Overtuuri*, *Vaasan marssi* ja hümnid. Kergemast muusikast õpiti selgeks *Suomen ruusu* ja *Kuihtuva kukka*.⁵⁸⁴

⁵⁷⁸ Pohjois-Karjalan suojeluskuntalainen 1927, nr. 12, lk 31

⁵⁷⁹ Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, koopia nummerdamata

⁵⁸⁰ Loimaan kirjapaino 1928, /HY:n kirjasto erikoislukusali: ohjelmat/

⁵⁸¹ Loimaan kirjapaino 1929, /HY:n kirjasto erikoislukusali: ohjelmat/

⁵⁸² *Kainuun Sissi* 1930, nr. 3, lk 93

⁵⁸³ Loimaan kirjapaino 1930 /HY:n kirjasto erikoislukusali: ohjelmat/

⁵⁸⁴ Perämäki 1998: 191

28. märtsil 1932 esitas Loimaa Kaitseliidu puhkpilliorkester Heimolinnas järgmise kavaga kontserdi: *Gladiaattorien hyvästijättö marssi* – Blankenburg, *Potp. op: sta Vogelhandler* – Zeller, *Säterjentens söndag* – Ole Bull, *The British Patrol* – Asch, *Laululinnut* – Lindblad, *Jäähyväiset isänmaalle poloneesi* – Oginski, *Potp. suomalaisia säveleitä* – Pahlmann, *Armaasta erotessa* – Hermes, *Donau wellen valssi* – Ivanovitz, *Världen i brand marssi*.⁵⁸⁵

Kälviän Kaitseliidu orkester mängis Kaitseliidu üritustel ja teistel tähtsündmustel aastatel 1926 – 1935 tavapäraselt repertuaari. Lipu viimisel kirikusse mängiti *Porilaisten marssi* ja lipu tagasiviimisel staapi *Tammisuo marssi* või *Karjalan jääkärien marssi*. Kirikus mängiti selleks sobivaid koraale. Tavapärasele repertuaarile lisaks mängiti Sibeliuse *Finlandiat*, samuti Teike marssi *Vanhat toverit*, *Siirtolaismarssi*, *Vaasan marssi* – mõnda neist mängiti peast. Soosituimateks paladeks olid *Reppurin laulu* ja Konno *Jäähyväiset isänmaalle*. Iga dirigent lisas mängitavasse repertuaari oma orkestratsioone. Dirigent Huvi Alestalo, kes oli sõjaväemuusiku taustaga tõi orkestrisse esitamiseks *Ilta Missellä* (Sihvo), kontsertvalsi *Kultaa ja Hopeaa* ja marsi *Viiniä, Viiniä*. Tantsuõhtutel mängiti *Kurskin valssi*, *Lentäjän valssi*, *Kielojen jäähyväiset*, foxtrotte *Petsamo, Alaska, Ali-Baba, Halsujan tyttöjen sotiisi*(jenka), *Piirilauluja sotiisi*, *Maijan polkka*.⁵⁸⁶

Kokkola Kaitseliidu malevkonna lauljate ja orkestri ühiskontserdil 25. aprillil (aasta kuulutusel märkimata) esitas orkester Boieldieni *Der Calif von Bagdad*, Sibeliuse *Valse triste*, Järnefelti *Berouse*, W. Hrimaly *Czardas*.⁵⁸⁷

Forssa Kaitseliidu puhkpilliorkester, mis oli Edela-Häme maakonnas juhtiv puhkpilliorkester Urpo Helle juhatusel, mängis Kaitseliidu tavarepertuaari, kuid mängiti ka raskemat repertuaari nagu A. Järnefelti *Korsholmin alkusoitto* ja muud nõudlikumat repertuaari, kirjutas ajaleht *Aamulehti* 12. 4. 34.⁵⁸⁸

Varsinais-Suomi maleva suvelaagris 1934. aasta 23.–24. juunil Naantalis mängiti pidustustel, kuhu kuulus ka jaanipäeva veetmine, *marssi Sotilaspoika*, *Karjalan marssi*, *Fanfar-marssi*, *Porilaisten marssi*, *Similä Sotilaslauluja*, *Nuijamiesten marssi*, *Amatsooni-ouverture*, Lindbladi *Laululinnut*, *Helena-poloneesi*, *Gladiaattorimarssi*.⁵⁸⁹

25.11.1934. aastal peeti Varsinais-Suomi maleva puhkpilliorkestrite ühiskontsert Loimaal Heimolinnas. Dirigeerisid köster A. Aaltonen ja muusikaohvitserid E. Narva, T. Vallenius, V. Virtanen. Seekordsesse kavasse kuulusid: *Sotilaspoika marssi* – Pacius, *Ouvertuuri Amazonit* – Kreisler, *Laululinnut* – Lindblad, *Sotilasmarssi* – Vallenius, *Kreivi Zeppelin marssi* – Teike, *Kesäpäivä Kangasalla* – Linsen, *Winterstürme valssi* – Fucik, *Alte Kameraden marssi* – Teike, *Virta venhettä vie* – Kuula, *Le Sange d'amour fantasia* – Kling, *Jäähyväiset isänmaalle poloneesi* – Oginski, *Kesäyönä* – Witt, *Hoch Heidecksburg marssi* – Herzer.⁵⁹⁰ Selles kavas oli esitatud tõeline marsside tulevark.

⁵⁸⁵ Loimaan kirjapaino 1932, /HY:n kirjasto erikoislukusali: ohjelmat/

⁵⁸⁶ Pernu/Hakunti 1996: 238–240

⁵⁸⁷ Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata

⁵⁸⁸ Sk Ye Valistusosasto, Lehtileikkeet, Erityiset, 1934 Hba 17

⁵⁸⁹ *Varsinais-Suomen vartio* 1934, nr. 6/7, lk 94–95

⁵⁹⁰ Loimaan kirjapaino 1934 /HY:n kirjasto: erikoislukusali: ohjelmat/

Järgmisel, 1935. aasta Varsinais-Suomi maleva suvepidustustel 15.–16. juunil mängiti Naantalis puhkpilliorkestrite esituses marssi *Sotilaspoika*, 30 v. *sodan marssi*, *Oi, kallis Suomenmaa*. Huvitaval kombel kasutati paraadmarsiks ühendorkestri esituses C. Teike *Alte Kameraden*. Kontsertosas spordiplatsil mängiti samuti ühendorkestriga C. Teike marssi *Graf Zeppelin* ning *Amatsooni ouverture*, *Virta venhettä vie*, *Le sange d'Amour*.⁵⁹¹ Samu palasid esitati eelmiselgi aastal ühiskontserdil 25.11.1934.

Lahti Kaitseliidu orkestris aastatel 1936–1941 mänginud Urpo Jokinen meenutas, et Kaitseliidu orkester (septetipõhine, kus mängijate arv ulatus 20-ni) mängis maleva suvepidustustel Riihimäkis Suppe avamängu *Runoilija ja talonpoika* ja Hämeenlinnas Kaitseliidu paraadil mängiti marsse *Muistoja Pohjolasta*, *Vanhat toverit* ja *Gladiaattorien jäähyväiset*. U. Jokinen loendas mitmeid repertuaaris olnud avamänge Suppe operettidele ja Verdi ooperitele *La Traviata*, *Trubaduur*, *Rigoletto*, Wagneri *Palverändurite koor* (*Pilger Rinder*). Kirja autori isa oli baritonisolist ja tema repertuaarist meenutas Urpo Jokinen Schuberti *Serenaadi*, Merikanto *Reppurin laulu*, operetipopurriisid *Jääkärien morsian*, *Mustalaisruhtinatar*, *Iloinen leski*, *Viktooria ja hänen husaari*. Marssidest mängiti *Kevät on tullut*, *F-boten*, *Wernimarssi*, *Tähtilipun alla*, *Unkarilainen marssi*, *Karjalan marssi*. Meeleolumuusika paladest mängiti *Persialaisella torilla*, *Japanilainen lyhtytanssi*, *Viisikymmenvuotialle*, *Saint- Saensi Soihdutanssi*. Pidulikest paladest olid nimekirjas Wirzenius⁵⁹² Kaitseliidu *Etelä-Hämeen piirin marss*, *Porilaisten marssi* ja loomulikult Sibeliuse *Finlandia*.⁵⁹³

Hea ülevaate tollasest puhkpilliorkestri repertuaarist annab eelmainitud Lahti Kaitseliidu orkestri palade nimestik aastatest 1931–1938. Soome Sõjaväemuusika Muuseumi kogudes Hennalas asub käsikirjaline II B korneti partiiraamat. (Vt. lisa 10). Enamik neist marsid ja jumalateenistusel kasutusel olnud koraalid ning vähemal määral lühemaid meeleolumuusika palu. Tegu oli ilmselt marsi – ja igapäevaselt tarvitatava repertuaariraamatuga, kuna kontsertrepertuaar puudus – aga maleva-orkester esines tingimata ka kontsertidel. Tadaolevalt oli enamus mängijaist sõjaväemuusiku taustaga ning see selgitab ka nii suure hulga aktiivse repertuaari olemasolu.⁵⁹⁴ Tähelepanu väärib, et välismaise päritoluga marsse ja muusikapalu oli alla 15. See tähendab, et kodumaist repertuaari oli piisavalt ning puudus vajadus võõrsilt laenatud muusikapalade järele, kuid kavas oli siiski kaks Blankenburgi marssi ja Teike *Vanhat toverit*.

Soome Valgekaardi orkestri kontserdil (L. Näre juhatusel) 18.2.34. Vabadussõja Invaliidide Liidu 10. aastapäeval kõlanud palasid *Jääkärien marssi*, *Karjalan jääkärien marssi*, *Finlandia*, *Sotilaspoika* esitasid pidulikel juhtudel nii sõjaväe kui Kaitseliidu

⁵⁹¹ *Varsinais-Suomen vartio* 1935, nr. 6/7, lk 90–91

⁵⁹² Wirzenius Johan Axel (27.02. 1876–17.03.1953) Lõpetas 1893.a. Helsingi Muusikakooli ja 1907.a. Helsingi köster-organisidide kooli. Kornetimängija. 1902–1908 mängis Helsingi Puhkpilli-orkestris, aastail 1908–1919 Lahti linnadirigent ja puhkpilliorkestri dirigent. 1919–1934 oli Kajaani Partisanipataljoni dirigent...1938.a. saanud muusikakapteni auastme. Kirjutanud sõjaväe- ja Kaitseliidumarsse. (S. Myllyniemi Hämeen suoja: 1994: 137)

⁵⁹³ Jokinen 2004. Lahden Sk soittokunta s 2

⁵⁹⁴ Jokinen 2004. Lahden Sk soittokunta s. 3

orkestrid. Vabadussõja Invaliidide Liidu esimees oli tol ajal Lõuna-Pohjanmaa maleva pealik kolonelleitnant Matti Laurila, kes pidas *Suomen Kansallisteatteris* toimunud pidulikul õhtul teemakohase avakõne.⁵⁹⁵

Kokkuvõtvalt võib väita, et Kaitseliidu puhkpilliorkestrid kasutasid igapäevaselt alates 1928. aastast Peastaabi poolt kindalaks määratud kohustuslikku repertuaari, kuid muude esinemiste puhul sõltus kõik orkestri võimekusest ning orkestri käsutuses olnud noodiliteratuurist. Vaadates eeltoodud puhkpillirepertuaari läbilõiget, võib tõdeda, et repertuaar vabariigi eri paigus asunud orkestritel oli üsna sarnane ja pärit ilmselt Kaitseliidu-eelsest perioodist. Esinemiste kohta võib väita, et kui orkestris oli vanemaid sõjaväemuusiku kogemustega mängijaid, saadi esitada nõudlikumat kontsert- ja meelelahutuslikku muusikat, vastupidisel juhul, kui tegu oli algajate pillimeestega või noorteorkestriga, tuli piirduda Peastaabilt saadud kohustusliku miinimumrepertuaariga ja kergema meeleolumuusikaga.

3.6.1. Orkestrite esinemised ja repertuaar Lõuna-Pohjanmaa malevas

Kaitseliidu Peastaap saatis 2.3.1928. malevatele eeskirjad tehtava kasvatustöö taseme ja nõuete kohta. Eeskirja lk 4–6 sisaldas reeglistikku peoõhtute korraldamiseks, et need vastaksid sisult ja ülesehituselt Kaitseliidus püstitatud ideelise kasvatustöö tasemele.⁵⁹⁶ Muusikaharrastuse kohta kirjutati, et *“valistusohjajan on toimittava yhteistöissä piirin laulu- ja soittovoimien kanssa ja hankittava tätä tietä lisäohjelmistoa sk-juhlille”* (kasvatustöö pealik peab tegema koostööd maleva laulu- ja pillimeestega ning nende abil mitmekesistama Kaitseliidu pidusid).

Lõuna-Pohjanmaa maleva muusikaga seotud tegevustest olid populaarseimad maleva suvepeod. 1922. aasta suvepeol Alavuses toimus kahepäevane suurüritus, kuhu oli kaasatud palju esinejaid. Esimese päeva kavas oli Kaitseliidu paraad ja malevlaste demonstratsiooniesinemine. Kuulamiseks pakuti Aapo Similä Põhjala rahvalaulude kontserti. Päeva lõpetas peoõhtu. Teisel päeval toimusid kergejõustiku-võistlused, pidulik jumalateenistus, pesapallivõistlus. Meelelahutust pakkusid Vaasa, Lapua ja Ilmajoki segakoorid ning päeva lõpus toimus pidulik õhtu, kus kõnelesid maavanem Sarlin, kirjanik A. Leinonen (kes oli sel ajal kasvatustöö pealik ja kogu ürituse organisaator) ning magister Kivilinna Kaitseliidu Peastaabist. Pidulikkude jumalateenistust viis läbi pastor V. Malmivaara. Peoõhtul esinesid Ilmajoki sega- ja meeskoor, Alavuse meeskoor ning maleva ühendatud puhkpilliorkester. Näidendis osalesid Ylistaro ja Alavuse harrastusnäitlejad.⁵⁹⁷ Täpsemalt polnud märgitud, mida ühendatud puhkpilliorkestriga mängiti.

⁵⁹⁵ Ohjelma V.I.L. 10-vuot.juhlissa. SKS kirjapaino Oy, Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, koopia nummerdamata

⁵⁹⁶ Sk Ye No: 1245.28.IV (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁵⁹⁷ Sk ja LS muuseum Seinäjoki, III b. 1. (nummerdamata)

Lõuna-Pohjanmaa maleva 1925. aasta suvepidu toimus 8.-9. augustil Vaasas. Osales 1100 meest ja 300 Lotta Svärdi liiget. Paraadi, kus mängis loomulikult puhkpilli-orkester, võttis vastu kolonel Zilliacus Kaitseliidu Peastaabist. Pidulik õhtune aktuskoosviibimine toimus Vaasa raekojas ja peokõne pidas Peastaabi propagandaosakonna juhataja magister M. Kivilinna. Muusikat esitas Kurikka puhkpilliorkester, esinesid mitmed solistid ja laulis klubi meeskoor. Rahvapidu toimus 9. augustil koos spordivõistluse, lottade võimlemiskava ja uudsena malevkondade pealike-vahelise võistlusega. Õhtul võisid pidulised sõita kahe Kaitseliidu laevaga ringsõidule Vaasa saarestikku.⁵⁹⁸

1925. aasta kevad-talvel andis malevapealik M. Laurila malevkondadele täpsed juhised, mida orkestrid pidid oskama maleva suvepidustustel mängida. Kirjas öeldi: "enne joulukuun ensi päivää on valistusohjaajalle ilmoitettava, mikä soittokunnat tulevat juhliille mukaan, että Piirin kapellimestari ehtii käydä jokaisen soittokunnan luona harjoittamassa" (enne 1. detsembrit tuleb teatada kasvatustöö pealikule, millised orkestrid osalevad maleva suvepeol, et maleva orkestripealik jõuaks kõigi orkestrite juures harjutamas käia). Repertuaari kuulus 11 pala – samuti oli märgitud nootide hankimise võimalused:

Vilppulan urhojen muistolle. sov. S. B. Lundelin (noot saadakse maleva staabist)

Vaasan marssi (A. Apostoli orkestrinootide kogumik nr. 7)

Karjalan jääkärien marss (saadakse Valgekaardi orkestrilt)

Muistoja Pohjolasta (127. jäägripataljoni marss, saadakse Westerlundi noodipoest)

Maamme (A. Apostoli orkestrinootide kogumik nr. 6)

Suomen laulu (samas kus eelmine)

Sotilaspoika (marsis mitte kasutada B korneti soolot. Noodid saadakse maleva orkestripealikult Boismanilt Kurikkast)

Muistelmia. Pasi Jääskeläinen laulukogumikust (Fazeri noodipoest, partituuride kogumikust 101 V. Tuominen seades)

Juhlararssi Viljo Mikkola (Kansanvalistusseura puhkpillipartituuride II seeria nr. 23. Otava kirjastus)

Muisto. Borenus (saadakse Kansanvalistusseuralt)

Suomen armeijan marssi 1808 v sodassa. (Kansanvalistusseura puhkpillipartituuride II seeria nr. 30)

Kõigis nimetatud palades kasutati nii Es kui B kornetit (va marsis *Sotilaspoika*). Muudiski asjassepuutuvates küsimustes tuli pöörduda maleva orkestripealiku A. H. Boismani poole.⁵⁹⁹

Samad palad tulid enamuses vastavalt Kaitseliidu Peastaabi korraldusele mõned aastad hiljem kohustusliku repertuaarina iga orkestri kavasse võtta.

1927. aasta maleva suvepidu peeti koos Lapuapäevaga Lapua malevkonnas 13.–14. juulil. Esimest päeva kasutati spordivõistluste läbiviimiseks ja teine paraadi ning peo korraldamiseks, kus kindlasti osalesid mitmed orkestrid.⁶⁰⁰

⁵⁹⁸ *Nuijasoturi* 1925, nr. 9, lk 9

⁵⁹⁹ E-P piiriesikunta Pvk. N:o 1080. 25: IV.3. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁰⁰ *Nuijasoturi* 1927, nr. 6, lk 16

Iga aasta 17. augustil peeti Alavuses Alavuse päeva, seda alates 1873. aastast. Kaitseliidu üksus kindlustas paraadmarsi kirikust kangelaskalmule ja tagasi küllasse. 1927. aastal moodustus noorsooseltsi orkestrist Kaitseliidu orkester, dirigendiks livari Eemeli Kaistila ning üritus toimus suurearvulise publiku osavõtul. Fotomaterjalist selgus, et 1925. aastal olid mängijad veel erariietes, kuid 1927. aastaks oli mängijatel Kaitseliidu vorm.⁶⁰¹

Lõuna-Pohjanmaa maleva Kuortane malevkonnas kasutati puhkpillimuusikat nagu teisteski malevkondades pidulikel sündmustel. 1928. aastal oli selleks Kaitseliidu ja Lotta Svärd ühine kevadpidu 10. juunil – algul vabas õhus ning õhtul noorsooseltsi ruumes. Orkester oli kaastegev kogu päeva alates kell 13.30 kuni südaööni – mängiti marssi kaitseliitlaste kogunemisel peopaika ehk staadionile; seal esitati ka veidi meeleolumuusikat. Järgnes malevkonna lipu õnnistamine ning marss kangelaskalmule, kus toimus Lotta Svärd liikmete pidulik vandetöötuse andmine. Lauldi orkestri saatel koraale *Jumal omi linnamme* ja *Oi, Herra siunaa Suomen kansaa*. Seejärel toimus staadionil orkestri saatel kaitseliitlaste paraadmarss. Peale väikest vaheaega olid kavas puhkpilliettekaned, koorilaulu ettekanded, luuletuse esitamine ning lõpuks ühislauluna hümn. Kevadpeo raamesse mahtus veel pesapallivõistlus Kuortane-Alajärvi meeskondade vahel. Õhtust kava pole täpsustatud.⁶⁰²

Võib öelda, et sellise kava kohaselt olid üles ehitatud peaaegu kõigi Kaitseliidu üksuste selleteemalised üritused.

1928. aasta algul (28.1.) korraldati Lõuna-Pohjanmaa malevaüksustes temaatilisi üritusi *10 aastat Vabadussõja algamisest*. Toodud oli Ylistaro ja Kauhava malevkondade tegemised, kuhu kuulus hommikune laskeharjutus, päevane jumalateenistus, kangelaskalmu külastamine ning õhtul noorsooühingu seltsmajas pidulik õhtu.⁶⁰³ Kahtlemata oli nendesse ettevõtmistesse kaasatud puhkpilliorkester, kuid mõistagi polnud sellise ürituse lõpul sobiv tantsida.

Maleva suvepidu Kauhavas 16.-17.06.1928 oli sama suurejooneliselt korraldatud nagu kolm aastat tagasi. Rahvast oli väga palju, sest paraadi oli seekord tulnud vastu võtma kaitseminister Jalo Lahdensuo (kes oli pärit Lõuna-Pohjanmaalt). Tunnustusena tehtud töö eest annetati malevlastele Kaitseliidu teeneteriste. Rist omistati Kurikka orkestrijuhile A. H. Boismanile, pastor Rantanenile ja põllumees V. Kosolale. Paraadist ja rahvapeost võttis osa 6 puhkpilliorkestrit ligi 70 mängijaga. Esindatud olid Kurikka, Alavuse, Kauhajoki, Jalasjärvi, Vaasa ja Kauhava orkestrid, kes mängisid ka õhtustel pidudel. Märgiti, et võrreldes eelnevate aastatega oli mängutase tõusnud. Kevadpeol osales 900 kaitseliitlast ja 400 Lotta Svärd liiget.⁶⁰⁴

1928. aastal Kaitseliidu Peastaabis toimunud vabariikliku suuniseid andva koosoleku mõju toimis ka Lõuna-Pohjanmaa malevas. Maleva kasvatustöö pealik andis 17.1.1929. oma malevas tegutsevale 10 puhkpilliorkestrile nimekirjad tasuta maleva staabist saada olevaist nootidest.

⁶⁰¹ www.alavus.fi/apo/suojeluskuntasoittokunta.htm

⁶⁰² EPMM IV 1, 25-31

⁶⁰³ *Nuijasoturi* 1928, nr.1, lk 16

⁶⁰⁴ *Nuijasoturi* 1928, nr. 7/8, lk 16

Kurikka puhkpilliorkester oli omal ajal maakonnas tuntud suure koosseisu ning kõrge mängutasemega malevaorkestrina. Esimese Kaitseliidu-aegse dirigendi A. H. Boismani ajal oli suurimaks loomunguliseks kordaminekuks A. Järnefelti sümfoonilise poemi *Korsholma* esitamine Lapua-päeva pidustusel.⁶⁰⁵ Loomulikult esines ja osales nimetatud orkester kõigil kohalikel ja maakondlikel muusikaüritustel.

Vaadates tollaegseid puhkpilliorkestrite pilte selgub, et paljudes orkestrites oli koosseis moodustunud kohalikest koolipoistest nagu 1929. aastal Himanga 13-liikmelises puhkpilliorkestris,⁶⁰⁶ samuti Ylitornio Kaitseliidu orkestris 1934. aastal. Tenorit, baritoni ja bassi mängisid peamiselt täiskasvanud, kuid teisi instrumente koolipoisid.⁶⁰⁷ Loimaa septetis mängis 1920. aastal kaks pilliõpilast.⁶⁰⁸

Noorte pilliõpilaste osalemine kindlustas orkestritöö järjepidevuse ning seda hakkas Kaitseliit aasta-aastalt enam tähtsustama. Vanades, traditsioonidega puhkpilliorkestrites mängisid peamiselt täiskasvanud, suurte kogemustega mängijad, kuid mõnikord võeti ka pilliõpilasi. Vastutusrikkad, suurele publikule suunatud üritused vajasisid siiski heatasemelist puhkpillirepertuaari esitamist suuremakoosseisulise orkestri poolt ja seda algajatest või liiga paljude pilliõpilastega orkestrid ei oleks suutnud kindlustada. Ühes septetisuurusega orkestris oli optimaalne pilliõpilaste arv 3–4, seega kahe septeti suuruses orkestris oleksid täiskasvanud mängijad 6 algaja mängulised vajakajäämised ehk ära katnud.

Kaitseliidu puhkpilliorkestrite repertuaarile ja mängutasemele mõjus arendavalt asjaolu, et alates 1930. aastast sai organisatsiooni muusikainspektoriks kaitseväe-orkestrite peadirigent Lauri Näre. Olgugi, et Kaitseliidu orkestrid stiihiliselt tekkisid ja hääbusid, ei sobinud esineda viletsa koosseisu või kehva mängutasemega – oldi ju ikkagi osa vabariigi kaitsejõududest ning esinemistel rahva teravdatud tähelepanu all.

1929. aastal oli Lõuna-Pohjanmaa maleva suvepeo kohustuslikuks repertuaariks kinnitatud järgnevad palad: *Koraalid 152, 272, Piirin kunniamarssi, Vaasan marssi, Porilaisten marssi, Sotamarssi, Sisumarssi, Siniristilipumme, Suomen tanssia, 1808 v. sodan marssi, Menuetti, Etelä-Pohjanmaan rapsodia*.⁶⁰⁹

Järgmised 14 pala olid tuntud-teatud, kuid nootide tasuta jagamine sobis uute orkestrite moodustamise puhul – kuigi ka vanadel orkestritel võisid noodid kas kuluda või ära kaduda. Noote said Kurikka, Kauhajoki, Ylistaro, Lappajärvi, Soini, Jalasjärvi, Jurva, Alavuse ja Vaasa orkestrid. Palade loetelu oli järgmine:

<i>Mä kuljen kohti kuolemaa</i>	<i>Sotamarssi</i> (Kajanus)
<i>Surumarssi</i> (A. Leander)	<i>Sotilaspoika</i> (marss)
<i>Maamme</i>	<i>Karjalan jääkärien marssi</i>
<i>Suomen laulu</i>	<i>Fanfaari</i>
<i>Karjalaisten laulu</i> (Hannikainen)	<i>Porilaisten marssi</i>
<i>Hämäläisten laulu</i> (F. Ahonen)	<i>Vaasan marssi</i>
<i>Jääkärien marssi</i> (J. Sibelius)	<i>30-vuotisen sodan marssi</i>

⁶⁰⁵ Rinta-Tassi 2004: 848

⁶⁰⁶ Pernu/Hakunti 1996: 237

⁶⁰⁷ Aska 2000: 57

⁶⁰⁸ Mikkola 1994: 503

⁶⁰⁹ *Nuijasoturi* 1929, nr. 4, lk 10

Tellimust nootidele oodati maleva staapi 10.2.1929.⁶¹⁰

Lisaks nootidele vajati täiendust ka muusikainstrumentidele. Kurikka puhkpilli-orkestrile telliti 31.12.1929. Fazeri muusikaärist uus Es kornet hinnaga 1100 marka, vutlar maksis 225 marka. Pill saabus Kurikasse 18.1.1930.⁶¹¹

6. märtsil 1929 kohaliku omavalitsuse volikogu dineel toimunud kontserdil kanti ette järgmised puhkpillipalad:

<i>El Capitan Marsch</i>	J. Sousa (suure tõenäosusega)
<i>Rusticanella</i>	D. Cortepassi
<i>Kansanlaulu</i>	T. Kuula
<i>Polonaise</i>	J. Sibelius
<i>Menuetto Munsalasta</i>	H. Sundblad
<i>Sotilaspoika marssi</i>	F. Pacius
<i>Liebesehnen Valse-Interm.</i>	G. Michiels
<i>Potpuri Suomal. kansanl.</i>	E. Pahlmann
<i>Kulkurin masurkka</i>	H. Sjöblom
<i>Ganz allerliebst walzer</i>	E. Waldteufel
<i>Merimieslauluja</i>	A. Similä

Selle kava esitamine nõudis suuremat koosseisu kui vaskseptett, seega võis tegu olla Kurikka puhkpilliorkestriga – mäрге noodi ülaservas oli kirjutatud A. H. Boismani käekirjaga.⁶¹²

Kümnele orkestrile jagati noote ning neid oodati kindlasti järgmisel, 1930. aasta suvel maleva suvepeol esinema, kuid Laihia orkestrit nende hulgas polnud. Laihia malevlased soovisid samuti korralikku Kaitseliidule alluvat orkestrit tekitada. Teatavasti sai Laihia orkestri dirigendiks Vaasa sõjaväeorkestrist Jakob Lindqvist ja mängida ei sobinud ajast-arust vanade ning mõlkis pillidega. Malevkonna pealik saatis kirja maleva staabi kaudu Kaitseliidu Peastaapi palvega eraldada 3000 marka vastloodud puhkpilliorkestrile vanade ja ka laenuks saadud pillide parandamiseks, uute pillide, samuti noodipultide ostmiseks. Nimetati, et Laihias tegutses 30-liikmeline meeskoor ja äsja loodi 14-liikmeline puhkpilliorkester.⁶¹³

Orkester moodustatigi – seda tõendab asjaolu, et Kaitseliidu Peastaabilt telliti 21.3.1930. Laihia puhkpillisepteti jaoks järgmised maleva suvepidustusel esitamisele tulevate palade noodid:

Virsi n:o 152
Sotamarssi
Sisumarssi
Siniristilippumme
Suomalaisia tansseja
Menuett (Tuominen)
*Kenttäjumalanpalvelusmessut*⁶¹⁴

⁶¹⁰ E-P piiriesikunta N:o 183.29.IV (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶¹¹ E-P piiriesikunta N:o 231 (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶¹² Sk ja LS museo Seinäjoki, nummerdamata

⁶¹³ Laihian SI esikunta N:o 27.29.Os.IV. 4 (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶¹⁴ E-P piiriesikunta N:o 838. 30. IV; 21.3.30 (Sk ja LS muuseum Seinäjoki)

Malevate puhkpilliorkestrite peadirigentidele määrati 1929. aastal Peastaabi poolt kindel kuupalk – 500 marka kuus, kusjuures poole rahast maksis Peastaap ja poole maleva staap. Juhul kui mõnel maleval polnud veel malevaorkestri peadirigenti, siis Peastaabist mingit dirigendiraha ei saadud.⁶¹⁵ Probleemid vabariigis tekkisid malevate peadirigentide sõidu- ja majutuskulude katmisega. Peadirigendid pidi käima malev-kondades kohalikke orkestreid nõustamas, kuid selleks Peastaabist raha ei antud – malev pidi vajaminevad summad ise leidma. Peastaabist lisati rangelt, et malevate dirigendid peavad kohtadel instrueerimas käima, sest muidu pole mõtet üldse peadirigendi ametikohta pidada ega talle 500-margast kuupalka maksta.⁶¹⁶

7. veebruaril 1930 vastas Lõuna-Pohjanmaa maleva pealik M. Laurila Peastaabile, et malev säilitab peadirigendi koha ja maksab ise sõidu jm kulud.⁶¹⁷ Sel ajal oli peadirigent veel A. H. Boisman, kuid 16.5.1930 sai uueks peadirigendiks E. I. Kaistila.

1930. aasta 30. oktoobril täpsustas Kaitseliidu Peastaap muusikaohvitseriks kõrgendamise tingimusi. Nimelt ei tohtinud kõrgendada muusikaohvitseriks kedagi, kes sellel ametikohal ei töötanud või hakanud töötama – niisama polnud mõtet muusika-ohvitseri tiitlit omandada. Samas lisati, et mööndusi võis teha eriti andeka muusiku puhul ja ainult üldharidustaseme nõudes.⁶¹⁸

Muusikaohvitseri kutse saamisest oli 1930. aasta 5. veebruaril huvitatud Veikko Koskinen Laihiast, kellel soovitati 1923. aastal koostatud eksaminõuetega tutvuda.⁶¹⁹

1930. aasta märtsikuus jagati malevas tegutsevatele puhkpilliorkestritele suvepidustustel esitatav repertuaar harjutamiseks kätte. Seekordses nimekirjas oli ka Laihia orkester. Lisaks Laihiale said vajaminevad noodid Alajärvi, Alavuse, Kauhava, Isokyrö, Kurikka, Kauhajoki, Lappajärvi, Seinäjoki, Soini ja Vaasa orkestrid.⁶²⁰

Lõuna-Pohjanmaa maleva laagripäevad Kristiinas 16.–24. 06. 1930. aastal sisaldasid endas traditsiooniliselt allohvitseride väljaõppekursust 16.–17.06. ning 18.–23.06. manöövreid ja spordivõistlusi kogu kaitseliitlasteperele. Lõpetuseks peeti 24.06.1930 maleva suvepidu. Sõjalistest ja sportlikest harjutustest pidid osa võtma kõik malev-konnad. Suvepeo kavas olid demonstratsiooniesinemised sõjalises tegevuses ning kaitseliitlaste ühendatud võimlemiskava. Puhkpilliorkestrid pidid suvelaagris kohal viibima 22.–24.06. 1930. a. Ühendorkestreid juhatas malevaorkestri peadirigent E. I. Kaistila

1930. aasta maleva suvepidustusel esitati järgmisi puhkpillipalu ning nimekirjas oli märgitud, millisest väljaandest neid muusikapalu või leida:

Virret 152, 272

Piirin kunniamarssi

Vaasan marssi

Porilaisten marssi

⁶¹⁵ Sk Ye :o 1183.29.IV; N:o 1706.29.IV (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶¹⁶ Sk Ye N:o 786.30.IV, 31.1.1930. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, E-P piiriesikunta Pvk:n No.391. IV)

⁶¹⁷ E-P piiriesikunta N:o 458.30.IV (Sk ja LS muuseum Seinäjoki)

⁶¹⁸ Sk Ye N:o 6278.30.IV; E-P piiriesikunta Pvk:n N:o 2643; Sk ja LS muuseum Seinäjoki)

⁶¹⁹ E-P piiriesikunta N:o 430.30.IV (Sk ja LS muuseum Seinäjoki nummerdamata)

⁶²⁰ E-P piiriesikunta N:o 710.30.IV (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

Sotamarssi

Sisumarssi (Kaitseliidu puhkpillikogumikus)

Siniristilippumme (sealsamas)

Suomalaisia tansseja (Valtin. Kansanvalistusseura noodiväljaandes)

1808 Suomen armeijan marssi (Fazeri noodiväljaandes)

Menuetti (Tuominen. Kaitseliidu puhkpillikogumikus)

Lisaks tuli mängida väljumalateenistusel kasutatav liturgia ja paremad orkestrid mängisid *Suomalaisia sotilaslauluja* (A/B.R. Westerlund Oy. Helsinki a` 10.-)⁶²¹

1930. aastal korraldas Soome Muusikapedagoogika Liit suvekursused muusikaõpetajaile, millest võisid osa võtta ka Kaitseliidu malevate kasvatustööga tegelevad muusikainimesed. Lõuna-Pohjanmaa malevapealikule kirjutas reklaamkirja Kainuu maleva kasvatustöö pealik A. E. Taipale, kes oli üks suvekursuse lektoreist. Õppetöö ja majutus toimus kursustele tasuta. Sõidukuludele raudteel kehtis 25% piletihinna soodustus. Kursus lõppes ühiskontserdiga ning osalejad said tunnistuse. Lektoritena asusid õpetama Ebba Jacobson-Lilius, Heikki Klemetti, Arvi Karvonen, Väinö Haapalainen (dirigeerimise õpetamine, orkestrikoosseisud jm puhkpilliorkestri tegevusse puutuvad teemad), Bengt Carlson, Vilho Siukonen ja A. E. Taipale.⁶²²

Lõuna-Pohjanmaa maleva dokumentide hulgas oli 30.5.1930. saadetud kiri Ylihärmä malevkonna pealikult 2000-margase rahataotluse kohta uute pillide ostmiseks ja vanade parandamiseks. Kirjas öeldi, et Ylihärmäs leidis puhkpille, millel mängisid noored mängijad, kes veel publiku ette esinema ei sobinud. Ylihärmäs olevat ka täiskasvanuid, kellel pill olemas, kuid täiskomplektist puuduvad mõned pillid.⁶²³ Arvatavasti oli tegu Väinö Knuutilaga, kes oli varem olnud puhkpilliorkestri juht Nakkilas. Poistelt ülevõetud puhkpilliorkester muutus täiskasvanute Kaitseliidu malevkonna orkestriks 1935. aastal nagu kirjutas S. Perämäki 1998. aastal väljaandes *Ylihärmän Suojeluskunta ja lotat*.

Ylihärmä puhkpilliorkestri repertuaari kuulus J. Lantto andmetel 40–50 pala. Esinemisteks oli koostatud popurriisid rahvalikest viisidest. Populaarsemad marsid oli *Vaasan marssi* ja *Muistoja Pohjolasta*.⁶²⁴

1930. aasta 23.–24. augustil toimus Seinäjokis maleva kergejõustikuvõistlus, kuhu malevapealiku käsu kohaselt määrati mängima kolm orkestrit – Kurikka (V. Lauttajärvi), Kauhajoki (V. Marttila) ja Seinäjoki (S. Jouppi). Esitamisele tulnud 11 palast olid seitse marsid ja neli kontsertpala. Noodid jagati orkestritele veidi varem maleva orkestri-pealiku kaudu kätte. Esitamisele tulid järgmised palad:⁶²⁵

⁶²¹ Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶²² E-P piiriesikunta Pvk:n 879, os. IV, 27.3.1930 (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶²³ Ylihärmä sk kirje N:o 110.30 (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶²⁴ Lantto 1997: 108

⁶²⁵ E-P piiriesikunta N:o 1841. 30.IV, 18.7.1930. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

Pala pealkiri	Autor (kui oli märgitud)
<i>Gladiaattorin jäähyväiset</i>	
<i>Sotamarssi</i>	
<i>Sotilaspojan marssi</i>	
<i>Porilaisten marssi</i>	
<i>Vaasan marssi</i>	
<i>Juhlamarssi</i>	V. Mikkola
<i>Häämarssi</i>	T. Kuula
<i>Polonaise Jäähyväiset isänmaalle</i>	
<i>Unkarilainen tanssi No 5</i>	Brahms
<i>Suomalaisia säveleitä</i>	Pahlmann
<i>Polonaise</i>	Helsky

1930. aastatel olid kogu vabariigis toimunud Kaitseliidu malevate pidustused ülesehituselt üsna sarnased – saadi ju Peastaabist kasvatustöö-alased suunised. Näiteks toimus Satakunna malevas maakonnapeo raames 5.7.1931 nii sõjaväelisi kui ka propagandistlik-meelelahutuslikke ettekandeid. Kell 14 toimus kaitseliitlaste pidulik rivistus, paraad ja jumalateenistus. Kontsertosas esines laagripäevadeks koostatud ühendpuhkpilliorkester K. Fröbergi juhatusel. Mängitavat repertuaari pole märgitud, on ainult “soittoa”(pillimäng). Pori meeskoor esines A. Järvineni juhatusel ja avakõne pidas malevapealik V. Ikonen. Toimetaja I. Kajanto pidas samuti ettekande ning peokõnega esines traditsiooniliselt maleva kasvatustöö pealik L. A. Yrjö-Koskinen. Päeva programmi kuulus malevkondadevaheline pesapallivõistlus ja noorkaitseliitlaste võimlemiskava. Õhtu lõppes piduliku lipulangetamisega.⁶²⁶

Lõuna-Pohjanmaa maleva kasvatustöö pealikule esitasid allüksused iga aasta jaanuari lõpuks ettekandeid orkestrite möödunud hooaja tegevuse kohta. Laihia malevkonnalt saabus kiri 30.1.1932:

“Piiriesikunnan kirj. N:o 112.32.IV ilmoitan, että Laihian suojeluskunnassa on edelleen toiminnassa sk. soittokunta.”(Vastuseks maleva staabi kirjale 112.32.IV teatan, et Laihia Kaitseliidu malevkonnas tegutseb endiselt puhkpilliorkester)⁶²⁷

Laihia orkestrijuhi nime pole öeldud, kuid teadaolevalt oli selleks Jakob Lindqvist. Vastused malevapealiku kirjale tulid ka Alavusest, kus orkester tegutses muusikaohvitser I. E. Kaistila juhatusel ning Ylihärmäs oli dirigendiks raamatupidamise revident Väinö Knuutila.⁶²⁸

Lõuna-Pohjanmaa maleva pealik M. Laurila vastas Kaitseliidu Peastaabi kirjale N:o 7454. 28.IV, et 1932. aastal tegutseb malevas üheksa (9) puhkpilliorkestrit.⁶²⁹

⁶²⁶ Sk ja LS muuseum Seinäjoki. A 618:10.6 (l. 133)

⁶²⁷ E-P Sk piiri Pvk:n 320. 1.2.32. IV (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶²⁸ Alavuden Sk N:o 25.32.IV 25.1.32.; Ylihärmän Sk N:o 41.32.IV. 29.1.32. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶²⁹ Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata

Millise vabriku pillidega mängiti tol ajal septetikoosseisus, selgus Toholammi septetipillide inventuuri nimekirjast, mis juhuslikult leidis Lõuna-Pohjanmaa maleva orkestritegevust kajastavate paberite hulgas.

Instrument	Tehas	Pilli maksumus
Es kornet	Kruspe	300
B kornet	Westerlund	300
Es alt	Bohland/Fuchs	500
B tenor	Westerlund	500
B bariton	Wasenius	800
Es bass (helikon)	Fazer	1500

Kasutusel olid ka suur ja väike trumm, hinnaga vastavalt 220 ja 300 marka.⁶³⁰

1931. aastal peeti maleva suvelaager Seinäjoki lähedal Törnäväs, samuti toimus sealsamas 1932. aasta maleva suvelaager. Nagu tavaliselt korraldati paar päeva varem samas laagripaigas allohvitseride väljaõppekursus.

Laagripäevad olid saanud populaarseks – teatavasti osales 1923. aastal I laagris 60 kaitseliitlast; 1931. aastal 1100 kaitseliitlast ja 1932. aastal oodati 1500-mehelise laagripere saabumist. Suvelaagrisse saabujad pidid kaasa võtma 2 lina, teki, padjapüüri, noad-kahvlid-lusikad ning suurema taldriku.

Jaanipäeval, Soome lipu päeval, toimus maleva suvepidu, mis koosnes ühisest jumalateenistusest, paraadist, sõjalistest näidisesinemistest ja rahvapeost. Pidu oli mõeldud lisaks malevlastele ka ümbruskonna laiemale kuulajas-vaatajaskonnale.⁶³¹

Esmakordselt tuli 1932. aasta suvelaagris Törnävä ümbruses 18.–24. 06. orkestritel kogu laagri toimumise ajakohal viibida. Maleva peadirigent I. E. Kaistila oli kevadtalvel kõiki orkestreid kohtadel instrueerimas käinud ning laagri ühistest pilliharjutustest loodeti lisaoskusi omandada. Laagri lõppedes peeti jaanipidu, kus esines ühend-puhkpilliorkester. Lisaks mängisid erinevad orkestrid igaõhtusel palvusel ja muudel laagriüritustel.⁶³²

15. jaanuaril 1932 andis malevapealik M. Laurila üksuste pealikele kirjaga päevakäsu N:o 112.32.IV orkestritele edastamiseks maleva suvepidustustel mängitava repertuaariga, kuhu kuulusid järgmised palad:

Pala pealkiri	Autor	Märkused
MARSID		
<i>Sotilaspoika</i>	Pacius	
<i>Jäähyväiset isänmaalle</i>	H. Konno	c ja f moll
<i>Vilppulan urhojen muistolle</i>	H. Klemetti	Lundini seade G ja C duuris

⁶³⁰ Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata

⁶³¹ *Nuijasoturi* 1932, nr. 6, lk 9–10

⁶³² *Nuijasoturi* 1932, nr. 6, lk 6

Pala pealkiri	Autor	Märkused
<i>Porilaisten marssi</i>		
<i>Karjalan jääkärien marssi</i>		D ja G duur
<i>Vaasan marssi</i>		F ja C duur
KORAAALID		
<i>Jumal ompi linnamme</i>		152
<i>Sun haltuus</i>		272
<i>Ota Jeesus paimen hyvä</i>		134
<i>Auta o Jeesus</i>	Klemetti	
O Herra suinaa		399 salmid 2 ja 3
LITURGIA		
PALAD		
<i>Säveleitä</i>	Willgren	
<i>Suomalainen rapsodia</i>	Willgren	
<i>Jääkärien morsia</i>	Sihvo	
<i>Maamme</i>		

Kaitseliitlastest meeskoorilauljad pidid ühendatud meeskooris esinedes oskama laulda järgmisi laule:

<i>Suomi armas synnyinmaamme</i>	Nordrook
<i>Sotamarssi</i>	Kajanus
<i>Sotarukous</i>	Lindblad
<i>Tuonne taakse metsämaan</i>	seade Gripenbergilt

Kirja lõpus sooviti andmeid 1932. aastal malevas tegutsevate Kaitseliidu puhkpilliorkestrite kohta.⁶³³

Maleva staap eraldas 1932. aastal kolmele puhkpilliorkestrile – Ylihärmä, Laihia ja Kauhajoki orkestrile – igaühele 1000 marka “*torvien oston tai vanhojen korjauksiin*”(uute pillide ostmiseks või vanade parandamiseks). Raha saamiseks tuli tšekid esitada hiljemalt 28.12.1932.⁶³⁴ Teisedki maleva orkestrid said vastavalt järgmised summad: Kurikka (õpetaja V. Lauttajärvi), Ylistaro (põllumees Juho Rinta) ja Kauhajoki (jaamaülem O. Lempinen) 500 marka ning Töysä (kaupmees A. Laskinen) ja Alavus (E.I. Kaistila) 1000 marka.⁶³⁵

1932. aasta Törnävä suvelaagrist võttis osa 10 puhkpilliorkestrit 118 mängijaga, dirigendid kaasaarvatult.⁶³⁶

⁶³³ E-P Sk piiriesikunta, Seinäjoki 15.1.32. Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata

⁶³⁴ E-P Sk piiriesikunta N:o 3096.32.IV, Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata

⁶³⁵ E-P Sk piiri, kiri kasvatustöö pealikule Ingamanile orkestripealikult Kaistilalt 30.6.1932. Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata

⁶³⁶ *Nuijasoturi* 1932, nr. 9, lk 11

Osavõttjad jagunesid järgnevalt:

- Alavus	18	- Töysä	12
- Kurikka	16	- Ilmajoki	12
- Ylistaro	15	- Vaasa	9
- Laihia	13	- Ylihärmä	6
- Kauhajoki	13	- Seinäjoki	4

Suvised laagripäevad moodusid hoolsa harjutamise tähe all. Laagris selgusid erinevused orkestrite mängutasemes ja soovid esitatava repertuaari osas.

8. oktoobril 1932 andis malevapealik M. Laurila välja ringkirja maleva puhkpilli-orkestrite dirigentide nõupidamise kokkukutsumise kohta. 27. oktoobriks pidid kõik osaleda soovijad registreerima end maleva staabis, kusjuures sooduspiletite maksumus jäi malevkondade kanda.⁶³⁷

Selle ringkirjaga kokku kutsutud koosoleku eesmärgiks oli meetmete rakendamine maleva puhkpilliorkestrite taseme tõstmiseks ja väljaõppe tõhustamiseks. Tollane maleva orkestrite peadirigent E. I. Kaistila ning 27.11.1932 koosolekul osalenud arutasid tulevastel laagripäevadel tehtava muusikalise töö tõhustamise võimalusi. Ettepanekuid selles osas tegi muusikaohvitser K. E. Könni (Vaasa puhkpilliorkestri dirigent), kes esitas maleva staapi 21.10.32. 6-leheküljelise arutus-ettepaneku laagripäevadel orkestriga tehtava erialase õppetöö osas. Kirjas sisaldus kriitika maleva suvelaagrites senini orkestritega tehtud töö puudujääkide kohta. K. E. Könni kirjutas, et läinudsuvine viiepäevane laager oli orkestritele esmakordne pikaajaline ühistootamise võimalus. Et tegemist oli niiõelda teedrajava üritusega ning võrdlus teiste malevate samalaadiliste ettevõtmistega puudus, siis leidis autor, et orkester ei peaks harjutama ainult lõpupeoks või lõpuparaadiks, vaid pillimehed peaksid saama individuaalõpet pillikäsitluses, seega tõstma mängutaset. Igal orkestril oli kaasas dirigent, kes võiks teha instrumendiõpet, kuna maleva peadirigent viiks läbi ühendorkestriproove ning valmistaks ette lõpupeo- ja paraadi kava. Sarnaselt sõjaväeorkestrite harjutustele võiks laagris teha eri pillirühmade ühisharjutusi lisaks individuaalpilliõppele. Selleks sobiks hästi mõni kogenud pillimees – dirigendid peaks juba enne laagrit nendega selles kokku leppima. Algajate väljaõppeks oleks paremat aega ja võimalust raske leida. Tuleks anda ka väikeste orkestrite dirigentidele võimalus juhatada laagri ühend-orkestrit. Orkestrantidele tuleks korraldada riviõppusi, sest tegu oli ju poolsõjaväelise organisatsiooniga. Iga päev tuleks pidada dirigentidele nõupidamisi tehtava ja tehtud töö osas. Orkestrantide mängutaseme tõstmisele mõjuksid hästi *prima vista* mängimine – mängitavaid palu võiks maleva peadirigent paar-kolm ette valmistada. See näitaks tegelikult orkestris mängijate taset ja mängusuutlikkust. Häälepartiisid võiks olla nii palju, et iga mängija viiks selle mälestuseks laagripäevist koju kaasa. Hea oleks kui ühendorkestri kavas leiduks mõni pala suuremale koosseisule kui puhkpilliseptett – siis oleks ka kogenumatel mängumeestel huvitavam ning orkestri kõlavärv rikastuks tunduvalt. Enne suvelaagrit peaks kindlasti olema dirigentidele nõupidamine, kus kontrollitaks repertuaari omandamist ja valmisolekut laagripäevadeks.⁶³⁸

⁶³⁷ E-P Sk staabi kiri N:o 2367.32.IV, Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata

⁶³⁸ Vaasan Sk Pvk.N:o 254.32.IV 21.10.32. E.-P.piiriesikunta Pvk.N:o 2499 24.10.32. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

Eeltoodud K. E. Könni ettepanekute alusel tehti maleva puhkpilliorkestrite dirigentide koosolekul järgmised otsused, mis avaldati 1932. aasta novembrikuu *Nuijasoturis*.

Otsustati laagris oldud viit päeva kasutada mängutaseme tõstmiseks eriti noorte mängijate puhul. Seni oldi laagris suure ühise orkestrina täidetud päevakavaliste ürituste vajadusi ning harjutamist eraldi mängijate või pillirühmade kaupa ei toimunud. Vanemad mängijad ja orkestrite dirigendid oleksid kindlasti võimelised õpetustööd tegema. Lisaks tehti järgmisi ettepanekuid:

- iga laagris osalenud orkestri dirigent võiks juhatada kordamööda ühendorkestrit;
- et peetaks dirigentide nõupidamisi ja loengute ettevalmistamiseks jääks piisavalt aega;
- lisaks varem etteantud programmile võiks kavva võtta tundmatuid palu *prima vista* esitamiseks, mis lisaks rutiinsetele paladele elevust;
- laagri lõppedes võiks korraldada ühendorkestriga kontserdi;
- järgmise suvelaagri praktilist tegevust tuleks eeltoodut arvestades sisulise muusikalise töö tegemisel aluseks võtta.⁶³⁹

E. I. Kaistila juhtis tähelepanu distsipliini tugevdamise vajadusele maleva koorides ja orkestrites ning marsilaulude kasutamise edendamisele. Marsilaulude sõnade kättesaadavusele pidi kaasa aitama *Nuijasoturi*, kus trükiti sõnu ajalehest eraldatavatele lehtedele.

Kinnitati 1933. aasta laagripäevade ühismängu kava puhkpilliorkestritele. Sinna kuulusid:

- Sibelius	<i>Kevätlaulu</i>
- Järnefelt	<i>Kehtolaulu</i>
- Myddleton	<i>Neekerin uni</i>
- Lindholm	<i>Yhteily</i>

Lisaks mõned tuntumad marsid, sealhulgas *Tähtlipun alla*. (J. P. Sousa *Stars and Stripes Forever*)

Samal koosolekul avaldas malevapealik M. Laurila lootust, et peatselt on igal Kaitseliidu allüksusel oma puhkpilliorkester, sest see süvendaks sõjalise ühtekuuluvuse tunnet kaitsevägega, mis oligi Kaitseliidu tegevuse kaugem eesmärk ning millega tõrjuti kaitseliiduvastaste jõudude tegevust.⁶⁴⁰

Maleva orkestrijuhude nõupidamise eel kirjutati 15.11.1932 Lõuna-Pohjanmaa malevast Kaitseliidu Peastaapi malevapealiku allkirjaga murelik kiri (peaaegu sõna-sõnalt sama sisuga kiri, mille kirjutas malevapealikule 10.11.32. Vaasa orkestrijuh K. E. Könni) olukorrast Kaitseliidu puhkpillimuusika arengus. Leiti, et puudus teave muusika-alasest tööst teistes malevates, suunised puhkpillimuusika arendamiseks malevates ning kaugemad perspektiivid Kaitseliidu muusikas tervikuna. Mäletatavasti toimus vabariiklik malevate peadirigentide nõupidamine 1928. aasta lõpus ja seetõttu

⁶³⁹ *Nuijasoturi* 1932, nr. 11, lk 31

⁶⁴⁰ *Nuijasoturi* 1932, nr. 11, lk 32

vajati hädasti uut koordineerivat vabariiklikku koosolekut, kus oleks ühtlustatud nii orkestrite töömeetodid kui nende sõjalis-väljaõppeline kohustus. Tehti ettepanek lähiajal korraldada vastav koosolek Helsingis, kus peatähelepanu oleks puhkpillimuusika arendamisele Kaitseliidu malevates.⁶⁴¹

Lõuna-Pohjanmaa ainus linn Vaasa pakkus paremaid võimalusi puhkpillimuusika viljelemiseks ning samas teiste orkestrite poolt esitatava repertuaariga tutvumiseks. Oli ju Vaasas tol ajal nii sõjaväeorkester kui rootsikeelne Kaitseliidu orkester. Tutvudes Vaasa soomekeelse Kaitseliidu puhkpilliorkestri (mida juhatas tol ajal K. E. Kõnni) inventarinimekirjaga aastast 1933 selgus, et nimetatud orkester oli samuti vaskseptett. Inventarinimekirjas kajastusid uute pillide hinnad. Et tegu oli septetiga, tõendab tõsiasi, et noodipulte oli samuti kaheksa – dubleerivaid partiisid mängiti ühe noodipuldiga.

Instrument	Pillide arv	Maksumus markades
Es kornet	2	1200-800
B kornet	4	800-1200
B trompet	1	900
Es alt	1	1200
Es alt	1	600
B tenor	2	1000
Bariton	1	1800
Es bass	1	2000
Es bass	1	1500
Suur trumm	1	500

Lisaks oli nimekirjas kaks marsitrummi, üks väike džässtrumm, üks paar taldrikuid, kaks paari trummipulki ja triangel. Noodimaterjali oli Vaasa orkestris seitse suurt noodiraamatut, kaheksa väikest marsiraamatut, kaheksa papist noodimappi ja lahtisi noote. Olid ka puhkpillipartituurid, kuid arvu polnud märgitud.⁶⁴²

6. jaanuaril 1934 soovis kasvatustöö pealik saada teavet üksuste orkestritelt puuduva repertuaari kohta. Teavet sooviti esmajärjekorras Konno *Karjalan tanssi* ja jumalateenistusel kasutatavate koraalide nootide kohta.⁶⁴³ Nimetatud palad tulid kasutusele 1934. aasta suvepidustustel.

Kiireim vastus tuli Lapua malevkonna pealikult 9.1.1934. teatega, et malevkonnas pole kumbagi nooti.⁶⁴⁴

Laihiast saabus vastus 19.1.1934., milles teatati, et neil pole ühtki mainitud nootidest.⁶⁴⁵

⁶⁴¹ E-P piiriesikunta kiri N:o 2790.32.IV, 15.11.32. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁴² Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata

⁶⁴³ E-P Sk piiriesikunta D. N:o 127. 34.IV. 8.1.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁴⁴ Lapuan sk N:o 14.34.IV. 9.1.34. E-P sk piiri Pvk:n 127.IV.10.1.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁴⁵ Laihian Sk Pvk. N:o 28.34. E-P piiriesikunta Pvk:n:o 127.20.1.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

Alajärvi malevkonna pealikult tuli vastus 20.1.34. Nendelgi polnud ühtki mainitud orkestrinootidest olemas.⁶⁴⁶

Teuva malevkonnalt tuli 22.1.34. järgmise sisuga teade. Teuva malevkonnal Kaitseliidu puhkpilliorkestrit ei ole. Kõigil vajaminevatel üritustel mängib Teuva Puhkpilliorkester ning seetõttu nimekirjas olevaid noote neil pole. Teuva orkestril on olemas 1934. aasta suvepeo repertuaarist *Vaasan marssi, Porilaisten marssi ja Maamme*. Orkestril puudub Lõuna-Pohjanmaa maleva pidulik marss ja lisaks soovitakse saada kõiki puuduvaid noote, et edaspidigi saaks Teuva Puhkpilliorkestrit Kaitseliidu üritustel kasutada.⁶⁴⁷

Teuva malevkonnale vastati Lõuna-Pohjanmaa maleva staabist, et Teuva Puhkpilliorkester ei saa tasuta noote nagu Kaitseliidu orkestrid, vaid noodid tuleb orkestri endal välja osta – hinnaalandus oli võimalik.⁶⁴⁸

Dokumentide hulgas oli Töysä malevkonna blanketil nummerdamata ja kuupäevata väljavõte malevkonna juhatuse protokollist, kus öeldi, et Töysä Puhkpilliorkester toimib edaspidigi Töysä Kaitseliidu puhkpilliorkestrina ning tehti ettepanek nimetada dirigendiks muusika nooremseersant A. Leskinen ja abidirigendiks muusikakapral S. Pennala.⁶⁴⁹

Kauhajoki malevkonnapealik tellis mõlemad puuduolevad noodid 27.1.34.⁶⁵⁰

Lappajärvi (V ringkond) ringkonnapealik saatis 31.1.34. maleva staabile hoopis kurva kirja. Nimelt teatati, et V ringkonnast ei tule kedagi 5.2.34. peetavale maleva puhkpilliorkestrite dirigentide nõupidamisele, kuna Lappajärvis ei ole puhkpilliorkestrit mängijate ja dirigendi puuduse tõttu. Vimpeli üksuses polnud pille, kusjuures Vimpelis pole isegi mõnda tsiviilpuhkpilliorkestrit.⁶⁵¹

1934. aasta jaanuaris saatis kasvatustöö pealik V. Ikonen malevapealik M. Laurila allkirjastatud tellimuse Kaitseliidu Peastaapi uute nootide saamiseks. Sooviti kaheksa eksemplari Konno *Karjalan tanssi* ja 10-instrumendilisele koosseisule jumalateenistuse kavast numbrid 1, 2 ja 3.⁶⁵² Järgmise kirjaga telliti Kaitseliidu Peastaabist veel üheksa eksemplari jumalateenistusel kasutatavaid noodikogumikke.⁶⁵³

1934. aastal vahetus Lõuna-Pohjanmaa malevas jälle maleva orkestri peadirigent.

Maleva kasvatustöö pealik V. Ikonen saatis peale vestlust malevapealiku M. Laurilaga maleva orkestrijuhi ametikoha täitmisest Kosti E. Könnille 15.1.1934.

⁶⁴⁶ Alajärven Sk D. N:o 25.34.IV.4. E-P Sk piiri, Pvk. N:o 127. 22.1.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁴⁷ Teuvan Sk N:o 34.34.IV.4.22.1.34. E-P Sk piiri Pvk_n N:o 127. 25.1.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁴⁸ E-P Piiriesikunta N:o 600.34.IV. 19.2.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁴⁹ Töysän Sk. (Yrjö Herrala/Erkki Niemi) Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata

⁶⁵⁰ Kauhajoki Sk N:o 32.34.IV.27.1.34. E-P Sk . Pvk:n N:o 127. 30.1.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁵¹ V Alueen Aluepäällikkö Pvk. N:o 26.34.IV.4. 31.1.34. (E-P Sk piiri Pvk:n N:O 453.2.2.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁵² E-P Sk piiriesikunta N:o 248. 34. IV, 15.1.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁵³ E-P Sk piiriesikunta N:o 417.34.IV. 30.1.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

Vaasasse kirja, kus teda paluti asuda uueks maleva orkestripealikuks ning kiiremas korras esitada orkestrijuhitide nõupidamise päevakord malevapealikule; samuti tutvustada oma edasisi plaane maleva muusikaelu juhtimisel.⁶⁵⁴

Staabist saadeti Alavusele, eelmisele maleva orkestripealikule lakooniline kiri:

“Piirikapellimestari E. I. Kaistila, Alavus. Piirikapellimestarin on lähetettävä v:n 1933 toimintakertomuksensa Piiriesikuntaan 23.1.34. mennessä” (Malevadirigent E. I. Kaistila, Alavus. Malevadirigent saatku 1933. aasta tegevusaruanne hiljemalt 23.1.34. maleva staapi)⁶⁵⁵

Peale E. I. Kaistilalt aastaaruande saamist 1.2.34. algas Kosti E. Könni aeg olla maleva orkestripealik.

Vastnimetatud maleva orkestripealiku esimene kiri oli adresseeritud Lõuna-Pohjanmaa Lotta Svärd juhatusale ning puudutas maleva orkestrijuhitide nõupidamise toitulustamist 5.2.1934. Toitulustama oodati 17 lottat ning toitulustuskulu iga osavõtja kohta ei tohtinud olla suurem kui 10 marka.⁶⁵⁶

Kaitseliidu Peastaap küsis Lõuna-Pohjanmaa malevalt aastal 1933/34 nõusolekut nelja selle maleva muusikaohvitseri poolt tehtud puhkpillipala seadete kasutamiseks Kaitseliidu teistes malevates esitamiseks. Jaanuaris 1934 saadeti Kaitseliidu Peastaapi Kuula-Könni *Nuijamiesten marssi*, Kuula-Könni *Virta venhettä vie*, Genetz-Könni *Käen kukkuessa* ja Roubier – Ikonen *Gavotti*; *Juhla Trianon`issa*.⁶⁵⁷ Lõunapohjanmaalased võisid uhked olla oma muusikaohvitseride üle, kelle orkestriseadeid hakkasid kasutama teiste malevate orkestrid/dirigendid. Arvatavasti tegid teisedki muusikaohvitseri koolituse läbinud dirigendid orkestriseadeid, kusjuures loomingulises protsessis säilis autori isikupära ning teada-tuntud palade orkestreeringuid oli kahtlemata väga huvitav mängida ja kuulata. Orkestripealik K. E. Könni tegi tol ajal tuntud lauludest puhkpilli-seadeid. Kirjast 18.4.34. maleva kasvatus töö pealikule V. Ikonenile selgus, et maleva orkestripealikul valmisid seaded lauludest *Hakapatterin laulu*, *Melperi lähti sotaan ja Rannan järvi*. Samas kirjas teatas K. E. Könni, et annab lähiajal maleva ajalehte *Nuijasoturi* pikema kirjutise puhkpilliorkestritele töös juhindumiseks.⁶⁵⁸

1934. aasta 20. veebruaril nimetati Lõuna-Pohjanmaa Kaitseliidu puhkpilliorkestrite dirigendid Kaitseliidu dirigentideks (nii toimus ka teistes Soome Kaitseliidu malevates) malevkondade pealike esildiste alusel. Koonddokumendi nr. 513.34.IV. koostas maleva uus peadirigent K. E. Könni. Tegemist oli juba aastaid orkestritega töötanud dirigentidega, keda nüüd lihtsalt ümber nimetati.

20.2.1934. nimetati Kauhajoki malevkonna dirigendiks muusikaohvitser J. O. Lempinen, Kurikka malevkonna dirigendiks muusikaveebel Vilho Lauttajärvi, Seinäjoki malevkonna dirigendiks seersant Sakari Jouppi, Töysä malevkonna dirigendiks muusika nooremseersant A. Leskinen, Ylistaro malevkonna dirigendiks

⁶⁵⁴ E-P Sk piiriesikunta N:o 246.IV.34.15.1.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁵⁵ E-P Sk piiriesikunta N:o 198. 34.IV, 11.1.34. Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata

⁶⁵⁶ E-P Sk piiriesikunta N:o 441.34.IV.1.2.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁵⁷ E-P Sk piiriesikunta N:o 501.34.IV. 8.2.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁵⁸ K. E. Könni kiri V. Ikonenile 18.4.34. maleva blanketil (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

nooremseersant Jussi Rinta. Laihia malevkonna dirigendiks määrati Jakob Lindqvist, kes ei olnud kaitseliitlane.⁶⁵⁹ Seinäjoki ja Ylistaro dirigendid ei olnud muusikaohvitseri koolitust läbinud.

Dirigentide ametinimetuse muutmise tingis asjaolu, et nüüdsest laienes neile kogu malevkonnas tehtav muusikaline kasvatustöö, mitte ainult orkestriga tegelemine nagu varem. Ümbernimetamise nimekirjast puudus Alavuse puhkpilliorkester, mida juhtis teatavasti E. I. Kaistila. Malevapealik M. Laurila nõudis selgitust 1. aprilliks 1934 Alavuse malevkonna pealikult orkestri kuuluvuse kohta Kaitseliitu – kas ja millal läks orkester Kaitseliidu alluvusest tagasi Alavuse puhkpilliorkestriks, kas seda küsimust on malevkonna tasemel arutatud ja kes tegi sellise otsuse ilma et maleva kasvatustöö pealik seda teaks.⁶⁶⁰

Alavuse malevkonna pealik E. Suomela kuulas selles asjas selgitusi orkestrijuh E. I. Kaistilalt. Ta esitas seitse küsimust, millest selgus, et Alavuse orkestri pillid olid kõik ilma erandita mängijate isiklikus omandis. Malevakonna pealiku küsimusele Kaitseliidu pillide kohta vastas E. I. Kaistila, et Kaitseliidul polegi pille. Järgmisele küsimusele Peastaabist saadud 1000 marga kohta vastas dirigent, et see on uue baritoni ostmise osamaksuks, bariton maksis 3700 marka. Järgmine küsimus, kes algatas orkestrimeeste kokkukutsumise ning orkestri Alavuse puhkpilliorkestriks muutmise kohta ja mis põhjusel. Dirigent vastas, et mehed kutsus kokku Kaitseliitu mitte kuuluv Kusti Hyyppä ning põhjuseks oli teadmine, et malev nõudis inspekteerimise tulemusena, et pillid läheksid Kaitseliidu orkestri omandusse. Mehed kartsid, et neilt võetakse isiklikud pillid ära. Küsimusele, miks seda asja ei aetud korralikult käsuliini pidi, vastas dirigent, et mehed ei teadnud või ei ole aru saanud, et Kaitseliidus aeti asju käsuliini kaudu. Küsimusele, kas dirigent oli ka sellel koosolekul, vastas Kaistila, et ei olnud, kuid teda valiti tagaselja seda probleemi edasi lahendama. Viimasena küsis malevkonna pealik, kelle nimel koosolekut peeti. Selgus, et Alavuse puhkpilliorkestri nimel, mitte Kaitseliidu orkestri nimel. Malevkonna protokolliraamatus pole kunagi olnud ühtki märget selle kohta, et Alavuse puhkpilliorkester oleks Kaitseliidu puhkpilliorkester olnud.⁶⁶¹

Keerulise kirjavahetuse tulemusel selgus, et

“soittokunta ei siis ole ollutkaan koskaan sk. soittokunta. Sellaista pykälää ei löydy esikunnan pöytäkirjoistakaan. Koska soittokunta on v. 1931 saanut sk.-soittokuntana valtion avustusta torvien korjaukseen Smk. 1000.-, täytyy se nyt vaatia takaisin”. (orkester pole kunagi olnud Kaitseliidu alluvuses – sellekohased märkmed staabi protokollides puuduvad. Kuna orkester on saanud Kaitseliidu orkestrina riigilt toetust pillide parandamiseks 1000 marka, tuleb see summa neilt tagasi nõuda)⁶⁶²

Alavuse malevkonna staabi koosolekul 5.4.1934. pealik E. Suomela juhtimisel otsustati: vabastada Alavuse puhkpilliorkester Kaitseliidu orkestriks olemisest tingi-

⁶⁵⁹ E-P Sk piiriesikunta Pvk:n N:o 513, 20.2.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁶⁰ E-P Sk piiriesikunta N:o 857.34.IV.16.3.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁶¹ VIIIpiirkonna pealiku kiri N:o 111.34.IV. 27.3.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁶² V. Ikonen kiri Vaasasse K. E. Könnile 5.4.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

musel, et Alavuse puhkpilliorkester maksab 1.6.1934. malevkonna kassasse tagasi saadud 1000 marka ning Alavuse puhkpilliorkestris mängivad mittekaitseliitlased tagastavad vormiriietuse esimesel võimalusel malevkonna staapi.⁶⁶³ Nii jäigi Alavuse malevkond ilma Kaitseliidu alluvuses olevast puhkpilliorkestrist.

Kaitseliidu orkestreite ebaselgete kuuluvussuhete teemal malevas võttis sõna uus orkestripealik K. E. Kõnni, kes arvas, et Alavuse orkestrilt ei peaks seda 1000 marka tagasi nõudma, kuna nad olid väga kohusetundlikult esinenud Kaitseliidu üritustel. (Tegelikult oli malevkonna staap raha küsimuse selleks ajaks juba otsustanud.) Kuid kui ebaselgus kuuluvussuhetes oli juba maleva orkestripealiku E. I. Kaistila juhitud orkestris, siis missugune olukord võiks olla teiste orkestritega? Ainult neis Kaitseliidu orkestrites, kes ise ostsid endile pillid oli asi selge, kuid teiste puhul mitte. Kas orkestrid olid siirdunud ise Kaitseliidu alluvusse või olid nad muudetud Kaitseliidu orkestreiks vajas täpsustamist. Selles osas tuleks malevas kindel kord kehtestada, et selliseid kaksipidimõtlemisi vältida. Tuleks välja saata ringkiri nii malevkondadele kui orkestritele, kus neile selgitataks orkestri kuuluvus- ja majandussuhted oma malevkonnaga. Tuleks rõhutada, et orkester on eelkõige Kaitseliidule alluv ning asjaajamine käib käsuliini kaudu. Ainult puhtmuusikalised küsimused võis esitada (möödamannes oma malevkonnast) otse maleva kasavatustöö pealikule või maleva orkestripealikule.⁶⁶⁴

K. E. Kõnni oli maleva orkestripealik mitmeid aastaid – arvatavasti selgitati edaspidi põhjalikult maleva orkestreite kuuluvussuhted kõigile asjaosalistele.

1934. aastal suvelaagris mängimiseks kinnitati järgmine orkestreite repertuaar:⁶⁶⁵

Pala pealkiri	Autor	Märkused
MARSID		Kaitseliidu kohustuslikust repertuaarist numbrid
<i>Sotilaspoika</i>		1
<i>Karjalan Jääkärien marssi</i>		1
<i>Vaasan marssi</i>		3
<i>Terve Suomeni maa</i>		3
<i>Porilaisten marssi</i>		4
<i>Suomalaisen Ratsuväen marssi</i> <i>30-vuotisessa sodassa</i>		4
<i>Jääkärien marssi</i>		6
<i>Piirin kunniamarssi</i>	seade Lundelinilt	
<i>Nuijamiesten marssi</i>		
<i>Hei Härmästä poikia</i>		
<i>Vegesachin marssi</i>		

⁶⁶³ Väljavõte protokollist; E-P piirisikunta Pvk:n 206. 21.4.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁶⁴ K.E. Kõnni kiri 8.4.34. E-P staabile Pvk:n 1011.9.4.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁶⁵ Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata

Pala pealkiri	Autor	Märkused
KORAALID		
152, 472, 272, 399		
HÜMNID		Kaitseliidu kohustusliku repertuaari kogumikust numbrid
<i>Maamme</i>		5
<i>Suomen laulu</i>		5
<i>Suomen sotilaan hymni</i>	Kajanus	
<i>Rukous</i>	v. Kothen	
PROGRAMMILINE MUUSIKA		
<i>Käen kukkuessa</i>	Genetz	
<i>Muisto</i>	Borenus	
<i>Suomalaisia säveleitä</i>	Pahlman	
<i>Gavotti</i>	Roubier	
TUGEVAMATELE ORKESTRITELE		
<i>Intermezzo Karelia-sarjasta</i>	Sibelius	
<i>Finlandia</i>	Sibelius	
<i>Karjalan tanssi</i>	Konno	
<i>Virta venhetta vie</i>	Kuula	

Nuijasoturi 1934. aasta veebruarinumbris ilmus kohustuslike palade nimekiri maleva puhkpilliorkestritele, mida esitada suvelaagris või muudel maleva ühisüritustel.

Marsid	Koraalid	Hümnid	Programmiline muusika
<i>Karjalan Jääkärien marssi</i>	152	<i>Suomen laulu</i>	Gennetz – Käen kukkuessa
<i>Sotilaspoika</i>	472	<i>Maamme</i>	Borenus – Muisto
<i>Vaasan marssi</i>	272	<i>Suomen sotilaan hymni (Kajanus)</i>	Pahlman – Suomalaisia säveleitä
<i>Terve Suomen maa</i>	399	<i>Rukous (v. Kothen)</i>	Roubier – Gavotti
<i>Porilasten marssi</i>			
<i>Suomalaisen ratsuväen marssi 30-vuotisessa sodassa</i> ⁶⁶⁶			
<i>Jääkärien marssi</i>			

⁶⁶⁶ Marss Suomalaisen ratsuväen marssi 30-vuotisessa sodassa on hõivanud kindla koha rahvusvahelises puhkpillirepertuaaris. Seda illustreerib Austrias 1965.a. välja antud heliplaat, kus see pala on salvestatud koos J. Fučiku (1872–1916) surematute marsside *Florentiner Marsch* ja *Einzug der Gladiatoren* ning P. Lincke marsiga *Berliner Luft* operetist *Frau Luna*. (1965. Alte Märsche)

Marsid	Koraalid	Hümnid	Programmiline muusika
<i>Piirin kunniamarssi (sov. Lundelin)</i>			
<i>Nuijamiesten marssi</i>			
<i>Hei Härmästä poikia</i>			
<i>Vegesachin marssi</i>			

Kõrgema mängutasemega orkestrid ja üksikinstrumentalistid pidid harjutama lisaks eeltoodule *Sibeliuse Intermezzot Karelia- sarjasta*; *Sibeliuse Finlandiat*; *Konno Karjalan tanssi* ja *Kuula Virta venhettä vie*.⁶⁶⁷

Järgnevas tabelis on toodud 1934. aasta suvepidustustel kasutatava puhkpilli-repertuaari hinnakiri vastavalt orkestri koosseisule.⁶⁶⁸

Pala pealkiri	Hind markades
Kaitseliidu kohustusliku repertuaari palad 1-3 septetile, trükituna ja pappalusele liimituna	45
14-liikmelisele orkestri koosseisule	60
Kaitseliidu kohustusliku repertuaari palad 4-6 septetile, paljundatuna ja pappalusele liimituna	30
14-liikmelisele orkestri koosseisule	45
Maleva paraadmarss, partituur ja partiid	15
<i>Käen kukkuessa</i> , partituur	10
<i>Muisto</i> , partituur	5
<i>Gavotti: Juhla Trianon'issa</i> , partituur	15
<i>Intermezzo</i> (Sibelius), partituur	25
<i>Karjalan tanssi</i> , partituur	15
<i>Virta vehnetta vie</i> , partituur	15
<i>Nuijamiesten marssi</i> , partituur	10
<i>Hei Härmästä poikia</i> , <i>Vegesachin marssi</i> ja <i>Suomen armeijan marssi 1808</i> septetile, paljundatuna ja partiide kaupa pappalusele liimituna	20
10-liikmelisele orkestri koosseisule	25
Kaitseliidu kohustuslik jumalateenistuse repertuaar septetile, partiid	25

Uuele vastloodud orkestrile oleks suvepidustuste kava kogu repertuaar maksnud 200 marka.

Maleva kasvatustöö pealik V. Ikonen organiseeris 1934. aasta Kaitseliidu suvelaagris koos täiskasvanutega maleva poisteosakondade baasil väikese trummi mängijate

⁶⁶⁷ *Nuijasoturi* 1934, nr. 2, lk 75

⁶⁶⁸ Sk ja LS muuseum Seinäjoki, koopia nummerdamata

kursuse. Selleks oli leitud pädev õpetaja ning kursustele tuli saata musikaalseid ja tugeva rütmitajuga poisse. Malevaüksused pidid varustama õppurid trummide, pulkade ja kanderihmadega.⁶⁶⁹

Maleva orkestripealik K. E. Kõnni esitas 1. juuni 1934 seisuga malevapealikule orkestrite päeva- ja tegevuskava suvelaagris 25.6–1.7.1934.⁶⁷⁰ Need seitse päeva olid muusikutele väga pingelised, sest äratus oli kell 6 hommikul ja öörahu algas kell 22.45.

Kellaaeg	25.6.	26.6.	27.6
6.00-6.20		Äratus, hommiku-võimlemine	Äratus, hommiku-võimlemine
6.20-7.00		Pesemine, riietumine, voodite korrastus	Pesemine, riietumine, voodite korrastus
7.00-7.30		Hommikueine	Hommikueine
7.45-8.00		Valmistumine orkestriprooviks	Valmistumine orkestriprooviks
8.00-9.00	Kogunemine	Harjutus pilliliikide kaupa	Ühine orkestriproov
9.00-10.00	Registreerumine ja	Ühine orkestriproov	Ühine orkestriproov
10.00-11.00	majutus	Ühine orkestriproov	Mänguharjutused, mängimine " <i>prima vista</i> "
11.15-13.00	Lõuna kell 12-13	Lõunasöök	Lõunasöök
13.15-14.00	Ettevalmistustööd laagrieluks	Harjutus pilliliikide kaupa	Sõjalise temaatikaga loeng
14.00-15.00	Ettevalmistused laagrieluks jätkuvad	Ühine orkestriproov	Ühine orkestriproov
15.00-16.00	Orkestriproov	Riviharjutus orkestriga	Ühine orkestriproov
16.00-17.00	Orkestriproov	Muusikaloeng	Riviharjutused ilma pillideta
17.15-18.15	Õhtusöök	Õhtusöök	Õhtusöök
18.30-19.30	Riviharjutus orkestriga	Pillide korrastamine	Ühine orkestriproov
19.45	Õhtueine	Õhtueine	Õhtueine
21.40-22.00	Õhtune rivistus ja palvus	Õhtune rivistus ja palvus	Õhtune rivistus ja palvus
22.30-22.45	Valmistumine öörahuks	Valmistumine öörahuks	Valmistumine öörahuks

Märkusena oli lisatud, et trummipoistel oli õpetus eraldi, kuid riviharjutusega marsimängul oldi koos orkestritega.

⁶⁶⁹ E-P Sk piiriesikunta, D. N:o 1720.34.IV 4.6.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁷⁰ Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata

Kellaaeg	28.6.	29.6.	30.6.	1.7.
6.00-6.20	Äratus, hommiku-võimlemine	Äratus, hommiku-võimlemine	Äratus, hommiku-võimlemine	Äratus, hommiku-võimlemine
6.20-7.00	Pesemine, riietumine, voodite korrastus	Pesemine, riietumine, voodite korrastus	Pesemine, riietumine, voodite korrastus	Pesemine, riietumine, voodite korrastus
7.00-7.40	Hommikueine	Hommikueine	Hommikueine	Hommikueine
7.45-8.00	Valmistumine orkestriprooviks	Valmistumine orkestriprooviks	Valmistumine orkestriprooviks	Orkestri peaproov
8.00-9.00	Proov pillirühmade kaupa	Proov pillirühmade kaupa	Proov pillirühmade kaupa	Orkestri peaproov
9.00-10.00	Ühine orkestriproov	Ühine orkestriproov	Ühine orkestriproov	Orkestri peaproov
10.00-11.00	Harjutus "prima vista" mängimisel	Ühine orkestriproov	Marsimängu harjutus	Maleva suvepidustused
11.15-13.00	Lõunasöök	Lõunasöök	Lõunasöök	
13.15-14.00	Loeng muusikaalal	Loeng sõjalisel alal	Loeng, orkestriproov	Eriprogammialusel
14.00-15.00	Proov pillirühmade kaupa	Ühine orkestriproov	Pillide hooldamine	
15.00-16.00	Ühine orkestriproov	Ühine orkestriproov	Marsimäng õppuselt tulevatele üksustele	
16.00-17.00	Riviharjutus orkestriga	Relvaõppus	Paraadmarsi mängimise harjutus	
17.15-18.30	Õhtusöök	Õhtusöök	Õhtusöök	
18.30-19.30	Muusikateemaline loeng	Vaba aeg enne õhtust kontserti	Relvade puhastus ja äraandmine	
19.45	Õhtueine	Õhtueine	Õhtueine	Õhtueine
21.40-22.00	Õhtune rivistus ja palvus	Õhtune rivistus ja palvus		Tegevus laagris antava käsu kohaselt
22.30-22.45	Valmistumine öörahuks	Valmistumine öörahuks		

Märkusena oli lisatud, et 29.6. kell 20.00–21.00 toimuva õhtuse kontserdi osas tulevad kavatäpsustused hiljem.

Millises varustuses pillimehed pidid laagrisse ilmuma? Ringkirjas malevapealikele teatas kasvatustöö pealik V. Ikonen järgmist: 25.6.–1.7.34. suvelaagrisse võetagu kaasa pill, vajalikud noodid, noodipult, näpitsad nootide hoidmiseks marsimängul, pilli-puhastamiseks vajalikul hulgal riidelappe (puhastusvedelik ja rasvaine antakse laagri poolt), suvine vormiriietus, seljakott, noad-kahvlid, kaks lina, tekk, käterätt, seep, kingahari ja vajalik aluspesu.⁶⁷¹

Suviseks maleva suurpidustuseks tuli orkestripillid mängukorda seada ning neile esinduslikum välimus anda. Maleva kasvatustöö pealik saatis Helsingisse uude pilliparandustöökotta eelneva järelpärimise pillide remondiks kuluva summa kohta. Parandamist, puhastamist ja mõlkide silumist vajasisid 1 Es kornet, 2 B kornetit, 1 Es metsasarv, 1 B bariton, 1 B tenor ja 1 Es bass (helikon). Veel sooviti pillitöökoja kaudu vahetada 1 uushõbedast prantsuse B kornet messingist pilli vastu, mis kõlavärvilt peaks sarnanema paranduses olevatele kornetitele.⁶⁷²

Kolm päeva enne suvelaagri algust selgus, et oli tulemas veel kaks trummimängu õpilast ja neile telliti kibekiiresti Helsingist Fazeri muusikaärist kaks paari trummipulki ja kaks kanderihma.⁶⁷³

Pikaajalise ja põhjaliku ettevalmistustöö tulemusena kujunes 1934. aasta suvepidustuste programm 1. juulil selliseks:

Ettekanne	Esitaja (d)
<i>Etelä-Pohjanmaan piirin kunniamarssi</i>	Laagri ühendpuhkpilliorkester
Avatervitus	Maleva kasvatustöö pealik V. Ikonen
Puhkpilliettekanded	
<i>Vaasan marssi</i>	Collan
<i>Virta venhetta vie</i>	Kuula-Könni
<i>Nuijamiesten marssi</i>	Kuula –Könni
Deklamatsioon	Maleva sõjalise ala pealik
Marsilaulud	Laagri lauljad
Kaitseliitlaste võimlemiskava	
VAHEAEG 20 minutit	
Puhkpilliettekanded	
<i>Terve Suomeni maa</i>	Genetz
<i>Muisto</i>	Borenus
<i>Suomen laulu</i>	Pacius
Köne	Maleva juhatuse esimees Hilja Riipinen
Lottade kooriettekanded	Juhatab Kosti Könni
<i>Meidän maa</i>	A. Maasalo
<i>Kirkkovehneessä</i>	M. Nyberg

⁶⁷¹ E-P Sk piiriesikunta D.N:o 1793.34.IV. 9.6.34. (Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

⁶⁷² E-P Sk piiriesikunta, Seinäjoki 6.6.34. kiri maleva blanketil (Sk ja LS muuseum, nummerdamata)

⁶⁷³ E-P Sk piiriesikunta Seinäjoki 23.6.34. kiri Fazer Musiikkikauppa Oy-le.(Sk ja LS muuseum Seinäjoki, nummerdamata)

Ettekanne	Esitaja (d)
<i>Eteläpohjalainen kansanlaulu</i>	Seadnud Kosti Könni (pühendatud maleva lottadele)
<i>Ma laulan vaan</i>	P. J. Hannikainen
Puhkpilliettekanded	
<i>Käen kukkuessa</i>	Genetz – Könni
<i>Juhla Trianon`issa</i> (ajalooline gavott aasatast 1776)	Roubier – V. Ikonen
Lottade võimlemiskava	
VAHEAEG 20 minutit	
Puhkpilliettekanded	
<i>Jääkärien marssi</i>	Sibelius
<i>Finlandia</i>	Sibelius
Pidupäeva kõne	Kaisteliidu Peastaabi osakonnajuhataja Martti Kivilinna
<i>Vala</i>	Laagri lauljad
<i>Suomen armeijan kunniamarssi</i>	Laagri ühendpuhkpilliorkester

Trükitud kavas oli märges, et 3 minutit enne uue ettekannetebloki algamist anti puhkpillisignaali märku kogunemiseks ning publikul paluti oma istekohtadele minna. Selle suurejoonelise kava panid kokku kasvatustöö pealik Veikko Ikonen ja maleva orkestrijuhataja Kosti E. Könni. Nad mõlemad olid muusikaohvitseri koolitusega mehed ning seetõttu sujus koostöö lüüriliselt. Mäletatavasti oli V. Ikonen kasvatustöö pealik aastatel 1933–1938 ning K. Könni maleva orkestripealik 1934–1939.

See oli Lõuna-Pohjanmaa malevas sisulise kasvatustöö seisukohalt optimaalne – alguse otsingud ja raskused olid ületatud, sobiv kahemeheline tiim töötas laitmatult, dokumendid liikusid vajalikul ajal vajalikku kohta õigeaegselt ning sisulisest tööst malevas oli võimalik saada hea ülevaade.

Peale suvelaagrit esitas K. Könni malevapealikule aruande laagris toimunu kohta, märkides nii vürused kui puudused, kusjuures kõlama jäi rahuolu tehtu üle, kuna kogu tegevus kulges esialgse plaani kohaselt.

Osavõtjaid pillimehi koos viie dirigendiga osales laagritöös 82, kelle hulgas oli 1 muusikaohvitser, 10 allohvitseri ja 71 kaitseliitlast-pillimeest. Päevade lõikes jagunes osavõtjate arv laagri õppetööst järgmiselt:

Kuupäev	Ohvitserid	Allohvitserid	Reamehed	Kokku
25.6	-	1	24	25
26.6.	1		28	30
27.6.	1	1	30	32
28.6.	1	1	33	35
29.6.	1	1	39	41
30.6.	1	6	58	65
01.7.	1	8	63	72

Trummipoisse oli laagris algul 22 ning 28.6. sai õpetust 20 trummilööja õpilast.

Esmakordselt suvelaagrite ajaloos rakendati pillimeestele sõjalise käitumise õpetamist – allumist sisekorrale ja distsipliinile nagu teistelegi kaitseliitlastele. Aruandja arvates meeldis see meestele ning ülesannetega tuldi rahuldavalt toime, olgugi, et seni oli puudunud ühtne puhkpilliorkestrite määrustik. Ebamugavust tekitas asjaolu, et laagri algul oli kohal vähe mängijad, kuid kaheks viimaseks päevaks meeste arv kolmekordistus.

Erialane väljaõpe ei sujunud esialgse plaani kohaselt, sest lisaks maleva pea-dirigendile oli kohal ainult üks orkestrijuht ning algajaid mängumehi oli kogunenud üsna palju. Harjutusi pillirühmade kaupa ei saadud seetõttu teha, kuid koosmängu-harjutused möödusid rahuldavalt, olgugi, et kinnise harjutusruumi puudumisel kahel päeval segas orkestriproove vihmasadu. Maleva kasvatustöö pealiku poolt talvel kinnitatud repertuaari harjutati hoolega. Kõik kavakohased loengud nii muusikast kui pillide hooldamisest peeti ettenähtud ajal. Laagri ühendpuhkpilliorkester esines igal õhtul kogunemisel ja palvusel, samuti mängiti tantsuks kahel peoõhtul. Laagri peoõhtul 30.6.34. esines kaitseliitlastest koostatud laagrikoor ühendpuhkpilliorkestri saatel – esitati tuntud 1-häälseid sõdurilaule puhkpilliorkestri saatel. Saated ja seaded tegi malevaorkestri dirigent K. E. Könni.

Trummilööjate õpetus toimus nii edukalt, et alates 29.6. said üheksa poissi osaleda orkestriproovides ja esitasid iseseisva trummipala kontsertkorras 30.6.1934. toimunud laagri peoõhtul. Poistele õpetati nagu täiskavanutelegi pilli hooldamist ja parandamist.

Laagripäevade puhkpilliõpetajad olid Kosti E. Könni, Kauhajoki dirigent J. O. Lampinen, K. Knuutila Kauhajokist.

Laagriorkestri veeblina tegutses E. Leinonen Teuvast. Laagriorkestrit kasutas praktikaorkestrina instrumentalist Kekki Soome Valgekaardi orkestrist, kes taotles oma orkestris muusikakaprali auastet.

Muusikalisele väljaõppele oli takistuseks kogu laagri ajal meeste lisandumine, mis segas pidevat tööprotsessi. Üheks puuduseks oli orkestrimeeste vähene sõjaline väljaõpe, milleks senini polnud aega jätkunud. Sõjalise väljaõppe instruktori asemel võinuks rivi jm õpetada dirigent ise – aega leiduks 15 minutit enne ja 15 minutit peale orkestriproovi. Rohkem tähelepanu tulnuks pöörata pillide hooldamisele – pealtnäha olid pillid puhtad, kuid seest määrdunud. Nendele puudujääkidele pööras 1933. aasta inspekteerimise käigus tähelepanu kasvatustöö pealik V. Ikonen. Lisaks eeltoodud puuduste kõrvaldamisele pidid dirigendid tegelema tõhusamalt mängijate mängutaseme tõstmisega – õpetama elementaarteooriat, harjutama helistikke ning tõstma pillikäsitsemise vilumust.

Kõik kolm muusika-alast loengut laagriorkestrile pidas maleva orkestri dirigent K. E. Könni ise. Ühendorkestri infotunnis selgus, et paljud orkestrimehed olid varem mänginud sõjaväeorkestrites ning nemad soovisid eraldi õpetust algajatele ja edasijõudnutele. Dirigent Lauttajärvi tegi ettepaneku harrastustundide andmise kohta poole harjutusaja eest. Orkestrimehi huvitas rahalise toetuse saamine malevalt – seda tuli kasutada pillide parandamiseks ja nootide ostmiseks. Isiklike pillide parandamise küsimus maleva raha eest vajas täpsustamist Peastaabiga.

Laagriorkestri pillimehed püüdsid vältida tantsulugude mängimist peoõhtutel. Esinemisjulguse – ja vilumuse saavutamiseks peeti vajalikuks esinemisvõimaluste leidmist, seda nii laagrirahvale kui muule publikule väljaspool suvelaagrit. Tuleviku-plaani võeti laagriorkestri heategevuslik ühiskontsert 1934. aasta sügisel Vaasas ja Seinäjokis – tulud annetatakse sõjainvaliididele.⁶⁷⁴

Kaitseliitlased rakendasid suvelaagris praktikasse talvel sõjalis-teoreetilistel õppustel õpitut. Orkestrandid pidi samuti oma pillimänguoskust parandama ja õpitut kaaskaitseliitlastele esitama. See oli nende kaitseliidulane töö ja töötundide eest saadi Kaitseliidus tunnustusena tunnustusmärke.⁶⁷⁵

Suvelaagris oldud päevade eest 25.6.–1.7.1934 said orkestrandid ja dirigendid harrastus- ja tunnustustunde järgmiselt:

Orkester	Nimi	Auaste	Harrastus-tunde	Tunnustus-tunde
Kauhajoki	J. Lempinen	Muusika-ohvitser	12	33
	K. Knuuttila	KL noorem-seersant	17	39
	M. Alaharja	KL kapral	4	14
	A. Harri	orkestrant	-	1
	M. Perälä	orkestrant	-	1
	Eino Havunen	orkestrant	7	25
Ylistaro	V. Turja	orkestrant	7	25
	J. Rinta	dirigent	2	16
	E. Vehkaoja	KL kapral	2	13
	J. Lehtoja	orkestrant	9	32
	Peurakoski	orkestrant	9	32
	A. Aarnio	orkestrant	9	32
	O. Kanerva	orkestrant	9	32
	J. Perälä	orkestrant	2	16
	V. Kristola	orkestrant	2	16
	A. Kuivinen	orkestrant	2	16
	H. Vehkaoja	orkestrant	1	7

⁶⁷⁴ Kurssikertomus. E-P Sk piirin leiripäivät 25.6.–1.7.34. Sk ja LS muuseum Seinäjoki, koopia nummerdamata

⁶⁷⁵ Tunnustusmärk omistati Kaitseliidu tegevliikmetele, kelle vabatahtlik töö organisatsiooni heaks ei kuulunud harrastusmärgi alla. Näitkeks pidudel ja üritustel kõnepidajad, vaimulikud ning Kaitseliidu orkestre ja kooride liikmed, staabitöötajad jt Kaitseliidu tööga seotud isikud. Märk jagunes viide klassi: a) III klass 120-tunnise tegevuse eest; II klass 240- tunnise tegevuse eest; I klass 360-tunnise tegevuse eest; eliitklass 800-tunnise tegevuse eest ja teeneteklass 1500-tunnise tegevuse eest. Orkestrandid ja koorilauljad said harrastustunde nii harjutuste kui esinemiste eest. Laagripäevadel saadi 8 tundi päeva kohta. Tunnustusmärke ei antud juhul, kui esinemise eest saadi muud hüvitist või jagati auhindu. (*Nuijasoturi* 1934, nr. 6, lk 280–281) Harrastusmärke said tegevkaitseliitlased osavõtu eest sõjalise väljaõppega seotud õppustest, laagritest, manöövritest, lasketegevuse eest laskepäevikute alusel, loengutest jne. Jagunemise klassideks ja nõutav tundide arv oli sama suur kui tunnustusmärgi saajatelgi. (*Nuijasoturi* 1934, nr. 6, lk 275)

Orkester	Nimi	Auaste	Harrastus- tunde	Tunnustus- tunde
Vaasa	J. Lindqvist	dirigent	2	13
	Y. Hissa	KL noorem-seersant	1	7
	O. Rinne	KL kapral	1	7
	O. Kjellman	orkestrant	17	38
	V. Lahti	orkestrant	17	38
	A. Paavokallio	orkestrant	2	16
	E. Kallio	orkestrant	1	7
Seinäjäki	S. Jouppi	dirigent	-	5
	A. Kortesmäki	orkestrant	17	38
	E. Sundman	orkestrant	17	38
	O. Tuukkanen	orkestrant	4	19
	V. Tuukkanen	orkestrant	3	8
	L. Lipasti	orkestrant	10	34
	J. Pohjola	orkestrant	-	1
Jalasjärvi	A. Summanen	dirigent	-	6
	M. Rajala	KL kapral	17	38
	A. Lammi	orkestrant	4	20
	A. Antikainen	orkestrant	4	20
	E. Lintonen	orkestrant	4	20
	J. Rautanen	orkestrant	4	20
	V. Aittoniemi	orkestrant	4	20
	V. Alanko	orkestrant	4	20
	L. Anttila	orkestrant	2	17
	A. Anttila	orkestrant	2	17
	V. Paavola	KL seersant	2	16
Kurikka	E. Haaksluoto	KL kapral	17	38
	O. Lusa	KL kapral	2	16
	J. Aho	orkestrant	17	38
	A. Nevanen	orkestrant	17	38
	A. Orhanen	orkestrant	2	16
	A. Hietikko	orkestrant	2	16
	E. Noksokoivisto	orkestrant	-	8
Laihia	V. Koskinen	KL seersant	2	13
	M. Peltonen	orkestrant	2	16
	A. Koskinen	orkestrant	2	13
Töysä	V. Pennala	KL noorem-seersant	2	16
	M. Herrala	KL noorem-seersant	2	16
	E. Toivola	KL kapral	2	16
	L. Koskenaho	KL kapral	2	16
	S. Pennala	KL muusika-kapral	2	16
	M. Riihimäki	orkestrant	17	40

Orkester	Nimi	Auaste	Harrastus- tunde	Tunnustus- tunde
	E. Lehtonen	orkestrant	2	16
Kauhava	H. Fräntilä	KL noorem-seersant	2	11
	Sjöblom	orkestrant	2	11
	K. Fräntilä	orkestrant	2	11
	E. Fräntilä	orkestrant	2	11
	Aarne Passi	orkestrant	2	11
	Ahto Passi	orkestrant	2	11
Ylihärmä	V. Järvi	KL noorem-seersant	-	5
	M. Kuusisto	KL kapral	-	5
	V. Mäki	orkestrant	-	5
Teuva	E. Tamminen	orkestrant	17	40
	A. Puistola	orkestrant	17	40
Jurva	S. Vainionpää	orkestrant	17	40
	V. Marttila	orkestrant	17	40
Alajärvi	Turpela	orkestrant	17	40
Isokyrö	V. Heuttu	orkestrant	15	32
	O. Pispala	orkestrant	15	32
Peräseinä- joki	P. Yrity	orkestrant	9	24
	M. Koivisto	orkestrant	9	24
Karjajoki	O. Vainio	orkestrant	16	34
Isojoki	V. Erämaa	orkestrant	16	32
	O. Kotiranta	orkestrant	16	32

Malevkondade staabiliikmetest võtsid suvelaagrist osa E. Leinonen Teuvast 17–40 ja Aaro Koskinen Laihiast 2–16 tunniga.⁶⁷⁶

1934. aasta suvelaagrist võttis osa 82 pillimeest. Ajalehe *Nuijasoturi* juuninumbris kirjutas maleva orkestripealik Kosti E. Könni, et Kaitseliidu kohustuslikest üritustest peavad orkestrid osa võtma 100-protsendiliselt. Tegelikuses see nõue ei toiminud. Laagriaeg oli küllalt pikk ning paljudel meestel polnud võimalik tööst vm tegevusest nii pikka aega eemal olla. Orkestrantidel oli kohustuseks osaleda laagritöös, selle eest saadi harrastustunde. Tabelist selgus, et mõnel mängijal jäi punktisumma väga napiks. Siiski annab eelnev tabel ilmeka pildi kohusetundlikumatest orkestritest ja dirigentidest – mõnel orkestril dirigenti kaasas polnudki. Suurima arvu orkestrantidega (10) olid esindatud Ylistaro ja Jalasjärvi orkestrid, teistest oli mõnevõrra vähem osalejaid. Väga väikese arvulise osavõtjate arvuga orkestritel ei tulnud ilmselt sooloesinemistest (õhtune rivistus ja palvus) midagi välja, kuid laagri ühendorkestris said kõik kaasa mängida.

⁶⁷⁶ *Nuijasoturi* 1934, nr. 9, lk 373–375

1934. aasta suvelaager möödus orkestrantide ja dirigentide seisukohalt rahuldavalt – planeeritud tegevus toimus sujuvalt ning võeti ka tulevikusuunised.

Muusika-alane töö Lõuna-Pohjanmaa malevas edenes – 19. oktoobril 1934 soovis Ylihärmä puhkpilliorkestri dirigent V. Knuutila teada tingimusi muusikaohvitseri kutsekoolituse kohta. Vastav kiri koos kahe eksemplari eksamitingimuste ja katsete sooritamise kohta saadeti Kauhavale edasises töös juhendumiseks.⁶⁷⁷

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et kindel süstemaatiline tegevus puhkpillimuusika vallas Lõuna-Pohjanmaa malevas algas nagu teisteski Soome malevates 1928. aastast, pärast Kaitseliidu Peastaabist vastavate suuniste saamist. Aastaks 1934 tegutses malevas kuni kümme puhkpilliorkestrit – neile muretseti orkestrite kohustuslikust repertuaarist puuduolevaid noote, täiendati instrumendikoosseise, korraldati dirigentidele nõupidamisi ja mis kõige tähtsam – toimus iga-aastane suvine mitmepäevane puhkpilliorkestrite õppelaager, kus omandati nii sõjalisi kui muusika-alaseid teadmisi. Eelnenud peatüki tabelites kajastusid orkestrite lõikes suvelaagrist osavõtjad nii arvuliselt kui nimeliselt, ka dirigendid ning suvelaagrites harjutatud ja esitatud repertuaar.

Aastatel 1928–1934 vaheldus Lõuna-Pohjanmaa malevas kolm orkestripealikut, kelle muusikaline ettevalmistus astmeliselt tõusis. A. Boisman oli harrastusmuusik, E. I. Kaistila oli ametilt köster ning Kosti E. Könni sai Kaitseliidu muusikaohvitseriks aastal 1931. On loomulik, et parema muusikalise ettevalmistusega maleva orkestrijuhid oskasid malevas orkestriliikumist edendada ning nii orkestrantidelt kui dirigentidelt ja algajailt pillimeestelt suuremat pühendumist nõuda. Sellele aitas kaasa suurenev noodimaterjali kättesaadavus ning pillide ostmise võimalus Kaitseliidu toetussummadega. Maleva orkestrite arv stabiliseerus viimastel aastatel ning II maailmasõjaajal perioodil jäi optimaalseks 10 orkestrit, kelle koosseisud järk-järgult täienesid ning mängusuutlikkus paranes.

3.7. Kaitseliidu puhkpilliorkestritest Pärnumaal

Puhkpilliorkestrite moodustamine algas 1925. aastal hoogsalt kõigi Eesti Kaitseliidu üksuste juures, ka Pärnumaal. Sõna moodustamine oli õige Kaitseliidu kui organisatsiooni suhtes, sest seda organisatsiooni varem polnud ning seega tuli kõik struktuuriüksused moodustada. Puhkpilliorkestrit ei saanud lihtsalt mitte millestki moodustada, vaid moodustamisele peab eelnema teatav ettevalmistav etapp – selle etapi ajal muretsetakse pillid, leitakse mänguvõimelised mängijad, ostetakse või kirjutatakse vastav repertuaar, mida mängida ja määratakse kindlaks harjutamiseks sobivad ruumid/tingimused – esmatähtis oli muidugi palgata pädev dirigent, kelle ümber orkester moodustub.

Eesti Vabariigi algaastatel kui Kaitseliit oli veel nõrgal majanduslikul järjel, tuli orkestripillide hankimiseks kasutada sponsorite abi. Pärnu maakonnas polnud

⁶⁷⁷ E-P Sk piiri N:o 3092. 34.IV. 19.10.34. Sk ja LS muuseum Seinäjoki, koopia nummerdamata

sponsoreerivaid suurfirmasid ja seetõttu oli olukord üsna vaevaline. Uute pillide ostmine käis üksikisikutele enamasti üle jõu ja nii tuli pille muretseda seltside ja ühingute laenurahade abil. Pärnumaal olid aastakümnetepikkused orkestriharrastuse traditsioonid ning mängukõlblikke pille koos meestega leidis mitmel pool. Kõige sujuvamalt ning väiksemate kulutustega oleks saanud moodustada Kaitseliidule orkestri mõne muu juba tegutseva orkestri baasil või selle täiendamisel. Aga... sellega ei olnud tihtipeale dirigendid, kes ei soovinud end Kaitseliiduga siduda, nõus. Kaitseliidu tegevuse algusperioodil tuli mitmes kohas võidelda orkestri moodustamise eest kohalike seltside või ühingute orkestritega/dirigentidega ja mitte alati ei tulnud võitjaks Kaitseliit.

Kaitseliidu orkestri liikmeks olemine andis meestele teatud eelised nagu uus vormiriietus, tihti uuem ja parem muusikainstrument, parem distsipliin ning selle läbi enda maksmapanek kohalike elanike suhtes, rohkem mängu- ja esinemisvõimalusi, eelis saada relvaluba ning eelkõige enda väärtuse/vajalikkuse tunnetamine ja oma panuse andmine organisatsiooni kuuluvuse läbi nii kodukoha kui kodumaa kaitsmisse.

Linnades toimus Kaitseliidule orkestri moodustamine kergemini, sest rahaprobleemi aitasid lahendada kohalikud suuremad firmad või jõukad linnakodanikud. Vaadeldaval ajajärgul oli Pärnumaal üks linn – Pärnu, teised suuremad asulad olid alevid nagu Kilingi-Nõmme, Sindi, Mõisaküla, mis said linnaõigused 1938. aastal. Pärnu-Jaagupi on tänaseni alev nagu Tootsi ja Vändra.

Eestis ei peetud orkestri moodustamisel kinni kindlast vaskpuhkpillisepteti koosseisust, kuigi orkestri põhikoosseis tekkis ikkagi vaskpillide baasil. Kui mõnes paikonnas leidis piisav arv mistahes pillimänguuskusega mehi, siis orkester moodustatigi. Näiteks oli Halinga valla muusikakooris 20. sajandi esimesel veerandil kaheksaliikmeline segaorkester, mille koosseisus oli kaks viiulit, kaks klarnetit, üks balalaika, üks bass ja kaks kornetit.⁶⁷⁸

Pärnu linnas toimus Kaitseliidu maleva korraldusel kontsert-ball, millest saadi tulu 88 400 marka ning linna ettevõtted ja üksikisikud annetasid samuti suuri summasid maleva toetuseks. Ajalehe *Pärnu Postimees* 13. jaanuari 1926. a andmetel olid annetajad ja laekunud summad järgmised:

Pärnu Majanduse Ühisus	5000 marka
J. D. Ammende	5000 marka
Pärnu Pank	5000 marka
J. Puhk ja Pojad	5000 marka
R. Kaltenberg	5000 marka
Hans Diedr. Schmidt	5000 marka
Saapavabrik "Estoking"	5000 marka
Balti Puuvilla ja Sindi kalevi vabriku ladu	5000 marka

Lisaks väiksemaid annetusi, mis kogusummas moodustas 122 290 marka.

Ajalehes *Pärnu Postimees* kirjutati, et "ülalmainitud summadest on Tšecho-Slovakiast tellitud muusikariistade arve tasutud ja 18-meheline orkester peab juba

⁶⁷⁸ Seeland 2006: 269

paar nädalat hoolega harjutusi endise 3. diviisi vilunud kapellmeistri hr. Schwarzi juhatusel... juba s. a. 24. veebruaril, Vabariigi aastapäeval astub terve malev oma orkestri võimsatel helidel välja”.⁶⁷⁹

Eesti suurima territooriumiga maakonnas Pärnumaal, kus vahemaad asustatud punktide vahel Eesti mõistes olid suured, tuli uute orkestrite asutamisel kokku puutuda paljude ja teinekord ületamatute raskustega.

Pärnu-lähedases vabrikualevis Sindis (sai aleviks 1921. aastal) tegeldi kalevivabrikandi Wöhrmanni algatusel puhkpillimuusikaga 19. sajandi lõpust. 1891. aastal asutati poistest koosnev puhkpilliorkester, kes sai vabrikult vormiriided, pillid ja veidi rahagi mängimise eest. Samaaegselt poistega tegutses ka täiskasvanud vabrikutöölise puhkpilliorkester, mis muutus 1899. aastal vabriku tuletõrjeorkestriks. 1922. aastal loodi Sindi alevi *Sindi Tuletõrje Seltsi* 27-liikmeline puhkpilliorkester, ikka vabriku juhtkonna toel ja algatusel. See oli tolleaegseid olusid arvestades peaaegu elukutseline kollektiiv, kus mängijad said kuus kaks ja dirigent neli krooni tasu. Esinemiste eest saadi lisatasu. Aastatel 1908–1929 oli Sindi alevi puhkpilliorkestri dirigendiks Mihkel Lorenberg (Loo), kes viis Sindi vabriku 17-liikmelise puhkpilliorkestri 1929. aastal Tallinnasse Kaitseliidu orkestri nime all Rootsi kuninga Gustav V vastuvõtupidustustele. Dirigendiks asus aastatel 1929–1941 Arnold Kask, kes mängis kõiki vaskpille (hiljem flööti) juba omaaegses koolipoiste orkestris. 1932. aastal osales ta Tallinna Konservatooriumi poolt korraldatud 3-nädalastel kursustel. A. Kask tegeles heliloominguga – tema loodud olid mitmed marsid *Lootus*, *Jõe kaldal*, *Tervitus Sindist* jt. Orkester kasutas põhiliselt Tšehhi päritolu instrumente. Kontsertreisid ulatusid maakonna piiridesse ja kaugemalegi. 1939. aastal kingiti dirigendile juubeli puhul taktikepp.⁶⁸⁰

Pärnu maakonnas Vändras oli Kaitseliidu taasloomisest peale oma puhkpilliorkester olemas, kuigi tegelikult oli see Vändra Tuletõrjeühingu orkester, mis läks Kaitseliidu alluvusse 1.1.1925. Järgnevast tabelist selgub mängijate järk-järguline Kaitseliitu astumise aeg.⁶⁸¹

Nimi	Kaitseliitu astumise aeg
Tiitus, Karl	1. II 1925
Pärnik, August	1. II 1925
Tiitus, Albert	1. II 1925
Martinson, Tõnis	1. II 1925
Laos, Jaan	1. II 1925
Vonk, Johan	1. II 1925
Reimann, Jaan	1. II 1925
Tõnismann, Jaan	1. II 1925
Vonk, Anton	1. V 1926
Luuberg, Jaan	1. I 1926
Riismann, Paul	1. V 1926

⁶⁷⁹ ERA f 1555, n. 1, s. 13, l. 4

⁶⁸⁰ <http://www.hot.ee/orksindi/ajalugu.html>. (Aire Luhaoja)

⁶⁸¹ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 88, 110; 1930: 49, 130

Nimi	Kaitseliidu astumise aeg
Kask, Jaan	1. X 1926
Männik, Anton	1. V 1928
Tomingas, Edgar	1. IV 1929
Jensen Anton	1. IV 1929
Pärnik, Gustav	1. IV 1929
Tammai, Paul	6. II 1930
Kontus, Arnold	26. VI 1930
Kokku: 18+ dirigent	

Vändra Tuletõrjeorkestri dirigent Paul Tammai astus ühena viimastest Kaitseliidu liikmeks. Võib oletada, et tuletõrjeorkestri mehed, kes olid harjunud esinemiste eest tasu saama, ei tahtnud mängida nii palju tasuta, nagu Kaitseliidu üritustel oli ette nähtud.

Meenutuseks – 1911. aastal asutati Vändras Tuletõrjeseltsi 12-liikmeline puhkpilli-orkester Juhan Permani juhatusel, orkester tegutses 1916. aastani ning 1921. aastast asus orkestri ette Paul Tammai.⁶⁸² Pildil Vändra 12- liikmelisest muusikakoorist dirigent Paul Tammaiga on koosseisus suur ja väike trumm, klarnet ja ülejäänud vaskkoosseisu pillid.⁶⁸³ 1922. aastal õnnestus astuda Vändra tuletõrje “ässadest” koosnevasse orkestrisse mängima 12-aastaselt Adolf Bergmanil, kellest sai sama orkestri dirigent pärast P. Tammaid ning Vändra puhkpilli-orkestri raudvara aastatel 1937–1955. P. Tammai oma orkestrisse õpipoisse ei võtnud ja nii pidi A. Bergmann omandama mänguuskused 9 km kaugusel asuvas Aluste puhkpilli-orkestris. Aastaga oli vajalikud teadmised omandatud ja tee tuletõrjeorkestrisse lahti. 1924. aastal Pärnumaa laulupeol saavutas Vändra Tuletõrjeorkester võistumängimisel I koha, jagades seda Kilingi-Nõmme Tuletõrjeorkestriga.⁶⁸⁴ 1925. aasta 26. juulil peeti Kadaka kooliõpetaja Jüri Kibbari ettevõtmisel Vändra muusikapäev, millest võttis osa enam kui 200 lauljat ja mängijat. Ühendatud mängukoore juhatas P. Tammai.⁶⁸⁵

Et tegemist oli tõepoolest tuletõrjeorkestriga tõendas ajakirjas *Tuletõrje Teated* ilmunud teade Vändra Tuletõrje 1930. aasta üldkoosoleku kohta 30. 03. 1930. aastal. Teatest selgus, et aasta üldkoosoleku juhatajaks oli A. Kontus ja protokollijaks P. Tammai, kes mõlemad olid ka eelpoolnimetatud Vändra Kaitseliidu malevkonna orkestri liikmed.⁶⁸⁶

Vändra malevkonna puhkpilli-orkester likvideeriti malevapealiku käskkirjaga nr. 4, 8. veebruarist 1932 (just enne Vabariigi aastapäeva tähistamist), kuna orkester ei olnud suuteline malevkonna aastapäeval 21. juunil 1931. aastal täies koosseisus paraadil ega peol esinema. Palgati esinema hoopis teine (ilmselt Tuletõrje) orkester.

⁶⁸² Pärnumaa Elu 1929: 35–37

⁶⁸³ Pärnumaa Elu 1927: 32

⁶⁸⁴ Hindrichson 1983: 3

⁶⁸⁵ Pärnumaa Elu 1929: 35–37

⁶⁸⁶ Tuletõrje Teated 1930: 64

Vändra Kaitseliidu muusikarühma malevlased, kellest enamik oli ka Tuletõrje orkestri liikmed, jaotati koos muusikajaoskonna pealiku Karl Tiitusega malevkonna teiste rühmade vahel laiali.⁶⁸⁷ Siinjuures ei olnud väikese tähtsusega tõsiasi, et Paul Tammai oli aastatel 1921–1936 Vändra Tuletõrje orkestri dirigent, kuid Kaitseliidu orkestri dirigent aastast 1925 oli Karl Tiitus. Kaitseliitlasena viidi Paul Tammai orkestri likvideerimisel üle Kobra-Sõõrike rühma malevlaseks, mis aga ei seganud tal edaspidigi olla Vändra Tuletõrjeühingu puhkpilliorkestri dirigent.

Päris ilma puhkpilliorkestrita Vändra malevkond siiski ei jäänud. Enno Steinbergi artiklist *Kaitseliidu juubel Vändras* (1999) selgus, et Roja külas ehk siis Roja-Aluste kompaniis tegutses 17-liikmeline Kaitseliidu alluvuses olev puhkpilliorkester aastatel 1930–1940 koosseisus: Arnold Vellemäe, Karl Karlson, Voldemar Beeren, Villem Laos, Hervin Riimand, Tõnis Mardiste, Mats Alatare, Adolf Bergmann, Villem Pärtel, Jüri Alatare, Jaan Kald, Jaan Lumera, Endel Pool, Rudolf Akmentin, Jaan Raidma, Gustav Ainsalu, Ado Raidna. Fotol (aastast 1936) olid Kaitseliidu vormis 9 meest; ülejäänud erariides.⁶⁸⁸ Seega võib oletada, et osa mehi ei kuulunud Kaitseliitu, sest selleks ajaks, aastaks 1935, olid kõigil kaitseliitlastel vormiriided kohustuslikud, liiati siis orkestrantidel.

Vändrast 25 km kaugusel Rae-Samlikul alustas 1921. aastal orkestri moodustamist – sarnaselt P. Tammaiga Tsaari-Venemaal sõjaväeorkestris pillimängu õppinud mees K. Rõõmussaar. Orkestripillide ostmine ja mängijate väljaõpetamine oli Rae-Samlikul väga vaevaline. Kogutud summa, 5000 marga eest saadi osta vanu pille, mida tuli korrastada. 11 orkestriliikmest ei tundnud üksi ei pilli ega noote – see töö lasus kõik dirigendil. Suure entusiasmi alatud tegevus võimaldas juba talvel koraalidega esineda ning järgmisel kevadel külapidudel tantsumuusikat esitada, mängiti tellimisel kodukohast isegi 30–40 km kaugusel. 1926. aastal asutati Rae-Samliku Haridusselts, mille alluvusse puhkpilliorkester oma 12 liikme ja 5 õpilasega läks. Seltsi abiga kavatseti osta uutele mängijatele pille.⁶⁸⁹ On selge, et ilma K. Rõõmussaareta ja tema Venemaal sõjaväeorkestris omandatud muusikaliste oskusteta poleks Rae-Samlikule puhkpilliorkestrit tekkinud. Nii toimus mitmes teiseski paikkonnas, kus leidis vene sõjaväeorkestrites mänginud mehi, kes hakkasid kodukohas puhkpillimuusikat viljelema. Antud paikkonnas Kaitseliidu kompaniid polnud ja orkester jäi Rae-Samliku Haridusseltsi alluvusse.

Järgmises tabelis on esitatud Tori malevkonna muusikarühma liikmete nimekiri ning mängijate Kaitseliidu liikmeks astumise aeg.⁶⁹⁰ Malevapealiku käskkirjaga nr. 19, 15. aprillist 1929 määrati muusikarühma pealikuks tagasiulatult alates 1. veebruarist 1929 Jüri Jürvetson.⁶⁹¹

⁶⁸⁷ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1932: 10

⁶⁸⁸ Steinberg 1999: 99–101

⁶⁸⁹ *Pärnumaa Elu* 1929: 36

⁶⁹⁰ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 90, 225, 252; 1930: 139; 1931: 85; 1932: 119; 1935: 143

⁶⁹¹ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 83

Nimi	Kaitseliitu astumise aeg
Jürvetson, Karl	21. V 1925
Jürvetson, Julius	14. VI 1925
Miil, Jaan	14. VI 1925
Tõlp, Mihkel	14. II 1926
Puust, Johannes	16. VI 1926
Toomasson, Elmar	8. VIII 1928
Juurikson, Mihkel	2. I 1929
Täkk, Johannes	2. II 1929
Jürvetson, Mihkel	7. X 1929
Jürvetson, Jüri	7. X 1929
Peterkop, Johannes	12. IV 1931
Kaufeldt, Jüri	24. III 1932
Jürgets, Jüri	28. V 1935
Tilk, Tõnis	28. V 1935
Kokku: 13+dirigent	

Sellesama Tori malevkonna orkestrimehed said hakkama väljapaistva teoga, kui võitsid malevkonna spordivõistlustel 21. juunil 1931. a. kõieveos I koha! Võistkonda kuulusid Karl Jürvetson, Mihkel Jürvetson, Arel Tilk, Johannes Peterkopp, Jaan Miilberg, Elmar Jürvetson.⁶⁹²

Tori malevkonna puhkpillimehed esinesid oma malevkonna ja maleva üritustel edukalt, sest Toris polnud konkurendiks tuletõrje või mõnd teist parema mängu- tasemega orkestrit.

Muusikatraditsioonid Toris ulatusid 19. sajandisse. 1883. aastal loodi ühena esimestest Eestis Tori Laulu- ja mänguselts *Salme*. Päris esimene taoline selts Eesti territooriumil oli laulu- ja mänguselts Jüri kihelkonnas (1866) ja teine 1882. aastal loodud Mustvee *Sõprus*. Eelduseks kultuuriseltside tekkele oli põllumeeste seltside teke, mis andis tugeva majandusliku aluse kultuuri arendamisele. Pärnu Eesti Põllu- meeste Seltsi põhikiri kinnitati aastal 1870.

Salme seltsi kuulusid kuni aastani 1910 ainult meessoost isikud; sisseastumismaks oli 1.50, kõikudes veidi kord alla kord ülespoole. Laulmise ja näitemängu tegemise kõrval oli tähtsaks tegevuseks pillimäng. 1873. aastal asutati seltsile puhkpilliorkester, mis oli tol ajal küllalt heatasemeline ja käis maakonnas mitmel pool esinemas – meelisesinemiskohaks oli Sindi. Igal peoõhtul mängimise eest maksis selts mängijatele tasu. Dirigent Chr. Laasil tekkis 1901. aastal seltsiga lahkarvamusi ning orkester eraldus paariks aastaks seltsist. 1903. aastal liitus seltsiga Virula pasunakoor Joh. Kase juhtimisel ning 1906. aastal oli kahes orkestris kokku 20 mängijat. Seltsi oma maja saadi 1914. aastal vanast magasiadast, kuid suureks probleemiks oli alaline raha- puudus, sest liikmemaksud ei korvanud kõiki kulusid. Pidude korraldamisest saadi suur

⁶⁹² Pärnumaa Maleva Teataja 1931: 207

osa sissetulekust ja peod oli torilaste hulgas populaarsed. Oma maja võimaldas soovijatele raha eest ruume välja üürida. Seltsil oli raamatukogu, orkestritele osteti pille ning toetati rahaliselt paikkonna muid kultuurilisi ettevõtmisi.⁶⁹³

Vabariigi algaastail tegeldi Toris aktiivselt puhkpillimänguga. Aastal 1922 asutasid mänguharrastajad Kavassool 10-liikmelise pasunakoori, mille juhiks oli Jüri Jürgens Torist Mürilt. 1924. aastal asutati Toris Laulu- ja mänguselts *Noorus*, mille alluvusse see orkester siirdus.

Iga Kaitseliidu üksus soovis ja proovis endale orkestrit asutada. Saarde malevkond moodustati 24. nov. 1918. aastal ning pealikuks määrati Peeter Rand.⁶⁹⁴ 13. nov. 1927 asutati Saarde malevkonna Naiskodukaitse jaoskond, esinaiseks E. Tammaru-Taimra. Malevkonna lipp õnnistati 27. juulil 1930. aastal.⁶⁹⁵ 1933. aasta 5. juuni avati skulptor A. Starkopfi kujundatud Vabadussõja ohvrite mälestussammas, toimus pidulik tseremoonia ja koosviibimised Tuletõrjeseltsi aias ja seltsi ruumides. Tantsumuusikat pakkus Haridusseltsi *Õilme* sümfoonia- ja puhkpilliorkester.⁶⁹⁶

Saarde malevkonna puhkpilliorkestri koosseis oli selline:⁶⁹⁷

Nimi	Kaitseliitu astumise aeg
Juhanson, Imanta	26. III 1925
Paltmann, Heinrich	26. III 1925
Paltmann, Martin	26. III 1925
Paltmann, Nikolai	26. III 1925
Päärmann, Juhan	26. III 1928

Päärmann, Juhan määrati Saarde muusikarühma pealikuks aastast 1928 ja arvatavasti hakkas ka Kaitseliidu muusikaline tegevus arenema. Seni polnud Saarde malevkonna orkestri tegevusest midagi kuulda, sest viie-meheline orkester ei olnud iseseisvalt eriti mänguvõimeline.⁶⁹⁸ Arvatavasti kaasati Kaitseliidu orkestrisse mehi *Õilme* seltsist ja tuletõrjeorkestrist. Ning vajadusel muidugi vastupidi. Saarde malevkond koosnes kahest kompaniist – Voltveti (ülem Karl Looper) ja Kilingi-Nõmme kompaniist (ülem Eduard Rossmann). Meenutuseks – 1900. aastal asutati Kilingi-Nõmme Tuletõrjeseltsi pasunakoor Lembit Hansbergi juhatusel. 1934. aastal oli selles orkestris 18 meest ning dirigendiks 1928. aastal Kaitseliitu astunud Juhan Päärmann ja Leonhard Kuusk.⁶⁹⁹

Kilingi-Nõmmel tegutses karskusselts *Õilme* (asutatud 1896) ning orkestri dirigent oli kornetist Andres Kartau, kes siirdus 1903. aastal tuletõrjeorkestrisse. L. Hansberg

⁶⁹³ Must 1983: 4–5

⁶⁹⁴ Paukson 2008: 25

⁶⁹⁵ Paukson 2008: 34

⁶⁹⁶ Paukson 2008: 40

⁶⁹⁷ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 101

⁶⁹⁸ ERA f 2171, n. 1, s. 3, l. 6

⁶⁹⁹ *Pärnumaa Elu* 1934: 32

lahkus Kilingi-Nõmmelt 1903. Peale Vabadussõda asus dirigendiks 9. Eesti jalaväepolgu orkestri klarinetist Juhan Päärman ja tema juhtimisel kujunes 18-liikmelisest orkestrist üks parimaid Pärnumaa muusikakollektiive.⁷⁰⁰

1929. aasta *Pärnumaa Elu* andmetel tegutses Kilingi- Nõmmel kaks puhkpilli-orkestrit *Kaitse Liidu* ja *Tuletõrje Seltsi* orkestrid. Esimene neist esitas pidudel kontsert- osade ettekandeid ja teine sega- ning tantsueeskava.⁷⁰¹

Kilingi-Nõmme Karskusselts muutus 1920-ndatel aastatel Haridus- ja Noorsoo- kasvatuse seltsiks ja selle juurde moodustati väike sümfooniaorkester, mida juhatas Kaitseliidu orkestri liige Leonhard Kuusk.⁷⁰² Kilingi-Nõmme oli tol ajal alles alev ning väikeses kohas oli pillimeestel seetõttu võimalus soovi korral mängida ühes kolmest tegutsevast orkestrist – või sobiva ajagraafiku korral kõigis kolmes korraga.

Et Kilingi-Nõmme tuletõrjeorkestri tase oli kõrge, sellest annab tunnistust 24. veebruaril 1935 toimunud vabariigi XVII aastapäeva aktusel esitatud palad. Need olid Niksmani *Eesti husaar*, Suppe avamäng *Luuletaja ja talupoeg* ning E. Tamme *Popurrii eesti viisidest*.⁷⁰³

Karksi malevkonnas moodustati 1930. aastal Pärnumaa maleva pealiku käskkirjaga nr. 17, 10. aprillist muusikarühm, kuhu kuulusid järgmised erinevatel aastatel Kaitse- liitu astunud mehed:⁷⁰⁴

Nimi	Kaitseliitu astumise aeg
Paul, Peeter	3. VI 1927
Jassik, Märt	4. III 1928
Virit, Aleksei	4. III 1928
Eidast, Aleksander	1. IV 1930
Vaglaots, Ignati	1. IV 1930
Priimägi, Nikolai	1. IV 1930
Evert, Eduard	1. IV 1930
Otlout, Aleksander	18. IV 1930
Siika, Hendrik	18. IV 1930
Kõiva, Alfred	18. IV 1930
Näks, Johannes	18. IV 1930
Näks, Hans	18. IV 1930
Seekõrv, Peeter	1. III 1932
Tamberg, August	1. XI 1935

Praegu kuuluvad Mõisaküla, Abja ja Karksi-Nuia Viljandi maakonda.

⁷⁰⁰ <http://www.rescue.parnumaa.ee/sisu/yldinfo/struktu/operatiiv/kilingiajalugu.html>

⁷⁰¹ *Pärnumaa Elu* 1929: VI, lk 19–21

⁷⁰² *ibid*

⁷⁰³ Paukson 2008: 52

⁷⁰⁴ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 54, 88; 1932: 47; 1935: 231

Jakobi (praegune Pärnu-Jaagupi) malevkonna muusikarühm loodi Pärnumaa maleva pealiku käskkirjaga nr, 69, 6. novembrist 1929. aastal ja sinna kuulusid:⁷⁰⁵

Nimi	Kaitseliitu astumise aeg
Kass, Artur	22.X 1926
Tõnisson, Juhan	2. III 1925
Hendrikson, Jaan Jaani p.	14. II 1926
Hendrikson, Jaan Andrese p.	8. VII 1926
Rein, Jaan	29. VI 1927
Sempelson, Johannes	9. II 1930
Andresson, Anton	9. II 1930
Kruuson, Jaan	4. V 1930
Annusver, Boris	4. V 1930
Kikson, Heinrich	21. VI 1931
Rein, Aleksander	21. VI 1931
Sempelson, Jaan	26. X 1933

Jakobi malevkonna orkestrit kasutati antud töös vaadeldud ajavahemikul Pärnumaa maleva esindusorkestrina kõigil suurematel ja väiksematel Kaitseliidu üritustel ning seetõttu on lähemalt tutvustatud Pärnu-Jaagupi kihelkonna muusikaelu kujunemist.

Jakobi malevkonna pealik ja kohaliku algkooli juhataja August Laur⁷⁰⁶ oli tõeline kodukoha patrioot, sest ühena vähestest malevkondade pealikest algatas ta 1934. aasta oktoobrikuus Pärnu-Jaagupi malevkonnale piduliku paraadmarsi saamiseks marsside võistluse. Üleskutse, mis avaldati Pärnumaa Maleva Teatajas 1934, nr. 12, oli selline:

„Jakobi malevkonna juhatus kuulutab välja marsside konkursi“. Võistluse tingimused:

marss on kavandatud paraadi ehk pidulikuks marsiks:

marss peab olema orkestreeritud vähemalt järgmistele pillidele: I, II kornet; I, II trompet; I, II alt, I, II tenor; bariton; Es-klarnet; B-klarnet; I, II bass, trummid; (14)

marsi looja peab olema jakoblane, st olema Pärnu-Jaagupi kihelkonna alaliste elanike nimekirjas; töö peab olema esitatud hiljemalt 15. veebruariks 1935 malevkonna nimele märgusõna all, kusjuures autori andmed olgu kaasas kinnises ümbrikus;

⁷⁰⁵ Pärnumaa Maleva Teataja 1929: 251; 1930: 49,56, 88; 1931: 175; 1933: 194

⁷⁰⁶ August Laur (10.II 1889–8.II 1971) pedagoog, Pärnu-Jaagupi (Halinga) algkooli õpetaja ja juhataja aastatel 1918–1944. Oli Eesti esimese karskusseltsi Tori Täht (asutatud 1889) kirjatoimetaja ja esimees aastatel 1912–1914. Oli Pärnu-Jaagupi Haridusseltsi esimees aastatel 1919–1920 ning 1922–1940. Oli haridusseltsis loengute pidaja, näitleja, näitejuht ja laulukoori juhataja. Andis välja kihelkonna häälekandjat Jakobi Elu (1928–1930) ning oli Halinga valla Vastastikuse Kindlustusseltsi tuletõrjeosakonna esimees (1927–1929) ja Pärnu-Jaagupi Vabatahtliku Tuletõrje-ühingu revisjonikomisjoni liige (1930–1937). Pärnu-Jaagupi aleviku ja kogu ümbruskonna kõige mõjukamaks kultuuriliseks organisatsiooniks oli Pärnu-Jaagupi Haridusselts, kuhu kuulus 1919. aastal 500 liiget, hiljem oli alalisi liikmeid 200 ümber. Sama seltsi ehituskomisjoni esimees oli kohalik orkestrijuh Artur Kass aastani 1935. (Kals, A. 1975. Tuntud korbelaste elulood I, lk 174–175)

esikohale tulnud töö auhinnaks on 10 krooni ja saab nimeks Jakobi malevkonna marss; nimetatud marssi tohib mängida ainult malevkonna pidulikel sündmustel ja see on malevkonna omand.⁷⁰⁷

1934. aasta lõpus oli Jakobi malevkonna orkestrijuhht Artur Kass,⁷⁰⁸ kuid ta suri 1935. aasta novembris.

Järgmiseks orkestrijuhiks sai senine orkestriliige Jaan Rein.⁷⁰⁹

Pärnu-Jaagupi kihelkond oli pika ja huvitava ajaloo ning orkestritraditsioonidega paikkond Pärnumaa edelaosas. 1880. aastal asutati Halinga ja Roodi valdades Lauulu- ja Mänguselts, kelle üheksa asutajaliiget olid ühtlasi pasunakoori mängijad ning ostsid oma raha eest endile pillid.⁷¹⁰ Varem muretsesid klarnetile ja kornetile lisaks osteti juurde pikolo flööti, Es klarnet, F trompet, B kornet, Es alt, B tenor ja F bass.⁷¹¹ Pasunakoor tegutses 13 aastat ning selle aja jooksul esineti ümbruskonna pidulikel sündmustel ning isegi suurvürst Vladimiri külaskäigul Pärnusse 1886. aastal.⁷¹² Pasunakoori tegevust püüti hilisemal ajal kolm korda elustada, kuid lõplikult loobuti tegevusest 1907. aastal, mil pasunakoori pillid ostis J. Andresson Langerma külast, kellelt omakorda ostis 1909. aastal pillid ära Jakobi haridusselts, mille muusikakoori asus juhatama 19. aastane Artur Kass.⁷¹³

19. sajandil 60. aastatel tegutses Kaelasel keelpillikvintett Jüri Jürissoni juhatusel, kusjuures enamik pille olid meeste endi valmistatud. Kuid talumeeste tööst kanged sõrmed ei sobinud peene viulimängu esitamiseks ja nii otsustasid Kaelase mehed hankida mängimiseks puhkpillid. Enne 1914. aastat olid pillid muretsesid, aga orkestri-mängu asemel tuli sõtta minna. Peale sõda hakkas Kaelase pasunakoor Jüri Jürissoni juhatusel taas tegutsema.⁷¹⁴

⁷⁰⁷ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1934: 234

⁷⁰⁸ Artur (Arthur) Robert Kass (24.VII 1888–24.IX1935) Üldhariduse omandas Jaagupi kihelkonnakoolis. Töötas pottsepana aastatel 1902–1915 ja 1920–1935. Muusikuteed alustas 1906. aastal Roodi pasunakooris. 1907. aastal asus mängima Langerma pasunakoori, mängis ka Tammista pasunakooris ning aastatel 1909–1915 Jaagupi Rahvahariduse seltsi pasunakooris, kus oli vahepeal ka dirigent. Olles mitmekülgne muusik, mängis ta klarneti kõrval Jaagupi Rahvahariduse seltsi kammemuusika kvintetis (asutatud 1913) altviulit. Laulis tenorit 1912. aastal asutatud Roodi segakooris ning oli ühendkooride üldjuht Enge Põllumeeste Seltsi X aastapäeva pidustustel. Mängis 1915–1920 sõjaväeorkestrites. Juhatas Pärnu-Jaagupi puhkpilliorkestrit, mees- ja segakoori aastatel 1923–1935. Oli ühendpuhkpilliorkestrite üldjuht Pärnu-Jaagupi laulupeol 1926 ning võttis oma kollektiividega osa Pärnumaa V (1926) ja VI (1935) laulupeost. Pärnu-Jaagupi orkester ja lauljad osalesid Enge Põllumeeste Seltsi 25. aasta juubeliteol (1929), Pärnu-Jaagupi Haridusseltsi 50. juubelil, Pärnu-Jaagupi kiriku 400. juubelil (1934). 1932. aastal avati Pärnu-Jaagupi Tuletõrjemaja ning 1934. aastal seltsimaja puhkpilliorkestri ja kooride osavõtul. A. Kass oli Pärnumaa Helikunsti seltsi Pärnu-Jaagupi osakonna esimees ning tegeles muusikalise omaloominguga.

⁷⁰⁹ Rein 2006: 13

⁷¹⁰ *Pärnumaa Elu* 1927: 12

⁷¹¹ Seeland 2006: 266

⁷¹² Seeland 2006: 267

⁷¹³ Seeland 2006: 268

⁷¹⁴ Seeland 2006: 264

Laulu- ja muusikaseltside kõrvale tekkisid rahva suureneva teadmistevajaduse rahuldamiseks raamatukogu-, karskus- ja haridusseltsid. Kokku tegutses neid 1920. aastate algul Pärnu-Jaagupi kihelkonnas kaheksa – neli raamatukoguseltsi, kaks haridusseltsi, üks noorsooselts ja üks karskusselts.⁷¹⁵

Pärnu-Jaagupi aleviku seltsi- ja muusikaelu eestvedajaks peale Vabadussõda oli andekas muusikamees Artur Kass, kes Haridusseltsi juhatajana oli kõigi alevikus organiseeritud meelelahutusürituste eestvedajaks.⁷¹⁶

Uduvere aleviku Enge Põllumeeste Seltsi pasunakoor asutati 1918. aastal ning selle orkestri üheks eestvedajaks oli Jaan Rein – tulevane Pärnu-Jaagupi Kaitseliidu orkestri (asutatud 1929) dirigent alates 1935. aastast.⁷¹⁷

Halinga valla muusikaelu on käsitletud Konstantin Rein oma diplomitöös (1969) *Pärnu-Jaagupi kihelkonna muusikaelust 1940. aastani*. Koorilaulu ja näiteringide tegevuse kõrval on vaadeldud põgusalt orkestriliikumist 19. sajandi 80. aastatest kuni aastani 1940. Muusika- ja kultuurielu edendajateks Halingas, nagu mujalgi Eestis tol ajal, olid kooliõpetajad ja köstrid. Rahva- või kultuurimaju polnud ning laulu- ja pilliharjutused toimusid koolimajas või köstrimajas. Pärnu-Jaagupi köster ja mõisnik olevat maarahva kultuurilise arengu soovidesse ebasoodsalt suhtunud.⁷¹⁸ Huvitavat teavet omaaegsest Jakobi ümbruskonna muusika-alasest tegevusest sai K. Rein Hendrik Hendrikmanni (1870–1936) kirjalikest ülestähendustest ja tema venna Otto Hendrikmanni päevikutest. Selgus, et H. Hendrikmann oli nii kohalik pillimeister, kes tegi viiuleid ja tsitreid, lisaks oli ta agar folkloorikoguja Jaagupi kihelkonna piires. Halinga orkestri pildil on dirigent H. Hendrikmann oma 8-liikmelise segapilliorkestriga, kus ta ise mängis viulit. Orkestris oli veel flööt, klarnet, kaks viulit ning neli vaskpuhkpilli.⁷¹⁹ H. Hendrikmann olevat loonud umbes 20 muusikapala, mis aga kahjuks on kaduma läinud. Tema vend Otto Hendrikmann andis enne I Maailmasõda välja ajalehte *Pärnu-Jakobi Teataja*, kus kirjeldati kohalikku elu-olu ning tähtsamaid kultuurisündmusi.⁷²⁰

Uduvere ja Jakobi keskused asusid teineteisest 2 km kaugusel ja neid lahutas Tallinn-Pärnu maantee – praegu on mõlemad teepooled ühendatud Pärnu-Jaagupi aleviks. Vaadeldaval ajal toimus kultuuriline ja muu elu-oluline konkurents Enge Põllumeeste Seltsi (asukohaga Uduveres) ja Jakobi haridusseltsi vahel. Tundub, et konkurents ja koostegemine mõjus kohalikule kultuurielule arendavalt ning tegevust ergutavalt. 1910. aastal peeti I Pärnu-Jaagupi laulupäev Uduvere näituseväljakul. Peo üldjuhiks oli Artur Kass ja aujuhiks Jüri Jürisson Kaelaselt. 1914. aastal oli samuti laulukooride ühisesinemine ja peo sissetulek läks Punase Risti heaks.⁷²¹ Pärnu-Jaagupis toimus I laste laulupäev 1918. aastal – pildil peorongkäigu eesotsas puhk-

⁷¹⁵ *Pärnumaa Elu* 1928: 25

⁷¹⁶ *Pärnumaa Elu* 1927: 16

⁷¹⁷ Seeland 2006: 269

⁷¹⁸ Rein 1969: 19

⁷¹⁹ Rein 1969: 23

⁷²⁰ Rein 1969: 27

⁷²¹ Rein 1969: 34

pilliorkester.⁷²² 1932. aasta laste laulupeo üldjuhiks oli algkooli juhataja August Laur – Pärnu-Jaagupi malevkonna pealik. 1926. aastal peeti Enge Põllumeeste Seltsis Uduveres kihelkonna laulupäeva, kus ühendkoore juhatas August Laur. Orkestreid esines kolm ja nende üldjuht oli Artur Kass.⁷²³ Suursündmus Pärnu-Jaagupi kultuurielus oli Haridusseltsi rahvamaja avamine 1934. aastal. Sel puhul etendati kohalike jõududega E. Vilde näidend *Pisuhänd*.⁷²⁴

1930. aastail tegeldi Pärnu-Jaagupi kihelkonnas aktiivselt orkestrimänguga. 8-10-liikmelised pasunakoorid tegutsesid Pööraveres, Vahenurmes, Valistres. Jakobis ja Vees olid aga sellised orkestrid, kes suutsid mängida tantsumuusikast nõudlikumat repertuaari – esitada kontsertpalugi. Suuremateks üritusteks koondati ümbruskonna pillimehed ühte orkestrisse A. Kassi juhtimisel – näiteks esines selline koondorkester Pärnumaa 1935. aasta laulupeol.⁷²⁵

Pärnu-Jaagupi muusikaelust ja Kaitseliidu orkestrist rääkis käesoleva töö autorile pikemalt orkestrijahi Jaan Reinu poeg Konstantin Rein. K. Rein meenutas, et Artur Kass mängis tsaariajal puhkpilliorkestris trompetit ning peale I Maailmasõda tagasi kodukohta tulles oli tal mälestuseks pärlmutterklahvidega trompet. Dirigent Jaan Rein oskas mitut instrumenti mängida (tenorit, trompetit ja vajadusel teisigi vaskpille) – ta ei dirigeerinud kunagi orkestri ees taktikepiga, vaid juhatas instrumendi mängimise kõrvalt. Kaitseliitu ei kuulunud sellest Pärnu-Jaagupi orkestrist mitte kõik mehed ning mitte-liikmetele oli vaja esinemise ajaks Kaitseliidu vorme laenata, sest riided olid kallid ja mõned mehed ei soovinud asjata raha raisata – nagu Kople, Roman, kes oli hea trubamängija, kuid ei astunud Kaitseliidu liikmeks. Alevis nimetati Jaagupi orkestrit Aru Jaani orkestriks ning vajadusel mängis orkester ka tuletõrjeüritustel. Tuletõrjevormide olemasolu või kasutamist K. Rein ei mäleta. Proove tehti enne esinemisi, regulaarseid prooviaegu K. Rein ei mäleta, kuid teab, et proovid toimusid kooli internaadi söögitoas. Noote kirjutas dirigent Rein ise kusagilt maha ja orkestreeris vajadusel oma orkestri koosseisule. K. Rein oli oma isa orkestris pilliõpilaseks ning mängis alti, tenorit, trompetit. Puupillidest oli orkestris kolm klarnetimängijat, kuid flööte ega tromboone polnud. Ainus tolleaegne pilt Kaitseliidu orkestrist, mida K. Rein mäletas, on praeguseks kadunud, kuid sellel oli orkester koosseisuga 2–3 tenorit, 2 alti, 1 bariton, 2–3 I trompetit, 2 II trompetit, Es ja B bassid, suur trumm ja taldrikud, kuid väikest trummi polnud. Esinemisvõimalusi peale Pärnu-Jaagupi alevi oli ümbruskonnas palju – mängiti nii Enges, Uduveres, Kaelasel, Pööraveres jm – neist kohtadest olid pärit orkestris mängivad mehed. Peoõhtu kava koosnes tavaliselt näidendist ja sellele järgnenud tantsuõhtust. Pillimehed said igaüks tantsuõhtul mängimise eest 1 krooni peo korraldajalt. Tantsuõhtu kestis niikaua, kui elekter põles, tavaliselt kella 1–2 öösel, sest peo korraldaja oli tellinud ja maksnud elektrijaamale voolu saamise eest. Mängiti tavaliselt 7-mehelise koosseisuga – see läks peo korraldajale maksmaks 7 krooni, kuid hiljem, kui tantsuks hakkas mängima akordionimängija, maksti talle 5 krooni õhtu eest. Niiviisi lõpetas akordionimängija aja jooksul orkestri

⁷²² Rein 1969: 35

⁷²³ ibid 37

⁷²⁴ ibid 39

⁷²⁵ ibid 39

esinemised. Mängitavatest paladest mäletas K. Rein valsse, reinlendreid, polkasid, alati üks krakovjakk ja padespan. Ameerika lugusid ei mängitud ja kogu orkestri noodikogu oli dirigent J. Reinu valduses. Pillimehed olid tegevusalalt peamiselt talumehed ja sulased. Dirigent Jaan Rein oli Valistre küla talumees ning noodikogu läks talust sõjakeerises täielikult kaduma, kuid pillid jäid mängijate kätte. Kaitseliidu orkestrandina mängides mäletas K. Rein järgmisi palu: *Kodumaa kaitsjad*, *Põhjalaagri marss*, *Võiduteel*, *Välja peal* (saksa lugu), mitmed vanad vene marsid, *Karpaatide mägedel*, *Amuuri lained*, kohaliku autori (?) tehtud *Maali valssi* ning *Hulkuri valssi*. Straussi valsse ei mängitud. Pärnu-Jaagupis toimunud Kaitseliidu paraadide puhul kaasati Kaelase ja Vee pillimehed kaasa mängima ning ühisproov peeti enne esinemist koolimajas. 1930. aastate keskel saadeti maleva staabist orkestrisse neli fanfaari ning pandi paremad trubamängijad orkestrile glamuuri lisamiseks fanfaare mängima. Fanfaaridega õpiti mängima kaht marssi. Artur Kass suri (tiisikusse) orkestri väljasõidul Koongasse 1935. aasta sügisel. Tal polnud järeltulijaid, kes oleksid peres muusikatraditsiooni jätkanud.⁷²⁶

Pärnumaa maleva Audru malevkonnal ei õnnestunud kuidagi puhkpilliorkestri moodustamine. Kohapeal tegutses Audru Karskusseltsi orkester ja ilmselt ei saanud Kaitseliit endale vajalikul arvul toetajaid-mängijaid. Kuid Kaitseliidu Audru malevkonnal oli mõnikord vaja sissetulekute saamiseks peoõhtut korraldada ja seda tehtigi suurte raskustega, sest karskusseltsi orkester tuli "kolmetunnilise hilenemisega kohale ja mängis nagu harilikult", kutsudes esile kohalolijate pahameele. Mingi sissetulek saadi ja see läks "laagriõppuste kulude katteks".⁷²⁷

Puhkpillimäng oli Audru kandis kauaaegne traditsioon. 1900. aastal asutati Audrus Lauulu- ja Mänguselts – pasunakoor tegutses seal juba 1885. aastal ja kui Võlla – Kihlepassse ehitati seltsimaja, ostsid Võlla mehed Audru meeste pillid ära. Audru Karskusseltsis asutati segapilliorkester 1906. aastal köster Karl Tarkpea eestvõttel ja dirigendiks hakkas Võlla-Paluoja kooliõpetaja Karl Viljak. See segaorkester tegutses kolm aastat. Aastal 1910 asutati Audru puhkpillide koor, kuid mehed läksid 1914. aastal sõtta ja osa pille müüdi 181. Vene tagavarapolgule. 1923. aastal asutas Jaan Põltsam – endine Audru Karskusseltsi segapilliorkestri mängija uuesti muusikakoori. 1924. aastal läks see pasunakoor Audru Karskusseltsi alluvusse. Koosseisus oli üheksa pillimeest, kõik algajad, kes varem polnud kusagil mänginud.⁷²⁸ Nimetatud Karskusseltsi orkester teenis veel kolm aastat hiljemgi Kaitseliidu üksuse pahameele olematu distsipliini ja nõrga mänguoskuse tõttu – ilmselt polnud malevkonnal soovi kehva orkestrit Kaitseliidu alluvusse tuua ning üritusi korraldati mujalt hangitud muusikakollektiividega.

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et Pärnumaal tegelesid orkestrijuhtimisega 20. sajandi alguses valdavalt kaks juhtide kategooriat – köstrid ja/või kooliõpetajad ning hiljem peale I Maailmasõda tsaariarmee polguorkestrites mänginud talumehed. Mõlemal juhul oli tegemist mitteprofessionaalsete muusikutega, kuid kahtlemata pidasid mõlema kategooria esindajad end võimelisteks orkestrit juhatama ja õpetama. Tuleb

⁷²⁶ Intervjuu K. Reinuga 28. 10. 2008

⁷²⁷ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 165, 25. juuli, lk 1

⁷²⁸ Pärnumaa ühiskondlik... 1926: 19–20 (J. L.)

tunnistada, et need kaks kategooriat dirigente saavutasid paremaid tulemusi kui lihtsalt aktiivsed iseõppinud pillimängijad, kes polnud sõjaväeorkestris praktilist mänguoskust omandanud ega muusika algtõdedega kooliõpetajate seminaris kokku puutunud.

3.7.1. Pärnu maleva orkester

Pärnumaa maleva üksused asusid vaadeldava perioodi aastatel 1925–1934 maakonna alevites, ka väiksemates asustatud punktides. Pärnu linna maleval oli oma puhkpilliorkester, mis mängis otseselt Pärnu linnaga – asukoha mõttes – seotud Kaitseliidu üritustel või ühismanöövritel mitme maleva vahel, kus osalesid nii Pärnu linna malev kui Pärnumaa maleva jt malevate üksused.

Pärnu maleva orkestris mängisid aastatel 1930–37 mõned elukutselised orkestrandid endisest Pärnu garnisoni orkestrist, mis likvideeriti 1. okt. 1928. Garnisoni orkestrit juhatasid kuni likvideerimiseni E. Grossthal, K. Schwarz ja A. Mihailov.⁷²⁹

Kaitseliidu Pärnu maleva orkestri dirigent Johann Kask⁷³⁰ oli samuti olnud 1919. aastal 9. jalaväepolgu dirigent. Johann Kask oli Pärnus sõdadevahelisel perioodil tuntud ja hinnatud orkestrijuht. Ükski kohalik muusikaüritus ei möödunud tema orkestri osaluseta. Johann Kase isa Hans Kask, olles eluaegne hobimuusik, astus koos Pärnu Karskusseltsi *Valgus* orkestriga (asutatud 1894) 1901. aastal Pärnu Tuletõrje Seltsi liikmeks. Koosseisus oli 10 meest uute Riias muretsatud pillidega. Seega oli Pärnu Tuletõrje Seltsil 20. sajandi algusest alates korralik pasunakoor olemas ning üritused muusikaga kindlustatud. Varem kasutas selts sõjaväe- ja eraorkestreid.⁷³¹ Orkester tegutses kuni 1909. aastani, siis lahkus see üheks aastaks seltsi alluvusest. Aastal 1910 asus pasunakoor taas tuletõrjeseltsi alluvusse ning dirigendiks sai Johann Kask, kes mängis samas orkestris flööti.⁷³² Johann Kase periood Pärnu Vabatahtliku Tuletõrjeseltsi orkestriga kestis aastani 1927. Aastast 1929 asus J. Kask Kaitseliidu Pärnu maleva orkestri dirigendiks ning tuletõrjeorkestri dirigendiks sai H. Klemmer.⁷³³ Meenutusi Johann Kasest kui dirigendist on kirjutanud Pärnu muusikaelu uurija Arnold

⁷²⁹ Saan 2006: 27–30

⁷³⁰ Johann Alfred Kask (27.04.1888 –25.10.1965) Sünd. *Kuld Lõvi* trahteripidaja pojana. Isa Hans oli karskusseltsi *Valgus* pasunakoori dirigent. Asus 1906. a. Pärnu Tuletõrjeorkestrisse mängima. Sõja ajal organiseeris polguorkestri ning 1920. aastal organiseeris koos Heinrich Meriga Pärnu sümfooniaorkestri. 1922. aastal algatas ta Pärnu esimese pealesõjaaegse muusikapäeva, olles sellel orkestrite üldjuhiks. Selliseid päevi peeti Pärnus 1923, 1925, 1929, 1935 ja 1939. aastal. Tema juhatada olnud Kaitseliidu orkester esines Pärnus suvemuusika kontsertidega ja oli oma aja väljapaistva tasemega kollektiiv. H. Meri komponeeris J. Kase juubeliks 1938. aastal marsi *Johann Kask*. II Maailmasõja lõpul emigreerus Rootsi. (A. Anton Meenutuskilde ja hinnanguid, *Pärnu Kommunist* 1988, 22.september)

⁷³¹ Esna 1984: 147

⁷³² Esna 1984: 176

⁷³³ Pärnumaa VI Laulupeo juht 1935: 39, 69

Anton. J. Kase orkestris mänginute meenutust mööda oli ta nõudlik, täpne ja taktitundeline dirigent.⁷³⁴

Pärnu Tuletõrje Seltsi puhkpilliorkester Johann Kase juhtimisel osales 1926. aasta juulis seltsi 60. aastapäeva tähistamise kolmepäevasel üritusel. Kõigil päevadel tuli orkestril mängida – eriti pingeline oli programm 11. juulil 1926. aastal, mil üritused algasid kell 11 hommikul piduliku pildistamisega, millele järgnes rongkäik, jumalateenistus ja paraad. Õhtupoolikul korraldati osavõtjatele teater *Endla* saalis dinee, millele järgnes pidulik lippude tagasi viimine pritsimajja. Õhtul kell kümme toimus *Endlas* kontsert-ball, mõistagi puhkpilliorkestri osavõtul.⁷³⁵

Pärnu Kaitseliidu ja Tuletõrjeseltsi ürituse võrdlemisel ilmneb nende ürituste ülesehituse suur sarnasus. Nimelt kasutasid mõlemad organisatsioonid piduliku suurürituse kavas rongkäiku või paraadi, pidulikku jumalateenistust, dineed kutsustud külalistele ning pidulikku õhtust koosviibimist.

1926. aastast pärit pildil on Kaitseliidu orkester dirigent K. Schwarziga esitamas suvemuusikat Pärnu kõlakojas. 1932. aastast pärit orkestripildil on dirigent Johann Kask 35 mängijaga.⁷³⁶ 1933. aastal Pärnus suvemuusikat esitanud Kaitseliidu orkestri pildil on koosseisus 25 meest, kaasatud oli üks lisajõud Tallinnast (Tereštšenko) ning löökpillidele lisaks kasutati kontrabassi.⁷³⁷

1934./35. aastaks oli Pärnu maleva puhkpilliorkester stabiilne 23-liikmeline aktiivselt tegutsev kollektiiv. Puhkpilliorkestri aruanne Informatsiooni- ja propagandaosakonnale tegevuse kohta 1934./35. aasta hooajal annab hea ülevaate orkestri tegevusest ja majanduslikust olukorrast.⁷³⁸

I Kui palju oli peetud:

Organisatsiooni sisemisi koosolekuid	62
Üldiseid kõnekoosolekuid	-
Klubi ja liikmete õhtuid	10
Pidusid	10
Muid üldise laadiga kokkutulekuid	Pidulikke jumalateenistusi 1 Paraade 4 Jalutuskäike 4

II Orkestri esinemised:

Arvuline koosseis	23
Õppemängud	43 korda
Esinemised Kaitseliidu ettevõtmistel	7
Esinemised väljaspool Kaitseliitu	17

⁷³⁴ Anton 1988: Meenutuskilde ja hinnanguid ...

⁷³⁵ PäMu 10867/Ar 154, Pärnu VTS Pidustuste kava

⁷³⁶ ibid

⁷³⁷ Pärnu orkestrid ja ansamblid pildis 1964–1994. Koostaja A. Anton

⁷³⁸ ERA f 1555, n. 1, s. 7, l. 21

Majanduslik külge iseloomustasid järgmised arvud – pille oli orkestril 32 – 2576.03 krooni väärtuses, noodikogus 203 pala – 363.93 krooni väärtuses. Orkestril võlg polnud.

Vormiriiete aruandest selgus, et 1. detsembriks 1935 oli kõigil orkestriliikmetel olemas Kaitseliidu vorm, mis koosnes palitust, kuuest, pükstest ja mütsist.⁷³⁹

Kaitseliidu Pärnu Maleva aruandest klassilaskurite ja küttide kohta selgus, et orkestri 22 mehest oli II laskurklassi liikmeid 7 ja I laskurklassi omi 1.⁷⁴⁰

Vanuselise kuuluvuse aruandest selgus, et orkestri 22 liikmest oli:⁷⁴¹

Algajaid	1
Rindemehi	11
Sisekaitse mehi	10

Järgmise aasta aruandes kajastunud ürituste arvud näitasid kasvutendentsi, kuid isikkooseis jäi samaks, muuhulgas oli märgitud üheksa pidu ja 13 loengut, mida eelmise aasta aruandes polnud.⁷⁴²

Järgnevalt nende kaitseliitlastest orkestrantide andmed, kes varem mängisid 3. diviisi orkestris ja pärast diviisiorkestri likvideerimist asusid mängima Kaitseliidu Pärnu maleva orkestrisse:⁷⁴³

Nimi	Sünniaeg	Millal astunud KL	Lahkunud KL-st
Ponomarjov, Aleksei	23.03.1984	30.03.1935	
Poots, Bernhard	05.10.1905	15.03.1930	
Käärma, Leo	17.05.1913	01.08.1936	09.05.1939
Potter, Aleksander	17.05.1902	01.09.1937	
Saar, Aleksander	13.09.1906	19.09.1934	22.09.1938

Peale Kaitseliidu likvideerimist 1940. aastal läksid Pärnu linna maleva orkestri puhkpillid koos endise 3. diviisi noodikoguga, mis oli nähtavasti nende käsutuses, 1941. aastal üle Pärnu Kaitsepataljoni 55 valdusse.⁷⁴⁴

Pärnu maleva tugevatasemelist puhkpilliorkestrit võisid Pärnumaa maleva puhkpilliorkestrid kuulata ja/või koos mängida ühistel manöövritel, Pärnu laulupäevadel ning üldlaulupidudel.

⁷³⁹ ERA f 1555, nim. 1, s.7, l. 22

⁷⁴⁰ ERA f 1555, nim.1, s. 7, l. 23

⁷⁴¹ ERA f 1555, nim. 1, s. 7, l. 24

⁷⁴² ERA f 1555, nim.1 s. 7, 52

⁷⁴³ ERA f 1555, nim. 1, s. 11, l. 46

⁷⁴⁴ Üldkookuvõte.. 2005: 11

3.8. Eesti Vabariigi aastapäevade tähistamine Pärnumaa malevas

Eesti Vabariigi olulisimat tähtpäeva, vabariigi aastapäeva 24. veebruaril, tähistati alati suure pidulikkusega. Puhkpilliorkestrile kuulus vaieldamatult selle tähistamises võtmeroll, sest pidustuste lahutamatuks osaks oli paraad või rongkäik ja kangelas-kalmul mälestusteenistuse pidamine. Aktuste korraldamiseks siseruumides vajati samuti puhkpilliorkestrit. Pidupäeva õhtul peeti koosviibimisi valitud kõnelejate esitatud päevakohaste kõnedega ning võimalikult kõrgetasemelise kontsertosaga.

Päeva suurejoonelisust silmas pidades ei saadud läbi pelgalt kohalike kõnepidajatega ning maleva staap pakkus ses suhtes abi, leppides kokku maakonnas tuntud ühiskonnategelastega kõnede esitamiseks suuremates keskustes. Sellesse peatükki valitud materjal pärineb neist aastatest, mil Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamine oli kindel, väljakujunenud traditsioon, mis jätkus muutumatuna kuni 1940. aastani.

Vabariigi IX aastapäeva 1927. aastal peeti Pärnumaa malevas järgmiselt:

Koht	Üritused	Kõnelejad
Audru	paraad, pidu	malevkonna pealik Haas ja Riigikogu liige M. Laarmann
Seliste	rongkäik, pidu	koolinõunik Luur
Jõõpre	rongkäik, pidu	preester Hiob
Jakobi	KL paraad, rongkäik, pidu	malevkonna pealik Lusik, õpetaja A. Laur
Vändra	KL paraad, pidu	malevkonna pealik kapten Lilienblatt, maakonna koolivalitsuse juhataja Maurer
Kergu	rongkäik, pidu	kompanii pealik Fuchs
Tori	paraad, rongkäik, pidu	malevapealik T. Adamson
Taali-Põlendmaa/Pustuski	pidu	agronoom Land
Sindi	rongkäik, pidu	õigusteadlane E. Käige
Mõisaküla	KL paraad, pidu	advokaat Telg
Kilingi-Nõmme	KL paraad, pidu	malevkonna pealik Reigas ja advokaat Telg
Abja	aktus, kõned	
Surju	pidu	toimetaja H. Sumeste
Karksi-Nuia	KL paraad, pidu	malevkonna pealik Vahtrik ja advokaat Tõnisson
Häädemeeste	pidu	maakonna põllumajanduse inspektor Leibur
Orajõe	pidu	malevkonna pealiku abi Ehrmann
Laiksaare-Urissaare	pidu	advokaat Tallo

Tabelist selgus, et paraade peeti alevites, kuid väiksemates kohtades rongkäike orkestri saatel. Pidulikke õhtuid kõnedega ja pidusid peeti kõikjal.

Vabariigi aastapäeval korraldatud Kaitseväge paraadist Pärnus võttis osa Sauga kompanii (ilma orkestrita) koos maleva lipuga.⁷⁴⁵

1929. aastaks olid Eestis kõigil Kaitseliidu malevatel puhkpilliorkestrid komplekteeritud, kusjuures Pärnumaa malevas kasutati Pärnu-Jaagupi puhkpilliorkestrit malevaorkestri funktsioonides. Kuid enamikul Pärnumaa malevkondadel polnud Kaitseliidu alluvuses olevat puhkpilliorkestrit, mida pidulikel puhkudel kasutada ja seetõttu tuli kasutada teiste kohalike organisatsioonide puhkpilliorkestreid.

Häädemeeste malevkonna poolt korraldatud Eesti Vabariigi XI aastapäeva üritusel pole märgitud millist orkestrit kasutati, kuid muus osas oli päevakava üles ehitatud pidulikule sündmusele kohaselt. Tegevuse kohta andis malevapealik välja järgmise informatsiooni vabariigi XI aastapäeva tähistamise kohta Häädemeeste malevkonnas.

Kell 11. 00	Kaitseliidu, Tuletõrje ja seltskondlike organisatsioonide kogunemine Häädemeeste vallamaja juurde;
Kell 12.00	paraadi võtab vastu Keskmalevkonna pealik leitnant J. Mühlbach;
Kell 12. 30	rongkäigu algus kirikusse
Kell 12. 45 –14.30	päevakohased jumalateenistused kohalikes kirikutes
Kell 15. 30 –17.30	ühisteelaud paraadist osavõtnud malevlastele ja kutsutud külalistele Häädemeeste Vabatahtliku Tuletõrje ruumides
Kell 20. 00	Häädemeeste rühma korraldusel samades ruumides segaeeskavaga piduõhtu ühes päevakohase kõnega. Paraadist osa võtta Side, Häädemeeste, Kabli, Möisaküla, Treimanni, Talsi ja Laiksaare rühmadel. Kaitseliitlastel ilmuda relvadega ja võimalikult Kaitseliidu vormis. ⁷⁴⁶

Häädemeeste malevkonna orkestrist antud teadaandes juttu pole, kuid paraadil oli orkester – Möisaküla Tuletõrje oma. Orkestrit malevkonnal polnud veel pikka aega. Ajalehes *Häädemeeste Elu* ilmus alles 1934. aasta 25. veebruaril järgmine teade: “Kaitseliidu Häädemeeste malevkonnal on kavatsus lähemal ajal soetada puhkpillide orkester.”⁷⁴⁷

Tori malevkonnal oli 1929. aastal oma puhkpilliorkester olemas ning mängis Eesti Vabariigi aastapäeval 1929. Tori malevkonna pealik kapten K. Alberg andis piduliku ürituse kohta järgmise sisuga teadaande Tori malevkonna kaitseliitlastele.

Avaldan teadmiseks Vabariigi XI aastapäeva pühitsemise kava Toris:

Kell 10. 00	muusikakoori tervitus kirikutornis
Kell 10. 30	pidulik jumalateenistus
Kell 12. 30	paraad kaitseliitlaste ja seltskondlike organisatsioonide osavõtul
Kell 13. 00	rongkäik langenute mälestussamba juurde
Kell 15. 00	teelaud Tori vallamajas

⁷⁴⁵ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 39, 17. veebr., lk 1

⁷⁴⁶ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 33

⁷⁴⁷ *Häädemeeste Elu* 1934, nr. 8 (lehed nummerdamata)

Kell 18. 00 rongkäik tõrvikutega vallamaja eest *Salme* seltsimaja juurde
Kell 19. 00 aktus ja pidu *Salme* seltsimaja saalis

Paraadist osavõtmiseks käsin ilmuda kõigil Tori malevkonna kaitseliitlastel ja Naiskodukaitse liikmetel, välja arvatud Sindi rühm, 24. veebruaril kell 10. 00 Tori malevkonna rühmade kodu ruumidesse, kaasavõttes relvad. Eskadronil paraadist osa võtta ratsarivis. *Muusikarühmal ilmuda muusikariistadega.*⁷⁴⁸

Sindi üksusel oli kasutada oma puhkpilliorkester, kes esines kohapealsetel pidulikel üritusel.

Vändra malevkonna pealiku kt leitnant J. Kibbar andis 1929. aasta Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamise eel välja sellise teadaande:⁷⁴⁹

“Vändra malevkonna kaitseliitlastel, välja arvatud 3. ja 4. kompanii, käsen ilmuda võimalikult Kaitseliidu vormis, relvad kaasa võttes, eskadronil ratsarivis ja *muusikarühmal muusikariistadega*, Vabariigi XI aastapäeval, 24. veebruaril 1929 kell 12 Vana-Vändra vallamaja juurde, kust algab ühine rongkäik Vabadussõjas langenute mälestusmärgi juurde. Säätsamast kell 13. 00 on paraad, millele järgneb Vändra Põllumajandusliku Ühisgümnaasiumi ruumes aktus. Paraadi võtab vastu ja aktusel kõneleb end. 9. polgu ülem kolonel Schmidt ja gümnaasiumi segakoor kannab ette mõned laulud. Säälsamas on Naiskodukaitse poolt korraldatav loterii, kus loositakse välja hulk Naiskodukaitse liikmete käsitöid. Õhtul pidu.”

Vändra malevkonna 4. kompanii asus Kergus ja selle pealik J. Andresson andis välja sellise teadaande: “Avaldan Vabariigi XI aastapäeva pidustuste kava Kergu alevikus ja käsen kõiki kaitseliitlasi ja Naiskodukaitse liikmeid ilmuda paraadile ja aktusele. Rühmadel ilmuda täies varustuses, ratsarühmal ratsarivis ja *orkestril pillidega.*”⁷⁵⁰

Kavas oli paraad kell 12.00 seltsimaja juurest, aktus seltsimajas ja rongkäik seltsimajast kalmistule pargade asetamiseks langenute kalmudele. Õhtul kell 19.00 toimus seltsimajas pidulik õhtu.

Pärnu-Jaagupis (tollase nimega Jakobi) andis malevkonna pealik A. Laur 1929. aastal välja järgmise teadaande:

“Kell 10. 00 pidulikud päevakohased jumalateenistused Jakobi ja Uduvere kirikutes. Kell 12. 30 malevkonna paraad Jakobi koolimaja juures. Paraadi võtab vastu major M. Tuisk. Paraadi järel rongkäik Jakobi surnuaiale ausamba juurde, kus peetakse leinaaktus. Selle järel kogunemine 6-kl. algkooli majja pidulikule aktusele. Kõneleb major M. Tuisk. Kell 17. 00 Uduveres piduõhtu ühes piduliku ja päevakohase aktusega. Laulab meeskoor. Malevlastel koguneda Jakobi 6-kl. algkooli maja juurde kell 11. 00. Ilmuda relvastuses – ilma padruniteta – side vasakul käevarrel.”⁷⁵¹

Pärnu-Jaagupi malevkonnal oli sel ajal puhkpilliorkester Artur Kassi juhatusel. Seda tõendas ajalehes *Jakobi Elu* ilmunud peokuulutus.⁷⁵²

⁷⁴⁸ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 35

⁷⁴⁹ *ibid*

⁷⁵⁰ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 36

⁷⁵¹ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1929: 36

⁷⁵² *Jakobi Elu* 1929, nr. 8, lk 4

“Jakobi Hariduse Selts korraldab teisel Jõulupühal Uduvere Põllumajanduse Seltsi majas peoõhtu. Esitatakse hooaja tõmbetükk, H. Raudsepa näidend *Mikumärdi*, komöödia 5 vaatuses. Muusika... Mängib *Jakobi Malevkonna orkester*. Pääsmed: I plats 75, II plats 50, III plats 40 senti. Tantsuks 25 senti”.

Ajalehte *Jakobi Elu* andis välja Jakobi Hariduse Selts, mille juhataja oli algkooli juhataja ja malevkonna pealik A. Laur, arvatavasti seetõttu pole ka märgitud einelaua (liiati veel alkoholiga) kasutamist – Kaitseliidu üritustel oli ju iseenesest mõistetav ilma alkoholita einelaua kasutamine.

Pärnumaa maleva pealik Tõnis Adamson andis malevkondadele välja käskkirja nr. 6, 10. veebruarist 1930, kus oli öeldud:

„...käsen malevkondadel korraldada Vabariigi aastapäeva puhul 24. veebruaril paraade, rongkäike, aktusi ja piduõhtuid. Paraadid korraldada ainult malevkondade suuremates ja rahvarikkamates keskustes – mujal korraldada rongkäike ja aktusi. Kui külma on üle -10 kraadi, siis paraadid ja rongkäigud ära jätta. Kõigist kavatsustest informeerida maleva staapi õigeaegselt. Kõnelejad leida kohtadelt, kui kohapeal kõnelejad puuduvad, siis teatada staapi aeg, koht ja kõneleja kohale toimetamise võimalused...“⁷⁵³

Kuidas reageerisid Pärnumaa maleva üksused malevapealiku käskkirjale selgus malevkondade pealike poolt edastatud teadetest oma üksuste malevlastele.

Vändra malevakonna pealiku kt leitnant J. Kibbar andis oma malevkonna liikmetele sellise teate:

„Iseseisvuspäeval, 24. veebruaril 1930 käsen kaitseliitlastel, v.a 3. ja 4. kompanii, ilmuda rakmetes ja relvaga kell 12 Vändra 6. kl algkooli juurde, kust algab rongkäik langenute mälestusmärgi juurde. Eskadronil ilmuda hobustega, *orkestril muusika-riistadega*. Kell 13. 00 on langenute mälestusmärgi juures paraad, millele järgneb kell 15 Vändra Põllumajanduse Ühisgümnaasiumi ruumes pidu. Peo kavas nais- ja meeskoori laulud ja Draamastuudio rändteatri ettekanded. Lõpuks tants.“⁷⁵⁴

Järgnevas tabelis on toodud 1931. aasta Vabariigi XIII aastapäeva pidustustele kõnepidajateks kutsutud isikud Pärnumaa maleva üksustes.⁷⁵⁵

Kõnepidamise koht	Esineja
Karksis	Malevapealik T. Adamson; Polli Põllutöökooli juhataja M. Vessart
Kilingi-Nõmmel	Maavalitsuse esimees J. Markson; maleva propaganda-pealik M. Raints
Pärnu -Jaagupis	Maleva vaneminstruktor P. Lilienblatt
Toris	Maavalitsuse abiesimees J. Land (maleva propaganda-pealik)

⁷⁵³ Pärnumaa Maleva Teataja 1930: 19

⁷⁵⁴ Pärnumaa Maleva Teataja 1930: 21

⁷⁵⁵ Pärnumaa Maleva Teataja 1930: 38

Kõnepidamise koht	Esineja
Vändras	Noorte Kotkaste Pärnumaa maleva juht vanemleitnant J. Mühlbach
Lelles	Toimetaja A. Jürvetson
Kergus	Hr. O. Andresson
Abjas	Põllumajandusinspektor Julius Martinson
Pornuses	Maleva instruktor Anton Laur
Uue-Kariste Kosksillal	Toimetaja H. Sumeste
Saugas	Malevkonna pealik advokaat August Tõnisson
Häädemeestel	Riigikogu liige J. Fuks
Laiksaares	Malevkonna pealik August Ehrmann
Tallil	Hr. Nikolai
Taali-Pustuskil	Koolinõunik J. A. Luur
Koongas	Õigusteadlane Jüri Sontak

Põllumeeste Kogusse kuuluva Riigikogu liikme J. Fuksi, Pärnu Maakonna saadiku, poolehoiuavaldusi Kaitseliidu tegevusele kohtasime tema sõnavõtus organisatsiooni toetuseks 1929. aastal, kui Riigikogus arutati Kaitseliidu toetussummade seaduse vastuvõtmist. J. Fuks pidas 1931. aastal peokõne Häädemeestel ning sealne rahvas sai kuulda sütitavat propagandaesitlust Kaitseliidu tegevusele.

1931. aastal pidas eelteate kohaselt Eesti Vabariigi XIII aastapäeva kõne Kilingi-Nõmmel Pärnu Maavalitsuse esimees J. Markson ja esines ka maleva propaganda-pealik M. Raints. Seetõttu toimusid ettevalmistused peoks põhjalikult. Malevkonna pealik J. Mitt andis Saarde malevkonnale välja järgmise sisuga käskkirja nr. 1, 6. veebruarist 1931:

“24. veebruaril kell 13.30 toimub Kaitseliidu ja seltskondlike organisatsioonide ühine paraad Kilingi-Nõmme turuplatsil koos sellele järgneva aktuse ja *Võidukarika* väljaandmisega. Kell 20.00 toimub Tuletõrje saalis segaeeskava peoõhtu, kus muuhulgas kantakse ette H. Turpi 3-v näidend *Minister kodukülas*. Kui on üle 10 kraadi külma, jääb paraad ära, kuid aktus päevakohaste kõnede ja muusikaliste ettekannetega peetakse Tuletõrje saalis. Kogunemine kell 12. 30 Tuletõrje seltsimajja; kell 13.30 algab koos muusikaga paraad turuplatsilt.

NB! Kaitseliitlased-tuletõrjujad on kohustatud osa võtma paraadist Kaitseliidu ridades”.⁷⁵⁶

See käsk oli kooskõlas Kaitseliidu ülema J. Roska käskkirjaga nr. 7 1925. aastast, kus oli öeldud, et tuletõrjujad, kes on üheaegselt nii kaitseliitlased kui tuletõrjujad, peavad oma tulekaitsealases töös olema tuletõrjujad ja muul ajal kaitseliitlased.⁷⁵⁷

Teadagi on, et Kilingi-Nõmme Tuletõrjeühingu puhkpilliorkester oli Pärnumaal üks kahest tugevaimast tuletõrjeorkestrist.⁷⁵⁸ Kindlasti mängis nimetatud tuletõrjeorkester 1931. aastal vabariigi aastapäeval Kilingi-Nõmmel.

⁷⁵⁶ Pärnumaa Maleva Teataja 1931: 28–29

⁷⁵⁷ Tuletõrje Teated 1925, nr. 15, lk 235

⁷⁵⁸ Haasma 1975: 20

Tuletõrje ruume kasutati ka Häädemeestel vabariigi XIII aastapäeva pidustuste läbiviimisel. Pärnumaa teistes paikkondades ei ole märgitud aastapäeva rongkäike üheaegselt nii vene õigeusu kui luteriusu kirikutesse, kuigi Jakobis oli samuti kaks aktiivselt tegutsevat kirikut, kuid Häädemeestel peeti taolisi ühiseid rongkäike mitmeid aastaid ning need kajastusid maleva staapi esitatud aruannetes.

Malevkonna pealiku August Ehrmanni pöördumises malevkonna liikmete teatati, et kell 11.00 kogunetakse Häädemeeste Tuletõrjeühingu ruumides; kell 11.30 toimub paraad postkontori juures platsil; 12.00 rongkäik paraadiplatsilt Apostliku Õigeusu kirikusse; 12.00 rongkäik Apostliku Õigeusu kirikust Evangeelse Luteriusu kirikusse; 14.00 koosviibimine Tuletõrjeühingu ruumes paraadist osavõtnud kaitseliitlastele, naiskodukaitsjatele ja kutsutud külalistele; 20.00 toimub 3. kompanii korraldusel segaeeskavaga pidu Tuletõrjeühingu ruumes, kus peokõne peab Riigkogu liige J. Fuchs. Teates lisati, et peost saadav tulu läheb malevkonnale lipu muretsemiseks.⁷⁵⁹

Karksi malevkond kasutas samuti Karksi-Nuia Vabatahtliku Tuletõrjeühingu ruume Eesti Vabariigi XVI aastapäeva tähistamise puhul korraldatud peoõhtul. Nuia turuplatsil toimus 24. 02. 1934 Kaitseliidu ja seltskondlike organisatsioonide osavõtul paraad. Seekordsest paraadist pidid osa võtma eranditult kõik malevkonna liikmed. *Malevkonna orkester* käsutati Tuletõrjeühingu saali kell 13. 30.⁷⁶⁰

Vändra malevkonnas olid 1934. aastal lood oma malevkonna orkestriga endiselt kehvad. Malevkonna uus pealik Ed. Johanson andis Eesti Vabariigi XVI aastapäeva tähistamiseks käskkirja sellises vormis:

„Vabariigi XVI aastapäeval Vändra malevkonnas paraadi ei toimu.

Vaimse Kultuuri Peakomitee korraldusel on 24. 02. päevakohane aktus Vändra Gümnaasiumis kell 13. 00 kõnede, koorilaulu ja sooloettekannetega. Soovitan kaitseliitlastel aktusest osa võtta. Malevkonna enda korraldusel on õhtul kell 17.00 pidu Vändra Gümnaasiumi ruumes koorilaulude, näitemängu ja tantsuga. Sel puhul on ka Naiskodukaitsse loterii-allegrii. Langenud sõdurite ausamba kaunistamise eest hoolitseda Martin Benderil.“⁷⁶¹

Vändra malevkonna oma puhkpilliorkestri puudumises saab “süüdistada” Vändra Vabatahtliku Tuletõrjeseltsi (asutatud 1903, tolleaegse nimega Vändra Priitahtliku Tulekustutajate Selts) puhkpilliorkestri tegutsemist alevis. Teada on, et Vändra tuletõrje puhkpilliorkestri esimene kontsert (juhiks Juhan Perman) avalikkuse ees toimus 1911. aastal. Peale I Maailmasõda asus Vändra VTÜ puhkpilliorkestrit juhatama Paul Tammai, kes oli dirigendiks aastani 1937. Ta oli I Maailmasõja läbi teinud sõjaväeorkestris dirigendi ja kornetimängijana, kuid millegipärast ta ei mõelnud alevi tuletõrjeorkestri järelkasvu kasvatamisele. P. Tammai orkestrisse kuulusid peamiselt sõjaväeorkestrites mänginud mehed, kes ei vajanud täiendavat instrumendi väljaõpet, orkestrisse juurde tulijad pidid mänguoskuse omal käel omandama. Tegemist oli Pärnumaal ühena kahest kõige tugevamast puhkpilliorkestrist. Nimelt jagati võistu-

⁷⁵⁹ Pärnumaa Maleva Teataja 1931: 29

⁷⁶⁰ Pärnumaa Maleva Teataja 1934: 24

⁷⁶¹ Pärnumaa Maleva Teataja 1933: 21

mängimisel 1925. aastal Pärnu puhkpilliorkestrite muusikapäeval esikohta Kilingi-Nõmme VTÜ puhkpilliorkestriga. Võistluspalaks oli G. Rossini avamäng *Wilhelm Tell*.⁷⁶²

Peale Paul Tammai ametist lahkumist hakkas uus dirigent Adolf Bergmann alates 1938. aastast kohalikest koolipoistest orkestri jaoks pillimehi välja õpetama.⁷⁶³

Kõige vanema instrumentaalmuusika traditsioonidega paikkond Vändra vallas oli Roja küla. Puhkpilliorkester asutati seal 1901. aastal. Selle orkestri loojad vennad Adamsonid olid samuti omandanud pillimänguuskuse sõjaväeorkestris mängides. Seetõttu oli see orkester hea mängusuutlikkuse tõttu kõikjal ümbruskonnas teretulnud. 1903. aastast kuni aastani 1911 kuulus Roja puhkpilliorkester Vändra Tuletõrje alluvusse, kuni Vändras alevi oma tuletõrje puhkpilliorkestri tekkimiseni.⁷⁶⁴

Vana- ja Uue-Vändra vallas tegutses 1933. aastal koguni neli puhkpilliorkestrit (Vana-Vändra VTÜ pasunakoor, Aluste rahvaraamatukogu pasunakoor, Samliku-Rae pasunakoor, Võiera Haridusseltsi pasunakoor).⁷⁶⁵ Võiera pasunakoori asutaja 1898. aastal, Juhan Pertel, oli samuti Venemaal sõjaväe muusikakomandos omandanud täieliku pillimängu oskuse.⁷⁶⁶

Vändra ja selle ümbruskond oli pikaaegse muusikatradsioonidega paikkond, kuid objektiivselt võttes seal lihtsalt ei jätkunud mehi olemasolevate orkestrite kõrval veel uue – Kaitseliidu orkestri jaoks. Mingil põhjusel ei toimitud Vändras nii nagu mõnes teises alevikus, kus mehed olid samad, kuid vorme vahetati vastavalt nii tuletõrje kui Kaitseliidu organisatsioonide vajadustele.

1934. aastaks oli Eesti Vabariigi aastapäevade tähistamise traditsioon juurdunud ja kinnistunud kindla ülesehitusega suurejooneliseks ürituseks.

Tori malevkond pidas Eesti Vabariigi XVI aastapäeva pidusrtusi nagu varasematelgi kordadel ning peoõhtugi toimus *Salme* seltsi ruumides.⁷⁶⁷

Häädemeestel peeti Eesti Vabariigi XVI aastapäeva suurema pidulikkusega, sest paraadi Laiksaare-Urissaares tuli vastu võtma maleva vaneminstruktor P. Lilienblatt. Häädemeeste peokavasse kuulusid traditsiooniliselt paraad spordiplatsil kell 14. 00, mille võttis vastu maleva instruktor P. Lilienblatt; rongkäik spordiplatsilt Apostliku Õigeusu kirikusse, kus teenistust pidasid nii preester Kimmelm kui pastor K. Raudsepp; seejärel koosviibimine Laiksaare Põllumajanduse seltsi ruumes kutsutud külalistele ja paraadil osalenud kaitseliitlastele ning Naiskodukaitse liikmetele. Kell 20. 00 toimus samas saalis peoõhtu, kus päevateemalise kõne esitas maleva vaneminstruktor P. Lilienblatt. Orajõe kompanii pidas tähtpäeva auks piduliku õppenõukogu ja aktuse Orajõe-Treimani algkoolis, kus kõnelesid malevkonna õppepealik G. Tomingas ja algkooli õpetaja P. Rummo. Kell 20. 00 peeti koolis segaeeskavaga peoõhtu.⁷⁶⁸

Võib tõdeda, et Eesti Vabariigi aastapäevi peeti kaitseliitlaste peres suure pidulikkusega kaasates üritusse kohalikke seltskondlikke organisatsioone. Traditsiooniliselt

⁷⁶² Haasma 1975: 20

⁷⁶³ ibid

⁷⁶⁴ Andrekson 1980: 118–121

⁷⁶⁵ Haasma 1975: 22

⁷⁶⁶ Andrekson 1980: 123

⁷⁶⁷ Pärnumaa Maleva Teataja 1934: 22

⁷⁶⁸ Pärnumaa Maleva Teataja 1934: 23

kuulus piduliku päeva kavassee paraad või rongkäik, jumalateenistus ja pärgade asetamine Vabadussõjas langenute kalmudele. Võimalusel ja vastavate ruumide olemasolul kaeti paraadist osavõtjatele ja kutsutud külalistele teelaud. Õhtu lõppes piduliku aktuse, kontserdi ja koosviibimisega.

3.8.1. Iseseisvuspäeva tähistamine Lõuna-Pohjanmaa malevas

Kõige pidulikum sündmus Soome kaitseliitlaste elus Võidupüha kõrval oli vaieldamatult Vabariigi aastapäev 6. detsembril – Iseseisvuspäev. Seda tähistati kõikjal vabariigis suure pidulikkusega. Eriline koht piduliku sündmuse korraldamisel oli loomulikult puhkpilliorkestril. Kõigil üksustel orkestrit polnud, kuid võidi kasutada teisi kohalikke orkestreid päevasündmuse tähtsustamisel. Mängijate poolt vaadatuna oli esinemine talveolude tõttu ebamugav, eriti vaskpillimängijatel. Puu- ja löökpillidel sujus pillimäng kergemini.

Nuijasoturi 1927. aasta esimeses numbris anti ülevaated 1926. aasta Iseseisvuspäeva tähistamisest Lõuna-Pohjanmaa 20 malevkonnas.⁷⁶⁹

Loomulikult kuulus päevasündmustes keskne koht jumalateenistusele ja kangelas-kalmu külastamisele koos päevakohase kõne ning pärgade asetamisega. Muid üritusi korraldati vastavalt kohalikele traditsioonidele ja võimalustele. Peaaegu kõikjal toimus sama päeva õhtul pidulik temaatilise eeskavaga peoõhtu. 1926. aastal polnud veel paljudel malevkondadel oma staabiruume ning seetõttu kasutati kohapeal olevaid suuremaid saale nagu noorsooseltside, koolide, vallavalitsuste, rahvaharidusseltside, pankade jm asutuste ruume Kaitseliidu peoõhtu läbiviimiseks. Alajärvis näiteks oli Kaitseliidu malevkonna uue maja soolaleivapidu ühitatud Iseseisvuspäeva tähistamisega.

Iseseisvuspäeva üritused 1925. aastal maleva ajalehes eriti kajastamist ei leidnud. Mainitud oli, et Laihias toimus nagu ikka eeskujulikult korraldatud pidulik üritus. Väiksemates kohtades ei peetud paraade, vaid näiteks laskevõistlusi ja õhtul päevakohaseid aktusi.⁷⁷⁰

1926. aasta detsembris – Iseseisvuspäeval – toimusid malevaüksustes järgmised pidulikud üritused.⁷⁷¹

Koht	Ruumid, kus üritus toimus	Orkester	Koor	Muud ettekanded	Osavõtnud kaitseliitlaste arv
Ilmajoki	vallamaja	-	Ilmajoki rahvuskoor	lühinäidend, kõned	163
Laihia	Noorsooseltsi maja	-	-	3-vaatuseline näidend, kõned, ühislaulud, soololaulud	

⁷⁶⁹ *Nuijasoturi* 1927, nr. 1, lk 10–15

⁷⁷⁰ *Nuijasoturi* 1925, nr. 12, lk 12

⁷⁷¹ *Nuijasoturi* 1927, nr. 1, lk 10–15

Koht	Ruumid, kus üritus toimus	Orkester	Koor	Muud ettekanded	Osavõtnud kaitseliitlaste arv
Isojoki	vallamaja	-	-		rohkelt kaitseliitlasi
Kuortane	Noorsoo-seltsi majas	-	-	lühinäidend, kõned	13
Lappajärvi	seltsimajas	Lappajärvi puhkpilli-orkester	Lappajärvi segakoor	kõned, ühislaul	
Lapua	Noorsoo seltsi maja	-	Lapua segakoor	viulisoolo, kõned, H. Riipineni näidendi <i>Nimipäivät</i> esiettekanne	120
Vähäkyrö	oma majas	-	-		50+Lotta Svärd liikmed
Kauhajoki	oma majas	oma orkester, Kauhajoki puhkpilli-orkester	Aronkylä segakoor		
Vaasa	raekojas	-	segakoor <i>Sirpalet</i> K. E. Könni juhatusel	Raekojas mängis Haseni trio, kõned, 12-liikmeline Kaitseliidu poiste rühma sõjaline demonstratsiooniesinemine, ühislauluks hümn	
Ylistaro	koolimajas	-	Ylistaro kirikukoor	kõned, segakoori laulud, soololaulud	palju osavõtjaid
Nurmo	panga saalis	-	kirikukoor	kirikukoori esinemine, kõned, ühislaul <i>Vaasan marssi</i>	
Kauhava	Noorsoo-seltsi majas	orkestri kuuluvus pole märgitud	koori kuuluvus pole märgitud	klaverisoolo, kõned, lõpus ühislauluna hümn	51
Soini	Noorsoo-seltsi majas	-	naiskoori kuuluvust pole märgitud	lühinäidend, kõned, koorilaulu ettekanded	rohkelt osavõtjaid
Vimpeli	Noorsoo-seltsi majas koos soola-leiva peoga	-	Noorsoo-seltsi laulukoor <i>Mies-laulajat</i>	kõned, ühislaul <i>Vaasan marssi</i> , instrumentaalduo,	

Koht	Ruimid, kus üritus toimus	Orkester	Koor	Muud ettekanded	Osavõtnud kaitseliitlaste arv
Ylihärmä	Ilomäki koolis koos lenduri O.E. Rannanjärvi matuse-talitusega	-	-	kõned	51
Seinäjäki	Raudtee-laste maja saalis	Kaitseliidu septett	-	kõned, tšellosoolo, näidend, orkestri-ettekanded, ühis-lauluna lauldi hümn	
Teuva	kiriku koguduse-majas	-	kirikukoor	kõned, koorilaul, ühislaulud, lõpuks hümn	48+8
Karijoki	Noorsoo-seltsi majas	-	Karijoki segakoor	kõned, segakoori laulud, lõpulauluks hümn	
Kurikka	Noorsoo-seltsi majas	Kaitseliidu orkester	Kurikka meeskoor	laulduett, näidend, kõned, meeskoori-laulud, orkestri ette-kanded, lõpulauluks hümn	102
Kortesjärvi	Noorsoo-seltsi majas	-	-	kõned, näidend, koorilaulud, ühis-lauluna hümn	29
Alavus	Noorsoo-seltsi majas	-	-	kõned, lühinäidend, ühislauluna lõpus hümn	kaitseliitlasi oli liiga vähe
Töysä	Noorsoo-seltsi majas	orkestri kuuluvust pole märgitud	kiriku naiskoor	kõned, ühislaul orkestri saatel, lõpuks hümn	50
Alajärvi	oma maja	Alajärvi puhkpilli-orkester	-	kõned, näidend, ühislauluks hümn orkestri saatel	40
Isokyrö	Noorsoo-seltsi majas	keskuse puhkpilli-orkester	-	pidu koos laagripäe-vade lõpetamisega, soololaul, ühislaul orkestri saatel	
Evijärvi	Noorsoo-seltsi majas		Noorsoo-seltsi koor	kõned, ühislaulud, luuletused	
Jalasjärvi	vallamajas	Kaitseliidu puhkpilli-orkester	Kanno segakoor	kõned, kandlesoolo, lühinäidend, ühislaul	

- Ilmajoki teadaandes märgiti, et kuigi vormirõivastes osavõtjatele oli sissepääs tasuta, kogunes muudelt osavõtjatelt piletiraha mitu tuhat marka.
- Laihiast teatati, et saal oli rahvast täis, kuid mõned kaitseliitlased ei kandnud vormi, mis sellisel tähtsal päeval oli loomulikult kohustuslik. Ühislauluna lauldi *Vilppulan urhojen muistolle*
- Isojokis pidulikku temaatilist õhtut polnud, piirduti päevase jumalateenistuse ja kangelaskalmu külastamisega ning vallamajas lottade pakutud kohviga
- Lappajärvis andsid noorkaitseliitlased ja Lotta Svärd liikmed kangelaskalmul piduliku vandetöotuse. Peoõhtul kõneles maleva propagandapealik A. Leinonen ja õhtu lõpus mängiti maleva pidulikku marssi
- Lapuas lauldi kangelaskalmul ühislauluna *Vilppulan urhojen muistolle*. Koolijuhataja H. Riipinen pidas kõne bolševismi maailmavallutamise plaanidest ja meetoditest.
- Vähäkyrös ei toimunud pidulikku õhtut, kuid jumalateenistusel andsid uued kaitseliitlased piduliku vandetöotuse.⁷⁷² Kangelaskalmul lauldi lõpulauluks *Jumala ompe linnamme*
- Vaasas käisid nii rootslaste kui soomlaste kompaniid kangelaskalmul ja rootsi vabatahtlike kalmudel
- Ylistaros märgiti mitmeid kirikukoori laule ning pärgade asetamist kangelaskalmule
- Nurmos pidas peoõhtul sütitava kõne maleva propagandapealik A. Leinonen
- Kauhava kangelaskalmul andsid noorkaitseliitlased piduliku vandetöotuse
- Vimpelis pidas kõne propagandapealik A. Leinonen
- Ylihärmäs peoõhtut ei toimunud, sest sel päeval oli koos Iseseisvuspäevaga Sortavala lennuõnnetuses hukkunud lenduri Onni Edvard Rannanjärvi matused. Peale nimetatud teenistuste lõppu pakkusid lottad kooli ruumes kohvi ning propagandapealik A. Leinonen pidas kõne; ta kõneles ka kalmistul.
- Seinäjokis märgiti, et raudteeklubi oli rahvast täis, kuid vormis kaitseliitlasi vähevõitu
- Kurikka pidupäeva kavas oli kangelaskalmule pärgade asetamine ja seejärel jumalateenistus, kus laulis kirikukoor
- Kortesjärvis peeti päeval loeng Kaitseliidu administratiivsest juhtimisest; peoõhtul jagati auhindu 1926. aasta laskevõistlustel saavutatud tulemuste eest
- Alavuses lauldi peoõhtul ühislauluna *Vilppulan urhojen muistolle*
- Töysäs mängis orkester kangelaskalmul *Vilppulan urhojen muistolle*
- Alajärvis oli peoõhtu ühtlasi Kaitseliidu üksuse maja soolaleivapidu, kuhu oli kogunenud rekordarv (40) alajärvelasi ning lisaks muusikanumbritele esitati näidend *Pakolaiset*. Sel aastal mängis Iseseisvuspäeval küll puhkpilliorkester, kuid mitte Kaitseliidule alluv, sest Kaitseliidu alluvusse moodustati puhkpilliorkester

⁷⁷² "Lupaan ja vakuutan kaiken sen kautta, mikä minulle on pyhää ja kallista, että suojeluskunnan varsinaisena jäsenenä rauhan ja sodan aikana rehellisesti toimin isänmaan ja sen laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustukseksi!" (Luban ja töotan selle nimel, mis mulle on kallis, et Kaitseliidu tegeliku liikmena toimin nii sõja kui rahuajal kodumaa ja ühiskonna kaitseks)

1928. aastal K. L. Sommervalli juhatusel. Ta juhatas orkestrit kuni aastani 1935, seejärel asus dirigendiks Adiel Ojajärvi.⁷⁷³

- Isokyrös ei käidud kangelaskalmul, kuid peoõhtul peeti vastavasisulisi ettekandeid ja kõnesid; puhkpilliorkester⁷⁷⁴ mängis peo alguses ning vaheaegadel marsse ja isamaalisi laule
- Evijärvis (Alapää Noorsooseltsi majas) lauldi avalauluna *Vaasan marssi*; ühislauluna kõlas *Kytösavun aukeilla mailia*; räägiti Soome-Vene suhetest enne ja nüüd; lõpulauluks valiti *Suloisessa Suomessamme*. Märgiti, et eelmisel aastal ei võimaldanud Alapää Noorsooselts ruume kaitseliitlastele Iseseisvuspäeva tähistamiseks, kuid 1926. aastal lubati Noorsooseltsi ruume kasutada. Evijärvi Juankylä Noorsooseltsis peeti samuti Iseseisvuspäeva peoõhtut mitmekesise programmiga.
- Jalasjärvis ei käidud kangelaskalmul. Peoõhtul mängis puhkpilliorkester avapala, samuti vaheaja lõppedes ning peo lõpuks lauldi ühislauluna orkestri saatel hümnid

Iseseisvuspäeva puhul korraldatud peoõhtud lõppesid enamikel juhtudel hümnid ühislaulmisega, kas orkestri saatel või ilma. Peo ülesehituses kasutati nii koorilaule, deklamatsioone, kõnesid ja mitmesuguseid muusikaettekandeid. Sel õhtul ei tantsitud.

1928. aasta Iseseisvuspäeva 6.12. tähistati kõigis malevkondades vajalikul tasemel – päeval võimalusel paraad, kangelaskalmul pargade asetamine ja õhtul pidulik aktus koos eeskavaga kas siis staabiruumes või kohalikes noorsooseltside ruumides. Näiteks toimus Alajärvis sel päeval muude ettevõtmiste kõrval suur kaitseliidulase temaatikaga filmiprogrammi tutvustamine alajärvilastele.⁷⁷⁵

1929. aasta vähempidulikel ehk tavalistel peoõhtudel oli kavas kohaliku tuntud ühiskonnategelase kaitseliidulane või muu teemaga kõne, näidend ja mõnel juhul puhkpilliorkestri esinemine. Alajärvi üksuses oli näidendi esitamisega õhtutel rohkem osavõtjaid kui ainult kõne ja orkestrikontserdiga peol. Aruandest ei selgu, kas puhkpilliorkestrit kasutati ainult kontsertnumbrites või ka tantsuks mängimisel.⁷⁷⁶

1929. aasta Iseseisvuspäeva tähistamist maleva ajalehes eraldi malevkondade kaupa polnud märgitud, küllap oli see juba väljakujunenud traditsiooniks muutunud ega vajanud lisarõhuasetusi. Ainsana oli märgitud Kortesjärvis toimuvat Iseseisvus-

⁷⁷³ Rintala 1981: 185

⁷⁷⁴ Puhkpilliorkester asutati Isokyrösse 1896. aastal praost Durchmani algatusel. Pillid telliti Saksamaalt Kruspe pillivabrikust ja enne Isokyrösse saatmist mängisid neid sisse (harjutasid) Vaasa pataljoniorkestri mängijad. Esimene dirigent oligi praost Gustaf Durchman, kes oskas mitmeid puhkpille ise mängida, ka viiulit. Alkoosseisus mängis 7 noort, täiesti algajat mängijat. Esimesed esinemised avalikkusele toimusid 1897. aastal ja sestpeale hakkas orkester mängima nii kodus kui kaugemalgi. Palju käidi noorsooseltside majade sisseõnnistamispidudel. Osaleti 1900. aastal Seinäjoki laulu- ja muusikapeol, kus saadi võistumängimisel I koht. Vabadussõja algul läks orkester Vaasas Korsholmi muusikakooli kogunemisele ja nad saadeti teenima Jyväskylässe. Sõja ajal käidi armeeaga paljudes kohtades kaasas ja oldi ka Võidupüha paraadil 16. mail Helsingis. 10. juuni läks orkester erusse. Isokyrös moodustus peale Vabadussõda uus 16-meheline puhkpilliorkester *Kyrön Kaiku* ja endise Isokyrö puhkpilliorkestri liitumisel – dirigendiks J.V. Kilttilä. (Waismaa, K. J. Piirteitä Isokyrön torvisottokunnan vaiheista, *Suomen musiikkilehti* 1942/9, 89–91; 1942/10, 105–108)

⁷⁷⁵ *Nuijasoturi* 1928, nr.12, lk 15

⁷⁷⁶ Rintala 1981: 185

päeva tähistamist, mis sisaldas nagu tavaliselt endas jumalateenistust, kangelaskalmul pärgade asetamist ning õhtul pidulikku aktust kohalikus Noorsooseltsi majas.⁷⁷⁷

1930. aasta maleva ajalehe lõpunumbris avaldati samuti kirjeldusi Iseseisvuspäevade tähistamistest malevkondades. Pidulikud aktused viidi läbi vastavalt kohalikele võimalustele kas oma või üüritud ruumides. Näiteks noorsooseltside ruumides toimusid pidulikud õhtud Kortesjärvis, Laihas, Alahärmas, Evijärvis. Seinäjokis toimus seltsimajas, Nurmol panga saalis, Kauhajokis oma ehk Kaitseliidu staabi ruumes, Vähäkyrös kogudusemajas.⁷⁷⁸

Suurema põhjalikkusega oli kirjeldatud Iseseisvuspäeva üritusi 1933. aasta *Nuijasoturi* viimases numbris.⁷⁷⁹ Mõned malevkonnad polnud oma plaane jõudnud saata toimetusse enne viimase numbri trükki andmist ja seega nende üksuste info puudus. Kaheksa üksuse plaanide alusel võib arvata, et sarnased üritused toimusid ka teistes malevkondades. Mõnelpool ühitati jumalateenistus piduliku vandetöötuse andmisega; mõnelpool lisati päevakavva sõjalised demonstratsiooninemised. Kuid kõigis paigus toimusid õhtuti pidulikud aktused. Aktuste sisu ajalehes ei vajanud enam tutvustamist.

Malevkond	Millised üritused toimusid
Kortesjärvi	Jumalateenistusel anti pidulik vandetöötus, käidi kangelaskalmul, õhtune aktus toimus Noorsooseltsi majas
Lappajärvi	Kell 9-13 jumalateenistus ja paraad, õhtune pidulik aktus seltsimajas
Vimpeli	Kell 9-13 jumalateenistus ja paraad, õhtul pidulik aktus
Alavus	Kell 9-17 paraad ja sõjaliste harjutuste päev, õhtul peoõhtu mitmekesise eeskavaga
Töysä	Kell 9-17 paraad ja sõjaliste harjutuste päev, õhtul peoõhtu mitmekesise eeskavaga
Jalasjärvi	Kell 16 jumalateenistus Vilholas, käidi kangelaskalmul ja peoõhtu toimus Vilholas
Peräseinäjoki	Kell 16 jumalateenistus ja kangelaskalmu külastamine, õhtul toimus vallamajas aktus
Isokyrö	Kell 9.30 koguneti Noorsooseltsi majja, sealt mindi jumalateenistusele, kus noorliikmed andsid piduliku vandetöötuse

M. Porkkala artiklis *Kauhajoki musiikkipitäjänä* (1933) märkis autor kauhajokilaste tubli koorilaulukultuuri arendamise kõrval ära puhkpilliorkestri tegevust Juho Lempineni juhatusel. Esimene puhkpilliorkester asutati Kauhajokis 1898. aastal apteeker Rosendali eestvõttel.⁷⁸⁰ Puhkpilliorkestri tegevus aktiveerus märgatavalt pärast Kaitseliidu alluvusse minekut 1923. aastal.⁷⁸¹

⁷⁷⁷ *Nuijasoturi* 1929, nr. 12, lk 16

⁷⁷⁸ *Nuijasoturi* 1930, nr. 12, lk 1

⁷⁷⁹ *Nuijasoturi* 1933, nr. 12, lk. 52–55

⁷⁸⁰ Porkkala 1937: 17–19

⁷⁸¹ Porkkala 1933: 142

1934. aasta Iseseisvuspäeva tähistamine malevaüksustes kulges juba traditsiooniks muutunud skeemi kohaselt.⁷⁸² Päevasündmuste hulka kuulus jumalateenistus, kangelaskalmul pargade asetamine ja õhtul pidulik aktus. Maleva ajalehe viimases numbris tõdeti, et mõned väikesed erinevused organiseerimises siiski olid. Näiteks Ilmajokis pidid kaitseliitlased ilmuma paraadile püssidega, Vaasas vormis, püssi ja 2 padruniga, Ylistaros vormi ja käelindiga. Teiste üksuste kohta erisusi ei olnud esitatud. Arvatavasti oli kõigil üksustel teada, et pidulikel üritustel käidi Kaitseliidu vormis, käelindi ja laadimata relvaga.

1934. aasta Iseseisvuspäeva tähistamine Laihia malevkonnas toimus järgmise kava kohaselt:

kell 13	kogunemine Noorsooseltsi majja
kell 15-16	jumalateenistus
kell 16-16.30	kangelaskalmul pargade asetamine ja noorkaitseliitlaste vandetöötuse andmine
kell 17	kohvilaud Noorsooseltsi majas; harrastusmärkide jm autasude jagamine
kell 20	pidulik õhtu Noorsooseltsi majas

Lisaks kunstilisele meelelahutusele kasutati mõnel pool malevaüksustes pidulikku Iseseisvuspäeva tähistamist spordi või laskevõistluste tulemuste eest saavutatud aukirjade ja meenete üle andmiseks, mõnel pool noorliikmete piduliku vandetöötuse andmist Kaitseliitu vastu võtmisel. Piduliku sündmusega juhiti üldsuse tähelepanu vabariigi iseseisvuse saavutamise hinnale ja omariikluse säilitamise vajalikkusele.

Aastaks 1935 oli Iseseisvuspäeva tähistamisest kujunenud traditsioonilise ülesehitusega pidulik kogu päeva hõlmav isamaaline üritus.

3.8.2. Pärnumaa malevkondade aastapäevad

Kaitseliidu kui organisatsiooni tähtsust ja populaarsust aitasid ümbruskonnas esile tõsta malevkondadele kinnitatud aastapäevad, mida igal aastal võimalikult suure pidulikkusega tähistati. Traditsiooni juurdumise algul vajas üksuse aastapäev suuremat ja esinduslikumat tutvustamist kohalikule rahvale, et seeläbi kujuneks sellest oodatud iga-aastane kohalik kultuurisündmus.

Pärnumaa üheksa malevkonna tähtpäevad kinnitati malevapealiku käskkirjaga nr. 15, 24. märtsist 1931 ning neid tähistati alljärgnevalt:⁷⁸³

⁷⁸² Nuijasoturi 1934, nr. 12, lk 540–543

⁷⁸³ Pärnumaa Maleva Teataja 1931: 54

Malevkond	Aastapäev
Audru	augustikuu 2. pühapäev
Jakobi	juulikuu 3. pühapäev
Vändra	2. pühapäev peale jaanipäeva
Tori	jaanipäev
Häädemeeste	augustikuu viimane pühapäev
Saarde (Kilingi-Nõmme alev)	juulikuu viimane pühapäev
Halliste (Abja alev)	juunikuu 2. pühapäev
Karksi	24. veebruar
Keskmalevkond	1. pühapäev peale jaanipäeva

Pärnumaa malevkondades korraldati aastapäevapidustusi juba enne eelnimetatud käskkirja ilmutamist. Koos malevkonnasisestest spordivõistlustega pakuti õhtul kohalikule rahvale nagu varasematelgi aastatel vastavalt võimalustele meelelahutusprogrammi, kus kindlasti ei saadud läbi ilma puhkpilliorkestri osavõtuta.

Vändra malevkonna aastapäeva pidustused koos maleva lipupäeva ja spordivõistlusega toimusid 21. juunil 1931. aastal. Malevkonna pealiku kt P. Lilienblatt andis sel puhul välja korraldava käskkirja nr. 3, 9. juunist 1931.a. milles märgiti, et päeva pühitsemine on koos spordivõistlusega ning jõudemonstratsiooniga paraadi näol...ei tohi olla üksust, kes võitlustest üldse osa ei võta...kuna malevkonna rahaline olukord ei luba suuri auhindu välja panna, peale rändauhindade, diplomite, siis võistlejad peavad sellest aru saama ja võistleva võistluse enese pärast...et päeva tähistamine täielik oleks, selleks korraldan samal päeval kell 13.00 mälestussamba juures malevkonna üldparaadi....paraadiks koguneda spordi platsile kell 11.30...orkestril koguneda ühes pillidega kell 8.00 Vana-Vändra vallamaja juurde...nõuan kategooriliselt, et iga malevkonna liige paraadist osa võtaks....muusikarühma pealikul korraldada nii, et orkestrandid võiksid mängida spordiplatsil, paraadil ja õhtusel peol....kaitseliitlaste toitlustamine jääb igaühe enda otsustada...⁷⁸⁴

Kuid Vändra malevkonna aastapäeva tähistamine ei sujunud ettekirjutuste kohaselt ja malevlased teenisid ära malevapealiku kt P. Lilienblati laitava käskkirja nr. 3, 23. juunist 1931, milles öeldi, et vaatamata mitmekülgsetele ja täpsetele korraldustele puudusid aastapäeva pidustustelt mitmed rühmapealikud ja osa malevlasi, kelle puudumine ei olnud vabandata...malevkonna orkestri kui niisuguse teguviisi ei saa millegagi seletada, sest kõik antud korraldused jäid nende poolt täitmata... aastapäevale ilmusid ainult mõned üksikud orkestrandid....olukord oli selline, et minnes paraadile tuli hädaabinõuna kiirelt organiseerida eraorkester, muidugi tasu eest....kui malevkond ei näe oma orkestrit aastapäeval, siis tuleb juhatusel muusikarühm likvideerida...loidus ja hoolimatus mõne poolt halvab kogu Kaitseliidu töö...kõigil rühmapealikel esitada 10. juuliks 1931 nimekirjad puudujate kohta ja nende suhtumise kohta kaitseliidu töösse üldse...⁷⁸⁵

⁷⁸⁴ Pärnumaa Maleva Teataja 1931: 121–123

⁷⁸⁵ Pärnumaa Maleva Teataja 1931: 148

Tori malevkond pidas oma malevkonna VI aastapäeva 24. juunil 1931. aastal. Ainsana Pärnumaa malevkondadest langes pidupäev kokku jaanipäevaga. Pidupäeva tegemistesse kuulusid 21. juunil kergejõustiku võistlused Tori – Jõesuus Suura kaasikus ja sõjalise iseloomuga võistlused samas paigas. Õhtul toimus rahvapidu samas kaasikus ning vihma korral oleks seda peetud Orava talu küünis. 24. juunil toimusid ujumisvõistlused, mängud ning kõievedu Tori alevikus. Rahvapidu peeti *Salme* seltsimajas.⁷⁸⁶ Nähtavasti möödus Tori malevkonna aastapäev meeldivalt, sest ring- või käskkirja ebarahuldava tegevuse eest ei järgnenud.

1932. aasta oli tõsine majandusliku kitsikuse aasta. Kaitseliit pidi samuti oma kulusid kärpima. Seetõttu peeti malevkondade aastapäevapidustused üpris tagasihoidlikus vormis ja väljaminekud kaeti enamuses osavõtjate endi poolt.

Pärnumaa maleva 1932. a. suvine tegevuskava 1. IV- 1. XI hõlmas kõigis malevkondades peetavaid aastapäevi, suvelaagreid ja manöövreid. *Maleva Teataja*s avaldati 1932. aastal selline koondplaan:⁷⁸⁷

Kellele	Aeg	Koht	Märkused
		Malevkonna aastapäevad	
Malev	7. VIII	Pärnu-Jaagupi ja Uduvere alevik	
Audru malevkond	4. IX	Koonga	
Vändra malevkond	19. VI	Vändra alev	
Tori malevkond	24.VI	Taali mõisas	
Häädemeeste malevkond	12. VI	Häädemeestel	Ühtlasi lipu saamine
Saarde malevkond	31. VII	Kilingi-Nõmmel	
Halliste malevkond	12. VI	Mõisakülas	
Keskmalevkond	26. VI	Saugas	Ühtlasi lipu saamine
		Suvelaagrid	
Audru malevkond	30.-31. VII	Audru Orika saarel	
Vändra malevkond	18.-19. VI	Vändra alevikus	
		Sügismanöövrid	
Malev	oktoobris	Abja-Halliste rajoonis	

Plaan andis hea ülevaate ja võimaluse käia naaberüksuste tähtpäevi soovi korral külastamas, kusjuures Mõisaküla ja Häädemeeste pidasid oma tähtpäevi kahjuks üheaegselt. Kõigil eelnimetatud üritustel osalesid mõistagi puhkpilliorkestrid, sest ükski Kaitseliidu pidulik sündmus ei toimunud ilma puhkpilliorkestri osavõtuta.

Häädemeeste malevkond sai 1932. aastal endale malevkonna lipu ja see lisas aastapäeva tähistamisele suurema pidulikkuse. 12. juuni 1932. aastal peeti aktus koos paraadi ja õhtuse segaeeskavaga peoga Häädemeeste Tuletõrjeseltsi ruumes.

⁷⁸⁶ Pärnumaa Maleva Teataja 1931: 124–125

⁷⁸⁷ Pärnumaa Maleva Teataja 1932: 56–58

Päevakavasse kuulusid traditsiooniliselt ka rongkäigud kahte kohalikku kirikusse Vabadussõjas langenute mälestusteenistusele.⁷⁸⁸

Vändra malevkonna pealiku kt P. Lilienblatt avaldas majanduskriisi aastail käskkirja nr. 6, 23. mail 1932. aastal:⁷⁸⁹

“...malevkonna aastapäeval 12. juunil 1932 paraadi ega suuremaid pidustusi ei korraldata. Ainult aktus kell 14. 00 laagri lõpetamisel. ... laagri 1. päeva õhtul, 18. juunil, kell 21. 00 peetakse laagriplatsil vabaõhu pidustused. Kavas muusika, laul, rahvatantsud, ilu- ja laagrituled, tants ja palju muid lõbustusi. Võõrastele sissepääs väikese tasu eest....”

Halliste malevkonna pealik P. Nõmm edastas malevlastele julgustavalt üleskutsuva käskkirja nr. 2, 23. mail 1932:⁷⁹⁰

§1 malevkond tähistab 12. juunil oma aastapäeva koos spordivõistluste- ja mängudega ning peoõhtuga. ...Kuigi elu ei ole kergemaks läinud ning majanduslik kitsikus aina süveneb, ei tohi Kaitseliit just pead norgu lasta, vaid vastupidi tuleb veelgi rohkem kokku hoida ja kodukaitsmisega tegelda... Olgu aastapäeva-sündmused meile kosutavaks ja meeliülendavaks sündmuseks.

§ 2 peokava sisaldas

10.40 kogunemine paraadiks

11.00 paraad Mõisaküla turuplatsil

11.30 kergejõustikuvõistlused ja kõievedu malevkonna spordiplatsil

15.30 jalgpall ja võrkpall

19.00 avalik pidu, loterii, auhindade jagamine Tuletõrje seltsi saalis

§3 malevlaste sõitu aastapäevale korraldavad kompanii pealikud oma üksustes iseseisvalt

§4 malevlastele ühistoitlustamist aastapäeval ei ole

1933. aastast hakkas majanduskriis vähehaaval taanduma. Malevkondade aastapäevi peeti traditsiooniliselt edasi ning nagu varemgi, käisid malevkondade aastapäevadel kohalikke üksusi tervitamas ja paraade vastu võtmas Pärnumaa maleva staabi töötajad. Näiteks käis malevapealik T. Adamson ise külalisena Häädemeeste malevkonna VIII aastapäeva pidustustel. Sel puhul korraldati parim võimalik täismahus programmiga ühisüritus, mis nägi välja selline:⁷⁹¹

kell 7. 15 sportlaste kogunemine Tahkuranna vallamaja juurde

kell 7. 30 sportlaste rongkäik Akkermanni koolimaja juurde spordiplatsile

kell 8. 00 spordivõistlused (kavas oli jaorännakud, jalgrattasõit, jooksud, hüpped, heited, võrkpall, kõievedu)

kell 13. 30 kaitseliitlaste, naiskodukaitsjate ja seltskondlike organisatsioonide kogunemine Tahkuranna vallamaja juurde

kell 14. 00 malevkonna paraad Tahkuranna vallamaja juures, paraadi võtab vastu Pärnumaa maleva pealik kapten T. Adamson

⁷⁸⁸ Pärnumaa Maleva Teataja 1932: 76

⁷⁸⁹ Pärnumaa Maleva Teataja 1932: 72

⁷⁹⁰ Pärnumaa Maleva Teataja 1932: 74

⁷⁹¹ Pärnumaa Maleva Teataja 1933: 153–154

- kell 15. 00 vabaõhu jumalateenistus vallamaja juures
- kell 17. 00 eine paraadist osa võtnud kaitseliitlastele ja Naiskodukaitse liikmetele
- kell 18. 00 kutsutud külalistele ja soovijaile ühine koosviibimine malevkonna majanduspealiku poolt määratud ruumides
- kell 21. 00 segaeeskavaga peoõhtu Tahkuranna-Võiste rahvamajas

Järgmisel, 1934. aastal oli Häädemeeste malevkonna IX aastapäev 2. septembril Kabli alevikus tagasihoidlikuma ulatusega. Orkestri kohaolu eest vastutas malevkonna majanduspealik J. Kallas. Lisatud oli, et "orkestril kohal olla kell 14.00"⁷⁹²

Etteruttavalt olgu öeldud, et Häädemeeste malevkonna puhkpilliorkestri pillid läksid Kaitseliidu likvideerimisel 1940. aastal üle Orajõe Raamatukogu Seltsile.⁷⁹³

Halliste malevkonna VII aastapäeva üritused 1934. aastal toimusid juba väljakujunenud traditsiooni kohaselt. 3. juunil peeti laskevõistlused ja 10. juunil spordivõistlused koos õhtuse peoga Mõisaküla Vabatahtliku Tuletõrjeühingu saalis. Päevakavasse kuulus jumalateenistus Halliste kirikus. Märkimisväärselt suures ulatuses oli kaasatud malevkonna Naiskodukaitse jaoskonnad. Nende tegevus oli väga laialdane ja kaitseliitlaste üritusi toetav. Pornuse jaoskonna sisustada oli 10. VI pidu, kindlustades ettekanneteks näidendi, rahvatantsugrupi esinemise, lisaks korraldada peol einelaud. Mõisaküla jaoskonna korraldada oli einelaud 3. VI laskevõistlustel ja laululehtede müük jumalateenistusel. Kariste jaoskonna korraldada jäi einelaud spordivõistlustel. Abja jaoskond pidi korraldama peoõhtul loterii- allegrii.⁷⁹⁴

Malevkondade aastapäevad kinnitati malevapealiku poolt 1931. aastal, kuid mõnedel üksustel polnud selleks ajaks (!) veel oma lippu muretsenud. Malevkonna aastapäev koos lipu (mille valmistas tavaliselt oma üksuse Naiskodukaitse jaoskond) kirikliku õnnistamisega aitas kohalikul üksusel tunda end tervikuna ning eristuda teistest varem eksisteerinud kohalikest seltsides täiesti omanäolisena. Kohaliku üksuse aastapäev oli elanikele lähedasem ja kättesaadavam kui näiteks maleva aastapäevad, kuhu kaasati igast malevkonnast parimad ja teenekamad kaitseliitlased. Malevkonna aastapäev oli kohalik pidulik sündmus, mis puudutas ühel või teisel viisil kõiki kohalikke elanikke ning selliste ürituste eesmärgiks oli sisendada kaaskodanikesse isamaa-armastust ja suurendada valmidust kodumaa kaitsmiseks. Spordivõistluste lülitamine päevakavasse kindlustas noorte aktiivsema osavõtu aastapäevast, kusjuures vanemale publikule pakuti sõnavõtte, rahvalikke meelelahutusi ja pidupäevaga sobivat muusikat.

3.8.2.1. Malevkondade aastapäevad Lõuna-Pohjanmaa malevas

Malevkondade põhiline moodustumine Lõuna-Pohjanmaa malevas toimus 1918. aastal, kuid mitmetes kohtades alustati malevkondade formeerimist juba 1917. aasta suvel tuletõrje, noorsoo spordiseltside või jahiseltside nime all.⁷⁹⁵ Malev moodustati

⁷⁹² Pärnumaa Maleva Teataja 1934: 181

⁷⁹³ Üldkokkuvõte 2005: 9

⁷⁹⁴ Pärnumaa Maleva Teataja 1934: 84

⁷⁹⁵ Lantto 1997: 273–407

14.11.1917, seega enne Soome Vabariigi iseseisvuse väljakuulutamist, kuid praktiline malevatöö algas 1919. aasta märtsist, kui moodustus maleva staap.⁷⁹⁶

Malevkondade territooriumid ja kuuluvus muutusid mitu korda seoses Kaitseväe ringkondade muutmistega. Kaitseliidu Peastaap määras Lõuna-Pohjanmaale 1928. aastal 17 malevkonda, mõnes üks, mõnes kaks allüksust (kompaniid, rühma) – kokku 32. Aastaks 1933 määrati Peastaabist malevasse 19 malevkonda, milles allüksuste arvuks jäi endiselt 32.⁷⁹⁷

Arvatavasti tähistati kohalike üksuste aastapäevi sarnaselt teiste pidulike ja meenutamistvääriivate sündmustega, kuid siin töös neid ühekaupa ei käsitleta.

Maleva väiksemad üksused malevkonnad pidasid maleva eeskujul kohalikke laagripäevi, kus korraldati mitmesuguseid sportlikke ja sõjalisi harjutusi. Kindlasti kuulus laagripäevade programmi muusika ja meelelahutuslikud ettevõtmised. Näiteks korraldati Alavuse malevkonnas 16.-22. 06. 1927. aastal suvelaager, kus igaõhtusel palvetusel koos lipu langetamisega mängis Alavuse puhkpilliorkester. Ka päevastele harjutustele lisas orkester hoogu. Lisaks toimus Lotta Svärd liikmete eestvõttel Alavuse Noorsooseltsi majas kaks peoõhtut. Viimasel päeval esitati kohalikule publikule võistluslik demonstratsiooniesinemine. Kaitseliitlasi osales ligi 400, kuid seda peeti maleva ajalehe andmeil väheseks. Seekordset osavõtjate arvu mõjutas kindlasti asjaolu, et mõnes paikkonnas oli kevadkülv pooleli ning samal ajal toimus Kauhajokis Lõuna-Pohjanmaa Noorsooseltside laulu- ja pillimängu pidu.⁷⁹⁸

Selliseid mahukaid mitmepäevaseid üritusi korraldasid suured malevkonnad, väikeste üksuste üritused olid muidugi tagasihoidlikuma ulatusega. Meenutame, et tol ajal tegutses suuremate malevkondade juures kümme-kond puhkpilliorkestrit.

3.8.3. Pärnumaa maleva aastapäevade tähistamine

Kaitseliidu malevate aastapäevi tähistati suure pidulikkusega ning rohkearvulise osalejaskonnaga. Sündmusele kaasati kogu malevast paremaid sportlasi ja muusikuid. Pärnumaa maleva aastapäevi peeti reeglina erinevates maakonna alevites ning sündmus mõjus kahtlemata inspireerivalt kohalikule noorsoole, kellest loodeti Kaitseliidule järelkasvu.

Pärnumaa maleva 5. aastapäeva pidustused koos spordivõistlusega peeti 3. augustil 1930. aastal Mõisakülas. Malevapealik andis välja korraldava käskkirja nr. 38, 1. juulil 1930. § 2 märgiti, et Mõisaküla turuplatsil korraldatavast üldparaadist peavad osa võtma Halliste malevkond täies koosseisus malevkonna lipuga. Teistest malevkondadest pidid tulema esinduskoosseisud lippude ja *võimalusel orkestritega*. Samuti Naiskodukaitse Mõisaküla jaoskond täies koosseisus. § 8 loetleti Naiskodukaitse ülesanded. Need olid: maleva laske- ja spordivõistluste ajal Sindi laskerajal korraldada lihtne odavahinnaline einelaud, aastapäevapidustuste ajal Mõisakülas leida toitlus-

⁷⁹⁶ Ahto/Pirilä 1989: 34

⁷⁹⁷ Ahto/Pirilä 1989: 77

⁷⁹⁸ *Nuijasoturi* 1927, nr. 7, lk 15

tamise võimalused ühiskortertite juures. Päeval pakuti võistlejatele, tegelastele ja paraadist osavõtjaile maleva kulul tasuta lõunat. Rahvapeol Tuletõrje aias ja õhtusel peol Tuletõrje saalis pidi Naiskodukaitse jaoskond kindlustama einelauaga toitlustamist.⁷⁹⁹

Maleva 6. aastapäeva pidustused Tori alevikus pälvisid samuti suurt tähelepanu ja eeldasid rohket osavõttu. Malevapealiku käskkiri nr. 34, 6. juulist 1931 pidustuste kohta oli järgmine:⁸⁰⁰

§ 3 *Tori, Jakobi ja Karksi malevkondade orkestritel* ilmuda täies kosseisus aastapäeva pidustustele. Orkestrite mängu jaotus korraldada maleva propagandapealikul J. Landil;
§ 7 Lippude saabumisel Tori jaama kell 00.46 olla vastas aurühmal Tori malevkonna 1. kompaniist koos orkestriga. Kõigil tulla ravis orkestri saatel Tori jaamast Tori alevikku, kus lipud paigutada Tori vallamajja;

§ 14 Kava:

kell 6-8	orienteerumisjooks
kell 8-10	ratsa orienteerumine
10-11.30	jalgrattasõit
kell 11. 30-12.30	galopisõit
kell 8-12.30	kergejõustik ja granaadi kaugus- täpsusvise
kell 13-14	paraad
kell 14-15	lõunasöök
kell 15-21	rahvapidu spordiplatsil
kell 16-18	võrkpall rahvapeo platsil
kell 16-17.30	jaorännak
kell 17-19	kõievedu rahvapeo platsil
kell 20.30	auhindade jagamine
kell 21	õhtune pidu <i>Salme</i> seltsi saalis

18-tunnine päevaprogramm eeldas osavõtjatelt igas mõttes väga head vastupidavust ning öösel pimedas mängimine ka orkestrilt osavat mängutehnikat.

Maleva 7. aastapäeva peole kutsuti malevapealiku käskkirjaga nr. 20, 5. juulist 1932 *Pärnu-Jaagupi, Tori ja Karksi malevkondade puhkpilliorkestrid*. Vändra malevkonnal polnud ikka veel heal mängutasemel puhkpilliorkestrit. Vändra orkestri olemasolu oleks kindlustanud orkestritega kogu Pärnumaa maleva põhja ringkonna. Keskringkonnas polnud sel ajal ühtki Kaitseliidu alluvuses olevat orkestrit.⁸⁰¹

Maleva 9. aastapäeva pidu toimus 1934. aastal Audru riigimõisa pargis. Üritus oli malevale kohaselt suurejooneline nii mahult kui sisult. Maleva Teatajas oli orkestrite kohta teatatud:

“malevkondade orkestritele järgnevad maleva aastapäevast osavõtmise kohta erikorraldused. Orkestrite mängu jaotus teha peo üldkorraldajal kokkuleppel orkestrijuhtidega”.

⁷⁹⁹ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 125–127

⁸⁰⁰ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1931: 160–162

⁸⁰¹ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1932: 96–98

Päevakavasse kuulusid traditsiooniliselt spordivõistlus (orienteerumine, 25 km jalgrattasõit, võrkpall, köievedu, jaorännak), jumalateenistus Audru kirikus, paraad kiriku juures, rahvapidu Audru mõisa pargis ning kõige lõpuks kell 21 lillepidu Audru Kivil.⁸⁰²

Tori ja Pärnu-Jaagupi orkestrid osalesid kõigil tol ajal korraldatud Pärnumaa maleva aastapäeva pidustustel, kusjuures Pärnu-Jaagupi orkester oli vaadeldaval ajavahemikul maleva esindusorkester. Maleva aastapäeval peeti kaitseliitlaste vahel tõsised sportlikke jõukatsumisi, kuid orkestritevahelisi võistumängimisi ei korraldatud.

3.8.3.1. Lõuna-Pohjanmaa maleva aastapäevade tähistamine

Iseseisvuspäev oli vabariiklik tähtpäev, kuid maleva kui Kaitseliiduüksuse olulise tähtpäevana tähistati maleva aastapäeva, kuid mitte igal aastal. Mõnel aastal (1926,1929) ei peetud neid erinevatel põhjustel. Lõuna-Pohjanmaa malevas olid tähtsad üksustevahelised, st kogu maleva suvised laagripäevad, mis kätkesid endas talvel õpitud sõjandusalaste teadmiste ja lahingväljaõppe praktilist rakendamist.

Maleva 10. aastapäeva pidu ühitati 13.-14. juulil 1927. aastal Lapua päeva tähistamisega. Iga-aastased maleva suvepeod toimusidki enamasti koos Lapua päeva tähistamisega ning need olid suurejoonelised mitmepäevased üritused. 1927. aasta kahepäevasesse mammutüritusse olid kaasatud võimalikult palju osavõtjad kogu malevast – esinejaid ning kutsutud aukülalisi. Näiteks oli plaanis kutsuda maleva aastapäevale ameerikasoomlaste puhkpilliorkester *Humina*. Öhuvaatemängu kutsuti esitama kaks Kaitseväe lennukit ning eeskavast ei puudunud kinoetendus *Vänrikki Stoolin Tarinat*.

Puhkpilliorkestreid osales paraadil Kurikkast, Jalasjärvist, Alavusest, Töysäst, Lappajärvist, Seinäjokist, Ylistarost ja Kauhajokist. Kindlalt ei teatud Vaasa, Kyrö ja Jurva orkestrite osalemisest paraadil.

Kavas oli spordivõistlused, rahvapidu, kontserdid, kinoetendused, peoõhtu, paraad, ajaloomälestusmärgi ja kangelaskalmu külastamine ning pidulik lõpuõhtu.⁸⁰³ Täpne pidupäevade kava on esitatud Lisas 9.

Maleva aastapäeva tähistamise muusikaline ettevalmistamine oli maleva orkestri-juhi kanda. Vaadeldaval perioodil oli igal maleva orkestrijuhil lisaks üldistele ülesannetele ka töö oma orkestriga. Meenutame, et Boismanil oli juhatada Kurikka orkester, Kaistilal Alavuse ja Könnil Vaasa orkester, mis olid dirigentide orkestri-pealikuks olemise ajal maleva esindusorkestriteks. Maleva orkestripealiku tasustatavatesse töökohustustesse kuulus malevasse moodustatavate orkestrite ja hiljem ka kooride nõustamine, juba tegutsevate Kaitseliidu orkestrite/kooride õpetamine ja juhendamine. Lisaks tuli kontrollida tegutsevates kollektiivides Peastaabilt saadud kohustusliku miinimumrepertuaari olemasolu ja selle süsteemikindlat omandamist

⁸⁰² Pärnumaa Maleva Teataja 1934: 136–139

⁸⁰³ Nuijasoturi 1927, nr. 7, lk 16–17

vastavalt iga orkestri-koori võimetele. Kogu muusikalisse tegevusse puutuv kirja-vahetus oli samuti maleva orkestrijuhi ülesanne, samuti kursuste ja väljaõppe korraldamine dirigentidele. Kursustele võis vajadusel kaasta pädevaid lektoreid kas Peastaabist või naabermalevatest. Maleva orkestripealik hoolitses selle eest, et kõik orkestrite-kooride liikmed oleksid kaitseliitlased ning tema ettepanekul kinnitas malevapealik ametisse kõik malevkondade orkestri- ja koorijuhid.⁸⁰⁴

Malevate aastapäevad olid suurejoonelised kohalikud pidustused, mille ettevalmistusse hõlmati kogu malevapere ning publikuks oodati võimalikult palju maakonnarahvast.

3.8.4. Võidupüha traditsiooni alustamine Pärnumaa malevas

Esimesed Võidupühade tähistamised Eesti Vabariigis ei kujunenud siiski veel kuigi ulatuslikeks pidupäevadeks, selgus kaasaegsete mälestustest. Alates 1936. aastast saadeti esmakordselt üle maa laiali president K. Pätsi laskitus koos võidutuledega, millest samal õhtul kell 22 süüdati kõikjal üheaegselt jaanituled.⁸⁰⁵

1934. aastast hakati vabariiklikult tähistama Võidupüha ja selle sündmuse läbi viimisel jäi Kaitseliidule kandev roll. Pärnu-Jaagupis alustati hiljem traditsiooniks muutuva tähtpäeva tähistamist kohe 1934. aastal. Malevkonna pealik August Laur andis välja teadaande Võidupühal toimuvate ürituste kohta. Kavas olid: kell 14 malevkonna spordivõistlused Jakobi alevikus spordiplatsil; kell 19 paraad malevkonna ja seltskondlike organisatsioonide osavõtul. Osa pidid võtma nii kaitseliitlased, Naiskodukaitsse liikmed kui Noored Kotkad. Õhtul kell 20. 30 toimus jumalateenistus Jakobi kirikus, seejärel aktus Vabadussõjas langenud sõjameeste ausamba juures.

Võidutule süütamine toimus sel aastal lõkkest ja võidutule kustumise järel kontsertball. Paraadi võttis vastu Pärnumaa maleva pealik kapten T. Adamson. *Muusikarühm* pidi kogunema kell 17 ning neil tuli mängida nii jumalateenistusel kui õhtusel peol.⁸⁰⁶

Vändra alevis toimus 1934. aastal Võidupüha tähistamine suurejooneliselt – seal esines koguni kaks puhkpilliorkestrit. Seega nii Kaitseliidu ja Tuletõrjeseltsi orkestrid. Hommikupoolikul toimusid kaitseliitlastele spordivõistlused; seejärel kell 13.30 paraad Kaitseliidu, tuletõrjude, naiskodukaitsjate ja naistuletõrjude osavõtul. Peale paraadi toimus gümnaasiumi saalis aktus. Õhtusel peol gümnaasiumi saalis kanti ette I. Kalmani operett *Montmartri kannike*. Õhtu tulu oli ligi 200 krooni ning arvatavasti läks see jagamisele Kaitseliidu ja Tuletõrjeseltsi vahel.⁸⁰⁷

1936. aastal toimunud kolmanda üldriikliku Võidupüha läbiviimiseks moodustati vabariiklik korralduskomitee kuhu kuulusid:

- Vabariigi Valitsuse Propaganda talituse esindaja
- Isamaaliidu keskjuhatause esindaja
- Eesti Haridusliidu esindaja

⁸⁰⁴ Piirikapellimestarin ohjesääntö. Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata koopia

⁸⁰⁵ Kreem 1984:

⁸⁰⁶ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1934: 130

⁸⁰⁷ *Vändra Sõnumid* 1934, nr. 25, lk 4

- Linnadeliidu juhatuse esindaja
- Maaomavalitsusliidu juhatuse esindaja
- Põllutöökoja direktor
- Ülemaalse Eesti Noorsoo Ühenduse esindaja
- Ülemaalse Maanoorte Ühenduse esindaja
- Maanaiste Keskseksi juhatuse esindaja
- Haridusministeeriumi esindaja
- Kaitseväge staabiülema esindaja

Koosolek peeti Kaitseliidu Peastaabis Tallinnas, Kaarli 8. Lõppkokkuvõtteks tõdeti, et Võidupüha on meie rahvuspüha – see on meie rahvuslike tunnete ja tegude pidulik esiletoomise päev, mis tahab ütelda, et oleme ajaloo rahvas, kes austab oma minevikku, ise juhib oma olevikku ning alati on valvel oma parema tuleviku eest.⁸⁰⁸

Võidupüha tähistamisega sisendati rahvale usku oma kodumaa ja rahvuse püsijäämisse. Kolmanda Võidupüha erilisteks juhtumõteteks said Eesti muistsete linnusekohtade jäädvustamine, jäävate võidutulede paikade leidmine ja võidualtarite püstitamine. Püsima jäi eelmise, 1935. aasta Võidupüha juhtumõte – eestlasele eesti nimi, eesti kodule eesti lipp!⁸⁰⁹

Eesti Kaitseliit kinnitati vabariiklikul tasemel III Võidupüha peaorganisaatoriks.

Üldkavas kinnitati orkestrite (täies või vähendatud koosseisus) või signalistide äratusmängud kirikutornidest või rahvamajade rõdudelt. Sarve helidega vanadelt ajaloolistelt paikadelt ja kõrgendikelt kuulutatakse püha alanuks. Õhtupoolikul kella 18–19 paiku pidada paraade, rongkäike, mis märgiks ära päeva kaitsetahtelise ilme.... Tulede süütamise algust tuleks ära märkida signaaliga mõnest keskusest...

Toimkondade töö jagunes järgmiselt:

- paraad ja tseremooniad	- Kaitseliit
- õhtupoolne pidu	- hariduslikud organisatsioonid
- võidutuled	- Kaitseliit, tuletõrje, noored
- majandusosa	- seltskondlikud organisatsioonid
- toitlustus	- naisorganisatsioonid

“Võidupüha läbiviimine jõudude ja kulude mõttes pidi toimuma kohapealse seltskondlike organisatsioonide toel. Kõik ettevõtmised peale toitlustamise ja kiriku laululehtede olgu rahvale tasuta. Kõnelejatele saadetakse keskusest välja tasuta materjalid kõnede alustamiseks....”⁸¹⁰

Eesti Lauljate Liidult saabus 15. mail 1936 Kaitseliidu Peastaapi kapten A. Truu-verele vastuskiri puhkpillikoorige esinemise kohta Võidupüha tähistamisel.

Eesti Lauljate Liidu puhkpillisektsiooni seisukohad olid järgmised:

- Sarvesignaalideks vanadelt linnustelt tuleks valida mingi vana rahvapärane sarve-lugu. Kahjuks Lauljate Liidul seda materjali ei ole, samuti ei leidu seda Tallinnas. Kuid Muusikamuuseumi poolt pööruti meie ettepanekul Eesti Rahvaluule Arhiivi poole, kust paari päeva pärast saadetakse välja kirjutused rahvamuusika vastavatest üles-

⁸⁰⁸ ERA f 2151, nim. 1, s. 34, l. 3

⁸⁰⁹ ibid

⁸¹⁰ ERA f 2151, nim. 1, s. 43, l. 3

tähendustest, milliste hulgast siis puhkpillimuusikasektsioon arvab leidvat sobiva helindi.

- Hommikuse äratusmängu koraaliks saab kasutada koraali *Ärgake, nii vahid hüüdvad*, mis puhkpilliorkestri seades maksaks 1.30 kr.
- Isamaalise lauluna soovitab sektsiooni juhatus F. Saebelmanni *Kaunimad laulud*, milline on ilmunud puhkpillikoori seades R. Kulli poolt koostatud *Eesti laulud I*, mis on saadaval Lauljate Liidust hinnaga 1.50 kr.
- Äratusmängu lõpus võiks ettekandele tulla mistahes eesti algupärane marss, milliseid on saadaval Eesti Lauljate Liidus kümnekonna ümber.
- Leinaaktustel langenud kangelaste mälestusmärkidel oleks sobiv laulda ja mängida (või ainult puhkpillikooriga mängida) K. Türrpu laulu *Troost*. Puhkpilliorkestri seade on valminud Tallinna garnisoni orkestrijahi härra leitnant H. Lukase poolt ning meie väljaande hind ei ole üle 50 sendi eksemplar.
- Võidupüha puhul korraldatavatel kontsertaktustel võiks soovitada mängida järgmisi helindeid:
 1. E. Tamm - *Pidulik Eesti marss*
 2. P. Karp - *Kiigemäel*
 3. M. Lüdig - *Jaaniöö*
 4. E. Tamm - *Kalev ja Linda*
 5. R. Kull - *Tuljak*

Mainitud teosed on saadaval Eesti Lauljate Liidus ja võiksid olla jõukohased ka vähematele orkestritele.

- Võidutule süütamisel oleks soovitav mängida Kaitseliidu marssi *Kodumaa kaitsjad*.⁸¹¹

Soovitusnimekirjas toodud puhkpillipalad olid tehniliselt üsna nõudlikud. Maleva-orkestrid suutsid neid korralikult esitada ja väiksemadki orkestrid pidid nimetatud palu laulupeoks õppima.

Pärnumaa malevkondade plaanis Võidupüha tähistamise kohta 23.06.1936.a. üheksas malevkonnas on näidatud valdade arv paikkonnas. Üritustena märgiti nõuetekohased soovitatud tegevused ning lisaks muud üritused, mis olid võib-olla seotud sõjalis-sportliku või rahvakalendrist pärit tegevustega.

Malevkond	Valdu	Toimunud üritused malevkondades
Audru	7	paraadid
Halliste	6	Vabadussõjas langenud kangelaste kalmude austamine
Häädemeeste	4	aktused, peod
Jaagupi	7	võidutuled,
Karksi	4	muud üritused
Keskmalevkond	5	
Saarde	6	
Tori	2	
Vändra	4	

⁸¹¹ ERA f 2151, nim. 1, s. 34, l. 67

Kell 9.00 kanti raadiost üle president K. Pätsi kõne.

Peale Võidupüha tähistamist esitasid kõik Kaitseliidu üksuste juhid üksikasjaliku aruande toimunud sündmustest Kaitseliidu Peastaabi Informatsiooni-jaoskonnale.⁸¹²

Olgugi, et Võidupüha tähistamist alustati 1934. aastal, hakkas tegevus sujuma 1936. aastast ning see jäi kuni 1940. aastani üheks prioriteetsemaks Kaitseliidu poolt juhitud kultuurisündmuseks Eesti Vabariigis.

3.8.4.1. Võidupüha tähistamine Lõuna-Pohjanmaa malevas

Võidupüha traditsioonilist tähistamist Soomes alustati kohe peale Vabadussõjas võidu saavutamist 16.5.1918. aastal. Vabariiklik võiduparaad peeti Helsingis, kuid mõistagi tähistati sündmust pidulikult kogu maal.

1930. aasta Võidupüha 16. mail tähistati väärikalt kogu vabariigis, samuti Lõuna-Pohjanmaa malevaüksustes. Näiteks Kauhavas kuulus päeva programmi riviharjutus ja paraad ning õhtul Noorsooseltsi majas pidu. Märges kaitseliitlastele – ilmuda püssi ja käelindiga.⁸¹³

Alavuses, Laihias ja Vähäkyrös Võidupüha tähistamise sisu lähemalt ei tutvustatud kuid märgiti, et mälestuspäeva peetakse.⁸¹⁴

Vabadussõja lõppemist tähistati Lõuna-Pohjanmaa malevaüksustes järgmistelgi aastatel vastava pidulikkusega. 1934. aastal toimusid maakonnas samuti igal pool Kaitseliidu eestvõttel jumalateenistused, kangelaskalmude külastamised ning pidulikud õhtused aktused. Mõnedel üksustel olid selleks ajaks oma staabiruumid olemas, näiteks Ylistaros ja Teuvas, kuid mõned üksused pidid ikka veel kasutama üüripindu nagu Karijoki ja Isojoki, kus kasutati vallamaja ruume.⁸¹⁵

1934. aastaks oli Võidupüha tähistamisest 16 aasta jooksul kujunenud traditsioon, mida kõik üksused enesestmõistetavalt järgisid ja väärikalt ning pidulikult juhiti ühiskonna tähelepanu suurte inimohvrite hinnaga saavutatud vabadusele.

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et vabariiklike ja malevaüksuste aasta- ning tähtpäevi ja Võidupüha peeti nii Eesti kui Soome Kaitseliidus pidulikule sündmusele kohaselt. Üritustesse oli kaasatud võimalikult paljude organisatsioonide liikmeid ning sündmusi ilmetasid kohalike isetegevuslaste kõrval mõnikord ka professionaalid. Eelpool nimetatud tähtpäevadel esinemine oli Kaitseliidu puhkpilliorkestrite vajalikkuse õigustuseks ning võimaldas orkestritel võrdluse ja sõbraliku võistluse abil oma kunstilist taset tõsta, mis oligi iga orkestri peamine eesmärk.

⁸¹² ERA f 2151, nim. 1, s. 34, l. 191–198

⁸¹³ *Nuijasoturi* 1930, nr. 5, lk 8

⁸¹⁴ *Nuijasoturi* 1930, nr. 5, lk 12

⁸¹⁵ *Nuijasoturi* 1934, nr. 5, lk 256

4. KAITSELIIDU PUHKPILLIORKESTRITE REPERTUAAR EESTIS

Orkestri edukuses pole mängitava repertuaari valik dirigendi võimekusest mitte väiksema tähtsusega. Puhkpillimuusikat läbi aegade on kirjutanud nii professionaalsed heliloojad kui amatöörmuusikud, kuid olulisemalt vähemal määral kui teistesse žanritesse kuulunud muusikat. Eesti Kaitseliidu puhkpilliorkestrite repertuaar ei erinenud palju teistes institutsioonides kasutatavast puhkpillimuusikast. Kaitseliidu orkestrite moodustumise ajaks oli saadaval hulgaliselt välismaist puhkpillirepertuaari – kõik sõltus orkestri majanduslikust võimekusest repertuaari omandada. Teisiti oli kodumaise algupärase puhkpillimuusikaga. Nootide kirjastamises ja levikus Eestis 20. sajandi 20. aastail oli eriti puhkpillimuusika osas mitmeid vajakajäämisi – eelkõige puhkpillimuusika väike osakaal teiste kirjastatavate muusikažanritega võrreldes. Peamiseks probleemiks oli algupäraste puhkpilliteoste vähene loomine heliloojate poolt. Professionaalsete heliloojate seas polnud puhkpillimuusika žanr loominguobjektina populaarne ja harrastusmuusikutelt ei eeldatud heatasemelist loomingut. Teada on, et harrastusdirigendid kirjutasid omaloomingulisi puhkpillipalu kohalikes orkestrites esitamiseks, kuid need ei levinud laiemalt ega saanud seetõttu suuremale kuulajaskonnale tuttavaks. Võib olla leidus mõni suurepärase erand amatöörmuusikute palade hulgas, mille käsikiri on kaduma läinud, kuid mis trükituna oleks säilinud ja leidnud kindla koha puhkpilliliteratuuris. Muusikamuuseumis on mõned üksikud harrastusdirigentide (A. Kirikal *Pidulik marss*, V. Tünder, A. Härm) käsikirjalised palad.

1931. aastal korraldatud Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsiooni küsitluse põhjal saab väita, et mõned Kaitseliidu orkestrite dirigendid kirjutasid oma orkestri tarbeks marsse ja kergemaid palu. Näiteks vastasid Sangaste kompanii dirigent V. Tünder ja Märjamaa malevkonna dirigent I. Leithal, et nad on kirjutanud marsse ja muid palu ning oleksid nõus neid kirjastada laskma.⁸¹⁶ Kahjuks neid ei kirjastatud, sest puhkpillimuusika sektsiooni muusikakomisjon pidas neid palu kirjastamiskõlbmatuiks. Vaadates kirjastatud palu, selgub, et sõelale jäid suurema või väiksema muusikalise haridusega dirigentide või instrumentalistide loodud puhkpillipalad.

Repertuaariküsimus kerkis eriti teravalt esile enne üldlaulupidusid. Teadaolevalt esitati 1928. aasta üldlaulupeol puhkpilliorkestrite esituses ainult eesti heliloojate teoseid, kuid uute palade lisandumistempo oli väga aeglane ning 1933. aasta *Muusikalehes* võttis professor J. Vaks taas repertuaariteemal sõna. Ta kirjutas, et “kuni käesoleva ajani (1933) mängitakse meil võõrapäraseid ja võõramaa autorite helitöid, väga tihti mingisuguse tundmata, tähtsuseta muulase soperdisi. Need kauge päritoluga palad õndsatest vene polkudest, poola ja saksa piiriäärsetest küladest, mitmekümnete

⁸¹⁶ TMM f MO 258, s. 53, l. 9, 47

ümberkirjutuste ja paljunduste tõttu kooskõlalt ja viisilt kubisevad väikestest ja suurtest vigadest"/.../need moodustavad siis suurema osa meie pillikooride raudvarast/.../ kuid lubage meie oma heliloomingule kodanikuõigus, ja mitte ainult, vaid eesõigus. Hääd eeskju peavad siin näitama meie esindusorkestrid nii Kaitseväs kui Kaitseliidus. /.../peaks jõudma niikaugele, et laulupeo rongkäigus ei kuuldu enam ühtegi võõrast helitööd; liiati kui Lauljate Liidu büroos on saadaval eesti autorite tööd".⁸¹⁷

X üldlaulupeoks oli ilmunud hulk algupärast eesti muusikat: R. Kulli *Eesti laulud I ja II, Tuljak, Popurrii-fantaasia, Kriuša lahing, Kodumaa*; E. Tamme avamängud *Kalev ja Linda* ning *Tule koju, Eesti rapsoodia*; A. Vedro *Eesti rapsoodia*; E. Liinevi *Hõissa, simman, Kalurite tants*; P. Karbi *Kiigemäel*.⁸¹⁸ Rahvusliku muusika juurutamine kulges aeglaselt ning seetõttu mängisid nii Kaitseliidu kui teised harrastusorkestrid edaspidigi varem kasutusel olnud välismaise päritoluga muusikat.

Kaitseliidu puhkpilliorkestritel tuli tegevuse algaastail repertuaari leidmiseks pingutada. Meeldiva muusikapala hankimiseks tuli tihtipeale kasutada üsna omapäraseid keerdteid. Eesti Kaitseliidu ülemale J. Roskale ühe meeldejäänud pala ülesleidmiseks kulus koguni mitu kuud. Lõpuks läks Tallinna maleva orkestrijuhil 29. detsembril 1928 korda see pala üles leida. "Vastuseks Teie suulisele küsimusele on mul au Teile, härra kindral, teatavaks teha, et Teie poolt käesoleval aastal Valga maleva aastapäeval Läti orkestri poolt langenute mälestuseks mängitud Teile meeldinud muusikapala on kirikulaulude (Punscheli) noodiraamatu lisa leiduv koraal *Tähtede taga*, nagu seda Läti (Volmari) polgu orkestrijuht lahkesti teatas".⁸¹⁹

Sama kirja vasakul ülaäärel oli Kaitseliidu ülema resolutsioon orkestrijuht Kirikalile. "Isiklikult näeks hää meelega, et meil see pala aegapidi maad võtaks, kui erilisi takistusi ei ole. J. Roska, 29. XII 28, nr. 2736".⁸²⁰

Noodikogu soetamiseks tuli 1925. aastal tublisti vaeva näha. Tallinna maleva orkester kirjutas mitmele ettevõttele taotlusi nii pillide kui repertuaari saamiseks. Septembris 1925 saadeti järelepärimine Tallinna Tolliteenijate Ühisuse juhatusele:

"Kuulda saades, et Teil on kavatsus muusikariistad ja noodikogu ära müüa, palume Teid meile teatavaks teha muusikariistade ja nootide nimekiri, nende hind ja maksu tingimused ja tähtajad. Kui soovite isiklikult läbirääkida, siis orkestri kantselei on avatud teisipäev, neljapäev laupäev 17–20".⁸²¹

Raudtee Peatehaste Vanemate nõukogule saadeti 29. detsembril 1925 selline kiri: "Kuuldavasti on Teil endisest ajast olemas vaskmuusikariistad ja noodid. Palume teatada, kas Teie ei oleks nõus neist mõnda Kaitseliidu Tallinna maleva orkestri tarvitamiseks välja laenama".⁸²²

⁸¹⁷ Vaks 1933: 167–168

⁸¹⁸ Vaks 1933: 87

⁸¹⁹ ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 5

⁸²⁰ ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 5

⁸²¹ ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 32

⁸²² ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 55

Nootide vähesusest andis tunnistust järgmine kiri maikuus 1926 muusikaselts *Edu* juhatale: “Palume teatada, kas Teie meiega mineva aasta eeskujul ei oleks nõus noote vahetama, või mingisugusel muul kujul meile tarvitada andma”.⁸²³

Arvatavasti jõuti eelnenud järelepärimistes kokkuleppele, sest Tallinna maleva orkester esines tõusvas tehnilises ja kunstilises joones kuni II Maailmasõjani. Tallinna maleva orkestri puhul oli tegemist pealinna ühe tugevamaks kujuneva orkestriga, kuid tegevuse algaastail valitses ka neil nootide puudus. Maapiirkondades oli olukord repertuaari osas ilmselt hulga ebasoodsam.

Aastakümneid oldi harjutud mängima ja kuulama välisautorite puhkpillimuusikat, kuid vabasse Eesti Vabariiki vajati mängimiseks eestimaist muusikat. 1927. aastal korraldati uute puhkpillipalade ostmise eesmärgiga kasutada neid 1928. aasta üldlaulupeol ja nii olidki IX üldlaulupeo kavas ainult eesti heliloojate kirjutatud palad.⁸²⁴

Uudse marsimuusika saamiseks korraldati mitmeid konkursse. Esimene neist toimus aastal 1928 ning see andis alguse kohta hea tulemuse. Muusikaleht kirjutas: “Kaitseliidule uus marss – Kaitseliidu Peastaap korraldas uute marsside võistluse, kus esimese auhinna ja 200 krooni võitis E. Lineff ning teise auhinna sai R. Kull. Üldse saadeti võistlusele 38 marsi käsikirja. Tööde zhüriisse kuulusid J. Aavik, H. Kompus, G. Reeder”.⁸²⁵ Võitnud marss oli E. Liinevi *Kaitseliidu Kotkamarss*.

1930. aastal ei olnud Eesti Vabariigis puhkpillimuusikat koordineerivat keskorganiisatsiooni ja nii mängisid puhkpilliorkestrid juhuslikult kättesattunud repertuaari. Vanu, kasutusel olnud noote paljundati ning maleva orkestrid said neid staabi kaudu tellida. Järgnevas nimekirjas on toodud Järvamaa maleva staabi kaudu tellitavad noodid hinnaga 75 senti kuni 4 krooni. (Tolleaegne kirjpilt jäetud muutmata)

Marschid	
Vanad sõbrad	C. Teike
Graf Zeppelin	C. Teike
In treue Fest	C. Teike
Abschied der Gladiatoren	H. L. Blankenburg
Unter der Doppel Adler	J. F. Wagner
Eesti laulude marsch	R. Kull
Marsch eesti rahvaviisidest	Ed. Knude
Kindral Jonsoni marsch	Ed. Tamm
Läti marsch	
Ilusad silmad	
Bravuur marsch	R. Kull
Prints Heinrich	
Kodumaa	

⁸²³ ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 69

⁸²⁴ IX Üldlaulupeo juht 1928: 107–108

⁸²⁵ *Muusikaleht* 1929: 30

Marschid	
Stenka Razin	
Sõdurite laulud	
Kuldküngas	
Saunamehe marsch	
Merilained	
Kozinjok	
Mit frohem Mut	H. Sesterbenn
Fiedele Bürger	M. Schick
Wanderlust	E. Werner
Reiter marsch	L. Gärtner
Soldatenmut	Jos. Langer
Husarid	
Eesti pidulik marsch	Ed. Lineff
Kaitseliidu Kotkamarsch	Ed. Lineff
Välja kahur	
Kontsertmuusika nimistusse kuulus 21 pala	
Dichter und Bauer (ouvertüre)	Fr. v. Suppe
Koidikul (ouvertüre)	Saul
Suveöö (ouvertüre)	
Son Amura (fantaasia)	Kling
Kuuvalgel (fantaasia)	
Katkendid eesti rahvaviisidest	Ed. Knude
Son brigadira (The Phantom Brigade)	H. Myddleton op. 7
Dalnii bal v sadu	R. Eilenberg
Dornröschens Brautihart charackterstück	Max Rhode
Intermezzo Russo	
Muusikantide streik	
Die Post im Walde	
Angels serenade	F. Friedeman
Kuldrannake	R. Kull
Kodutalust lahkumine	Ed. Knude
Les Patineurs (Uisutajad)	Emil Waldteufel op. 183
Estudiantina	
Valse "Karmen Silva"	Ivanovitsch
Valse "Priятноje vospominanije"	Geidelman
Walzerträume	
Tuljak	

Erinevate maade autorite kergemasisulisest puhkpillimuusikast koosnev tantsumuusika nimistu sisaldas 86 nimetust.⁸²⁶

1930. aastal tegutses Järvamaal kuus Kaitseliidule alluvat puhkpilliorkestrit,⁸²⁷ kuid kaks suuremat neist – Paides asunud maleva orkester ja Türi kompanii oma, olid ilmselt seotud tuletõrjega, sest tuletõrjeorkestrite dirigendid Sihvart (Paide VTÜ) ja Vilmansen (Türi VTÜ) olid hiljem tuntud Kaitseliidu dirigentidena – nähtavasti pärines sealt ka eeltoodud repertuaar. Tõsi küll, Sihvart loobus hiljem Kaitseliidu orkestri juhatamisest, kuid R. Vilmansen oli lühikest aega Einmani kompanii orkestrijuhiks.

Vaadates eeltoodud repertuaar-assortiidi, kus oli väga erineva päritoluga palu, pealegi väga erineva raskusastmega, saab selgeks, et eestimaine puhkpillimuusika oli orkestrite esinemiskavades masendavas vähemuses. Kas ja millal jõutakse Kaitseliidule ainuomase ning vajaliku puhkpillimuusika loomiseni oli kaugema tuleviku küsimus, kuid esmajärjekorras tuli eesti puhkpillimuusika tervikuna madalseisust välja tuua.

1931. aastal asutatud Eesti Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsioon seadis prioriteediks algupärase puhkpillimuusika loomise. 9.XII 1931. aastal välja antud ringkiri kutsus pillimehi katsetama heliloominguga.⁸²⁸ 1932. aastal moodustati puhkpillimuusika sektsiooni juurde komisjon uute palade kuulamiseks ja hindamiseks. Algkomisjonis oli kaheksa liiget, kuid kolm liiget (Kull, Kapp ja Vedro) loobusid ning komisjon jäi 5-liikmeliseks kuni 1940. aastani. Koosseisu jäid J. Vaks (esimees), F. Tammari, V. Jakobson, A. Treufeldt ja R. Saving (sekretär) ning komisjon asus Kaitseliidu Peastaabis Toompea 8, Tallinnas. Kolm liiget sellest komisjonist olid kaitseliitlased ja seetõttu toimus uute palade läbi mängimine enesestmõistetavalt Tallinna maleva puhkpilliorkestriga F. Tammari juhatusel. Esimesel arutluskoosolekul tutvus komisjon 12 palaga, millest ainult üks, E. Liinevi *Kalurite tants*, tunnistati kohe kirjastamiskõlblikuks märkega “töö muusikaliselt vastuvõetav. Mängitav ka väiksema orkestriga alates 14-mehelisest koosseisust” ning kuulus avaldamisele esimeses järjekorras. Teise järjekorda arvati P. Karbi *Noored kotkad* märkega “töö muusikaliselt vastuvõetav. Sobiv aga ainult suuremale orkestrile”, samuti kolm E. Liinevi pala – *Kangelaste paraad*, *Põhjamaa helid* ja *Rahvatants*. Seitse tookord läbi kuulatud pala otsustas komisjon autoritele tagasi saata märkega “sektsioon ei leia võimaliku olevat seda tööd kirjastada”. Tagastatud palad olid H. Meri *Järvevana*, *Ilus Eestimaa*, *Polonees*; O. Eomoi *Kurva kodu*, J. Aaviku *Külästeenid*, R. Kivi *Eleegia* ja dr. Valtoki *“Pärnumaa maleva marss”*.⁸²⁹ Viimasest palast on eriti kahju, sest Pärnumaa malev ei saanudki seetõttu endale marssi. Olgugi, et hindamiskomisjon koosnes enamuses kaitseliitlastest, saadeti Kaitseliidu orkestrite dirigentide loometööd koos teiste oma-loomingukatsetustega armutult autoritele tagasi. 1932. aasta 7. märtsil saadeti tagasi I. Leithali *Läänlaste tervitusmarss* (millest kindlasti oleks kujunenud Läänemaa maleva marss), samuti V. Tünderi *Malevlane* ja *Kui neiu oleks ma*.⁸³⁰ Loodetavasti jäi marss

⁸²⁶ ERA f 1675, n. 1, s. 19, l. 15–17

⁸²⁷ TMM f MO 258, s. 52, l. 1–201

⁸²⁸ TMM f MO 258, s. 53, l. 47

⁸²⁹ TMM f MO 258, s. 54, l. 116

⁸³⁰ TMM f MO 258, s. 54, l. 120–127

Malevlane ikka Sangaste kompanii marsiks ja *Läänlaste tervitusmarss* Läänemaa maleva marsiks.

1932. aasta vältel toimus puhkpillimuusika sektsioonis aktiivne muusika hindamine ja selekteerimine. Uut puhkpillimuusikat kirjutati palju, kuid palju saatis komisjon ka tagasi. Äraütlemise osaliseks said tundmatute harrastusmuusikute kõrval isegi tunnustatud heliloojad nagu Vedro, Virkhaus jt.

Tallinna maleva orkester teenis esitlusorkestrina mängimise eest 1932. aastal töötasuks 10 krooni⁸³¹ ning jäi komisjonile uute palade esmaesitajaks iseseisvusaja lõpuni. Kuid edaspidi polnud kuulamiseks saadetud uudispalade autorite hulgas enam Kaitseliidu orkestrite dirigente. Arvatavasti kirjutasid kohalike orkestrite juhid tarbe-muusikat edaspidigi, kuid komisjonile neid ei laekunud.

1932. aasta küsitlusest vabariigi puhkpilliorkestrite juhtidele vajitava repertuaari osas selgus, et 60-st vastanud dirigendist olid 35 Kaitseliidu orkestrite juhid. Nende orkestrid vajasid laulude seadeid 17 korral, tantsumuusikat 19, marsse 14 ja kontsertpalu 27 korral. Laulupeonooto sooviti ühel korral ning Petseri maleva orkester soovis omandada kogu eestimaist puhkpillirepertuaari.⁸³² Soovide põhjal selgus, et enim vajati nõudlikumale publikule suunatud ja muusikaliselt arendavat kontsert-repertuaari.

Soome muusikateadlane V. Kurkela on esitanud harrastusmuusika repertuaaris kasutatavate palade võimaliku jaotuse. Antud jaotus sobis ükskõik millise 1900. aastate algupoolel tegutsenud puhkpilliorkestri palade süstematiseerimiseks. Jaotusse kuulusid 1. avamängud ja popuriid – pikemad palad, mis sisaldasid helistiku ja tempode vaheldust, 2. salongmuusika – need olid väikevormid nagu idüll, eeleegia, romanss, serenaad ja varasemad salongtantsud polonees, menuett, kadrill, galopp – kõik Lääne-Euroopa tantsud, 3. marsid, 4. valsid, 5. rahvaviiside seaded, 6. rahva-tantsud, 7. afroameerika päritolu tantsud – tango, one-step, two-step, shimmy, foxtrot, ragtime, 8. muu repertuaar, mis sisaldas maakonnalaule, hümne, Tušši ja Elagu. Marsside ja valsside rühmitamine toimus pealkirja järgi.⁸³³

Eesti harrastusorkestrites kasutatud repertuaar jagunes praktiliselt samuti ja 1932. aasta ankeetküsitluse alusel vajati puhkpilliorkestrites kõige rohkem just kontsert-muusikat, ehk V. Kurkela jaotuse järgi esimesel positsioonil olnud muusikapalu. Meie puhkpilliorkestrite poolt vajati järgmisena salong- ja tantsumuusikat, mis oli ka V. Kurkela jaotuses teisel positsioonil.

Eesti professionaalsetest heliloojatest kirjutasid tol ajal puhkpillimuusikat A. Kapp, M. Härma, A. Vedro, J. Aavik, A. Virkhaus, kuid kõige rohkem kirjutasid puhkpilli-muusikat siiski instrumentalistid ja orkestrite dirigendid.

X üldlaulupeo kavas 1933. aastal oli 10 eestimaist kontsertpala ning puhkpilli-repertuaar täienes aasta-aastalt – lisandusid uued puhkpillimuusika loojad P. Karp, J. Tamverk.

⁸³¹ TMM f MO 258, s. 54, l. 40

⁸³² TMM f MO 258, s. 51, l. 1–200

⁸³³ Kurkela 1983: 108–110

Kaitseliidu puhkpilliorkestrid vajasid õppustel, pidulikel üritustel ning kontsertidel suhteliselt palju marsimuusikat. Seetõttu oli enesestmõistetav, et heliloominguga katsetajad asusid esmajoones marsse kirjutama. Tulemused sõltusid autorite muusikalastest teadmistest ja oskustest ning mitterahuldavad katsetused saatis puhkpillimuusika sektsiooni hindamiskomisjon autoritele tagasi.

Tuntuks saanud Kaitseliidu marsid oli E. Liinevi *Kaitseliidu Kotkamarss* (1928), R. Ploomi *Kodumaa kaitsjad* (1935) ning G. Ernesaks *Kotkarist* (1935?) olid kasutusel oma organisatsiooni üritustel, kuid kogu muu tol ajal loodud puhkpillirepertuaar oli kõigile vabariigi orkestritele kättesaadav ning populaarseid muusikapalu mängisid kõik orkestrid hoolimata nende organisatsioonilisest kuuluvusest.

1934. aastaks oli saadaval juba arvestatav hulk uut kodumaist puhkpillirepertuaari, kokku 40 nimetust, mis avaldati *Eesti muusika almanakh I* – nimistus oli ka neli välisautorite pala.⁸³⁴ Nimestik sisaldas nii avamänge, marsse, tantsumuusikat kui rahvalaulude seadeid. Kaitseliidu dirigentidest oli esindatud A. Habermann kahe marsiga *Meie vana* ja *Kalevlased-orkestrandid*. Muusikapalade hinnaskaala kõikus 50 sendist *Tuši*, *Elagu* ja *Hümni* puhul 7 krooni 50 sendini E. Tamme avamängu *Kalev ja Linda* eest. Eesti Lauljate Liidu liikmesorkestrid said mõnede palade puhul – J. Aaviku *Oh, seda elu ja õnne*, J. Tamvergi *Õhturahu* – hinnaalandust.

Eesti Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsioon koostas 1934. aastal uue, põhjalikuma küsitluslehe võrreldes paariaastataguse ankeediga vabariigis tegutsenud puhkpilliorkestritele. Selle küsitluslehega püüti kaardistada puhkpilliorkestrite tegevust, probleeme ning sooviti ettepanekuid puhkpillimuusika sektsiooni töö täiustamiseks.⁸³⁵ 20 küsimuse hulgas olid huvipakkumad repertuaari, järelekasvu, pillikoosluste ning orkestritööd takistavate tegurite küsimused.

Kogu sõdadevahelisel perioodil Eestis kirjastatud puhkpillimuusika on esitatud väljaandes *Eesti noodid 1918–1944 I* ja II. Vaadates lähemalt tol ajal kirjastatud noote selgub, et 2885 kogumikus sisalduva muusikapala hulgas on aineregistri alusel kirjastatud puhkpilliorkestritele 95 pala. Marsse on aineregistris 43, kuid need ei ole kõik puhkpilliorkestriseades. Seega oli tõeliselt väike osa pühendatud puhkpillimuusikale, kuna enamiku tol ajal trükitud nootidest moodustasid koorilaulud. Puhkpillimuusika kirjastamisega on peamiselt tegelnud Eesti Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsioon 34 väljaandeseeriaga. Vähesemal määral Esto-Muusika ja mõned erakirjastajad nagu Päivill, J/A. Wirkhaus.⁸³⁶

Kaitseliidu puhkpilliorkester oli põhikirjajärgselt kohustatud mängima Kaitseliidu allüksuse Naiskodukaitsse muusikat nõudvatel üritustel. Kaitseliitlased ei laulnud reeglina õppustel ning ega naiskodukaitsjad omavahel olles palju laulnud. Kuid ühislaulmist peeti tol ajal väga soovitavaks ja püüti igati aktiveerida – orkestrile ja naiskodukaitsjatele mugavaks ning tavapäraseks ühistegevuseks muuta.

1930. aastal anti Naiskodukaitsse Keskjuhatuse poolt välja *Kodukaitsja laulik*, mille laulude valiku soovitas Sakalamaa malevlane Lembit Lülis. Sisukorras olid pidulikud

⁸³⁴ Eesti muusika almanakh I 1934: 84–85

⁸³⁵ TMM f MO 258, s. 56, l. 75–96

⁸³⁶ Eesti noodid 1918–1944 II: 191–200

laulud, isamaalaulud, mälestuse laulud, tundelaulud, lõbusad laulud ning Eesti, Soome, Läti, Leedu, Poola ja Ungari hümnid. Eessõnas oli öeldud: „olgu rõõmu või mure päevil, olgu laagris või koosviibimistel, ikka kuuleme kõlmas laulu”⁸³⁷

Kodukaitsja laulik olevast 164 laulust olid paljud puhkpilliorkestritele seatud laulusaated. Rivilauludena sai kasutada 49 pala. See võimaldas maleva muusikakomandol, nii kooril kui orkestril, laulikut mitmesugustel muusikaga ühisüritustel kasutada.

Teadaolevalt anti Soomes esimene taoline laulik *Suojeluskuntalaisen laulukirja* välja juba 1918. aastal.⁸³⁸

Repertuaari valimine, milles põhirõhk langeb dirigendile ning sõltubki eelkõige dirigendi muusikalisest maitsest, haridusest, kättesaadavast noodiliteratuurist ja juhatada olevast kollektiivist, on algusest lõpuni loominguine, et mitte öelda kunstiline tegevus. Loovisik – dirigent – vastutab võrdselt nii mängijate kui publiku ees, püüdes pakkuda ja võimaldada mõlemale poolele rahuldavat ning nauditavat muusikaelamust. Kontsertettekande puhul tuli arvestada antud paikkonna muusikatraditsioonidega ning uudse muusika omaks võtmise suutlikkusega. Vanu, tuntud ja armsaks saanud helindeid võis välja tõrjuda ehk asendada ainult uue, kõrgematasemelise ning sisukama muusikaga.

Eesti Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsioon hakkas vana, aegunud ja välismaise päritoluga puhkpillimuusikat vabariigi orkestrites järk-järgult asendama kodumaise repertuaariga. Kaitseliidu puhkpilliorkestritel oli selles eeskuju pakkuv roll, kuna kaks orkestrit – Tallinna maleva ja Kalevi malevkonna puhkpilliorkestrid – olid vaadeldaval perioodil Eesti parimad harrastusorkestrid.

Millist repertuaari kasutasid Eesti Kaitseliidu puhkpilliorkestrid 1920. aastail saab täpselt jälgida Tallinna maleva – tulevase Eesti Kaitseliidu esindusorkestri – inventari revisjoniakti põhjal. Üksikasjalik akt oli koostatud 27. oktoobril 1925. aastal orkestri asjaajaja A. Gutmanni poolt uuele asjaajajale Eduard Kruusile kogu inventari, sealhulgas nootide nimistu 137 pala kohta. Lisas 11 on nootide nimekiri ning teistele orkestritele kasutamiseks välja laenutatud nootide nimestik. Oli ka märges 13 tantsude noodiraamatu kohta, kuid nende sisuloetelu puudub. Vaadates lähemalt tolleaegset orkestrile kuulunud inventari, kohtame nimistus käskkirjade, lauajuhendite, orkestri pitsati, kasutamata nooditähikute (250 tk) jm kõrval märges 227 piltpostkaardi kohta. Ilmselt ei olnud tegu orkestri fotokroonikaga, sest orkester alustas tegevust sama, 1925. aasta veebruaris. Noodimappe oli laos 54 mängija tarvis. Pillilaos oli laoiseisu järele välja andmata kolm flööti, üks fagott, kolm klarnetit, viis kornetit, üks trompet ja kaks helikoni. Arvata võib, et enamus pille oli mängijate kasutuses – kodus harjutamiseks või väljaspool tavalist harjutusruumi mängimiseks. Suitsetamise kahjulikkust polnud tol ajal veel teadvustatud ning seetõttu oli inventarinimekirjas ka üks tuhatoos!⁸³⁹ Repertuaarinimistus olnud palad moodustasid tõelise muusikalise assortii, kuid ilma eestimaise repertuaarita, sest arvestatavat eestimaist puhkpilli-

⁸³⁷ Kodukaitsja laulik 1930

⁸³⁸ Kokoelma isänmaallisia lauluja. Savonlinna: Savonlinnan kirjapaino, 1918, 32 s. (sanat) (www.tampere.fi/kirjasto/musiikki/suom_laulukirja.pdf)

⁸³⁹ ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 226

muusikat ei olnud 1925. aastal veel kirjutama hakatud. Viis aastat hiljem dateeritud Järvamaa maleva repertuaarivalikus prevaleerisid ikka veel välismaised muusikapalad. Eestis varem tegutsenud orkestrid muretsesid repertuaari peamiselt Lääne-Euroopa kirjastustelt Apollo, Breitkopf/Härtel, Peters jt, lisaks kasutati teistelt orkestritelt käitsi maha kirjutatud muusikapalu. Palju puhkpillirepertuaari töid kaasa tsaararmee sõja-väeorkestrites mänginud mehed. Harrastusorkestrite olukord Eestis paranes igakülgsest seoses Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsiooni moodustamisega 1931. aastal.

4.1. Eesti Lauljate Liidu Pasunakooride sektsioon (Puhkpillimuusika sektsioon)

Eestis iseseisvusaja alguseks oldi koorilaulu ja puhkpillimuusikat viljeldud juba peaaegu 70 aastat. Eesti "puhkpillimuusika isa" David Otto Wirkhaus (1837–1912) ei olnud sõjaväemuusik nagu Soome "puhkpillimuusika isa" A. Leander, kuid oma ajastu ja võimaluste piires oli ta väljapaistev puhkpillimuusika propageerimise initsiaator ja orkestrite asutamise organisaator. Tema juhitud Väägvere pasunakoori eeskujul ning nõuandel loodi Eestis XIX sajandi teisel poolel üle saja pillikoori.⁸⁴⁰ Eesti Vabariigis hakati K. Tüürpu algatusel muusikaringkondades juba 1919. aastal otsima võimalust rahvuslikku koorimuusikat koordineeriva keskorgani moodustamiseks. K. Tüürpu koostas ühingu põhikirja, mis võeti vastu Tallinna Meestelaulu Seltsi koosolekul 20. jaanuaril 1920. Vabariiklikul lauljate kongressil, kus oli 58 esindajat 30 lauluseltsist, 12. oktoobril 1921 asutati Eesti Lauljate Liit ning selle põhikiri kinnitati 22. detsembril 1921.⁸⁴¹ Liidu tegevusprogrammis oli üld- ja maakondlike laulupidude korraldamine, muusikaga tegelevate asutuste nagu muuseumide (Eesti teatri- ja muusika muuseumile pandi alus aastal 1924), arhiivide, raamatukogude asutamine, muusika-ajakirjade väljaandmine ning põhikapitali soetamine silmapaistvate heliloojate toetamiseks.⁸⁴² VIII üldlaulupidu toimus Liidu eestvõttel 1923. aastal, kuid puhkpilli-orkestrite osas jäi esitatava repertuaari tase alla näiteks VI üldlaulupeo omale, kus esitati Bachi, Beethoveni, Meyerbeeri teoseid, kuna VIII üldlaulupeo kavasse oli valitud kerge "saksa õllemuusika" nagu väitis ajakiri *Sireen*. Kontserdil kõlasid A. Seidli *Marss*, L. Jesseli *Gavott*, C. Kahni *Romanss*, J. Semfka *Gavott*, M. Oscheiti *Marss*, O. Nicolai *Avamäng*.⁸⁴³ Kava koostas komisjon koosseisus M. Lüdig, G. Reeder, A. Vedro, A. Topman ja K. Tüürpu.⁸⁴⁴ Eesti muusikat kavas polnud, kuna tol ajal kodumaine puhkpillirepertuaar puudus. Puhkpilliorkestreid osales VIII üldlaulupeol 83, mängijate arvuga 1485. Juhatasid G. Reeder ja E. Knude. Pärnumaalt osales peol 6 orkestrit 99 mängijaga.⁸⁴⁵

⁸⁴⁰ Leichter 1968: 41

⁸⁴¹ Eesti muusika II 1975: 28

⁸⁴² ibid 29

⁸⁴³ ibid 31

⁸⁴⁴ Eesti muusika II 1975: 499

⁸⁴⁵ Eesti muusika II 1975: 33

Peale VIII üldlaulupidu asus kodumaise puhkpillimuusika tühimikku täitma helilooja Raimund Kull, kelle seatud paladest moodustus 1924. aasta Järvamaa laulupeo kava.⁸⁴⁶ Võib öelda, et eestimaise puhkpillimuusika levik algas Eestimaa südamest – Järvamaalt. 1927. aastal Järvamaa maleva teisel aastapäeval oli sobiv eestimaine repertuaar juba olemas ja seda kasutati 29. mail, mil päevaprogramm algas kell 7 äratussignaalidega kirikutornist ja lõppes õhtul kell 21 piduliku koosviibimisega. Pasunakooride kontserdi-kavas Paide Vallimäel olid:

<i>Marss Eesti viisidest</i>	– Ed. Knude
<i>Katkendid Eesti viisidest</i>	– Ed. Knude
<i>Kuldrannake</i>	– R. Kull
<i>Kodutalust lahkumine</i>	– R. Kull
<i>Tuljak</i>	– R. Kull ⁸⁴⁷

Märtsiks 1924 oli Eesti Lauljate Liidul 69 kollektiivset liiget – Laulu- ja Muusikaseltsse 23 ning muusikaosakondi teiste seltside juures 46.

Muusika osakonnad tegutsesid:

- haridusseltside juures	17
- raamatukoguseltside juures	4
- teatrite juures	2
- noorte ühingute juures	5
- noorsoo kasvatusel seltside juures	2

1 muusikaosakond oli rahvaulikoolide seltsi, karskusseltsi, koolinoorsoo liidu, tuletõrje seltsi, ametnike ühisuse, käsitöölise seltsi, riigi ja omavalitsuse teenijate ühisuse, sõjaväelaste liidu, alevi kogude, üliõpilaskonna, algkooli vanemate kogude, seltskondlike ühingute juures. Oli ka üks koguduste koor ja kolm muude seltside juures, mis eelpool nimetatata.

Laulu- ja Muusikaseltsidest olid esimesed liitunud Tallinna Eesti Meestelaulu Selts ja *Estonia* Muusika Osakond.⁸⁴⁸

Olgugi, et Eesti Lauljate Liidu pasunakooride sektsioon ei olnud veel asutatud, tundis Lauljate Liidu juhtkond muret puhkpillimuusika ebarahuldava olukorra üle Eestis. Enne IX Üldlaulupidu korraldati pasunakooride juhtidele vabariiklik täienduskursus Tallinnas. Selle lõppakordiks sai suurejooneline ühiskontsert *Estonias* 14. aprillil 1928. aastal. Kontserdil esines 150-liikmeline ühendpasunakoor R. Kulli juhatusel ja 350-liikmeline ühendsegakoor L. Neumanni juhatusel.

Ühendpuhkpilliorkester esitas kõik seitse IX üldlaulupeol esitamisele tulevat pala. *Muusikalehes* ilmus kirjutis, milles öeldi: “nüüd siis oleme kord vabanenud igasugustest Linckedest ja Baumannidest laulu-pidude orkestrimuusikas – usun ka maakondade ja kihelkondade laulupeod- ja päevad seda järgi teevad. Oleme vabanenud võõrastest autoritest. Koorimuusikas küll juba ammugi”. Et seni mängiti

⁸⁴⁶ Eesti muusika II 1975: 464

⁸⁴⁷ ERA f 1675, n. 1, s. 12, l. 95–96

⁸⁴⁸ *Muusikaleht* 1924: 95–96

puhkpillimuusikas ikke veel välisautoreid nimetab kirjutise autor (T.V) hoolimatuseks, sest juba viis aastat tagasi oleks võidud eesti palu kirjutada ja kasutada!⁸⁴⁹

IX üldlaulupeo-järgselt tõsteti jälle üles puhkpillimuusika sektsiooni loomise mõte. Muusikaleht kirjutas sel puhul: "Meie puhkpilliorkestritel puudub ülemaaline juhtiv ja korraldav keskorgan...Lauljate Liidu juhatus leidis, et see oleks hädavajalik, vastasel korral on see ala meil kiratsemisele määratud.... Lauljate Liit otsustas põhikirja täiendada, et puhkpilliorkestrid saaksid ka Lauljate Liidu liikmeks astuda. ...Üldse tegutseb meil umbes 100 puhkpilliorkestrit".⁸⁵⁰

Eesti Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsioon (tol ajal Pasunakooride sektsioon) Julius Vaksi (Kaitseliidu Kalevi malevkonna dirigent aastast 1933) juhatusel loodi alles 1931. aastal, kuid Eesti Lauljate Liit kui keskkoordineeriv muusikaorgan tunnustas võrdselt üldlaulupidudest osavõtjaid, sealhulgas ka puhkpilliorkestreid. 1928. aasta IX üldlaulupeost osavõtjatele anti välja hulgaliselt tänukirju (l. Naha kujundus), ühe sai Tallinna maleva puhkpilliorkester: "Väga lugupeetud Kaitseliidu Tallinna Maleva puhkpilliorkestrile. Eesti IX üldlaulupeost osavõtnud lauljale, mängijale ja juhtidele avaldab Lauljate Liidu juhatus s ü d a m l i k k u t ä n u Eesti muusikakultuuri tõstmiseks tehtud töö eest. Tallinnas, heinakuul 1928. a. abiesimees A. Kasemets; sekretär".⁸⁵¹

Tallinna maleva orkester oli kolme aastaga tunnustust võitnud orkester, kuid maaorkestritel oli tihtipeale probleeme repertuaari omandamisega. Lauljate Liidust rakendati orkestrite abistamiseks tegevusse puhkpilli-instruktor, kes käis maakondades pillimehi juhendamas. Instruktor R. Ertis töötas 1. märtsini 1929 ja peale Ertist veidi aega A. Freimann.⁸⁵² Suurt abi ühekordne õpetamine kindlasti ei andnud, sest enamik orkestridirigente olid praktikud-harrastusmuusikud. Näiteks IX üldlaulupeost osa võtnud Kaitseliidu orkestrijuhised olid kaks muusikud, kaks õpetajad, kaks põllumehed ja üks maaler.⁸⁵³ Põhjusel, et dirigendist sõltub orkestri esinemistase ehk mängu-suutlikkus, oli esmatähtis hakata dirigente koolitama. Sellega hakkas puhkpillimuusika sektsioon kursuste vormis muude tegevuste kõrval tegelema.

Puhkpillimuusika sektsiooni asutamiskoosolekust 29. novembril 1931 võttis osa 68 orkestrijuhti, neist 15 Kaitseliidu oma. Esindatud olid peaaegu kõikide malevate, kahe malevkonna ja ühe kompanii orkestri dirigendid või esindajad. Kaitseliidu Peastaabist osales asutamiskoosolekul informatsioonijaoskonna pealik A. Treufeldt.⁸⁵⁴

Senine olukord Eesti puhkpillimaastikul oli ebarahuldav – puhkpillimuusika arengule mõjus samuti pärssivalt ülemaailmne majanduskriis – ei saadud luua rohkemal arvul orkestreid ega muretseda uusi pille.⁸⁵⁵ Väikeorkestrid Eestis olid 8–10-

⁸⁴⁹ Lauljate Liidu 1928: 152–153

⁸⁵⁰ *Kroonika* 1928: 252

⁸⁵¹ ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 13

⁸⁵² TMM f MO 258, s. 53, l. 123

⁸⁵³ IX Üldlaulupeo juht 1928: 2–126

⁸⁵⁴ TMM f MO 258, s. 53, l. 157–158

⁸⁵⁵ Kiilaspea 1975: 463; Tuberik 1968: 11–12

liikmelised⁸⁵⁶, kuid puhkpillimuusika oma arengus hakkas vajama suuremaid ning mitmekesisemaid koosseise. Orkestri kõlavärvi muutmiseks tulnuks eeskujuks võtta Euroopa (Rootsi, Prantsusmaa, Itaalia, Inglismaa) 18-liikmelised koosseisud ning osta nendest maadest paremakvaliteedilisemaid instrumente.⁸⁵⁷ Orkestriliikumisele Eestis ei tulnud kasuks seegi, et Eesti Lauljate Liidu poolt kirjastatud puhkpillirepertuaar oli väiksematele orkestritele liiga raske.⁸⁵⁸

Vastloodud puhkpillimuusika sektsiooni ülesanded olukorra parandamiseks Eesti puhkpillimaastikul olid:

kohustada kõiki orkestreid kuuluma Eesti Lauljate Liitu – see aitaks paremini koordineerida puhkpilliorkestrite tegevust ning aitaks kaasa orkestrimuusika taseme tõusule;

nõuda puhkpilliorkestritelt kindla sisekorraeeskirjajärgset tegevust;

kontsertettekannetes pöörata erilist tähelepanu kõrge kunstilise taseme saavutamisele;

nõuda esinemiskavades eestimaise muusika esiletõstmist;

korraldada orkestrijuhitule regulaarselt täienduskursusi. Moodustada pädev komisjon, kes võimaldaks dirigentidel sooritada vastavad kvalifikatsioonikatsed ning saada kvalifitseeritud orkestrijuhiks. Kaugem eesmärk oleks võimaldada laulupidudest osa võtta ainult kvalifitseeritud orkestrijuhitidel;

intensiivistada noorte puhkpilliharrastust – korraldada õppelaagreid ja kursusi;

jätkata õpikute kirjastamist iseõppijatele.⁸⁵⁹

Prioriteediks sai eestimaise repertuaari soetamine pasunakooridele – selleks tuli arranžeerida sobivale koosseisule kasutusel olevat eestimaist muusikarepertuaari, kasutada sobivalt orkestreerituna juba kasutuses olevat lauluvara.⁸⁶⁰

Esimese tegevusaastaga tegi puhkpillimuusika sektsioon ära väga mahuka töö. Liikmeks astus 41 orkestrit, neist 5 astusid noorsoo-osakonda, kuhu kuulusid koolide orkestrid. Valiti välja ja kirjastati X üldlaulupeo kavasse võetavad puhkpillipalad – need olid 9-22-liikmelise orkestri seades, et väikeorkestridki saaksid kaasa mängida. Heliloojad esitasid kuulamiseks aasta jooksul 41 puhkpillipala, millest valiti esitamiseks Kaitseliidu Tallinna maleva ja Tallinna Vabatahtliku Tuletõrjeorkestriga 28 pala. Repertuaari paremaks omandamiseks korraldas sektsioon raadio kaudu jaanuarist märtsini pühapäeviti kell 14–16 loenguid ja näidisesinemisi. Loenguid pidasid J. Vaks ja F. Tammar ning loengusarja lõpus esines ühendorkester R. Kulli juhatusel üldlaulupeo paladega. Sektsiooni liikmesorkestreile kehtis repertuaari ostmisel hinnasoodustus. 1932./33. aasta vahetusel korraldati orkestrijuhitule kursused Tallinnas ja Tartus, kus peamiselt töötati uue laulupeokavaga. Sektsioon pakkus orkestritele uuendusena

⁸⁵⁶ Tuberik 1986: 3

⁸⁵⁷ TMM f MO 258, s. 53, l. 104

⁸⁵⁸ Eesti muusika II: 463

⁸⁵⁹ Rüütelmaa 2004: 9

⁸⁶⁰ TMM f MO 258, s. 53, l. 104

võtta kasutusele individuaalsed metallist noodipuldid, kuna varem kasutusel olnud pikad laud-puldid olid äärmiselt ebamugavad ja aeganõudvad üles seada.⁸⁶¹

Sektsioon korraldas orkestrijuhitelt teabe saamiseks pillide, esitatava ja soovitud uudisrepertuaari, esinemiste, isikkoosseisu jm kohta ankeetküsitlusi aastatel 1932⁸⁶² ja 1934.⁸⁶³ Ankeetidest selgus, et 1932. aastal tegutses Eesti Kaitseliidu alluvuses 48 puhkpilliorkestrit, kelle aktiivset osavõttu X üldlaulupeost eeldati.⁸⁶⁴ Kuid tegelikult osales X üldlaulupeol ainult 14 Kaitseliidu orkestrit.⁸⁶⁵ 1934. aasta kursustest osa võtnud Kaitseliidu dirigendid – X üldlaulupeol osalejad – olid küsitluse põhjal ametitelt vastavalt kahele instrumentalistile lisaks õpetaja, köster, riigiteenistuja, põllumees, mölder, ärimees ja ametnik.⁸⁶⁶

1934. aasta kevadel peetud kahepäevast kursustest võttis osa koos Kaitseliidu orkestrijuhitidega 73 dirigenti.⁸⁶⁷ Pärast kursusi saadeti välja küsitlus, mis oli varasemast (1932) küsitlusest põhjalikum, olgugi, et 230 välja saadetud ankeedist laekus vastuseid 38. Nende väheste vastuste põhjal tehtud kokkuvõttest selgus, et vabariigis tervikuna oli linna orkestrite suurimas koosseisus 32 mängijat ja vähimas koosseisus 15 mängijat. Maaorkestritest suurimas mängis 36 ja väikseimas 10 pillimeest. Noorpillimehi õppis maaorkestrites 139, kellest mänguvõimelisi oli 1934. aastal 90. Linnaorkestrites õppis 33 pilliõpilast ning nendest 21 mängisid eelmisel hooajal orkestri esinemistel kaasa. Eesti autorite paladest harjutati eelmisel aastal 13 helitööd, kusjuures R. Kulli *Kriiža lahingut* peeti raskeks ja seda harjutas ainult kaks linnaorkestrit.⁸⁶⁸ Enim mängitud palad olid E. Tamme avamäng *Tule koju* kuues maaorkestris ja vähim mängitud pala oli R. Kulli *Tuljak* ühes maaorkestris. Teised töös olnud palad olid E. Tamme avamäng *Kalev ja Linda, Eesti rapsoodia, Pidulik marss*; J. Tamvergi *Taavet ja Koljat*; E. Liinevi *Hõissa, simman, Kalurite tants*; J. Aaviku *Oh seda ilu ja õnne*; M. Lüdigi *Avamäng-fantaasia*; P. Karbi *Kiigemäel*; R. Kulli *Fantaasia eesti viisidest*.⁸⁶⁹ Kuus pala harjutamises olnud paladest olid 1933. aastal X üldlaulupeo kavas ning korra õpitud palade uuesti harjutamine pakkus arvatavasti puhast mängulusti. Välismaist repertuaari küsitlus ei hõlmanud. Küsitlusest selgus ka, et maaorkestrites oli puudu klarneteid, tenoreid ja Es- basse ning viiel maaorkestril polnudki oma noodikogu(!).⁸⁷⁰

Orkestrid soovisid kõige enam mängimiseks osta kergemasisulist muusikat, järgmisena tantsumuusikat, siis kontsertpalu ja lõpuks marsse – mis näitab, et marsimuusikat oli ammendavalt. Orkestri edukas esinemine eeldab paljude faktorite kokkulangevust, kuid ideaalse tulemuse saavutamist segasid mitmed asjaolud nagu

⁸⁶¹ *Muusikaleht* 1932: 257

⁸⁶² TMM f MO 258, s. 52, l. 126

⁸⁶³ TMM f MO 258, s. 56, l. 75–96

⁸⁶⁴ TMM f MO 258, s. 55, l. 100

⁸⁶⁵ X Üldlaulupeo kava 1933: 100–101

⁸⁶⁶ TMM f MO 258, s. 56, l. 75–96

⁸⁶⁷ TMM f MO 258, s. 56, l. 201

⁸⁶⁸ *Muusikaleht* 1935: 246

⁸⁶⁹ *Muusikaleht* 1935: 247

⁸⁷⁰ *Muusikaleht* 1935: 248

pillide puudus (3 juhul), pillide mängukõlbmatus (5 juhul), mängijate puudus (17 juhul), ruumide puudus (6 juhul), dirigendi puudus (6 juhul), laharvamused kollektiivis (3 juhul), majanduslik kitsikus (1 juhul), korratu osavõtt orkestri harjutustest (kauguse tõttu) (3 juhul), teiste orkestrite pahatahtlik suhtumine (1 juhul) ja muud eelpool-nimetamata põhjused (2 juhul). Hiljuti (1933) kohustuslikuks muudetud orkestri päeviku pidamine polnud veel kõikjal kasutuses.

Sektsiooni töö tõhustamiseks esitati hulk huvitavaid ettepanekuid – sooviti, et sektsioon annaks korralduse liita kaks 5 km raadiuses tegutsevat orkestrit üheks (2 juhul); sooviti saada kergemasisulist repertuaari just väikeorksterile seatuna. Mõned orkestrid tegid ettepaneku orkestri instruktori või revidendi tööle rakendamiseks; mõned soovisid orkestriliikmetele hinnetelehe sisseseadmist; sooviti naaberrahvaste repertuaari võimaldamist sektsiooni kaudu ja üks orkester soovis, et baritonipartii kirjutataks partituurides viiulivõtmes. Muusikalehe vahendusel vastas ettepanekutele sektsiooni juhataste liige V. Jakobson, et väikeorkestrile seatud palu oli saada piisavalt; välisautorite töid ei kirjastata; orkestri revideerimine toimub päeviku alusel ning instruktoriteks palgatakse kohapealsed muusikainimesed. Baritonimängijal soovitati bassivõti ära õppida.⁸⁷¹ Esitatud vastustes ja ettepanekutes pole eraldi välja toodud Kaitseliidu orkestrite ankeetvastuseid.

Kaitseliidu orkestrijuhataste väljaõpetamine jäeti organisatsiooni poolt alates 1934. aastast täielikult puhkpillimuusika sektsiooni kanda, sest sektsiooni juhatastes “töötasid kaasa mitmed Kaitseliidu muusikalist elu keskkorraldavad tegelased”⁸⁷² ehk viiest liikmest kolm olid kaitseliitlased, kusjuures F. Tammar ja J. Vaks olid Kaitseliidu esindusorkestrite dirigendid ning nende kanda oli põhiosa täienduskursustel õpetatavast materjalist. V. Jakobson ja A. Treufeldt õpetasid samuti vastavalt kas muusika-teoreetilisi distsipliine või orkestri organiseerimist.⁸⁷³

Sektsioon tegeles kogu oma eksisteerimisaja aktiivselt puhkpillimuusika kirjastamisega. Eriti nõutud olid eestimaised populaarsed laulude seaded ning ajastusse sobiv tantsumuusika. Kuid kirjastati ka muud puhkpillimuusika-alast materjali nagu kontsert-palu, marsse, tantse, laulude saateid, tervitusmarsse.⁸⁷⁴ Orkestrikoosseisudena soovitati kasutada nii üheksa-, 14-, 16-, 20-, või 22-liikmelist orkestrikoosseisu. Suuremates koosseisudes võinuks kasutada isegi Es klarnetit.⁸⁷⁵ 1931. aastal kirjastati R. Kulli seatud M. Hermann *Isamaa mälestus, Kungla rahvas, Mingem üles mägedele, Sõjalaste marss*; F. Saebelmani *Kaunimad laulud*; A. Kunileiu *Sind surmani* kogumikuks *Eesti laulud pasunakoorile*.⁸⁷⁶

Esimeste tegevusaastate jooksul kirjastati üheksa uut algupärast puhkpilliorkestri helitööd: E. Liinevi *Talupoja tants*, J. Aaviku *Oh seda elu ja õnne*, M. Lüdigi *Scherzo* ja *Avamäng-fantaasia*, J. Tamvergi *Taavet ja Koljat*, J. Niksmanni *Marss nr.7*, Ü. Topmani

⁸⁷¹ *Muusikaleht* 1935: 274–275

⁸⁷² Treufeldt 1934: 278

⁸⁷³ TMM f MO 258, s. 56, l.201

⁸⁷⁴ Rüütelmaa 2004: 11

⁸⁷⁵ protokoll 561

⁸⁷⁶ protokoll 568

Marss nr. 1 ja R. Ploomi *Kodumaa kaitsjad*. Kirjastati J. Vaksi raamat *Korneti ja trompeti õpik*.⁸⁷⁷

Sektsiooni poolt kirjastati üheksa eksisteerimisaasta jooksul kokku üle 70 pala, millest ligi 60 olid originaalteosed puhkpilliorkestrile, lisaks kümme-kond sümfoonilise muusika arranjeeringut.⁸⁷⁸

Puhkpillimuusika sektsiooni töö oli vajalik, koordineeriv ja tulemusrikas – seega võib öelda, et sektsioon tõstis eesti puhkpillimuusika uuele, arenenumale tasandile, eelkõige vabastades orkestrid vanast ja välismaisest repertuaarist. Suur töö tehti dirigentide väljaõpetamisel ja noorte mängijate kasvatamisel. Alates 1935. aastast hakati järk-järgult orkestrite instrumendikoosseise uuendama. Olgugi, et nii mõnedki orkestrid ei astunud Pasunakooride sektsiooni liikmeks, said selle tegevusest kasu nemadki – eelkõige sektsiooni poolt kirjastatavast uudisrepertuaarist.

4.2. Eesti Kaitseliidu puhkpilliorkestrite kontserttegevus

Eesti rahvuslik muusikakultuur hakkas arenema IX sajandi keskpaigast, kuid puhkpilliloominguga hakkasid eesti heliloojad laiemalt tegelema alles XX sajandi 20. aastatest. Kuna puhkpillirepertuaari lisandus vähehaaval, oldi vabariigi algaastail sunnitud esitama idast ja läänest sissetoodud muusikat. Eestimaine noodikirjastustegevus oli arenemisjärgus, kuid sellest hoolimata oli eelmisel sajandil tegevust alustanud puhkpilliorkestritel säilinud arvestatav kogus noodiliteratuuri.

Kõige varasem Kaitseliidu alluvuses olnud orkester oli Vabadussõja ajal Tallinna Kooliõpilaste Pataljoni 35-liikmeline puhkpilliorkester. Koosseis kinnitati 8. aprillil 1919.⁸⁷⁹ Mõistagi erines orkestri esinemine sõja tingimustes orkestritööst rahuajal.

Peale Vabadussõda tekkis mõne-aastane seisak nii Kaitseliidu tegevuses kui orkestri liikumises, kuid alates 1925. aastast moodustus Kaitseliidus hulgaliselt puhkpilliorkestreid ning nende tegevus tervikuna oli väga tihedalt seotud tolleaegse Eesti puhkpillimuusikaga. Mõistetavatel põhjustel ei olnud vastloodud Kaitseliidu orkestrid, eriti oma tegevuse algaastail, nõudlikuma kontsertrepertuaari esitamiseks valmis. Mängiti peamiselt vabas õhus kasutatavat tarbemuusikat – leinamarsse, käigumarsse, hümnid, tušši ning lihtsamat meeleolumuusikat. Suutlikumad orkestrid said esineda rahvakontsertidel parkides, kõlakodades, esitada vajadusel hooajalist suvemuusikat ning mängida talvel liuväljadel. Nii suve- kui liuväljamuusikat esitas kuni 20-liikmeline orkestrikoosseis. Aastatega esinemistase tõusis, pakkudes kontsertolukorras nii kuulajatele kui mängijatele esteetilist elamust. “Kontsert-ettekandelt nõutakse, et see oleks kõrgeväärtusliku sisuga, sügavtundeliselt tõlgitsetud ja meisterlikult, virtuooslikult esitatud”, on öelnud Eesti Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsiooni juhatuse esimees

⁸⁷⁷ *Muusikaleht* 1935: 255

⁸⁷⁸ Kiillaspea 1975: 478

⁸⁷⁹ ERA f 5095, n. 1, s. 53, l. 57–58

professor Julius Vaks.⁸⁸⁰ Puhkpilliorkestrimuusika viljelemisel laiemas plaanis olid professor J. Vaksi sõnul järgmised ülesanded: kontsert-ettekande sooritamine, välis-sündmusele piduliku efekti andmine, isemusiitsemise võimaldamine laiematele hulkadele, mängimine tarbelisteks puhkudeks.⁸⁸¹ Samasugune tegevusplaan, orienteeritud kõigile Eesti Lauljate Liitu kuuluvatele puhkpilliorkestreile, sobis ka Eesti Kaitseliidu orkestreile – tunduva rõhuasetusega teisele ja neljandale ülesandele. Kaitseliidu puhkpilliorkestrid, eeskätt malevate orkesterid, osalesid kodukorrajärgselt kõigil vabariiklikel ning oma maleva/üksuse pidulike sündmuste tähistamisel, samuti osaleti kohalikus seltsi- ja muusikaelus – see võimaldas mängijatele lisatasu ning motiveeris repertuaari mitmekesistama.

Organisatsiooni tegevuse algaastail oli puhkpilliorkestrite esinemisel peamiselt propagandistlik eesmärk. 1925. aasta *Päevalehes* ilmus kolonel J. Roska kirjutis Eesti Kaitseliidu kõitvamaks muutmiseks puhkpillimuusikaga pidude abil: „...kevadest saadik on igal pühapäeval toime pandud Kaitseliidu pidusid, /.../millest rohkearvulised osavõtjad mitmekümnete verstade tagant osa võtma tulevad”.⁸⁸²

1926. aastal toimunud Kalevi kaitsemaleva I naiskompanii *Linda* (sel ajal polnud veel Naiskodukaitset ametlikult asutatud, kuid naiste osalust Kaitseliidus püüti suurendada) avamisõhtul *Estonia* kontserdisaalis 23. jaanuaril mängis Kalevi malevkonna puhkpilliorkester A. Habermanni juhatusel kolm pala – A. Kapi *Eesti marsch*, M. Feodori *Marsch-Fantasia* ja H. Schneideri avamängu *Kevade nõiduses*.⁸⁸³

E. Lineffi *Kaitseliidu Kotkamarssi* said orkestrid osta alates 1928. aastast Lauljate Liidu büroost Tallinnas Rataskaevu 22 ettemaksuga 3 krooni.⁸⁸⁴ Järgnevat aastat tõestasid, et puhkpillimuusikaga teostatud reklaami abil suurenes nii kaitseliitlaste arv kui kasvas puhkpillimuusikat hindav publik ning paranes esitatava muusika kunstilise ettekande tase. II Maailmasõja-eelsel perioodil oli Tallinnas juhtivaks puhkpilliorkestriks Tallinna garnisoni orkester G. Reederi juhatusel (alates 1934. aastast juhatas orkestrit H. Lukas-Luhari), kuid Kaitseliidu Tallinna maleva ja Kalevi malevkonna harrastusorkestrid pakkusid garnisoniorkestrile tugevat konkurentsi. A. Regi hindas oma mälestusteraamatus Kalevi malevkonna orkestrijuhiti Julius Vaksi paremuselt teiseks (esimene oli Raimund Kull) orkestrijuhiks Eestis Vabariigis ja temaga peaaegu võrdseks Kaitseliidu Tallinna maleva orkestrijuhiti Friedrich Tammari.⁸⁸⁵

Tallinna maleva orkestritel olid mitmekesisemad esinemisvõimalused kui provintsi-orkestritel. Näiteks korraldati 1. mail 1931 maleva orkestriga F. Tammari juhatusel pidulik jalutuskäik läbi linna Kardioru lossi ette, kus malevlasi tervitas riigivanem K. Päts ning maleva pealik F. Pinka andis maleva laskureile üle diplomid kevadiste lasketulemuste eest. Peale autasustamist liikus orkester koos laskuritega tagasi maleva

⁸⁸⁰ Vaks 1937: 7

⁸⁸¹ Vaks 1937: 13

⁸⁸² Roska 1925

⁸⁸³ TMM 8648, Mo 32–1/60

⁸⁸⁴ *Muusikaleht* 1930: 4

⁸⁸⁵ Regi 2000: 156–157

staapi.⁸⁸⁶ Muusikalise kõrgharidusega dirigendi F. Tammari juhtimisel kasvas maleva orkester Merevää ja teiste Kaitsevää orkestrite likvideerimise tulemusena peaaegu professionaalilähedaseks kollektiiviks – orkestriga liitusid ka mõned helifilmi tulekuga töötuks jäänud kinomuusikud.⁸⁸⁷ Maapiirkondades ei olnud selliseid presidendi osalusega üritusi muidugi võimalik korraldada, kuid kohalikud suursündmused ei toimunud kunagi ilma maleva puhkpilliorkestrita. Parematasemelised puhkpilliorkestrid said lisaks traditsioonilistele Kaitseliiduga seotud esinemistele võimalusi populaarsust suurendavateks erakorralisteks esinemisteks. Tallinna maleva Kalevi malevkonna puhkpilliorkester A. Habermanni juhatusel esines raadiokontserdiga 23. veebruaril 1932. a. Ettekandele tulid kaks X üldlaulupeo repertuaari kuuluvat pala – E. Tamme avamäng *Kalevi ja Linda* ning E. Aava muusikaline pilt ooperist *Vikerlased*; lisaks esitati J. Niksmanni fantaasia *Tule koju*, J. Aaviku *Külastseenid*, E. Liinevi *Põhjamaa helid* ja *Rahvatants*. Viimast kahte pala dirigeeris nende autor ise.⁸⁸⁸ Eesti Vabariigi 15. aastapäeva puhul andsid *Estonia* kontserdisaalis kontserdi Kaitseliidu Tallinna maleva ja Kalevi malevkonna puhkpilliorkestrid.⁸⁸⁹

Välisesinemistel käisid Kaitseliidu orkestrid aruharva – peamiselt kaks Tallinna maleva esindusorkestrit. Kalevi malevkonna orkester esines mõned korrad Soomes. 1929. aastal 29. juunist 1. juulini naisvõimlemispeol ning 23. juulist 6. augustini 1933 kontsertturneel Helsingis,⁸⁹⁰ kus orkester esines lisaks vabaõhulavadele ka kontsertidega Helsingi raadios.⁸⁹¹

1932. aastal ilmus ajakirjas *Muusikaleht* järgmine teade: „Kaitseliidu Tallinna maleva Kalevi malevkonna puhkpilliorkester andis helsinglastele suvemuusikat.... 1932.a. 22. juulist kuni 7. augustini viibis Kalevi malevkonna orkester Helsingis, esinedes *Hesperia* kohvikus ja rahvapargis, asendades Soome Valgekaardi puhkpilliorkestrit, kes oli sel ajal laagris. Orkestri kontserte kanti üle ka Helsingi ja Lahti ringhäälingute kaudu. Orkestri koosseisus mängis 17 meest ning Soome Valgekaardi orkestri dirigent L. Linnala, kes kutsus Kalevi orkestrit seekord mängima, edastas kutse ka järgmiseks aastaks.“⁸⁹²

Kaitseliidu puhkpilliorkestrid olid kaasaegsete tähelepanekutel tuntud ja hinnatud, distsiplineeritud ning elujõulised muusikakollektiivid, kelle panust kohalikus muusika-elus hinnati kõrgelt – osaleti kõigil kohalikel laulupidudel- ja päevadel. Kolu kompanii puhkpilliorkester esindas Kaitseliitu osaledes Türi I vaimulik laulupäeval Järvamaal 1930. aastal.⁸⁹³

1930. aastatest suurenes järgjärgult Kaitseliidu orkestrite osalus maakondade muusikasündmustes. Mängiti nii rongkäigus kui ühendorkestrites kontsertette-

⁸⁸⁶ ERA f 2151, n. 1, s. 40, nummerdamata

⁸⁸⁷ *Muusikaleht* 1935: 43–44

⁸⁸⁸ *Muusikaleht* 1932: 59

⁸⁸⁹ *Muusikaleht* 1933: 24

⁸⁹⁰ Tammiste 1935: 69–70

⁸⁹¹ *Muusikaleht* 1933: 161

⁸⁹² *Muusikaleht* 1932: 189

⁸⁹³ Türi koguduse I vaimulik laulupäev 1930: 10

kannetel, laulupäevadel, Võidupüha üritustel, ranna-, kuurordi- ja suvemuusika kontsertidel ning arvukatel kohalikus seltsielus muusikat vajavatel üritustel.

Tavapärasest erineval ajal esinemine toimus Valgas 1. veebruaril 1933 seoses Valga linna vabastamise aastapäevaga vaenuvägedest – sel puhul esines Valga maleva puhkpilliorkester R. Kivimägi juhatusel. Maleva orkester osales traditsiooniliselt ka Eesti Vabariigi 15. aastapäevaüritustel.⁸⁹⁴

Pärnu maleva orkester andis külaliskontserdi Pärnu- Jaagupis Uduvere Põllumeeste seltsimajas 7. oktoobril 1933 – dirigeeris J. Kask ning solistidena esinesid Ponomarjov ja Ennok.⁸⁹⁵

Lisaks laulupidudele ja -päevadele ning põhikirjajärgsetele esinemistele oli Kaitseliidu orkestritel mitmeid tasustatavaid esinemisvõimalusi, mida hangiti peamiselt kahel viisil. Esiteks otsis dirigent ise orkestrile sobivaid esinemisvõimalusi; teiseks kutsuti teada-tuntud heatasemelist puhkpilliorkestrit mitmesugustele muusikaga seotud üritustele esinema – isegi väljaspoole oma malevat või oma maakonda. Näiteks jäi Rakvere 1932. aastal ilma Kaitseliidu orkestrita, kuna peale I diviisi staabiorkestri (E. Knude) asumist Narvast Rakverre lahkus Kaitseliidu orkestri dirigent A. Veske Rakverest. Seega polnud kohalikul Tuletõrjeorganisatsioonil muud väljapääsu kui tellida 28. mail 1933 mängima Tallinna maleva orkester.⁸⁹⁶ Põhikirjajärgsed esinemised olid tasuta, kuid eratellijatele esineti kokkulepitud tasu eest, mille suuruse otsustas dirigent koos kahe juhatuse liikmega. Tasu määr pillimehele sõltus esitatava partii raskusastmest. Kuna enne 1929. aastat ei saanud töötasu isegi malevate orkestrite juhid, oli iga esinemine rahalises mõttes teretulnud.

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et Kaitseliidu orkestrid harrastuskollektiividena suutsid esitada oma organisatsioonile vajalikku mitmekülgset repertuaari, millele lisandus aktiivne kaasalöömine kohalikus ja vabariiklikus muusikaelus.

4.2.1. Laulupeod ja laulupäevad

Eesti rahva elus on laulupeod olnud kauniks, rahvast ühendavaks ning muusikaliselt arendavaks traditsiooniks alates 1869. aastast. Eeskujuks olid eeldatavasti baltisaksa laulupeod 1857. aastal Tallinnas ja 1861. aastal Riias.⁸⁹⁷

1863. aastal toimus I eestimaine kohalik laulupäev Sõrves ja 1865. aastal Jõhvis, Simunas ja Uulus.⁸⁹⁸ Aeg oli küpseks saanud I ülemaalse laulupeo korraldamiseks, millest võttis 1869. aastal osa 5 puhkpilliorkestrit ja 46 meeskoori – kokku 845 esinejat.

Üldlaulupidude traditsioon Lätis algas aastal 1873. ja Soomes 1884. aastal.⁸⁹⁹

Tundub, et muusikat ja laulu armastavate inimeste elu käis 19. sajandil tööpoolest niiõelda laulupeost laulupeoni. Muusika-armastus võitis taolised takistavad asjaolud

⁸⁹⁴ *Muusikaleht* 1933: 75

⁸⁹⁵ *Muusikaleht* 1933: 239

⁸⁹⁶ ERA f 2163, n. 1, s. 11, l. 53

⁸⁹⁷ Leichter 1968

⁸⁹⁸ Laulusajand 1969

⁸⁹⁹ Laulusajand 1969

nagu nootide puuduse, juhendajate nappuse ning harjutuskohtade kauguse elukohast – sellele vastandus rahvuslik optimism ja tugev isemusitseerimise vajadus.

Eesti Vabariigis toimus aastatel 1918–1940 neli üldlaulupidu – 1923, 1928, 1933, 1938 ning suurel hulgal maakondlikke laulupidusid ja laulupäevi.

Loomulikult külastasid meie laulupidusid külalisesinejad ning lauluhuvilised naabermaadest, kes jagasid saadud elamusi ja muljeid oma kodumaa muusikaavalikkusega. 1928. aasta *Muusikaleht* toob ära pikema kirjutise ajalehes *Helsingin Sanomat* ilmunud artiklist, autoriks V. J. P.

“...IX laulupidu oli oma suurejoonelisuse tõttu väikese rahva tõeline jõu demonstratsioon. Muusikalist ja isamaalist tööd on tehtud sihikindlalt, sitkuse ja eestlastele omase innuga kõigis rahvakihtides....Kokku oli osavõtjaid registreeritud üle 15 000...Meile, soomlastele, kes suudame vaevu oma laulupidudele koondada 4000 esinejat, näivad Eesti saavutused imestusväärilistena..... Tegelikult on Eesti rahvas siiski muusikaliselt tundelikum ja kergemalt vaimustusse sattuvam kui Soome oma – kui meie ei taha otse ütelda, et Eesti rahvas on musikaalsem. Ühtlasi võime konstateerida, et Eesti laulupeost võtsid osa kõik rahvakihid alates töölistega ja lõpetades haritlastega. Huvitav oli märkida, et kogu sõjaväe meeskoorid ja orkestrid võtsid laulupeost osa.Meil, kes siin viriseme rahulolematusest kui programm sisaldab 10 laulu, oleks hea meeles pidada, et Eesti segakoorid laulsid 23 laulu!Laulupeo programmi meeldivamaid kogemusi oli tutvumine 1400-mehelise puhkpilli- või õigemini janitšari-orkestriga. Selles oli nimelt palju klarneteid, flööte ja isegi saksofone. Sellepärast võis kuulda mõnusaid orkestrivärvinguid ning puumänguriistad andsid kõikides numbrites mahedust ja tehnilist kergust.... Ettekantud Kapi, Aaviku, Tamme, Virkhausi ja Kulli helitööd kuuluvad keskmisse klassi. Nad kõlasid hästi, kuid neis otsiks enam oma-pärasust. Tundus näiteks üpris kummaline kuulda Kapi *Marsil langenute mälestuseks* selgeid väljavõtteid meie laulust *Olet maamme armahin...* Väljaspool üldorkestreid esinesid sõjaväeorkestrid kiitustväärvalt kapellmeistri kindlal juhatusel. Kanti ette seeria *Peer Gynt*”.⁹⁰⁰

Iga laulupidu oli kordumatu ja unustamatu muusikaelamus kõigile selles osalevatele. Järgmistegi laulupidude lõppsõnadeks sobivad juba 80 aasta eest *Muusikalehes* (J. J-k) öeldud sõnad: “...Laulupidu suri. Kuid ta elu oli ilus, kuigi lühike. Taevani tõusnud meeleolu laine langes aeglaselt tagasi argipäeva halluse suunas, ilusad elamused asetustid mälestustekambrisse, kus neid külastatakse tihti, silmitsetakse neid, elatakse mõttes veel kord läbi. Sest see mälestus elab kõikides surmani”.⁹⁰¹

4.2.1.1. Kaitseliidu ja tuletõrjeorkestrite osavõtt üldlaulupidudest

Mitmesugustele seltsidele kuuluvatest puhkpilliorkestritest pakkus tuletõrjeorkestrite olemasolu Kaitseliidu orkestrite moodustamisele ning tegevusele suurimat konkurentsi. 1928. aasta IX üldlaulupeol osales varemeksisteerinutele lisaks üsna hiljuti loodud tuletõrje puhkpilliorkestreid.⁹⁰²

⁹⁰⁰ Eesti suurlaulupeolt 1928: 210–216

⁹⁰¹ IX Üldlaulupidu 1928: 202

⁹⁰² IX Eesti Üldlaulupeo juht 1928

Orkester	Dirigent	Asutamise aasta
Tallinna VTÜ muusikajaoskonna pasunakoor	A. Zvetkov	1884
Malla VT seltsi pasunakoor	A. Leppik	1874*
Otepää VTÜ pasunakoor	J. Lätti	1899
Suure-Jaani VTÜ pasunakoor	J. Vahtramäe	1905
Antsla TÜ pasunakoor	K. Usstav	1906
Kohtla TÜ pasunakoor	A. Nurk	1907
Voldi Tuletõrjeseltsi pasunakoor	A. Park	1908
Kaarepere TÜ pasunakoor	R. Uuk	1910
Viru-Maidla TÜ pasunakoor	A. Aager	1911
Jõgeva VT seltsi pasunakoor	M. Lall	1912
Paldiski VTÜ pasunakoor	K. Kogermann	1918
Avinurme Tuletõrjeseltsi pasunakoor	O. Kask	1923
Kanepi VTÜ pasunakoor	J. Pokk	1924
Kloostri VTÜ pasunakoor	V. Öunroos	1925
Kokku:	14 pasunakoori	

* Malla pasunakoor võttis küll osa II üldlaulupeost, kuid mitte tuletõrjeorkestri nime all. Kõige vanem tuletõrjeorkester Eestis oli Tallinna VTÜ orkester.⁹⁰³

1929. aastal kasutas eesti heliloojate uut puhkpillirepertuaari sarnaselt Kaitseliidu orkestritega ka Vabatahtlik Tuletõrjeühing, kes tähistas oma 10. aastapäeva 7.-9. septembril 1929. aastal Tallinnas. Ühendpuhkpilliorkestrit juhatas Ed. Knude, Narva I diviisi orkestri dirigent. Ettekandele tulid peamiselt IX üldlaulupeol kõlanud palad ning *Tuletõrje hümn*.⁹⁰⁴ Suutlikumad orkestrid võisid muretseda ja ära õppida R. Kulli palad *Kodumaa*, *Kriüša lahing*, *Valss* ja *Tarantella*. Tol ajal kasutati veel M. Hermann poolt loodud *Tervitusmarssi*, kuid 1932. aastal kirjutas P. Karp spetsiaalselt sellele organisatsioonile *Tuletõrje tervitusmarsi*.⁹⁰⁵

Kaitseliidu puhkpilliorkestreid esines 1928. aasta IX üldlaulupeol arviliselt poole vähem – oli ju Kaitseliidu taastamisest ja orkestriliikumise algusest möödunud alles kolm aastat.⁹⁰⁶

Orkester	Dirigent	Asutamise aasta
Tallinna maleva pasunakoor	A. Kirikal	1925
Tallinna maleva Kalevi malevkonna pasunakoor	A. Habermann	1925
Triigi valla Kaitseliidu pasunakoor	J. Herman	1927
Lääne maleva Üksiku eskadroni pasunakoor	I. Leital	1926
Saaremaa maleva pasunakoor	C. Kaljo	1926

⁹⁰³ Rääst 1973

⁹⁰⁴ *Tuletõrje Teated* 1929, nr. 5, lk 78

⁹⁰⁵ *Tuletõrje Teated* 1932, nr. 11/12, lk 236

⁹⁰⁶ IX Eesti üldlaulupeo juht 1928

Orkester	Dirigent	Asutamise aasta
Haaslava kompanii pasunakoor (Jõgeva maa-kond)	V. Otsa	1927
Vana-Antsla Kaitseliidu pasunakoor	R. Mändik	?
Kokku:	7 pasunakoori	

X üldlaulupeost 1933. aastal võttis osa 21 tuletõrjeorkestrit ajakirja *Eesti Tuletõrje* andmetel, kuid need kõik ei esinenud tuletõrjeühingu vormis.⁹⁰⁷

Eesti X üldlaulupeol 1933. aastal osales laulupeo teatmiku andmetel 23 tuletõrje-orkestrit.⁹⁰⁸

Orkester	Dirigent	Liikmeid	Asutamise aasta
Keila VTÜ	L. Meier, pangaametnik	16	1904
Esna VTÜ	A. Sotnik, äriteenija	18	1927
Paide VTÜ	N. Sihvart, köster-organist	21	1912
Türi VTÜ	R. Vilmsen	26	1927
Pärnu VTS	H. Klemmer, muusik	31	1894
Ahja valla omavalitsuse tuletõrje pasunakoor	P. Timma, õpetaja	15	1931
Härjanurme VTÜ	A. Arbeiter, õpetaja	13	1928
Jõgeva VTÜ	M. Lall, päevapiltnik	26	1912
Konguta VTS	J. Mooste, vallasekretär	19	1895
Kuremaa VTÜ	O. Tamm, õpetaja	33	1906
Maarja-Magdaleena VTÜ	J. Kivi, põllumees	14	1870
Pangodi VTÜ	J. Ott, põllumees	14	1927
Voldi VTÜ	H. Vissak, põllumees	35	1904
Suure-Jaani VTÜ	K.-J. Mikk, kantseleiametnik	25	1907
Võhma VTÜ	A. Ramjalg, äriteenija	19	1910
Kalina VTÜ	O. Treufeldt, põllumees	17	1928
Kohtla-Järve põlevkivi-kaevanduse VTÜ	H. Sarry, raamatupidaja	20	1930
Kohtla VTÜ	A. Nurk, põllumees	20	1906
Konju TS	O. Seestrand, põllumees	16	1906
Kuremäe VTÜ	E. Sibrik, põllumees	16	1902
Malla VTÜ	A. Leppik, põllumees	27	1927
Varangu TÜ	A. Traus, põllumees	20	1928
Viru-Maidla TÜ	A. Aager, põllumees	18	1911
Kokku	23 pasunakoori	479	

⁹⁰⁷ *Eesti Tuletõrje* 1933: 176

⁹⁰⁸ Eesti X Üldlaulupidu 1933

Esinejate nimekirjas ei leidunud Tallinna Tuletõrjeühingu puhkpilliorkestrit.

Olgugi, et Kaitseliit püüdis aktiivselt oma üksustesse puhkpilliorkestreid luua, ei jõutud X üldlaulupeol veel orkestrite arvukuselt tuletõrjeorganisatsiooni tasemele. Mängijaidki oli tuletõrjeorkestrites 113 võrra rohkem.⁹⁰⁹ Mõnel pool õnnestus Kaitseliidu orkestril endale tuletõrjeorkestrist mehi üle tuua nagu näiteks Võrus.

“.. nii on Võru Tuletõrjeorkestrist enamikus mängijaid tulnud üle Kaitseliidu orkestrisse....”⁹¹⁰

Ja X Üldlaulupeol ei mänginudki Võru Tuletõrjeorkestrit, kuid Kaitseliidu orkestrite arv suurenes peaaegu 100% võrra.

Orkester	Dirigent	Liikmete arv	Asutamise aasta
KL Tallinna malev	F. Tammar	45	1925
KL Kalevi malevkond	H. Habermann	44	1925
KL Kolu kompanii	J. Aasa, põllumees	31	1927
KL Petseri malev	A. Ojasson, riigiteenija	33	1928
KL Hargla malevkond	V. Iisjan, põllumees	17	1927
KL Valga malev	V. Iisjan, põllumees	27	1926
KL Sangaste kompanii	V. Tünder, köster	21	1903
KL Paasvere kompanii	A. Nurm, põllumees	19	1893
KL Põlva malevkond	K. Nemvalts	37	1931
KL Rõuge malevkond	E. Pehter, põllumees	14	1928
KL Võru malev	J. Prügi, ärimees	22	1931
KL Vana-Antsla kompanii	A. Must, põllumees	37	1925
KL Uue-Antsla kompanii	A. Kripson	19	1931
Kokku	13 pasunakoori	366	

Viimaselgi ennesõjaaegsel XI üldlaulupeol 1938. aastal osales rohkem tuletõrjeltside kui Kaitseliidu puhkpilliorkestreid. Järgnevas tabelis on toodud osalenud tuletõrjeühingu orkestrid.⁹¹¹

Orkester	Dirigent	Liikmeid
Tuletõrje Tallinna brigaadi pasunakoor	H. Tiisma	34
Loksa Tuletõrjekogu pasunakoor	H. Raag	18
Türi VTÜ Pasunakoor	R. Vilmansen	25
Abja-Paluoja VTÜ pasunakoor	J. Adler	18
Pärnu Tuletõrjediviisi pasunakoor	A. Rannik	30

⁹⁰⁹ Eesti X üldlaulupidu 1933

⁹¹⁰ *Muusikaleht* 1933: 47

⁹¹¹ Eesti XI Üldlaulupeo juht 1938

Orkester	Dirigent	Liikmeid
Ahja valla tuletõrje pasunakoor	P. Timma	13
Avinurme TÜ pasunakoor	O. Kask	23
Jõgeva VTÜ pasunakoor	M. Lall	28
Otepää VTÜ pasunakoor	E. Tarikas	23
Kõo VTÜ pasunakoor	A. Lauk	24
Puiatu VTÜ pasunakoor	R. Vare	16
Suure-Jaani VTÜ pasunakoor	A. Ramjalg	21
Viljandi VTÜ pasunakoor	A. Johanson	25
As Kütte Jõu TÜ kompanii pasunakoor	H. Lätti	37
Kalina Tuletõrje Mäetaguse pasunakoor	A. Tarmik	13
Kohtla-Järve VTÜ pasunakoor	H. Sari	31
Kohtla VTÜ pasunakoor	A. Nurk	15
Kolga TÜ pasunakoor	P. Hakk	16
Konju TÜ pasunakoor	A. Otu	13
Kunda-Malla VTÜ pasunakoor	A. Koort	23
Mäetaguse VTÜ "Kiikla" pasunakoor	H. Orasmäe	13
Simuna Tuletõrje pasunakoor	H. Haiba	16
Undla valla Tuletõrje kogu pasunakoor	E. Tandru	13
Kokku:	23 pasunakoori	488

Tuletõrjeorkestreid osales XI laulupeol samapalju kui viis aastat tagasi eelmisel üldlaulupeol ning mängijaid osales üheksa (9) võrra rohkem. Endiselt puudub Võru Tuletõrjeorkester ja nimekirjast puudub Paide Tuletõrjeorkester. Andmed näitavad tuletõrjeorkestrite arvukuse suhtelist stabiilsust Eestis.

Järgnevas tabelis on toodud Kaitseliidu puhkpilliorkestrite osavõtt XI üldlaulupeost.⁹¹²

Orkester	Dirigent	Liikmeid
KL Kopli malevkonna pasunakoor	A. Märtin	18
KL Tallinna maleva pasunakoor	F. Tammar	40
KL Tallinna maleva Kalevi malevkonna pasunakoor	J. Vaks	40
KL Lihula malevkonna pasunakoor	D. Zvinev	20
KL Petseri maleva pasunakoor	H. Huik	21
KL Vändra malevkonna pasunakoor	O. Ots	12
KL Meeksi kompanii pasunakoor	A. Unt	14
KL Päidla kompanii pasunakoor	E. Ott	15
KL Rõngu kompanii pasunakoor	E. Kruus	20
KL Räpina malevkonna pasunakoor	E. Toivi	30

⁹¹² Eesti XI Üldlaulupeo juht 1938

Orkester	Dirigent	Liikmeid
KL Karula kompanii pasunakoor	V. Peerna	14
KL Valga maleva pasunakoor	R. Kivimägi	30
KL Sakala maleva pasunakoor	A. Härm	28
KL Rakvere I malevkonna pasunakoor	E. Saluveer	23
KL Misso kompanii pasunakoor	L. Kasak	13
KL Põlva malevkonna pasunakoor	A. Udras	14
Kokku:	16 pasunakoori	352

Kaitseliidu puhkpilliorkestrite osalus XI üldlaulupeol suurenes 13-lt 16-le. Lisaks osales ka Kaitseliidu allorganisatsiooni Noorkotkaste Alatskivi rühma pasunakoor (12 mängijat) A. Aarma juhatusel. Mängijate arvult jäädi ka sellel laulupeol 136 võrra alla tuletõrjeorkestritele. Samuti oli Kaitseliidu orkestrites XI üldlaulupeol tervikuna 14 mängijat vähem kui eelmisel, X üldlaulupeol. Kahetsusväärset vähe oli maleva-orkestreid – ainult neli. Seega – kõigil kolmel üldlaulupeol osales rohkem tuletõrje-seltside kui Kaitseliidu orkesterid, ka mängijate arvuline ülekaal tuletõrje kasuks säilis.

Puhkpilliorkestrite repertuaar IX üldlaulupeol:

A. Kapp	<i>Marss langenute mälestuseks</i>
J. Aavik	<i>marss Kungla rahvas</i>
E. Tamm	<i>avamäng Tule koju</i>
A. Virkhaus	<i>Pulma valss</i>
R. Kull	<i>Popurri-fantaasia</i>
M. Hermann	<i>Tervitusmarss</i>
A. Vedro	<i>Rapsoodia eesti tantsuviisidest</i> ⁹¹³

Puhkpilliorkestrite repertuaar X üldlaulupeol:

E. Tamm	<i>Pidulik Eesti marss</i>
E. Tamm	<i>avamäng Kalev ja Linda</i>
E. Tamm	<i>Eesti rapsoodia</i>
E. Aav	<i>Juta kaebelaul ooperist Vikerlased</i>
E. Liinev	<i>Hõissa, simman</i>
R. Kull	<i>Kodumaa</i>
P. Karp	<i>Kiigemäel</i>
E. Liinev	<i>Kalurite tants</i>
J. Tamverk	<i>parafras Öhturahu</i>
M. Härma- R. Kull	<i>Tuljak</i> ⁹¹⁴

X üldlaulupeo repertuaar oli tehniliselt palju nõudlikum eelmise, IX üldlaulupeo omast.

⁹¹³ IX Eesti üldlaulupeo juht 1928: 107–108

⁹¹⁴ Eesti X Üldlaulupidu 1933; Muusikaleht 1933: 21

Nii Kaitseliidul kui tuletõrjeorganisatsioonil oli muidugi tunduvalt rohkem puhkpilli-orkestreid kui üldlaulupidudel osales. Tuletõrjeorkestreid tegutses sõdadevahelisel perioodil A. Kiilaspea andmetel 59.⁹¹⁵ Väheste osavõtu põhjuseks üldlaulupidudest võis olla repertuaari tehniline nõudlikkus, millega väikeorkestrid ega harrastusdirigendid suutnud rahuldavalt toime tulla.

1933. aasta üldlaulpeol osalenud kooridest-orkestritest ning nende juhtidest tehti ankeetküsitluste põhjal kokkuvõtte alles 1,5 aastat hiljem, kusjuures kaugeltki kõik osalenud kollektiivid ei vastanud ankeetküsitlusele. 100 orkestrist vastas 48% ja dirigentidest 42%. See kokkuvõtte ei andnud tervikpilti kogu Eesti puhkpillimaastikul toimuvast, kuid mingi arusaam ankeetide põhjal tekkis. 47 orkestrijuhist töötas muusikaga seotud erialal 25 %, siia hulka arvati koolide muusikaõpetajad. Iseõppinud orkestrijuhtidest oli keskkooliharidusega kolmandik, koos lõpetamata keskkooliharidusega 55%. Kõrgema üldharidusega orkestrijuhite oli 2,5%. 42,6% orkestrijuhtidest olid iseõppinud muusikud. Suurema dirigendistatusega olid maaorkestrite juhid, kusjuures vaid 19,1% orkestridirigentidest sai dirigeerimise eest töötasu.⁹¹⁶ Küsitlus hõlmas ka mängijate hinnangut esitatud repertuaarile ning hinnangu aluseks olnud muusikapalad jagunesid kolme meeldivusastmesse. III meeldivusastmesse jäid mängijate hinnangul E. Tamme *Pidulik marss*, avamäng *Kalev ja Linda* ning J. Tamvergi parafras *Õhturahu*, kusjuures nii dirigentide kui mängijate hinnangud nimetatud palade osas langesid enam-vähem kokku.⁹¹⁷

Mis puudutas järgmisi üldlaulupidusid, siis laekunud ankeetide põhjal sooviti rohkem raadiotunde, mille abil paremini repertuaari omandada.⁹¹⁸

Eelnenud küsitluste kokkuvõtte lõpetas vaadeldud perioodil toimunud üldlaulupidude sündmused nii juhtide kui osavõtnud tegelaste seisukohast.

4.2.1.2. Maakondlikud laulupeod ja -päevad

Eesti Vabariigis toimusid üldlaulupeod viieaastase intervalliga ning vahepealsetel aastatel toimus rohkearvuliselt maakondlikke laulupidusid ja laulupäevi. Lauljate Liit määras kogu vabariigis laulupidude- ja päevade toimumise maakondade kaupa. Kohalikke muusikaüritusi organiseerisid Lauljate Liidu maakondlikud osakonnad või muud kohalikud muusikaseltsid. Oma maakonna pidustustest võtsid Kaitseliidu orkestrid tingimata osa, käidi ka naabermaakonna muusikaüritustel.

Tartumaa 1926. aasta laulupeol 3.–4. juulil veel Kaitseliidu orkestreid polnud moodustunud, kuid 64 orkestri seas, kus üldjuhiks oli A. Virkhaus, esines Harku koloonia puhkpilliorkester, mida juhatas F. Tammar – tulevane Tallinna maleva orkestri dirigent.⁹¹⁹

⁹¹⁵ Eesti muusika II: 477

⁹¹⁶ *Muusikaleht* 1935: 35–37

⁹¹⁷ *Muusikaleht* 1935: 89–90

⁹¹⁸ *Muusikaleht* 1935: 123–124

⁹¹⁹ Tartumaa Laulupeo juht 3.–4. juuli 1926

1929. aastal peeti Türi II muusikapäev, kus osalesid kohaliku muusikaseltsi puhkpilliorkester J. Kitsingu ja Türi Tuletõrjeorkester R. Vilmanseni juhatusel.⁹²⁰

R. Vilmsen asus hiljem Kaitseliidu Einmani kompanii orkestrit juhatama.

1930. aasta Tartumaa II laulupeol oli 37 orkestri seas ka kaks Kaitseliidu orkestrit – Haaslava kompanii (dirigent V. Ots) ja Karula kompanii (dirigent V. Iltsjan) orkestrid. Ühendpasunakoore juhatas A. Virkhaus. Pasunakooride kavas oli Wagneri *Hans Sachs'i tervitus*, Simmi avamäng draamale *Libahunt*, Virkhausi *Hinge hellal igatsusel* ja *Aeglane marss ning A. Kapi Eesti marss*.⁹²¹ Sellele laulupeole andis M. Lüdigi halva koorirepertuaari omandamise ning välismaiste laulude kasutamise tõttu *Muusikalehe* veergudel hävitava hinnangu.⁹²²

Rakvere laulupäeval 5. juulil 1930 esines kohalik Kaitseliidu puhkpilliorkester ja puhkpilliorkester Edu Tallinnast H. Freimanni juhatusel. Kavas olid eesti heliloojate palad, parafrasid, marsid.⁹²³

1930. aastal pidi toimuma Läänemaa laulupidu, kuid kohalike seltside ja muusikategelaste vastolude tõttu jäi pidu toimumata, kuid Türi I vaimulik laulupäev toimus kindlaks määratud ajal⁹²⁴ ning sellest võttis osa Kaitseliitu esindav Kolu kompanii puhkpilliorkester.

1931. aastal toimusid Sakalamaa VI laulupidu ja Virumaa VI laulupidu.

Sakalamaa VI laulupeol 20.-21. juunil 1931 osales 10 orkestri seas neli Kaitseliidu puhkpilliorkestrit – Viljandi linna malevkonna (A. Härm), Viljandi keskmalevkonna (J. Saar), Käru kompanii (A. Koort) ja Põltsamaa malevkonna (Grosthal) orkestrid. Pasunakooride kavas oli A. Kapi *Eesti marss*, E. Tamme avamäng *Tule koju*, K. Tärnu *Kodutalust lahkumine* ja E. Knude *Marss eesti rahvaviisidest*.⁹²⁵

1932. aasta 13. märtsil toimus Türi seltsimaja saalis omapärane muusikasündmus – Türi Kaitseliidu malevkonna pealike meeskoori esinemine, olles vabariigis esmakordne taoline üritus. Ligi 30-liikmelist meeskoori juhatas G. Asberg ning nagu meeskooridele omane, oli puudus I tenoritest ja II bassidest.⁹²⁶

1932. aastal korraldati palju kohalikke laulupäevi – Jõhvis, Jõgeval, Koerus, Kukulinnas, Kursis, Kuusalus, Palamusel, Valgas, Väike-Maarjas, nende kohta ilmus *Muusikalehes* teade ilmumise kohta. Lisaks toimus 32 laulupäeva, 13 nendest vaimulikud, kuid neil oli märgitud ainult koht ja aeg – ei midagi täpsemat, kes ja mida esitati. Ilmalikud laulupäevad 1932. aastal toimusid kohalike muusika- või hariduseltside organiseerimisel Liigustes, Kullamaal, Raplas, Petseris, Amblas, Kasaritsas, Põlvas, Kodijärvel, Antslas, Kosel, Võrus, Vaivaras, Rõngus, Toilas ja Karulas.⁹²⁷

1934. aastal 10. juunil peeti Põltsamaal Põhja-Viljandimaa laulupäev, kus seitsme orkestri seas oli kolm Kaitseliidu orkestrit: Viljandi linna malevkonna (A. Härm) (see oli

⁹²⁰ *Muusikaleht* 1930: 54

⁹²¹ Tartumaa II Laulupeo juht 28.–29. juunil 1930 (ELL Tartumaa osakonna väljaanne)

⁹²² *Muusikaleht* 1930: 177

⁹²³ *Muusikaleht* 1930: 178

⁹²⁴ *Muusikaleht* 1929: 366, 369

⁹²⁵ Sakalamaa VI laulupeo juht 20.–21. juunil 1931 Viljandis

⁹²⁶ *Muusikaleht* 1932: 158

⁹²⁷ *Muusikaleht* 1932: 182–184

Sakalamaa malevaorkester), Sakalamaa maleva keskmalevkonna (J. Saar) ja Suure-Jaani malevkonna (J. Vahtramäe) orkestrid. Ühendorkesterid juhatas August Härm ning laulupeo aukülaline oli J. Laidoner. Kava koosnes järgmistest paladest – E. Tamm avamäng *Tule koju*, E. Liinevi *Kalurite tants*, K. Tünpu *Kodutalust lahkumine*, H. Meri *Süit rahvaviisidest*, R. Kull *Kodumaa*.⁹²⁸

Pärnumaa laulupeol 1935. aastal kasutati puhkpilliorkestrite kontsertrepertuaariks juba varem laulupidudel kasutusel olnud muusikapalu (Tamm, Tamverk, Liinev), kuid Tartumaa laulupeol taheti kasutada varem kirjastamata helitöid ja Eesti Lauljate Liidu juhatus soovis paladega enne tutvuda ning siis otsustada nende kasutamise üle – laulupeol osales kuni 10 orkestrit ja nende jaoks polevat otstarbekas uut repertuaari kirjastada(!)⁹²⁹ Uudisrepertuaari levitamiseks oleks maakondlik laulupidu olnud väga sobiv – vanade, ammuõpitud palade üle mängimine olnuks igav ning vähearendav tegevus.

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et Kaitseliidu orkestrid osalesid aktiivselt kohalikel muusikaüritustel koos teiste seltside puhkpilliorkestritega ning mängisid tol ajal levinud kodumaist puhkpillirepertuaari.

4.2.1.3. Suvemuusika kontserdid

Vabaõhukontserdid suvisel ajal linnades ning suvituslinnades olid 20. sajandi algusaastail ja varemgi Eestis väga populaarsed. Sõdade ajal mõistagi rannakontserte ei korraldatud, kuid rahuaja saabudes hakati uuesti tundma vajadust muusikalise meelelahutuse järele. Olgugi pealinn, oli ka Tallinna linnavalitsusel raskusi heal tasemel suvemuusikat pakkuva orkestri leidmisega. Kaitseliidu Tallinna maleva orkester otsis 1926. aasta suveks aktiivselt mänguvõimalusi. Esinemisvõimalus orkestrile hangiti Tallinna linna tänavaraudtee osakonnalt, mille juhatajale saadeti 1925. aasta 29. detsembril kirjalik pöördumine: "...Tallinna maleva orkester on valmis korraldama rahvakontserte eeloleval hooajal Kardiorus 3–6 korda nädalas (pühapäev oleks soovitatav vabaks jätta) igal päeval 3–4 tundi. Orkestri koosseis oleks 34 mängijat ja tasu alammäär 65 krooni tunnist, millest 30% läheks kassasse mänguriistade ja noodikogu täiendamiseks ja 70% jääks mängijaile...."⁹³⁰ Tallinna Linnavalitsus sõlmis kokkuleppe Kaitseliidu Tallinna maleva orkestriga A. Kirikali juhatusel selliselt, et orkester nõustus 15. maist kuni 1. oktoobrini 1926 mängima Kadrioru lossi ees kolm korda nädalas kell 18–19.30 ja selle eest sai orkester linnavalitsusest 374.400 marka.⁹³¹

Eesti suvituslinnades Pärnus, Haapsalus, Narva-Jõesuus ja Kuressaares pakuti sõdadevahelisel perioodil puhkpilliorkestrite poolt meelelumuusikat nii eesti kui välisautorite loomingust. Kuurordivalitsused palkasid suveorkestritesse mängima võimekaid pillimehi, sest esitatav repertuaar oli küllalt nõudlik. Hooaeg kestis tavaliselt

⁹²⁸ Põhja-Viljandimaa laulupäev 10. juunil 1934

⁹²⁹ *Muusikaleht* 1934: 251

⁹³⁰ ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 56

⁹³¹ *Kroonika* 1926: 153

mai lõpust augusti lõpuni. Orkestri palkamine oli kohaliku omavalitsuse ja muusikategelaste korraldada.

1930. aasta suvemuusika kontserte Kuressaares juhatas A. Kirikal, *Estonia* fagotist, kes 19-liikmelise suveorkestri juhina oli 1929. aastani talvehooajal olnud Kaitseliidu Tallinna maleva orkestri dirigent.⁹³²

1932. aastal kirjutati Kuressaare kohta, et „...suvimuusika läheb ka eelolevaks hooajaks jälle Joosep Aaviku kätte, kes teatavasti tuli möödunud suvel Kuressaares üle hulga aja sümfoonilise koosseisuga välja.“⁹³³

Kuressaare suvemuusika kontsertidel esitati 30. juunist kuni 19. augustini 1937 mitmekesiset, erineva maitse-eelistusega inimestele mõeldud puhkpillimuusikat. Nõudlik repertuaar oligi igati mõistetav, sest kuurordiküllastajate nimekirjades leidis palju tollaegse kunsti- ja vaimueliidi esindajaid nagu Rein Ploom, Ülo Topman, Heino Narva, Anna Raudkats, Jaan Tõnisson, Anton Starkopf, Klaudia Maldutis, Eenok Haamer ning rohkesti puhkajaid Riist, Helsingist ja Stokholmist. Kontserdikavasse oli valitud avamänge, popurriisid, marsse nii Euroopa kui Vene heliloojatelt. Eesti heliloojate loomingut esindasid Tamm, Liinev, Lüdig, Kull, Vaarmann, Topman, Aav, Virkhaus, Karp. Soome muusikast kõlas korduvalt Merikanto *Valse lente*. Kuressaare kuurordis aastal 1937 kõlanud suvemuusika kontserte esitas orkester A. Suitsu juhatusel.⁹³⁴

Eesti Lauljate Liidu Pärnumaa osakond korraldas 1932. aastal rannapargis suure vabaõhukontserdi, kus esinesid Pärnu ümbruse segakooridest moodustatud ühendkoor, Helikunsti Seltsi meeskoor ning Pärnu maleva puhkpilliorkester J. Kase juhatusel.⁹³⁵ Meenutuseks – enne Pärnu garnisoniorkestri likvideerimist 1928. aastal esines rannapargis suvehooajal vabaõhukontsertidega tavaliselt III diviisi orkester.

1933. aasta suvehooajal esines Rakveres suvemuusika kontsertidega Kaitseliidu orkestri asemel I diviisi orkester E. Knude juhatusel – see orkester andis kolm korda nädalas pargis vabaõhukontserte.⁹³⁶

Petseris esines maleva puhkpilliorkester A. Ojassoni juhtimisel heal tasemel, olles Petseri nelja orkestri seas tugevaim. Maleva orkester andis suveaias tihti vabaõhukontserte.⁹³⁷

1930. aastate algul kui helifilm vallutas suuremad kinosaalid, jäi Eestis umbes sadakond pillimeest töötuks.⁹³⁸ Töötuks jäänud muusikutele oli suvemuusika tööalane väljapääs, olgugi ajutine.

Narva-Jõesuu kuurordis kindlustas suvemuusika esitamist Narva Orkestrantide Ühing, kuid „...see tegi rohkem reklaami kui korralikku muusikat ...Dirigent hr. Õunapuul oli raskusi palade tõlgendamisega, kuna mängijad olid äärmiselt nõrgad....

⁹³² Regi 2000: 68

⁹³³ *Muusikaleht* 1932: 153

⁹³⁴ ER Arh. 39-46, S 3031–3091

⁹³⁵ *Muusikaleht* 1932: 183

⁹³⁶ *Muusikaleht* 1933: 127

⁹³⁷ *Muusikaleht* 1933: 127

⁹³⁸ *Muusikaleht* 1930: 219

Et Narva-Jõesuus on rohkesti suvitajaid, kelle hulgas ka välismaalasi, oleks soovitatav, et orkestrisse pääseksid mängijad, kellel muusikaline haridus ning pillitehnika... Häist mängijaist puudust ei ole”..⁹³⁹

1932. aastal esitas Narvas suvemuusikat puhkpilliorkester E. Knude juhatusel, Pimeaias mängiti koguni viis korda nädalas.⁹⁴⁰

Suvemuusika pargikontserte korraldati paljudes Eesti linnades. Valgas toimusid pargimuusika kontserdid neli korda nädalas maikuu keskpaigast kogu suvel – lühikese vaheajaga juulikuus. Mängis “kohalikest muusikutest moodustatud väiksema koosseisuga sümfooniaorkester Kaitseliidu orkestrijuhi R. Kivimägi juhatusel”.⁹⁴¹ Loodetavasti mängisid selles orkestris vask- ja puupuhkpille Kaitseliidu puhkpilliorkestri mängijad.

Kokkuvõtvalt saab tõdeda, et Kaitseliidu puhkpilliorkestrid esinesid asutamisest alates kõigil kohalikel ja vabariiklikel muusikaüritustel. Eestimaist puhkpillirepertuaari omandasid võrdselt nii tuletõrjeühingute, seltside kui Kaitseliidu orkestrid. Arvestades, et Kaitseliidus kui vabatahtlikus poolsõjalises organisatsioonis oli muusikal sekundaarne roll, tulid puhkpilliorkestrid harrastusmuusikutena erinevatel üritustel toime heatasemelise muusikaelamuse pakkumisega. Esinemisele lisas glamuuri eeskujulik distsipliin, ühtne vormiriietus, hiljem orkestrisse rivitrummarite lisamine.

⁹³⁹ *Muusikaleht* 1930: 217

⁹⁴⁰ *Muusikaleht* 1932: 155

⁹⁴¹ *Muusikaleht* 1934: 131

5. LAULUPEOD SOOMES JA SULASOL

Eesti avalikkust teavitati Soomes toimunud üldlaulupidudest juba 19. sajandi lõpul ajakirjas *Laulu ja mängu leht*. Ajakirja 1886. aasta 2. numbris oli kirjutis Jyväskylä toimuvast II üldlaulupeost. Oli öeldud, et 1881. aastal peeti niiöelda proovilaulupidu ning esimene täiemahuline ülesoomeline üldlaulupidu toimus Jyväskyläs 28.–30. maini 1884. aastal. Eestist käis peol 12-liikmeline külalisdelegatsioon, kuhu kuulusid dr. J. Hurt, K. A. Hermann, H. Rosendahl, A. Grenzstein, H. Treffner jt.⁹⁴²

K. Smeds on kirjutanud laulupidude traditsiooni algusest Soomes. 1884. aastal korraldati Soomes Jyväskyläs KVS (*Kansanvalistusseura*⁹⁴³) eestvõttel I üleriigiline laulu- ja muusikapidu. Külalistena viibisid sel peol 12 Eesti rahvusliku liikumise tegelast, tervituskõnega esines Jakob Hurt.⁹⁴⁴ Puhkpilliorkestreid osales I üldlaulupeol Jyväskyläs kuus, kokku 76 pillimehega.⁹⁴⁵ Tegelikult oli planeeritud üldlaulupidu pidada juba 1881. aastal, kuid Vene tsaari Aleksander II atentaadi tõttu ei peetud sobivaks suurt rõõmupidu korraldada ning toimus ainult väikesemahuline laulupidu Jyväskyläs. Üldlaulupeo eeskujudeks olid samalaadsed peod Eesti ja Lätis. KVS sekretär Aksel August Granfelt käis ise tutvumisreisil Eestis aastatel 1874 ja 1880.⁹⁴⁶

Eestis tekkisid haridusseltsid 19. sajandi II poolel ning Eesti Haridusliit asutati 1923. aastal – see tegutses kuni aastani 1940.⁹⁴⁷ Lauluharrastuse levikule Eestis aitas kaasa koolivõrgu teke rahvuslikul ärkamisajal ja seoses sellega rahva haridustaseme tõus. Rahvusliku ärkamisaegsed- ja järgsed üldlaulupeod Eestis toimusid aastatel 1869, 1879, 1880, 1891, 1894, 1896, 1910.⁹⁴⁸ Millised muusikasündmused olid eeskujuks Eesti ja Läti laulupidudele? Kuna Liivimaal oli tegemist saksa kultuuriruumiga, siis enesestmõistetavalt tuli eeskju Saksamaalt. Juba 1810., 1811. ja 1815. aastal peeti Saksamaal Frankenhauseis esimesed suured muusikapidustused (Bürgerliche Gesamtdeutsche

⁹⁴² *Laulu ja mängu leht* 1886: 13

⁹⁴³ KVS asutati aastal 1874 soomekeelse elanikkonna rahvahariduse igakülgeks tõstamiseks. Aastatel 1882–1957 anti välja *KVS kalenteri*. Peale 1919. aastast kirjastas seda Tietosanakirja osakeyhtiö, hiljem kirjastus Otava. 19.–20. sajandi vahetusel oli tähtis raamatukogude töö edendamine. 1903. aastal loendati Soomes maakohtades 1794, linnades 70 ja Ingerimaal 12 rahvaraamatukogu. Laul ja muusika olid seltsi tegevuste hulgas üldarendavast seisukohast väga tähtsad. Aastatel 1884–1926 peeti 20 laulupidu. KVS andis välja hulgaliselt muusikarepertuaari, muuhulgas puhkpillinoote kaks seeriat – esimeses 11 ja teises 22 pala/partituuri. KVS osales 1931 ja 1936. aastate üldlaulupidudel, kuid mitte organisaatoriroolis. (<http://www.kansanvalistusseura.fi/?action=juttu&D=16&valittu=3>)

⁹⁴⁴ Smeds 1985: 15

⁹⁴⁵ Smeds 1985: 13

⁹⁴⁶ Smeds 1984: 9, 13, 28; Karjalainen 1995

⁹⁴⁷ ENE III: 314

⁹⁴⁸ Lauluga läbi aegade 1965: 286

Musikfeste /kodanlik ühissaksa muusikapidu nime all) ning aastal 1861 loodi Saksa Lauljate Liit.⁹⁴⁹

Puhkpillimuusika edendamiseks Soomes andis hea võimaluse 1885. aastal A. Leanderi poolt koostatud ja KVS poolt kirjastatud *Puhkpillimuusika õpik*. 1886. aastal ilmus *Puhkpillipartituuride kogumik I*, mida kasutati 1887. aastal Jyväskylä laulupeol. Üldse hakkasid puhkpilliorkestrid regulaarselt osalema ja esinema võistumängimistel ning üldlaulupidudel alates 1888. aastast.⁹⁵⁰ Samast aastast liideti laulupidude kavasse ka võimlemisettekanded.⁹⁵¹

Alates 1891. aastast pidasid soome-rootslased oma laulupidusid eraldi soomlaste laulupidudest; esimene neist toimus Tammisaares.⁹⁵² Rootslaste oma KVS ehk SFV (Svenska Folkskolans Vänner) asutati 1882. aastal rootsikeelsete maakotade elanikkonna tarbeks.⁹⁵³ Viimane kakskeelne laulupidu peeti 1894. aastal Vaasas.⁹⁵⁴

Erinevusi Soome ja Eesti laulupidude osalejate arvudes 1923. aastal põhjustas Sortavala seminari muusikalektori Wilho Siukkoneni arvates see, et Soomes olid laulupeod kunstipäevad, aga Eestis laulsid kõik osalenud koorid ühesugust repertuaari ja seetõttu oli kunstiline tase madal. Soomes oli igal ühiskonnaklassil ja lisaks rootslastel oma laulupeod, kuid Eestis oli üks ja ainuke rahva laulupidu.⁹⁵⁵

Autoril oligi õigus, sest 1923. aasta VIII üldlaulupeol Eestis oli puhkpilliorkestrite tase võõrsilt laenatud vähenõudliku repertuaari tõttu üsna kesine.

KVS osakonnad maakondades pidasid üldlaulupidude eeskujul kohalikke laulupidusid. Esimene neist toimus 1894. aastal Haminas. Alates 1900. aastast oli osakondadel põhikirjajärgselt kohustus pidada laulu- ja muusikapidusid ning 1909. aastal moodustati KVS juurde muusikatoimkond, kes hakkas repertuaariküsimusega põhjalikumalt tegelema. Varem valisid kohalikud laulupeo korraldajad esitavad palad välja, kuid H. Klemetti arvates oli esinemiste tase nõrk, vajas koordineerimist ning paremat repertuaari. Muusikatoimkonda kuulusid R. Kajanus, I. Krohn, E. Katia ja H. Klemetti.⁹⁵⁶

1897. aastal asutati Soome Noorsoo Liit, kes hakkas samuti oma organisatsiooni laulupidusid korraldama ja KVS osakondade laulupidude korraldamist segama.⁹⁵⁷ 1920. aastal loodud Soome Töölismuusika Liit (Suomen Työväen Musiikkiliitto),⁹⁵⁸ hakkas samuti eraldi muusikapidustusi korraldama.

KVS korraldatud üldlaulupeod Soomes aastatel 1884–1931.⁹⁵⁹

⁹⁴⁹ Smeds 1985: 18

⁹⁵⁰ Karjalainen 1995: 21

⁹⁵¹ Smeds 1985: 36

⁹⁵² Smeds 1985: 42, 46

⁹⁵³ Smeds 1985: 46

⁹⁵⁴ Smeds 1985: 45

⁹⁵⁵ Smeds 1985: 59

⁹⁵⁶ Smeds 1985: 71

⁹⁵⁷ Smeds 1985: 61

⁹⁵⁸ <http://77www.sulasol.fi/97-2kurkist2htm>

⁹⁵⁹ Pajamo 1982; Smeds 1985: 64

Aeg	Koht	Koore	Orkestreid	Esinejaid kokku
1884	Jyväskylä	6	6	390
1887	Jyväskylä	13	9	409
1888	Tampere	24	21	623
1889	Viipuri	17	4	652
1890	Jyväskylä	7	4	276
1891	Kuopio	29	12	734
1892	Turku	23	11	673
1894	Vaasa	21	12	646
1896	Sortavala	33	11	967
1897	Mikkeli	29	13	732
1900	Helsinki	87	19	2440
1905	Turku	42	12	1052
1908	Viipuri	51	8	3000
1911	Hämeenlinna	32	10	933
1913	Savonlinna	24	10	616
1914	Kuopio	34	13	1014
1921	Helsinki	111	27	4144
1923	Mikkeli	39	9	1345
1924	Jyväskylä	71	18	2005
1926	Sortavala	80	10	2672
1931	Helsinki	73	11	2998
	Kokku	374	75	13 164

1921. aasta üldlaulupeol esines 27 puhkpilliorkestrit ligi 330 mängijaga ning 1/3 orkestreid kuulus Kaitseliidule.⁹⁶⁰ Samas väljaandes väidab K. Smeds, et 24 puhkpilliorkestrist 9 kuulus Kaitseliidule.⁹⁶¹

Kaitseliitlased esinesid alates organisatsiooni moodustumisest vormiriietuses, mitte enam rahvariites nagu esinejad varasematel laulupidudel. Iseseisvusajal lisandus aastast 1926 Kaitseväe muusikute osavõtt laulupidudest.

KVS aeg hakkas 20. sajandi 20. aastatel ammenduma – selle kõrvale oli tekkinud palju uusi ühendusi, kes võtsid KVS funktsioonid üle ja olid rohkem tulevikku suunatud nägemuse ja tegevusega. 1924. aastal peeti Jyväskyläs mälestuslaulupidu KVS 50-aastasele tegevusele.⁹⁶² Sellel peol esines 56 segakoori 1500 lauljaga, 8 naiskoori 160 lauljaga, 7 meeskoori 137 lauljaga, 16 pasunakoori 193 mängijaga ja 2 keelpilliorkestrit 52 mängijaga. Ühendatud pasunakoore juhatasid A. Apostol ja L. Linnala.⁹⁶³

Sortavalas 26.–28. 6. 1926 toimunud laulupidu oli märkimisväärne sellepolest, et Viipuri Kaitseliidu puhkpilliorkester andis 28.06. iseseisva kontserdi väljaspool laulupeo

⁹⁶⁰ Smeds 1985: 68

⁹⁶¹ ibid: 76

⁹⁶² Smeds 1985: 78

⁹⁶³ *Muusikaleht* 1924: 110–111

üldist programmi, mis demonstreeris selle orkestri head mängutaset. Sellel peol kuulusid puhkpilliorkestrite võistumängimise žüriisse Lauri Näre ja Toivo Haapanen.⁹⁶⁴ Puhkpilliorkestrite kavasse kuulusid järgmised puhkpillipalad – Sibeliuse *Karelia-sarja*, kolme 1808–1809 v. sodan marssi, Cruselli avamäng *Pikku orjatar*, Kotilainen *Romanssi*, Järnefelti *Kehtolaulu* ja Mozarti *Huvinäytelmä-alkusoitto*.⁹⁶⁵

Soome Kooriliit (Suomen Kuoroliitto) asutati 2. 4.1922 ning selle esimeheks sai Arvi Valtiovaara aastateks 1922–1929.⁹⁶⁶ Kooriliidu põhikirja 10. punkti eesmärgiks oli “korraldada laulupidusid”, mis ei meeldinud KVS-ile, kes pidas seda enda eesõiguseks.⁹⁶⁷

H. Klemetti oli aktiivselt tegev KVS muusikatoimkonnas, ühtlasi oli ta 1923. ja 1924. aastal segakooride üldjuht.⁹⁶⁸ Kooriliidu esimeheks oli H. Klemetti aastatel 1929–1946.⁹⁶⁹ ning muusikatoimkonnas aastatel 1922–1925.⁹⁷⁰

Soome Kooriliit soovis laulupidudest kõrvale jätta kogu niiöelda haridustegevuse ja pikad kõnelemised, piirdudes avakõnega ning keskenduda ainult puhtale muusikale.⁹⁷¹

1929. peeti lõplik otsustav koosolek ja otsus järgmise laulupeo korraldamiseks kõlas nii:

1. Ülemaaline laulupidu peetakse KVS traditsioonide kohaselt ja nimetatakse Üldlaulu- ja muusikapeoks
2. Üldlaulu- ja muusikapidu korraldavad KVS, Soome Kooriliit, Soome Helikunsti Liit ja Soome Muusikute Liit
3. Pidustustele kutsutakse kõiki Soome laulukoores ja orkestreid
4. Eelnimetatud organisatsioonid asutavad alalise juhatuse, kes otsustab, kus ja millal järgmised laulupeod korraldatakse

Asjakohane tutvustus ilmus ka *Suomen Musiikkilehti* 1928. aasta esimeses numbris.

20–30. aastail laiendas Soome Kooriliit oma tegevust. Korraldati luulekonkurss saamaks uusi laulutekste, arutati ka orkestrite liitumisvõimaluste üle Kooriliiduga.⁹⁷²

19.–21.6.1931. aastal korraldati Helsingis mitme seltsi poolt ühislaulupidu koos hõimupäevadega.⁹⁷³

Puhkpilliorkestrite liitumine Soome Kooriliiduga, millest sai seepeale Sulasol (Suomen Kuorojen ja Soittokuntien Liitto) toimus alles aastal 1933.⁹⁷⁴

Liitumise initsiaatoriks oli Nokia Soome Kummitehase orkester.⁹⁷⁵ Sulasoli nime autoriks peeti H. Klemettit.⁹⁷⁶

⁹⁶⁴ *Suomen Musiikkilehti* 1926, nr. 5, lk 78

⁹⁶⁵ *Suomen Musiikkilehti* 1926, nr. 8, lk 136

⁹⁶⁶ Pajamo 1982: 13

⁹⁶⁷ Smeds 1985: 72

⁹⁶⁸ Smeds 1985: 73

⁹⁶⁹ Pajamo 1982: 41

⁹⁷⁰ ibid 337

⁹⁷¹ ibid: 80

⁹⁷² Smeds 1985: 85

⁹⁷³ Smeds 1985: 80

⁹⁷⁴ Pajamo 1982: 64

⁹⁷⁵ Pajamo 1982: 64

⁹⁷⁶ ibid 65

Sulasoli poolt korraldati sõdadevahelisel perioodil järgmised laulupeod:⁹⁷⁷

Aeg	Koht	Koore	Orkestreid	Esinejaid kokku
1934	Tampere	101+lastekoorid	16	4 100
1937	Viipuri	120	7	5 900
	KOKKU	121	23	10 000

Smedsil ja Pajamol on kooride osas veidi erinevad osavõtjate arvud. Pajamol 99 koori 4571 lauljaga, ka puhkpilliorkestrite arv oli erinev.

1934. aasta Tampere laulupeo repertuaaritoimkond otsustas: esitatavad laulud peavad olema lihtsad, et ka nõrgema tasemega koorid suudaksid neid omandada; võistulaulmised tuli ära jätta, et mitte asjatut kadedust kooride vahel äratada; eraldi esinemisvõimalus tuli kooridele anda rahvapeo raames; orkestrimuusika osatähtsust tuli suurendada.⁹⁷⁸

Laulupeo läbiviimiseks sai Sulasol riigilt toetust ning huvi esimese oma laulupeo vastu kajastus ka osavõtjate arvus. Peol osales 76 segakoori 2356 lauljaga; 18 meeskoori 550 lauljaga, 5 naiskoori 165 lauljaga, 13 puhkpilliorkestrit 248 mängijaga, 3 harrastusorkestrit 29 mängijaga ja 1500 lastekooride lauljat.⁹⁷⁹

Laulupeo kavas olid puhkpilliorkestreile järgmised palad: Järnefelti *Kesäyö*, Kuula *Vuorella*, B. H. Cruselli *Marssi*, *Marssi I ja II 1700-luvulta*, Beethoveni avamäng *Egmont*. Orkestreid juhatas Väinö Haapalainen.⁹⁸⁰

Võrreldes 1931. aasta laulpeoga oli osa võtvate puhkpilliorkestrite arv kasvanud üheksalt 13-ni ja Kaitseliidu orkestrite arv suurenes kuuelt seitsmele. Mõlemal laulupeol osalesid Heinola Kaitseliidu orkester ning kaks Viipuri Kaitseliidu orkestrit. Uute osalejatena lisandusid Kouvola, Sortavala maleva, Tammela ja Ähtäri puhkpilliorkestrid.⁹⁸¹

Kahepäevane laulupidu õnnestus hoolimata vihmast suurepäraselt, kuid edaspidi otsustati pöörduda tagasi kolmepäevaste laulupidude traditsiooni juurde, kusjuures esimene päev oleks jäetud proovidele ja õhtustele tutvumisüritustele. Maakonna-kooridele pandi südamele tõsta ettekannete taset, sest võistulaulmise asemel rakendati üksikute kooride esinemisi rahvapeol⁹⁸² ning seal tuli esineda võimalikult kõrgel vokaaltehnilisel ja kunstilisel tasemel. 1935. aastal peeti Sortavalas *Kalevala* ilmumise 100. aastapäevale pühendatud laulupidu.

Ülal toodud tabelist selgus, et Viipuri laulupeol osales poole vähem puhkpilliorkestreid kui 1934. aasta laulupeol, kuid kava oli seevastu pikem ja orkestreid juhatas Kaitseväge peadirigent Lauri Näre.⁹⁸³

⁹⁷⁷ Pajamo 1982: 143/152, Smeds 1985: 89

⁹⁷⁸ Pajamo 1982: 144

⁹⁷⁹ Pajamo 1982: 144

⁹⁸⁰ *Suomen Musiikkilehti* 1934, nr. 5, lk 113

⁹⁸¹ Pajamo 1982: 147

⁹⁸² Pajamo 1982: 152

⁹⁸³ Pajamo 1982: 153-158

6. KAITSELIIDU KUI ORGANISATIOONI ÜHISKONDLIK-KULTUURILINE JA MUUSIKA-ALANE FUNKTSIOON

6.1. Eestis

Eesti Kaitseliidu ühiskondlik-kultuurilise funktsiooni kandjaks ja tegevuse eest vastutajaks oli Kaitseliidu Peastaabi II ehk propagandaosakond, mille pealikuks määrati aastast 1925 Victor Neggo⁹⁸⁴. 1932. aastast asus informatsiooniosakonda juhatama Adolf Treufeldt (Aadu Truuvere).

Kaitseliidu propagandaosakonna tegevuse põhisuunad olid järgmised:

I Osakondade (moodustati iga Kaitseliidu maleva juurde) ülesanded: (tolleaegne kirjaviis säilitatud)

§1 Kaitseliidu propaganda osakonna ülesandeks on iseseisvuse mõtte süvendamine; iseseisva riikliku elu aluste ja paremuste selgitamine; noorsoo rahvuslise enesetunde arendamine, kaitseliidu ülesannete ja töö valgustamine, riigivastase propaganda paraliseerimine selgitavate andmete ja tõsiasjade esiletoomisega, üldse riiklikkude ja ühiskondlikkude küsimuste erapooletu käsitlemine. Propagandaosakondade tegevus seisab väljaspool poliitilisi erakondi.

II Osakondade tegevus:

§ 2. Oma ülesannete täitmiseks on osakondadel õigus:

1. häälekandjat välja anda
2. kõnesid korraldada – ülemaaline organisatsioon kõnelejate väljasaatmiseks tähtsamate riiklike tähtpäevade ja sündmuste puhul; kõnelejate muretsemine kohapealsete pidustuste ja tähtsamate sündmuste puhul; kohapealsete materjalide ja kõnetekstide laialisaatmine; tähtsamate riigitegelaste kõnede paljundamine ja levitamine
3. raamatute, albumide, lendlehtede, piltpostkaartide, karikatuuride jne kirjutamine
4. ajakirjanduse informeerimine

⁹⁸⁴ Sünd. 24.12.1890 Kuressaares. Varjunimi Jursi Sander. Lõpetanud 1916. a. Tartu Ülikooli. Eesti Ajutise Valitsus Saaremaa komissar 1918–1919. Sõjakooli lektor 1921–1923. Kaitseliidu Peastaabi propagandapealik 1925–1930, ühtlasi Tallinna Kolledži lektor 1925–1931. Alates 1932. a. Narva ühisgümnaasiumi inspektor, *Kaitse Kodu* ! vastutav toimetaja 1925–1929 (Eesti avaliku elu tegelased 1932: 207).

5. pidude korraldamine, nende korraldamiseks kohtade peal kaasa aitamine (pidude kavad, tegelaste saatmise korraldamine jne)
6. igasugu muude propagandavahendite kasutamine (kino, raadio, plakatid, näitused, klisheed, pidu- ja teatri programmid, sõidupiletid, postmargid jne).⁹⁸⁵

Seega oli propagandaosakonna ülesandeks tegelda Kaitseliidu teise funktsiooni – kultuurilise töö viljelemisega vabariigis. Eesti Kaitseliidu Peastaabi II osakonna koosseisu kuulusid 1925. aastal lisaks pealik Neggole alalised liikmed H. Laretei, R. Öövel, E. Peterson, Fr. Uibopuu, H. Kompus. Juriidiliseks nõuandjaks R. Rõuk.⁹⁸⁶

Tähtsaks sündmuseks oli 15. oktoobrist 1925 ajakirja *Kaitse Kodu!* ilmuma hakkamine (vastutav toimetaja V. Neggo, tegevtoimetaja P. Olak).

Tartu maleva juhatus tegi vastuettepaneku propagandaosakonna loomise kohta ainult Peastaabi juurde, kuid juhtkonnas otsustati teisiti ja 1925. detsembriks olid kõigi malevate juurde moodustatud kolmeliikmelised propagandaosakonnad. Juhatajateks olid tavaliselt malevpealikud või nende abid, kuid liikmeskond koosnes malevlastest, kelle hulgas oli mõistagi väga erinevate elukutsete esindajaid, sealhulgas soovitatavalt haritud ja oma paikkonnas tunnustatud ühiskonnategelasi.

Kaitseliidu Peastaabi juures olev propagandaosakond asus kohe agaralt tegevusse ja 1925. aasta tegevusaruandes kajastus tehtud töö järgneva tabeli kujul.

Tegevusaruandeid esitasid malevate propagandaosakonnad Peastaabile kogu vaadeldava perioodi jooksul. Antud tabeli kohaselt peeti pidusid ilma eelnevate propagandakõnedeta vabariigis tervikuna kokku 179 ja oli selge, et pidu tähendab peamiselt tantsuõhtut. Tantsulembelisemad inimesed olid tabeli näitude põhjal Tartumaal, Võrumaal ja Valgamaal. Kas tantsuõhtu täiendab Kaitseliidu ühiskondlik-kultuurilist funktsiooni, selle üle võib vaielda juhul, kui tantsumuusikat esitab Kaitseliidu puhkpilliorkester.

Mõnigi kord ei leitud Kaitseliidu tegevuse algaastal käsukorras pidude organiseerimiseks aktiivseid kaitseliitlasi. Näiteks andis Hiiumaa malevkonna pealik 23. aprillil 1925. aastal välja sellekohase ringkirja nr. 85 kompaniide pealikele:

“...et malevkonnas pidutoimkonda moodustada, Kaitseliidu põhikirja § 2 põhjal, maksuliste pidustuste, loteriide, korjanduste jne. korraldamiseks, siis palun Teid määrata kaks liiget ja nende nimed minule teatada. Malevkonna pidutoimkond saab loodud malevkonna juhatuse juurde, asukohaga Käinas.”⁹⁸⁷

III kompanii pealik saatis korraldusele aga järgmise sisuga eitava vastuse 27. juunil 1925.a. nr. 46: “...Teie kirja peale teatan, et minule alluvas kompaniis ei ole ühtegi liiget, kes oleks nõus lubama ennast pidutoimkonda määrata. On küll isikuid, kes heameelega on nõus pidusid organiseerima, kuid ei soovi sellega ühenduses mingisuguseid sõitusid, mis suurema ajakaotamise ja kuludega seotud, ette võtta.”⁹⁸⁸

⁹⁸⁵ ERA f 2151, n. 1, s. 17, l. 4

⁹⁸⁶ ERA f 2151, n. 1, s. 17, l. 57

⁹⁸⁷ ERA f 2159, n. 1, s. 1, l. 25

⁹⁸⁸ ERA f 2159, n. 1 s.1, l. 33

eliidu allüksustes peetud peod ja kõnekoosolekud 1925. aastal

ra us	Liikmete arv	Malev- kondi	Peod kõnedega	Peod kõnedeta	Kõne koos- olekud	Kokku	Kohalikud kõnelejad	Kõnelejad KL Pea- staabist	K
maa	3837	10	27	47	2	76	34	9	
n	2654	12	13	22	1	36	3	11	
	2311	9	24	15	19	58	25	11	
maa	2259	10	11	3	15	29	28	7	
	2074	7	19	24	12	55	36	3	
	1824	4	4	-	-	4	4	-	
maa	1768	7	20	16	1	37	15	12	
	1443	8	28	7	2	37	24	11	
	1341	4	10	18	2	30	12	5	
maa	1334	8	-	-	-	-	-	-	
	1286	5	23	11	4	38	28	4	
	1168	5	26	5	17	48	36	10	
i	507	4	7	3	6	16	26	-	
	506	3	8	7	-	15	6	3	
	453	1	2	1	-	3	1	1	
	24 765	99	223	179	81	483	278	87	

maa andmed puuduvad ja Sakalamaa andmed olid esitatud ainult september-detsember 1925 kohta.

Kaitseliidu Peastaap tegi malevatele malevapealike kaudu suunavaid ettekirjutusi pidude korraldamise, eriti sisu osas. 11. märtsi 1926. aasta ringkirjas öeldi: "... panen ette malevate pealikele korraldus läbi viia, et igasuguste pidude, loteriide ja korjanduste korraldamisel rahva meeleoluga nende vastu arvestataks ja et toimuvad pidud täiesti huvitava ja hääsisuliste eeskavadega oleksid. Pidulaad annab malevapealik".⁹⁸⁹

Samas ringkirjas rõhutati Kaitseliidu kui organisatsiooni ranget apoliitilisust järgmise keeluga: "... Riigikogu valimiste puhul keelan ära Kaitseliidu kõnekoosolekute korraldamise 15. märtsist kuni 15. maini s.a.".⁹⁹⁰

Soomes anti samuti malevate ajalehede kaudu suuniseid meelelahutusürituste korraldamiseks.

Propagandistlike kõnede pidajatest oli Kaitseliidu tegevuse algaastail paljudes malevates puudus. Teemakohaste kõnedega esinesid tavaliselt maleva propagandaosakonna liikmed ning kohalikud seltskonnategelased ehk tänapäevaselt arvamusiidrid, kuid huvitav oleks olnud kuulata kaugemaltki pärit lektoreid. Kõnepidajate pööua leevendamiseks pakkus Tartus loodud Üliõpilaskonna Kõnelennu Toimkond (I. Tõnisson) oma abi Kaitseliidule. Seda ettepanekut kasutas Valga malev, kes tellis kuus kõnelejat 13. veebruaril 1932 rääkima Eesti Vabariigi 14. aastapäeva aktustele maleva mitmesse kompaniisse.

- Valga malevasse – Valga linnas
- Tõlliste rühma – Valga linnas
- Kuigatsi kompaniisse – Kuigatsi Kaitseliidu kodus
- Harimäe Haridusseltsi – Restus
- Kaagjärve kompaniisse – raamatukogu seltsimajas
- Taheva kompaniisse – Hargla raamatukogu seltsimajas⁹⁹¹

Lisaks üliõpilaste väärt ettevõtmisele Kaitseliidu abistamiseks selgus tabelist, et Eestis nagu Soomeski kasutasid Kaitseliidu väiksemad üksused, kellel puudusid oma ruumid ürituste läbiviimiseks kohalikke raamatukogusid, seltsimaju ja koolimaju.

Mis puudutab propagandaga seotud ürituse läbiviimist, siis igasuguse peo kohta seda öelda ei saanud. Mõnel pool sisaldas sõna pidu ka näitleja esinemist peoõhtul ning publikule pakuti erinevaid seltskondlikke meelelahutusi, kuid otseselt Kaitseliidu sisulise töö propagandaga sel seost polnud. Näitena toodud Tallinna Linnaümbruse maleva Nehatu malevakonna peoõhtu aruanne 23. augustist 1925 andis tulu 11 154 marka ja see jäi malevkonnale kasutamiseks.⁹⁹² Tantsu eraldi märgitud pole, kuid muusikutele maksti.

⁹⁸⁹ ERA f 2163, n. 1, s. 3, l. 13

⁹⁹⁰ ibid

⁹⁹¹ ERA f 2151 n. 1, s. 3, l. 160

⁹⁹² ERA f 2157, n. 1, s. 4, l. 22

Sissetulek		Väljaminek	
artikkel	summa	artikkel	summa
piletid	14.775 Mrk	parukad	800 Mrk
riidehoid	870 Mrk	raamatud	1000 Mrk
puhvet	19 044 Mrk	näitlejale	2000 Mrk
Amori post	900 Mrk	kuulutused	700 Mrk
		valgustus	900 Mrk
		piletiraamat	75 Mrk
		Amori post	975 Mrk
		saali puhastus	300 Mrk
		muusekandid	2975 Mrk
		puhveti kulud	14 710 Mrk
kokku	35 583 Mrk	kokku	24 435 Mrk

Kohalike elanike tähelepanu võitmiseks ning seeläbi Kaitseliidu liikmeskonna suurendamiseks püüti organiseerida isegi tänapäevaste mastaapidega arvestades ülisuuri üritusi. Harju maleva Linnaümbruse malevkond korraldas Tallinna Näituse aias ja ruumes malevkonna päeva 27. septembril 1925. aastal. Kava nägi välja aukartust äratavalt mitmekesine – kogu tegevus pealtvaatajatele kestis päeval kella 14-st järgmise hommiku kella 3-ni. (Vt. lisa 12.) Tähelepanu väärib suure puhkpilliorkestri esinemine malevkonna üritusel – seda orkestrit juhatas tulevane Tallinna maleva orkestrijuh F. Tammar, kes järgmisel, 1926. aastal lõpetas Tallinna Konservatooriumi trompeti erialal. Selliseid ülepaisutatud üritusi reeglina malevkonna tasemel edaspidi ei korraldatud, kuigi malevate aastapäevade tähistamised koos paraadi, laske- ja spordivõistluste ning õhtuse koosviibimisega kestsid kuni 12 tundi, vahel isegi kauem.

Mõnes Eestimaa paigas sooviti, hoolimata propagandaosakonna soovitustest, pidusid korraldada ilma kõnepidamiseta. Kõigi ürituste juurde ei sobinudki propagandakõnet kasutada, nagu tantsupidudel, mida kasutati kohalikule Kaitseliidu üksusele rahalise sissetuleku hankimiseks. Kuid luba ürituse korraldamiseks tuli ikkagi kõrgemalt poolt nõutada. Näiteks saatis Koonga rühmapealik 20. aprillil 1927. a. Pärnumaa maleva Audru malevkonna pealikule vastavasisulise palve: “Koonga Kaitseliidu rühmal on kavatsus Koonga laadapäeval 25. aprillil 1927 korraldada tantsuõhtut ilma mingisuguste ettekanneteta. Palun selleks Teie luba. Pääsetäht hinnaga 25 marka. Tantsu algus kell 4 p.l.”⁹⁹³

Suuremate ürituste organiseerimisel, mis olid mõeldud Kaitseliidu organisatsiooni reklaamiks ja liikmeskonna suurendamiseks, oli otstarbekas laekunud sissetulekutest pool või enamgi kasutada malevaüksusele puhkpillide muretsemiseks nagu toimiti Rõuge malevkonnas 1927. aastal. Malevkonnas korraldati mitmekesine kompaniidevaheline spordi- ja pidupäev, mille kavas oli kompaniidevaheline laskevõistlus, paraad Vabaduse platsil, jalgrattavõistlused, malevlaste ja kutsutud külaliste koosviibimine kohalikus leerimajas ja õhtul pidu leerimajas. Õhtusel peol jagati spordivõistluste auhindu, toimus kontsert ning esitati näidend ja 1-vaatuseline operett. Õhtu meele-

⁹⁹³ ERA f 2171, n. 1, s. 29, l. 16

lahutuslikku osasse oli planeeritud muidugi tants. Kogu sissetulek kasutati Rõuge kompaniile puhkpillide muretsemiseks.⁹⁹⁴

Puhkpilliorkestri komplekteerimiseks ja esinemisküpsuse saavutamiseks kulus tunduvalt rohkem aega ja vaeva kui näiteks laulukoori puhul. Seetõttu tuligi Kaitseliidu tegevuse algaastail kasutada teiste organisatsioonide muusikakollektiivide abi. Väikestes asulates maapiirkondades ei õnnestunudki Kaitseliidu üksustel tihtipeale oma orkestrit luua. Üks puhkpilliorkester, mis paikkonnas oli, kuulus mõnele muule varem asutatud seltsile või organisatsioonile nagu rahvaharidus-, karskus-, muusika või muu selts. Mõnel pool lihtsalt jõuti Kaitseliidu orkestri organiseerimistegevusest ette.

Näiteks oli Pärnumaa Mihkli ja Koonga ühingutele ning seltsidele suunatud järgmine üleskutse 16.VI 1928. a.: "Kohalike ühingute Liit on oma tegevust alustanud. Esimene ülesanne – pasunakoori asutamine on hiilgavalt korda läinud. ...kohalikud seltsid, ühinged ja üksikisikud on annetanud peaaegu 100 000 senti ja seega ei ole orkestril enam võlgu... edasi otsustatakse seltsidevaheline ühiskodu (seltsimaja) ehitada ja palutakse kõiki organisatsioone, sh ka Kaitseliidu kohalikku kompaniid seltside ühingusse astuda ja liikmemaksukohuslaseks (3 krooni aastas) hakata. Lisaks on endine spordiselts andnud seltsile küüni ühes maa-alaga alates 1. maist 1928. a. kasutamiseks.⁹⁹⁵ Etteruttavalt öeldes – Koonga kompaniis ei moodustunud kunagi Kaitseliidu alluvuses olevat puhkpilliorkestrit.

Väikeses maakohas tegutsesid mõnel pool kohalikud organisatsioonid rahulikult käsikäes ning külastasid vastastikku üksteise tähtpäevi, nagu toimis Pärnu maakonna Koonga Põllumeeste Kogus, kes kutsus 3. veebruaril 1929. a. kell 1 päeval Koonga vallamajja oma lipu õnnistamisele ka Kaitseliidu kompanii liikmed. Pakutav kava oli mitmekesine – sisaldades kõnesid, koorilaulu, näidendit ja lõpuks tantsu, tantsumuusikat mängis Koonga Seltside Liidu puhkpilliorkester.⁹⁹⁶

Pärnumaa maleva Audru malevkonna Koonga kompanii pealik sai Veltsa Vabatahtlikult Tuletõrje Ühingult 25. märtsil 1930 järgmise sisuga kutse: "Veltsa Vabatahtlik Tuletõrje Ühing korraldab "Jüriöö" mälestamiseks 3. mail 1930 kell 8 õhtul Keblastest ühise rongkäigu tõrvikutega ja pasunakooriga Mihkli langenute ausamba juurde. Palume osa võtta. Kutsed saadetud kõigile Mihklis asuvaile organisatsioonidele".⁹⁹⁷ Koongas sujus kohalik kultuurielu rahumeelselt – kaitseliitlased külastasid teiste paikkonnas tegutsevate seltside üritusi ja vastupidi, olgugi, et Jüriöö tähistamist tulnuks rohkem Kaitseliidu kui muude seltskondlike organisatsioonide poolt organiseeritud ürituseks pidada. Lippude omamine ja õnnistamine kuulus tol ajal kõigi põhikirjaliste organisatsioonide tegevuste hulka.

Koonga kompanii (jalgratturrühm) korraldas vastuseks teiste seltside poolt korraldatud üritustele vabariigi aastapäeva tähistamise 1930. aastal. Kavas olid puhkpilliorkestri ettekanded, Naiskodukaitse liikmete koorilaulud ja 4-vaatuseline kurbmäng Vabadussõja päevilt *Salmistu*. Üritus kestis kella 19-02 ning sisaldas lisaks

⁹⁹⁴ ERA f 2151, n. 1 s. 3, l. 65

⁹⁹⁵ ERA f 2171, n. 1, s. 9, l. 26

⁹⁹⁶ ERA f 2171, n. 1, s. 9, l. 34

⁹⁹⁷ ERA f 2171, n. 1, s. 9, l. 55

eeskavale einelauda ja tantsu, mille piletihiinad olid vahemikus 30–50 senti.⁹⁹⁸ Kaitseliidu muusikalist tegevust esindas Naiskodukaitse koor, kuid orkester oli Koonga Seltside Liidu oma.

Hoolimata hilisest tekkest võrreldes põllumeeste või tuletõrjeseltsidega, andsid kohalikud Kaitseliidu üksused oma panuse paikkonna kultuurielu rikastamisse Kaitseliidu organisatsioonile ainuomaste ettevõtmiste ja ürituste kaudu.

Kaitseliidu ühiskondlikuks funktsiooniks, lisaks kohaliku kultuurielu edendamise kaasaaitamisele, oli oma tegevuse teadvustamine ümbritsevale inimeskeskkonnale teatud rituaalide kaasabil. Muusikaharrastus oli Eestis kujunenud rituaaliks alates 19. sajandi keskpaigast laulupidude näol. Tol ajal osales ühismusitseerimises, mis sisaldas iganädalasi harjutustunde, üsna suur osa elanikkonnast. Muusikaesitustega tegelesid peale professionaalsete muusikute hoopis suuremal määral mitteprofessionaalid – harrastajad. Mõistagi oli kvaliteedi osas puudujääke, kuid selle korvas naudingupakkumise võimalus suurema osalejate arvu tõttu laiemale kuulajaskonnale. Rituaali kohta on öeldud: “Rituaal tekitab usalduse üle isiklike suhete piiride. Tavaliselt me usaldame neid, kellest me teame, et nad on valmis meie heaks ohverdama oma aega ja energiat. Rituaal ongi see vahelüli, mis võimaldab tekitada vastastikust usaldust suuremates kogukondades, sest rituaalis osalemine nõuab pühendumist. ..Seega on rituaal olemuslik kommunikatsioonivorm, mis tagab grupisisese koherentsuse kogukondades, mille suurus ületab isikliku tutvusringkonna piirid. Põhjus, mis inimesi rituaalis osalema toob, on teadmine tundest, mida selle kaudu elmine kord saadi ja soov seda uuesti läbi elada”.⁹⁹⁹

Traditsiooniks muutunud rituaalide kaudu toimub rahva väärtuskasvatus. Tõhus väärtuskasvatus toimib kaudselt ning muusika viljelemine nii lapsepõlves kui hiljem täiskasvanueas on rahvusliku väärtuskasvatuse olulisemaid ja tõhusamaid meetodeid.¹⁰⁰⁰ Jälgides Kaitseliidu poolt kohalikule elanikkonnale suunatud üritusi, näeme, et need muutusid üsna pea rituaalist traditsiooniks. Näiteks Jüriöö mälestusüritused, malevate/malevkondade aastapäevade ja Võidupüha tähistamine muutusid Kaitseliidu algatusel/korraldusel iga-aastasteks oodatud kohalikeks kultuurisündmusteks ehk traditsiooniks.

Nõmme III Võidupüha Laulupäev 23.-24. 06. 1934. aastal oli suurepäraseks näiteks sellest, et just muusika on kunstiliik, mis liidab erinevaid inimgrupe esteetilise naudingupakkumisest tekkinud rituaali abil emotsionaalseks tervikuks. Suurejooneline topeltpidustus lõppes 24. juunil kella 15.00 paraadiga paraadiväljakul. Ühisravis marssisid kaitseväge, Kaitseliidu, skautide, noorseppade, tuletõrje ja seltskondlike organisatsioonide lauljad-pillimehed. Tookord puhkpilliorkestritel eraldi kontsertnumbreid ei olnud, kuid orkestrid said siiski esineda kõnede ja laulude vaheaegadel. Esineda võimaldati Nõmme Tuletõrjeseltsi, Nõmme Ühisgümnaasiumi, Pioneeriopataljoni ning Tallinna Majaomanike Seltsi puhkpilliorkestril, keda juhatasid A. Sepp ja F. Tamm.¹⁰⁰¹

⁹⁹⁸ ERA f 2171, n. 1, s. 9, l. 63

⁹⁹⁹ Ehala 2004: *Õpetajate Leht*, 24. XII

¹⁰⁰⁰ ibid

¹⁰⁰¹ EKM AR, C 1398

Kahtlemata oli vaadeldaval perioodil rahva ühiskondliku mõjutamise vahendiks Kaitseliidu tegevus tervikuna. Sinna alla kuulus sport, sõjandusega seotu ja mitmesugused kultuurilised ettevõtmised. Pakutavad võimalused olid nii laialdased, et soovi korral leidunuks meeldivat tegevust igaühele. Võimete ja omandatud teadmiste proovilepanekut võimaldasid kohalikud, vabariiklikud ning hiljem ka rahvusvahelised võistlused eelpoolnimetatud aladel. Spordi- ja laskevõistlusi seoti nende köitvuse tõstmiseks tihtipeale muusika ja muu meelelahutusliku tegevusega. Head tulemused väärisid tunnustamist – Kaitseliidu peamised stimuleerimisvõimalused olid aukirjad ja esemelised auhinnad. Teada on, et Sakalamaa ja Pärnumaa vahelistel laskevõistlustel 1930. aastal annetas Esto-Muusika Viljandi osakond esikoha saavutanud meeskonnale punasest puust lauagrammofoni¹⁰⁰². Selline auhind oli kahtlemata reklaamiks Esto-Muusika firmale, kuid ühtlasi inspireeris laskesportlasi.

Seltskondlikud organisatsioonid ja üksikisikud toetasid Kaitseliidu organisastiooni selle igakülgse tegevuses. Eesti Kaitseliidul oli hulk alalisi toetajaid, kelle hulka kuulusid 15 panka, 12 kindlustusseltsi, 24 suurtööstusettevõtet, 13 tööstusettevõtet, hulga kaubanduslikke ettevõtteid, kelle esindajaid kutsuti alati auküalisteks kõigile Kaitseliidu vabariiklikele tähtpäevadele.¹⁰⁰³

15 aastat peale Kaitseliidu faktilist asutamist püüti Eestis hakata loobuma loteriidest ja korjandustest – need polnud sissetulekuallikana enam aktsepteeritavad, kuna riigipoolne toetus organisatsioonile oli piisavalt stabiliseerunud. Loteriide auhinnad polnud tihtipeale kuigi hinnalised, kuid meelelahutusliku ürituse osana siiski asendamatud. Näiteks saadi Audru malevkonna korraldatud loteris 1932. aasta lõpul selliseid auhindu nagu kohviserviis, kompveki vaas, taskunuga, tindipott, habemenuga, taskulamp, lauakell, seinapeegel, pildialbum, kirjapress, koogivaas, laualamp, hõbelusikad, lõunaserviis.¹⁰⁰⁴

Tallinna maleva pealiku kolonel F.-K. Pinka ringkirjas nr. 234 13. märtsil 1933 öeldi: "üksustel tuleb võimalikult loobuda loteriidest ja üksuste juurde organiseerida toetajate liikmete ja toetajate kogu. Kogusse tuleb koondada kõiki neid riigile ustavaid kodanikke, kel kas aja puudusel ehk muul põhjusel ei ole võimalik võtta osa Kaitseliidu tegevusest, kuid kes on nõus teatud summaga aastas Kaitseliitu toetama. Samuti võivad toetajaiks olla ärilised ettevõtted, asutised jne. Maleva staabi poolt on välja töötatud toetajate kohustuste, toetajakaartide ja kviitungite vormi kavad".¹⁰⁰⁵

Suure toetajaskonna abil oleks Kaitseliidust kujunenud tõeliselt laiapõhjaline organisatsioon, mis oleks hõlmanud võimalikult erinevaid ühiskonnagruppe, mitte ainult ettevõtjaid ja ärimehi.

Päris ilma „vana hea loteriita“ siiski ei saadud. Tallinna maleva Suurtükiväe divisjoni pealiku saadetud kiri nr. 367 28. oktoobril 1935. aastal Tallinn-Harju Prefektile: "Käesolevaga teatan, et Tallinna maleva Suurtükiväe divisjon korraldab laupäeval, 2. novembril *Estonia* valges ja punases saalis kontsertballi ühes loterii-allegriiga.

¹⁰⁰² Sakalamaa Maleva Teataja nr. 20, 13. november 1930, lk 165

¹⁰⁰³ ERA f 2163, n. 1, s. 26, l. 79

¹⁰⁰⁴ Pärnumaa Maleva Teataja 1932: 195

¹⁰⁰⁵ ERA f 2163, n. 1, s. 11, l. 26

Kontserdi algus kell 21.00”.¹⁰⁰⁶ Arvatavasti oli tegemist Kaitseliidu aastapäevale (11.11) pühendatud paljude kutsutud külalistega suurüritusega, kus loteriil oli üksnes meelelahutuslik osa.

Ühiskondlik-kultuuriline tegevus ei ole võimalik ilma piisava inimressursita. Sõjad ja okupatsioonid mõjusid hävitavalt tervetele inimpõlvadele. Eesti Vabariik sündis relvaga käes ja relvade kandjateks olid tavalised, oma kodu ja kodumaad väärtustavad eesti mehed nagu kooliõpetaja Theodor Petai (1890–1942). Eesti Vabadussõja käigus vabastati T. Petai koos teiste eestlastest vangidega Soome Põhjapoegade rügemendi poolt 21. veebruaril 1919. aastal Lätist Marienburgi vanglast. Peale Vabadussõda asus T. Petai tööle kooliõpetaja – koolijuhatajana ning pidas seda ametit aastatel 1920–1941. Theodor Petai, Vastse-Roosa Algkooli juhataja tegevuspõld oli väga laialdane. Olles seotud Eesti Kaitseliiduga juba aastast 1919, määrati ta 1934. aastal Varstu malevkonna pealikuks.¹⁰⁰⁷ Koolijuhtaja-õpetajatöö ning kaitseliidutöö kõrvalt jõudis T. Petai 1930. aastal organiseerida Noorte Kotkaste Varstu malevkonna, olla 1936. aastast Vabadussõja Ajaloo Komitee kaastööline. 1928. aastast oli T. Petai Kirjanduse Seltsi liige ja usaldusmees, 1935. aastast Eesti Rahva Muuseumi alaline korrespondent ning 1939. aastast teeneline korrespondent. Mitmetes oma vallas tegutsevates organisatsioonides – Tuletõrjes, Majandusühisuses, Ühispangas oli T. Petai kaastegev. Ta asutas 1919. aastal Vana-Roosa Rahva Haridusühingu ja 1921. aastal Vastse-Roosa Raamatukogu. 1920. aastal asutatud Vastse-Roosa Raamatukogu Seltsi segakooriga osales T. Petai IX üldlaulupeol.¹⁰⁰⁸ Tähelepanuta ei saa jätta tõsiasja, et töötasu sai T. Petai ainult pedagoogilise tegevuse eest koolis. Väsimatu ühiskondliku ja seltskondliku tegevuse eest pälvis T. Petai mitmeid tunnustusi: 1928 – Eesti Lauljate Liidu tänuavaldus muusikakultuuri tõstmiseks tehtud töö eest; 1933 – Valgeristi III klass; 1934 – Noorkotkaste teenetemärk; 1938 – Kotkaristi V klass; 1939 – aunimetus Eesti Rahva Muuseumi teeneline korrespondent. T. Petai mõrvati 20. aprillil 1942. aastal Venemaal Sosva vangilaagris.¹⁰⁰⁹

Sellist saatust jagasid väga paljud tegusad Eesti haridus- ja ühiskonnaelu tegelased.

Pärnu-Jaagupi malevkonna pealik August Laur, kes oli sõdadevahelisel perioodil kohaliku 6. klassilise algkooli juhataja pääses imekombel küüditamisest, kuid tal ei lubatud peale sõda Pärnu-Jaagupis elada. Kohaliku keskkooli eestvõttel sai ta lõpuks siiski kodukalmistule puhkama.¹⁰¹⁰

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et vaadeldaval perioodil kandsid Kaitseliidu ühiskondlik-kultuurilist funktsiooni lisaks tegevkaitseliitlastele ka kohalikud haridus-, kultuuri-, muusika- ja seltskonnategelased. Nad kõik tegutsesid ühise tulevikku suunatud eesmärgi nimel – kasvatada üles järgmine tugev ning terve põlvkond kodu ja kodumaad armastavaid noori inimesi.

¹⁰⁰⁶ ERA f 2163, n. 1, s.26, l. 19

¹⁰⁰⁷ KL Ülema kk nr. 53/4-1935.a. ERA f 2152, n.1 s. 54, l. 1b

¹⁰⁰⁸ IX Eesti Üldlaulupeo juht 1928: 123

¹⁰⁰⁹ Andmed T. Petai kohta pärinevad M. Schultzi erakogust

¹⁰¹⁰ Rein 2003: 30–32

6.2. Kaitseliidu ühiskondlik–kultuuriline funktsioon Soomes

Kaitseliit positsioneeris end Soome ühiskonnas juba enne Vabadussõja algust. Seda tingis rahva vabadustahe, mille elluviimiseks loodi Kaitseliit. Rahuajal puudus vajadus kasutada Kaitseliidu organisatsiooni peamist – sõjalist poolt ja seepärast keskendus organisatsiooni tegevus ühiskonnas lisaks sõjalis-sportliku väljaõppe andmisele oma liikmete kodumaa-armastuse ja kaitsetahte kasvatamisele. Varsti peale Vabadussõda hakati neid kahte eesmärki sihikindlalt ellu viima – nimelt andis Vabadussõda selleks tõuke ja motiveeris inimesi koonduma Kaitseliidu ümber. Püstitati hulgaliselt mälestusmärke Vabadussõjast osavõtnutele ja Kaitseliidu organiseerimisel korraldati nende pidulikud avamistseremooniad. Sõjajärgsetel aastatel võitles Kaitseliit keeluseaduse ajal koos karskusseltsidega alkoholi müümise ja müüjate vastu.¹⁰⁰⁷ Näiteks nõuti 1921. aastal Jyväskylä maleva kaitseliitlastelt osavõttu pidudest ja teistest pidulikest koosviibimistest vormirõivais – see kohustas neid vormikandjatena vältima alkoholi-tarbimist.¹⁰⁰⁸ Oma liikmeskonna suurendamine oli samuti organisatsiooni algusaastate eesmäärke – hiljem, kui Kaitseliit tugevnes ja selle populaarsus kasvas, kaotas see ülesanne aktuaalsuse.

Ühiskonnaliikmetele suunatud kasvatustöö jagunes tinglikult kaheks – oma liikmeile suunatud ja teisalt väljaspool organisatsiooni olevale kodanikkonnale, olgugi, et tervikuna võttes olid eesmärgid sarnased. Kasvatustööd peetakse tavaliselt noortele suunatud tegevuseks, kuid kaitseliitlasteperes olid kasvatustöö objektiks erinevas vanuses liikmed. Kaitseliidutöö kohalikul tasandil oli läbi põimunud teiste tol ajal tegutsenud organisatsioonide tegevustega. Ajaloolane E. Vasara on selles kohta kirjutanud, et *...”suojeluskuntatyö sekoittui mukana olleiden elämässä monesti muuhun porvarilliseen harrastustoimintaan, sillä samat ihmiset tapasivat varsin useissa tapauksissa nii suojeluskunnan, nuorisoseuran kuin monen muunkin reinnon merkeissa. Lauantaina he ampuivat kilpaa sarkatakissa, sunnuntaina hiihtivät SVUL:n urheiluseuran asussa, harjoittelivat maanantaiehtoonäytelmää nuorisoseuran iltamiin ja keskustelivat tiistai-iltana maamiesseurassa nautakarjanjalostuksesta”*.¹⁰⁰⁹samad inimesed osalesid laupäeval Kaitseliidu laskeharjutustel, pühapäeval suusatasid SVUL (*Suomen Valtakunnan Urheiluliitto*) spordiühingu värvides, esmaspäeval harjutasid näidendit noorsooseltsi peoõhtuks ja teisipäeval kõnelesid põllumeesteseltsis karjaaretamisest.... Väga väikestes maakohtades see võis nii olla, kuid alevikes oli Kaitseliidul juba oma organisatsiooni raames võimalik eelnimetatud tegevusi (sporti, laskesporti ja kunstilist isetegevust) harrastada. Kaitseliitlased võisid kuuluda nii põllumeeste- kui tuletõrjeseltsidesse, karskusseltsidesse, pangajuhatus-tesse, haridusasutuste hoolekogudesse jm, kuid kaitseliitlased ei tohtinud olla seotud poliitikaga.

Muusikavalikutes, mida kaitseliidualases kasvatustöös kasutati, oli selgelt esiplaanil isamaalise, mitte sõjalise külje rõhutamine. See avaldus 1928. aastal välja antud

¹⁰⁰⁷ Kylmä/Rantanen 1986: 179

¹⁰⁰⁸ ibid

¹⁰⁰⁹ <http://www.valt.helsinki.fi/staff/evasara/skpolhist.html>

laulikus *Suojeluskuntaväen laulukirja*, kus sõjateemalised laulud olid vähemuses.¹⁰¹⁰ Kaitseliitlastele mõeldud kirjanduse soovitusnimestikesse kuulusid kirjastuste Gummerus ja WSOy poolt avaldatud isamaalised, ajaloolised, koduloolised või ilukirjanduslikud raamatud.¹⁰¹¹

Peale Vabadussõda alustati Kaitseliidu malevates järk-järgult maleva ajalehtede väljaandmist – ideede ja mõtete levitamiseks sobis kirjasõna kõige paremini ning kasvatustöö läbiviijateks malevates said kasvatustöö pealikud – neid rahastas Kaitseliidu Peastaap.¹⁰¹²

Kaitseliidu Peastaap saatis 2.3.28. kõigile malevapealikele ringkirjaga *“Ohjesääntö” koskeva suojeluskuntajärjestön valistustyötä*. (“Määrustik” Kaitseliidu kasvatustöö kohta). 6-lehelises eeskirjas oli toodud täpsed juhendid selle kohta mida, kuidas ja kellega kasvatustöö pealik peab koostööd tegema, et saavutada soovitud kasvatuslikku eesmärki malevas.¹⁰¹³ 1923. aastal oli Peastaap samuti välja andnud pidude ja muude pidulike sündmuste pidamise korda puudutavad juhendid/eeskirjad.¹⁰¹⁴ Seda selleks, et kindlustada kogu vabariigis organisatsioonisiselt ühesugune meelelahutus – ja propagandategevus ning õpetada maleva kasvatuspealikke üritusi sisutihedalt ning tulemuslikult korraldama. Määrustik esitatud lühendatult Lisas 4.

Kaitseliidu kui organisatsiooni majanduslikku seisu püüti parandada sel moel, et malevaüksustes, isegi külaüksustes (kompaniides) tuli korraldada raha teenimiseks aastas 2–3 tasulist meelelahutusüritust. Sellist raha hankimise moodust ei peetud 1932. aastal Alajärvil enam sobivaks, kuid tasulised kinoseansid olid jätkuvalt populaarsed.¹⁰¹⁵

Ühiskondlik-kultuurilist funktsiooni Kaitseliidus täitsid lisaks kõnede ja pidudele ka spordiüritused. Väga edukaks organisatsiooni reklaamimise seisukohast olid propagandanädalad, mida rahastas Kaitseliidu Peastaap.¹⁰¹⁶

Võib julgelt väita, et suure hulga tööd organisatsiooni heaks tegid Lotta Svärd-organisatsiooni liikmed,¹⁰¹⁷ kes osalesid kõikvõimalikel Kaitseliidu üritustel, tuues kasu ja vaheldust muidu meestekeskse tegevusse. Malevate suurpeoks kujunenud mitmepäevastel suvepidustustel, mida peeti maleva aastapäevadel ja mis olid sisult nii demonstratsiooniks kui reklaamiks, tuli isamaalise aate levitamisel järgida Kaitseliidu parteitut poliitilist joont. Erapooleluse nõuet eirati 1932. aastal seoses Mäntsälä ja Lapua sündmustega, kus osales ka kaitseliitlasi, kellest mitmed said üleastumise eest erinevaid karistusi.

Kaitseliidu Peastaabi muusikainspektor T. Kaukoranta kirjutas 1930. aastal, et ...neis malevaüksustes, kus muusika ja laul on tähtsal kohal, on ka muu kaitseliidualane

¹⁰¹⁰ Kylmälä/Rantanen 1986: 180

¹⁰¹¹ ibid 181

¹⁰¹² ibid 185

¹⁰¹³ Sk Yliesikunta N:o 1245.28.IV (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, koopia)

¹⁰¹⁴ Kylmälä/Rantanen 1986: 188

¹⁰¹⁵ Rintala 1981: 186

¹⁰¹⁶ Kylmälä/Rantanen 1986: 190

¹⁰¹⁷ Soome esimene Lotta Svärd-nimeline naisosakond moodustati Riihimäki malevkonna õmblusringi naistest 19.11.1918. (Salminen 1999: 61)

tegevus elavam ja tulemusrikkam... kaitseliidutöö on meeskonnatöö ja paraade, pidusid ning muid rahvaüritusi on mõeldamatu korraldada ilma muusikata – seega ei tohi muusika ja kunstilise isetegevuse tähtsust alahinnata. Mitmed kollektiivid olid saavutanud vabariikliku kuulsuse oma suurepärase esinemistega nagu Pori ja Kuopio meeskoorid ning Pori, Viipuri, Helsingi, Kuopio ja Põhja-Häme maleva puhkpilliorkestrid. Kuid selleks, et muusikategevus tõuseks paremale tasemele kõigis malevates, on vaja rohkem toetust ja aktiivsemat osavõttu kunstilis-kultuurilisest tegevusest.¹⁰¹⁸ Artikli autor väitis, et Kaitseliidu kohalikud juhtkonnad ilmutasid liiga vähe huvi maleva kultuurielu vastu ja see mõjus pärssivalt kultuurilisele tegevusele ning selle kaudu kogu kaitseliidu-aatele. Mis puutus orkestritesse, siis lihtsam leiti olevat palgata esinemisteks orkester mujalt, isegi elukutselisi mängijaid, kui oma üksusesse orkester moodustada ja selle tegevust ergutada. Sel juhul läks kaduma nii vabatahtlikkus kui kaitseliitlaseks olemise mõte. Malevate juhtkonnad pidanuks aru saama, et muusikud-kaitseliitlased on samaväärsed organisatsiooni liikmed kui muud kaitseliitlased, kes annavad oma panuse kaitseliidutöösse.¹⁰¹⁹

Edaspidine areng näitas, et aja möödudes olukord vähehaaval paranes, muusika-kollektiive asusid juhtima õpetajate ja kõstrite asemel Kaitseliidu muusikaohvitseri kutse saanud kaitseliitlased. Suureks stiimuliks olid laulupeod ja võistumängimised (laulmised). 1929. aastal Viipuri Kaitseliidu ja Lotta Svärdi ühine laulupidu Imatral oli heaks eeskujuks teistelegi malevatele samasuguse võistlusliku laulupeo korraldamiseks.¹⁰²⁰

Vabatahtliku muusikatöö tunnustuseks oli lisaks rändauhindadele publiku kiidu-avaldused ja poolehoid isetegevusele – esinejad olid harrastusmuusikud ning seda hinnatavamad olid nende saavutatud head tulemused. “Laulu ja pillimängu osatähtsus Kaitseliidus oli tähelepanu ja tunnustust vääriv ning selle osatähtsus peab tulevikus veelgi tõusma”, tõdeti kirjutises “*Laulun ja soiton tahdissa*”.¹⁰²¹

Kas ja miks oli vaja malevates oma puhkpilliorkestreid – eriti majanduslanguse ajal? Pillimehed said töökoha kodust ja harjutuskohast kaugel – see takistas olulisel määral uue repertuaari omandamist, samuti vana repertuaari mängukõlblikuna hoidmist. Tekkiski küsimus, miks orkestrit vaja on kui see ei esine või esines ikka samade vanade kohustuslike paladega. Väiksemates kohtades oli see tõsine probleem ja selle vältimiseks hakatigi orkestrisse võtma kohalikke koolipoisse, kes niipea veel kodukohast ei lahkunud ning õppisid selgeks nii kohustusliku kui täiendava meelelahutusmuusika repertuaari. Põhja-Häme maleva pealik kolonelleitnant A. O. Pajari kinnitas 1934. aastal, et orkestreid oli malevas kindlasti vaja, kuna nii paljudel organisatsioonisel üritustel (196) sobis esinema ikka ja ainult Kaitseliidu orkester.¹⁰²² Vaadates Põhja-Häme malevas muusikaga tegelenud dirigente – vabatahtlikke, selgus, et erialalt olid nad enamjaolt õpetajad või kõstrid.¹⁰²³

¹⁰¹⁸ *Hakkapeliitta* 1930, nr. 6, lk 176–177

¹⁰¹⁹ *ibid*

¹⁰²⁰ *ibid* 178

¹⁰²¹ *Hakkapeliitta* 1932, nr. 25/26,

¹⁰²² *Pohjois-Hämeen vartio* 1934: 31

¹⁰²³ *Pohjois-Hämeen vartio* 1935: 34

Kultuuriline tegevus Kaitseliidus sõltus täiel määral seda harrastavatest inimestest. Võis tunduda, et koorilaulu viljelemine oli mõnevõrra kergem kui orkestri tegevus. Kuid omad raskused olid siingi. Kooritegevus muutus võimatuks, kui mõnest häälerühmast lahkus enamus lauljaid nagu toimus Launoneni küla lottakooriga 1929. aastal. ...”alttoääni jäi niin heikoksi, että koko toiminta sammui”.¹⁰²⁴ (aldirühm jäi nii nõrgaks, et kogu kooritegevus hääbus)

Näitemänguharrastus andis samuti häid võimalusi suurema hulga inimeste kaasatõmbamiseks kaitseliidutöösse, eriti nende inimeste puhul, kes muidu ei olnud muusikast või pillimängust huvitatud või suutelised. Launonenis oli sõdadevahelisel perioodil kaks näitetruppi – Kaitseliidu ja Töölisühingu omad. Kaitseliidu näitering esitas kogu tegutsemisaja vältel kokku 55 tol ajal populaarset näitetükki. Esitamisele tulid sellised menunäidendid nagu Teuvo Pakkala *Tukkijoella* 1928. aastal ja Maria Jotuni *Miehen kylkiluu* 1925. aastal.¹⁰²⁵

Orkestrikontserdid, nii tasulised kui tasuta oma organisatsioonisesed, moodustasid kindlasti väga tähtsa osa kultuurilise funktsiooni kandajana. Näiteks pidas Riihimäki Kaitseliidu orkester 1927. aastal 25 tasulist ja 13 tasuta esinemist, kutsudes kuulama suure hulga publikut näidates Kaitseliitu kui organisatsiooni positiivses valguses.¹⁰²⁶ Tampere puhkpilliorkester (dirigent muusikaohvitser õpetaja A. Ahlstedt) oli esinenud 1929. aasta jooksul 83 peoõhtul või pidustustel, kusjuures 11 korda esineti Kaitseliidu üritustel tasuta. Malevaorkestri dirigent käis inspekteerimas maleva puhkpilliorkestreid ja kohustusliku Kaitseliidu miinimumrepertuaari omandamist. Tegemist oli esimese tsentraliseeritud korras juhitud puhkpillimuusika arendamise täisaastaga malevates.¹⁰²⁷ Kunstiline tegevus jätkus järgmiselgi 1930. aastal, kuid majandussurutise tõttu oli raskendatud uute pillide muretsemine ja seega uute orkestrite moodustamine – neid oli malevas ikka nimekirjas kaheksa, kuid kahes neist tegevus lakkas dirigendi puuduse tõttu.¹⁰²⁸

Olgu kontserdid tasulised või tasuta – muusika on alati köitnud nii mängijaid kui kuulajaid – majandussurutis pidurdas veidi orkestrimuusika levikut ja arengut, kuid mitte kauaks. Edasi jätkus tegevus tõusvas joones.

1920. aastate keskel hakkas Kaitseliidus elavnema poisteosakondade moodustamine ning see oli vaieldamatult noorsoo kasvatamine rahvuslik-isamaalises vaimus ja seega tulevikku suunatud sihipärane tegevus. Ei olnud harvad juhused, kus peres olid kõik liikmed kaitseliitlased – isa malevlane, ema lotta ja lapsed kas väikelottad või noorkaitseliitlased. 1928. aastast pandi poistetöös rõhk spordile ning Kaitseliidu poisteorganisatsioonid olid Soomes tugevaimad noorsoo spordiorganisatsioonid.¹⁰²⁹

Poiste sporditegevust peeti Lõuna-Hämes (ka teistes Kaitseliidu malevates) nii oluliseks, et maleva suvespartakiaadil 1937. aastal oli poistel võrdselt täiskasvanutega

¹⁰²⁴ Salminen 1999: 253

¹⁰²⁵ Salminen 1999: 254

¹⁰²⁶ Salminen 1999: 204

¹⁰²⁷ *Pohjois-Hämeen vartio* 1930: 21–22

¹⁰²⁸ *Pohjois-Hämeen vartio* 1931: 19

¹⁰²⁹ Salminen 1999: 148

kolmevõistlus kahes vanusegrupis – 12–14 ja 15–17-aastastele. Meelelahutuslikus osas esines poiste võimlemisrühm eraldi kavaga.¹⁰³⁰

Võib väita, et kogu kaitseliidualane töö muutus kindlamaks ja sisutihedamaks alates 1927. aastast, mil Väinö Tanneri sotsiaaldemokraatlik vähemusvalitsus võttis vastu Kaitseliidu seaduse, mis kindlustas organisatsioonile riigipoolse rahalise abi ja ametid. Kaitseliidu ohvitserkond sai võrdväärseks Kaitseväe ohvitserkonnaga.¹⁰³¹ Nimetatud asjaolu tõstis Kaitseliidu tähtsust võrreldes muude tol ajal vabatahtlikkuse alusel tegutsenud seltside ja ühendustega. Kõik kultuuriliselt arendavad tegevusvaldkonnad, mida Kaitseliit viljeles, eksisteerisid varemgi, näiteks igat laadi isetegevus, peod, näitused, võistlused jm ühiskonnaliikmeid arendavad tegevused, kuid Kaitseliit lisas ühiskondlik-kultuurilisse arendustegevusse omapoolse panusena rahvusluse ja isamaalisuse nüansi, mille rõhutamine oligi Kaitseliidu kasvatustegevuse põhialus.

6.3. Kaitseliidu ajakirjandus sõdadevahelisel perioodil

Sõdadevahelisel perioodil kajastati Eesti Kaitseliidu kui poolsõjalise vabatahtliku organisatsiooni mitmekülgset tegevust vabariiklikus ajakirjas *Kaitse Kodu!*. Detailsem teave ilmus Kaitseliidu malevate ajalehtedes. Vaadates lähemalt väljaannete sisu, märkame, et vabariigi tasemel oluline teave leidis tänu kahekordsele esiletoomisele (vabariikliku ja kohaliku lehe kaudu) kindlasti tee sihtgrupini. Kohalikesse väljaannetesse võeti vabariiklikust ajakirjast käskkirjad, ringkirjad, märgukirjad, üleskutsed jm organisatsioonile üldise tähtsusega materjalid, millele liideti kohalik teave.

1925. aastal, peale organisatsiooni tegevuse taastamist, polnud Kaitseliidul veel oma häälekandjat, vajalik teave ilmus ajakirja *Sõdur* lisana nime all *Kaitseliitlane* (toimetaja J. Järve) ja vabariiklikes ajalehtedes. 1925. aastal peale Kaitseliidu põhikirja vastuvõtmist hakati kiiresti oma ajakirja väljaandmist organiseerima. Kaitseliidu ülema J. Roska ringkirjast malevatele selgub kuivõrd hädavajalik oli oma ajakirja olemasolu. “Häälekandja sisu saab *Sõduri* omast ses suhtes erinema, et ta muutub palju rahvalikumaks ja laiaulatuslikumaks kui puht eriülesannetele pühendatud ajakiri... kõigile tahab ta puht Kaitseliidu elusse puutuvate küsimuste kõrval, mis endastki mõista leiavad väärilise paiga Kaitseliidu ajakirjas, midagi huvitavat pakkuda... Seepärast leiavad temas aset ka rahvuslist tunnustust õhutavad juhtkirjad, üldpoliitilised ülevaated, pühendatakse osa ajakirjast naistele ja noortele, paigutatakse temasse ilukirjandust, järjekordselt ilmuva romaaniga, nalja, pilget, karikatuure, antakse vääriline koht kehakultuurile ja spordile”.¹⁰³²

Esialgses sisututvustuses puudub küll sõna kultuur, kuid eelpool selgus, et kultuuriga selle kõige laiemas tähenduses tegeles Peastaabi propagandaosakond, kes hakkaski ajakirja välja andma ning nende poolt soovitud leidis kindla koha vastloodud ajakirjas *Kaitse Kodu!*.

¹⁰³⁰ Salminen 1999: 158

¹⁰³¹ Salminen 113–114

¹⁰³² ERA f 2151, n. 1, s. 17, l. 55

Kaitseliiduga liitumine koos piduliku vandetöötuse andmisega¹⁰³³ tõi kodanikule kaasa nii kohustusi kui vastutust, mis võeti vabatahtlikult kanda selleks, et kindlustada järeltulevale põlvkonnale turvaline elu majanduslikult stabiilses vabas Eestis.

Ajakirjatöö algusaastal leidis küllalt kritiseerijaid ja see põhjustas seitsme kuu pärast esimese toimetaja Paul Olaki lahkumise toimetaja kohalt. Uueks toimetajaks sai 1. maist 1926 Juhan Jaik. Isegi riigivanem J. Teemant nõudis 1926/27. aasta eelarvet kinnitades *Kaitse Kodu!* ühendamist *Sõduriga*. Põhjenduseks olevat mõlema väljaande majanduslikud kahjud. Peeti otstarbekamaks, et üks ajakiri annab korraga vajalikku teavet nii kaitseliitlastele kui kaitseväelastele. Et pääseda kahe ajakirja ühendamise ohust, telliti *Kaitse Kodu!* tööd hindama komisjon, kes ei leidnud piisavalt põhjust kahe küllalt erineva lugejaskonnaga trükise ühendamiseks. 1926. aasta lõpuni toimus võitlus iseseisva ajakirja säilitamise eest. Kaitseliitlaste seas korraldati küsitlus, millest selgus, et 85% soovis iseseisvalt ilmuvat väljaannet, 6% pooldas ühinemist *Sõduriga* ja 5 % jäi erapooletuks. 1926. aasta lõpuks selgus, et *Sõdur* oli eelarvega miinustes summaga 9 960 marka, kusjuures *Kaitse Kodu!* puudujääk oli ainult 2 600 marka. Mõlema trükise toimetajad esitasid valitsusele koos väljatöötatud kaitsekirja väljaannete ühendamise vastu ning aastast 1927. hakkas *Kaitse Kodu!* ilmuma eraldi ajakirjana kuni aastani 1940.

1927. aasta aprillis saadeti vastutav toimetaja V. Neggo Soome Vabariiki tutvuma sealse Kaitseliidu ajakirja *Hakkapeliitta* tööga. Ajakirja *Hakkapeliitta* anti välja kord nädalas – umbes 60 000 eksemplari – iga kord vahetuva värvilise kaanepildiga, mis muutis väljaande atraktiivseks; ka sisu oli huvitav, meenutades perekonnalehte.

Kaitse Kodu! vastutav toimetaja V. Neggo asendati 9. veebruaril 1929 Kaitseliidu Peastaabi ülema kolonel-leitnant Jaan Maidega. Tegevtoimetajaks sai Leonhard Sõerd. 1931. aastast sai tegevtoimetajaks Peastaabi Informatsioonijaoskonna pealik A. Treufeldt ja vastutavaks toimetajaks jäi kuni ajakirja väljaandmise lõpuni kolonel-leitnant J. Maide – seega hakkasid lehetööd juhtima elukutselised sõjaväelased.

Ajakiri hakkas aastast 1928 ilmuma värvilise kaanepildiga ning tellimiste arv suurenes sedavõrd, et aasta lõpuks saadi 1519.90 marka tulu. 1929. aastast hakkas ajakiri ilmuma algul nädalaväljaandena, hiljem kaks korda kuus, kusjuures selleks ajaks – aastaks 1929 – oli ilmuma hakanud enamik Malevate Teatajaid, kuid see asjaolu ei vähendanud *Kaitse Kodu!* tellijate hulka, keda oli juba üle 2600.¹⁰³⁴

Järgnev tabel näitab, kui palju leheruumi pühendati ajakirjas *Kaitse Kodu!* aastatel 1928-1930 Soome Kaitseliidu elu-olu tutvustamisele ja kui palju märgiti ära Eesti Kaitseliidus toimuvaid muusikalisi ettevõtmisi.

¹⁰³³ Kaitseliidu pühalik töötus

“Mina tunnistan Eesti demokraatliku vabariigi täielikku iseseisvust ja tema põhiseaduslikku valitsust. Luban ja töotan tegelikult kaitsta põhiseadusega maksmapandud riigikorda, töötades ausasti Kaitseliidu põhimõtete järele. Kõik ülemate seaduslikud käsud, samuti ka juhatuse määrused ja korraldused täidan tõrkumata” (Kaitseliidu kodukord projekt, 1934) (ERA f 2151 nim.2, s 12, l 19)

¹⁰³⁴ Neggo 1935: 629–635

Aasta	Soome Kaitseliidu tegevust puudutavad kirjutised sh muusikaüritused	Eesti Kaitseliidu muusikalist tegevust kajastavad kirjutised
1928	15	8
1929	11	2
1930	11	1

Põhjanaanabrite kaitseliidualasestest töödest – tegemistest leidis rohkelt kirjutisi aastast 1928. Küllap andis selleks impulsi Eestis 1928. aastal toimunud IX üldlaulupidu, kus toonitati muusika osa rahva emotsionaalse ühtekuuluvustunde tugevdamisel ning mis pani mõtted liikuma kodukaitsmise arendamise suunas.

Olgu muude valdkondadega kuidas on, aga sport oli pidev kehalise enesetäiustamise teekond, mis pakkus võimalusi naabritevahelisteks mõõduvõtmisteks.

Soome Kaitseliidu kehalise kasvatusel olukorda on pikemalt tutvustatud *Kaitse Kodu!* 1928. aasta nr.1 6 pealkirja all *Soome kaitseliidu kehalisest kasvatusel* – põhjanaabrite eeskuju andis indu ka Eestis kehalist kasvatust arendama hakata. Kirjutisest selgus, et Soome Kaitseliidu Peastaabi juures töötas kehalise kasvatusel osakond: major Levälahti, inspektor Koskinen koos kahe abilisega. Malevates juhtis spordialast tööd palgaline instruktor, kusjuures kahes malevas oli kaks spordiinstruktorit. Väiksemates üksustes tegeles sporditöö koordineerimisega malevapealik. Mõnedes malevates olid asutatud ka spordiklubid, kusjuures Soomes leidis palju eraspordiklubisid, mida said ka kaitseliitlased kasutada. Seega polnud tarvidust igasse malevasse spordiklubi asutada. Et kaitseliitlane peab suutma kodu ja isamaad kaitsta, tuli arendada esmajoonel vastupidavust, otsustusvõimet, julgust, kiirust, jõudu ja osavust nõudvaid spordialasid nagu võimlemist, kergejõustikku, suusatamist, pesapalli ja ujumist. Õpetamiseks korraldati kursusi, harjutuspäevi ja loenguid. Näiteks korraldati 1927. aastal kogu maal kursusi kokku 18 – 314 osavõtjale. Kaks kursust viidi läbi Helsingis, Turus, Joensuu ja Seinäjokis, kõigis ülejäänud malevates toimusid kursused ühel korral. Treeningpäevi läbiti 240 ja neis osales 2304 kaitseliitlast. Spordialade lõikes toimusid Soome Kaitseliidus 1927. aastal erialalise väljaõppe tunnid järgmiselt:

Eriala	Tundide arv	Osavõtjate arv
Võimlemine	1466	13 416
Suusatamine	52	361
Kergejõustik	89	2418
Pesapall	204	3434
Ujumine	31	506
Kokku:	1842	20 135

Soomes oli sport väga populaarne, sellest andis tunnistust fakt, et spordivõistluste ja nendest osavõtjate arv Soome Kaitseliidus pidevalt suurenes. Alljärgnevas tabelis toodud andmed illustreerivad nii võistluste kui osavõtjate arvu järk-järgulist kasvu seitsme aasta lõikes enne majanduskriisi algust:

Aasta	Võistlusi	Meeskondi	Võistlejate arv
1920	470	210	4900
1921	1451	917	13 139
1922	1797	2016	21 523
1923	3227	3203	38 921
1924	1431	3358	44 421
1925	2607	3532	40 385*
1926	4888	4787	72 497
1927	5193	6801	107 370
Kokku:	21 064	24 824	343 156

*lumevaene talv

Eestis oli kaitseliitlasi sõdadevahelisel perioodil (1925–1940) üldse 42 600, kuid Soomes oli 1924. aastal ainuüksi võistlejaid erinevatel spordialadel kokku rohkem. Seda enam tuli Eestil pingutada, et spordisaavutuste kvaliteedis Soome Kaitseliidule järele jõuda.

Soome Kaitseliidule kuulus nimetatud ajal 213 spordiväljakut ja 30 ujulat, mille ehitamiseks saadi Peastaabist rahalist toetust 118 692 marka. Reakaitseliitlastele vajalike oskuste õpetamiseks vajati korralikult välja koolitatud rühmapealike kaadrit. Taolisest väljaõppest 1928. aastal on kirjutanud lähemalt *Sana ja miekka* toimetaja leitnant Einari Haltiavuori. Kolmenädalane kursus peeti 40 km kaugusel Helsingist kaitseväele kuuluvates kasarmutes Hyrylās. Päevakava oli väga pingeline, vabadel õhtutel näidati asjakohaseid filme ning *“laagri paarikümneheliline orkester mängis agarasti meelte virgutamiseks”*.¹⁰³⁵

Eestis korraldati Soome eeskuju järgides samuti 1928. aasta suvel Kaitseliidu instruktoritele väljaõpet Tondi sõjakooli ruumes – kursusel valmistati ette instruktoreid sõjalise ettevalmistuse teostamiseks kesk- ja kutsekoolides.¹⁰³⁶

Suusasportis oli Eesti Kaitseliidul Soome suusasportlastelt kahtlemata palju õppida. Eesti kaitseliitlased käisid põhjanaabrite juures alaga tutvumas, kaasa võistlemas, et siis Eestis sellel spordialal arvestatavate tulemusteni jõuda. “Kas meie suudame võistelda soomlastega? Praegu veel mitte kindlasti, tõdeti 1929. aastal. Kuid “et oleks võimalik noortele algusest peale õpetada välja õiget sammu, tuleb neid õigete õpetajate kätte anda. Ei ole liigne iga aasta saata Soome mõni mees, kes seal saadud kogemused kodus edasi annaks”.¹⁰³⁷

Vabatahtlike riigikaitseliste Kaitseliidu allorganisatsioonide moodustamises oli Soome Eestist kaugemale edenenud. Nimelt tegutses põhjanaabritel 1929. aastaks nii Kaitseliit koos Lotta Svärd-organisatsiooniga, Laevastikuliit koos merelottade organisatsiooniga ning viimati asutatud Õhukaitseliit (1927). Eestis seevastu tegutses sel ajal ainult Kaitseliit koos Naiskodukaitsega. “Sõjaline õpetus koolides küll toimus, kuid

¹⁰³⁵ Soome Kaitseliidu suvisest tegevusest 1929

¹⁰³⁶ Kaitseliidu instruktorid 1929

¹⁰³⁷ *Külastena vennasrahva..* 1929

riigipoolne initsiatiiv ja toetus oli liiga vähene”, kirjutati ajakirjas *Kaitse kodu* 1929. aasta nr. 17.

Soome Kaitseliidu suvemanöövritest Põhja-Karjalas Joensuu lähistel on kirjutatud 1929. aasta *Kaitse Kodu!* nr. 32 järgmist: “Soome kaitseliit on majanduslikult heas seisukorras. Tugevad koosseisud, hea varustus (relvad ja riided), laskerajad, oma malevaüksuste kodud ja töökojad panevad aluse Kaitseliidu edukale arenemisele. Väga tähtis on ka see, et jõukad ettevõtted ja kodanikud võtavad osa ja toetavad Kaitseliitu aineliselt, vaatamata sellele, et riiklik abi Kaitseliidule Soomes on mõjuv ja põhjanev. Joensuu pidustustel sai näha Soome Kaitseliidu seltskondlikku (ehk ühiskondlik-kultuurilist) tegevust, mis väljendus kontsertosas, võimlemises, kõnedes ja ettekannetes”.¹⁰³⁸

Saab väita, et Eesti Kaitseliidu töös võeti Soome Kaitseliidu tegevusest mitmes valdkonnas eeskuju ja heade ideede levitamiseks sobis eriala-ajakirjandus suurepäraselt.

6.3.1. *Hakkapeliitta*

Nimetus *Hakkapeliitta* võeti kasutusele aastast 1925, enne oli organisatsiooni ajakirja funktsioonides *Suojeluskuntalaisen Lehti*.¹⁰³⁹ Soome Kaitseliidu häälekandjas *Hakkapeliitta* valgustati Eestis toimuvaid kaitseliidualaseid kui muid poliitilisi sündmusi. Näitena toodud kahes aastakäigus kajastuvad sellealased teated.

Aasta	Eesti Kaitseliidu tegevust (ka Eestit üldisemas plaanis) puudutavad kirjutised	Soome Kaitseliidu muusikalist tegevust puudutavad kirjutised
1929	5	1
1930	1	3

Muusikategevust puudutavaid kirjutisi oli vähe – meenutame, et *Kaitse Kodu!* samades aastakäikudes olid Eesti Kaitseliidu muusikat kajastavaid kirjutisi vastavalt 2 ja 1.

Vaadates lähemalt kolme üheaegselt ilmunud numbrit ajakirjadest *Hakkapeliitta* ja *Kaitse Kodu!* (1931, nr 1; 1932, nr. 31 /nr. 16; 1933, nr. 45/ nr. 23), saab ülevaate tollal eriala-ajakirjades kajastamist leidnud teemaderingist. Olgugi, et tegemist oli juba ülemaailmse majanduskriisi aastatega, jätkasid need ajakirjad ilmunist endises sageduses ja mahus – *Kaitse Kodu!* kaks numbrit kuus ning *Hakkapeliitta* neli numbrit kuus.

Hakkapeliitta nr. 1 1931, 6. jaanuar.

Hakkapeliitta on 5-aastane!

Esikaanepilt kujutab 1926. aasta 1. numbri kaanepilti mäest laskuvate suusatajatega ja 3. lehekülj olüst Senativaljakut jõuluehtes kuusega.

¹⁰³⁸ *Muljeid Soome sõidult 1929*

¹⁰³⁹ Kylmälä/Rantanen 1986: 182

Avaleheküljel olid toimetuse (Bulevardi 1) andmed. Toimetuse nõukogusse kuulusid: Kaitseliidu pealik kindralmajor L. Malmberg, kolonel P. W. Zilliacus, endine riigihoidja P. E. Svinhufvud, kirjanik Artturi Leinonen (oli aastani 1929 Lõuna-Pohjanmaa maleva kasvatustöö pealik), insener Sulo Heiniö ja magister Martti Kivilinna Peastaabist. Peatoimetaja oli Yrjö Yläne. Üksiknumbri hind 3 marka. Reklaame oli esimesel kolmel leheküljel kokku 12. Sisukorda polnud eraldi välja toodud.

Aasta esimeses numbris kirjutati sellistel teemadel:

P. W. Zilliacus *Joko – tahi* (milline on Rootsi osa võimalikus sõjategevuses Venemaa ja Soome vahel)

V. Näsi Piir ja piirirahvas

T. V. Rajaniemi Kaitseliidu meditsiinilisest tegevusest

Toimetaja meenutused 5-aastasest *Hakkapeliittast*

Pildid Lapua Kaitseliidust Vihtori Kosola perekonna jõuluõhtult ja Lapua padrunitehase jõuluõhtult, kus esmakordselt esines tehase meeskoor

Aasta alguseks kirjutab *Valkoinen neekeri* (Vihtori Simonen), et Soome on saanud seniolnuist parima valitsuse, kes on täitnud muuhulgas rahva ootused seoses maa kaitsevõime suurendamisega

Pildigalerii sisaldab pilte meditsiiniõppuste korraldamist Põhja-Häme malevas ja Urjala manöövritel; suusakursuste ja noorkaitseliitlaste kursuste läbiviimisest Helsingis.

H. Jussila Jäägri meenutus *Koju puhkusele*

Kapten Leo Rainio Reklaam uuele varsti *Hakkapeliittas* ilmuma hakkavale järje-romaanile

Martti Kivilinna Reklaam suurteosele *Suomen puolustusvoimat* (Soome kaitsejõud)

Kaitseliidusisesed ülendamis- ja ümbermääramised.

Kaitseliidu muusikalise tegevuse inspektori kohalt vabastati 31.11.1930 T. Kaukoranta ja 1.12.1930 määrati samasse ametisse Kaitseväe orkestrite peadirigent, muusikamajor Lauri Näre

Uudiseid kogu maailmast poliitika ja sõjategevuse alalt

Reklaamile eraldatud kolm lehekülge, muuhulgas hüüdlause "*kaikki hiihtämään ja luistelemaan*" (kõik suusatama ja uisutama). Suusa- ja uisutarbeid müüb SKOHA (*Suojeluskuntain kauppa osakeyhtiö*) Helsinki Kaivokatu 6.

1931. aasta juulinumbris on *Hakkapeliittale* kirjutanud pikema tutvustuse *Kaitse Kodu!* teemal Vihtori Simonen. Ta märkis, et: *Kaitse Kodu!* jälgib tähelepanelikult Soomes toimuvat, eriti Kaitseliidu ja lottade tegemisi...ajakirjal *Kaitse Kodu!* on samuti "väikevendi" nagu *Hakkapeliittalgi* ...neid nimetatakse *Teatajad*, kuna Soomes on need *Vartioid* ...*Kaitse Kodu!* omab samuti kaitseliiduelu tutvustamisel ja rahva isamaalisel kasvatamisel tähtsat osa ...selline tegevus lähendab vennasrahvaid ja selgitab mõiste "soome sild" olemust".¹⁰⁴⁰ Järgmisel aastal tõdeti, et Soome sild on valmis, vaja ainult

¹⁰⁴⁰ Simonen 1931: 814–815

sild tugevamini kinni naelutada. ...Kirjutati, et ... *Suomen lahden molemilla rannoilla tunnetaan elävästi, että Viron ja Suomen tulevaiset kohtalot ovat läheisesti kytketyt toisiinsa... ja johon ei ollenkaan vaikuta se asia, käykö ulkopoliitiikan jenka molemissa maissa aina edes saman tahtiin...*¹⁰⁴¹ (Soome lahe mõlemal kaldal tunnetatakse selgesti, et meie saatused on tulevikus teineteisega seotud ...asja ei mõjuta seegi, et välispoliitiline jenka käib mõlemas riigis ühes taktis). 1932. aastal arvati nii, kuid edasine ajalookäik näitas kahjuks midagi muud.

Hakkapeliitta 1932. aasta nr. 31, 2. august.

Esikaanel numeratsioon puudub – siseküljel on toimetuse andmed – kollegiumist lahkus endine riigihoidja P. E. Svinhufvud. Toimetuse aadress oli muutunud, olles nüüd Kaivokatu 6. Ajakirja hind jäi samaks – 3 marka.

Käsitlemist leidsid järgmised teemad ja artiklid:

Kaitseliidu jõud (*Suojeluskuntain voima*)

Ookeani ületajate võiduteekond (*Valtameren kyntäjän voitomatka*)

Töötute kaitseliitlaste veerud (*Työttömien suojeluskuntalaisten puolesta*)

Verdun – vanade võitluspaikade külastamine (*Verdun – käynti vanholla taistelupaikoilla*)

“Soome rusikas” naabrite tüliõunaks (*“Suomen nyrkki” naapurusten riitakapulana*)

Juluppi (ilukirjanduslik lühijutt kolkaküla poisi teekonnast sõjaväeteenistusse)

Välissõnumeid

Kui kaotus muutub võiduks (*Kun tappio kääntä voitoksi*)

Soomet külastanud õppelaevad (*Koululaivoja vierainamme*)

Reklaamid, mõistatused, anekdoodid, kuulutused

Hakkapeliitta nr. 45, 1933. aastal.

Esimesel lehel on reklaami keskel toimetuse andmed:

Kaitseliidu pealiku poolt kinnitatud juhatus.

Osakonnajuhataja magister Martti Kivilinna (esimees)

Büroojuhataja Albin Manner (esimehe asetäitja)

Sektsoonijuhatajad kolonelleitnant N. V. Sigell, kolonelleitnant Olof Heinrichs,
magister Yrjö Ylännö, majandustegelane Sten Keso

Reklaami esitati mõnikord ka värssides:

Suomen mies ja Suomen lotta, kuulkaa – se on ihan totta:

Ei idän viima silloin uhkaa, kun ylle Laatukudonnaisen rustaa.

(Kudonnaistehdas Viipuri, Maununkatu 6.)

(Soome mees ja Soome Lotta, kuulge, see on täitsa tõsi.

Ida tuulepuhang ei ähvarda, kui seljas on kvaliteetkudum

Viipuri kudumistehaselt.)

¹⁰⁴¹ Veri on vettä...1932: 834

Ajakirja numbris olid esitatud järgmised artiklid ja kirjutised:

Äsja trükist ilmunud raamatute (*Alastalon salissa, Rakas taakka jt*) arutelu

Saksa sõjalaevade tegevus ja paiknemine Euroopa vetes

Uue Soome filmi “*Ne 45 000*” reklaam esilinastuse kohta suuremates linnades (film avas tuberkuloosiohu ja ravivõimalused Soomes)

Arutlus Prantsuse endise sõjaministri Paul Painleve surma puhul 29.10.1933 tema sõjateemaliste kirjutiste kohta

Elävina haudattuja (Elavalt maetud) – Ameerika esituukri kaptenleitnant E. Ellsbergi jutustus uppunud allveelaevadel töötamisest

Leedu kaitseväe töö- ja pidupäevad fotokroonikas

Lehtileikkeleitä ja kirjeenkatkelmia (toimetas *Valkoinen neekeri*) (väljavõtteid ajalehtedest ja toimetuse kirjavahetusest)

Pildid kahest Kaitseliidu üksuse oma majast (Jaakkiman linna Lahdenpohjas ja Suistamo külakaitseliidu majad)

T. J. Ketonen *Pitkän luutnantin tarina ja Tarmon tulikaste* (*Tarmo*, esimese vaba Soome sõjalaeva, tuleristsed)

E. Savola *Pelkuri-Jaska* (Jaska-Argpüks), jutustus sõjapäevilt

Küsimused-vastused toimetusele saabunud kirjade põhjal.

Küsimused on nii Vabadussõjast osavõtnutelt kui alles kaitseväge astuvatelt noortelt

Sotamarsalkan sauva – Soome Vabariigi presidendile Mannerheimile kingitud marssalikepp. Pilt, kirjeldus ja selle valmistanud kunstnike nimed

Lühiuudiseid laiaast maailmast – üheks teateks teiste hulgas oli *Eesti Päevalehe* teade, et Jõgevestes asuvast Barclay de Tolly hauakambri on varastatud hõbedast pärg, mille sinna asetask Vene keiser Nikolai II 1912. aastal 100-aastase võidu mälestuseks sõjast Napoleoni vastu.

Teade 11. oktoobril 1933. aastal Helsingis toimunud Eesti, Ingeri ja Karjala sõjameeste kokkutulekust, kes otsustasid luua ühise hõimusõdurite ühenduse, mis hakkaks koordineerima ajaloo kogumist ja jälgima endiste rindemeeste elu. Otsustati kokku kutsuda asutav koosolek.

Järgneb neli lehekülge reklaame ning *Hakkapeliitta* tellimiskviitungi näidis.

Igal kuul ilmus ajakirjal neli numbrit ning teemadering oli seetõttu väga lai – sobis igas vanuses ja erineva teadmistepagasiga kaitseliitlasele. Ei unustatud reklaami kuulutuste vormis ega lugemisvara kirjandushuvilisele lugejale. Illustreerivat pildimaterjali oli palju, see aitas toimunud päevakajalisi sündmusi paremini tunnetada. Üksiksündmuste kajastamine malevate tasemel jäi malevate häälekandjate hooleks – vabariiklik ajakiri kajastas üldisemaid sündmusi, tegemisi, juhtumisi nii Soomes kui välismaal.

6.3.2. *Kaitse Kodu!*

Eesti Kaitseliit pakkus oma lugejaskonnale erialast teavet vabariikliku ajakirja *Kaitse Kodu!* vahendusel. Teemad olid seotud enamasti vabariigis toimuvaga – välismaiseid teemasid esitati vähem. Organisatsiooni siseelu leidis mitmekülgset kajastamist; loomulikult olid tähtsal kohal kirjutised erinevatest spordialadest ning võistlustest. Kaitseliidu allorganisatsioonide Noorkotkaste ja Naiskodukaitse tegevust valgustati piisavalt. Paralleeli tõmbamiseks Soome Kaitseliidu vastava ajakirjaga *Hakkapeliitta* on toodud täpselt samast ajavahemikust olulisemad kirjutised Eesti Kaitseliidu ajakirjas *Kaitse Kodu!*. Arvestada tuleb asjaolu, et *Hakkapeliitta* ilmus neli numbrit kuus, aga *Kaitse Kodu!* ainult kaks. Seega pidi *Kaitse Kodu!* toimetaja tegema tõsise valiku esitatavate teemade osas.

***Kaitse Kodu!* nr. ½ 1931, 10. jaanuar.**

Üksiknumbri hind 40 senti.

Teisel leheküljel paiknesid toimetuse andmed:

Vastutav toimetaja kolonelleitnant Jaan Maide

Tegevtoimetaja L. Sõerd

Uusaastatervitused, mis samaaegselt täitsid ka reklaami eesmärgi, asusid kolmel esimesel leheküljel. Huvipakkuvaks osutus võõrastemaja-restoran Balti omaniku A. Eltermanni tervitus ja kuulutus, milles öeldi, et peale suuremat ümberehitamist on külastajatele avatud võõrastemaja teise korruse saalid, kus toimub tants pealinna parima džässorkestri Cerry George saatel. Muusikareklaamiks kaitseliitlastele sobis seegi väike teade – tavaliselt kohtas muusikareklaame üliharva.

Sisukord tutvustas artikleid ja kirjutisi:

K. Einbund Algavaks aastaks

J. Tõrvand Miks on Kaitseliit vajalik?

Viiel leheküljel oli toodud Kaitseväe staabiülem J. Tõrvandi nägemus Kaitseliidu olemusest ja vajalikkusest. *Kaitse Kodu!* toimetuse oli lisanud omapoolse väikese ääremärkuse: “Avaldame siinkohal Kaitseväe staabiülem kindral-major J. Tõrvandi artikli, mis ilmus ajakirjas *Sõdur* nr. 50/51/52 1930. aastal. – Riigikaitse muredest XIII. Mõtteid Kaitseliidust – vaatamata sellele, et toimetus *kõigi seal toodud väidetega ei saa nõus olla*. Staabiülem arutles artikli alguses diktatuuride ja demokraatia teket, kommunismi olemust. Lühipilk heideti Vabadussõjale ja 1. detsembri mässule. Edasi seletati lahti Kaitseliidu ajakohasus ja selle vajalikkus riigikaitse seisukohalt. Kaitseliidu põhiidee, kodumaa kaitsmine, oli avaldatud järgmise lausega: “Kaitseliidu idee on üheks parimaks traditsiooniks, mille käesolev põlvkond pärandab kasvavale noorsoole... See idee on vaimustanud ja ergutanud kodanikke tegevusele ...kaitsta kodu vabatahtlikult ja olla seega abiks riigile... Nüüdsel aatelagedal ajal on Kaitseliidu idee ja tema organisatsioon riigikaitse teostamisel ääretu moraalsete jõudude allikas”. Kokkuvõtvalt öeldi, et Kaitseliit, Naiskodukaitse ja Noored Kotkad on tänapäeva elus selliseks teguriks, ilma milleta Eesti poliitiline teekond tulevikku kujuneks väga

“auklikuks”. J. Tõrvand peatus ka Kaitseliidu põhikirjal, mida asuti peatselt täiendama. Ta juhtis tähelepanu faktile, et vabatahtliku osa Kaitseliidust moodustavad kaitseliitlased, kuid staabitöötajad on tavalised riigiametnikud nagu Kaitseväeski. Ohvitserkonna ülesanded on identsed nii Kaitseväes kui Kaitseliidus – mõlemad teostavad sõjalist väljaõpet, ainult kontingent, kellele see suunatud, koosneb erinevatel alustel teenistusse astunud meeskodanikest.

1930. aastani olid teatud ebakõlad Kaitseväe ja Kaitseliidu ohvitseride pensionide määramise korras, kuid see küsimus lahendati ja mingeid teenistuslikke erinevusi edaspidi ei esinenud. Ideaalis nägi J. Tõrvand, et kõikidel juhtivatel kohtadel Kaitseliidus oleksid reservkaitsevaelased – isegi rühmaülematena. J. Tõrvand peatus veel relvastusküsimusel, väekoosseisudel, distsipliinil ja vormiriietusel, mis tulnuks võimalikult mõlemas organisatsioonis ühtlustada, nii et lõppkokkuvõtteks Kaitseväge ja Kaitseliit edaspidi kokku sulavad. Järgmise kümne aasta jooksul selline lähenemine mõlema relvaorganisatsiooni vahel toimuski, kuid nad jäid siiski eraldi eksisteerivateks.

Millega siis *Kaitse Kodu!* toimetus nõus ei tahtnud olla?

Arvatavasti J. Tõrvandi väidetega, et taktikalistel õppustel kasutatakse niiõelda mittesõjaväelasklikke käsklusi. Põhjuseks tõsiasi, et kõik osalejad tunnevad üksteist liiga hästi ja on omavahel koduse suhtlemisega. Samuti polnud kõigil veel vormiriideid ja neid ei osatud vastava aupaklikkusega kanda. (Vormiriiete muretsemine toimus järkjärgult) Tulnuks piirata alkoholitarbimist nii vormis esinedes kui eraelus. Kuulumine poliitilisse erakonda tulnuks rangelt Kaitseliidus tehtavast tööst lahus hoida. (Selles osas olid Kaitseliidul ranged ettekirjutused olemas, samuti ka alkoholitarbimise kohta). Omapärasena näib J. Tõrvandi väide, et Kaitseliidu pidudel, õppustel ja manöövritel esines “üleaisa” löömist. Sellist liiki teavet levitasid J. Tõrvandi sõnutsi ühiskonna vasaku tiiva grupid. Tegelikult pidid kaitseliitlased olema rangelt laitmatu moraaliga ning eeskujuliku käitumisega nii eraelus kui teenistuses olles.

J. Tõrvandi artikkel oli väga aja- ja asjakohane, ka ilmumisaeg (viis aastat peale ajakirja *Kaitse Kodu!* ilmuma hakkamist) oli seisukohtade võtmiseks sobiv. Järgmistel aastatel toimus tõepoolest nende kitsaskohtade likvideerimine, millele kindral-major J. Tõrvand oli tähelepanu juhtinud.

Molotov	N. Vene uus valitsuse juht
M. Laurits-Bondartšuk	Millistes oludes tuli töötada Saare Naiskodukaitsel tema algpäevil
M. P.	Mõnda Naiskodukaitse Audru jaoskonna tegevusest
J. Tederson	Aasta 1931 – noortele kotkastele
V. K.	Eesti meremeeste kurbmäng Põhja-Jäämeres
F. Karlson	Laul kodumaale (20. XI 29)
	Soome lahest Läti piirini, Peipsi vetest Lääne mereni on kodu häll ja hind, mu elupind....
H. Sepp	Meie mineviku raskeid päevi
R. L.	Naised laskerajale
V. K.	Kaitseväe inspektor laskurliidust
Joh. Aino	Vabadussõja päevilt
V. K.	Noorte kasvatamine Venemaal
Husaar	Kaitseliit ratsasporti demonstreerimas

peaksid olema ühel või teisel viisil Kaitseliidule kättesaadavad. Eriti seal, kus ei ole neid võimalik mobiliseerida Kaitseliidu ülesandeiks. Näiteks väiksemates keskustes, kus töötab ainult üks või paar laulu- ja muusikakoori ning näitetrupp, võiksid kaitseliitlased nende hulka kuuluda ja kanda Kaitseliidu esinemistel Kaitseliidu nime. Muul ajal aga selle organisatsiooni nime, mille juurde nad olid loodud. Sellist moodust saaks kasutada väiksemates asulates, kuna suurtes linnades saab Kaitseliit enda üritustele leida muid kohapeal eksisteerivaid isetegevuskollektiive. Muidugi oleks hea, kui suurtes asulates oleks Kaitseliidul oma kunstilised jõud olemas, mis võimaldaks oma üritusi läbi viia kellestki sõltumatult. Tundub, et selle tõdemusega lepitati lõpuks tõsiasjaga, et alevites tuli orkestrimuusika osas tuletõrjele alla jääda. Sellest oli muidugi ääretult kahju, kuid objektiivne reaalsus otsustas selle ära käsust hoolimata.

Maleva propagandapealike ülesannete hulka kuulus veel rida ülesandeid nagu: Sõjamuuseumi rändnäituste korraldamine; mälestusmärkidest lugupidamise õhutamise (näit. tuleks puhuda igal laupäeva õhtul mälestusmärkide juures signaale); rahva- ja kaitseväe tegelaste haudade tegelik korrashoid noorsoo kaasabil; Vabariigi aastapäeva eelõhtul pidulik loendus; jalutuskäikude korraldamine muusikaga; õppursõdurid peaksid jagama oma kogemusi praegusele koolinoorsoole; rivilaulu arendamine, kusjuures iga üksus peaks saama omale enda marsilaulu; iga malevlane peaks tundma Vabadussõja ajalugu; tuleb arendada kaitseliidusõbralikku propagandat Kaitseväes; pidustuste kava olgu kvaliteetne, kuid püütagu vältida tendentslikkust; tihedama koostöö arendamine Kaitseliidu eriorganisatsioonide – Naiskodukaitse, Noorkotkaste ja Kodutütardega. Mitmed eelmainitud propagandapealike ülesannetest olid sarnased Kaitseväes tehtava tööga nagu jalutuskäikude korraldamine muusikaga, õppursõdurite kogemuste jagamine, Vabadussõja ajaloo tundmine.

Järva maleva ratsapäevilt	Piik
Mõnd parema püssi ja laskemoona soetamisest	A. P.
Suuskurpatrull	leitnant U. Paukson
Ratsaüksuste moondamisest	J. L.
G-kaitse meeskonna vajadus Kaitseliidu malevais	D. Buxhoevden
Kõik noorkotkad muusikameesteks – Pärnu Noorkotkaste okariiniorkester	
Naiskodukaitse auhinnad 1932/33	
Suuskade valmistamise kursused Saaremaal	

Erandina kohtas selles aastalõpu kaksiknumbris värvivabriku värsikujulist reklaami:

Nüüd, kus tali pääsnud valla, mees ja naine rõõmuga
võtab suusad kaenla alla – läheb märke sportima.
Suusasport on kaunis lõbu kauni talveilmaga:
iga mägi, iga nõgu paneb meeled kilkama.
Sportimine, kaunis donna, lõbu pakub kaunima,
kui sa spordiülikonna värvid "Star'i" värviga.

Huvitaval kombel esitati värsikujulist reklaami ka *Hakkapeliittas* just 1933. aastal, kuid algusepoolses numbris. Kas see võis olla lihtsalt kokkusattumus?

Reklaamile oli selles kaksiknumbris eraldatud 12 lehekülge.

Ajakirja 1933. aasta 17. numbris oli juubeliõnnitlus puhkpilliorkestri liikmele, mis oli erandlik, sest tavaliselt olid õnnitlused dirigentidele. Õnnesoovi osaliseks sai Tallinna maleva orkestri liige Anton Villemson oma 60. juubelil 12. novembril 1933. aastal. Lisatud oli pilt ja lühike elulookirjeldus, milles anti teada, et juubilar oli Es bassi mängima õppinud õpilasajal sõjaväeorkestris ja mänginud trombooni 90. Oneega polguorkestris tsaariarmees. Ta oli üks esimesi Omakaitse asutajaid Tallinnas ning teda oli autasustatud hoolsa teenistuse eest Kaitseliidu Valgeristiga.¹⁰⁴²

Vaadeldes ajakirja *Kaitse Kodu!* eri aastakäikude sisukordi, paistab algaastail silma teemade valikul ja esitamisel teatud stiihilisus või seaduspäratus, kuid 1938. aastaks, mil vastutav toimetaja oli endiselt kolonel Jaan Maide ning tegevtoimetaja kapten Aadu Truuvvere, oli ajakirjas välja kujunenud kindel rubriikide süsteem:¹⁰⁴³

Juhtkirjad ja artiklid	72 kirjutist
Ilukirjandus, kirjeldused ja vested	23 -"-
Sõja- ja laskesisulised artiklid	25 -"-
Ajalugu, mälestused ja ajaloolised tähtpäevad	41 -"-
Kaitseliidu ja Naiskodukaitse töö ja elu	37 -"-
Noorkotkad ja Kodutütred	17 -"-
Sport ja kehaline kasvatus	15 -"-
Üldsisulised sündmused, tähtpäevad, kroonika, <i>in memoriam</i>	43 -"-
Mitmesugust	17 -"-

Hakkapeliitta ja *Kaitse Kodu!*, olles Kaitseliidu organisatsiooni vabariiklikud eriala-ajakirjad, andsid ajastut arvestades küllalt ammendava riig- ja kodukaitselise teabe nii kodu- kui välismaal toimuva kohta. Arvestatud oli laia lugejaskonda põhimõttel – igaühele midagi – kaitseliitlastele, naiskodukaitsjatele ja noorkotkastele. Nendesse siia töösse väljavalitud ajakirja numbritesse muusika-alaseid kirjutisi ei sattunud, kuid muudest Kaitseliiduelu puudutavatest teemadest andsid valitud numbrid ammendava ülevaate. Vaadaldava perioodil (1925–1934) maailma majandust pärssinud majanduslangus ajakirjade ilmumisele olulist mõju ei avaldanud – püüti isegi tellijate arvu igati suurendada. Ajakirjatöösse lisas stabiilsust alaliste tegevtoimetajate ja väljakujunenud rubriikide süsteem. Mõlemad ajakirjad ilmusid vastavalt oma vabariigi vajadustele ja võimalustele ilma vaheaegadeta kogu sõdadevahelise perioodi.

¹⁰⁴² *Kaitse Kodu!* 1933, nr. 17, lk 714

¹⁰⁴³ *Kaitse Kodu!* 1938

6.4. Kaitseliidu malevate häälekandjad

Soomes anti sõdadevahelisel perioodil välja järgmisi Kaitseliidu malevate ajalehti.

<i>Hämeen Ilves</i>	– Lõuna-Häme malev
<i>Kainuun Sissi</i>	– Kainuu malev
<i>Keski-Suomen Suojeluskuntalainen</i>	– Jyväskylä malev
<i>Kannaksen vartio</i>	– Viipuri malev
<i>Nuijasoturi</i>	– Lõuna- Pohjanmaa malev
<i>Pohjois-Hämeen vartio</i>	– Põhja-Häme malev
<i>Pohjan Mies</i>	– Oulu malev
<i>Pohjois-Karjalan suojeluskuntalainen</i>	– Põhja-Karjala malev
<i>Rajan Turva</i>	– Sortavala malev
<i>Sarkatakki</i>	– Helsingi malev*
	– Põhja-Uudenmaa malev
<i>Satakunnan Karhu</i>	– Satakunna malev
<i>Savon Miekka</i>	– Põhja- Savo malev
<i>Svenska Skyddsskåristen</i>	– Vaasa malev
<i>Vakka-Suomen vartio – 1922-1937</i>	– Turu malev
<i>Varsinais-Suomen Vartio</i>	– Varsinais Suomi ja Turu malev
<i>Keski-Pohjanmaan vartio</i>	– Kesk-Pohjanmaa malev
<i>Kuormarenki</i>	– Raahe malev
<i>Pohjolan vartio</i>	– Pohjola malev
<i>Kymenlaakson Vartio</i>	– Kymenlaakso malev

* Helsingi maleval oli kaks rootsikeelset lehte *Nyländska Skyddsskåristen* ja *Skyddsskåristen*, hiljem jäi ilmuma ainult viimane.

Eestis ilmusid alates märgitud aastast järgmised Malevate Teatajad

<i>Harjulane</i>	1929
<i>Järva Maleva Teataja</i>	1929
<i>Lääne Maleva Teataja</i>	1928
<i>Narva Maleva Teataja</i>	1932
<i>Petseri Maleva Teataja</i>	1936
<i>Pärnumaa Maleva Teataja</i>	1928
<i>Saaremaa Maleva Teataja</i>	1929
<i>Sakalamaa Maleva Teataja</i>	1929
<i>Tallinna Maleva Teated</i>	1928
<i>Tartumaa Maleva Teataja</i>	1928
<i>Valga Maleva Teataja</i>	1929
<i>Viru Malevlane</i>	1928
<i>Võru Maleva Teataja</i>	1933

Malevate tasandil jagatavat infot aastatest 1925–1934 tutvustatakse *Nuijasoturi* ja *Pärnumaa Maleva Teataja* vahendusel.

6.4.1. *Nuijasoturi*

1923. aasta juunis asutati Lõuna-Pohjanmaa malevas oma häälekandja *Nuijasoturi*, mis võimaldas teavet jagada laiemale lugejaskonnale, kuna organisatsiooni algaastail oli sellealane töö pelgalt kohalike aktivistide kanda. Ajalehe peatoimetaja oli kogu ilmumisaja vältel malevapealik M. Laurila. Esimese numbriga tegevtoimetaja ja kogu töö alusepanija ning initsiaator oli orkestrijuhut Kosti E. Könni.¹⁰⁴⁴ Hiljem jäi tegevtoimetaja töö maleva kasvatuspealiku, A. Leinoneni ülesandeks, kes toimetas lehte 1930. aastani.

Teistes Kaitseliidu malevates olid samuti maleva ajalehtede ilmumisaja vältel tegevtoimetajateks kasvatustöö pealikud.¹⁰⁴⁵

Muudest kohalikest ajalehtedest ilmusid Lõuna-Pohjanmaal sel perioodil *Ilkka*, *Vaasa*,¹⁰⁴⁶ ja *Etelä-Pohjanmaa*.

Maleva ajalehe *Nuijasoturi* põhiülesandeks oli selle ilmumise algusaastatel organisatsiooni liikmeskonna suurendamine ning see ülesanne täidetigi 1930. aastateks. Edaspidi pühendati propagandategevuses peatähelepanu sisulise töö ja organisatsiooni liikmeskonna kvaliteedi tõstmisele. Isamaalise kasvatustöö korraldamisel malevates olid kaitseliitlastega võrdselt tegevad Lotta Svärd-organisatsiooni liikmed, kes olid ürituste ja peoõhtute organiseerijad, korjanduste, loteriide läbiviijad, teemajade pidajad. Ka kultuurilis-muusikalistes tegevustes nagu koorilaul ja näitemängud olid lottad asendamatud. Reklaami eelnimetatud kunstiliikide harrastamiseks tehti nii individuaalkorras kui ilmuva trükisõna abil.

Kasvatustöö Soome Kaitseliidus oli äärmiselt oluline, seda toonitas *Nuijasoturi* tegevtoimetaja A. Leinonen. Milline oli kasvatustöö Kaitseliidus? Kas ainult laskesport ja manöövrid? Kas need tegevused mitte huligaansust ei kultiveeri? Neile põhiküsimustele vastas toimetaja Leinonen maleva ajalehe veergudel ise, kuna Kaitseliitu kuulus juba ligi 100 000 paremas meheas olevat inimest ja nende hulgas tuli ette arusaamatusi, mida relvade abil lahendada püüti. Selliste sündmuste avalikustamise eest "hoollitses" vasakpoolne ajakirjandus. Kuid iga tegevusaastaga relvakonfliktide ning muude arusaamatuste arv vähenes ja seda tänu tõdemusele, et kaitseliitlane peab kasutama relva ainult kodumaa kaitsmiseks, mitte muul otstarbel. Kaitseliidu põhimõte oligi suunata inimest sõjalise õpetuse kõrval tegelema enda sisemise arendamisega, enesedistsipliini kasvatamisega täielikult vabatahtlikkuse alusel. Noorte protestivaimu ja iseotsustamistarvet tuli mõista ning püüda seda tulevikunägemusena siduda isamaalise tööga. Olulise tähtsusega oli kõlbeline kasvatustöö noorte hulgas.¹⁰⁴⁷

Moto *Kuinka jos mahtava sortaja lie, Pohjolan porteilla poikki on tie* asetses *Nuijasoturi* esikaanel. Leht ilmus korra kuus ja oli kuni 20-leheküljeline. Värvitrükk sel ajal ei kasutatud. Ajaleht valgustas malevas toimuvaid sündmusi, ettevõtmisi, vahendas uudiseid. Kõik malevkonnad pidid esitama oma järgmise kuu tegevusplaanid

¹⁰⁴⁴ Ahto/Pirilä 1989: 114

¹⁰⁴⁵ ibid

¹⁰⁴⁶ Lantto 1997: 106

¹⁰⁴⁷ Ahto/Pirilä 1989: 115–116

eelneva kuu lõpul maleva staapi ning kuu algul ilmunud lehes need avaldati. Reklaami oli vähe ja tellijatehulga suurendamiseks lisati lakooniline üleskutse: *Tilatkaa Nuijasoturi!*¹⁰⁴⁸ Loomulikult ei tellinud veel kõik kaitseliitlased organisatsiooni alg-aastail *Nuijasoturit* sellise innuga nagu hilisematel aastatel. Lähimüügi suurendamiseks hakati reklaamile rohkem tähelepanu pöörama ja seda mitmekesistama – see andis vähehaaval loodetud tulemusi.

1925. aasta esimeses numbris avaldati pilt esimesest Lõuna-Pohjanmaa maleva Kauhajoki malevkonna staabimajast, mis õnnistati 6.12.1924. aastal. Lugejatele anti teada, et Soome president Lauri Kristian Relander oli tulihingeline Kaitseliidu toetaja ning Viipuri maleva juhatuse liige.¹⁰⁴⁹

1925. aasta *Nuijasoturi* aastakäigust tuleb esile tõsta numbris 9 toimetaja A. Leinoneni artiklit *Suojeluskuntajärjestö, sen tarkoitus ja sen tulevaisuus*. Artiklist selgus, et ajaleht *Suomen Sosiaalidemokraatti* ründas Kaitseliidu organisatsiooni vastukaaluks Uudenmaa maleva ühes lõunapoolses malevkonnas levitatud ringkirja alusel. Selles kirjas oli öeldud, et sotsialistid on rohkem kommunismipooldajad ja nendega ei tule isamaalisest koostööst midagi välja. A. Leinonen selgitas, et tegu oli ainult ühe malevkonnaga ja sellist suhtumist kogu Kaitseliidu peale laiendada on väär. Edasi selgitas A. Leinonen, et Kaitseliit on osa Kaitseväest ja asub välisühendite korral isamaad kaitsma. Samuti hoiab Kaitseliit ära rahuaegsed rahvakorratused nagu streigid, kui need peaksid ühiskonnaelule kuidagi kahjulikku mõju avaldama. Kaitseliidu tulevikust märkis A. Leinonen, et liikmeskonda tuleb kindlasti suurendada, kuid mitte enne, kui majanduslik olukord võimaldab kõiki vormirõivastega kindlustada, relvastada ja koolitada. Mis sisulisse poolde puutus, siis kaitseliitlaseks sobis ainult selline soome mees, kes oli ustav isamaale ja selle seaduslikule valitsusele; samuti tuli alluda Kaitseliidu distsipliinile, võtta osa ettenähtud õppustest ja käituda eeskujulikult. Eelnimetatud tingimuste täitmise korral ei olnud klassikuuluvusel tähtsust. Viimase lausega (*.. on myös huomattava, että suojeluskuntiin tullaan jäseniksi mies kerrallaan eikä joukkosopimuksilla*) rõhutas A. Leinonen, et Kaitseliit ei ole massiorganisatsioon, mis ei peagi olema kõigile kättesaadav, sobiv või jõukohane.¹⁰⁵⁰

Ajakirja 11. numbris oli arutelu selle üle, kuidas peoõhtuid huvitavaks ja värvikamaks muuta. Tõdeti, et ilma muusikata pole see üldse võimalik.

Kuidas oli olukord malevas päris oma Kaitseliidu muusikaga? Selgus, et ainult kolm puhkpilliorkestrit olid päris Kaitseliidu omad, kuid laulukoor polnud ühtki.

1925. aasta tegevuse aruannetest oli orkestrite harjutamine, esinemine ja muu muusikaline tegevus kõrvale jäetud.

1926. aasta esimesest numbrist selgus, et Kurikka puhkpilliorkester harjutas kohaliku noorsooühingu ruumes 21.1.1926. a. kell neli päeval.¹⁰⁵¹ Teiste orkestrite kohta ei olnud teateid ajalehes avaldamiseks staapi saadetud.

¹⁰⁴⁸ *Nuijasoturi* 1925, nr. 9, lk 13

¹⁰⁴⁹ *Nuijasoturi* 1925, nr. 2, lk 2

¹⁰⁵⁰ *Nuijasoturi* 1925, nr. 9, lk 2–3

¹⁰⁵¹ *Nuijasoturi* 1926, nr. 1, lk 12

Suursündmus Lõuna-Pohjanmaa maleva elus toimus 27.2.1926 – õnnistati sisse maleva staabimaja asukohaga Kauppakatu 17 Seinäjokis.¹⁰⁵² Praegu asub seal Kaitseliidu ja Lotta Svärd-organisatsiooni muuseum. Oma malevkonna ruumid sai Vähäkyrö malevkond.¹⁰⁵³

Mis puutus meelelahutusürituste korraldamisse, siis nendest teatati väga napilt. Ylihärmä kompanii pidas 2. mail 1926 peoõhtu kohalikus rahvakoolis, kuid õhtu tegevust lähemalt ei tutvustatud.¹⁰⁵⁴

Autor (*vanhempi musiikkimies*) unistas Lõuna-Pohjanmaa Kaitseliidu ja lottade 100-liikmelisest segakoorist, mis *Nuijamiesten marssi* esitusega jätaks kuulajatesse sügava mulje. Orkestreid peaks tulevikus palju enam juurde moodustama, sest mõnes paikkonnas pillid vedelevad niisama – pole mängijaid. Kus pille veel pole, sinna saab neid Kaitseliidu vahendusel muretseda, küllap siis ka dirigent leitakse. Artikli autor kutsus pillioskajaid mehi oma panust muusika abil isamaa teenimisse andma.¹⁰⁵⁵

Peastaabi ringkirjaga oli muude sisuliste korralduste hulgas tehtud malevatele kohustuslikuks pidada kaks korda aastas mitmepäevaseid väljaõppelaagerid – kevadel ja sügisel teoreetiliste õppuste praktikasse viimise otstarbel.¹⁰⁵⁶ Laagrites pidid loomulikult osalema puhkpilliorkestrid.

Iga allüksus pidas võimalusel ka oma üksuse õppelaagreid, kuid maleva üldine suvelaager peeti Seinäjokis 1926. aastal 17.–23. juunil. Sellest võttis osa 604 kaitseliitlast ja 70 lottat. Orkestrante osales laagriüritustel Kurikkast, Lappajärvist, Ylistarost, Kauhajokist ja Vaasast. Esitatud repetuuari kohta andmed puudusid.¹⁰⁵⁷

Maleva ajalehe väljaandmine oli seotud suurte kulutustega. Tellimisrahast ei suudetud kulusid katta ja nii pidigi järjest suuremat lehepinda võimaldama reklaamile. Tellijate arvud olid malevkondade lõikes vägagi erinevad. Näiteks Ilmajokis oli 1926. aastal 240 tellijat, Lehtimäki malevkonnas 6 tellijat ja Vimpeli malevkonnas ei tellinud maleva ajalehte keegi.¹⁰⁵⁸

Orkestrite tegevusest pole ka 1927. aastal kirjutatud, ainult Kurikka orkester (mis oli ju maleva esindusorkester) harjutas noorsooseltsi ruumes kell 16.00 nagu eelmiselgi aastal dirigent A. H. Boismani juhatusel.¹⁰⁵⁹

1927. aastal oli Kaitseliidu eesmärgiks jätkuvalt oma liikmeskonda suurendada. Näiteks ilmus Kurikka malevkonna pealiku Simola üleskutse *Nuijasoturi* 11. numbris *sk-laiset! hankikaa lisää jäseniä sk-amme* (kaitseliitlased, tooge malevkonda lisa-liikmeid).¹⁰⁶⁰ Järgmistes ajalehe numbrites pole taolist reklaami esitatud. Kaubandus- ja tööstusettevõtted esitasid reklaami oma toodangu tutvustamiseks, toetades sellega rahaliselt Kaitseliitu.

¹⁰⁵² *Nuijasoturi* 1926, nr. 3, lk 1

¹⁰⁵³ *Nuijasoturi* 1926, nr. 4, lk 15

¹⁰⁵⁴ *Nuijasoturi* 1926, nr. 4, lk 17

¹⁰⁵⁵ *Nuijasoturi* 1926, nr. 5, lk 5

¹⁰⁵⁶ *Nuijasoturi* 1926, nr. 5, lk 7–13

¹⁰⁵⁷ *Nuijasoturi* 1926, nr. 7/8, lk 116–117

¹⁰⁵⁸ Lantto 1997: 107

¹⁰⁵⁹ *Nuijasoturi* 1927, nr. 2, lk 20

¹⁰⁶⁰ *Nuijasoturi* 1927, nr. 11, lk 16

Ajakirja 3. numbris oli teade Kaitseväe lauluraamatu ilmunise kohta. Selle oli koostanud Kaitseväe praost Artur Malin ning sisaldas endas 134 koraali.¹⁰⁶¹

1927. aasta 16. mai paraadist Helsingis võttis Lõuna-Pohjanmaa malevast tava-päraselt osa 40 kaitseliitlast koos lippudega – kas orkestreid osales, polnud märgitud.¹⁰⁶²

Ajalehe toimetaja esitas malevlastele kutse 1927. aasta maleva suvelaagrisse meeldejäädvalt värsikujul:

*“Uljaat ja iloiset muistot jää tästä
kesästä koko elämän ajaksi sille
sk-laiselle, joka saapuu piirin
leiripäiville Alavudelle kesäk. 16–22 pvna”*

(Toredad ja rõõmsad mälestused jäävad sellest suvest igale kaitseliitlasele eluks ajaks püsima, kui ta osaleb 22.–25. juunil Alavuses toimuval maleva suvelaagris)¹⁰⁶³

Lõuna-Pohjanmaa maleva suvelaagrid olid mäletatavasti varem toimunud.¹⁰⁶⁴

0. Laihias
- Karhunmäkis, Lapua malevkonnas
 - Ilmajokis
 - Seinäjokis
 - Alavuses

1928. aasta tegevusaruandes kajastus kasvatustöö Lõuna-Pohjanmaa malevas möödunud, 1927. aasta kohta järgmiselt:

Üritus	Arv
Kaitseliidu koosviibimised, peod, pidulikud õhtud	202
Kõned ja ettekanded	300
Näidendid	50
Estraadistseenid	20

Tegevust alustas kaks uut puhkpilliorkestrit – Seinäjoki ja Kauhajoki malev-kondades. Enne tegutses malevas neli, nüüd seega kokku 6 orkestrit. Kasvatustöö pealik oli pidanud malevkondades 48 temaatilist kõnet. Tõdeti, et kaitseliidualane töö malevas hakkas sujuma, ruumide küsimust lahendati järk-järgult paremuse suunas. Ruumide küsimus oligi algaastail peamiseks kitsaskohaks, sest Kaitseliidu üritusteks ei tahtnud teised kohalikud organisatsioonid oma ruume välja üürida. Näiteks toodi Evijärvi, kus Noorsooselts keeldus oma ruume Kaitseliidu üritustele lubamast.¹⁰⁶⁵

¹⁰⁶¹ Nuijasoturi 1927, nr. 3, lk 16

¹⁰⁶² Nuijasoturi 1927, nr. 5, lk 11

¹⁰⁶³ Nuijasoturi 1927, nr. 6, lk 1

¹⁰⁶⁴ Nuijasoturi 1927, nr. 6, lk 3

¹⁰⁶⁵ Nuijasoturi 1928, nr. 6, lk 13

1928. aasta *Nuijasoturis* kohtas tihti sellist (Seinäjäki kalevivabriku reklaam kaitse-
liitlaste vormiriide valmistamiseks) reklaami:¹⁰⁶⁶

SARKAA Suojeluskuntalaisille
Oy Pohjanmaan verkatehdas AB, Seinäjoki

Ajalehe viiendas numbris oli huvilistele tutvustatud maleva allüksusi suuruse järgi. Nii kuulusid suurte malevkondade hulka Ilmajoki, Jalasjärvi, Kauhajoki, Kurikka, Laihia, Lapua, Vaasa ja Ylistaro malevkonnad. Keskmised olid Alavus, Isojoki, Jurva, Karijoki, Kauhava, Kuortane, Lappajärvi, Nurmo, Peräseinäjoki, Teuva, Vähäkyrö ja Ylihärmä malevkonnad. Ülejäänud 9 oli väikesed üksused.¹⁰⁶⁷

Suuruse järele jaotamine oli vajalik mitmesuguste võistluste korral õiglaste tulemuste arvestamisel.

Tavaline kohaliku malevkonna tööplaan sisaldas sõjalisi harjutusi, laskeharjutusi ja sporditreeninguid. Selline tegevus kordus kõigi malevkondade poolt maleva ajalehele *Nuijasoturi* esitatud tööplaanides mitmete aastate vältel.¹⁰⁶⁸

Muusikategemistest oli märgitud, et Laihias oli segakoor, kes käis harjutamas noosooseltsi majas, kuid Alajärvi puhkpilliorkester sai harjutada igal teisipäeval kell 19-21 malevkonna oma ruumides.¹⁰⁶⁹

1929. aasta *Nuijasoturis* oli taas väga vähe tähelepanu pööratud muusikaasjadele. Maleva orkestrite peadirigent oli H. Boisman ja kasvatustöö pealik A. Leinonen. Neljandas numbris oli toodud maleva orkestritele kohustuslikud palad 1929. aasta maleva suvepeol mängimiseks. Lisaks kohustati orkestreid harjutama jumala-teenistusega seotud liturgilist muusikat.¹⁰⁷⁰

1930. aastast asus ajalehte *Nuijasoturi* välja andma Kustaa Latvala malevapealiku M. Laurila peatoimetamisel..

Teises lehenumbris numbris teatati, et Laihia puhkpilliorkester harjutas koosmängu kaks korda nädalas.¹⁰⁷¹

1930. aasta suvises *Nuijasoturi* numbris oli pikem poleemika tantsimisaja pikendamisest Kaitseliidu peoõhtutel. Seni lõppesid Kaitseliidu peoõhtud kell 12 öösel, kusjuures tantsimiseks jäeti üks tund enne ürituse lõppemist. Kuid mõne teise organisatsiooni korraldatud peoõhtutel tantsiti lausa kella kolmeni öösel. Püstitati küsimus kuidas innustada noori inimesi tulema Kaitseliidu peoõhtutele, mis lõppesid kell 12 öösel. Vanemaid külastajaid selline peokorraldus arvatavasti rahuldas – nad polnud nii tantsulembesed. See teema oli kindlasti paljude malevkondade peo-
korraldajatele probleemiks. Ajalehe toimetuse andis kindlad õpetussõnad, kuidas toimida selliselt, et vanem publik oleks peoõhtuga rahul ja oma kohaloluga innustaks noori nautima pakutavat eeskava, mitte ainult ootama võimalikult pikka tantsuõhtut.

¹⁰⁶⁶ *Nuijasoturi* 1928, nr. 4, lk 19

¹⁰⁶⁷ *Nuijasoturi* 1928, nr. 5, lk 5

¹⁰⁶⁸ *Nuijasoturi* 1928, nr. 6, lk 13

¹⁰⁶⁹ *Nuijasoturi* 1928, nr. 11, lk 11

¹⁰⁷⁰ *Nuijasoturi* 1929, nr. 4, lk 10

¹⁰⁷¹ *Nuijasoturi* 1930, nr. 2, lk 12

Mida tuli silmas pidada peoõhtu korraldamisel? Eelkõige tuli arvestada tähtpäeva olemust, rõhutada isamaalisust ja kunstilise meelelahutuse puhul taotleda võimalikult kõrgetasemelist esitust. Toodi mõned näited, mis rikkusid kogu paljutöötavalt alanud isamaalise suunitlusega peoõhtu. Näiteks ei sobinud kuidagi hümniga lõppevatel üritustel tantsida. Mõnes paigas oli alustatud Iseseisvuspäeva peoõhtut akordionipala esitusega, mida samuti ei sobinud sellisel pidupäeval muusikainstrumendina kasutada. Näidendite lavastamisega tuli samuti viperusi ette. Mõnikord ei jõutud õigel ajal alustada; mõnikord ei saanud mõni osatäitja osaga hakkama. Vahel oli juhtunud, et aatelistel üritustel esitas deklamaator kõrgel kunstilisel tasemel Kalle Väänaneni luuletuse pesunaisest, mis muidugi ei sobinud eeskavasse päeva tähtsust arvestades. Oli juhtunud, et lõpunäidendiks esitati lavatükk piiritusevedajate elust. See lõhkus täiesti kogu mõtestatud eeskava. Sellistest viperustest tulnuks hoiduda – vastasel juhul loobuks vanem publik samuti peoõhtutest, kuna nemad tulid peamiselt eeskava vaatama, mitte tantsima.¹⁰⁷² Arvatavasti võeti malevkondades peoõhtute korraldamisel eelpool kirjutatud arvesse.

Juuninumbris ilmunud teate kohaselt toimus maleva suvelaager ja ühtlasi suvepidu Kristiinas jaanipäeva paiku. Orkestritele lisati märke, et registreerida tuleb uuele maleva peadirigendile E. I. Kaistilale 22.6. 1930 ja osa võtta laagri üritustest 22.–24. 6. 1930. Kaistila nimetati ametisse 16.5. 1930.¹⁰⁷³

Endine maleva orkestrite peadirigent H. Boisman vabastati malevapealiku päevakäsuga nr. 6 §2 alusel ametist tervislikel põhjustel. Sama päevakäsuga avaldati talle tänu tehtud töö ja näidatud eeskuju eest.¹⁰⁷⁴

Suvelaagris oldud aja eest anti Seinäjoki, Kurikka ja Kauhajoki orkestrantidele harrastustunde 12–18.¹⁰⁷⁵

O. Rinne Lappajärvi puhkpilliorkestrist ülendati malevapealiku päevakäsu nr. 11 §5 alusel muusikakapraliks.¹⁰⁷⁶

Alates 1931. aastast oli ajalehes välja kujunenud kindel sisuline alajaotus, millesse kuulus sõjaline tegevus, lottade töö, meditsiiniosakonna tegevus, laskesport, välja teenitud harrastustundide saajate nimekirjad, kirjanduse soovitusnimestikud ning Lõuna-Pohjanmaa malevasse kuulunud malevkondade tegevus. Kasvatus- ja kultuuriküsimustele pöörati ajalehes väga vähe tähelepanu.

1932. aastal oli *Nuijasoturi* tegevtoimetajaks Martti Ingman.

Orkestrite tegemisi kajastati endiselt vähe. Märgiti, et Laihias ja Seinäjokis toimusid regulaarsed orkestriproovid kaks korda nädalas. Seinäjoki orkestrijuhiks oli Kaitseliidu seersant Saku Jouppi ning orkestriproovid toimusid teisipäeviti ja reedeti Seinäjoki seltside majas.¹⁰⁷⁷

¹⁰⁷² *Nuijasoturi* 1930, nr. 6, lk 11

¹⁰⁷³ *Nuijasoturi* 1930, nr. 6, lk 4

¹⁰⁷⁴ *Nuijasoturi* 1930, nr. 7/8, lk 8

¹⁰⁷⁵ *Nuijasoturi* 1930, nr. 9, lk 7

¹⁰⁷⁶ *Nuijasoturi* 1930, nr. 12, lk 16

¹⁰⁷⁷ *Nuijasoturi* 1932, nr. 1, lk 25

Muusikakapraliteks ülendati sel suvel Kaarlo Jokinen ja Väinö Tuominen Kauhajoki orkestrist ning Arvo Leskinen Törnävä puhkpilliorkestrist.¹⁰⁷⁸

Maleva orkestrite peadirigent I. E. Kaistila täitis I spordijärgu kergejõustikus 31.07.1932. Pilte ilmus ajalehes (eriti) muusikategelastest üliharva, kuid seekord oli pilt I. E. Kaistilast Alavuse uuel staadionil spordijärku täitmas.¹⁰⁷⁹

Muusika-allas puutuvast oli märgitud, et Vaasa puhkpilliorkester harjutab igal kolmapäeval kell 19. 00.¹⁰⁸⁰

1933. aastal ajalehes *Nuijasoturi* muusikasündmuse märkimisväärselt ei kajastatud..

Ajalehe toimetusele tehti ettepanek trükkida rebitavatele lehtedele suvelaagris kasutatavate ühislaulude sõnad. Lauludest nimetati *Vaasan marssi*, *Sotamarssi*, *Kaikukohan laulu maamme*, *Käypi rohkeena taistoon*.¹⁰⁸¹ Märgiti, et alates novembrist asus ajalehe tegevtoimetajaks Veikko Ikonen.

1934. aasta esimeses numbris ilmus Kaitseliidu Peastaabi kasvatuspealiku Martti Kivilinna artikkel, milles soovitati jätkuvalt eemale hoida igasugustest poliitilistest liikumistest ja säilitada kaitseliitlasena rangelt erapooletu suhtumine ühiskonna-ilmingutesse.¹⁰⁸² Sellise pöördumise põhjuseks olid arvatavasti vastuolulised Lapua sündmused.

Malevapealiku päevakäsuga nr.11/33 §6 alusel ülendati muusikakapraliteks Ernst Asiala Alavuse puhkpilliorkestrist ning Santeri Pennala Töysä orkestrist.¹⁰⁸³

Alates aprillist 1934 asus malevapealik Matti Laurila ise *Nuijasoturit* toimetama.

Muusikat puudutavatest küsimustest oli neljandas numbris malevapealiku päevakäsuga kinnitatud maleva orkestrijuhide nimekiri. Lisaks määrati 1.03.1934. maleva orkestrite peadirigendiks Kaitseliidu muusikaohvitser Kosti E. Könni ning kinnitati ta Vaasa orkestri dirigendiks. Laihia puhkpilliorkestri dirigendiks määrati endine sõjaväe-orkestri dirigent Jakob Lindqvist.¹⁰⁸⁴ Samas ajalehe numbris märgiti, et Vaasa puhkpilliorkester harjutas K. E. Könni juhatusel kolmapäeviti kell 19.00.

1934. aasta Törnävas toimunud suvelaagri (25.06.–1.07.) teates orkestritest eraldi juttu polnud. Oli lühike märged: *Soittokunnat! Mukaan joka mies!* (orkestrid! kõik mehed kaasa!).¹⁰⁸⁵

Peoõhtute korraldamisest ja neis esinenud viperustest ilmus maleva kasvatustöö pealikult V. Ikonenilt kirjutis *Nuijasoturi* 1934. aasta teises numbris. Ta selgitas, et õhtu õnnestumise seisukohast olid nii sisu kui ülesehitus võrdse tähtsusega. Tuleks rangelt vahet teha *juhlal* (programmiga pidulik õhtu) ja *iltamal* (kui lihtsalt peoõhtu). Autor tõi sellise näite, kus oli väljakuulutatud *juhla*, kuid eeskavasse kuulus nii

¹⁰⁷⁸ *Nuijasoturi* 1932, nr. 6, lk 20

¹⁰⁷⁹ *Nuijasoturi* 1932, nr. 9, lk 25

¹⁰⁸⁰ *Nuijasoturi* 1932, nr. 11, lk 43

¹⁰⁸¹ *Nuijasoturi* 1933, nr. 3. lk 13–14

¹⁰⁸² *Nuijasoturi* 1934, nr. 1, lk 2–3

¹⁰⁸³ *Nuijasoturi* 1934, nr. 1, lk 32

¹⁰⁸⁴ *Nuijasoturi* 1934, nr. 4, lk 164

¹⁰⁸⁵ *Nuijasoturi* 1934, nr. 6, lk 263

programmilise peoõhtu elemente kui mõned *iltamasse* sobivad elemendid. Õhtu ülesehitus oli selline: 1. laul või instrumentaalettekanne; 2. avakõne; 3. deklamatsioon; 4. humoreskid; vaheaeg; 5. lauluettekanne; 6. peokõne; 7. naljamäng *Pahassa pulassa* ja lõpuks reibas tants lõõtspilli ja viiuli saatel.

Selgituseks lisati õhtu ülesehitus punktide kaupa. Avakõneks olid antud juhul lühikesed tervitussõnad. Kuid pidulikul peoõhtul oleks avakõne, arvestades päevakohast temaatilist sündmust nagu 16. 5 või 6. 12 või mõni muu pidulikku tähistamist vääriv üritus, pidanud olema hoopis pikem ja asjakohasem. Peokõneks (p. 6) oleks tulnud pöörduda kas maleva kasvatustöö pealiku, kirikuõpetaja või kooliõpetaja poole. Piduliku temaatilise kõne järele ei sobi kuidagi naljamäng ega tants lõõtspilli saatel. Seega need kaks kultuurilise meelelahutuse ja piduliku sündmuse tähistamise vormi tuleb teineteisest kindlalt lahus hoida. Selle kohta esitas V. Ikonen kindalad seisukohad. 1. Kaitseliidu pidulikel õhtutel ei sobi esitada naljaettekandeid, vaid ettekanded peavad olema kantud isamaalisest vaimust ning jätma kuulajatesse üleva meeleolu. Nendest üritustest võtab sel juhul ka vanem põlvkond meeleldi osa. Väidetavat, et niiöelda tõsistele üritustele ei taha rahvas tulla, kuid kui pidulikud üritused muuta igapäevasteks, siis ei tahetagi tulla, sest keegi ei jõua lõputult pidutseda. Kuid õigel ajal ja õigel viisil korraldatud pidulikele õhtutele tullakse kindlasti. Noorem rahvas soovis käia rohkem tavalistel peoõhtutel. Sellise õhtu ülesehitusse ei sobi peokõne, kuid kergemasisuline näidend sobiks küll enne tantsu alustamist. Tuleks rangelt jälgida, et õhtu ülesehituse osad oleksid omavahel sobivad ja liiguksid tõusujoones õhtu kulminatsioonini.

Piduliku õhtu ülesehituses tuleks silmas pidada, et peale peokõnet sobib laulda hümni (erijuhul ka mõnd muud pidulikku laulu) ja sellega õhtu lõpetada. Sellise õhtu lõpul ei tohi kunagi tantsida. Samuti ei korraldata Kaitseliidus kunagi ainuüksi tantsuõhtuid. Tants võib olla tavalise peoõhtu lõpus, kuid mitte osana programmist ja märke “tants” tuleb kirjutada õhtu kavast eraldiasetsevana.

Iga liiki Kaitseliidu peoõhtuid tuleb alustada täpselt kindlaksmääratud ajal ning eeskava õppimiseks jätta piisav ajavaru.

V. Ikoneni artiklis pöörati tähelepanu ka muusikaliste ettekannete esitamise ajale ja viisile. Näiteks kui eeskavas on sõjaväe või oma üksuse piduliku marsi (*Porilaisten marssi – Vilppulan urhojen muistolle*) ettekanne, siis ei pea publik püsti tõusma; samuti ei tohi selle ettekande järel plaksutada. Kuid mõnel juhul võib plaksutada. Olukorra selgitamiseks oli toodud kaks näidet kuidas toimida.

1. -----
Koorilaulud
Suomen laulu (hümn)
Porilaisten marssi
2. -----
Porilaisten marssi
Juhlapuhe (peokõne)
Maamme

Punktis 1 oleva hümnid puhul ei pruugi püsti tõusta ja võib ka plaksutada. Punktis 2 tuleb *Porilaste marsi* ajal püsti seista, kuid plaksutada ei tohi. Sama kehtib ka oma üksuse piduliku marsi puhul. Kaitseliidu üksuse oma üritusel ja oma üksuse piires peab piduliku marsi ajal püsti seisma, kuid plaksutada ei tohi. Kui mõni külalisorkester mängib oma pidulikku marssi, siis tuleb seista püsti, kuid samuti ei tohi plaksutada.

Kokkuvõtvalt peab meeles pidama, et kui tõustakse püsti piduliku marsi mängimisel, siis ei tohi selle järel kunagi plaksutada! Kangelaskalmul seistakse püsti ning erasikud seisavad paljapäi. Meeldetuletuseks *Porilaisten marssi* kasutamisel – selle pala järel ei tohi olla muid muusikalisi ettekandeid. Seda ei tohi ka korrata. Järgneda võib ainult hümn. Erandjuhuseks on sõjaväelised üritused, kus *Porilaisten marssi* mängitakse programmi alguses kui sõjaväe pidulikku marssi.¹⁰⁸⁶

Valitud ajalehenopetest selgus, et kaitseliitlasi informeeriti *Nuijasoturi* veergudel malevas toimuvast küllalt põhjalikult, teemadega jääd oma maleva piiridesse. Muusikaküsimused lahendati maleva kasvatustöö pealiku ja maleva orkestrite peadirigendi vahendusel, samuti andis tegevtoimetaja igati vajalikku kasvatusalast nõu nii õhtute läbiviimiseks kui ideelite vastastega võitlemiseks. Esitatud väljavõtetest jäid kõrvale sõjalise väljaõppe ja spordiga seotud küsimused-kirjutised. Vabariiklik ajakiri ja maleva ajaleht olid oma sisuliselt erinevate teemade tõttu igale kaitseliitlasele vajalik teabeallikas, kuid paljud liikmeskonnast ei saanud endale arvatavasti mõlemat väljaannet lubada.

6.4.1.1. Lõuna-Pohjanmaa maakonnaleht Kaitseliidu maleva tegevusest

Lõuna-Pohjanmaa maakonnas ilmus lisaks eelpoolnimetatud väljaannetele maakonnaleht *Etelä-Pohjanmaa*. Vaadeldaval perioodil aastast 1924–25 oli vastutav toimetaja E. Martikainen ning leht ilmus kord nädalas laupäeviti. Mingil määral kajastati ajalehes ka Kaitseliidu maleva tegemisi, olgugi, et samal ajal ilmus ka *Nuijasoturi*. 1925. aasta 7. veebruari maakonnalehes oli teade, et Lapua malevkonna kaitseliitlased hakkasid oma piirkonnas jälgima keeluseadusest kinnipidamist, pidasid öösiti patrullteenistust ja püüdsid korrarikkujaid, olles seega abiks Vaasa konstaabli-teenistusele.¹⁰⁸⁷

Ajalehe kaudu teavitati maakonna elanikke Kaitseliidu harjutuste toimumisest. Laske- ja muud harjutused olid keelatud jumalateenistuse ja pidustuste ajal. Lisaks ei tohtinud mingeid harjutusi korraldada Uusaastal, Suurel reedel, Ülestõusmispühal, Nelipühadel, I advendil, palvepühapäeval (5. pühapäev pärast lihavõtteid) ja jõulupühadel.¹⁰⁸⁸

Maakonna noorsooseltside laulupidu peeti 27.–28.06.1925. Esinejateks oodati, lisaks Kauhajoki viiuliorkestrile ka Lappajärvi pasunakoori J. Haapaneimi juhatusel.

¹⁰⁸⁶ *Nuijasoturi* 1934, nr. 2, lk. 51–55

¹⁰⁸⁷ *Etelä-Pohjanmaa* 1925, nr. 6, 7. veebruar

¹⁰⁸⁸ *Etelä-Pohjanmaa* 1925, nr. 7, 14. veebruar

Esinejatel tuli registreeruda köster-organist Kaistila juures Alavuses või Primus Leppäneni juures Ilmajokis.¹⁰⁸⁹

14. juulil 1925. aastal peeti traditsioonilist Lapuapäeva. Koguneti ühiskooli aeda, kust marsiti Jäägripataljoni orkestri saatel kangelaskalmudele. Kõnede vahele esines Lapua segakoor Jalo Lahdensuo juhatusel.¹⁰⁹⁰

Ajalehes *Etelä-Pohjanmaan kunnallissanomat* ilmus mõnikord puhkpillialaseid kirjutisi. Jaanuaris 1929 kirjutati Alavuses toimunud muusikalisest õhtust, mis sisuliselt oli kohaliku puhkpilliorkestri kontsert. 7. jaanuaril toimunud kontserdi avanumbrina esitati E. I. Kaistila loodud marss; seejärel Pahlmanni *Suomalainen sävelsarja*. Kõneles hr. Elias Niemi. Orkester esitas Hurstineni *Menuetti* ja Lindblomi pala *Yhteily*. Kontserdi teises pooles kõlasid Kaistila esituses Liszti *Ungari rapsoodia nr. 2*, V. Terho soololaulud ning popurrii Sihvo *Jääkäriin morsia*’st. Eelviimasena kõlas aaria Verdi ooperist *Nebukadnetsar* ja peale seda, nagu artikli autor kirjutab, ilus saksa marss *Gladiatorite lahkumine*.¹⁰⁹¹ Orkestri kuuluvust pole artiklis märgitud, kuid E. I. Kaistila oli tol ajal Lõuna-Pohjanmaa noorsooseltside puhkpilliorkestrite peadirigent ning aastatel 1930–1934 Lõuna-Pohjanmaa maleva orkestri peadirigent. Sellel kontserdil esines Alavuse puhkpilliorkester, kellel peagi täitus 50. tegevusaasta.

Samas lehes oli konkreetsemalt juttu Kaitseliidu Alavuse malevkonna Taipale kompanii peoõhtu korraldamisest 5. jaanuaril 1929, millega loodeti koguda üksusele raha. Pidutoimus Pöllumeeste Seltsi ruumes, rahvast oli kogunenud üsna palju ning neid ruume võimaldati kompaniil kasutada tasuta. Kõnega esines hr. Eino Nisula, esitati luuletus ja näitetükk *Sotilaspoika*. Kaitseliidu tööst ja tegemistest rääkis üksuse pealik Suomela. Eeskava lõpetas näidend *Torpantyttö*, mis olevat suurepäraselt ette kantud.¹⁰⁹²

1. märtsil 1929 ilmus ajalehes *Etelä-Pohjanmaan kunnallissanomat* maleva aasta-koosoleku tutvustus, kus malevapealik M. Laurila andis ülevaate möödunud aasta tegevusest ja valiti malevale uus eestseisus. Suvelaager koos maleva lottadega otsustati pidada juunikuu viimasel pühapäeval. Õhtul toimus pidu üldkoosolekust osavõtjatele. Peoõhtul kõnelesid H. Riipinen, M. Laurila, A. Leinonen. Toimetaja K. E. Könni laulis ning neiu Vuorio esines klaveril. Lottad kinkisid malevale ränd-auhinnaks kunstnik Lamminheimo puunikerdusega kunstiteose, mis jääks ränd-auhinnaks ning antakse iga aasta sellele üksusele, kes kõige paremini edendab kaitseliidualast tööd Lõuna-Pohjanmaa malevas.¹⁰⁹³

1929. aasta 1. märtsi numbris anti ülevaade Helsingis toimunud Eesti Vabariigi 10. vabadusaasta tähistamisest. Üritus toimus Kannsallisteatteris ning muusikalist osa ilmestasid nii eesti kui soome interpreedid. Presidenti tervitati traditsiooniliselt *Porilaisten marssi* esitusega, lisaks kõlas H. Klemetti *Pohjan poikien marssi*. Loeti luuletusi, lauldi, peeti sütitavaid kõnesid. Puhkpilliorkester mängis Sibeliuse *Finlandiat*

¹⁰⁸⁹ *Etelä-Pohjanmaa* 1925, nr. 24, 20. juuni

¹⁰⁹⁰ *Etelä-Pohjanmaa* 1925, nr. 28, 18. juuli

¹⁰⁹¹ *E.-P. kunnallissanomat* 1929, 11. jaanuar

¹⁰⁹² *E.-P. kunnallissanomat* 1929, 11. jaanuar, lk 4

¹⁰⁹³ *E.-P. kunnallissanomat* 1929, 1. märts

ja *Narvan marssi*. Interpreet Ludvig Juht Eestist esines kontrabassil. Õhtu lõppes *Suomen laulu* ja hümnis esitamisega.¹⁰⁹⁴

Kaitseliidu tegevusest kirjutati lehes, et aastal 1929 maleva üldisi laagripäevi ei korraldata, vaid ainult 3–4 päevane üritus Seinäjokis juuni lõpus umbes 800 mehele, mis kulub tervikuna sõjalisele väljaõppele. Malevkonnad võisid soovi korral oma üksustes laagripäevi korraldada.¹⁰⁹⁵

Lõuna-Pohjanmaa noorsooseltside laulu- ja muusikapidu korraldati 29.–30. juunil 1929 Lapuas.¹⁰⁹⁶ Sellest peost võisid Kaitseliidu puhkpilliorkestrid soovi korral osa võtta.

Toodud näited kinnitasid, et maakonna elu ja Kaitseliidu tegevus olid tihedalt seotud – mittekaitseliitlased olid teadlikud ja õigeaegselt informeeritud organisatsiooni tähtsamatest, kohaliku elu puudutavatest sündmustest, ka muusikasündmustest.

6.4.2. Pärnumaa maleva tegevusest ajakirjanduse ja *Pärnumaa Maleva Teataja* vahendusel

Enne Pärnumaa Maleva Teataja ilmumise hakkamist aastal 1928 kajastas Kaitseliidu sündmusi üsna harva *Pärnu Päevaleht*. 1927. aastast oli märgata Kaitseliidu sündmuste valgustamises elavnemist. Maakonnas sai ajalehe vahendusel teatavaks, et “Tori malevkond võib korraldada Tori Kõstri kaasikus loterii-allegrii, mille sissetulek läheb malevkonna varustamiseks”.¹⁰⁹⁷ Järgmisel päeval ilmus teade Pärnumaa maleva laske- ja spordivõistluste korraldamisest Pärnu garnisoni lasketiirus ja Sindi staadionil 6.–7. augustil 1927. aastal. Oli märgitud ka spordivõistluste alad – 100 m, 1500 m, kõrgushüpe, kaugushüpe, kuulitõuge, kettaheide ja odavise. Võistluste protokollidest selgus, et auhinnalisi kohti saavutasid ainult Tori ja Halliste-Saarde malevkondade kaitseliitlased.¹⁰⁹⁸

Mida pakuti 1927. aastal kuulajale-vaatajale Kaitseliidu peoõhtul Audru alevikus? Ajalehes ilmus sellekohane teade Audru malevkonna Malda rühma korraldatava peoõhtu kohta – üritus peeti kohalikus seltsimajas ning eeskavas olid näidend, ilulugemised ja kupleed.¹⁰⁹⁹ Muusikast ega tantsust juttu polnud. Septembrikuisest *Pärnu Päevalehest* selgus, et Eesti ainuke töölistemuusika väljapaistev viljeleja Nikolai Goldschmidt (1900–1964) moodustas 1927. aasta kevadel Pärnu Tööliskodus 30 mängijaga sümfooniaorkestri. Esimesed kontserdid uue orkestriga kavatsesi anda

¹⁰⁹⁴ E.-P. kunnallissanomat 1929, nr. 11, 1. märts

¹⁰⁹⁵ E.-P. kunnallissanomat 1929, 12. aprill

¹⁰⁹⁶ E.-P. kunnallissanomat 1929, nr. 24, 16. aprill

¹⁰⁹⁷ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 178, 9. august, lk 1

¹⁰⁹⁸ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 179, 10. august, lk 2

¹⁰⁹⁹ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 203, 7. september, lk 1

3.–4. septembril 1927.¹¹⁰⁰ N. Goldschmidt juhatas aastatel 1929–1940 Tallinna Töölismuusika Ühingu sümfoonia- ning puhkpilliorkestrit.¹¹⁰¹

Kaitseliidu puhkpilliorkestrite juhid võtsid ajakirjanduses kohalikku muusikaelu puudutavates küsimustes harva sõna. Ajalehe *Vaba Maa* Pärnu väljaandes kirjutas 1930. aasta oktoobrinumbris ülevaate puhkpillimuusikast kümne iseseisvusaasta jooksul Pärnu maleva orkestrijuhth Johann Kask. Ta märkis, et peale I Maailmasõja lõppemist oli orkestriliikumine madalseisus, kuna paljud pillid olid kaotsi läinud või inimesed teise paikkonda elama asunud. Enamus orkestreid ei jätkanud endist tegevust, kuid Toris ja Kilingi-Nõmmel jätkus musitseerimine. J. Kask arvas, et “peamiseks takistuseks oli asjatundlike juhtide-organisatorite puudumine”. Maakonna muusikaelu intensiivistamiseks korraldati 1922. aastal Pärnumaa laulupidumuusikapäev. Pärast laulupäeva asuti maakonnas uusi orkestreid asutama ja vanu taastama. Kuid üles kerkis uus probleem, orkestrite paljususe, mis põhjustas vastastikust vaenu: “ei ole mingit mõtet lähestikku, näiteks ühes alevikus asutada mitut orkestrit. Pigem koondugu paremad mängijad ühte orkestrisse, luues seega tubli mänguvõimsa üksuse enne kui asutada 2-3 orkestrit”, kirjutas J. Kask.¹¹⁰²

Pärnumaa Maleva Teatajas ilmus kuulutusi mitmelt kaitseliitlastega seotud elualalt. Lähenev majanduskriis puudutas otseselt kaitseliitlasi nagu tavakodanikkegi. Petseri maleva pealik saatis *Pärnumaa Maleva Teatajasse* nr. 7, 1930. aastal sellise teada-ande: ...Petserimaalt on võimalik saada tööjõudu sisemaa jaoks mitmesuguste tööde peale nagu põllutöölisi, tüdrukuid, müürseppi, puutöölisi jm. Tööjõu saamiseks pöörduda Petseri Maleva staabi poole. Täpselt näidata, missugust tööjõudu soovitakse, umbkaudne töötasu jm tingimused...¹¹⁰³

Pärnumaa Maleva Teataja ilmus maakonnalehena, kuid mõned teadaanded puudutasid lähemalt mõnd konkreetset paikkonda. Näiteks ilmus *Pärnumaa Maleva Teatajas* 1931. aastal sellise sisuga kuulutus: ...Teatan, et Abja-Paluoja hambaarst dr. S. Goldberg teeb igasuguseid hambaravi töid malevkonna kaitseliitlastele ja Naiskodukaitse liikmete 20% hinnaalandusega. P. Nõmm (malevkonna pealik)...¹¹⁰⁴

Ajalehe väljaandmiseks vajati raha ning seda hangiti reklaamkuulutuste avaldamisega. Esimesed reklaamid – 14 kuulutust – ilmusid *Pärnumaa Maleva Teatajas* 1931. aasta viimases, 24. numbris.

Kaitseliit võttis aktiivselt ühiskonnaelust osa selle kõige mitmekesisemates ilmingutes. Relvaorganisatsioonina pidi Kaitseliit vastavalt 1934. aasta kolonel J. Maide ringkirjale hakkama võitlema marutaudi vastu, mis oli Eestis selleks aastaks saavutanud ähvardava ulatuse – kaitseliitlasi kohustati hävitama kõik peremeheta hulkuvad koerad-kassid ja muidugi marutauditunnustega metsloomad.¹¹⁰⁵

¹¹⁰⁰ *Pärnu Päevaleht* 1927, nr. 201, 5. september, lk 1

¹¹⁰¹ EMBL 2007, lk 109

¹¹⁰² EKM C 1026

¹¹⁰³ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1930: 64

¹¹⁰⁴ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1931: 92

¹¹⁰⁵ *Pärnumaa Maleva Teataja* 1934: 68–69

Aastatel 1933–1934 anti Pärnu maakonnas Häädemeeste alevikus välja ajalehte *Häädemeeste Elu*, kus muude kohalike sündmuste kõrval teavitati kohalikke elanikke Kaitseliidus toimuvatest ettevõtmistest. Näitkes 1934. aasta veebruarinumbris oli Kaitseliidu malevkonna ürituste plaanis 11. veebruaril toimunud malevkonna rühma- ja jaopealike 1-päevane kursus nooremleitnant K. Puusepa juhtimisel. Malevkonna aastapäevapidu korraldati Laiksaare-Urissaares. Paraadi tuli vastu võtma kapten P. Lilienblatt Pärnumaa maleva staabist ning õhtul peeti Urissaare koolimajas sega-eeskava pidu. 24. veebruaril korraldas 3. kompanii Häädemeeste seltsimajas teemakohase peo, kus kõneles malevkonna propagandapealik K. Raudsepp. Eeskavasse oli planeeritud koorilaulud ja A. Kitzbergi näidend *Neetud talu*.¹¹⁰⁶

Muusika- ega orkestriküsimustele *Pärnumaa Maleva Teatajas* tähelepanu ei pööratud – kirjutised olid enamasti sõjalise väljaõppe, staapide isikkoosseisu väljaõppe ja spordiga seotud. Teavet muusikaküsimustes tuli leida muudest allikatest – näiteks vabariiklikust ajakirjast *Muusikaleht*.

6. 5. Muusika-ajakirjandus ja Kaitseliit

Kaitseliidu orkestrijuhid olid muusikaga suuremal või vähemal määral seotud inimesed – õpetajad, köstrid ja mitmed iseõppinud harrastusmuusikud – seega nad polnud orkestridirigendi väljaõppega. Ainsateks eranditeks Tallinna maleva orkestrite kaks dirigenti, kes olid muusikalise kõrgharidusega instrumentalistid. Mängijad olid, kui välja arvata vanad polguorkestrite jt profiorkestrite mängijad, pea eranditult iseõppinud pillimängijad. Erialalist enesetäiendamist vajasisid mõlemad, nii väljaõpetamata dirigendid kui mängijad. Muusika-alast teavet *Maleva Teatajatest* ei saadud, seetõttu tuli tutvuda vabariigis tol ajal ilmunud muusika-ajakirjadega. Soomes ilmus sõdadevahelisel perioodil *Suomen Musiikkilehti* ja Eestis *Muusikaleht*. Käesolevasse töösse on valitud puhkpillimuusika ja orkestritega seotud kirjutised, teated Kaitseliidu muusikasündmustest, samuti need artiklid, mis puudutasid Lõuna-Pohjanmaa ja Pärnumaa muusikaelus toimunut.

6.5.1. *Suomen Musiikkilehti*

Soome muusikaelu kajastajaks sõdadevahelisel perioodil oli Soome Kooriliidu poolt välja antud *Suomen Musiikkilehti*.¹¹⁰⁷ Esimene number ilmus märtsis 1923. Toimetuse koosseisu kuulusid Oskari Merikanto, Armas Maasalo ja vastutav toimetaja Lauri Ikonen. Sarnaselt Eesti *Muusikalehega* hõlmas ajakiri mitmeid muusikavaldkondi –

¹¹⁰⁶ *Häädemeeste Elu* 1934, nr. 7, lk 1, 18. veebr.

¹¹⁰⁷ Muusikaajalehti ilmus varem vastavalt – alates 1887–1890 ilmus *Säveleitä*, toimetaja J. P. Hannikainen; 1906–1911 *Säveletar* toim. H. Klemetti; 1914–1917 *Uusi Säveletar*. (www.sulasol.fi/info/historia/sulasollehti)

peamiselt koori ja sümfoonilist muusikat, vähem pöörati tähelepanu puhkpilli-muusikale. Aeg-ajalt avaldati soovitusnimestikke. *Suomen Musiikkilehti* vahendusel (Kaitseliidu vabariiklik ajakiri *Hakkapeliitta* ega Lõuna-Pohjanmaa maleva ajaleht *Nuijasoturi* ei olnud veel ilmuna hakanud) anti lugejaile teada, et 1923. aasta 30.6–1.07. peeti Lõuna-Pohjanmaa maakonnas Laihias noorsooseltside ja Kaitseliidu ühine laulupidu, mille üldjuhiks valiti prof. H. Klemetti. Maakonnas tegutses kolm valikkoori, mis seekordsest üritusest osa võtsid. Need oli Vaasa segakoor *Sirpalet* – juhataja K. E. Könni, Lapua koor Jalo Lahdensuo juhatusel ning Ilmajoki rahvakoor Primus Leppäneni juhatusel. Mõnes osavõtjas tekitas nurinat, et laulupidu olevat möödunud liigse Kaitseliidu- ja sporditegemise tähe all.¹¹⁰⁸

1924. aastast jäi toimetus O. Merikanto surma tõttu kaheliikmeliseks.

Järgmisest, 1925. aastast kuulusid toimetusse L. Ikonen vastutava toimetajana ning liikmetena Toivo Haapanen ja Armas Maasalo.

Avanumbris lk. 8-9 kirjutas Linda Ploompuu ajaloolise ülevaate Eesti muusikast ja heliloojatest.

1926. aasta avanumbris leheküljel 10 oli juubelikirjutis Aleksei Apostoli 60. sünnipäeva puhul. Samas avaldati Juhan Aaviku artikkel Eesti heliloojatest. Ajakirja teises numbris oli kirjutis prof. Heikki Klemettist tema 50. sünnipäeva puhul.

1926. aasta oli Lõuna-Pohjanmaa maakonnas rikas muusikasündmuste poolest, oli mitmete organisatsioonide laulupäevi ja hulgaliselt muid muusikalisi ettevõtmisi. Kaitseliidu muusikasündmused ei kajastatud, sest maleval ilmus juba oma häälekandja.

Ajakirja kuuendas numbris oli kirjutis Lõuna-Pohjanmaal Vaasas 19.–20.06.1926 toimunud noorsooseltside laulupeost. Koos 12 segakoori, 3 nais- ja 3 meeskoori ning 5 keelpilliorkestriga esines neli puhkpilliorkestrit kantor E. I. Kaistila juhatusel. Kirjutises tunti muret laulupidude liigse tiheduse ning pika ja väsitava programmi pärast. Laulupeol peeti palju kõnesid, esitati näidendeid, peeti spordivõistlusi. Õhtul anti publikule võimalus tantsida. Autor (*Laulaja*) leidis, et laulupeod võiksid toimuda üle aasta.¹¹⁰⁹

Lõuna-Pohjanmaa maakonnas peeti esimene kiriklik laulupidu Ilmajokis 7.-8.08. 1926.¹¹¹⁰

Ajakirja seitsmendas numbris teatati, et Lapua meeskoor Jalo Lahdensuo juhtusel andis 6.06.1926 külaliskontserdi Ylihärmäs kohalikus Noorsooseltsi majas.¹¹¹¹

Alates 1927. aastast avaldati ajakirjas olulist infot puhkpilliorkestreile, sealhulgas harrastusorkestreile juhendumiseks või seisukohavõtmiseks.

Suomen Musiikkilehti 10. numbris ilmus Soome Valgekaardi orkestri dirigendi Lenni Linnala artikkel sõjaväe puhkpilliorkestrikoosseisude reorganiseerimisest. Võttes eelduseks, et Kaitseliidu puhkpilliorkestrid pidid eeskuju võtma sõjaväeorkestritest,

¹¹⁰⁸ *Suomen Musiikkilehti* 1923, nr. 4, lk 72; nr. 5, lk 87

¹¹⁰⁹ *Suomen Musiikkilehti* 1926, nr. 6, lk 113

¹¹¹⁰ *Suomen Musiikkilehti* 1926, nr. 6, lk 117

¹¹¹¹ *Suomen Musiikkilehti* 1926, nr. 6, lk 147

sisaldus artiklis väga oluline teave, mida pidid Kaitseliidu puhkpilliorkestrite dirigendid oma töös arvestama. Antud töö 2. peatükis on toodud puhkpilliorkestrite liigid pillikoosseisude kaupa, mida tuli uute Kaitseliidu orkestrite asutamisel silmas pidada. L. Linnala artiklit ilmestasid fotod omaaegsest Soome Kaardiväeorkestrist (pildil 46 mängijat) A. Apostoli juhatusel ning 1927. aastal tegutsenud Soome Valgekaardi puhkpilliorkestrist – 36 mängijat koos dirigent L. Linnalaga.

Ajakirja 11. numbris oli Eino Pietiläinenilt (E.P.) põhjalikum kirjutis puhkpilliorkestrite koosseisude muutmisest. Autor väitis, et puhkpillinoote polnud saada. Kas selle põhjuseks oli vähene kirjastustegevus? Ei olnud, sest polnud midagi kirjastada, kuna heliloojad kirjutasid liiga vähe puhkpillimuusikat. Täpselt samad probleemid esinesid ka Eestis. Miks? Seetõttu, et asjatundjate arvamuste kohaselt ei suutvat harrastusmuusikud kõrgemasemelist puhkpillimuusikat esitada ja pealegi oli septetikoosseis liiga küündimatu mitmekesisema kõlavärviga muusika esitamiseks. Autor tõi võrdluseks Rootsi puhkpillisekstedid, kuhu kuulusid Es kornet, B kornet, Es altsarv, I B tenor, II B tenor ja basstuuba. Viimasel ajal kasutasid ka nemad B korneti asemel B trompetit ja Es altsarve asemel Es metsasarve. Hiljem lisandus flööt, kaks B klarnetit ja löökpillid. Autor (E. P.) leidis, et Soomes peaks samuti sellist koosseisu eeskujuks võtma, kuid tuleks teha ka mõned mööndused. Soomes tuleks kasutusele võtta järgmine orkestrikoosseis: flööt, I B klarnet, II B klarnet, Es metsasarv, B trompet, B kornet, B tenor, baritontuuba, basstuuba ja löökpillid (*ad libitum*). Seega oleks seni rangelt kinnipeetud septetile lisatud kaks mängijat. Kuid kui taheti püha ja puutumatut septetti säilitada, tuleks flööt ja II klarnet välja jätta. Ja sel juhul oleks otstarbekas asendada trompet II B korneti lisamisega. Sellist koosseisu ei saa enam nimetada pasunakooriks, vaid puhkpilliorkestriks. Kuidas sellist koosseisu kõige valutumalt juurutada oli suur küsimus, sest teada-tuntud oli soomlaste vastumeelsus puu-puhkpillide mängimise vastu. Miks oli klarnet põlu alla sattunud, olgugi, et mõni aeg tagasi oli see peaaegu rahvapilliks olnud? Autor arvas, et ega kolme puupuhkpilli üheaegne toomine koosseisu uuendamisse kohe võimalik pole ning seepärast tuleks septetikoosseseisu algul väikesed muudatused teha. Nimelt tuleks Es korneti asemele tuua B klarnet ja Es aldi asemel Es metsasarv. (Muuhulgas oli sellist muudatust septettidesse soovitanud professor Ilmari Krohn.) Muudatuste tegemisega tuleks alustada kohe, samuti tuleks puupillide mängijate järelkasvu eest koheselt hoolitsema hakata.¹¹¹² Muusika kõrgkoolides juba õpetati puupuhkpille ning lisaks hakati Kultuuriülikoolis alates 1927. aasta sügisest õpetama klarnetit.¹¹¹³

1928. aasta muusikaelu sündmuste kajastamisel ilmus muuhulgas lühiteade selle kohta, et Jyväskylä taheti moodustada Kaitseliidu puhkpilliorkester, kus lisaks viiulitele kasutataks oboed, klarnetit, kontrabassi. Dirigendiks otsustati kutsuda mõni endine sõjaväeorkestri dirigent.¹¹¹⁴ Koosseisult oleks see olnud segaorkester, mida Kaitseliit ei oleks saanud marsimängudes välistingimustes kasutada.

¹¹¹² *Suomen Musiikkilehti* 1927, nr. 11, lk 176–177

¹¹¹³ *Suomen Musiikkilehti* 1927, nr. 11, lk 156

¹¹¹⁴ *Suomen Musiikkilehti* 1928, nr. 1, lk 13

1928. aasta neljandas numbris avaldati Soome laulupidude reformimise põhimõtted. Anti teada, et varem KVS poolt organiseeritud laulupeod muudeti nüüdsest üldisteks Laulu- ja pillimängu pidudeks. Sellise töömahuka ettevõtmise korraldajateks määrati lisaks KVS veel Soome Kooriliit, Soome Helikunsti Liit ja Soome Muusikute Liit. Moodustati alaline peatoimkond, kes otsustab kus ja millal järgmisi üldlaulupidusid korraldada. Vastvalitud peatoimkonda kuulusid:

KVS	Zach Castren	doktor
	Niilo Liakka	osakonnajuhataja
	Vihtori Suomalainen	juhataja
Soome Kooriliit	Arvi Valtiovaara	doktor
	Martti Kivenoja	kohtunik
Soome Helikunstnike Liit	Robert Kajanus	professor
	E. Katila	toimetaja
Soome Muusikute Liit	Lepo Laurila	helikunstnik
	Arvo Hannikainen	kontsertmeister ¹¹¹⁵

1928. aasta ajakirja kuuendas numbris oli pikem kirjutis Soome sõjaväeorkestritest uue määruse taustal. Autorina märgiti “endine sõjamees”. Kirjutaja valutas südant orkestrimuusika olukorra üle Soome Kaitseväes. Muusikategevust Kaitseväes kureeris alates 1918. aastast muusikaspetsialistide komisjon. Komisjoni liikmetest surid 1927. aastal A. Apostol ja 1928. aastal A. Stenius. Viimase töökohuseid asus täitma muusikamajor Lauri Näre, kuid sõjaväeorkestrite eksperdi koht jäi täitmata. 1926. aastal anti välja uus määrus orkestritüüpide ja koosseisude kohta. See määrus tekitas palju poleemikat, eriarvamusi, ettepanekuid mitmete asjatundjate sulest, mida kajastati ka *Suomen Musiikkilehti* veergudel. Käesolevas artiklis („endine sõjamees”) tehti juttu dirigentide ebaõigest positsioonist kaitseväes – nimelt olid nad sõjaväehvitserid, keda kinnitas ametisse Kaitseväe ülemjuhataja. Muud erispetsialistid nimetati ametisse kas presidendi või kaitseministri poolt. Palgaskaalal olid dirigendid samuti liiga madalalt koteeritud spetsialistid, ka mängijad said vähem palka kui muud samas auastmes olevad sõjaväelased. Kokkuvõtteks oli üleskutse, et muusikaohvitseri auaste tuleks igakülgsest võrdsustada kõigi teiste Kaitseväe ohvitseride omaga. Dirigendid, kes ei ole muusikaohvitserid, võiksid jääda senikehtinud tasustamissüsteemile. Orkestrijuhth peaks olema kompaniülema ametikohal ja kuuluma staažijärgsele auastmes kõrgendamisele. Sel juhtumil sõltuks palgaskaala auastmest. Autori arvates oleks need ebakohad pidanud Kaitseväe juhtkonnaga selgeks arutatama enne uue määruse kehtestamist.¹¹¹⁶ Selline artikkel andis kindlasti mõtlemissainet Kaitseliidu orkestrite dirigentidele.

Ajakirja seitsmendas numbris oli avaldatud reklaamkuulutus väljaande tellimise hoogustamiseks. Tegemist oli üheaegselt nii muusika-alase propaganda kui ajakirja reklaamiga. Kuulutus oli selline: *Ilmaiseks Eestin laulujuhlille* (tasuta Eesti laulupeole).

¹¹¹⁵ *Suomen Musiikkilehti* 1928, nr. 4, lk 62

¹¹¹⁶ *Suomen Musiikkilehti* 1928, nr. 6, lk 249–251

Kõik, kes tellisid *Suomen Musiikkilehti* 15 aastatellimust enne 1928. aasta maikuu lõppu, said tasuta laevapileti Tallinnasse laulupeole 31/6–2/7 1928.¹¹¹⁷ Loodetavasti muusikahuviliste hulgas soovijaid leidis.

Tuntud muusikategelaste ja puhkpilliorkestrite dirigentide juubelite puhul avaldati ajakirjas juubilaride foto koos lühelululooga. 1928. aasta 10. numbris avaldati kirjutis seoses L. Linnala 50. juubeliga.¹¹¹⁸

1930. aasta 11/12 numbris ilmus lühelulugu Helsingi Kaitseliidu maleva puhkpilliorkestri dirigendist Hugo Dahlgrenist.¹¹¹⁹

Ajakirja seitsmendas numbris avaldati prof. H. Klemetti artikkel Soome sõjaväemuusika ajalooost, puhkpilliorkestrite tekkest, repertuaarist jms. Autor hindas Soome sõjaväemuusika taset kõrgeks, lähtudes Heinola pataljoni orkestri noodikogus leiduvatest nootidest. Tähelepanuäratavalt suur arv (125) oli orkestri kasutuses marsse, samuti leidis noodikogus enamik populaarseid Euroopa päritoluga helindeid – oli Mozarti, Haydni, Rossini, Cherubini, Glücki, Me'huli jt teoseid. Beethoveni teoseid noodikogus polnud.

19. sajandi algul toimis Soomes 6 pataljoniorkestrit – Turu, Vaasa, Heinola, Hämeenlinna, Viipuri ja Kuopio orkestrid. 1821. aastal mängis sõjaväeorkestreis kokku 225 meest, kusjuures dirigendid olid välja kasvanud endistest orkestrantidest.¹¹²⁰

1931. aastal muutus *Suomen Musiikkilehti* toimetuse koosseis. Uude toimetuskolleegiumisse kuulusid Toivo Haapanen, Lauri Ikonen, Leevi Madetoja, Kosti E. Könni, Arvi Poijärvi, Vilho Siukkonen, Martti Turunen (vastutav toimetaja).¹¹²¹

Ajakirja teises numbris ilmus teade Lauri Näre määramisest Kaitseliidu puhkpillimuusika inspektoriks.¹¹²²

¹¹¹⁷ *Suomen Musiikkilehti* 1928, nr. 7, lk 109

¹¹¹⁸ Sündinud 19.06.1878. 1. nov. 1893 oli ta Lappeenranta ratsarügemendi orkestris mängija. Õppis aastatel 1899–1904 Helsingi Muusikakoolis sõjaväemuusikuks. Täiendanud end hiljem Saksamaal. Vabadussõja ajal tegeles valge-Soome sõjaväe puhkpilliorkestrite taasloomisega; oli Korsholmi sõjaväemuusikakooli asejuhataja. Juhatanud Lõuna-Häme rügemendi puhkpilliorkestrit ning 1904–1925 Mikkeli harrastuspuhkpilliorkestrit. Saavutas 1923. aastal XVIII laulupeol Mikkeli Kaitseliidu orkestriga esikoha kategoorias Ia. Seejärel asus Helsingi Valgekaardi orkestri dirigendiks, olles samal ajal Helsingi Amatöörorkestrite Seltsi juhataja. Loonud ja seadnud hulgaliselt puhkpillipalu, muuhulgas Karjala jäägrite marsi. Olnud muusikaõpetaja ja muusikaarvustaja. (*Suomen Musiikkilehti* 1923, nr. 1, lk 14; 1928, nr. 10, lk 149)
1. nov. 1933 andis oma 30-aastase muusikutee juubelikontserdi Viipuris, kus juhatas Karjala kaardiväeorkestrit, kontserdil tuli ettekandele F. Schuberti h-moll sümfoonia. 1925. aastast asus Soome Valgekaardi orkestri dirigendiks ning 1933 siirdus Viipurisse rügemendiorkestri dirigendiks. (*Musiikkitieto* 1933, 8. nov, lk 127)

¹¹¹⁹ sünd.15.06.1880. Õppis Porvoo reaalkoolis. Peale seda läks Uudenmaa pataljoni muusikaõpilaseks. Asus nelja aasta pärast Kaardiväe orkestrisse mängijaks, kus mängis 7 aastat Leanderi ja Apostoli käe all. Tal oli väga hea rütmi- ja tempotunnetus. Kaardiväeorkestrist lahkudes läks ta tsiviilteenistusse. Oli ka Imatra, Hägörsi ja Fiskarsi puhkpilliorkestrite dirigent. Seejärel töötas ta Fazeri muusikaäri tehnilise osakonna juhtajana ja alates 1925. aastast oli ta Helsingi maleva puhkpilliorkestri dirigent (*Suomen Musiikkilehti* 1930, nr. 11/12, lk 177)

¹¹²⁰ *Suomen Musiikkilehti* 1930, nr. 7, lk 95–97

¹¹²¹ *Suomen Musiikkilehti* 1931, nr. 1, tiitelleht

¹¹²² *Suomen Musiikkilehti* 1927, nr. 2, lk 31; 1931, nr. 2, lk 30

Hakkasid ilmuma uued rubriigid nagu kodumaa sündmused, välisuudised, Helsingi kontserdielu. Välismaa rubriigis kirjutas Riho Päts mitu artiklit Eesti muusikaelust.

1931. aasta viiendas numbris kirjutas L. Linnala Soome sõjaväe puhkpilliorkestrite koosseisudest läbi aegade – tuues esile kahetsusväärse asjaolu, et Vene-aegadel juurdunud puhkpilliorkestrid olid ilma puupillideta ning seetõttu jäid nende instrumentide valdajad Soome sõjaväeorkestrites kasutamata. Arvestades Soome Kaardiväeorkestri väga kõrget tehnilist taset ja meenutades Heinola pataljoni aegset noodikogu, oli sellisest ühekülgse orkestritüübi rakendamisest Soome sõjaväes kahju. Autor tõdes, et palju aega, energiat ja tööd läks kaduma Es-korneti mängijatel – seda hiljem kasutuks osutunud instrumenti valdama õppides. Soome tolle aja suurim Es korneti virtuoos oli Alexander Napoleon Järnefelt, kellele see tänamatu instrument ei kindlustanud peale sõjaväeorkestrist lahkumist isegi elamisväärsset elu. Raskeks ja ebamugavaks pidas L. Linnala ka Es altkornetit. Selle instrumendi asemele tuli hiljem kasutusele metsasarv. Sõjaväeorkestrandi aktiivseks tööajaks loeti 12 aastat ja peale seda pidid mehed leidma muu töö oma õpitud instrumendi abil. Seetõttu oli tervitatav, et Es-korneti asemele tuleks oboe ja Es-alkorneti asemele metsasarv – neid pille kasutati sümfooniaorkestris. Artikli autor avaldas lootust, et peatselt hakatakse Soomes õpetama vaskpuhkpillimängijatele muid pille, mis võimaldaks neil peale sõjaväemuusiku karjääri lõpetamist leida muud muusikaga seotud tööd. Samas artiklis tegi L. Linnala ettepaneku muuta veidi mitmekülgsemaks seni kasutusel olnud puhkpilliseptetti. Ta soovitas täiendada septetti flöödi, B-klarneti ja edaspidi saksofoniga. Nende instrumentide kasutusele võtmine aitaks Soome puhkpillimuusika Euroopale, kus juba ammu kasutati puupuhkpille, järele.¹¹²³

L. Linnala andis 1931. aasta 5. ajakirja numbris ülevaate sõjaväemuusikute väljaõppest Euroopas. Kirjutises tutvustas ta Tšehhoslovakkias kasutusel olnud sõjaväemuusikute ettevalmistamise korda, mis oli tema arvates Euroopas parim. Võrreldes Poola ja Soomega, kus 50% sõjaväemuusikutest said ettevalmistuse riiklikus õppeasutuses, said Tšehhoslovakkias kõik puhkpilliõpilased peale 1-aastast katseaega õppida kolm aastat sõjaväe muusikakoolis. Huvitavaks tegi õpetuse niiöelda Ameerika meetodi kasutamine, st sama kursuse ühe eriala õpilased õppisid erialatunnis kõik koos ühes rühmas ja harjutusi ning ettemängimisi tehti kordamööda. Õppeperiood oli väga pingeline, sisaldades ainult ühekuulise suvepuhkuse ning jõulu- ja lihavõttevaheaja. Trompetieriala õpilastel oli kohustuseks õppida mängima mõnd keelpilli. Esitav õpilasrepertuaar oli L. Linnala arvates sooritatud väga kõrgel tehnilisel tasemel. Peale õppeaja lõppu asusid puhkpillimängijad läbima 1,5 aastast ajateenistust. Seejärel võisid nad minna kolmeks aastaks õppima konservatooriumisse valitud erialale. Õpingute järel saadi muusika-allohvitseriks. Soovi ja eelduste korral võidi jätkata edasiõppimist kolme aasta vältel dirigeerimise erialal, kus erialaainete kõrval pandi rõhku võõrkeelte nagu saksa, prantsuse ja inglise keele õppimisele.¹¹²⁴

Ajakirja 8. numbris tegi Väinö Haapanen muusikaüldsusele ettepaneku, et puhkpilliorkestrid võiksid samuti kuuluda Soome Kooriliitu.¹¹²⁵

¹¹²³ *Suomen Musiikkilehti* 1931, nr. 5, lk 84–85

¹¹²⁴ *Suomen Musiikkilehti* 1931, nr. 5, lk 91

¹¹²⁵ *Suomen Musiikkilehti* 1931, nr. 8, lk 133

1932. aasta jaanuarinumbris avaldati uue Kaitseliidu muusikainspektori – sõjaväe-orkestrite peadirigendi- Lauri Näre pilt ja elulugu.¹¹²⁶

Alates 1933. aastast asus *Suomen Musiikkilehti* toimetajaks prof. H. Klemetti ja sekretäriks A. Saarinen.

Puhkpillimuusikale ajakirjas rohkem tähelepanu ei osutatud, kuid ajalehe 9. numbris oli juttu Vilho Aaltost, Viipuri maleva orkestrijuhist seoses tema 25-aastase tegevusjuubeliga, kusjuures Viipuri Kaitseliidu puhkpilliorkestrit oli ta juhitanud 15 aastat. 1. detsembril 1933 andis orkester Viipuri rahvakoolis piduliku kontserdi, mille kavasse kuulusid eranditult Soome heliloojate teosed. Mängiti Cruselli, Sibeliuse, Järnefelti, Merikanto, Kuula ja Hedmani teoseid. Orkester oli V. Aalto juhtimisel saavutanud väljapaistva mängutaseme, oli esinenud raadios ja paljudel vastutusrikastel pidulikel sündmustel. Artiklis tuletati meelde 1931. aasta laulupidu Helsingis, kus Viipuri Kaitseliidu orkester lisas omapoolse panuse laulupeo õnnestumisse.¹¹²⁷

Toodud näited lubavad arvata, et muusikaga seotud inimesed said ajakirja vahendusel vabariigi muusikaelust huvitavat ning aktuaalset teavet. Harrastus-puhkpillimuusika viljelemisega seotu ei kuulunud ajakirja väljaandjate huviorbiiti, pealegi lülitati vabariigi puhkpilliorkestrid Soome Kooriliitu aastal 1933 ning Kaitseliidu orkestrid võtsid eeskujul Kaitseväge muusikalise tegevuse korraldusest.

6.5.2. Muusikaleht

Eestis ainsat pidevalt ilmunud igakuist muusika-ajakirja *Muusikaleht* anti Eesti Lauljate Liidu poolt välja aastatel 1924–1940, kusjuures liidu liikmetele ja muusikakoolide õpilastele kehtis tellimisel hinnasoodustus. Peatoimetajad vaheldusid aastate jooksul – J. Aavik (1924, 1927–1928), A. Kasemets (1925–1927), M. Saar (1928–1929), M. Lüdig (1930), R. Päts (1930–1932), E. Visnapuu (1932–1940). Kuid .. *Muusikaleht* ei ole ainult Lauljate Liidu häälekandja, vaid selles kui ainsas eesti muusikaajakirjas peab peegelduma kogu me muusikaelu oma mitmekülgseis avaldusis, oma saavutustes ja edus – praktiliste päevaküsimuste ja põhjapanevate tulevikusihtidega..., kirjutas Lauljate Liidu esimees professor Juhan Aavik.¹¹²⁸ Peatähelepanu oli pööratud Eesti koorimuusika ja selle loojatega seonduvale. Vähesemal määral avaldati artikleid sümfoonilisest muusikast meil ja mujal maailmas ning artikleid muusika-ajaloost, ka praktilisest muusikaõpetusest. Avaldati kontsertide eelteateid, kontsertide arvustusi ning teateid uute muusikakollektiivide asutamisest. Ajakirjas reklaamiti valdavas enamuses erialasse puutuvaid valdkondi nagu noote, heliplaate, muusika-alast

¹¹²⁶ L. Näre muusikutee algas 1892. aastal 14-aastasena Turu pataljoni orkestris. 1899. aastal asus ta mängima Soome Kaardiväeorkestrisse A. Apostoli juhtimise all. 1901–1918 oli ta Helsingi Puhkpilliorkestri abidirigent. Peale sõda oli ta 9 aastat Karjala kaardiväeorkestri dirigendiks, töötades samal ajal meeskoori *Viipuri Lauluveikkot* dirigendina. Peale seda ülendati ta muusikamajoriks ja Kaitseväge orkestrite peadirigendiks (*Suomen Musiikkilehti* 1932, nr. 1, lk 7)

¹¹²⁷ *Suomen Musiikkilehti* 1933, nr. 9, lk 197

¹¹²⁸ *Muusikaleht* 1930: 2

uudiskirjandust, kuid vahel ka Riigihoiukassa, Eesti Tarvitajate Keskühisuse, J. Puhk ja Pojad jm ärikuulutus. Ärilistel eesmärkidel avaldati kohvi, veini, paberossifirmade jt kuulutus.¹¹²⁹

Kõlvatu reklaamgi polnud tol ajal tundmatu. Nimelt teatas ajaleht *Rahva Sõna*, et *Muusikaleht* ei hakka 1930. aastal enam ilmuma – see valetade kummutati toimetuse poolt, kuid arvatavasti mingi ajutine negatiivne mõju loodetavatele tellijatele sellel valetatel siiski oli.¹¹³⁰ Konkureerivat ajakirja *Eesti Muusika Kuukiri* anti Tartus välja 1929. aasta lõpust viis numbrit, misjärel selle tegevus ebapopulaarsuse tõttu lakkas.¹¹³¹

Enne Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsiooni asutamist aastal 1931 polnud ajakirjas vabariigi puhkpilliorkestrite, ka mitte Kaitseliidu orkestrite tegemistele kuigi palju tähelepanu pööratud – olid ju Kaitseliidu orkestrid alles kujunemisjärgus. Ilmusid vaid mõned lühiteated vabariigi eri paigus toimunud puhkpilliorkestrite ettevõtmistest.

1924. aasta *Muusikalehes* oli kirjutis Järvamaa VIII laulupeost – toodud neljast palast koosnenud pasunakooride kontserdi kava ning peol osalenud 7 pasunakoori nimed ja dirigendid. Orkestrite üldjuht oli R. Kull.

1925. aasta olulisema muusikasündmusena oli märgitud Pärnumaal kavatsitava muusikapäeva korraldamine; Helsingis korraldas Eesti Selts 1. detsembri ohvrite pereliikmete toetuseks kontserti, kus esines Soome Valgekaardi orkester.

M. Hermann kirjutas *Riigivanema marsi* ja A. Läte kirjutas marsi, mis oli pühendatud Vabadusristi Vendade malevkonnale. Tallinna Konservatooriumi puhkpillieriala I lennus lõpetasid A. Kõhelik metsasarve ja A. Simson klarnetiklassi. Suvemuusika kontserte Tartus andis sealse Kõrgema muusikakooli orkester ja Tallinnas puhkpillimuusika seltsi *Edu* orkester (dirigent Unt). Orkester oli tegutsenud juba kolm aastat, koosnes 48 mängijast, kellest enamus riigi- ja omavalitsuse teenistujaid. Viljandis andis suvemuusika kontserte seltsi *Ugala* orkester J. Vaksi juhatusel. Läänemaa III laulupeol 28.–29. juunil juhatas ühendpasunakoore J. Reintam. Võru-Petseri laulupidu 4–5. juulil oli omalaadne sellepoolest, et polnud tavapärasest ühendatud pasunakooride esinemist. Osalesid ainult Võru harrastus- ja 7. rügemendi orkestrid E. Tamme juhatusel. Need orkestrid ei saanud mõistagi ühendpasunakoori moodustada, et kontserti anda. Pärnu muusikapäeval esinesid Viljandi garnisoni orkester J. Vaksi ja Pärnu suveorkester J. Kase juhatusel. Rõuge kihelkonna laulupäeval esines Võru-Petseri diviisiorkester J. Tamme juhatusel. Türi I muusikapäeval juhatasid ühendatud pasunakoore R. Kull ja E. Knude, kusjuures kahes palas Läte *Kuldrannake* ja Türipõu *Kodutalust lahkudes* esitas kornetisoolo R. Vilmansen (hilisem Kaitseliidu Einmanni ja Järva-Jaani kompaniide orkestrite dirigent). Sellel peo esines ka Paide Tuletõrjeseltsi pasunakoor, kes mängis Suppe avamängu *Luuletaja ja talupoeg*, kuid see tundus arvustajate arvates neile üle jõu olevat. Kullamaa laulupäeval juhatas pasunakoore J. Leital, kellest sai samuti hiljem Kaitseliidu orkestri dirigent.

¹¹²⁹ *Muusikaleht* 1929: 349

¹¹³⁰ *Muusikaleht* 1929: 366

¹¹³¹ *Muusikaleht* 1930: 173

1927. aastal likvideeriti R. Kulli juhitud Mereväe orkester. Tallinna garnisoni orkestri dirigent G. Reeder nõudis oma 35-mehelisele sõjaväeorkestrile suvemuusika esitamise eest (3 mängutunni eest päevas) 7000 marka, millest linnavalitsus keeldus ja Tallinnas hakkas suvemuusikat pakkuma Kaitseliidu Tallinna maleva orkester. Sakalamaa IV Laulupeol esines Viljandi garnisoni orkester J. Vaksi juhatusel. Viljandis moodustati Kaitseliidu orkester *Ugala* muusikajuhi Tõnissoni juhatusel, kuid selle dirigendi tööperiood jäi erimeelsuse tõttu mängijatega lühikeseks. Keila laulupäeval juhatas ühendpasunakoore F. Tammar.

1928. aastaks jõudis Eesti Lauljate Liidu juhatus otsusele, et puhkpillimuusika, eriti orkestrimängu olukord vajab kiiret parandamist ja seda eriti seoses läheneva IX üldlaulupeoga. Sama aasta esimeses numbris ilmus kirjutis *Pasunakoori mängu arendamisest*, kus tutvustati pasunakoorida palgalise instruktori tööle rakendamise vajalikkust. Instruktorile esitati kõrged erialased nõudmised: “instruktori kohale kandideerijad peavad kodusolema kõigi pillide käsitamises. Temalt nõutakse peale selle praktikat koorijuhtimise alal”.

Puhkpilliorkestrite üldise taseme tõstmiseks oli Lauljate Liidul mitmeid kavatsusi. Moodustati puhkpilliorkestrite toimkond, kuhu kuulusid prof. A. Topman, prof. J. Tamm, R. Kull, J. Aavik. Teadaolevalt tegutses tol ajal Eestis ligi 100 pasunakoori. Kavas oli aprillikuus korraldada orkestrijuhitidele väljaõppekursus laulupeol esitatavate palade omandamiseks.¹¹³²

1929. – laulpeojärgne aasta tõi kaasa Kaitseliidu Peastaabi korraldatud marsside võistluse, kus esikoha ja auhinnaraha 200 krooni sai E. Lineffi (*Kaitseliidu Kotkamarss*) ja II koha R. Kulli marss. Kokku saadeti konkursile 38 käsikirja. Ilmus J. Karheidingi kirjutis *Eesti mängukoorida minevikust* ning Rakvere Kaitseliidu I malevkonna orkestrijuhi August Veske lühike elulugu.¹¹³³

1929. aastal kirjutas Tallinna Konservatooriumi õpetaja Adolf Vedro raamatu *Instrumentide õpetus*, mille kirjastas Esto-Muusika.¹¹³⁴ Raamatus oli lisaks põhjalikule

¹¹³² *Muusikaleht* 1928: 30–31

¹¹³³ A. Veske sündis 27. mail 1877 Virumaal Aa mõisa sepa pojana. Õppis Narvas suurvürst Vladimir Aleksandrovitš muusikakoolis alates 1889. aastast. 1894. a. läks Preobraženski kaardiväepolku, sealt tuletõrjeorkestrisse, sealt 17. mereväe-ekipaazi ja sealt soomuslaevale *Sevastopol*. Edasi “Kaug-Ida keisri asemiku” staabiorkestrijuhiks, siis 1. Orenburgi kasakate polguorkestrisse. 20. mail 1920 opterus Eestisse ning asus 1921. aastal Vaivara orkestrijuhiks. 1923. aastal Rakvere 5. üksiku jalaväepataljoni orkestrisse, mis hiljem sai Rakvere garnisoni orkestriks, mis 1928. aastal likvideeriti. 1929. aastast oli ta Rakvere Kaitseliidu I malevkonna orkestri dirigent.

¹¹³⁴ A/S Esto-Muusika asutati 1923. aastal, selle tegevus põhines aktsionäride kapitalil. Seltsi eesmärgiks oli pillide, nootide ja teatrivarustuse müük kodu- ja välismaal. Osteti heliloojatelt/autoritelt teoste esmakirjastuse õigus; laenutati kasutamiseks muusikainstrumente. 1925. aastast sai juhatuse esimeheks Mihkel Piperal, kes püsis ametis 1940. aastani. Nootide, pillide ja nende varuosade müügi kõrval tegeldi hiljem pillide parandamise, kontsertide organiseerimise, grammofonide, plaatide, raadiote, jalgarataste ja õmblusmasinate müügiga. 1926. a. kirjastati E. Visnapuu *Muusika õpperaamat* 2 ning 1930.a. P. Ramuli *Üldise muusika-ajaloo põhialused*. A/S oli välismaiste pillivabrikute nagu C. Bechstein (Berliin), J. Zimmermann (Leipzig) ja Bohland/Fuchs (Graslitz) ainuesindaja Eestis. Harukauplused olid avatud Tartus, Pärnus ja Viljandis. 1924. a. oli seltsi juhatuse liikmekandidaat ka Tallinna garnisoni orkestri dirigent G. Reeder. (ERA f 14, f 17, F 969, f 1790; RR ar 938)

pillide tundmisele antud elementaarteadmised orkestreerimisest sümfoonia-orkestrile.¹¹³⁵

1930. aastal andis Eesti Lauljate Liidu büroo välja noodi *Pasunakooridele*, mis sisaldas E. Liinevi auhinna saanud *Kaitseliidu Kotkamarssi*, tänaseni populaarset R. Kulli bravuurmarssi *Kodumaa*, *Fantaasia eesti viisidest*, A. Vedro *Rapsoodia eesti tantsuviisidest*, A. Kapi *Marss langenute mälestuseks* ning orkestrite repertuaaris tava-kasutuses olevaid *Hümn*, *Tušš* ja *Elagu*.

Rubriigis *Teateid kodumaalt* ilmusid lühikesed tutvustused vabariigi koorimuusika, toimuvate kohalike laulupidude ning külaliskollektiivide esinemiste kohta. Eelrekalaam esitati *Karjalan Laulu* meeskoori (dirigent Väinö Haapalainen) kontsertreisi kohta 1930. aasta aprillis-mais.¹¹³⁶ Teatati Järvamaa kaitseliitlaste kavatsusest 1930. aastal – maleva 5-aastasel juubelipeol esineda Kaitseliidu ühendorkestritega; neid olevat malevas 15 ringis ja neid kutsutakse juhatama J. Vaks.¹¹³⁷ Professor J. Vaks avaldas kirjutise *Pasunakoori esimene kokkumängu harjutus*, kus anti üksikasjalik juhised, kuidas pille häälestada ja helistikuga koosmängu harjutada, samas soovitati eraldi pillirühmade kaupa orkestriproove läbi viia, eriti maaorkestrites, kus pillimeestel proovile kauge tulla ja puudumised sagedased. Mängutehnilisest seisukohast tuli jälgida õiget pilli- ja kehahoidu ning hiline mine proovidesse oli professori arvates lausa eba-viisakas.¹¹³⁸ L. Neumann tegi samas ajakirja numbris ettepaneku 1931. ja 1932. aasta kohalikeks laulupidudeks selgeks õppida ja kasutada 1933. aasta Üldlaulupeo repertuaari, mis valmis 1930. aasta lõpuks.¹¹³⁹ See oli hea ettepanek, eriti orkestrite osas, sest pillipartii õppimine ja kollektiivne kokkumäng vajab märgatavalt kauem aega kui laulu õppimine.

Professor J. Vaks pidas puhkpillimuusika olukorda kahe üldlaulupeo valguses äärmiselt mitterahuldavaks. Artiklis *Paunakooridest* tõi ta põhjused puhkpillimuusika arenematusse kohta – isegi seevõrra, et oli karta puhkpillimuusika väljasuremist maapiirkondades. 1923. aasta üldlaulupeost võttis osa hulga pasunakoore, kuid üldine mängutase oli ebaühtlane ja madal, olgugi, et palad olid üsna lihtsakoelised. 1928. aasta üldlaulupeoks koostas Lauljate Liit nõudliku eestimaise repertuaari ja seetõttu ilmusid laulupeole paremad ja suuremad orkestrid, kes esitasid repertuaari korralikult. Aga paljud maaorkestrid jäid tulemata, sest palad olid seatud suuremale orkestri-koosseisule, kui tavaliselt maaokrestrites kasutada oli. ...Teatavasti olid meie maa-orkestrid 12–18-liikmelised... Tulemata jätmise peapõhjus oli kõikjal ühesugune – kogenud juhtide puudus, sest ...kooliõpetaja või köster ei saanud oma teadmistega enam pasunakooriga hakkama....¹¹⁴⁰ Autor tegi ettepaneku olukorra parandamiseks korraldada igal aastal üks 5–6-nädalane kursus puhkpilliorkestrijuhitidele.

Eesti puhkpillimuusikakultuuri õnneks asutati Lauljate Liidu juurde 1931. aastal pasunakooride sektsioon, kes hoolitses eestimaise puhkpillimuusika edasikestmise ning arendamise eest.

¹¹³⁵ *Muusikaleht* 1930: 60

¹¹³⁶ *Muusikaleht* 1929: 368

¹¹³⁷ *Muusikaleht* 1929: 370

¹¹³⁸ *Muusikaleht* 1930: 161–162

¹¹³⁹ *Muusikaleht* 1930: 160

¹¹⁴⁰ *Muusikaleht* 1930: 43–44

1930. aasta ajakirja numbrites oli teateid Paide Kaitseliidu orkestri kohta, kes mängivat tuletõrjelt laenatud pillidega (juhatas Tannebaum); kirjutati Lääne-Harju maleva 5. aastapäevapeost, kus orkestreid juhatas F. Tammar ja Rakvere laulupäevast, kus koos Rakvere Kaitseliidu orkestriga esines dirigent H. Freimanni juhatusel puhkpilliorkester *Edu* Tallinnast.

1931. aasta ajakirja numbrites oli huvipakkuvamaks teated Karulast kohaliku Kaitseliidu kompanii puhkpilliorkestrist Valter Iljsani juhatusel, kelle juhatusel kanti ette isegi operett *Omal jalul* ja Pärnu maleva orkestri kontserdist, kus olnud väga vähe kuulajaid, kuid orkester mänginud J. Kase juhatusel väga hästi.

Ajakirja 5/6. numbris ilmus kuulutus “pasunapalade ostmiseks X Üldlaulupeo jaoks... soovitavalt avamängud, fantaasiad, marsid, pidulikud marsid, parafrasid... mitte valsid, polkad, popurriid, teemad variatsioonidega...võivad olla tuntud eesti rahvaviiside seaded, mida saaks mängida 15–20 pilliga... ettekanne aeg 3–10 minutit.”

Ajakirja 12. numbris oli kirjutis pasunakooride sektsiooni asutamisest ja lähemast tööplaanist. Oli toodud soovituslik orkestrikosseisude tabel, kuhu kuulus vastavalt 9, 14, 16, 20 või 22 mängijat +väike ja suur trumm.¹¹⁴¹

Kosseis 9	2 kornetit I B, 1 kornet II B, 1 bariton või tenor, 2 alti Es (I ja II), 2 trombooni B (I ja II), nende puudumisel II ja III tenor, 1 basstuuba B või Es
Kosseis 14	Lisaks 9 mängijale 1 flööt C või (klarnet Es), 2 klarnetit B (I ja II), 1 tenor I B, 1 basstuuba Es
Kosseis 16	Lisaks 14 mängijale 1 trompet Es (või B), 1 alt Es (III)
Kosseis 20	Lisaks 16 mängijale 1 klarnet III B, 1 trompet ES)või B) 1 alt IV Es, 1 tromboon III B
Kosseis 22	Lisaks 20 mängijale 1 flööt II C, 1 klarnet Es

Üheksane kosseis sarnanes mõneti Soomes kasutatud vaskpuhkpilliseptetile. Sektsiooni poolt antud tüüpkoosseisud korregeerisid orkestrite kosseise, kuhu muidu oleks võib olla sattunud mõnda instrumenti rohkem kui kõla tasakaalule vajalik.

1932. aasta II poolaastast muutus *Muusikaleht* sisukamas – toimetajaks asus E. Visnapuu, kes juhtis ajakirja väljaandmist kuni 1940. aastani. Kaanekujundus muutus küll värvilisest must-valgeks ja üksiknumbrid õhukeseks, kuid see oli arvata-vasti tingitud majanduskitsikusest. Seevastu lisandus uusi rubriike nagu meeskooride nurk, muusikapedagoogilised artiklid, personaalia, välismaa kontserdielu ning ooper ja kontserdid – need olid varem esitatud üsna stiihiliselt.

Sisekaanel oli sisukord ning toodud välismaised kaasautorite nimed. Soome-poolseteks kaasautoriteks olid professor H. Klemetti, professor dr. J. Krohn, professor S. Palmgren, magister M. Turunen, S. Ranta (Viiburi), V. Siukonen (Sortavala). Esindatud olid Berliini, Varssavi, Pariisi, Milaano, Riia ja Praha kirjasaatjad.¹¹⁴²

¹¹⁴¹ *Muusikaleht* 1931, nr. 12, lk 313

¹¹⁴² *Muusikaleht* 1932: sisekaas

Eesti Lauljate Liidu pasunakooride sektsiooni juhatuse liige V. Jakobson teavitas *Muusikalehe* 1932. a. kolmandas numbris lugejaid puhkpilliorkestrite uudisrepertuaarist. Uudsenä anti sektsiooni algatusel välja kaks seeriat laule orkestri saatel, orkestreerituna R. Kulli poolt 9–22-liikmelisele koosseisule. Esimeses seerias – Eesti laulud I – olid laulud *Isamaa mälestus*, *Kaunimad laulud*, *Kungla rahvas* ning teises *Sind surmani*, *Minge üles mägedele* ja *Sõjalaste marss*. Samas reklaamiti J. Niksmäni 9–19-liikmelisele koosseisule seatud *Põhjäläägri marssi*.¹¹⁴³

Lauljate Liidu pasunakooride sektsioon esitas 1932. aastal taas *Muusikalehes* üleskutse heliloojatele kirjutada muusikapalu pasunakooridele, mida sektsioon saaks kirjastada. Soovitati kirjutada pidulikke marsside, käigumarsside, avamänge, fantaasiasid, parafrasid jm. Kindlasti rahvusliku temaatikaga ja mängitavad alates 14-liikmelisest koosseisust. Palade esitamise tähtaeg oli 15. august 1932, kusjuures tuli esitada partituur koos häältega või direktsoon.¹¹⁴⁴ Juulis 1932 külastas H. M. Soomes Satakunnas Kokemäel Soome Noorsooliidu kohaliku osakonna 50. aastapäeva muusikapidu, mille organiseeritus ja külastajate hulk jättis autorile hämmastavalt hea mulje.¹¹⁴⁵

1933. a. *Muusikalehe* esimeses numbris andis E. Mesiäinen ülevaated Tallinnas ja Tartus toimunud Kaitseliidu Peastaabi ja pasunakooride sektsiooni ühistest kursustest orkestrijuhitidele. Dirigente oli Tallinnasse kogunenud 68 ja peaaegu pooled neist töötasid juba olemasoleva kodukorra alusel. Huvi erialase enesetäiendamise vastu oli suur – eriti arvestades eelolevat X üldlaulupeidu, kus tuli esitada küllalt nõudlikku repertuaari. Kolmepäevasel kursusel õpiti eriala-aineid, orkestri organiseerimist ja F. Tammari Harku koloonia orkestriga laulude ja klaveripalade orkestreerimist. Nurinat tekitas autorikaitse küsimus. Tartus ei lubanud 2. diviisi orkestrijuh J. Niksman oma orkestril tasulisele ühiskontserdile ilma tasu saamata jääda – ta nõudis igale mängijale 35 krooni. Sellist raha Lauljate Liidul polnud ja 2. diviisi orkester lahkuski ning kontserdil esines ainult Vabadusristi Vendade orkester.¹¹⁴⁶ J. Niksman saatis *Muusikalehte* selgituse oma teguviisi kohta, kus öeldi, et „Kaitsevää orkestrid ei tohi tasuta mängida tasulistel pidudel”...¹¹⁴⁷

Pasunakooride ettevalmistamiseks X üldlaulupeoks hakkas Tallinna Ringhääling korraldama 15. jaanuarist 19. märtsini raadio teel instrueerimisi, kuna eelproove nagu kooridel korraldada ei saadud, ka instruktori palkamine ei tulnud kõne alla. Raadios esinesid Tallinna parimad orkestrid ning laulupeo dirigendid analüüsisid ja selgitasid 10 esitatavat puhkpillipala.¹¹⁴⁸

1933. aastal hakkas Soomes ilmuma uus muusikaajakiri *Musiikkitieto*, *säveltaiteellinen aikakauslehti*, ajakiri muusikaharidlaskonnale, heliloojale – vastutavaks

¹¹⁴³ *Muusikaleht* 1932: 47

¹¹⁴⁴ *Muusikaleht* 1932: 159

¹¹⁴⁵ *Muusikaleht* 1932: 175

¹¹⁴⁶ *Muusikaleht* 1933: 14–15

¹¹⁴⁷ *Muusikaleht* 1933: 81

¹¹⁴⁸ *Muusikaleht* 1933: 21

toimetajaks Martti Turunen.¹¹⁴⁹ Heliülesvõtte stuudio *Helikiri* Tallinnas Graniidi 16–5 jäädvustas solistide ja ansamblite muusikat heliplaatidele 2–3 krooni eest, kusjuures solistid pidid endile ise saatja muretseda.¹¹⁵⁰

Seoses läheneva X üldlaulupeoga tehti puhkpillimuusika-alases korralduses positiivseid muutusi – kokkuleppel laulupeorepertuaari autoritega vabastati kõik laulupeopalad autoritasust ja esitamisloast, seda edaspidi kasutamiseks – aga ainult Lauljate Liidu liikmesorkestritel oli sellina võimalus! Saksamaalt telliti kammerton, millega anti orkestreile pühapäevases instrueerimistunnis võimalus oma pille korralikult häälestada, et laulupeol ühtlast kõla saavutada.¹¹⁵¹

Professor Julius Vaks juhtis taas tähelepanu puhkpilliorkestrite repertuaarile, kus ikka veel liiga vähe kasutati eestimaist loomingut, olgugi et kodumaist heliloomingut oli piisavalt ilmunud. Ta ütles "... on aeg mõelda, kes meie oleme ja mida me pakume kuulajale; oleks rahvuslik ülekohus eelistada meie oma muusikaloomingule kõike võõrast".¹¹⁵² Pasunakooride sektsiooni läkituses vabariigi puhkpilliorkestrile toonitati valmisolekuvajadust üldlaulupeoks – selleks peaks igal orkestril olema varuks 4–5 käigumarssi, loomulikult eesti päritoluga ja võimalikult mängida peast (vähemalt esimesed hääled), kusjuures tuleks enne harjutada käigult mängima. Hümn olgu peas, riietus korras, laulupeomärgid ostetud, igaühel noodid ja metallist noodipult kaasas.¹¹⁵³

Lisaks juba olemasolevatele ilmus uusi marsse, mida sai kasutada käigumarssidena laulupidudel – A. Vaarmani *Marss*, A. Habermanni *Kalevlased-orkestrandid* ja *Meie vana* ning R. Mursi *Rändur*.¹¹⁵⁴

E. Lutsu artiklis *Meie rahvaliku puhkpillimuusika arengu aluseid ja võimalusi* käsitleti pasunakoori kui seltskondliku suhtlusvormi olemust, tegevusepõhimõtteid ja tegevusperspektiive. Autor soovitas..." koorijuht (orkestridirigent) on kohustatud hoolitsema jõukohase, maitset arendava, kuid siiski huvitava repertuaari eest....tuleb jõuda niikaugele, et pasunakoor võiks esineda kontsertettekannetega, mitte jäädes vaid marsside või tantsumuusika tasemele..."¹¹⁵⁵ Kirjutise lõpuosas leidis autor, et pasunakoorid sobivad esinema vabas õhus, kuna "kinnises ruumis paneb see õhu liiga värisema ja muutub sageli kõrvadele rohkem piinaks kui lõbuks... väljas marssimised, vabaõhuettekanded ja tants jäägu pasunakooride ülesandeks." Autor pidas ideaalseks, kui suuremates keskustes moodustuks pasunakoori baasil kas sümfoonia, sümfoniett-või salongorkester.¹¹⁵⁶

29. oktoobril 1933 toimus Tallinna Konservatooriumi saalis II vabariiklik pillikoori-juhtide ja puhkpillimuusika sektsiooni esinduskogu koosolek. Osalejaid oli 40 ringis ning vähese huvi puudus pandi möödunud laulupeole, mille järel orkestrite aktiivne

¹¹⁴⁹ *Muusikaleht* 1933: 25

¹¹⁵⁰ *Muusikaleht* 1933, nr. 2: sisekaas

¹¹⁵¹ *Muusikaleht* 1933: 51

¹¹⁵² *Muusikaleht* 1933: 87

¹¹⁵³ *Muusikaleht* 1933: 105

¹¹⁵⁴ *Muusikaleht* 1933: 109

¹¹⁵⁵ *Muusikaleht* 1933: 235

¹¹⁵⁶ *Muusikaleht* 1933: 258

tegevus oli vaibunud. Puhkpillimuusika sektsiooni juhatuse liikmed esitasid kolm ettekannet – A. Treufeldt rääkis pillikooride organiseerimisest ja kodukorra vajadusest; F. Tammar kõneles tööst algajate puhkpilliorkestriga, mida illustreeris Harku koloonia õpilaste puhkpilliorkester; J. Vaks peatus pilliliikidel ja orkestrikoosseisudel, mida illustreerisid vastavatel puhkpillidel mängivad konservatooriumi õpilased. Sektsiooni esinduskogu valis uue (ehk vana tagasi) juhatuse, kuhu lisandus G. Ernesaks.¹¹⁵⁷

Hea ülevaate loomeinimeste teenimisvõimalustest aastal 1933 pakkus heliteoste eest makstavate autoritasude tabel, kus kajastusid tollased muusikateoste hinnaklassid.¹¹⁵⁸

Nr.	Heliteos	Autoritasu kroonides
1	Koorilaul, trükitud, lühem	1
2	Koorilaul, keskmine – üle 5 lk.	2
3	Koorilaul, suurem – üle 10 lk.	3
4	Koorilaul, käsikirjas, lühem	1.50
5	Sama, keskmine – üle 5 lk.	2.50
6	Sama, suurem – üle 10 lk.	3.50
7	Puhkpilliorkestri palad, väiksemad (marss, valss jne)	1
8	Puhkpilliorkestri palad, suuremad (avamäng, popurrii)	2
9	Soololaul või –pala klaveri saatel	0.50
10	Sama, käsikirjas	1.50
11	Klaveripalad (prelöödid), trükitud	0.50
12	Sama, käsikirjas	1.50
13	Soolopala orkestri saatel, lühem	3
14	Sama, pikem	5
15	Kooriteos orkestri saatel, lühem	5
16	Sama, pikem (kantaat)	20
17	Orkestriteos, lühem	5
18	Kammermuusika teos (kvartett, klaveri või viiulisonaat, kontsert klaveri saatel või soolo)	3-6
19	Avamäng või rapsoodia	10
20	Orkestrisüit, lühem	12
21	Sama, pikem	20
22	Sümfooniline poeem	20
23	Kontsert orkestri saatel	25
24	Sümfoonia	40
25	Oratoorium	50

Tabel demonstreeris väga kujukalt, miks heliloojad ei tahtnud puhkpillimuusikat kirjutada – selle eest ei makstud piisavalt võrreldes koorilaulude kirjutamisega,

¹¹⁵⁷ Muusikaleht 1933: 242–243

¹¹⁵⁸ Muusikaleht 1933: 244

kusjuures viimast peeti ju tunduvalt lihtsamaks, pealegi oli koorilooming juba ajalooliselt traditsiooniks kujunenud.

Puhkpillimuusika kirjutamine tundus olevat tol ajal rohkem heategevuslik üritus, mida tehti missioonitundest. Helikunsti Sihtkapitali tegevuse kohta kirjutas kriitilise artikli *Helikunsti Sihtkapitali ülesandeist Muusikalehe* tegevtoimetaja E. Visnapuu. Ta märkis, et valmis helitööd ostetakse arhiivi seisma ega anta kirjastamisse, takistades seega uue eestimaise muusika kiiret levikut; pahatihti kirjastati varaliselt hästi-kindlustatud isikute ja kultuurkapitalile lähedalseisvate isikute töid; oli kirjastatud selgelt võõrapäraseid ja vähese kunstiväärtusega töid; noorte autorite ja kultuurkapitalist kaugelseisvate isikute tööd jäeti kirjastamata. Tööstipendiumide andmist tulnuks muuta – anda stipendiume potentsiaalsetele loomeinimestele ja toetada eesti muusikakultuurialaste väljaannete kirjastamist. Kirjastamise elavdamiseks võiks käsi-kirjalisi teoseid juba enne kirjastamist välja laenutada, et sellega kiirendada populaarseks saanud helitööde levikut.¹¹⁵⁹

Seega oli Helikunsti Sihtkapital monopoolses seisundis, trükkides oma äranägemisel siiski ainult eestimaist muusikat. Välisautorite teoseid Eestis levitasid muusikaärid.

Sulho Raula kirjutas ajakirjas *Suomalainen Suomi* nr. 4, 1933 ülevaate Eestis toimunud X üldlaulupeost. ...”orkestreid oli nii tihedasti, et eelmise *Alte Kameraden* ei jõudnud veel kõrvust kaduda, kui teine juba algas oma marsihelisid”. See oli ka ainuke võimalus kuulata välismaist muusikat peale külalisesinejate ettekannete. Sellisele negatiivsele reklaamile järgnes positiivsem teave sellest, et Eestis trükiti kõik noodid kohapeal, kuna Soome noodid – välja arvatud koorilaulud – trükiti Saksamaal.¹¹⁶⁰

Lauljate Liidu algatusel korraldati raadios eesti uuemat muusikat tutvustavaid kontserte, kus esitati koorilaule ja puhkpillimuusikat. Puhkpillimuusikat esitas Tallinna maleva Kalevi malevkonna orkester J. Vaksi juhatusel, kes andis ka selgitusi esitatavate palade kohta. Selgitused esitati ka soome keeles – ikka reklaami eesmärgil. Põhjanaabritele oli eesti muusika tutvustamiseks ja levitamiseks hulgaliselt noote saadetud.¹¹⁶¹

Juubelilaulupeo-järgsel aastal 1934, mis oli ühtlasi *Muusikalehe* 10. juubeliaasta, toimus vabariigis jätkuvalt energiline muusikaelu edendamine. Veebruarinumbris pahandas E. L. asjaolu üle, et juubelilaulupeo rongkäigu filmimise ajal mängis mööduv orkester marssi *Alte Kameraden*, mis jäi muusikasalvestisena filmilindile, olgugi, et laulupeo ettevalmistamise ja toimumise ajaks oli ilmunud piisav arv eesti heliloojate marsse.¹¹⁶²

Muusikaajaloolane H. Sakaria võttis sõna ikka veel olematu oma hümni teemal – autor avaldas lootust, et küllap ajapikku saab Eestigi endale oma hümni.¹¹⁶³

Juunikuusse planeeris puhkpillimuusika sektsioon puhkpilliorkestrijuhitidele kahe-nädalase kursuse, mille lõpetaks rongkäik ja kontsert 10. juunil lauluväljakul. Eelteates

¹¹⁵⁹ *Muusikaleht* 1933: 254

¹¹⁶⁰ *Muusikaleht* 1933: 262

¹¹⁶¹ *Muusikaleht* 1933: 272

¹¹⁶² *Muusikaleht* 1934: 46

¹¹⁶³ *Muusikaleht* 1934: 66

öeldi, et puhkpillimuusika sektsioonil lähiaastatel sellist kursust kavas pole ning seetõttu soovitati rohkelt osa võtta. Peale kontserti lauluväljakul oli kavas tants publikule kursusest osavõtnud orkestrite saatel.¹¹⁶⁴

Muusikaõpetuse küsimustele üldhariduskoolides hakati enam tähelepanu pöörama, ühtlasi oli selline tegevus ju soodus pinnas instrumendiõpetuse välja kujunemisele üldhariduskoolide baasil, sest muusikakoolide võrk puudus.

Tallinna Ringhääling hakkas aastast 1934 võimaldama raadiokontserte ka provintsi-linnade muusikutele. Narva raadiopäeval esines kõige lõpus “kohalik Kaitseliidu orkester”.¹¹⁶⁵ Kirjutises kava puudus, kuid selline hea algatus võimaldas kõigil raadio-omanikel kuulata kogu vabariigis esitatavat muusikarepertuaari, kuhu oli mõistagi koondatud parimad jõud heal tasemel ettekannetega.

Ilmus eelteade Soome Kooriliidu poolt korraldatavast Tampere laulupeost 29.06.–1.07.1934.¹¹⁶⁶

Puhkpilliorkestritele ilmus J. Vaksilt *Puhkpillikoori koosharjutused I* – selle ilmumine aitas orkestreil kõlalist ühtsust saavutada, samuti ilmus kauaoodatud B. Luki *Klarnetikool*.¹¹⁶⁷

1934. aasta suvel toimus 13 kohalikku laulupidu- ja päeva. Laulupäevad toimusid Eesti Lauljate Liidu juhataste loal ja kõigil liikmeskollektiividel lubati neis osaleda. Viis nendest olid vaimulikud laulupäevad, ülejäänud kohalike seltside ja üks Lauljate Liidu osakonna korraldusel Viljandis.¹¹⁶⁸

4. juunil algasid kahenädalased puhkpilliorkestrite juhtide kursused. Osalejaid dirigente oli 65 ning peatähelepanu õppetöös oli dirigeerimisoskuse süvendamisel ning orkestreerimise aluste õpetamisel.¹¹⁶⁹

Pärnu raadiopäeva ülekandes esinesid linna parimad muusikajõud koos Kaitseliidu puhkpilliorkestriga.¹¹⁷⁰

Pikem kirjutis Tampere laulupeost ilmus ajalehe 7/8 numbris. Suure hulga muusika-kollektiivide hulgas osales 13 puhkpilliorkestrit 248 mängijaga Väinö Haapalaineni juhatusel. “Puhkpilliorkestrid esitasid oma kava väga heal tasemel, eriti tähelepanuäratav oli hea häälestus, kusjuures enamus mängijaid olid vormis”.¹¹⁷¹

1934. aasta 15. juulil toimus Pärnu II ülemaaline meeslaulupäev (III Meeslaulupäev toimus Haapsalus 1935. aastal), kus rongkäigu kaheks esimeseks orkestriks olid Tallinna Kalevi malevkonna ja Pärnu tuletõrjeorkester. Ühendpuhkpilliorkestrite esinemist juhatas J. Vaks.¹¹⁷²

Kalevi malevkonna orkester koos dirigendiga suundus Pärnust kontsertturneele Mõisakülla ja Viljandisse, kus J. Vaks oli varem olnud garnisoni orkestrijuht ning *Ugala*

¹¹⁶⁴ *Muusikaleht* 1934: 108

¹¹⁶⁵ *Muusikaleht* 1934: 110

¹¹⁶⁶ *Muusikaleht* 1934: 111

¹¹⁶⁷ *Muusikaleht* 1934: 132

¹¹⁶⁸ *Muusikaleht* 1934: 134

¹¹⁶⁹ *Muusikaleht* 1934: 134

¹¹⁷⁰ *Muusikaleht* 1934: 136

¹¹⁷¹ *Muusikaleht* 1934: 155

¹¹⁷² *Muusikaleht* 1934: 160

teatri muusikajuhiks. Kõikjal võeti Kaitseliidu esindusorkestri esinemisi vastu suurte ovatsioonidega.¹¹⁷³

ELL puhkpillimuusika sektsioon ja Kaitseliidu Peastaap korraldasid 1935. aastal algupäraste käigu- ja paraadmarsside võistluse järgmistel tingimustel:

- marsid olgu loodud eesti algupäraste rahvaviiside motiividel või kandku oma iseloomult eesti rahvamuusika jooni, tehniliselt raskuselt vastaku meie keskmiste pillikooride võimetele ja olgu mängitavad ka väikese koosseisuga (10-12 pilli)
- hindamisele tulevad ainult need marsid, mis kuni võistluseni pole trükitud ega avalikult ette kantud
- auhinna on kolm: I – 100 krooni, II – 75 krooni ja III – 50 krooni. Eriauhinna 100 krooni annab välja Kaitseliidu Peastaap sobivaima marsi eest, mis on pühendatud Kaitseliidu 10. juubeliks. Auhinnatud marsside autorid saavad 10% eksemplaride müügihinnast. Marsse kirjastab Eesti Lauljate Liit.
- salasõnaga varustatud marsid tuli saata ELL büroosse 15. veebruariks 1935. Marsid võisid konkureerida mõlemas kategoorias, kuid auhinna võis saada ainult ühes kategoorias
- häälepartiid peavad olema välja kirjutatud eraldi lehtedele ja lisatud ka marsi klaveriseade (klaviir)
- hindamiskomisjoni liikmed ei tohi võistlusel osaleda
- alates auhinna väljamaksmisest kuuluvad marsid vastavalt kas ELL või Kaitseliidu Peastaabile
- mitte auhinnatud marsid võidakse hiljem ELL poolt kokkuleppel autoriga kirjastada¹¹⁷⁴

Võistluse žüriis olid J. Aavik, R. Kull, J. Vaks, kandidaadiks V. Jakobson. Kaitseliitu esindas O. Kalikorn, G. Reeder ja F. Tammar.¹¹⁷⁵

Aasta viimases numbris ilmus teade 1935. aastal Sortavalas toimuva Kalevala-laulupeo puhkpilliorkestrite kava kohta, millesse kuulus Sibeliuse *Tiera*, Kajanuse Aino-sümfoonia finaali, Järnefelti *Aamulla varhain*, Kuula *Soitto*, Sivori *Mäntyharjun kansanlauluja*, Haapalaineni *Lemminkäinen*.¹¹⁷⁶

Vaadeldes aastatel 1925-1934 *Muusikalehes* puhkpilliorkestrite tegevusele pühendatud leheruumi, võib tõdeda, et seda oli suhteliselt vähe. Põhjanaanabrite samalaadses ajakirjas oli puhkpillimuusikale pühendatud veelgi vähem tähelepanu. Enne 1931. aastat ei kirjutatud *Muusikalehes* orkestritele mingeid suuniseid ega juhtnööre. Peale puhkpillimuusika sektsiooni asutamist kirjutas sektsiooni esimees J. Vaks mitmeid kirjutisi, mis juhtisid tähelepanu puhkpillimuusika viljelemise kitsaskohtadele, andsid teadmisi tööks orkestriga alates selle loomisest kuni heatasemelise repertuaari valikuni. Kõige põhjalikumalt esitati *Muusikalehes* puhkpillimuusika sektsiooni aasta-aruandeid, vähesemal määral tutvustati uudisrepertuaari. Tähelepanuvääriv oli

¹¹⁷³ *Muusikaleht* 1934: 163

¹¹⁷⁴ *Muusikaleht* 1934: 243–244

¹¹⁷⁵ *Muusikaleht* 1935: 50

¹¹⁷⁶ *Muusikaleht* 1934: 276

asjaolu, et ELL pasunakooride sektsiooni juhatus koosnes enamuses kaitseliitlastest, mis omakorda andis organisatsiooni orkestritele otsese võimaluse muusika-alast tegevust edendada. Ja vastupidi – teatud määral kaitseliitlaslikku töösse ja muusikasse suhtumist kogu vabariigi harrastuspuhkpilliorkestritele laiendada. *Muusikalehes* puudus peaaegu täielikult kohalike laulupidude- ja päevade repertuaari-info; puudusid ka muusika-kriitilised kirjutised. Orkestrijuhate väljaõpe toimus tol ajal harva, sõltudes täielikult majandusoludest – see oli tekitanud tungiva vajaduse puhkpilli-orkestrite mängutaseme ja repertuaari täiustamise järele. Puhkpillimuusika sektsiooni edasisel aktiivsel juhtimisel pälvisid puhkpilliorkestrid 1938. aasta üldlaulupeol kuulajate-vaatajate poolehoidu.

KOKKUVÖTE

Aastasade jooksul oli sõjategevuse ning rahuaegse kaitsetegevuse lahutamatuks osaks kujunenud puhkpillimuusika. Kaitseliidu organisatsioonides oli peaaegu asetatud sõjalissportlikule tegevusele, kuid orkestrimuusikal oli samuti arvestatav koht, mis oli välja kujunenud vabariikide sõjaväemuusika traditsioone järgides.

Vaadates Eesti ja Soome Kaitseliitude moodustamist võis märgata sarnasustena omaalgatuslikult pinnalt võrsunud organiseeritud kaitsetahtlike liitude tekkimist, mis rahuaastatel jätkasid rahvusriikide kodanikkonna kehalist arendamist ning nende kodukaitsealaste teadmiste tõstmist. Mõlemal maal oli organisatsioonile vastaseid, kelle tegevusest hoolimata Kaitseliidud arenesid ning algusaastatega võrreldes tugevnesid märgatavalt – neile tekkisid naistest, poistest ja tüdrukutest koosnevad allorganisatsioonid.

Kaitseliitude rolli vabadussõdades oli raske üle hinnata – tänu kodanike vaba-tahtlikule osalemisele sõjas saavutati võit välis- ja sisevaenlase üle. Rahu saabudes asuti vabade kodanikena riiki üles ehitama ning leiti võimalusi tegelda muusikaga. Organisatsioone toetati riigieelarvest – seda summat püüdsid poliitilised vastased Riigikogus/Senatis tagajärjetult vähendada. Koos annetustega eraisikutelt ning äri-ühingutelt sai võimalikuks puhkpilliorkestrite asutamine, tegevuse toetamine ja pillimeestele järelkasvu välja õpetamine. Malevates moodustati malevaorkestrid ning hiljem, majanduse tugevnedes tekkisid puhkpilliorkestrid ka väiksemates üksustes.

Muusika tähelepanukõitva kunstiliigina oli organisatsiooni algaastail suures osas suunatud propagandategevusele eesmärgiga suurendada liikmeskonda. Kaitseliit oli noores Eesti Vabariigis uus organisatsioon, mis järgis algusest peale rangelt poliitilise erapooletuse printsiipi ning liikmeskonna suurendamisel oli peale kõnepidamiste abiks laulu ja pillimänguga meelelahutusüritused, mis tihti kestsid 12 tundi. Paaril esimesel aastal kaasati muusikat esitama enamasti palgalisi orkestreid väljaspoolt Kaitseliitu, kuid 1927. aastaks oli see probleem lahendatud ning pidude korraldamisel tuldi oma jõududega toime.

Kaitseliitu tutvustavat ülesannet täitis ka allorganisatsioon Naiskodukaitse, kelle tegevusvaldkondadeks jäid malevaüksuste materiaalne abistamine näit. pidude, näitusmüükide, loteriide jne korraldamise abil. Lotta Svärd-organisatsioon Soomes tekkis ajaliselt varem ning nemad olid samuti hõivatud kaitseliitlaste tegeliku, praktilise abistamisega nagu toitlustamise ja meditsiiniga. Eestis hakkas Naiskodukaitse nimetatud valdkondadega süstemaatilisemalt tegelema peale 1927. aastat.

1. aprillil 1932 kuulus Eesti Kaitseliitu 32 117 ning 1939. aastal 42 665 (ilma allorganisatsioonideta) liiget, kes jagunesid 15 malevasse. Kaitseliitlasi leidis kõigis ühiskonnakihtides. Põlluharijaid oli protsentuaalselt liikmeskonnast 48, 46; töölisi 19, 7; ametnikke 16, 07; õppureid 8, 4; eraomanikke 3, 8; muid 3, 57. Peaaegu pool kaitse-

liitlaste üldarvust elas maapiirkonnas – seega oli organisatsioon seal populaarsem ja vajalikum kui linnades, kus polnud vaja oma talu ega maaomandit vandaalide eest kaitsta. Manöövrite ja laagrite korraldamisel tuli arvestada maakaitseliitlaste põllutööga hõivatust ning seetõttu korraldatigi suvelaagreid ja sügismanöövreid, et mitte kevad- ja koristustööde kulgu häirida. Kaitseliidu elu häirisid siiski nii ülemaailmne majanduskriis kui vabadussõjalaste liikumine, mis kõigutas tugevalt Kaitseliidu poliitilise erapooletuse põhimõtet. Majanduskriisi tõttu jäid pidamata paljud kultuuriüritused ning aeglustus orkestrite moodustumine. Lisaks eemaldati Kaitseliidu ridadest hulk vabadussõjalaste liikumisega seotud kaitseliitlasi.

Kaitseliit multifunktsionaalse organisatsioonina osales rahuajal ühiskonnas esinenud ebakõlade likvideerimisel – abistades politseid, piirivalvet ning pidades kohaliku konstaabli juhtimisel avalikku korda. Suuremate looduskatastroofide ja tulekahjude korral kasutati samuti kaitseliitlaste abi. Suhted Kaitseliidu ja Tuletõrje vahel määrati kindlaks 1925. aastal Kaitseliidu ülema J. Roska käskkirjaga nr. 7 §1, kus oli märgitud, et tuletõrjujad, kes on üheaegselt nii kaitseliitlased kui tuletõrjujad, peavad oma tulekaitsealas esindama tuletõrjujaid ja muul ajal kaitseliitlased. Kogu Kaitseliidu liikmeskond pidi olema korrektse käitumise ja eeskujuvääriva elukorraldusega.

Soome Kaitseliidu 22 maleva rahuaegse tegevuse aluseks oli 1927. aastal välja antud Kaitseliidu Seadus ning 1932. aasta sõjaväereformiga seoses sai Kaitseliit endale täiendavad sõjalise väljaõppe kohustused. 1927. a. välja antud Kaitseliidu Seadusse tehti täiendusi 1928. ja 1932. aastal. Kaitseliidualast tööd Soome Kaitseliidus sõdadevahelisel perioodil juhtis Peastaap 8 osakonnaga, mida juhtis jäägrikolonelleitnant L. Malmberg. Sarnaselt Eesti Kaitseliiduga olid malevates maleva staabid, mille ülesanneteks oli riigieelarveliste vahenditega allohvitseride koolitus, erikursuste läbi viimine ja suvelaagrite ning manöövrite korraldamine. Reakaitseliitlaste väljaõpetamine tuli teostada malevkondade oma vahenditega. 1930. aastaks oli kaitseliitlasi ligi 86 000, edaspidi nende arv suurenes veelgi, olles enne Talvesõda üle 100 000. 1921. aastal asutati Tuusulas Kaitseliidu pealike väljaõppekool. 1930. aastal koosnes Soome Kaitseliidu liikmeskond *Hakkapeliitta* andmetel 51,6 % põllumeestest ja kaluritest; 14,99% ametnikest; 14, 27% maa-, tööstus- ja muudest töölistest; 6,6% õppuritest; 5,91% teenistujatest; 5,66% tööstus-, kaubandus-, käsitöö jm alade esindajatest. A. Pylkkaneni tehtud uurimusest (2001) selgus, et töölisi oli Soome Kaitseliidus 23, 03%, mis lükkab ümber tollal levinud väite Kaitseliidu elitaarsest olemusest. Soome Kaitseliit jagunes linna-, alevi-, tööstus-, maa- ja piirikaitseliitudeks. Põllumeeste osakaal oli vaadeldaval perioodil Soomes ligi 3% Eesti omast suurem.

Prioriteetsed tegevusalad kaitseliitluses olid laskesport, sõjaline väljaõpe ning suve- ja talispordialade harrastamine. Kaitseliidu malevad töötasid üldistel alustel Peastaabi juhtimisel, kuid igaühel neist olid siiski oma väikesed erisused, mille tingis geograafiline asukoht, asustustihedus, linnade-asulate paiknemine. Lõuna-Pohjanmaa malev asukohaga Soome läänesosas moodustati 1919. aastal ning malevapealikuks oli kogu sõdadevahelise perioodi jäägrikolonelleitnant, hiljem kolonelleitnant M. Laurila (1895–1983). See malev oli Soomes niiõelda keskmiste malevate hulgas oma 13 612 ruutkilomeetri ja 2,39% kaitseliitlaste arvuga elanikkonnast. Pärnumaa malev (malevapealik T. Adamson 1887–1947) oli territooriumilt Eesti suurim.

Käsitletud perioodil töötasid Lõuna-Pohjanmaa maleva kasvatustöö pealikenä A. Leinonen (1919–1929), K. Latvala (1929–1930), M. Santavuori (1930–1931), V. Syrjä 1931, M. Ingman (1931–1933), V. Ikonen (1933–1938). Nendest meestest sõltus Lõuna-Pohjanmaa maleva kultuurielu areng ning koostöös maleva orkestrijuhitide A. H. Boismani (1920–1930), E. I. Kaistila (1930–1934) ja Kosti E. Könninga (1934–1939) vastavatel aastatel puhkpillimuusika levik, tase ja tulevik malevas.

Vabariiklikud erialaajakirjad *Hakkapeliitta* ja *Kaitse Kodu!* hakkasid ilmuma aastast 1925, kuid Lõuna-Pohjanmaa maleva ajalehe *Nuijasoturi* esimene number ilmus juba aastal 1923. *Pärnumaa Maleva Teataja* hakkas ilmuma aastal 1928. Malevasisese info puudumine Pärnumaa malevas oli kahtlemata takistuseks sisulise töö efektiivsusele – kahjuks kumbki väljaanne – ei vabariiklik ega malevkonklik – pööranud olulist tähelepanu puhkpillimuusikale malevas.

Kasvatustöö Lõuna-Pohjanmaa malevas toimus Kaitseliidu Peastaabist 1923. aastal välja antud juhendi kohaselt, milles olid täpsed juhtnöörid iga liiki ürituste läbiviimiseks; juhendile täienduseks anti välja 1928. aastal *Määrus Kaitseliidu kasvatustöö kohta*. Eestis andis Kaitseliidu Peastaabi propagandaosakond samuti juhtnööre kultuuriliste ürituste korraldamiseks koos organisatsiooni reklaamivate kõnedega, kuid muusikavalikul ettekirjutusi ei tehtud. Soomes korraldati Peastaabi rahastamisel propagandanädalaid, kuid Eestis piirduti vaid ühekordsete sõnavõttudega enne avalikkusele suunatud üritusi.

Suurimad pidulikud sündmused malevaelus, loomulikult puhkpilliorkestrite osavõtul, olid suvepidustused, kuhu kuulusid spordivõistlused ja meelelahutuslikud ettekanded nagu Eestiski. Et tegu oli ka publikule suunatud üritusega, siis kaasati võimalikult väljapaistavad sportlased, lauljad/pillimehed ning kõnepidajateks kutsuti tuntud seltskonnategelased.

Kaitseliit poolsõjaväelise organisatsioonina kasutas kaitseväge eeskujul igapäevaselt puhkpillimuusikat nii õppetegevuses, võistlustel kui manöövritel – seega oli üksustel puhkpilliorkestri näol olemas oluline osatäitja peoõhtute kava koostamisel. 1928. aastaks tegutses Soomes 18 sõjaväeorkestrit, kuid Eestis neli. Sõjaväemuusika rahu-aegne tegevus allus kindlale reglemendile, mis muude kohustuste kõrval võimaldas pakkuda meelelahutuslikku muusikat publikule ning osaleda võimalusel kohalikus ühiskonna- ja seltsielus. Profikollektiividena olid sõjaväeorkestrid harrastusorkestritele (Kaitseliidu, tuletõrje jm seltside orkestrid) eeskujuks mängutaseme, distsipliini ja esitatava repertuaari osas. Marsimuusika oli ainuke muusikaliik, milles sai tinglikult võrrelda nii marsiloojate populaarsust kui *tattoo*-vormis võistlustel orkestrite tehnilist taset/esitust. Võistumängimisi Kaitseliidu orkestrid Eestis ei pidanud, kuid Soomes oli laulupidude kavas orkestrite võistumängimised, kus esitati varem kindlaks määratud konkursipala.

Soomes kinnitati 1920. aastal kaitseväge peadirigendi A. Apostoli poolt igale üksusele malevate pidulikud marsid, mille ettekandmine oli enesestmõistetav igal pidulikul organisatsioonisisel üritusel. Lõuna-Pohjanmaa maleva pidulikel suurüritustel kõlasid alates 1928. aastast kohustuslikult nii *Porilaisten marssi* kui *Vilppulan urhojen muistolle*. Eesti Kaitseliidu Peastaabi poolt polnud malevatele pidulikke marsse kindlaks määratud. Teada on, et mõned dirigendid komponeerisid oma üksusele marsi,

mida kohalikel tähtpäevadel mängiti. Pidulikul üritusel jäi esitatava marsi ning kogu kava valik dirigendi hooleks. 1928. aastal kirjutatud *Kaitseliidu Kotkamars* ei olnud vaadeldaval ajajärgul veel kinnistunud orkestrite aktiivrepertuaari. 1935. aastal kirjutatud Kaitseliidu marsi *Kodumaa kaitsjad* kasutusaeg jäi hoolimata populaarsuset lühikeseks. Pärnumaa maleva marsi loomise kavatsus katkes initsiaatori, maleva-orkestri dirigendi A. Kassi surma tõttu.

Kaitseliidu ja kaitseväge muusikasidemed jätkusid juhul, kui endised sõjaväe-orkestrandid asusid mängima Kaitseliidu orkestrisse või hakkasid selle dirigentideks nagu O. Erving Riihimäkis ja J. Lindqvist Laihias. Vastavateks näideteks Eestis olid J. Vaksi asumine Viljandi garnisoni orkestrijahi kohalt Kalevi malevkonna orkestri dirigendiks ja A. Veske siirdumine Rakvere garnisoni orkestrijahi kohalt Rakvere linna I malevkonna orkestri dirigendiks.

Kaitseliidu puhkpilliorkestrid tekkisid kahel viisil – esiteks mõne kohaliku varem eksisteerinud orkestri baasil – see toimus rohkem organisatsiooni tegevuse algaastail, kui oli vaja kiiresti korralikku mänguvõimelist orkestrit. Teiseks asutati orkestrid kohaliku initsiaatori algatusel – sel juhul moodustus täiesti uus koosseis, kuhu võimalusel püüti värvata noori pilliõpilasi. Vanade orkestrite ümberformeerimise või üleminemisega Kaitseliidule tekkisid mõnikord probleemid – enamasti ei tahtnud dirigent ega mängijad minna Kaitseliidu alluvusse, sest kardeti liiga suurt tasuta mängude koormust, mis toleaegetes seltsiorkestrites puudus.

Aastatel 1867–1917 tegutses Soomes 146 puhkpilliorkestrit. Neist noorsooseltside omi 32, tuletõrje omi 25, tehaste omi 24, iseseisvaid 21, töölisühingute omi 19. Muude institutsioonide omi alla 10. Eestis tegutses samal ajavahemikul 1863–1917 801 puhkpilliorkestrit, kuid 1913. aastaks jäi järele 164 ning 1917. aastaks ainult 26, kusjuures Pärnumaal jäi järele ainult kolm Tori orkestrit. Paljude varemeksisteerinud orkestrite olemasolu oli mõnes mõttes hea – omati mängukogemusi, ka noote. Kuid halb seetõttu, et “vanad” orkestrid soovisid traditsiooni järgides mängida oma seltsi orkestris, mitte minna uude, tundmatu põhikirjaga, pealegi poolsõjaväelisse kollektiivi. Paljudel juhtudel tuli seetõttu alustada orkestri loomist otsast peale – leida dirigent, mängijad, pillid ja noodimaterjal.

Alates 1925. aastast tuli Eesti Kaitseliidus asutada 13 malevaorkestrit ja seejärel võimalusel väiksemate üksuste orkestrid. Mõnes paikkonnas ei saadudki Kaitseliidu üksusele orkestrit moodustada – takistuseks varem eksisteerinud orkestrid, kes ei tahtnud Kaitseliidu alluvusse minna. Audrus sai takistuseks kohalik noorsooseltsi orkester, Mõisakülas tuletõrjeorkester ja Häädemeestel muusikaseltsi orkester. Neis paigus kasutas Kaitseliit vajadusel eelnimetatud orkestrite tasustatavat teenust. Soomes läksid Kaitseliidu alluvusse raudteelaste orkestrid Riihimäkis, Viipuris; tuletõrjeorkestrid Sortavalas, Urjalas, osaliselt Helsingis. Paljudel juhtudel läks Kaitseliidu alluvusse noorsooseltsi orkester nagu Kauhajokis, Alavuses. Kurikkas läks samuti varemeksisteerinud orkester 1919 Kaitseliidu alluvusse, olles ühtlasi maleva-orkestriks aastatel 1920–1930 A. H. Boismani juhatusel. Alavuse orkester E. I. Kaistila juhatusel oli malevaorkestriks aastatel 1930–1934. Peale seda sai malevaorkestriks Vaasa orkester Kosti E. Könni juhatusel. S. Myllyniemi väitis väljaandes *Hämeen Suoja*, et Kaitseliidu orkestrite teke *andis noorsooseltside orkestritele surmahoobi*. See võis nii

olla, sest Kaitseliit vajab oma orkestritesse samuti noori pilliõpilasi, kes lülitati Kaitseliitu noorkaitseliitlastena. Noortel muusikahuvilistel oli võimalus valida ja mängida mitmes orkestris, sest järelkasvu vajabid kõik orkestrid, olenemata alluvusest või kuuluvusest. Muusikainstrumendid olid tol ajal kallid, raha nappis ning tihtipeale tuli Kaitseliidu orkestreil kasutada laenatud või kingitud pille. Mõnel mängijal oli isiklik pill, kuid paljudel juhtudel koguti üksusele raha peoõhtute korraldamisega, mille sissetulekust saadud tulu kasutati orkestrile pillide ostmiseks.

Soomes saadi Kaitseliidu Peastaabilt rahalist toetust septetikoosseisu kuuluvate pillide ostmiseks ning 1927. aastal tegutses malevates 144 puhkpilliorkestrit, Eestis tegutses sõdadevahelisel perioodil kuni 55 puhkpilliorkestrit, kuid pillide/nootide ostmiseks Kaitseliidu Peastaap raha ei eraldanud. Instrumente muretsesid mängijad ise, samuti vormiriided ja noodimaterjali. Peoõhtute korraldamisega – Naiskodukaitse abiga – muretseti ainult veidi lisaraha.

Orkestrite koosseis ei olnud Eestis nii rangelt vaskpilliseptetipõhine, vaid kasutati mängijate olemasolul ka puupille ja väikest trummi. Koosseisud olid tavaliselt 14-liikmelised, kuid oli ka suuremaid orkestreid, sel juhul saadi mängida nõudlikumat repertuaari. Malevaorkestrid Eesti Kaitseliidus olid niiõelda esindusorkestrid, kes käisid väljaspool oma malevat esinemas, kuid malevkondade ja kompaniide orkestrid esinesid peamiselt oma üksusesiseselt.

Lõuna-Pohjanmaal olid malevkonnaorkestrid kordamööda maleva esindusorkestri rollis (näiteks Kurikka, Alavuse, Vaasa), kusjuures maleva ühendorkester moodustus suvelaagris, mil kogu maleva pillimehed harjutasid suvepeo kontserdiks.

Soomes Kaitseliidu puhkpilliorkestrite kohustuslik tavarepertuaar, mis koosnes peamiselt koraalidest ja marssidest, oli Peastaabi poolt kindlaks määratud, mängitavad palad maleva kasvatustöö pealike kaudu dirigentidele laiali saadetud ning neid muusikapalu tuli kõigil Kaitseliiduga seotud üritustel esitada. Kui oli tegemist suurema avaliku kontsertettekandega, siis esitati mõistagi nõudlikumat kontsertrepertuaari. Eelisolukorras olid need orkestrid, kelle põhituumiku moodustasid endised sõjaväemuusikud – see võimaldas kavasid võtta tehniliselt keerukamat repertuaari. Eestis sellist ühtselt kehtestatud kohustuslikku puhkpillirepertuaari polnud kindlaks määratud. Palade valik oli dirigendi otsustada ning selle valikul lähtuti kindlalt kodumaise muusika esitamise nõudest. Kodumaise muusikaproduktiooni lisandudes võidi loobuda järk-järgult välismaise repertuaari kasutamisest, kuid populaarsed välisautorite marsid kõlasid aastakümneid Kaitseliidu muusikaüritustel.

Orkestri esinemistase ja valitud repertuaar sõltub paljuski dirigendi muusikalisest maitsest ja erialasest võimekusest ning seetõttu oli pädevate dirigentide leidmine/koolitamine ülitähtis. Soomes oli dirigentide koolitamissüsteem sisse seatud alates 1923. aastast, kuid Eestis toimus dirigentide õpetamine kuni 1932. aastani paaripäevaste kursuste raames enne üldlaulupidusid. 1931. aasta lõpul loodud Eesti Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsioon hakkas dirigentide väljaõpetamisega süstemaatiliselt tegelema, kuid diplomeeritud Kaitseliidu puhkpillidirigendi staatuse omistamiseni Eestis ei jõutudki. Lõuna-Pohjanmaa maleva peadirigendid olid tegevusaladelt vastavalt apteeker ning kantor – seega mitte dirigendikoolitust saanud harrastusmuusikud. Viimane ennesõjaaegne Lõuna-Pohjanmaa maleva peadirigent sai

puhkpillidirigendi diplomi 1931. aastal. Pärnumaa malevaorkestri dirigent aastast 1928 oli ametilt pottsepp, kes pillimängu õppinud Tsaari-Venemaal teenistuses olles. Viimane ennesõjaaegne Pärnumaa malevaorkestri dirigent oli põllupidaja, seega samuti harrastusmuusik. Võib tõdeda, et vaadeldud perioodil dirigeerisid ja õpetasid Kaitseliidu puhkpilliorkestreid nendes kahes malevas harrastusmuusikud ning orkestrite esinemistase oli suhteliselt harrastusorkestrite vääriline.

Lõuna-Pohjanmaal oli sõdadevahelisel perioodil 6-10 Kaitseliidu puhkpilliorkestrit ja Pärnumaal neli. Seega olid suuremad keskused Lõuna-Pohjanmaal oma orkestritega kaetud, kuid Pärnumaal pidid malevkonnad kasutama üritustel teisi kohalikke orkestreid – peamiselt tuletõrjeorkestreid. Puhkpillimuusikaga lisati oma organisatsiooni üritustele meeleolu ja pidulikkust. Võimekam Kaitseliidu orkester – tavaliselt malevaorkester – osales aktiivselt kohalikus muusikaelus, maakondlikel laulupäevadel või vabariigi tasemel üldlaulupidudel ning Kaitseliidu aastapäevadel. Reeglina Kaitseliidu orkestrid välisturneedel ei käinud, kuna harrastusorkestritel puudus vastav esinemistase ning sobiv repertuaar. Erandiks olid Tallinna maleva ja Kalevi malevkonna puhkpilliorkestrid, kes käisid kontsertreisidel Soomes.

Põhjusel, et kogu organisatsiooni tegevus lihtliikmete tasandil oli vabatahtlik, tuleb eriti kõrgelt hinnata tolleaegsete harrastuspillimeeste entusiasmi põhitöö kõrvalt koguneda harjutustele, manöövritele, suvelaagritesse jne, et oma pillimänguoskust täiendada ning harjutada mõnigi kord üsna ülejõu käivat repertuaari. Võib-olla viimase tõsiasja tõttu oli Kaitseliidu orkestrite osakaal laulupidudest osa võtvate orkestrite hulgas märkimisväärselt väike, kuigi need orkestrid paistsid suurüritustel silma korraliku vormiriietuse ja kindlasti parema marssimisoskusega võrreldes teiste harrastusorkestritega. Eesti orkestritel puudus kohustuslik tavarepertuaar ja nii harjutati nõudlikumaid muusikapalu ainult laulupidudeks, kuna kohalikel üritustel piirduti marsside jm kergema muusikaga. Säilinud repertuaar lubab eeldada, et mingit erilist, ainult Kaitseliidule omast muusikat Eestis ei mängitud – seda polnud välja kujunenud. Marsid oli üldkasutatavad kõigile orkestritele. Sõltuvalt paikkonnast, võisid juba rohkem koos harjutanud ja rahuldava esinemistaseme saavutanud orkestrid lubada endale tasulisi esinemisi pidudel või muudel tähtpäevadel, sest tol ajal polnud raadio veel kuigi levinud ning elav muusika tundus harjumuspärasem või ka meeldivam, sest esinesid ju kohalikud pillimängijad. Mõistagi mängiti väljaspool oma organisatsiooni tasulisel peoõhtul korraldaja poolt eelnevalt tellitud ja harjutatud muusikat ning sellel puudus seos Kaitseliidu kui organisatsiooniga üldse.

Soome Kaitseliidu puhkpilliorkestritel oli lisaks kohustuslikule tasuta esitatavale tavarepertuaarile väljaspool organisatsiooni esinemisteks sobiv muusikavalik selgeks õpitud ning seda mängiti vastavalt ürituse korraldaja soovile. Mis puudutab laulupidude repertuaari, siis seal ei kasutatud kummalgi maal Kaitseliidu organisatsioonidega seotud muusikapalu, vaid korraldustoimkonna poolt kõigile orkestritele kättesaadavat ühist kodumaist puhkpillirepertuaari.

Mure puhkpillimuusika repertuaari vähesuse üle oli omasem Eesti Kaitseliidule. Põhjuseks Eestis autoritele makstav vähene honorar puhkpillipalade eest, mis ei motiveerinud professionaalseid heliloojaid puhkpillimuusikat kirjutama. Seevastu Soomes nimetati olulisemaks Kaitseliidule vähese puhkpillimuusika kirjutamise

põhjuseks harrastusmuusikute suutmatust kvaliteetpuhkpillimuusikat esitada ning õigupoolest Kaitseliidu orkestrid vaskpilliseptetipõhistena ei saanudki mitmekesisema kõlavärviga repertuaari mängida. Hoolimata sellistest argumentidest puhkpilliseptetimuusikat siiski kirjutati ning Kaitseliidu orkestrid võisid uudisrepertuaari hankida ja mängida.

Puhkpillimuusika esitamine ja kuulamine oli kuulunud aastakümneid nii Eesti kui Soome elanikkonna meeldivalt arendavate harjumuste hulka – sest arvatavasti sisendas rahva seas populaarne puhkpillimuusika kuulajatesse võitlusvalmidust ja optimismi. 19. sajandil alguse saanud traditsioonis sisaldus enne Kaitseliidu orkestrite teket nii sõjaväe, tuletõrje ja igat liiki seltsiorkestrite puhkpillimuusika. Sellelt pinnalt oli ootuspärane, et ka niiõelda uued ehk vasttekinud Kaitseliidu puhkpilliorkestrid 20. sajandi algupoolel võetakse heatahtliku ja põneva ootusega vastu. Ning kaasaegsete kirjapanekute alusel võib väita, et need orkestrid vastasid igati kuulajate ootustele. Muusika kunstiliigina pole ajalooliselt olnud seotud päevapoliitikaga ning mundrikandjad, kelle hulka kuulusid ka kaitseliitlased, kaitsesid relvaga territoriaalset, riiklikku iseseisvust, sõltumata parlamendis valitsevast erakonnast.

Vaadates mõlema vabariigi Kaitseliidu puhkpilliorkestrite tegevust aastatel 1925–1934 selgus, et peamine erisus seisnes muusika-alases juhtimises. Soomes toimus juhtimine Kaitseliidu Peastaabi muusikatoimkonna kaudu, kuid Eestis koordineeris Kaitseliidu puhkpillimuusikat Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsioon, kusjuures enamik sektsiooni liikmeid olid kaitseliitlased. Puhkpillimuusika sektsioon tegeles kogu vabariigi puhkpillimuusika-alase tegevuse juhtimisega ning seetõttu olid Kaitseliidu orkestrid repertuaarilt rohkem lähenenud teistele tsiviilorkestritele. Soome Kaitseliidu orkestrite muusikaline juhtimine toimus otseselt Peastaabi kaudu kaitseväe orkestrite peadirigendi juhtimisel, samuti oli neil kinnitatud kohustuslik tavarepertuaar, mida nii argi- kui pidupäevadel esitati – seega olid need orkestrid lähenenud enam sõjaväesüsteemile kui Eesti Kaitseliidu orkestrid. Eestis oli Kaitseliidu orkestrite muusika-inspektor puhkpillimuusika sektsiooni liige ja ühtlasi Kaitseliidu esindusorkestri dirigent.

Suur erinevus seisnes dirigentide väljaõppes, mille läbiviimiseks oli Soomes alates 1923. aastast korralikult funktsioneeriv erialase täiendamise süsteem, kuid Eestis toimus väljaõpe vastavalt vajadusele ehk seoses üldlaulupidude repertuaari õpetamisega. Suurimaks sarnasuseks võib pidada mõlema vabariigi Kaitseliitide puhkpilliorkestrite repertuaari valikul algupärasuse nõuet ning nende orkestrite omapärasust tolleaegsel puhkpillimaastikul harrastusorkestrite hulgas.

Ühiseks eesmärgiks oli pikemas perspektiivis võimalikult sarnaneda kaitseväe-orkestritele nii sisuliselt kui vormiliselt. Selle eesmärgi saavutamiseni oli pikk tee, sest hoolimata korralikust vormirietusest jäi 1–2 pilliharjutusest nädalas väheseks ning suvelaagris toimunud mõne rivi harjutusega ei saavutatud eeskujuks peetud profiorkestrite taset. Parema taseme saavutamise nimelt töötati hoolega ning seetõttu tuleb kõrgelt hinnata harrastusmuusikute ennastsalgavat vaba aja panustamist ning märkimistvääri jälgimist mõlema vabariigi Kaitseliidu tegevusse ja muusika-ajalukku.

Kaitseliidu puhkpillimuusikas leidub palju läbi uurimata ja huvitavat materjali, mida tulevased uurijad saavad lugejatele tutvustada.

SUMMARY

of doctoral thesis

Common and different features of Brass Band music of Finnish and Estonian Defence Leagues in 1925–1934

Throughout centuries brass band music has become an inseparable part of war and peacetime defence activities. In the Defence League organizations the main emphasis was on military and sports activities, however, orchestra music also occupied a significant position, which had developed by following the military music traditions of the republics.

Similarities are evident between the founding of the Estonian and Finnish Defence Leagues in comparison to the origin of the organised defence unions that were created based on peoples' own initiative. These organisations focused on developing the physical abilities and defence related knowledge of the nation states' population during peace time. Despite the activities of the opponents of these organisations in both countries, the Defence Leagues developed and grew significantly from very modest beginning with a subsequent establishment of sub-organisations for women, boys and girls.

The role of the Defence Leagues in the wars of independence is impossible to overestimate – due to the citizens' voluntary participation in the war victory which was achieved from both within and outside the state borders.

After the establishment of peace the free citizens embarked on the journey of rebuilding their country and also found opportunities for engaging themselves in music. The organisations were financed from the state budget: the political opponents were continuously but unsuccessfully trying to reduce the sum in the parliaments of both countries. Funds from the state budget together with donations from private citizens and business enterprises made it possible to form brass bands, support their activities and train musicians. Bands were formed in regional units and later, with increasing economic growth, brass bands were also founded in smaller units.

The organisations' music was initially employed mostly for promotional purposes, given it is an attention-worthy art form with the aim of increasing their memberships. The Defence League in the young Estonian Republic was a new organisation that from the very beginning followed the principle of strict political neutrality. To increase its membership entertainment events with songs and music in addition to speeches aided greatly. During the first couple of years mostly professional orchestras from outside the Defence League were paid to perform at the events, but by 1927 sufficient numbers had joined and parties and celebrations could be organised using only the organisations' own manpower. Promotion of the Defence League was also greatly enhanced by its sub-organisation Women's Home Defence, whose main activities included supporting the regional units by organising parties, exhibitions, lotteries and other events.

The Lotta Svärd organisation in Finland was founded earlier and they were also active in providing practical assistance to the members of the Defence League, such as medical services and catering. In Estonia the Women's Home Defence started to systematically deal with these activities after 1927.

On April 1st, 1932 the Estonian Defence League included 32 117 and in 1939 42 665 members (not including the membership of the sub-organisations), who were divided into 15 regional units. Defence League members could be found in every layer of society. Farmers accounted for 48.46% of the membership; workers 19.7%; civil servants 16.07%; students 8.4%; private owners 3.8%; and others 3.57%. Almost half of the members lived in rural areas – where the organisation was more popular and necessary than in urban areas, where people did not need to protect their farms, land or property against vandals. When organising manoeuvres and camps it needed to be taken into account that rural Defence League members were busy with farm work and thus summer camps and autumn manoeuvres were organised in order not to interfere with the spring farm work and harvesting. The life of the Defence League was disturbed by the global economic crisis as well as the War of Independence movement, which significantly affected the principle of political neutrality. Due to the economic crisis many cultural events were cancelled and the formation of brass bands stalled. In addition, many Defence League members were expelled from the organisation due to their affiliation with the War of Independence movement.

The Defence League as a multifunctional organisation participated in subduing civil disturbances in society during peace time, also helping the police and border guards by maintaining public order under the leadership of the local constable. In the event of larger natural disasters and fires the help of the Defence League was also sought. The relations between the Defence League and Fire Service were determined in 1925 by the order of the Defence League chief J. Roska, where it was mentioned that firemen who were also members of the Defence League must be firemen while on duty in the fire service and members of the Defence League the rest of the time. The entire Defence League membership had to present impeccable behaviour and lead a flawless life.

The basis of the peacetime activities of the Finnish Defence League's 22 regional units was the Defence League Act of 1927. The Defence League Act was amended in 1928 and 1932. The later military reform resulted the Defence League being issued further military training obligations. The activities of the Defence League during the inter-war period were led by the General Staff with its 8 departments under the leadership of Lt Col L. Malmberg. Similarly to the Estonian Defence League all regional units had their own regional unit staff, which was responsible for using the funds from the state budget for training NCOs, conducting special courses and organising summer camps and manoeuvres. The training of the regular Defence League members had to be carried out from the funds of the regional units themselves. By 1930 the membership of the Defence League had reached almost 86 000 and the number continued to increase further, exceeding 100 000 before the Winter War. In 1930 the membership of the Finnish Defence League was composed of farmers and fishermen (51.6%); civil servants (14.99%); workers (14.27%); students (6.6%); public officials (5.91%); craftsmen, industry and commerce workers (5.66%). A. Pylkkanen research paper

(2001) reported that the Finnish Defence League consisted of approximately of 23.03% workers, which refutes the popular claim that the Defence League was an elite organisation. The Finnish Defence League was divided into city, town, industry, country and border defence leagues. The percentage of farmers in the organisation in Finland during the period under review was almost 3% larger than in Estonia.

The most prioritised activities in the Defence League were shooting, military training and summer and winter sports. The Defence League regional units worked based on the same general principles under the leadership of the General Staff, but each of them had their own minor differences arising from their geographic location, population density and position of towns and cities. For example, Etelä-Pohjanmaa regional unit that is located in western Finland was formed in 1919 and the regional unit chief throughout the inter-war period was lieutenant, later lieutenant colonel M. Laurila (1895-1983). This regional unit was among an average units in Finland with its 13 612 square kilometres and 2.39% representation of Defence League members from among the population. In contrast, the Pärnumaa regional unit (regional unit chief T. Adamson 1887–1947) was the largest in Estonia in terms of its territory with its 4806,27 square kilometres.

During the period under review the Etelä-Pohjanmaa regional unit education work chiefs were A. A. Leinonen (1919–1929), K. Latvala (1929–1930), M. Santavuori (1930–1931), V. Syrjä 1931, M. Ingman (1931–1933), V. Ikonen (1933–1938). These were the men responsible for the development of the regional unit's cultural life and in cooperation with the band masters A. H. Boisman (1920-1930), E. I. Kaistila (1930–1934) and Kosti E. Könni (1934-1939) they were also responsible for the spreading skill level and future of brass band music in the Etelä-Pohjanmaa regional unit.

National speciality magazines *Hakkapeliitta* and *Kaitse Kodu!* were both published from 1925 onwards but the Etelä-Pohjanmaa regional unit newspaper *Nuijasoturi* released its first issue already in 1923. The *Pärnumaa Maleva Teataja* newspaper was published from 1928 onwards. The lack of information inside the regional unit in Pärnumaa was undoubtedly a hindrance to the effectiveness of the regional unit's activities. Unfortunately neither the national nor regional unit publications paid much attention to brass band music in the units.

Educational work in the Etelä-Pohjanmaa regional unit was based on the guidelines published by the Defence League General staff in 1923, which gave specific instructions for organising any type of events. The guidelines were complemented in 1928 by „The Order for Educational Work in the Defence League“. In Estonia the Defence League General Staff propaganda department also issued guidelines for the organisation of cultural events together with speeches for promoting the organisation, however, no suggestions were made regarding the selection of musical pieces.

In Finland propaganda weeks were organised from the budget of the General Staff, while in Estonia the promotion of the organisation was restricted to single speeches at the beginning of public events. The main festive events in the life of regional units, always accompanied by brass band music, were summer festivities, which also included sports competitions and entertainment programmes, just like in Estonia. As these events were meant for the greater public, accomplished sportsmen,

singers/musicians and well-known public figures for giving speeches were invited to participate.

The Defence League was a semi-military organisation following the lead of the Defence Forces, it used brass band music on a daily basis in training, competitions and manoeuvres – thus brass bands played a significant role in compiling the programme of the festive events. By 1928 there were 18 military bands in Finland, but only four in Estonia. The peacetime activities of military bands were subject to strict rules and regulations, which in addition to other obligations also enabled the bands to play easy listening music to the audiences and to participate in local life when possible.

As professional ensembles military bands provided an example for amateur orchestras (Defence League, fire service and other societies' bands) with their level of performance, discipline and repertoire. March music was the only type of music which to a certain extent allowed for a comparison of the popularity of the music composers as well as the technical level/performance of the bands during tattoo competitions. There were no competitions between the Defence League bands in Estonia, but in Finland the General Song Festival programmes included also competitions between orchestras, where a predetermined and practised piece of music was performed.

In Finland festive regional unit marches were assigned to each unit by the Defence Forces head conductor A. Apostol in 1920. It became a norm to present these marches on all festive occasions in the organisation. The Etelä-Pohjanmaa regional unit played the obligatory *Porilaisten marssi* as well as *Vilppulan urhojen muistolle* at the unit's celebrations from 1928 onwards. In Estonia no festive marches had been assigned to regional units by the Defence League General Staff. But it is known that some conductors composed marches for their units, which were then played at local events. At festive celebrations the selection of the march to be played as well as the choice of the rest of the programme remained up to the band conductor. The march *Kaitseliidu Kotkamarss*, written in 1928, had not become part of the active repertoire of the bands at the time under review. Though the Defence League march *Kodumaa kaitsjad*, written in 1935, was hugely popular, it did not remain in the repertoire of bands for long. The composition of the Pärnumaa regional unit march was interrupted by the death of the initiator – regional unit band conductor A. Kass.

The musical ties between the Defence League and the Defence Forces were retained only when the former Defence Forces band members started to play in the Defence League bands or became their band conductors, as was the case with O. Erving in Riihimäki and J. Lindqvist in Laihia. The corresponding examples from Estonia were J. Vaks, former Viljandi garrison band master, becoming Kalev regional unit conductor and A. Veske, former Rakvere garrison band master, becoming Rakvere city I regional sub-unit conductor.

There were two main ways that the Defence League brass bands would come to be: firstly based on some local previously existing band – this was more common during the early years of the organisation when a decent band was quickly needed. Secondly, bands were formed based on the initiative of a local figure – in these cases totally new bands were formed and when possible young music students were recruited. The reformation and renaming of old orchestras also created problems – in most cases the conductor and band members did not want to be under the leadership of the Defence

League as they feared the excessive workload of unpaid performances, which never happened in the bands of other societies. In the years 1867–1917 146 brass bands were active in Finland. Out of these 32 were youth society bands, 25 fire service, 24 factory, 21 independent, 19 workers' union bands and other organisations had less than 10 bands. In Estonia 801 brass bands were active during the same period of 1863–1917, but by 1913 only 164 and by 1917 only 26 remained. The fact that so many bands had been previously active was a positive thing in many respects; band members had more experience and more music sheets were available. But negatives were also evident – the „old“ orchestras wanted to follow their traditions and play in their own society's band, not in some new organisation with an unknown statute and a semi-military nature.

In many cases new bands that required formation still sought – a conductor, musicians, instruments, music sheets that had to be found.

From 1925 the Estonian Defence League had to form 13 regional unit bands and afterwards also bands for smaller units, if possible. In some areas it became impossible to form a band at all due to hindrances by previously existing orchestras, who did not want to be subordinated to the Defence League. In Audru the local youth society band hindered the formation of a new band, in Mõisaküla it was the fire service band and in Häädemeeste the music society band. In these places the Defence League used the mentioned bands when necessary and paid for their services.

Finnish railway workers' bands in Riihimäki, Viipuri; fire service bands in Sortavala, Urjala, partly also in Helsinki were subordinated to the Defence League. On many occasions youth society orchestras, such as in Kauhajoki and Alavus were also indoctrinated under the Defence League leadership. In Kurikka the previously existing band was also subordinated to the Defence League in 1919, acting also as the regional unit band during 1920–1930 under the leadership of A. H. Boisman. The band in Alavus, under the leadership of E. I. Kaistila was the regional unit band between 1930–1934, afterwards the Vaasa band led by Kosti E. Könni became the regional unit band.

S. Myllyniemi claimed in an issue of *Hämeen Suoja* that the formation of Defence League bands triggered a lethal blow to the youth society bands. This may well be true as the Defence League also needed young music students for their bands, who were included in the Defence League as junior members. Young people interested in music had an opportunity to choose a band to play in or to belong to different orchestras at the same time as all bands, regardless of their subordination or origin, needed new members. Musical instruments at the time were expensive, there was a shortage of money and often the Defence League bands had to use borrowed or donated instruments. Some musicians owned their own instruments but in many cases money was raised for the units by organising parties and using the income to buy new instruments for the band. For example, the Finnish Defence League General Staff financially supported the acquisition of instruments for a septet.

By 1927 144 brass bands were active in regional units. In Estonia up to 55 brass bands were active during the inter-war period, but in contrast the Defence League General Staff did not fund the acquisition of instruments and music sheets. The musicians themselves were responsible for acquiring instruments as well as uniforms and music sheets. Organising parties with the help of Women's Home Defence only provided some additional funds.

The composition of bands in Estonia was not so strictly brass septet based but also included woodwind instruments and a small drum. The bands were usually composed of 14 members, but there were also larger orchestras who were able to play a more demanding repertoire. Regional unit bands in the Estonian Defence League were so-called representative bands that also performed outside their own regional unit, however, company and smaller unit bands mostly performed within their own units only. In Finland, in Etelä-Pohjanmaa sub-unit bands took turns serving as the regional unit representative band (for example Kurikka, Alavus, Vaasa). The regional unit joint band was formed in summer camps, where all musicians of the regional unit were practising for the summer festivities grand concert.

The obligatory regular repertoire of the Finnish Defence League brass bands that consisted mostly of marches and chorales was determined by the General Staff, the music to be played was distributed by the regional unit education chiefs to band conductors and these music pieces had to be performed at all Defence League events. If there was a larger public concert then a more demanding concert repertoire was also performed. Bands that included a large proportion of former military musicians had an upper hand as this more experienced composition allowed the band to perform a more technically complex repertoire.

There was no such generally determined obligatory brass band repertoire in Estonia. The choice of music to be played was up to the band conductor and it was based on a strict preference for original domestic music. As more and more domestic music was produced the bands could gradually stop using a foreign repertoire, however, some popular foreign marches were used for decades at the musical events of the Defence League. The level of performance and chosen repertoire of the band depended greatly on the musical taste and professional capabilities of the band conductor and thus training and finding competent conductors was of utmost importance.

In Finland the training system of conductors was established in 1923, whereas in Estonia the training of conductors was carried out in the form of short courses before the General Song Festivals until 1932. The Estonian Singers Association Brass Band Music Section, created at the end of 1931, started to engage in training conductors more systematically but the Estonian Defence League never managed to start awarding certified brass band conductor status to the band conductors. Etelä-Pohjanmaa regional unit head conductors were a pharmacist and a cantor by profession – thus they were amateur musicians without any formal conductor training. The last pre-war head conductor of the Etelä-Pohjanmaa regional unit received his brass band conductor diploma in 1931. The Pärnumaa regional unit band conductor in 1928 was a potter by profession, and had learned to play an instrument in conscription in Czarist Russia, whilst the last pre-war Pärnumaa regional unit conductor was a farmer, thus also an amateur musician. Therefore we can see that during the period under review the Defence League brass bands were taught and conducted by amateur musicians in both regional units and the performance level of the bands was rather equal to amateur bands.

In Etelä-Pohjanmaa there were six to ten Defence League brass bands during the inter-war period and in Pärnumaa there were four. Thus the main regional centres in Etelä-Pohjanmaa had their own bands, while in Pärnumaa units had to use other local bands

– mostly fire service bands. Brass band music was used to add a more festive atmosphere to the events of the organisation and to provide entertainment. The most capable Defence League band – usually the regional unit band – took an active part in the local music life, in county music days or national General Song Festivals and Defence League anniversaries. As a rule Defence League bands did not perform overseas as the amateur bands were not on a high enough level of performance and did not have a suitable repertoire. The only exceptions were the Tallinn regional unit and Kalev sub-unit brass bands who gave concerts in Finland. As all the activity of the organisation on the level of regular members was voluntary, the enthusiasm of the amateur musicians of the time must be held in especially high esteem, as they found time from their busy work schedules to gather for training, manoeuvres and summer camps in order to perfect their skills and practice a repertoire that was often beyond their limits. Maybe it was due to the latter that the Defence League bands made up such a small proportion of the General Song Festival participants, though these bands stood out from among other amateur orchestras at large events due to their proper uniforms and better marching skills. Estonian bands did not have an obligatory regular repertoire and thus they practised more demanding pieces only for the General Song Festivals, while at local events their repertoire was limited to marches and other easy listening music. We can conclude from the repertoire available today that there was no special music specific to the Defence League played in Estonia.

Marches were common for all orchestras. Depending on the area some bands that had had more time to practice and to achieve a satisfactory level could also perform at paid events, such as parties and celebrations, as radio at the time was not very widespread yet and live music seemed more customary and pleasant as local musicians themselves performed. There were of course paid performances of pre-ordered and practised music outside their own organisation but this had no connection to the Defence League as an organisation. The Finnish Defence League brass bands had also learned a repertoire suitable for paid performances outside the organisation and this was performed at the request of the organiser of the event. With regard to the Song Festival repertoire there were no music pieces connected to the Defence League used in neither country, but the organising committee prescribed a general repertoire of local and domestic brass music available to all bands.

The Estonian Defence League was more concerned about the shortage of brass band repertoire. The shortage was most probably due to the low fees paid to Estonian composers, which did not motivate the professional composers to write brass band music. However, in Finland the main reason for the shortage of brass band music written for the Defence League was considered to be the inability of amateur musicians to perform quality music pieces and the fact that brass band septet based Defence League bands were not able to perform a repertoire with a more varied sound. Despite these problems brass septet music was still composed and Defence League bands were able to acquire and play new repertoire.

Performing and listening to brass band music had been a part of pleasant educational activities for the local population in Estonia and Finland alike for decades. Widely popular brass band music probably instilled optimism and fighting spirit in listeners. The tradition that had begun in the 19th century included military, fire service as well

as all types of societies' brass band music before the Defence League bands were formed. Taking this history into account it was expected that also the newly founded Defence League bands in the beginning of the 20th century would be greeted with kindness and excitement. Based on the written information from the times we can claim that the bands lived up to the expectations of the population in all respects. Music as an art form has historically never been connected to politics and men in uniforms, such as those worn by Defence League members, who defended the territorial and national independence of their country regardless of the party in power in the parliament.

Looking at the Defence League brass bands' activities in both countries during the years 1925–1934 it became apparent that the main difference was in management of music activities. In Finland the brass band music activities were led by the Defence League General Staff music department, but in Estonia by the Singers Association Brass Band Music Section, where most of the members were also members of the Defence League. The Brass Band Music Section dealt with the management and coordination of all brass band music throughout the republic and thus the Defence League bands resembled more civilian bands in their repertoire. The Finnish Defence League bands were led directly from the General Staff by the Defence Forces band head conductor and they also had an assigned repertoire that was performed on all occasions – thus they were closer to the military system than the Estonian Defence League bands. In Estonia, the contrast, the Defence League bands' music inspector was a member of the Brass Band Music Section and also a conductor in an representative band of the Defence League. Another great difference can be seen in the training of conductors – in Finland there was a properly functioning system for professional follow-on training since 1923, but in Estonia training was conducted only on the basis of need – when it was necessary to learn the repertoire of General Song Festivals. The main similarity between the two countries can be said to be the demand for preferring original domestic music when selecting the repertoire for the Defence League brass bands and the unique nature of these bands among other amateur bands in the brass band music scene of the times. The common goal from a border perspective was to resemble the Defence Forces orchestras in content as well as in form. There was a long way to go to reach that objective as even despite the decent uniforms one to two sessions of practice a week and the few march trainings in the summer camps were never enough to reach the level of the professional bands that had been set as an example. In order to reach a better level a great deal of hard work was done and therefore we must greatly appreciate the time and effort that the amateur musicians put into their music and the significant mark they left on the activities of the Defence League and on the music scene of the times in both countries.

There is an abundance of fascinating material regarding the Defence League brass band music still to be researched and introduced to readers.

TIIVISTELMÄ

Samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia Suomen ja Viron suojeluskuntien puhallinmusiikissa 1925–1934

Vuosisatojen kuluessa puhallinmusiikki on muodostunut niin sodankäynnin kuin rauhanaikaisen puolustustoiminnan erottamattomaksi osaksi. Suojeluskuntajärjestöissä pääpaino oli sotilaallis-urheilullisessa toiminnassa, mutta myös orkesterimusiikilla oli varteenotettava asema, joka oli kasvanut Viron ja Suomen tasavaltojen sotilasmusiikkiperinteistä. Kummankin maan suojeluskuntien muodostumisessa oli yhtäläisiä piirteitä. Yksi yhteinen tekijä oli oma-aloitteinen harrastus. Tältä pohjalta syntyi järjestäytyneitä maanpuolustusliittoja, jotka rauhan vuosina jatkoivat kansallis-valtioiden kansalaisten fyysisen kunnon kehittämistä ja heidän kodinpuolustukseen liittyvien tietojensa kartuttamista. Molemmissa maissa oli myös järjestöjen vastustajia. Vastustuksesta huolimatta suojeluskunnat kehittyivät ja alkuvuosiin verrattuna vahvistuivat huomattavasti. Järjestöjen yhteyteen kasvoi myös naisille, pojille ja tytöille tarkoitettuja alajärjestöjä.

Suojeluskuntien roolia vapaussodissa ei voi yliarvioida – kansalaisten vapaaehtoisen osallistumisen ansiosta saavutettiin voitto sekä ulkoisista että sisäisistä vihollisista. Rauhan tullen ruvettiin vapaina kansalaisina rakentamaan valtiota ja mahdollisuuksien mukaan harrastamaan musiikkia. Järjestöjä tuettiin valtion budjetista – vastustajat tosin yrittivät tuloksetta vähentää myönnettyä rahamäärää. Yksityishenkilöiden ja liikeyhtiöiden lahjoitukset mahdollistivat puhallinorkesterien perustamisen, niiden toiminnan ja soittajien jälkikasvun kouluttamisen. Maakuntaosastoissa eli 'malevissa', kuten termi kuuluu viroksi, muodostettiin omat maakuntaorkesterit ja myöhemmin talouden vakiintuessa perustettiin puhallinorkestereita myös pienempiin joukko-osastoihin.

Musiikki oli ihmisiin välittömästi vaikuttavana taidelajina järjestön alkuvuosina suuressa määrin propagandatoiminnan palveluksessa. Päämääränä oli jäsenmäärän laajentaminen. Suojeluskunta oli nuorena Viron tasavallassa uusi järjestö, joka seurasi alusta alkaen tiukasti poliittisen puolueettomuuden periaatetta. Jäsenistön kasvua edesauttoivat puheiden lisäksi myös erilaiset viihdetapahtumat kuten laulu- ja soittojuhlat, jotka saattoivat kestää jopa 12 tuntia. Parina ensimmäisenä vuonna kutsuttiin musiikkia esittämään enimmäkseen maksullisia orkestereita suojeluskunnan ulkopuolelta; mutta vuodesta 1927 niitä ei enää tarvittu ja juhlien järjestäminen onnistui omin voimin.

Virossa suojeluskuntia esiteltiin myös naisten maanpuolustusjärjestö *Naiskodukaitessa*, jonka tehtävänä oli maakuntien joukko-osastojen taloudellinen tukeminen järjestämällä juhlia, myyntinäyttelyitä, arpajaisia ym. Naiskodukaitse alkoi toimia virallisesti vuoden 1927 jälkeen. Vastaava Lotta Svärd-järjestö Suomessa perustettiin aikaisemmin. Sen toimintaan kuului enimmäkseen suojeluskuntalaisten varsinainen, käytännöllinen avustaminen, kuten muonitus ja terveydenhuolto.

Viron suojeluskuntaan kuului 1.4.1932 32 117 ja vuonna 1939 42 665 jäsentä (lukuunottamatta alajärjestöjä), jotka kuuluivat 15 maakuntaosastoon. Suojeluskuntalaiset edustivat kaikkia yhteiskuntaluokkia. Maanviljelijöitä oli jäsenkunnasta 48,46%; työläisiä 19,7%; virkailijoita 16,07%; opiskelijoita 8,4%; yksityisomistajia 3,8%; muita 3,57%. Lähes puolet suojeluskuntalaisista asui maaseudulla; järjestö oli siis siellä suositumpi ja tarpeellisempi kuin kaupungeissa, missä ei ollut tarvetta puolustaa omaa maatilaa ja maaomaisuutta ryöstelijöiltä. Sotaharjoituksia ja leirejä järjestettäessä oli otettava huomioon maalla asuvien suojeluskuntalaisten peltotöiden aika. Siksi pidettiin kesäleirejä ja syyssotaharjoituksia, jottei kevät- ja sadonkorjuutöitä häirittäisi.

Suojeluskunnan toimintaa häiritsivät sekä Suomessa että Virossa kuitenkin niin yleismaailmallinen talouskriisi kuin vapaussotalaisten liike, joka horjutti vakavasti suojeluskunnan poliittisen puolueettomuuden periaatetta. Talouskriisin takia ei juuri pystytty järjestämään kulttuuritapahtumia ja soittokuntien perustaminen hidastui. Lisäksi suojeluskunnan riveistä poistettiin joukko vapaussotalaisten liikkeeseen sidoksissa olleita suojeluskuntalaisia.

Viron suojeluskunta multifunktionaalisenä järjestönä osallistui rauhan aikana yhteiskunnassa esiintyneiden ristiriitojen ratkomiseen – se avusti poliisia, rajavartioloita ja piti paikallisen konstaapelin johdolla yllä julkista järjestystä. Suurempien onnettomuuksien ja tulipalojen sattuessa turvauduttiin myös suojeluskuntalaisten apuun. Suojeluskunnan ja palokunnan välisiä suhteita sääveli suojeluskunnan päällikkö J. Roskan päiväkäsky n:o 7 §1 vuodelta 1925. Siinä sanottiin, että palokuntalaisten, jotka ovat samalla sekä suojeluskuntalaisia että palokuntalaisia, tulee olla palosuojelutyössään palokuntalaisia ja muuhun aikaan suojeluskuntalaisia. Suojeluskunnan koko jäsenkunnan tuli käyttäytyä moitteettomasti ja olla elintavoiltaan mallikelpoisia.

Suomen suojeluskunnan 22 maakuntaosaston rauhanaikaisen toiminnan perustana oli vuonna 1927 annettu suojeluskuntalaki. Vuoden 1932 asevelvollisuuslain uudistamisen yhteydessä suojeluskunta veloitettiin lisäksi sotilaalliseen koulutukseen. Vuonna 1927 annettuun suojeluskuntalakiin tehtiin lisäyksiä vuosina 1928 ja 1932. Suojeluskuntalain alaista työtä Suomen suojeluskunnassa johti sotien välisenä aikana yleisesikunta kahdeksine osastoineen, joita komensi jääkärieverstiluutnantti L. Malmberg. Kuten Viron suojeluskunnassa myös Suomen maakuntaosastoissa oli esikunnat, joiden tehtäviä olivat aliupseerien koulutus valtion budjetin määrärahoilla, erikoiskurssien toteuttaminen sekä kesäleirien ja sotaharjoitusten järjestäminen. Suojeluskunnan rivimiesten koulutuksen maksoivat maakuntaosastot omilla rahoillaan.

Vuoteen 1930 mennessä suojeluskuntalaisten määrä Suomessa oli noin 86 000; siitä alkaen jäsenmäärä lisääntyi entisestään ja oli ennen talvisotaa yli 100 000. Vuonna 1921 perustettiin Tuusulaan Suojeluskuntain päällystökoulu. Vuonna 1930 Suomen suojeluskuntaan kuului *Hakkapeliitan* mukaan 51,6 % maanviljelijöitä ja kalastajia; 14,99 % virkailijoita; 14,27 % maa-, teollisuus- ja muita työläisiä; 6,6 % opiskelijoita; 5,91 % toimihenkilöitä; 5,66 % teollisuus-, kauppa-, käsityö- ym. alojen edustajia. A. Pykkäsen tutkimuksesta (2001) käy ilmi, että työläisiä oli Suomen suojeluskunnassa 23,03 %, mikä kumoaa tuolloin vallinneen käsityksen suojeluskunnan elitistisestä olemuksesta. Suomen suojeluskunta jakautui kaupunki-, kauppala-, teollisuus-,

maaseutu- ja rajasuojeluskuntiin. Maanviljelijöiden osuus käsiteltävänä ajanjaksona Suomessa oli lähes 3 % suurempi kuin Virossa.

Suojeluskuntien ensisijaisia toimialoja olivat ampumaurheilu, sotilaallinen koulutus sekä kesä- ja talviurheilulajit. Suojeluskunnan maakuntaosastot toimivat yleisten periaatteiden mukaan yleisesikunnan johdon alaisuudessa, mutta jokaisella niistä oli kuitenkin omia pieniä erilaisuuksia johtuen maantieteellisestä sijainnista, asutus-tiheydestä tai kaupunkien ja kauppaloitten sijainnista. Suomen länsiosassa sijaitseva Etelä-Pohjanmaan maakuntaosasto perustettiin vuonna 1919 ja sen päällikkönä toimi koko sotienvälisen ajanjakson jääkäriluutnantti, myöhemmin everstiluutnantti M. Laurila (1895–1983). Tämä osasto kuului Suomen ns. keskikokoisiin maakunta-osastoihin, laajuudeltaan 13 612 neliökilometriä ja henkilömäärältään 2,39 % väestöstä. Pärnumaan osasto (päällikkönä T. Adamson 1887–1947) oli alueeltaan Viron suurin.

Käsiteltävänä ajanjaksona Etelä-Pohjanmaan osaston kasvatustyön päällikköinä toimivat A. A. Leinonen (1919–1929), K. Latvala (1929–1930), M. Santavuori (1930–1931), V. Syrjä 1931, M. Ingman (1931–1933) ja V. Ikonen (1933–1938). Heidän varassaan oli Etelä-Pohjanmaan osaston kulttuurielämän kehitys. Yhteistyössä osaston kapellimestareiden A. H. Boismanin (1920–1930), E. I. Kaistilan (1930–1934) ja Kosti E. Könnin (1934–1939) kanssa he huolehtivat maakunnan puhallinmusiikin levikistä, tasosta ja tulevaisuudesta.

Yleistasavaltalaiset erikoisalan aikakauskirjat *Hakkapeliitta* ja *Kaitse Kodu* ('Suojele kotiasi') alkoivat ilmestyä vuodesta 1925; Etelä-Pohjanmaan osaston sanomalehden *Nuijasoturi* ensimmäinen numero ilmestyi jo vuonna 1923. *Pärnumaa Maleva Teataja* ('Pärnumaan osaston tiedottaja') alkoi ilmestyä vasta vuonna 1928. Osastonsisäisen tiedon puuttuminen Pärnumaan kohdalla oli epäilemättä työn tehokkuuden esteenä. Valitettavasti ei kumpikaan julkaisu – ei valtakunnallinen eikä maakunnallinen – kiinnittänyt sen suurempaa huomiota puhallinmusiikkiin maakunnassa.

Kasvatustyötä tehtiin Etelä-Pohjanmaan osastossa suojeluskunnan yleisesikunnan vuonna 1923 antaman johtosäännön mukaan; siinä oli tarkat ohjeet kaikenlaisten tapahtumien järjestämiseen; johtosäännön jatkeena ilmestyi vuonna 1928 "Asetus suojeluskunnan kasvatustyöstä." Virossa suojeluskunnan yleisesikunnan propaganda-osasto antoi myös ohjeita kulttuuritapahtumien järjestämiseen järjestöä mainostavine puheineen; musiikkia koskevia asetuksia ei annettu. Suomessa järjestettiin yleisesikunnan kustantamina propagandaviikkoja, mutta Virossa rajoituttiin vain kerta-puheisiin ennen julkisia tapahtumia.

Suurimpia tilaisuuksia maakuntaosastojen elämässä – joihin tietenkin myös puhallin-orkesterit osallistuivat – olivat kesäjuhlat, joihin kuului urheilukilpailuja ja viihdeesityksiä niin Suomessa kuin Virossakin. Koska kyse oli myös yleisölle tarkoitetusta tapahtumasta, siihen osallistui mahdollisimman merkittäviä urheilijoita, laulajia ja soittajia; puhujiksi kutsuttiin tunnettuja julkisuuden henkilöitä.

Suojeluskunta puolisolitaallisena järjestönä käytti puolustusvoimien tapaan puhallin-musiikkia päivittäin niin koulutuksessa, kilpailuissa kuin sotaharjoituksissakin. Näin ollen joukko-osastoilla oli iltamien ohjelmia varten jo valmiina keskeinen ohjelman suorittaja: puhallinorkesteri. Vuoteen 1928 mennessä Suomessa oli 18 sotilas-

orkesteria, Virossa sen sijaan vain neljä. Sotilasmusiikkilaitoksen rauhanaikaista toimintaa sääтели erillinen ohjesääntö. Se salli muiden velvollisuuksien ohella orkesterien tarjota yleisölle viihdemusiikkia ja osallistua mahdollisuuksien mukaan paikalliseen yhteiskunta- ja seuraelämään.

Sotilasorkesterit olivat ammattiyhteisinä harrastajaorkesterien malliesimerkkejä soittotasonsa, järjestyksensä ja esitettävän ohjelmistonsa puolesta. Marssimusiikki oli ainoa musiikkilaji, jossa saatettiin vertailla keskenään niin marssien säveltäjien suosiota kuin myös *tattoo*-kilpailuissa orkesterien teknistä tasoa ja esitystä. Suojeluskunnan orkesterit Virossa eivät järjestäneet kilpasoitantoa. Suomessa laulujuhlien ohjelmassa oli orkesterien kilpailu, jolloin esitettiin yksi ennalta sovittu kappale.

Suomessa oli vuonna 1920 suojeluskunnan pääkapellimestari A. Apostolin toimesta määrätty jokaiselle joukko-osastolle maakunnan juhlararssi, jonka esittäminen oli itsestäänselvyys kaikissa järjestönsisäisissä juhlatilaisuuksissa. Etelä-Pohjanmaan osaston suurtaapahtumissa soivat vuodesta 1928 pakollisina niin *Porilaisten marssi* kuin *Vilppulan urhojen muistolle*. Viron suojeluskunnan yleisesikunnan taholta ei säädetty osastojen juhlararsseja. Tiedetään, että jotkut kapellimestarit sävelsivät joukko-osastoilleen marssin, mutta niitä ei julkaistu eivätkä ne siksi ole säilyneet. Juhlatilaisuuksissa jäi esitettävän marssin ja koko ohjelman valinta kapellimestarin tehtäväksi.

Vuonna 1928 kirjoitettu *Kaitseliidu Kotkamarss* ('Suojeluskunnan Kotkanmarssi') ei ollut tuolloin vielä vakiintunut orkesterien kantaohjelmistoon. Vuonna 1935 kirjoitetun suojeluskunnan marssin *Kodumaa kaitsjad* ('Kotimaan puolustajat') käyttöaika jäi suosioistaan huolimatta lyhyeksi. Suunnitelma Pärnumaan osaston juhlararssin luomiseksi katkesi aloitteentekijän, maakuntaorkesterin kapellimestari A. Kassin kuolemaan.

Suojeluskunnan ja puolustusväen musiikkiyhteydet jatkuivat silloin, kun entiset sotilasorkesterin soittajat siirtyivät soittamaan suojeluskunnan orkesteriin tai ryhtyivät tämän kapellimestariksi kuten O. Erving Riihimäellä ja J. Lindqvist Laihiassa. Vastaavina esimerkkeinä Virossa olivat J. Vaksin siirtyminen Viljandin varuskunnan kapellimestarin paikalta Kalevin joukko-osaston kapellimestariksi ja A. Vesken siirtyminen Rakveren varuskunnan kapellimestarin paikalta Rakveren kaupungin ensimmäisen suojeluskunnan joukko-osaston orkesterin kapellimestarin tehtäviin.

Suojeluskunnan puhallinorkesterit muodostuivat kahdella tavalla – ensinnäkin jonkin paikallisen aiemmin toimineen orkesterin tilalle; näin tapahtui useimmiten järjestön toiminnan alkuvuosina, kun kunnon soittokryistä orkesteria tarvittiin pikaisesti. Toiseksi orkestereita perustettiin paikallisesta aloitteesta. Tällöin muodostui aivan uusi kokoonpano, johon mahdollisuuksien mukaan yritettiin värvätä nuoria soitonopiskelijoita.

Vanhojen orkesterien uudelleenjärjestely tai siirtyminen suojeluskunnan yhteyteen aiheutti joskus ongelmia. Useimmiten kapellimestari ja soittajat eivät halunneet siirtyä suojeluskunnan alaisuuteen, koska pelkäsivät ilmaisten soittokertojen liiallista rasitusta, jota tuonakaisissa seuraorkestereissa ei esiintynyt. Vuosina 1867–1917 Suomessa toimi 146 puhallinorkesteria. Niistä nuorisoseurojen omia 32, palokunnan 25, tehtaiden 24, itsenäisiä 21 ja työväenyhdistysten 19. Muiden instituutioiden omia

orkestereita oli alle 10. Virossa toimi samana ajanjaksona 1863–1917 801 puhallinorkesteria, mutta vuoteen 1913 mennessä niitä oli jäljellä enää 164 ja vuoteen 1917 mennessä vain 26; sitä paitsi Pärnumaalla säilyi vain kolme orkesteria. Se että orkestereita oli ollut aikaisemmin, oli jossain suhteessa hyvä asia – ihmisillä oli soittokokemusta ja myös nuotteja. Mutta toisaalta se oli huono asia siksi, että ”vanhat” orkesterit halusivat perinteitä seuraten soittaa oman seuran orkesterissa eivätkä mennä uuteen, tuntemattoman ohjesäännön mukaan toimivaan ja vieläpä puolisoitilaalliseen yhteisöön. Siksi monissa tapauksissa täytyi orkesterin muodostaminen aloittaa aivan alusta eli löytää kapellimestari, soittajat, soittimet ja nuottimateriaali. Vuodesta 1925 alkaen täytyi Viron suojeluskunnassa perustaa 13 maakuntaorkesteria ja sen jälkeen pienempien joukko-osastojen orkestereita. Joillakin paikkakunnilla ei suojeluskunnan joukko-osastolle pystyttykään perustamaan orkesteria. Haittana olivat aikaisemmin toimineet orkesterit, jotka eivät halunneet siirtyä suojeluskunnan alaisuuteen. Audrussa esteeksi koitui nuorisoseuran orkesteri, Mõisakülassa palokuntaorkesteri ja Häädemeestellä musiikkiseuran orkesteri. Siellä suojeluskunta käytti tarvittaessa edellämainittujen orkesterien maksullista palvelua.

Suomessa suojeluskunnan alaisuuteen siirtyivät rautatieläisten orkesterit Riihimäellä ja Viipurissa; palokuntaorkesterit Sortavalassa, Urjalassa ja osittain Helsingissä. Monissa tapauksissa nuorisoseuran orkesteri liittyi suojeluskuntaan, kuten Kauhajoella ja Alavudella. Myös Kurikassa aikaisemmin toiminut orkesteri muutti 1919 suojeluskunnan alaisuuteen, toimien samalla suojeluskunnan maakuntaorkesterina vuosina 1920–1930 A. H. Boismanin johdolla. Alavuden orkesteri toimi E. I. Kaistilan johdolla suojeluskunnan maakuntaorkesterina vuosina 1930–1934. Sen jälkeen tuli suojeluskunnan maakuntaorkesteriksi Vaasan orkesteri Kosti E. Könnin johdolla.

S. Myllyniemi on väittänyt julkaisussa *Hämeen Suoja*, että suojeluskunnan orkesterien perustaminen antoi nuorisoseurojen orkestereille kuolemaniskun. Tämä saattaa pitää paikkansa, koska suojeluskunta tarvitsi orkestereihinsa myös nuoria soitonopiskelijoita, jotka kutsuttiin suojeluskuntaan nuorina suojeluskuntalaisina. Musiikista kiinnostuneilla nuorilla oli mahdollisuus valita ja soittaa monessa orkesterissa, koska jälkikasvun tarpeessa olivat kaikki orkesterit, alaisuudesta tai kuulumisesta riippumatta. Soittimet olivat tuolloin kalliita, rahaa oli niukalti; melko usein suojeluskunnan orkesterien täytyi käyttää lainattuja tai lahjaksi saatuja soittimia. Joillakin soittajilla oli henkilökohtainen soitin, mutta useimmiten kerättiin joukko-osastolle rahaa järjestämällä iltamia, jonka tuloista saaduilla rahoilla ostettiin orkesterille soittimia.

Suomessa saatiin suojeluskunnan yleisesikunnalta rahallista tukea septetin kokoonpanoon kuuluvien soittimien ostoon. Vuonna 1927 Suomen maakunnissa toimi 144 suojeluskunnan puhallinorkesteria, Virossa toimi sotienvälisenä ajanjaksona lähes 55 puhallinorkesteria, mutta soittimien ja nuottien ostoon ei myönnetty rahaa. Soittajat hankkivat soittimia itse, myös univormut ja nuottimateriaalia. Iltamia järjestämällä – *Naiskodukaitse*-järjestön (naisten maanpuolustusjärjestö Virossa) avulla – hankittiin vain vähän lisärahaa.

Orkesterien kokoonpano ei Virossa keskittynyt vaskipuhallinseptetteihin, vaan käytettiin myös puupuhaltimia ja pieniä rumpuja, mikäli niitä oli. Kokoonpanot koostuivat tavallisesti 14 jäsenestä, mutta oli myös suurempia orkestereita, jotka pystyivät soittamaan vaativampaa ohjelmistoa. Viron suojeluskunnan maakunta-

orkesterit olivat niin sanotusti edustusorkestereita, jotka kävivät esiintymässä oman maakunnan ulkopuolella, mutta alaosastojen ja komppanioiden orkesterit esiintyivät pääasiallisesti joukko-osastojen sisäisissä tilaisuuksissa. Suomessa, Etelä-Pohjanmaalla olivat suojeluskunnan maakuntaorkesterit vuorotellen edustusorkesterin roolissa (esimerkiksi Kurikan, Alavuden ja Vaasan orkesterit), lisäksi muodostui maakunnan yhdistetty orkesteri kesäleirillä, jolloin koko osaston soittajat harjoittelivat kesäjuhlan konserttia varten.

Suomen suojeluskunnan puhallinorkesterien pakollinen tavanomainen ohjelmisto, joka koostui pääasiallisesti koraaleista ja marsseista, oli yleisesikunnan määräämä. Esitettävät kappaleet olivat osaston kasvatustyön päälliköiden kapellimestareille lähettämisiä; niitä tuli esittää kaikissa suojeluskuntaan liittyvissä tilaisuuksissa. Mikäli kyse oli suuremmasta julkisesta konserttiesityksestä, soitettiin tietenkin vaativampaa konserttiohjelmistoa. Etuasemassa olivat ne orkesterit, joiden ytimen muodostivat entiset sotilasmuusikot; tämä mahdollisti teknisesti monimutkaisemman ohjelmiston ottamisen ohjelmaan.

Virossa ei ollut vastaavaa yhtenäisesti voimaansaatettua pakollista puhallinsoittimien ohjelmistoa. Kappaleiden valinta oli kapellimestarin päätettävissä ja siinä kotimainen musiikki oli varmasti etusijalla. Kotimaisen musiikkituotannon lisääntyessä voitiin asteittain luopua ulkomaisesta ohjelmistosta, mutta suositut ulkomaisten säveltäjien marssit soivat vielä vuosikymmeniä suojeluskunnan musiikkitapahtumissa. Orkesterin soiton taso ja valittu ohjelmisto riippuu aina suuressa määrin kapellimestarin musiikillisesta mausta ja ammattitaidoista; siksi pätevien kapellimestarien löytäminen ja kouluttaminen oli sängen tärkeää.

Suomessa oli kapellimestareita alettu kouluttaa järjestelmällisesti vuodesta 1923 lähtien, mutta Virossa kapellimestareita koulutettiin vuoteen 1932 asti paripäiväisillä kursseilla ennen yleislaulujuhlia. Vuoden 1931 lopussa perustettu Viron laulajien liiton puhallinmusiikin osasto (*Eesti Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsioon'*) alkoi järjestelmällisesti kouluttaa kapellimestareita, mutta suojeluskunnan puhallinkapellimestarin diplomien myöntämiseen ei Virossa ehditty. Etelä-Pohjanmaan maakunnan pääkapellimestarit toimivat siviilissä apteekkarina ja kanttorina – he olivat siis kouluttamattomia harrastelijamuusikoita. Viimeinen sotaa edeltäneenä aikana toiminut Etelä-Pohjanmaan osaston kapellimestari suoritti puhallinkapellimestarin tutkinnon vuonna 1931.

Pärnumaan maakuntaorkesterin kapellimestari vuodesta 1928 oli ammatiltaan ruukuntekijä, joka oli opiskellut soittoa palvellessaan Venäjän keisarikunnan armeijassa. Viimeinen sotaa edeltäneenä aikana toiminut Pärnumaan maakuntaorkesterin kapellimestari oli maanviljelijä, harrastelijamuusikko hänkin. Kyseisenä ajanjaksona suojeluskunnan puhallinorkestereita johtivat ja kouluttivat kahdessa edellä mainitussa maakuntaosaston orkesterissa siis harrastelijamuusikot; niinpä nämä orkesterit olivat harrastajaorkesterien tasoa.

Etelä-Pohjanmaalla oli sotienvälisenä ajanjaksona 6–10 suojeluskunnan puhallinorkesteria ja Pärnumaalla neljä. Näin ollen Etelä-Pohjanmaan suuremmista keskuksista löytyi oma orkesteri, mutta Pärnumaan osastojen oli käytettävä muita paikallisia orkestereita – pääasiallisesti palokuntaorkestereita. Puhallinmusiikilla kohotettiin

yleisön mielialaa ja luotiin juhlavuutta järjestön tilaisuuksissa. Virossa kyvykkäämpi suojeluskunnan orkesteri – tavallisesti maakuntaorkesteri – osallistui aktiivisesti paikalliseen musiikkielämään, maakunnallisille laulupäiville tai valtakunnallisiin yleislaulujuhlisiin ja suojeluskunnan vuosipäiviin. Suojeluskunnan orkesterit eivät tavallisesti käyneet ulkomaankiertueilla, koska harrastajaorkestereilta puuttui vaadittava esiintymistaso ja sopiva ohjelmisto. Poikkeuksena olivat Tallinnan osaston ja Kalevin joukko-osaston puhallinorkesterit, jotka kävivät konserttimatkoilla Suomessa.

Koska koko järjestön toiminta tavallisten jäsenten tasolla oli vapaaehtoista, oli tuonaikaisten harrastelijasoittajien innostus varsin kunnioitettavaa. He kokoontuivat varsinaisen työnsä ohella orkesteri- ja sotaharjoituksiin, kesäleireille jne., täydentääkseen soittotaitojaan ja harjoitellakseen usein melko lailla yli voimien käyvää ohjelmistoa. Viimeksimainitun tosiasian takia oli suojeluskunnan orkesterien osuus laulujuhlilla pieni, vaikka mainitut orkesterit herättivätkin suurtahtumissa huomiota kunnon univormuineen ja varmastiikin parempine marssimistaitoineen verrattuna muihin harrastajaorkestereihin.

Virolaisilta orkestereilta puuttui pakollinen varsinainen ohjelmisto ja siksi vaativampia musiikkikappaleita harjoiteltiin vain laulujuhlia varten; paikallisissa tilaisuuksissa tyydyttiin sen sijaan kevyempään musiikkiin. Säilyneen ohjelmiston perusteella voi olettaa, ettei Virossa soitettu mitään vain suojeluskunnalle omistettua musiikkia – sitä ei ollut olemassa. Marssit olivat kaikkien orkesterien yleisessä käytössä olevia musiikkikappaleita. Paikkakunnasta riippuen saattoivat jo enemmän yhdessä harjoittaneet ja tyydyttävän esiintymistason saavuttaneet orkesterit tarjota maksullisia esiintymisiä juhlissa tai muilla merkkipäivillä. Radio ei ollut vielä kovinkaan levinnyt ja elävä musiikki tuntui tutummalta ja miellyttävämmältä, olivathan esiintyjinä paikalliset soittajat.

Tietenkin oman järjestön ulkopuolisissa maksullisissa iltamissa soitettiin järjestäjien ennalta tilaamaa ja soittajien harjoittelemaa musiikkia eikä sillä ollut mitään yhteyttä suojeluskuntaan järjestönä. Suomen suojeluskunnan puhallinorkesterit olivat pakollisen ilmaiseksi esitettävän varsinaisen ohjelmiston lisäksi opetelleet järjestön ulkopuolella esiintymiseen sopivan repertuaarin ja sitä soitettiin järjestäjän toivomuksen mukaan. Mitä tulee laulujuhlien ohjelmistoon, siinä ei käytetty kummassakaan maassa suojeluskuntajärjestöön liittyviä kappaleita, vaan kaikille orkestereille yhteistä kotimaista puhallinmusiikkiohjelmistoa.

Huoli puhallinmusiikin ohjelmiston vähyydestä koski enemmän Viron suojeluskuntaa. Syynä siihen oli Viron säveltäjille puhallinkappaleista maksettava varsin pieni palkkio, joka ei motivoinut ammattisäveltäjiä kirjoittamaan puhallinmusiikkia. Sitä vastoin Suomessa eräänä syynä suojeluskuntamusiikin vähäisyyteen mainittiin harrastelijoiden kyvyttömyys esittää laadukasta puhallinmusiikkia. Oikeastaan suojeluskunnan orkesterit eivät pystyneetkään vaskipuhaltimien septettiin rakentuvina soittamaan ohjelmistoa, joka olisi sointiväriältään monipuolisempaa. Tästä huolimatta musiikkia kuitenkin kirjoitettiin puhallinsepteille ja suojeluskunnat saattoivat hankkia ja soittaa uutta ohjelmistoa.

Puhallinmusiikin esittäminen ja kuunteleminen oli kuulunut vuosikymmenien ajan niin Virossa kuin Suomessa väestön huveihin – lisäksi kansan suosiman puhallinmusiikin

oletettiin ehkä kasvattavan kuulijoissaan taistelutahtoa ja optimismia. 1800-luvulla alkunsa saaneeseen perinteeseen liittyi ennen suojeluskunnan perustamista niin sotilas-, palokunta- kuin kaikenlaisten seuraorkesterien puhallinmusiikkia. Tältä pohjalta sopi olettaa, että myös uudet tai äsken perustetut suojeluskuntaorkesterit otettiin 1900-luvun alkupuolella suopeasti vastaan.

Kuten aikalaisten muistiinpanoista käy ilmi, nämä orkesterit vastasivat kaiketi yleisön odotuksiin. Musiikki taidelajina ei ole historiallisesti ollut sidoksissa päivän politiikkaan; univormun kantajat, joiden joukkoon kuuluivat myös suojeluskuntalaiset, puolustivat maansa alueellista, valtiollista itsenäisyyttä eduskunnan hallituspuolueista riippumatta.

Tämä tutkimus on pyrkinyt osoittamaan, että tärkein ero kummankin maan suojeluskuntien puhallinorkesterien toiminnassa vuosina 1925–1934 oli musiikin johtamisessa. Suomessa se tapahtui suojeluskunnan yleisesikunnan musiikki-toimikunnan kautta, mutta Virossa Laulajien liiton puhallinmusiikin osaston (*Lauljate Liidu puhkpillimuusika sektsioon*) välityksellä. Sitä paitsi suurin osa mainitun osaston jäsenistä oli suojeluskuntalaisia. Laulajien liiton puhallinmusiikin osaston toimikuvaan kuului koko valtakunnan puhallinmusiikkitoiminnan johtaminen ja koordinointi. Siksi Viron suojeluskunnan orkesterit olivat ohjelmistoltaan lähentyneet muita siviili-orkestereita.

Suomen suojeluskunnan orkesterien musiikillinen johtaminen tapahtui suoraan yleisesikunnan kautta suojeluskunnan orkesterien pääkapellimestarin johdolla; heillä oli myös vahvistettu varsinainen ohjelmisto, jota niin arki- kuin juhlapäivinä esitettiin. Näin ollen nämä orkesterit olivat lähempänä sotilaallista järjestelmää kuin Viron suojeluskunnan orkesterit. Virossa suojeluskunnan orkesterien musiikin valvojana oli Laulajien liiton puhallinmusiikin osaston jäsen, joka oli myös suojeluskunnan edustusorkesterin kapellimestari.

Suuri ero piili kapellimestarien koulutuksessa. Suomessa oli vuodesta 1923 lähtien olemassa hyvin toimiva ammatillisen täydennyskoulutuksen järjestelmä, kun taas Virossa koulutusta tarjottiin tarpeen mukaan eli yleislaulujuhlien ohjelmiston harjoittelun yhteydessä. Suurimpana samankaltaisuutena voidaan pitää kummankin maan suojeluskuntien puhallinorkesterien ohjelmistovalinnan kotimaisuusvaatimusta ja orkesterien omalaatuisuutta harrastelijaorkesterien joukossa. Yhteisenä päämääränä oli pidemmällä aikavälillä tulla mahdollisimman samankaltaiseksi puolustusvoimien orkesterien kanssa niin sisällön kuin muodon suhteen. Tämän päämäärän saavuttamiseen oli pitkä matka, koska kunnan univormuista huolimatta ei 1–2 soittokertaa viikossa riittänyt eikä muutamilla kesäleireillä pidetyillä sulkeisjärjestysharjoituksilla pystytty saavuttamaan ammattiorkesterin tasoa.

Paremmen tason saavuttamiseksi työskenneltiin ahkerasti. Harrastelijamusikot uhrasivat vapaa-aikansa suojeluskunnan toimintaan ja jättivät näin jälkensä kummankin maan suojeluskuntien kehitykseen ja aikakauden musiikin historiaan. Suojeluskunnan puhallinmusiikista löytyy vielä paljon tutkimatonta ja mielenkiintoista materiaalia tuleville tutkijoille ja kulttuurihistorioitsijoille.

ALLIKAD

Arhiivid

Eesti Kirjandusmuuseum
Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum
Helsingi ülikooli raamatukogu
Lõuna-Pohjanmaa Maakonnaarhiiv
Pärnu Muuseum
Riigiarhiiv Tallinn
Sõjaarhiiv Helsingis (aastast 2008 Soome Rahvusaarhiiv)
Suojeluskunta- ja Lotta Svärd muuseum
Soome Sõjaväemuusika Muuseum
Syväranna Lottamuuseum

Arhivaalid

V Alueen Aluepäällikkön Pvk. N:o 26.34.IV.4. 31.1.34. (E-P Sk piiri Pvk:n N:o 453.2.2.34. Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)
VIII ringkonna pealiku kiri N:o 111.34.IV. 27.3.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)
Alajärven Sk D. N:o 25.34.IV.4. E-P. Sk piiriesikunta, Pvk. N:o 127. 22.1.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)
Alavuden Sk N:o 25.32.IV 25.1.32.; Ylihärman Sk N:o 41.32.IV. 29.1.32. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)
EKM AR, A 25 535
EKM AR, B 7805
EKM AR, B. 8308
EKM AR, B 10 741
EKM AR C 393
EKM AR C 1026
EKM AR, C 1398
EKM AR, D 233
EKM AR, S 1200, D 256
EPMM IV
EPMM IV 1, 25-31
E.-P Sk piiriesikunta IIIb.2, (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)
E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 127. 34.IV. 8.1.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)
E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 183.29.IV (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)
E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 198. 34.IV, 11.1.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)
E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 206. 21.4.34. Väljavõte protokollist (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)
E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 246.IV.34.15.1.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)
E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 248. 34. IV, 15.1.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 320. 1.2.32. IV (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 417.34.IV. 30.1.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 430.30.IV (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 435. 28.I b. 2 (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, (nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 441.34.IV.1.2.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 458.30.IV (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki)

E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 501.34.IV. 8.2.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 513, 20.2.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 600.34.IV. 19.2.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 710.30.IV (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 838. 30. IV; 21.3.30 (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki)

E-P Sk piiriesikunta N:o 857.34.IV.16.3.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 879, os. IV, 27.3.1930 (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta Pvk. N:o 1080. 25: IV.3. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta, D. N:o 1720.34.IV 4.6.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta D.N:o 1793.34.IV. 9.6.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-PSk piiriesikunta Pvk N:o 1841. 30.IV, 18.7.1930. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta kiri N:o 2367.32.IV, (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta kiri N:o 2790.32.IV, 15.11.32. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 3096.32.IV, (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 3096.32.IV, (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta, 15.1.32. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta, kiri kasvatuspealik Ingmanile orkestrijuhut Kaistilalt 30.6.1932. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

Kiri K. Könnilt V. Ikonenile 18.4.34. maleva blanketil (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

Kiri K. Könnilt Vaasast V. Ikonenile 5.4.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

K. Könni kiri 8.4.34. 1011.9.4.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta, 6.6.34. kiri mlvkondadele (Sk ja LS muuseum, nummerdamata)

E-P Sk piiriesikunta 23.6.34.Kiri Fazer Musiikkikauppa Oy-le (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

Kursuste aruanne E-P Kaitseliidu maleva laagripäevadest 25.6.-1.7.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

ERA f 14, n. 3, s. 1103, l. 2–30, 73

ERA f 17

ERA f 31, n. 5, s. 1883

ERA f 72

ERA f 495, n. 7, s. 253

ERA f 495, n. 7, s. 6213

ERA f 969
 ERA f 507, n. 1, s. 177
 ERA f 509-s, n. 1, l. 4–8
 ERA f 509S, n.1, s. 53, l. 57–58
 ERA f 533, n. 1, s. 774
 ERA f 1555, n. 1, s. 7, l. 21–24, 52
 ERA f 1555, n. 1, s. 11, l. 46
 ERA f 1555, n. 1, s. 13, l. 4
 ERA f 1675, n. 1, s. 11, l. 90
 ERA f 1675, n. 1, s. 12, l. 95–96, 105, 134
 ERA f 1675, n. 1, s. 19, l. 15–17
 ERA f 1790
 ERA f 2151, n. 1, s. 3, l. 20, 62, 65, 80, 160
 ERA f 2151, n. 1, s. 17, l. 4, 21, 37, 55, 57
 ERA f 2151, n. 1, s. 34, l. 3, 67, 191–198
 ERA f 2151, n. 1, s. 40, nummerdamata
 ERA f 2151, n. 1, s. 43, l. 3
 ERA f 2151, n. 1, s. 46, l. 34,
 ERA f 2151, n. 1, s. 47, l. 5, 6, 10, 19, 40, 48
 ERA f 2151, n. 2, s. 12, l. 19
 ERA f 2151, n. 2, s. 20, l.-
 ERA f 2151, n. 2, s. 112, l. 1–179
 ERA f 2151, n. 2, s. 168, l. 7
 ERA f 2152, n. 1, s. 54, l. 1B
 ERA f 2157, n. 1, s. 4, l. 22, 24, 24b
 ERA f 2157, n. 1, s. 5, l. 10b,
 ERA f 2159, n. 1, s. 1, l. 11, 25, 33, 40–41, 42
 ERA f 2159, n. 1, s. 2, l. 24, 58
 ERA f 2159, n. 1, s. 6, l. 10, 20
 ERA f 2159, n. 1, s. 15, l.20, 22
 ERA f 2159, n. 1, s. 29, l. 16
 ERA f 2163, n. 1, s. 3, l.11, 13, 39,42–43, 47, 84
 ERA f 2163, n. 1, s. 11, l.21, 22, 26, 35, 53, 57, 57b, 65, 66,67, 74, 105, 125, 126, 126b, 138, 186
 ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 1, 17, 21, 23, 29, 32, 45, 46, 55, 56, 57, 69, 75, 78, 226, 233–239
 ERA f 2163, n. 1, s. 25, l. 1, 5, 13, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 108, 116
 ERA f 2163, n. 1, s. 26, l. 19, 31, 79
 ERA f 2163, n. 2, s. 20, l-nummerdamata
 ERA f 2170, n. 1, s. 2, l. 2b
 ERA f 2171, n. 1, s. 3, l. 6
 ERA f 2171, n. 1, s. 9, l. 24, 26, 34, 54, 55, 63
 ERA f 2171, n. 1, s. 29, l. 16
 ERA f 2175, n. 1, s. 15, l. 25
 ERA f 2870, n. 1, s.111, l. 2–13
 ERA f 2870, n. 1, s. 170, l. 20b, 23b, 24
 ERA f 2870, n. 1, s. 173, l. 12–25
 ERA f 5095, n. 1, s. 53, l. 57–58
 ER Arh. 39–46, s 3031–3091

Kauhajoki Sk N:o 32.34.IV.27.1.34. E-P Sk piiriesikunta Pvk:n N:o 127. 30.1.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

Laihian Sk esikunta N:o 27.29.os.IV. 4 (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

Laihian Sk Pvk. N:o 28.34. E-P piiriesikunta Pvk:n:o 127.20.1.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki,nummerdamata)

Lapuan Sk N:o 14.34.IV. 9.1.34. E-P Sk piiriesikunta Pvk:n 127.IV.10.1.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

Puhkpilliiorkestri määrustik. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

PäMu 12616/AvR3935

PäMu 10867/Ar 154

RR ar s. 3031–3091, I. 39–46

RR ar s. 938

Suojeluskuntain Yliesikunta os. 1b , 2, F2, kunniamarssit

Sk. Ye. os. I b, musiikkiasiat, 1919–1921, 2, F 2

Sk. Ye N:o 786.30.IV, 31.1.1930. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, E-P piiriesikunta Pvk:n No.391. IV

Sk. Ye. N:o 1183.29.IV; N:o 1706.29.IV (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

Sk. Ye No: 1245.28.IV. Helsinki 2.3.28. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

Sk. Ye N:o 6278.30.IV; E-P piiriesikunta Pvk:n N:o 2643; (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki,

Sk. Ye. N:o 7376.28.IV, Helsinki, 18.12.28.

Sk. Ye. N:o 7376.28.IV/18.12.28. Sk. Ye. Valistusosasto, Musiikkiainestoa ym. Hc 3

Sk. Ye. 19.3.29. Valistusosasto, Musiikkiainestoa ym. HC 3

Sk. Ye. Hall. osasto, Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1925. Eb 6., lk 5 (malevate aastaaruanded)

Sk. Ye. Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1926, Eb 7, lk 11, 28

Sk. Ye. Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1927, Eb 8, lk 20–21

Sk. Ye. Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1928, Eb 9, lk 17, 32

Sk. Ye. Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1929, Eb 10, lk 24

Sk. Ye. Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1930, Eb 12, lk 26

Sk. Ye. Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1931, Eb 13, lk 23

Sk. Ye. Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1932, Eb 14, lk 24

Sk. Ye. Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1933, Eb 15, lk 26

Sk. Ye. Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1934, EB 16, lk 27

Sk. Ye. Hall. os. Piirien pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1935, Eb 17, lk 25

Sk. Ye. Valistusosasto, Lehtileikkeet, Erityiset, 1934 Hba 17

Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, A 618:10.6 (I. 133)

Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, III b. 1. nummerdamata

SSMM 001-0158 (Suomen Sotilasmusiikin Museo) H. Konno muusika

SSMM N:o 52/VII – Lahden Sk kornetti B II partiide raamat

Teuvan Sk N:o 34.34.IV.4.22.1.34. E-P Sk piiriesikunta Pvk N:o 127. 25.1.34. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

TMM f MO 258/ELL juhatusse protokoll nr. 561, 30.11.1931

TMM f MO 258/ ELL puhkpillimuusika seksiooni protokoll nr. 568, 21.12.1931

TMM f MO 258, s. 51, I. 1–200

TMM f MO 258, s. 52, I. 1–201, 126, 128

TMM f MO 258, s. 53, l. 9, 47, 104, 116, 120–127, 157–158
 TMM f MO 258, s. 54, l. 40, 116, 120–127
 TMM f MO 258, s. 55, l. 100
 TMM f MO 258, s. 56, l. 75–96, 201
 TMM f MO 258, s. 58, l. 9
 TMM 8648, Mo 32-1/60
 TMM f MO kataloogimata materjal
 Töysän Sk. (Yrjö Herrala/Erkki Niemi) (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)
 Vaasa Sk korraldus. N:o 254.32.IV 21.10.32. E.-P. Sk. piiriesikunta Pvk.N:o 2499 24.10.32.
 (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)
 Ylihärmä Sk kiri N:o 110.30 (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, nummerdamata)

Publitseeritud allikad

V Pärnumaa Laulupeo juht. 1929. Pärnu: Pärnu Helikunsti Seltsi kirjastus
 IX Eesti Üldlaulupeo juht. 1928, ELL väljaanne nr. 11, kirjastus: Täht
 X Üldlaulupeo kava. 1933. Tallinn
 Aavik, J. 1959. *Muusika radadelt I*. Toronto: Orto
 Ahto, S., Piriälä, V. 1989. Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. Helsinki: Otava
 Alahonko, S. 1998. *Kaikki isänmaalle*. Taiselukoulun Perinneyhdistyksen Kirjapaino
 Amon-Merilain, M. 2003. *Eesti Kaitseliidu puhkpillimuusika aastatel 1925–1940*. Tallinn: TPÜ kirjastus
 Anni, A. 1924. *Soome maa, rahvas ja kultuur*. Tartu: Odamees
 Aska, E. 2000. *Suojeluskunta ja Lotta Svärd Turtola-Pellosa*. Pello: Medi-Väylä Oy
 Dahlström, F. 1976. *Musikliv i Hangö 1874–1914*. Åbo: Källskrifter och studier utgivna av Musikvetenskapliga institutionen vid Åbo Akademi VI
 Eesti X Üldlaulupidu. 1933. ELL väljaanne nr. 50. Tallinn: Eesti Ühistrükikoda
 Eesti XI Üldlaulupeo juht 23.–25. VI 1938.
 Eesti avaliku elu tegelased. 1932. Tartu
 Eesti Kaitseliidu kodukord. 1934. *Orkester*. Tallinn
 Eesti muusika II. 1975. Tallinn: Eesti Raamat
 Eesti muusika almanakh I. 1934. Tartu
 Eesti Muusika Biograafiline Leksikon I, 2007. Tallinn: Entsüklopeediakirjastus
 Eesti noodid I, II. 2001–2003. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu
 Eesti Nõukogude Entsüklopeedia. III. 1988. Tallinn: Valgus
 Eesti Tuletõrje Leksikon. 1939. Tallinn: Kirjastus Kooperatiiv
 Eskola, A. 2003. *Suomen sodat ja rauhat*. Helsinki: Ajatus Kirjat
 Helsingin suojeluskunnan Ikämiespataljoona 1919–1929. 1929.
 Hersalo, N.V. 1966. *Suojeluskuntain historia II*. Vaasa: Hata Oy
 Häädemeeste Elu. Orkestrimuusikast. 2001. AS Kommunaalprojekt
 Isojoki. 1991. Toim. Esko Hernesharju. Vaasa: Vaasan oy:n Kirjapaino
 Jalkanen, P. Kurkela, V. 2003. *Populaarimusiikki*. Helsinki: WSOY
 Järva laulupeo juht: 1932. Paide: A. Seidelbergi pärijate trükk
 Järvamaa X laulupidu. 1937. Paide: ELL Järvamaa osakonna väljaanne
 Kaitseväe lahingukool. 1997. *Üksikvõitleja käsiraamat*

- Karjalainen, K. 1995. *Suomalainen torviseitsikko*. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos
- Kasemaa, O. 1983. *Orkestrimängu harrastuse levik ja ulatus Eestis aastail 1818–1917*. ENSV TA Toimetised nr. 32
- Kasemets, A. 1928. *IX Üldlaulupeo muusikaline ettevalmistamine*. Tallinn: IX Üldlaulupeo juht
- Kauranne, J. 1996. *Lahden Suojeluskunta, Sotilaspojat, Lotat ja Pikkulotat*. Helsinki: Vanhala, Elsa
- Kiilaspea, A. 1975. *Eesti muusika II. Puhkpillimuusika*. Lk. 460–478. Tallinn: Eesti Raamat
- Klemetti, H. 1924. *Soome muusika*. Soome maa, rahvas ja kultuur. Tartu: Odamees
- Kodukaitsja laulik I. 1930. Tallinn: Naiskodukaitsse väljaanne
- Kurkela, V. 1983. *Taistojen tiellä soiteltiin*. Jyväskylä: Työväenmusiikki-instituutin julkaisuja 2
- Kylmä, J./Rantanen, J. 1986. *Jyväskylän suojeluskuntapiiri 1918–1944*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistoyhdistys r.y.
- Laaman Kalbus, E. 1993: 143–144. *Teatmeteos Eesti II, ERS/ EüKS 1949, Geislingen Lakeus ja sen lapset*. 1937. (J. Sauli/S. Vihtola) Vaasan Kirjapaino
- Laki suojeluskuntajärjestöstä 1927. *Asetus suojeluskunnista*. Suomen asetuskokoelma n:o 347/1927. Helsinki
- Lantto, J. 1997. *Kytösavun mailta*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino oy
- Lauluga läbi aegade*. 1965. Koost. A. Tamarkin. Tallinn: Eesti Raamat
- Laulusajand 1869–1969*. 1969. Koost. A. Mesikäpp, V. Pant, A. Tamarkin. Tallinn: Eesti Raamat
- Leichter, K. 1968. *Eesti pillikooride areng XIX sajandil kuni 1860-ndate aastateni*. Eesti muusika I, lk. 36–50
- Mikkola, A. 1994. *Varsinais-Suomen suojeluskuntapiiri 1917–1944*. Varsinais-Suomen maakuntasäätiö: Oy Turun Sanomat
- Myllyniemi, S. 1994. *Hämeen Suoja*. Hämeenlinna: Etelä-Hämeen suojeluskuntien historia-toimikunta
- Nõmme Laulupäeva Album. 1934. Tallinn: Eha
- Otavan Iso Musiikkitietosanakirja 5. 1979. Keuruu
- Pajamo, R. 1982. *Sulasol 60 vuotta*. Kuopio: Savon Sanomat
- Paukson, O. 2008. *Alevikust linnani*. OÜ Hansaprint, MTÜ Arendus- ja Innovatsioonikeskus Livonia
- Peisa, O. 1990. *Viihde- ja tanssimusiikki 1809–1975*. Porvoon musiikkielämä. Porvoon museoyhdistyksen julkaisuja nr. 4
- Penttilä, K. 1989. *Riihimäen rautatieläisten soittokunta*. Riihimäki: Riihimäen Kirjapaino Oy
- Pernu, S. Hakunti, J. 1996. *Kälvian suojeluskunta 1917–1944*.
- Perämäki, S. 1998. *Ylihärmän Suojeluskunta ja lotat*. Vaasa: Ykkös-Offset Oy
- Puhallinmusiikkia Loimaalla sata vuotta. 1985. Toim. Juhani Heinonen. Loimaa: Loimaan soittokunta Ry
- Põhja-Viljandimaa laulupäev 10. juunil 1934.
- Pärnumaa ühiskondlik elu: koguteos I. 1926. Toim. Jüri Andreller. Pärnu : Kultuur
- Pärnumaa VI laulupeo juht. 1935:39
- Pärnumaa tegelaste biograafiad. 1937. Pärnu: Kirjastus Sõna
- Pylkkänen, A. 2001. *Suojeluskuntalaiset – keitä he olivat?* Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos
- Raikkala, H. 1964. *Suojeluskuntain historia III*. Vaasa: Hata OY

Rinta-Tassi, O. 2004. *Kurikan historia II*. Kurikan kaupunki: Saarijärven offset

Rintala, E. 1981. *Alajärven Suojeluskunta*. Alajärvi: Alaprint Oy

Roudasmaa, S. 1997. *Helsingin Suojeluskuntapiirin historia 1918–1944*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Saan, P. 2008. *Eesti riigimuusika ja sõjaväeorkestrid*. Tartu Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused: Elmatar

Sakalamaa VI laulupeo juht 20.–21. juunil 1931. Viljandi

Salminen, T. 1999. *Sua suojelemme*. Suojeluskunta- ja lottatyö Riihimäellä ja Launossessa 1917–1944. Hämeenlinna: Riihimäen-Launosten suojeluskuntien perinnetoimikunta

Satamo, S. 1997. *Pienistä kivistä mahtava muuri*. Pälkäneen suojeluskunnan ja Lotta Svärd Pälkäneen paikallisosaston historia. Hämeenlinna: Karisto Oy

Seeland, S. 2006. *Halinge valla ajaloo*. Pärnu-Jaagupi: OÜ Vali Press

Selen, G. 1990. *Kuoroja ja orkestereita*. Porvoon musiikkielämä. Porvoon museo-yhdistyksen julkaisu nr. 4

Selen, K. - Pylkkänen, A. 2004. *Sarkatakkien armeija*. Helsinki: WSOY

Smeds, K; Mäkinen, T. 1985. *Kaiu, kaiu lauluni*. Helsinki: Otava

Stefani, G. 1985. *Musiikillinen kompetenssi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston musiikkitieteen laitoksen julkaisusarja A: tutkimia ja raportteja, n:o 3

Steinberg, E. 1999. *Kaitseliidu juubel Väändras*, Läbi aegade Väändra radadel, nr. 2, lk 97–101

Zetterberg, S. 1991. *Iseiseisva Soome ajalugu*. Tallinn: Perioodika

Tallinna Riiklik Konservatoorium 1919–1969. Koost. M. Topman. Tallinn: Eesti Raamat

Talvio, P. 1980. *Kenttämusiikista varuskuntasoittokuntiin*. Helsinki: Topografiakunnan Karttapaino

Tartumaa Laulupeo juht 3 ja 4 juuli 1926.

Tartumaa II Laulupeo Juht 28. ja 29. juunil 1930. ELL Tartumaa osakonna väljaanne

Tienari, A. 1943. *Pirkan perintö*. Katsaus Pohjois-Hämeen suojeluskuntapiirin historiaan. Tampere: Pirkka-Hämeen Sk. Piiriesikunta

The New Grove Dictionary of Music and Musicians. 2001. Vol. 24, USA: Macurillan Publishers Limited

Tikka, M. 2006. *Valkoisen hämärän maa*. Helsinki: SKS

Tomingas, W. 1992. *Vaikiv ajastu Eestis*. Tallinn: Olion

Traksmäa, A. 1939. *Lühike Vabadussõja ajalugu*. Tallinn: o/ü Kultuurkoondis

Türi koguduse I vaimulik laulupäev. 1930. *Türi koguduse album*.

Uustal, A. 1984. *Rahvusvaheline õigus*. Tallinn: Eesti Raamat

Vaks, J. 1937. *Puhkpilliorkester*. Tallinn: ELL PMS väljaanne

Vapautemme vartiossa. 1967. Toim. J. Lagus, T. Karilas, H. Raikkala. Vaasa: Hata Oy

Vuolio, J. 1993. *Suojeluskuntien musiikkitoiminta osana henkistä maanpuolustusta*. Karjalato: Maanpuolustusta ja historiaa-seminaari

Vuolio, J. 1995. *Putkesta putkeen*. Hämeenlinna: Panssarisoittokunnan perinnetoimikunta

Üldkookuvõte Pärnumaa omakaitse ajaloolisest tegevusest Kaitseliidu likvideerimisest kuni 1. jaan. 1942. 2005. 20 Tungal 05

Yleiset laulu- ja soittujuhlat Helsingissä kesäk. 19–21 p. 1931. Juhlaopas. SKS kirjapaino

Käsikirjad

- Ampuja, R. 1988. *Suomalaisen sotilasmusiikin kehitys itsenäisyyden aikana*. Sibelius Akatemian kirjasto. Manuscript.
- Andrekson, A. 1980. *Vändra kihelkonna muusikaelu ja selle arendajad 1840–1914*. Tallinna Riikliku Konservatooriumi diplomitöö. Käsikiri
- Anton, A. 1994. *Pärnu orkestrid ja instrumentaalsamblid pildis 1964–1994*. Pildialbum: Käsikiri
- Esna, O. 1984. *Pärnu Vabatahtlik Tuletõrje Selts 1866–1918*. Pärnu Muuseum: Käsikiri
- Haasma, A. 1975. *Puhkpillimuusika osatähtsus Vändra kultuurielus*. Tallinna Riikliku Konservatooriumi diplomitöö. Käsikiri
- Helsingin yliopiston kirjasto, Ms. mus.83, luettelo No. 426
- Hiob, T. 1976. *Järvamaa puhkpillimuusika arengust*. Tallinna Riikliku Konservatooriumi diplomitöö. Käsikiri
- Kals, A. 1975. *Tuntud korbelaste elulood*. Tartu Riiklik Ülikool. Teadusliku töö aruanne I. Käsikiri.
- Karjalainen, K.1993. *Suojeluskuntien soittokunnat osana suomalaista torvisoittoperinettä*. Maanpuolustusta ja historiaa – seminaari: Karjatalo. Esitelmä.
- Koskinen, Anu. 2006. *Ohjelmassa torvisoittoa*. Tutkimus Montolan nuorisoseuran soittokunnasta 1911–1939. Helsingin yliopisto: pro gradu – tutkimus
- Latva-Pukkila, A. Kiri 9.11.2004. (N. Latva-Pukkila *Kauhajoki orkestri ajalugu*. Käsikiri aastast 15.12.1968)
- Lavaste, E.- A. 1985. *Puhallinsoittajien ammattikoulutus Suomessa vuoteen 1939*. HY:n musiikkitieteen laitoksen kirjasto: proseminarityö
- Rein, K. 1969. *Pärnu-Jaagupi kihelkonna muusikaelu kuni aastani 1940*. Tallinna Riikliku Konservatooriumi diplomitöö. Käsikiri
- Roselius, A. 2006. *Sisällissodan voittajapuolen yksivuotismuisto osana suojeluskuntaliikkeen uudelleen järjestäytymistä*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Historia Militaris II (seminaari 29.–30.11.2006)
- Rääst, A. 1973. *Tallinna Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu teenelise puhkpilliorkestri ajalugu aastatel 1884–1972*. Tallinna Riikliku Konservatooriumi diplomitöö. Käsikiri
- Rüütelmaa, V. 2004. *Eesti Lauljate Liidu Puhkpillimuusika Sektsiooni tegevus 1931–1940*. Eesti Muusikaakadeemia magistratöö käsikiri
- Saan, P. 2002. *Eesti riikliku ja sõjaväelise tseremoniaalmuusika kujunemine 1918–1940*. Eesti Muusikaakadeemia magistratöö käsikiri
- Seeper, C. 2004. *Raamatukogud Mõisakülas 1895–1944*. Viljandi Kultuuriakadeemia diplomitöö
- Suomen armeijan nuotisto: 1820–1940* ms. mus.175. Helsingin yliopiston kirjasto: käsikirjakokoelma, luettelo N:o 467 (Tapani Boman, 18.03.1996)
- Tallinna Garnisoni puhkpilliorkestri noodikogu nimekirja koopia*. EMTA raamatukogu
- Tiedo ja marssinuotti Orimattila Sk perinnetoimikunnalta 11.10.2004
- Tuberik, K. 1968. *Puhkpilliorkestritest Tallinnas aastail 1920–1940*. Tallinna Riikliku Konservatooriumi diplomitöö. Käsikiri
- Uusma, R. 1970. *Puhkpilliorkestrite ajaloost Viljandi rajoonis XIX sajandi keskpaigast kuni 1960. aastani*. Tallinna Riikliku Konservatooriumi diplomitöö. Käsikiri

Perioodika

- 100% üksused*. 1936. Narva Maleva Teataja, nr. 14
- IX Üldlaulupidu. 1928. *Muusikaleht*, nr. 6/7, lk 102
- Anton, A. 1988. *Meenutuskilde ja hinnanguid. 100 aastat Johann Kase sünnist*. Pärnu Kommunist, 12. mai
- Avesson, V. 1928. Seltskonna ilmne tunnustus Kaitseliidule. *Kaitse Kodu!*, nr. 4, 274
- Balder, A. 1929. Seltskondlikud riigikaitse organisatsioonid. *Kaitse Kodu!*, nr. 19, lk 460–463
- Balder, A. 1938. Kaitseliidu õppetegevuse radadelt. *Kaitse Kodu!* 1938, nr. 20/21
- Dahlström, F. 2004. Puhallinmusiikki Suomessa uuden ajan alussa. *Musiikin suunta*, nr. 1, lk 25–31
- Eesti suurlaulupeolt. 1928. *Muusikaleht*, nr. 6/7, lk 211–216
- Eesti Tuletõrje. 1933–1934
- Eesti Tuletõrje 1933: 70–72, 176, 246
- Eesti Tuletõrje 1934: 165
- Eesti Tuletõrje 1934, nr. 5, lk 112
- Eesti Tuletõrje 1934, nr. 11, lk 393
- Eesti Tuletõrje 1934, nr. 12, lk 181–182, R.J.
- Eesti Tuletõrje 1935, nr. 3, lk 63
- Ehala, M. 2004. *Laulupidu kui rituaal, protsess ja võrgustik*. Õpetajate Leht, 24.XII
- Eilasest tänaseni*. 1928. Rahvaleht, 8. IX
- Erving, O. Hämeen Ilves 1932, nr. 10, lk 145
- Etelä-Pohjanmaa 1924
- Etelä-Pohjanmaa 1925, nr. 6, 7. veebruar
- Etelä-Pohjanmaa 1925, nr. 7, 14. veebruar
- Etelä-Pohjanmaa 1925, nr. 24, 20. juuni
- Etelä-Pohjanmaa 1925, nr. 28, 18. juuli
- Etelä-Pohjanmaan kunnallissanomat 1929, 11. jaanuar, lk 4
- Etelä-Pohjanmaan kunnallissanomat 1929, nr. 11, 1. märts
- Etelä-Pohjanmaan kunnallissanomat 1929, 12. aprill
- Etelä-Pohjanmaan kunnallissanomat 1929, nr. 24, 16. aprill
- Hakkapeliitta 1926–1940
- Hakkapeliitta 1929, nr. 18, lk 613
- Hakkapeliitta 1930, nr. 6, lk 176–177
- Hakkapeliitta 1930: 1290
- Hakkapeliitta 1931, nr. 1.
- Hakkapeliitta 1932, nr. 25–26; nr. 31
- Hakkapeliitta 1933, nr. 45
- Hindrichson, E. 1983. *Kuus aastakümnet pasunaga*. Pärnu Kommunist, 7. jaan, nr. 5
- Hämeen Ilves 1932, nr. 10, lk 145
- Hämeen Ilves 1934, nr. 2, lk 25
- Häädemeeste Elu 1934, nr. 7, lk 1, 18. veebruar
- Häädemeeste Elu. 1934, nr. 8, 25. veebruar (teade)
- Ikonen, V. 1934. *Juhlatilaisuuksien järjestelystä*. Nuijasoturi, nr. 2, lk 51–55
- Jakobi Elu 1929, nr. 8, lk 4

Kainuun Sissi 1930, nr. 1, lk 14–15
 Kainuun Sissi 1930, nr. 2, lk 54–55
 Kainuun Sissi 1930, nr. 3, lk 93
 Kainuun Sissi 1930, nr. 4, lk 128
 Kainuun Sissi 1931, nr. 3, lk 99
 Kainuun Sissi 1931, nr. 9, lk 225
 Kainuun Sissi 1932, nr. 5, lk 135–136
 Kaitse Kodu! 1925–1940
 Kaitseliidu instruktorid sõjalise õppuse instruktorite kursustel suvel 1928. a. 1929. *Kaitse Kodu!*, nr. 17, lk 847–848
 Kaitse Kodu! 1931, nr. 1/2
 Kaitse Kodu! 1932, nr. 16
 Kaitse Kodu! 1932: 402
 Kaitse Kodu! 1933, nr. 17, lk 714
 Kaitse Kodu! 1933, nr. 23/24
 Kaitse Kodu! 1938, nr. 1
 Kaitseliidu Kalevi malevkonna orkester. 1932. *Muusikaleht*, nr. 9, lk 189
 Kaitseliidu Keskjuhatuse tegevus 1925. aastal. 1926 *Kaitse Kodu!*, lk 55, 58
 Kaitseliidu muusikakomando (keskmalevkond) põhikiri 1931. Sakala Maleva Teataja, nr. 8, lk 6
 Kaitseliidu orkestripealikute täienduskursus. 1939. *Kaitse Kodu!*, nr. 1, lk 25
 Kaitseliidule uus marss. 1929. *Muusikaleht*, nr. 1, lk 30
 Karjalainen, K. 1993. Suomalaisen torvisoiton tyylit. *Musiikin suunta* 15(3): 55–68
 Keski-Pohjanmaan Vartio 1923, nr. 4, lk 86
 Koskinen, Antti. 1994. *Noormarkun Torvisoittokunta täytti 110 vuotta v:nä 1994*. O/y A. Ahlströmin henkilökuntalehti *Me kaikki* syksy 1993.
 Kroonika. 1926. Rootsi mereväe orkester Tallinnas ja Haapsalus. *Muusikaleht*, nr. 7, lk 107
 Kroonika. 1926. *Tallinn saab siiski suvemuusika*. *Muusikaleht*, nr. 10, lk 153
 Kroonika. 1928. *Keskorganisatsioon puhkpilliorkestritele*. *Muusikaleht*, nr. 8, lk 252
 Kui Riigikogu arutas Kaitseliidu toetamise seadust. 1929. *Kaitse Kodu!*, nr. 11, lk 254–257
 Külalistena vennasrahva suusapäevil. 1929. *Kaitse Kodu!*, nr. 11, lk 265–267
 Laitinen, K. 2001. *A short history of Finnish wind band music*. Fimic: contemporary/classical, articles (www.fimic.fi)
 Laitinen, K. 2004. Suomen Ruotsin aikaisen soittokuntaohjelmiston jäljillä. *Musiikin suunta*, nr. 1, lk 37;
 Lauljate Liidu kontsert. 1928. *Muusikaleht*, nr. 5, lk 152–153
 Laulu ja mängu leht. 1886, nr. 2, lk 13 (Autor: M. J. E.)
 Lilienblatt, J. 1929. *Viluvete rühmal 10. sünnipäev*. Pärnumaa Maleva Teataja, nr. 6, lk 66–67
 Linnala, L. 1927: 54
 Linnala, L. 1927. Armeijan soittokuntien uudistuskysymys. *Suomen musiikkilehti*, nr. 10, lk 154–156
 Lukas, H. 1934. Matkamuljeid Stokholmist. *Muusikaleht*, nr. 11, lk 231–234
 Luts, E. 1933. Meie rahvusliku pillimuusika arengu aluseid ja võimalusi. *Muusikaleht*, nr. 11, lk 234–235
Meie Lapua. 1930. Vaba Maa, nr. 183, 7. august, lk 4 (autor Kodanik)

Mesiäinen, E. 1933. Pasunakoorijuhtide kursustelt. *Muusikaleht*, nr. 1, lk 14–15
 Muljeid Soome sõidult. 1929. *Kaitse Kodu!*, nr. 32, lk 885–886
 Muusikkitieto. 1933, 8. november, lk 127
 Must, Ü. 1983. "Salme" selts *Toris*. Pärnu Kommunist, 22. sept., nr. 183
 Muusikaleht 1924–1935
 Muusikaleht 1924, nr. 6, lk 95–96
 Muusikaleht 1924: 110–111
 Muusikaleht 1926: 30–31, 251–252
 Muusikaleht 1928: 30–31
 Muusikaleht 1929: 30, 135, 349, 366, 368–370
 Muusikaleht 1930: 2, 4, 43–44, 54, 60, 160–162, 173, 177–178, 217, 219
 Muusikaleht 1931, nr. 12, lk 313
 Muusikaleht 1932: sisekaas, 47, 59, 153, 155, 158–159, 175, 182–184, 189, 257
 Muusikaleht 1933: 14–15, 21, 24, 25, 47, 51, 75–77, 81, 87, 105, 109, 127, 149–150, 161, 235, 239, 242–244, 254, 258, 262, 272
 Muusikaleht 1933, nr. 2 sisekaas
 Muusikaleht 1934: 46, 57–59, 66, 81, 108, 110–111, 132, 134, 136, 155–156, 160, 163, 243–244, 251, 276
 Muusikaleht 1935: 35–37, 43–44, 50, 89–90, 123–124, 246–248, 255, 274–275
 Neggo, V. 1928. Kaitseliidu kontsert-kõnehommikud. *Kaitse Kodu!*, nr. 19
 Neggo, V. 1935. Per aspera ad astra. *Kaitse Kodu!*, nr. 19/20, lk 629–635
 Nuijasoturi 1924–1934
 Nuijasoturi 1924, nr. 12, lk 2
 Nuijasoturi 1925, nr. 2, lk 2
 Nuijasoturi 1925, nr. 3, lk 17
 Nuijasoturi 1925, nr. 9, lk 2–3, 9, 13
 Nuijasoturi 1925, nr. 10, lk 16
 Nuijasoturi 1925, nr. 12, lk 12
 Nuijasoturi 1926, nr. 1, lk 12
 Nuijasoturi 1926, nr. 3, lk 1
 Nuijasoturi 1926, nr. 4, lk 2, 15, 17
 Nuijasoturi 1926, nr. 5, lk 5, 7–13
 Nuijasoturi 1926, nr. 7/8, lk 116–117
 Nuijasoturi 1927, nr. 1, lk 10–15
 Nuijasoturi 1927, nr. 2, lk 20
 Nuijasoturi 1927, nr. 3, lk 16
 Nuijasoturi 1927, nr. 5, lk 11
 Nuijasoturi 1927, nr. 6, lk 1, 3
 Nuijasoturi 1927, nr. 7, lk 15–17
 Nuijasoturi 1927, nr. 10, lk 2
 Nuijasoturi 1927, nr. 11, lk 16
 Nuijasoturi 1928, nr. 1, lk 12
 Nuijasoturi 1928, nr. 4, lk 19
 Nuijasoturi 1928, nr. 5, lk 5
 Nuijasoturi 1928, nr. 6, lk 13

Nuijasoturi 1928, nr. 11, lk 11
 Nuijasoturi 1928, nr.12, lk 15
 Nuijasoturi 1929, nr. 4, lk 10
 Nuijasoturi 1929, nr. 12, lk 16
 Nuijasoturi 1930, nr. 2, lk 12
 Nuijasoturi 1930, nr. 4, lk 4
 Nuijasoturi 1930, nr. 5, lk 8, 12
 Nuijasoturi 1930, nr. 6, lk 4, 11
 Nuijasoturi 1930, nr. 7/8, lk 8
 Nuijasoturi 1930, nr. 9. lk 7
 Nuijasoturi 1930, nr. 12, lk 1, 16
 Nuijasoturi 1932, nr. 1, lk 25
 Nuijasoturi 1932, nr. 6, lk 9–10, 20
 Nuijasoturi 1932, nr. 9, lk 11, 25
 Nuijasoturi 1932, nr. 11, lk 31–32, 43
 Nuijasoturi 1933, nr. 3. lk 13–14
 Nuijasoturi 1933, nr. 10, lk 23–29
 Nuijasoturi 1933, nr. 12, lk 52–55
 Nuijasoturi 1934, nr. 1, lk 2–3, 32
 Nuijasoturi 1934, nr. 2, lk 51–55, 74–75
 Nuijasoturi 1934, nr. 4, lk 60, 164
 Nuijasoturi 1934, nr. 5, lk. 220–222, 256
 Nuijasoturi 1934, nr. 6, lk 263, 270–275, 280–281
 Nuijasoturi 1934, nr. 9, lk 372–375
 Nuijasoturi 1934, nr. 12, lk 540–543
 Palotorvi. 1935, nr. 1, lk 18
 Pasunakoori mängu arendamisest. 1928. *Muusikaleht*, nr. 1, lk 30–31
 Pohjan Mies 1924, nr. 2, lk 129
 Pohjan Mies 1924, nr. 4, lk 54
 Pohjan Mies 1928, nr. 10, lk 202
 Pohjois-Hämeen vartio 1930: 21–22
 Pohjois-Hämeen vartio 1931: 19
 Pohjois-Hämeen vartio 1934: 31
 Pohjois-Hämeen vartio 1935: 34
 Pohjois-Karjalan suojeluskuntalainen 1927, nr. 12, lk 31
 Porkkala, M. 1933. *Kauhajoki musiikkipitäjänä*. Vaasa, lk 142
 Porkkala, M. 1937. *Kauhajoki musiikkipitäjänä*. Eteläpohjalaisten joulu, 17–19
 Pöder, T. 1995. Palgasõdurid rahvusvahelises õiguses ja Eesti. *Akadeemia* nr. 5, lk 927
 Pärnumaa Elu. 1927. *Sealt, kus on sood ja rabad*. nr. 7
 Pärnumaa Elu. 1927. *Vändra muusikaelu arenemisest*, nr. 7
 Pärnumaa Elu. 1928. *Soode ja rabade keskelt*.
 Pärnumaa Elu. 1929. *Juba poolsada aastat*. nr. 8, lk 19–21
 Pärnumaa Elu. 1929. *Jooni Vändra muusikaelu arenemisest*. nr. 8
 Pärnumaa Elu. 1934. *Ajalugu jälgimas*. nr. 11/12, lk 32

Pärnumaa Maleva Teataja. 1928–1934

Pärnumaa Maleva Teataja 1928: 34

Pärnumaa Maleva Teataja 1929: 33, 35–36, 39, 61–62, 83, 88, 90, 101, 109–110, 129, 134–136, 141, 156, 176, 180–181, 204–205, 225, 251–252

Pärnumaa Maleva Teataja 1930: 3, 6, 19, 21, 38, 49, 54, 56, 58, 64, 79, 88, 90, 105–107, 109–110, 123, 125–127, 130, 137, 139, 189, 239

Pärnumaa Maleva Teataja 1931: 15, 27–29, 54, 85, 92, 121–125, 148, 160–162, 175, 207

Pärnumaa Maleva Teataja 1932: 10, 24, 47, 56–58, 61, 72, 74, 76, 94, 96–98, 119, 123, 137, 195

Pärnumaa Maleva Teataja 1933: 21, 83–85, 153–154, 188, 194

Pärnumaa Maleva Teataja 1934: 22–24, 68–70, 84, 130, 136–139, 181, 186, 234

Pärnumaa Maleva Teataja 1934, nr. 5/6, lk 34

Pärnumaa Maleva Teataja 1934, nr. 7, lk 48;

Pärnumaa Maleva Teataja 1934, nr. 8, lk 54, 58–59

Pärnumaa Maleva Teataja 1935: 143, 231, 233, 236

Pärnu Päevaleht 1926–1928

Pärnu Päevaleht 1926, nr. 1, lk 2

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 15, lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 20, lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 36, lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 39, 17. veebruar, lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 64, lk 2

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 91, lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 96, lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 97, lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 101, lk 2

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 109, lk 2

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 122–129, 133–140, 142–146, 148, 150–152, 154–158, 160–161, 163, 169–170, 174–176, 179, 181–182, 184–185, 187, 190–194, 196–200 – kõik lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 131, 14. juuni, lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 132, 15. juuni, lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 135, 18. juuni, lk 2

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 152, 9. juuli, lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 159, 18. juuli, lk 2

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 165, 25. juuli, lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 171, 1. august, lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 178, 9. august, lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 179, 10. august, lk 2

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 201, 5. september, lk 1

Pärnu Päevaleht 1927, nr. 203, 7. september, lk 1

Rahvaleht 1928

Riigi Teataja 1918, nr. 1, lk 2

Riigi Teataja 1918, nr. 3, lk 6

Riigi Teataja 1918, nr. 10, lk 3,6

Riigi Teataja 1925: 117–120

Roska, J. 1925. *Meie Kaitseliidu arenemisest*. Päevaleht, nr. 211, 8. VIII

Sakalamaa IV laulupidu. 1927. *Muusikaleht*, nr. 6/7, lk 93

Sakalamaa Maleva Teataja nr. 20, 13. november 1930, lk 165

Sakalamaa Maleva Teataja. 1931, nr. 8. *Kaitseliidu (keskmalevkonna) muusikakomando põhikiri*

Satakunnan Karhu. 1925–1926

Satakunnan Karhu 1925, nr. 2, lk 6

Simonen, V. 1931. Kaitse Kodu! – Viron Hakkapeliitta ja sen kymmenen pikkuveljeä *Hakkapeliittaa*, nr. 25/26

Soome kaitseliidu kehalisest kasvatusesest. 1928, *Kaitse Kodu!*, nr. 16, lk 770–773

Soome kaitseliidu suvisest tegevusest. 1929. *Kaitse Kodu!*, nr. 17, lk 845–846

Soome kütid. 1928. *Kaitse Kodu!*, nr. 10–11

Soome sõjanduse ajakiri. 1919. *Sõdur*, nr. 12

Soome vabadusvõitlusest. 1928. *Kaitse Kodu!*, nr. 9

Soome õhukaitseliit. 1929. *Kaitse Kodu!*, nr. 17, lk 862

Suomen Musiikkilehti 1921–1934

Suomen Musiikkilehti 1923, nr. 1, lk 14

Suomen Musiikkilehti 1923, nr. 4, lk 72

Suomen Musiikkilehti 1923, nr. 5, lk 87

Suomen Musiikkilehti 1923, nr. 6, lk 103

Suomen Musiikkilehti 1924, nr. 5, lk 92, 102

Suomen Musiikkilehti 1926, nr. 2, lk 30

Suomen Musiikkilehti 1926, nr. 4, lk 66

Suomen Musiikkilehti 1926, nr. 5, lk 78

Suomen Musiikkilehti 1926, nr. 6, lk 104–105, 113, 117, 147

Suomen Musiikkilehti 1926, nr. 8, lk 136

Suomen Musiikkilehti 1927, nr. 1, lk 7

Suomen Musiikkilehti 1927, nr. 2, lk 31

Suomen Musiikkilehti 1927, nr. 5, tagakaas

Suomen Musiikkilehti 1927, nr. 10, lk 154–155

Suomen Musiikkilehti 1927, nr. 11, lk 156, 176–177

Suomen Musiikkilehti 1928, nr. 1, lk 13

Suomen Musiikkilehti 1928, nr. 4, lk 62

Suomen Musiikkilehti 1928, nr. 6, lk 249–251

Suomen Musiikkilehti 1928, nr. 7, lk 95–97, 109

Suomen Musiikkilehti 1928, nr. 10, lk 149

Suomen Musiikkilehti 1930, nr. 7, lk 95–97

Suomen Musiikkilehti 1930, nr. 11/12, lk 177

Suomen Musiikkilehti 1931, nr. 1, tiitelleht

Suomen Musiikkilehti 1931, nr. 2, lk 30

Suomen Musiikkilehti 1931, nr. 5, lk 84–85, 91

Suomen Musiikkilehti 1931, nr. 8, lk 133

Suomen Musiikkilehti 1932, nr. 1, lk 7

Suomen Musiikkilehti 1933, nr. 9, lk 197

Suomen Musiikkilehti 1934, nr. 5, lk 113

Suursööt, O. 1926. Kaitseliidust. *Kaitse Kodu!*, nr. 8
 Sõdur 1919, nr. 8
 Tallinna Maleva Teated 1929: 51
 Tammiste, K. 1935. Kalevi malevkonna orkester 10-aastane. *Muusikaleht*, nr. 3, lk 69–71
 Topman, A. 1940. Kaitseliidu orkestritest. *Kaitse Kodu!*, nr. 2, lk 44
 Tuletõrje Teated 1924–1926, 1932, 1934
 Tuletõrje Teated 1924: 139, 180
 Tuletõrje Teated 1925: 196–198, 218, 237, 248,
 Tuletõrje Teated 1925, nr. 15, lk 235
 Tuletõrje Teated 1926: 314, 317, 391
 Tuletõrje Teated 1929, nr. 5, lk 78
 Tuletõrje Teated 1932, nr. 11/12, lk 236
Uudiseid siseriigist Pärnumaalt. 1936. Uus Eesti, 27. I
 Vaks, J. 1930. Pasunakooridest. *Muusikaleht*, nr. 2, lk 43–44
 Vaks, J. 1930. Pasunakoori esimene kokkumängu harjutus. *Muusikaleht*, nr. 7/8, lk 161–162
 Vaks, J. 1933. Meie pillikooride mängukavast. *Muusikaleht*, nr. 4, lk 87
 Vaks, J. 1933. Koosseisudest pillikoorides. *Muusikaleht*, nr. 9, lk 167–168
Valgas neli orkestrit. 1932. Vaba Maa, 23. VII
 Varsinais-Suomen vartio. 1934–35
 Varsinais-Suomen vartio. 1934, nr. 6/7, lk 94–95
 Varsinais-Suomen vartio. 1935, nr. 6/7, lk 90–91
 Veri on vettä sakeampaa. 1932. *Hakkapeliitta*, nr. 27, lk 834
 Visnapuu, E. 1933. Helikunsti sihtkapitali ülesandeist. *Muusikaleht*, nr. 12, lk 252–254
 Waismaa, K. J. Piirteitä Isokyrön torvisottokunnan vaiheista, *Suomen musiikkilehti* 1942/9, lk 89–91; 1942/10, lk 105–108
 Walter, H. 1990. *Eesti Kaitseliit Eesti Vabariigi Põhiseaduse ja seaduste kaitsel*. Edasi, 15. 03
 Walter, H. 1992. *Eesti Kaitseliidu ajaloost*. Rahva Hääl, 8. 02, lk 3
 Vuolio, J. 1991. Piirteitä sotilasmusiikista. *Musiikin suunta*, lk 2–3 .
 Vuolio, J. 2004. Kunniamarssit – yleiseurooppalaista tunnusmusiikkia. *Musiikin suunta*, nr. 1, lk 62, 65–66
 Väandra Sõnumid. 1932–1934
 Väandra Sõnumid 1934, nr. 24, lk 1
 Väandra Sõnumid 1934, nr. 25, lk 4
 Väandra tuletõrje peakoosolek. 1930. *Tuletõrje Teated*, nr. 4, lk 64
 Ülevaade Kaitseliidu orkestripealikute kursuse tööst ja selle tulemustest. 1940. *Kaitse Kodu!*, nr. 3/4

Pisitrükised

Kokoelma isänmaallisia lauluja. Savonlinna: Savonlinnan kirjapaino, 1918, 32 s. (sanat)
 Kirjapaino Ilmarinen, Viipuri 1923 /HY:n erikoislukusali: ohjelmat/
 Kirjapaino Ilmarinen, Viipuri 1924/HY:n kirjasto: erikoislukusali: ohjelmat/
 Lindbergin kirjapaino oy Helsinki. 1925. Helsingin torvisoittokunnan matinea- ohjelma
 Itä-Suomen kirjapaino oy Wiipuri. 1926. Viipurin SK orkesterin konsertti. Ohjelma.
 Loimaan kirjapaino 1927, /HY:n kirjasto erikoislukusali: ohjelmat/

Loimaan kirjapaino 1928, /HY:n kirjasto erikoislukusali: ohjelmat/
 Loimaan kirjapaino 1929, /HY:n kirjasto erikoislukusali: ohjelmat/
 Jakobi Elu. 1929, nr. 8, lk 4 (peokuulutus)
 Loimaan kirjapaino 1930 /HY:n kirjasto erikoislukusali: ohjelmat/
 Loimaan kirjapaino 1932, /HY:n kirjasto erikoislukusali: ohjelmat/
 Loimaan kirjapaino 1934 /HY:n kirjasto: erikoislukusali: ohjelmat/
 Kuressaare suvemuusika kava. 1937. Kuressaare: O. Liivi kirjastus
 Ohjelma V.I.L. 10-vuot.juhlassa. SKS kirjapaino Oy, Sk ja LS muuseum, Seinäjoki,
 nummerdamata
 Põhja-Viljandimaa laulupäev 10. juunil 1934

Internetiallikad

<http://www2.6net.fi/alavus/apo/historia.htm>
<http://klassinen.fi/profiili/10185>
<http://wasasinfonietta.net/historia/orkestreihistoria.html>
<http://fimic.fi/fimic/fimic.nsf/genrearticles?readform>
<http://www.kaartinsoittokunta.fi/vuosilukuja>
http://fi.wikipedia.org/wiki/Luokka:Suomalaiset_kapellimestrarit
<http://www.kaartinsoittokunta.fi/historia.html>
 Sotilaskapellimestarit ry, Levysävel, L.S. 07066-2
<http://www.mil.fi/joukot/sotilasmusiiki/teoslis3.html>
<http://www.mil.fi/sotilasmusiikki/teoslis3.html>
<http://www.kareliaorkesteri.fi/html/historia.html>
<http://www2.mil.fi/sotilasmusiikki/soittokunnat/pohmsk/perinteet/index.dsp>
<http://www.alavus.fi/apo/suojeluskuntasoytokunta.htm>
<http://www.kauhajoki.fi/soittokunta/historia.htm>
<http://www2.6net.fi/alavus/apo/historia.htm> (Jussi Lahtinen)
<http://www.hot.ee/orksindi/ajalugu.html>. (Aire Luhaoja)
<http://www.rescue.parnumaa.ee/sisu/yldinfo/strukt/operatiiv/kilingiajalugu.html>
www.tampere.fi/kirjasto/musiikki/suom_laulukirja.pdf
 (<http://www.kansanvalistusseura.fi/?action=juttu&D=16&valittu=3>)
<http://77www.sulasol.fi97-2kurkist2htm>
<http://www.valt.helsinki.fi/staff/evasara/skpolhist.html>
www.lottamuseo.com/fi/lotta_sward.html
 (www.sulasol.fi/info/historia/sulasollehti)

Mälestused

Eskola, Pasi 2004 – Keski-Pohjanmaa maakonna Kalajoki puhkpilliorkestri tegevusest alates aastast 1903 (kiri 26.9.2004)
 Hyttinen, B. 1989. *Liian varhain sotilaaksi*. Helsinki: Forssan Kirjapaino
 Jokinen, Urpo 2004 – Lahti Kaitseliidu orkestrist aastatest 1930–1939
 Kallas, V. 2001. *Häädemeeste muusikaelust läbi aegade*. Häädemeeste elu 2001: AS Kommunaalprojekt

Kantola, Matti 2004 – Raahe maleva Oululaise poiste puhkpilliorkestri tegevusest 1936–1937 (kiri 21.9.2004)

Kreem, R. 1984. *Vandega seotud. Mälestusi ja otsinguid, tähelepanekuid noorusaastaist 1923-1948*. London, Ontario, Kanada

Laaman Kalbus, E. 1993. *Tõde ei põle tuleski. (Ühe Eesti ohvitseri elutee ja sõjamälestused*. Tallinn: OÜ Greif

Latva-Pukkila, Antti 2004 – Nikolai Latva-Pukkila 15.12.1968 koostatud Kauhajoki orkestri ajalugu aastatest 1896–1944. Käsikirja koopia.

Lindsaar, P. 1959 *...Ja sõdurid laulavad I*. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv

Lindsaar, P. 1967. *Paelamehed*. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv

Lindsaar, P. 1977. *Värska*. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv

Luopajärvi, E. Foto Jalasjärvi valla puhkpilliseptetist

Nieländer, A. 1982. *Taktikepi ja relvaga. Mälestusi*. Stockholm: Välis-Eesti & EMP

Regi, A. 2000. *Muusikast ja muust*. Humare

Rein, K. 2006. *Aeg antud elada*. Halinga Vallavalitsus: OÜ Welmet

Erakogud

Maret Schultz. Dokumentide kogu. Tallinn

Intervjuud

Voldemar Lemmik	oktoober 1998
Konstantin Rein	28. oktoober 2008

Helisalvestised

1965. Alte Märsche. Zentrales Orchester des Ministeriums des Innern. Leitung: Willi Kaufmann

2002/2003. Täna oleme vabad. Eesti Kaitseväge Orkester, dirigent Peeter Saan.

TÖÖS KASUTATUD LÜHENDID JA OLULISEMAD TÄHENDUSED

EKM AR	Eesti Kirjandusmuuseum arhiivfond
ELL	Eesti Lauljate Liit
EMBL	Eesti Muusika Biograafiline Leksikon
EPMM	Etelä-Pohjanmaa Maakuntamuseo (E-P maakonnamuuseum)
E-P	Etelä-Pohjanmaa
E-P Sk piiri	Lõuna-Pohjanmaa Kaitseliidu malev
ERA	Eesti Riigiarhiiv
ER Arh	Rahvusraamatukogu arhiivfond
EVL	Eesti Vabadussõjalaste Liit
FIMIC	Finnish Music Information Centre (Soome Muusika Infokeskus)
Hy	Helsingin yliopisto (Helsingi Ülikool)
KL	Kaitseliit
KVS	Kansanvalistusseura (Rahvaharidusselts)
L-P	Lõuna-Pohjanmaa
LS	Lotta Svärd-organisatsioon
mlv	malevkond
Piiriesikunta	maleva staap
PMS	Puhkpillimuusika sektsioon
Pvk	päevakäsk
PäMu	Pärnu Muuseum
RR	Rahvusraamatukogu
RR ar	Rahvusraamatukogu arhiivfond
RT	Riigi Teataja
SARK	Sotaarkisto (Sõjaarhiiv)
Sk	Suojeluskunta (Kaitseliit)
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (Soome Kirjanduse Selts)
Sk Ye	Suojeluskuntain Yliesikunta (Kaitseliidu Peastaap)
TMM MO	Teatri- ja Muusikamuuseum muusikaosakond
TS	Tuletõrjeselts
TÜ	Tuletõrjeühing
V.I.L.	Vapausodan Invaliidien Liitto (Vabadussõja Invaliidide Liit)
VTS	Vabatahtlik Tuletõrje Selts
VTÜ	Vabatahtlik Tuletõrje Ühing
WSOY	Werner Söderström OY (kirjastus)

EKL Peastaabi korraldus nr. 21, 15. juunil 1926 Kaitseliidu Tallinna Malevale

Kaitseliidu päeva puhul 20. juunil Tallinnas korraldatavate paraadide ja tseremooniade kohta käivad korraldused:

Kella	7.15 – 7.20	hääresignaalidel kuulutada Kaitseliidupäeva algust
	7.20 – 7.45	Tallinna maleva ja Noorsoo orkestritel mängida muusika toimkonna juhataja korraldusel Jaani ja Oleviste kirikutes ning Raekoja ja Pika Hermani tornides isamaa laule
	8 – 9	isamaaline jumalateenistus Kaarli kirikus, millest kõik teenistusest vabad olevad kaitseliitlased soovitavalt osa võtaksid
	10	Tallinna maleva ja kõikide teiste malevate esindusmeeskondadel olla valmis rivistatult Vabadusplatsil

Orkestritel paraadi vastuvõtmise ajaks asuda järgnevalt:

a) Tallinn maleva orkester	lippude paremale tiivale
b) sõjaväe orkester	Tartu maleva paremale tiivale
c) Kalevi malevkonna orkester	Sakala maleva paremale tiivale

Malevlastel ilmuda vahiteenistuse vormis, pealikel olla ilma mõõkadeta.

(ERA f 2163, n.1, s. 3, lk 42–43)

Tõnis-August Tõnise p. Adamson (aastast 1936 Avingo) Kolonelleitnant, Kaitseliidu Pärnumaa maleva pealik

Teenistuskiri

Sündis 13. augustil 1887. aastal Pärnumaal Uue-Vändra vallas. Lõpetas 1905. aastal Pärnu Linnakooli ja 1915. aastal Gatšina lipnike kooli. Abielus Vilma-Margarethe Põdderiga (s. 5. okt. 1899). Lapsed Ruth (s. 13. sept. 1926) ja Astrid (1928–1935). Elukoht alates 1925. aastast Pärnu Riia t. 23.

Teenis Vene väes lipnikuna aastatel 1915–1917. Kapteni auastme sai Eesti väes 26. septembril 1919. Oli soomusauto *Lembitu* ülem 1920. aastal. Arvati reservi 31. märtsist 1921.

Seejärel töötas aastatel 1921–1923 Tartumaa riigimaade IX ringkonna valitsejana. 16. jaanuaril 1925 määrati Kaitseväe reservist Kaitseliidu Pärnumaa maleva Vändra malevkonna pealiku kohusetäitjaks.

14. märtsist 1925 määrati Pärnumaa maleva pealikuks kuni 31. augustini 1940. Majori auaste omistati 24. veebruaril 1931 ja kolonelleitnandi auaste 24. veebruaril 1940.

Autasud:

- 1) Püha Anna 4. järgu autäht pealkirjaga *Vahvuse eest*
- 2) Stanislaue 3. järgu autäht mõõkade ja lindiga
- 3) Püha Anna 3. järgu autäht mõõkade ja lindiga
- 4) Eesti Vabadussõja mälestusmärk
- 5) Kotkaristi teenetemärk III kl kodanlike teenete eest (1935)
- 6) Kotkaristi teenetemärk V kl kodanlike teenete eest (1931)
- 7) Kaitseliidu Valgeristi III kl (1930)
- 8) Läti Kaitseliidu teeneterist *Nopelnu Krustu* (1935)

Atesteerimislehe andmetel oli sobiv maleva pealikuks hindega “väga hea” alates 1932. aastast; varem olnud ka hea ja algaastatel rahuldav hinnang tema tööle. Ainsaks vallatavaks võõr-keeleks oli märgitud kogu teenistuse (11 aastat 1 kuu 19 päeva) vältel mõistetavatel põhjustel vene keel.

ERA f 495, nim. 7, s. 253

Matti Laurila

Arvo Armas Matias (Matti) Laurila sündis 14.1.1895 Kauhavas talupidaja peres. Isa oli välja teeninud kaardiväe allohvitseri auastme ja seetõttu oli poegadelegi sõjaväelase karjäär südamelähedane. 20-aastaselt siirdus M. Laurila Saksamaale jäägrikoolitust saama; osales I Maailmasõjas ja hiljem Soome Vabadussõjas. Augustist 1919 asus ta Lõuna-Pohjanmaa Kaitseliidu malevapealiku ametikohale, olles teenistuses 1939. aasta septembrini. Talve- ja Jätkusõjas osales M. Laurila JR 23, JR 16 ja JR 22 juhtivatel kohtadel. Sõja lõpetas M. Laurila jäägrikoloneli auastmega. Aastatel 1948–1963 töötas M. Laurila kindlustusfirmades Tarmo ja Turva. Ta oli tegev Sõjainvaliidide ja Vabadussõja invaliidide Liidu asutamises ja tegevuses. M. Laurilale omistati 28 kodu- ja välismaist medalit ning teenetemärki. M. Laurila suri 22. juulil 1983. aastal. (J. Lanttu *Kytösavun mailta* 1997, lk 40–41)

Eversti Matti Laurila

(Vesa Määttä: 040-5052414; vesa-matti.maatta@welho.com)

Seminariettekanne Maanpuolustuskorkeakoulussa sotahistorian laitoksen järjestämä 29.11.2006. Historia Militaris II -seminaari.

Kaitseliidu kasvatustöö määrustik

Suojeluskuntajärjestön valistustyön tehtävänä on harjoittaa järjestön tarkoitukselleen sovellettua valistustoimintaa. Tähän kuuluu kansalaiskunnon kohottaminen, luonteen kasvatus, tekoihin velvoittavan isänmaallisen mielen ja lujan puolustustahdon luominen sekä vanhojen kansallisten hyveiden arvoon nostaminen niin järjestön riveissä kuin niiden ulkopuolella pyrkimällä ymmärtäväisellä ja ennakkoluulottomalla suhtautumisella liittämään suojeluskuntien ympärille mahdollisimman laajat kansalaispiirit. Kasvatustöö ülesandeks Kaitseliidus oli sobilikult kasvatustegevuse sihipärane välja arendamine. Sellesse kuulusid kodanikuvalmiduse tõstmine, meelelaadi (meelsuse) kasvatamine, tegudele kohustava isamaalisuse ja püsiva kaitsetahte kujundamine ning vanade heade rahvatraditsioonide ausse tõstmise nii organisatsiooni sees kui väljaspool, üritades Kaitseliidu ümber koondada mõistva ja eelarvamustevaba suhtumisega võimalikult suured rahvahulgad.

Kasvatustööd malevas teostab kasvatustöö pealik. Tema töökohustuste hulka kuulus:

- pidada maleva staabis kasvatustööd puudutavat kirjavahetust, suhelda ajalehtede, kirjastuste, filmilaenutustega. Tegelda maleva ajalehe jm kasvatustööd puudutavate küsimustega
- Kaitseliidu pidudel oli pealiku ülesandeks hoolitseda selle eest, et pidude tase oleks võimalikult kõrge. Vajadusel esineda ise või leida pädevad esinejad, kelle tulek teha muust programmist sõltuvaks
- pidada külakogukondades Kaitseliidu tööd puudutavaid selgituskoosolekuid, kus tingimata rõhutada Kaitseliidu kui kogu rahvast hõlmava organisatsiooni tähtsust. Pealik ise ei pea tingimata neil koosolekuid osalema
- kasvatustöö esindajad ja komisjonid tuleb määrata kohapealsete tegelaste hulgast
- ajalehed ja pildid. Kui maleval on ajaleht, hoolitseb kasvatustöö pealik selle artiklite, piltide ja ajalehe ilmunuse eest. Lisaks avaldab kasvatustöö pealik kohalikes ajalehtedes ausaid ja erapooletuid kirjutisi Kaitseliidu teemadel. Liikmete halva käitumise kohta muudes ajalehtedes esinevad artiklid olgu teravdatud tähelepanu all ning vajadusel saagu süüdlased malevapealikul karistada. Maleva ja organisatsiooni ajalehtedevaheline sidepidamine oli samuti kasvatustöö pealiku ülesanne
- staabis asuv kirjanduse valik ja raamatukogu komplekteerimine on pealiku ülesanne
- maleva ja laenatud filmide korrashoid, laenutamine ning juurde hankimine

- ühenduse pidamine maleva aktiivsete arvamusiidritega, nõupidamiste ja loengute pidamine
huvialategevused (harrastused)
- pealik peab olema kursis harrastustegevustes osalevate inimeste meelsusega
- muusikaharrastused. Pealik peab tegema koostööd malevas tegutsevate orkestrite ja kooridega ning leidma lisaesinejaid Kaitseliidu pidudele
- pealik peab tegema koostööd maleva lottaorganisatsiooni ja vaimulikega, et tagada ühesuguse tasemega kasvatustöö malevas

Suojeluskuntain Yliesikunta. N:o 1245.28.IV. Helsinki 2.3.28. (Sk ja LS muuseum, Seinäjoki, 5/3, 573.28. IV.

LISA 5

Pärnu III diviisi puhkpilliorkestri kontserdikavad 1927. aasta 1. juunist kuni 3. septembrini

1. juuni 1927 kell 6 õhtul

1.	Marss <i>Fehr belliner</i> (fanfaaridega) *	
2.	Avamäng <i>Egmont</i>	- Beethoven
3.	Valss <i>Estudiantina</i>	- Waldteufel
4.	Romanss <i>Kevade ärkamine</i>	- Bach
5.	Fantaasia eesti rahvaviisidest	- Kull*
6.	<i>Ungari Rhapsodie</i>	- A. Reindel
7.	Flandria Ständchen- Böckl <i>Etagatjah</i>	- Nehl
8.	<i>Jaapani romanss</i>	
9.	Fantaasia <i>Lövi ärkamine</i>	- Kontsch
10.	<i>Marss fanfaaridega</i>	

(Pärnu Päevaleht nr. 122, 1. juuni 1927, lk 1)

2. juuni 1927 kell 6 õhtul

1.	<i>Pulma marss</i>	- Mendelssohn
2.	Avamäng <i>Jilka</i>	- Doppler
3.	Valss oop. <i>Faust</i>	- Gounod
4.	Mustlase tants oop. <i>Heinrich VIII</i>	- Saint-Saens
5.	Katk. oop. <i>Orleani neitsi</i>	- Tšaikovski
6.	Katk. oper. <i>Linnukaupleja</i>	- Zeller
7.	<i>Intemezzo Flirtation</i>	- Steck
8.	<i>Hispaania tantsud nr. 2 ja 5</i>	- Moschkowsky
9.	<i>Veski metsas</i>	- Eilenberg
10.	Marss <i>Salve Imperator</i>	- Fučik

(Pärnu Päevaleht nr. 123, 2. juuni 1927, lk 1)

3. juuni 1927 kell 6 õhtul

1.	Marss <i>Florentiner</i>	- Fučik
2.	Avamäng <i>Ruslan ja Ludmilla</i>	- Glinka
3.	Valss <i>Andaluusia ilusad naised</i>	- Bobby
4.	<i>Romanss F-duur</i>	- Kohut
5.	Katk. ball. <i>Luige järv</i>	- Tšaikovski
6.	Katk. oop. <i>Rigoletto</i>	- Verdi
7.	<i>Schanson* Kusse</i>	- Schmidt
8.	<i>Amoretten Ständchen</i>	- Kockert
9.	<i>Fantaasia-Fantango</i>	
10.	Marss	- Fučik

* tolleaegne kirjapilt jäetud muutmata

* eesti helindite märkimiseks kasutatud bolded šrifti

(Pärnu Päevaleht nr. 124, 3. juuni 1927, lk 1)

4. juuni 1927 kell 6 õhtul

1. Marss *Priskelt ärganud*
2. Avamäng *Raymond*
3. Marss *Ilusad unenäod*
4. Kavatiin oop. *Sevilla habemeajaja*
5. Fantaasia *Wagneri mälestus*
6. Katk. oop. *Hugenotid*
7. a) *Reverse* b) *Humoresk*
8. *Menuett*
9. Solveigi laul südist *Peer Gynt*
10. Marss oop. *Aida*
(Pärnu Päevaleht nr. 125, 4. juuni 1927, lk1)

- Teike
- Thomas
- Fučik
- Rossini
- Urbach
- Meyerbeer
- Dvorak
- Paderewski
- Grieg
- Verdi

8. juuni 1927 kell 6 õhtul

1. Marss *Nec aspera terrent*
2. Avamäng *Sevilla habemeajaja*
3. Valss *Näkingidude võluvus*
4. *Romanss op. 5*
5. Katk. oper. *Das Pensionat*
6. Katk. oop. *Imede neiu*
7. *Slaavi tants nr. 8*
8. Aaria ja tants ball *Fiameta*
9. *Tõrvikute tants nr. 1*
10. Marss
(Pärnu Päevaleht nr. 126, 8. juuni 1927, lk1)

- Blankenburg
- Rossini
- Waldteufel
- Tšaikovski
- Suppe
- Halewi
- Dvorak
- Minkus
- Meyerbeer
- Blankenburg

9. juuni 1927 kell 6 õhtul

1. Marss *Jälle kodumaal*
2. Avamäng *Varas harakas*
3. Valss *Alati, ehk iialgi*
4. *Roosi pulmasõit*
5. *Hispaania rapsoodia*
6. Katk ball. *Okasroosike*
7. *Theodor ja andaluuslanna*
8. *Kontsert-mazurka*
9. Aaria *Stabat mater*
10. Marss
(Pärnu Päevaleht nr. 127, 9. juuni, lk.1)

- Blankenburg
- Rossini
- Waldteufel
- Jessel
- Richardi
- Tšaikovski
- Rubinstein
- Winjowsky
- Rossini
- Blankenburg

10. juuni 1927 kell 6 õhtul

1. Marss *Ratsa lõbu*
2. Avamäng *Norma*
3. Valss *Uisutajad*
4. *Vene vahiparaad, pildike*
5. Katk. oper. *Mustlasparun*
6. Fantaasia *Beethoveni mälestus*
7. Marocco tants
8. *Jaaniussikesed* oper. *Lysistrata*
9. Marss
(Pärnu Päevaleht nr. 128, 10. juuni 1927, lk 1)

- Blankenburg
- Bellini
- Waldteufel
- Eilenberg
- Strauss
- Urbach
- Nehl
- Lincke
- Blankenburg

11. juuni 1927 kell 6 õhtul

1. Marss *Prints Ernst August*
2. Avamäng *Vaba kütt*
3. Valss *Espana*
4. Intermezzo *Lilledes sosin*
5. Katk. oop. *Hoffmanni lood*
6. Katkend *Internatsionaal*

- Blankenburg
- Weber
- Waldteufel
- Blon
- Offenbach
- Necke

7.	<i>Slaavi tants nr. 10</i>	- Dvorak
8.	<i>Kutse tantsule</i>	- Weber
9.	Marss	- Blankenburg
- (Pärnu Päevaleht nr. 129, 11. juuni 1927, lk 1)

14. juuni 1927 kell 6 õhtul

1.	Marss <i>Poola leegion</i>	- Blankenburg
2.	Avamäng <i>Orpheus allilmas</i>	- Offenbach
3.	Valss <i>Elagu tants</i>	- Waldteufel
4.	Gavott <i>Esimene südamekloppimine</i>	- Eilenberg
5.	Katkend <i>Õhtu Shantaanist</i>	- Russov
6.	Katkend <i>Maritana</i>	- Wallace
7.	<i>Õhtu kellad</i>	- Eilenberg
8.	Valss-intermezzo <i>Armsam ütles mulle</i>	- Ferrari
9.	Marss	- Blankenburg
- (Pärnu Päevaleht nr. 131, 14. juuni 1927, lk 1)

15. juuni 1927 kell 6 õhtul

1.	Marss <i>Relvade juurde</i>	- Lehnhardi
2.	Avamäng <i>Lysistrata</i>	- Lincke
3.	Valss <i>Hropathen</i>	- Gungl
4.	Katkendeid ballettidest	- Russov
5.	<i>Nukkude pulm</i>	- Siede
6.	Katk. oper. <i>Silva</i>	- Kalmann
7.	<i>Haldjate sosin</i>	- Rhode
8.	Parafraas <i>Nüüd on päev vait</i>	- Schreiner
9.	Finaal oper. <i>Ariele, õhu tütar</i>	- Bach
10.	<i>Adlon-marss</i>	- Heinecke
- (Pärnu Päevaleht nr. 132, 15. juuni 1927, lk 1)

16. juuni 1927 kell 6 õhtul

1.	Marss <i>Truud sõjaseltsilised</i>	- Blankenburg
2.	<i>Prantsuse avamäng</i>	- Keler-Bela
3.	Valss <i>Viini veri</i>	- Strauss
4.	<i>Matinata Kevade ärkamine</i>	- Leoncavallo
5.	<i>Katkeid soome rahvaviisidest</i>	- Pahlmann
6.	III vaatuse avamäng ja pruudi koor
oop. <i>Lohengrin</i>	- Wagner
7.	<i>Serenaad</i>	- Schubert
8.	<i>Katkeid Glückist Wagnerini</i>	- Schreiner
9.	Marss	- Blankenburg
- (Pärnu Päevaleht nr. 133, 16. juuni 1927, lk 1)

17. juuni 1927 kell 6 õhtul

1.	Marss <i>Ratsaväe paraad</i>	- L. Blankenburg
2.	Avamäng <i>Bagdadi kaliif</i>	- A. Boieldieu
3.	Valss <i>Küla pääsukesed</i>	- Joh. Strauss
4.	<i>Katked eesti viisidest</i>	
5.	<i>Sepikoda metsas</i>	- R. Eilenberg
6.	Katk. oop. <i>Carmen</i>	- Bizet
7.	<i>Laul Kuldrannake</i>	- A. Läte
8.	<i>Waldteufeli album</i>	- A. Reckling
9.	Marss	- L. Blankenburg
- (Pärnu Päevaleht nr. 134, 17. juuni 1927, lk 1)

18. juuni 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Marss <i>Heidecksburg</i>	- Herzer
2.	Avamäng <i>Üksiklane</i>	- Maillart

3. Valss *Morena*
4. Katked *Ühes publikuga*
5. Vahemäng oop. *Carmen*
6. Fant. *Suvepäev Norras*
7. *Serenaad*
8. *Plappenmaulchen*
9. Gavott oper. *Noor peab olema*
10. Marss
(Pärnu Päevaleht nr. 135, 18. juuni 1927, lk 1)

- Fetras
- Fetras
- Bizet
- Willmers
- H. Braga
- Eilenberg
- Gilbert
- Herzer

19. juuni 1927 kell 6–8 õhtul

1. Marss *Võidu palmidega*
2. Avamäng *Lõbusad poisid*
3. Valss *Pettunud armastuses*
4. Katk. oop. *Pajatsid*
5. *Kevade kohinad*
6. Katk. *Itaalia taeval all*
7. a) *Aafrika tants* b) *Polka-elegant*
8. Tšardaš oop. *Vojevoodi vaim*
9. Marss
(Pärnu Päevaleht nr. 136, 19. juuni 1927, lk 1)

- Blankenburg
- Suppe
- Lincke
- Leoncavallo
- Sinding
- Thiesa
- Tschakoff
- Grossman
- Blankenburg

21. juuni 1927 kell 7–9 õhtul

1. Marss *Valmis võitlusele*
2. Avamäng *Oberon*
3. Valss *Lillepidu*
4. *Hällilaul*
5. Katk oper. *Korneville kellad*
6. Palverändurite koor oop. *Tannhäuser*
7. *Vahiparaad tuleb*
8. Romanss *Ära kiusa mind*
9. *Ungari tants nr. 5*
10. Marss
(Pärnu Päevaleht nr. 137, 21. juuni 1927, lk 1)

- Blankenburg
- Weber
- Waldteufel
- Godard
- Blanquette
- Wagner
- Eilenberg
- Stinka
- Brahms
- Blankenburg

22. juuni 1927 kell 6–8 õhtul

1. Marss *Meie grenaderid*
2. Avamäng *Mignon*
3. Valss *Üks päev Sevillass*
4. Kontsertpolka *Sügislilled* (klarnetisoolo)
5. Katked *Muusikalised pettumused*
6. *Slaavi rapsoodia*
7. *Stiermütterchen* –Intermezzo
8. *Ave Maria*
9. *Ungari tants nr. 6*
10. Marss
(Pärnu Päevaleht nr. 138, 22. juuni 1927, lk 1)

- Blankenburg
- Thomas
- Waldteufel
- Kling
- Schreiner
- Friedmann
- Frichs
- Bach-Gounod
- Brahmas
- Blankenburg

23. juuni 1927 kell 10 õhtul

1. Marss *Gladiاتورite tagasitulek*
2. Avamäng *Luuletaja ja talupoeg*
3. Valss *Kunstniku elu*
4. Sonaat *Kuupaistel*
5. Katked *Neven*
6. Katk. oop. *Trubaduur*
7. *Metsa kontsert* (kaja)
8. *Einzug der Stadtwache*
9. **Tuljak**

- Blankenburg
- Suppe
- Strauss
- Beethoven
- Fetras
- Verdi
- Eilenberg
- Eilenberg

10. Marss
(Pärnu Päevaleht nr. 139, 23. juuni 1927, lk 1) - Blankenburg
- 25. juuni 1927 kell 6 õhtul**
1. Marss *Einzug der Schneidige truppen* - Blankenburg
 2. Avamäng *Windsori naised* - Nikolai
 3. Valss *Sajandi lõpp* - Waldteufel
 4. Kontsertpolka *Kaks sõpra*
 5. Kaukaasia kavandid a) *Auulis* b) *Sardani rongkäik*- Ippolitov-Ivanov
 6. Katk. oop. *Faust* - Gounod
 7. Sonaat *Kuuvalgel* - Beethoven
 8. *Okasroosikese pulmasõit* - Rhode
 9. Valss ball. *Okasroosike* - Tšaikovski
 10. Marss - Blankenburg
(Pärnu Päevaleht nr. 140, 26. juuni, lk 1)
- 28. juuni 1927 kell 7–9 õhtul**
1. Marss *Päälilik tuleb* - Teike
 2. Avamäng *Potiemand* - Suppe
 3. Valss *Lood Viini metsades* - Staruss
 4. Kavatiin oop. *Robert kuri* - Meyerbeer
 5. Fantaasia – *Kamarinskaja* - Glinka
 6. Katk. oop. *Trubaduur* - Verdi
 7. *Noorsõdurid* - Jessel
 8. *Largo* - Händel
 9. *Marokko tants* - Nehl
 10. Marss - Teike
(Pärnu Päevaleht nr. 142, 28. juuni 1927, lk 1)
- 29. juuni 1927 kell 6–8**
1. Marss *Kindel truuduses* - Teike
 2. Avamäng *Maritana* - Wallace
 3. Valss *Minu unenägu* - Waldteufel
 4. *Mauri tants* - Raida
 5. Katk. *Vivat Academia Herold*
 6. Katk. oop. *Halka* - Moniuzko
 7. *Lõuna-Ameerikas* - Rewes
 8. *Kirikus* (pildike) - Tšaikovski
 9. Tants nr. 1 oop. *Deemon* - Rubinstein
(Pärnu Päevaleht nr. 143, 29. juuni 1927, lk 1)
- 30. juuni 1927 kell 7–9 õhtul**
1. Marss *Ühendud lippudega* - Gabriel
 2. Avamäng *Alessandro Stradella* - Flotow
 3. Valss *Kord saab kevad tulema* - Waldteufel
 4. *Ketraja laul* oop. *Lendav hollandlane* - Wagner
 5. *Ungari rapsoodia* - Reindel
 6. Katk. oop. *Eugen Onegin* - Tšaikovski
 7. Valss-intermezzo *Mida lilled unistavad* - Translateur
 8. Fantaasia *Lõvi ärkamine* - Kontsch
 9. Marss - Gabriel
(Pärnu Päevaleht nr. 144, 30. juuni 1927, lk 1)
- 1. juuli 1927 kell 6–8 õhtul**
1. Marss *20. sajand* - Fučik
 2. Avamäng *Üks päev Viinis* - Suppe
 3. Valss- *fantaasia* - Glinka
 4. *Vanaisa jutustus* - Billet

5.	Kat. <i>Berliin lõbutseb</i>	- Moren
6.	Katk. oop. <i>Orleani neitsi</i>	- Tšaikovski
7.	Intermezzo oop. <i>Talupoja au</i>	- Mascagni
8.	Sümfooniafokstrott : <i>Samum</i>	- Robrecht
9.	Marss	- Fučik
- (Pärnu Päevaleht nr. 145, 1. juuli 1927, lk 1)

2. juuli 1927 kell 6–8

1.	Marss <i>Nüüd tuleb sõjavägi</i>	- Eilenberg
2.	Avamäng <i>Must Domino</i>	- Auber
3.	Valss <i>Viini neiud</i>	- Ziehrer
4.	<i>Parafras nr. 2</i>	- Schreiner
5.	Katk. oop. <i>Maskotte</i>	- Odran
6.	Katk. oop. <i>Tannhäuser</i>	- Wagner
7.	<i>Barkarool</i>	- Tšaikovski
8.	<i>Kutse tantsule</i>	- Weber
9.	Marss	- Eilenberg
- (Pärnu Päevaleht nr. 146, 2. juuli 1927, lk 1)

Märkus: Valgelille päeva puhul mängib muusika rannapargis kell 12 ja öhtul väljas kell 7–8. Päeval kell 4 mängib rannasaalis lillepeol.

5. juuli 1927 kell 7–9 öhtul

1.	Marss <i>Pulmamarss</i>	- Mendelssohn
2.	Avamäng <i>Wallensteini laager</i>	- Kerling
3.	Valss <i>Pulmasõit</i>	- Strauss
4.	Serenaad <i>Arlekiini miljonid</i>	- Drigo
5.	<i>Das Pensionat</i>	- Suppe
6.	Katk. oop. <i>Zaporoožlased Doonau taga</i>	- Artemovsky
7.	<i>Slaavi tants nr. 8</i>	- Dvorak
8.	<i>Menuett</i>	- Paderewsky
9.	Marss	- Mendelssohn
- (Pärnu Päevaleht nr. 148, 5. juuli 1927, lk 1)

7. juuli 1927 kell 7–9 öhtul

1.	Marss <i>Florentiner</i>	- Fučik
2.	Avamäng <i>Mustlanna</i>	- Balse
3.	Valss <i>Viini õhk</i>	- Alfreidi
4.	<i>Parafras Sa ilus mets</i>	- Mendelssohn
5.	<i>Hispaania rapsoodia</i>	- Richardi
6.	Katk. oop. <i>Rigoletto</i>	- Verdi
7.	<i>Schanson Russe</i>	- Smidt
8.	<i>Bolero</i> (klarneti solo)	
9.	Marss	- Fučik
- (Pärnu Päevaleht 1927, nr. 150, 7. juuli 1927, lk 1)

8. juuli 1927 kell 6–8 öhtul

1.	Marss <i>Gladiatoorite etteaste</i>	- Fučik
2.	Avamäng <i>Kui ma kuningas oleksin</i>	- Adam
3.	Valss <i>Ilus unenägu</i>	- Fučik
4.	Kontsertpolka (klarneti soolo)	- E. Tamm
5.	Katk. oper. <i>Nahkhiir</i>	- Strauss
6.	<i>Slaavi rapsoodia</i>	- Friedemann
7.	Aaria (tenori soolo)	
8.	<i>Roosi pulmasõit</i>	- Jessel
9.	Marss <i>Aida</i>	- Verdi
- (Pärnu Päevaleht 1927, nr. 151, 8. juuli, lk 1)

9. juuli 1927 kell 6–8 õhtul

1. Marss <i>Nansen</i>	- Gross
2. Avamäng <i>Raymond</i>	- Thomas
3. Valss <i>Estudiantina</i>	- Waldteufel
4. Romanss <i>Kevade ärkamine</i>	- Bach
5. Katk. oper. <i>Linnukaupleja</i>	- Zeller
6. Katk. ball. <i>Konjon Gorbunok</i>	- Puni
7. Pas des fleurs Valse ball. <i>Naila</i>	- Delibes
8. <i>Veski metsas</i>	- Eilenberg
9. Tšardaš <i>Vojevoodi vaim</i>	- Grossmann
10. Marss	- Gross
- (Pärnu Päevaleht 1927, nr. 152, 9. juuli, lk 2)

12. juuli 1927 kell 7–9 õhtul

1. Marss <i>Jubelklänge</i>	- Necke
2. Avamäng <i>Sarafan</i>	- Frichs
3. Valss <i>Valge tuvi</i>	- Ivanovič
4. Romanss <i>F duur</i>	- Kohut
5. Katk. <i>Nooruse aastad</i>	- Moren
6. Katk. ball. <i>Luikede järv</i>	- Tšaikovski
7. <i>Mazurka</i>	- Winjowsky
8. Kavatiin oop. <i>Nebukadnetsar</i>	- Verdi
9. <i>Flandria serenaad</i>	- Necke
- (Pärnu Päevaleht, nr. 154, 12. juuli 1927, lk 1)

13. juuli 1927 kell 6–8 õhtul

1. Marss <i>Prints Gitel</i>	- Blankenburg
2. Avamäng <i>Rosamunde</i>	- Schubert
3. Valss <i>Andaluusia iludused</i>	- Bobby
4. Aaria ja tants ball. <i>Fiameta</i>	- Minkus
5. Katk. oper. <i>Mäekaevur</i>	- Zeller
6. Katk. ball. <i>Okasroosike</i>	- Tšaikovski
7. <i>Mustlasromanss</i>	- Bühne
8. <i>Hispaania tantsud 2 ja 5</i>	- Moschkowsky
9. Marss	- Blankenburg
- (Pärnu Päevaleht nr. 155, 13. juuli 1927, lk 1)

Märkus: Pühapäeval, 17. juulil on orkestri tuluõhtu

14. juuli 1927 kell 7–9

1. Marss <i>Lahing Sani jõel</i>	- Becker
2. Avamäng <i>Egmont</i>	- Beethoven
3. Valss oop. <i>Faust</i>	- Gounod
4. Romanss <i>Kahtlus</i>	- Glinka
5. Katk. oper. <i>Gasparon</i>	- Millöcker
6. Suite <i>Laseria</i> a) les toros, b) la neisa
c) la targuela	- Lakome
7. <i>Slaavi tants nr. 13</i>	- Dvorak
8. <i>Tõrvikute tants</i>	- Meyerbeer
9. Marss	- Becker
- (Pärnu Päevaleht nr. 156, 14. juuli 1927, lk 1)

15. juuli 1927 kell 6–8 õhtul

1. Marss <i>Kotkas Lillest</i>	- Blankenburg
2. Avamäng <i>Victor Emanuel</i>	- Kling
3. Valss <i>Suvine õhtu</i>	- Waldteufel
4. <i>Toreadoor ja andaluuslanna</i>	- Rubinstein
5. Katked <i>Internatsionaal</i>	- Necke
6. Katk. oop. <i>Trubaduur</i>	- Verdi

7.	Eelmäng oop. <i>Carmen</i>	- Bizet
8.	Romanss Kodutalust lahkumine	- Türnpu
9.	Foxtrott – <i>Samum</i>	- Robrecht
- (Pärnu Päevaleht nr. 157, 15. juuli 1927, lk 1)

16. juuli 1927 kell ½ 7 õhtul

1.	Marss <i>Nec aspera Teerent</i>	- Blankenburg
2.	Avamäng <i>Lysistrata</i>	- Lincke
3.	Valss <i>Alati ehk iialgi</i>	- Waldteufel
4.	Mustlase tants oop. <i>Henry VIII</i>	- Saint Saens
5.	Fantaasia <i>Romaneska</i>	- Zikoff
6.	Katk. ball. <i>Coppelia</i>	- Delibes
7.	<i>Hiina tänava serenaad</i>	- Siedl
8.	<i>Lilledes sosin</i>	- Blon
9.	<i>Fantango</i>	- Blon
- (Pärnu Päevaleht nr. 158, 16. juuli 1927, lk 1)

19. juuli 1927 kell 7–9 õhtul

1.	Marss <i>Kotka lend</i>	- Blankenburg
2.	Avamäng <i>Orpheus allilmas</i>	- Offenbach
3.	Valss <i>Näkingeidude võluvus</i>	- Waldteufel
4.	Ballett oop. <i>Deemon</i>	- Rubinstein
5.	Katked: <i>Waldteufeleien</i>	- Reckling
6.	Katk. oop. <i>Hoffmanni lood</i>	- Offenbach
7.	<i>Sigurd Jorsalfar</i> , a) prelüüd b) intemezzo
c) pidulik marss	- Grieg
8.	<i>Mustlase serenaad</i>	- Nehl
9.	Marss	- Blankenburg
- (Pärnu Päevaleht nr. 160, 19. juuli 1927, lk 1)

20. juuli 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Marss <i>Jälle kodumaal</i>	- Blankenburg
2.	Avamäng <i>Fra Diavolo</i>	- Auber
3.	Valss <i>Uisutajad</i>	- Waldteufel
4.	<i>Hiina tänava serenaad</i>	- Siedl
5.	<i>Rapsoodia</i>	- Lalo
6.	Katk. oop. <i>Juudi neiu</i>	- Halevi
7.	<i>Dervišside koor</i>	- Denk
8.	<i>Serenaad</i>	- Moschkowsky
9.	Marss oop. <i>Prohvet</i>	- Meyerbeer
- (Pärnu Päevaleht nr. 161, 20. juuli 1927, lk 1)

22. juuli 1927 kell 7–9 õhtul

1.	Marss <i>Emil August</i>	- Blankenburg
2.	Avamäng <i>Varastaja-harakas</i>	- Rossini
3.	Valss <i>Sajandi lõpp</i>	- Waldteufel
4.	<i>Humoresk</i>	- Dvorak
5.	Katk. <i>Õhtu Schantinis</i>	- Gruschnko
6.	Fantaasia <i>Beethoveni mälestus</i>	- Urbach
7.	Jaapani romanss <i>Mooni lill</i>	- Moret
8.	<i>Tšaardaš nr. 1</i>	- Michiels
9.	Marss	- Blankenburg
- (Pärnu Päevaleht nr. 163, 22. juuli 1927, lk 1)

29. juuli 1927 kell 7–9 õhtul

1.	Marss <i>Frisch gewagt</i>	- Teike
2.	Avamäng <i>Potiemand</i>	- Suppe
3.	Valss <i>Viini veri</i>	- Strauss

4.	Kavatiin oop. <i>Sevilla habemeajaja</i>	- Rossini
5.	Katk läti rahvaviisidest	- Auzena
6.	Katk. oop. <i>Faust</i>	- Gounod
7.	Meksiko serenaad <i>Lisonja</i>	- Armandole
8.	Tango <i>El pincharo</i>	- Arriga
9.	Marss	- Teike

(Pärnu Päevaleht nr. 169, 29. juuli 1927, lk.1)

Märkus: 31. juulil kapellmeistri A. Mihailovi auõhtu. Ettekandele tulevad Griegi, Wagneri, Reindali, Sibeliuse, Liszti jt. teosed.

30. juuli 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Marss <i>Kindel truuduses</i>	- Teike
2.	Avamäng <i>Üks päev Viinis</i>	- Suppe
3.	Valss <i>Kunstniku elu</i>	- Strauss
4.	Hällilaul	- N. Goldschmidt
5.	Katk. oper. <i>Geiša</i>	- Jones
6.	Katk. oop. <i>Jevgeni Onegin</i>	- Tšaikovski
7.	Fantaasia- <i>Unelm</i>	- Symble
8.	<i>Marokko tants</i>	- Nehl
9.	Marss	- Teike

(Pärnu Päevaleht nr. 170, 30. juuli 1927, lk 1)

4. august 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Marss <i>Sõjariistade juurde</i>	- Blankenburg
2.	Avamäng <i>Üksiklase kelluke</i>	- Mailart
3.	Valss ball. <i>Okasroosike</i>	- Tšaikovski
4.	Polka <i>Metslinnukesed</i> (2 kornetile)	- Mayr
5.	Finaal oop. <i>Arelie õhu tütar</i>	- Bach
6.	<i>Ungari rapsoodia nr. 3</i>	- Liszt
7.	<i>Barkarool</i>	- Tšaikovski
8.	Fantaasia <i>Suvine päev Norras</i>	- Willmers
9.	Marss	- Blankenburg

(Pärnu Päevaleht nr. 174, 4. august 1927, lk 1)

5. august 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Marss <i>San Lorenzo</i>	- A. Silva
2.	Avamäng <i>Norma</i>	- Bellini
3.	Valss oper. <i>Dollariprintsess</i>	- Fall
4.	<i>Kamarinskaja</i>	- Glinka
5.	Katk. oper. <i>Boccaccio</i>	- Suppe
6.	Katk. <i>Pikant und Amüsant</i>	- Schreiner
7.	<i>Okasroosikese pulmasõit</i>	- Rhode
8.	<i>Kutse tantsule</i>	- Weber
9.	Marss	- A. Silva

(Pärnu Päevaleht nr. 175, 5. aug. 1927, lk 1)

6. august 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Rootsi marss	-
2.	Avamäng <i>Maritana</i>	- Wallace
3.	Valss <i>Viini neiud</i>	- Ziehrer
4.	<i>Aaria</i> (Klarneti soolo)	- Bergson
5.	Suite <i>Arlesienne</i>	- Bizet
6.	Avamäng <i>Semiramide</i>	- Rossini
7.	<i>Võõrasemake</i>	- Frichs
8.	<i>Ukraina schumka</i>	- Sawodsky
9.	Marss	

(Pärnu Päevaleht nr. 176, 6. aug. 1927, lk 1)

10. august 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Marss <i>Priskelt ärganud</i>	- Teike
2.	Avamäng <i>Alessandro Stradella</i>	- Flotow
3.	Valss <i>Castagnettin</i>	- Alfredi
4.	<i>Ketraja laul oop. Lendav Hollandlane</i>	- Wagner
5.	Katk. ukraina rahvaviisidest	- A. Mihailov
6.	Katk. oop. <i>Lohengrin</i>	- Wagner
7.	Laul oper. <i>Paganini</i>	
8.	<i>Slaavi tants nr. 8</i>	- Dvorak
9.	Marss	- Teike
- (Pärnu Päevaleht nr. 179, 10. aug. 1927, lk 1)

12. august 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Marss <i>Truudus truuduse vastu</i>	- Teike
2.	Avamäng <i>Flotte Burschen</i>	- Herold
3.	Valss <i>Kevade aeg</i>	- Waldteufel
4.	Hällilaul	- N. Goldschmidt
5.	Katk oop. <i>Orleansi neitsi</i>	- Tšaikovski
6.	Avamäng <i>Freischütz</i>	- Weber
7.	Meksiko serenaad – <i>Lisonja</i>	- Armandole
8.	Schimmy: <i>Sei mein</i>	- Walter
9.	Marss	- Teike
- (Pärnu Päevaleht nr. 181, 12. aug. 1927, lk 1)

Pühapäeval jäi muusika ära, sest orkester sõitis Kurgjale C. R. Jakobsoni mälestussamba avamisele.

13. august 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Marss <i>Elagu Heidecksberg</i>	- Herzer
2.	Avamäng <i>Ruslan ja Ludmilla</i>	- Glinka
3.	Valss <i>Viin õhk</i>	- Alfredi
4.	<i>Serenaad</i>	- Schubert
5.	<i>Surma tants</i>	- Saint Saens
6.	Katk. <i>Duur ja Moll</i>	- Schreiner
7.	<i>Solveigi laul</i>	- Grieg
8.	<i>Mustlase serenaad</i>	- Nehl
9.	Marss	- Herzer
- (Pärnu Päevaleht nr. 182, 13. august 1927, lk 3)

16. august 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Marss <i>Ameerika</i>	- Sousa
2.	Avamäng <i>Nebukadnetsar</i>	- Verdi
3.	Valss <i>Sügistunne</i>	- Kincke
4.	<i>Gavott Stephanie</i>	- Zibulka
5.	<i>Suite Laferia</i>	- Lakome
6.	Katk. oop. <i>Halka</i>	- Moniuzsko
7.	<i>Schanson Kusse</i>	- Smidt
8.	<i>Flandria serenaad</i>	- Necke
9.	Marss	- Sousa
- (Pärnu Päevaleht nr. 184, 16. august 1927, lk 1)

17. august 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Marss <i>San Lorenzo</i>	- Silva
2.	Avamäng <i>Kaliif Bagdadist</i>	- Boldieu
3.	Valss <i>Brünet</i>	- Žanne
4.	<i>Üksik haud</i>	- Heiser
5.	Katk. vene mustlaste viisidest	- Artemjev
6.	Avamäng <i>Zampa</i>	- Herold
7.	<i>Õhtuhelid</i>	- Eilenberg

8.	<i>Tõrvikute tants</i>	- Meyerbeer
9.	Marss	- Silva
- (Pärnu Päevaleht nr. 185, 17. august 1927, lk 1)

19. august 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Marss <i>Priskelt edasi</i>	- Blankenburg
2.	Avamäng <i>Must Doomino</i>	- Auber
3.	Valss <i>Hooviballi tantsud</i>	- Lanner
4.	Gavott <i>Sala, tasa</i>	- Lincke
5.	Katk. <i>Berliin lõbutseb</i>	- Moren
6.	Katk. oop. <i>Pajatsid</i>	- Leoncavallo
7.	<i>Kuulus menuett</i>	- Paderewsky
8.	Polonees <i>Hingede sugulus</i>	-
9.	Marss	- Blankenburg
- (Pärnu Päevaleht nr. 187, 19. august 1927, lk 1)

23. august 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Marss <i>Sabin Saani järel</i>	- Becker
2.	Avamäng <i>Vanne templis</i>	- Keler- Bela
3.	Valss <i>Suveõhtu</i>	- Waldteufel
4.	<i>Bolero</i> (klarneti soolo)	-
5.	Katk. <i>Vivat Academia</i>	- Herold
6.	Avamäng oop. <i>Halka</i>	- Moniuzsko
7.	<i>Tšaardaš nr.1</i>	- Michiels
8.	<i>Lillede sosin</i>	- Blon
9.	Marss <i>Fanfare militäre</i>	- Ascher
- (Pärnu Päevaleht nr. 190, 23. august 1927, lk 1)

24. august 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Marss <i>Salve Imperator</i>	- Fučik
2.	Avamäng <i>Romantique</i>	- Keler-Bela
3.	Valss <i>Lood Viini metsades</i>	- Strauss
4.	<i>Mustlase romanss</i>	- Buhne
5.	Süit <i>Kaukaasia kavandid</i>	- Ippolitov-Ivanov
6.	Katk. ball. <i>Coppelia</i>	- Delibes
7.	Intermezzo <i>Võõrasemake</i>	- Frichs
8.	Tšaardaš oper. <i>Krahvinna Mariza</i>	- Kalman
9.	Marss	- Fučik
- (Pärnu Päevaleht nr. 191, 24. august 1927, lk 1)

25. august 1927

Valsside õhtu

1.	Marss <i>Elagu Heidecksburg</i>	- Herzer
2.	Avamäng <i>Templi õnnistamine</i>	- Keler- Bela
3.	Valss <i>Estudiantina</i>	- Waldteufel
4.	Valss <i>Küla pääsukesed</i>	- Strauss
5.	Valss <i>Looduse laulikud</i>	- Ziehrer
6.	Valss <i>Lõunamaa roosid</i>	- Strauss
7.	Valss oop. <i>Faust</i>	- Gounod
8.	Valss <i>Uisutajad</i>	- Waldteufel
9.	Valss ball. <i>Okasroosike</i>	- Tšaikovski
- (Pärnu Päevaleht nr. 192, 25. august 1927, lk 1)

26. august 1927 kell 6–8 õhtul

1.	Marss <i>Vaba tee võimsale</i>	- Blankenburg
2.	Avamäng <i>Päev Viinis</i>	- Suppe
3.	Valss <i>Minu unistus</i>	- Fučik
4.	Foxtrot <i>Sunny Havana</i>	- Nicollo

5.	Katk. oop. <i>Traviata</i>	- Verdi
6.	Avamäng <i>Hispaania lustmäng</i>	- Keler-Bela
7.	Parafraas <i>Järv puhkab vaik</i>	- Schreiner
8.	Schimmy <i>Ole minu</i>	- Delter
9.	<i>Polonees A-duur</i>	- Chopin
10.	Marss
(<i>Pärnu Päevaleht</i> nr. 193, 26. august 1927, lk 1)	- Blankenburg
27. august 1927 kell 6–8 õhtul		
1.	Marss <i>Gladiatorite lahkumine</i>	- Blankenburg
2.	Avamäng <i>Fra Diavolo</i>	- Auber
3.	Valss <i>Kõige armsam</i>	- Waldteufel
4.	<i>Vahiparaad tuleb</i>	- Eilenberg
5.	Süite eesti rahvaviisidest	- Meri
6.	Katk. oop. <i>Jevgeni Onegin</i>	- Tšaikovski
7.	<i>Valse triste</i>	- Sibelius
8.	Polonees <i>Eugenie</i>	- A. Mihailov
9.	Marss
(<i>Pärnu Päevaleht</i> nr. 194, 27. august 1927, lk 1)	- Blankenburg
30. august 1927 kell 6–8 õhtul		
1.	Marss <i>Kotka lend</i>	- Blankenburg
2.	Avamäng <i>Orpheus põrgus</i>	- Offenbach
3.	Valss <i>Viini veri</i>	- Strauss
4.	Kavatiin oper. <i>Geiša</i>	- Jones
5.	<i>Ungari rapsoodi nr. 2</i>	- Liszt
6.	Katk. oop. <i>Rigoletto</i>	- Verdi
7.	<i>Intermezzo Loin du ball</i>	- Gillet
8.	Sinfonia foxtrot: <i>Samum</i>	-
9.	Marss
(<i>Pärnu Päevaleht</i> nr. 196, 30. august 1927, lk 1)	- Blankenburg
31. august 1927 kell 6–8 õhtul		
1.	Marss: Fanfaaridega	- Henrion
2.	Avamäng <i>Egmont</i>	- Beethoven
3.	Valss <i>Viini õhk</i>	- Alfredi
4.	Ksilofoni soolo	-
5.	<i>Muusikute streik</i>	- Forber
6.	Süit <i>Per Gynt</i>	- Grieg
7.	Uvertüür <i>Maximillian Roberpierre</i>	- Littolf
8.	Marss: Fanfaaridega
(<i>Pärnu Päevaleht</i> nr. 197, 31. august 1927, lk 1)	- Henrion
1. september 1927 kell 6–8 õhtul		
1.	Marss <i>20. sajand</i>	- Fučik
2.	Avamäng <i>Sevilla habemeajaja</i>	- Rossini
3.	Valss <i>Strand Joyella</i>	- Petras
4.	Gavott <i>Erste Herzklopfen</i>	- Eilenberg
5.	Katk. oper. <i>Korneville kellad</i>	- Planquette
6.	Katk. oop. <i>Tannhäuser</i>	- Wagner
7.	<i>Derviśide koor</i>	- Schenk
8.	Valss oper. <i>Valsi unistus</i>	- Strauss
9.	Marss
(<i>Pärnu Päevaleht</i> nr. 198, 1. september 1927, lk 1)	- Fučik
2. september 1927 kell 6–8 õhtul		
1.	Marss <i>Ratsalõbu</i>	- Blankenburg
2.	Avamäng <i>Banditensteiche</i>	- Suppe (Röövlivembud)

3.	Valss <i>Andaluusia iludused</i>	- Bobby
4.	Ballaad <i>Üksik haud</i>	- Heiser
5.	Katk. <i>Nooruse aeg</i>	- Moren
6.	Katk. oop. <i>Carmen</i>	- Bizet
7.	Aaria ja variatsioonid (tenori soolo)	- Donizetti
8.	Valss <i>Preeria lilled</i>	- Forster
9.	Marss	- Blankenburg
- (Pärnu Päevaleht nr. 199, 2. september 1927, lk 1)

3. september 1927 kell 6–8 õhtul

Täna modern muusika!!

1.	Marss <i>Truud sõjaseitsilised</i>	- Blankenburg
2.	Avamäng <i>Kerge ratsavägi</i>	- Suppe
3.	Valss <i>El Turia</i>	- Granado
4.	Foxtrott oper. <i>Bajadeer</i>	- Kalman
5.	Tango: <i>Kuuvalgel ööl Rio Janeiros</i>	- Wertheimal
6.	<i>Black Bottom</i>	- Henderson
7.	Valss-boston: <i>Rio Nights</i>	- Thomason
8.	<i>Charleston</i>	- Moretti
9.	For: <i>Seminola</i>	- King
10.	Laul oper. <i>Paganini</i>	- Lehar
11.	Barcelona	- Ewans
12.	Marss	- Blankenburg
- (Pärnu Päevaleht nr. 200, 3. september 1927, lk 1)

LISA 6

Kaitseliidu Kodukord 1934: orkester

Hakkas kehtima 1. jaanuarist 1935, valikuline väljavõte

§262

Kaitseliidu orkester asutatakse malevate, malevkondade või teiste majandus-administratiiv-üksuste juurde Kaitseliidu üksuste ja võimaluse piires ka kohaliku seltskondliku elu muusikaliste tarvete rahuldamiseks. Orkestrid võivad endist maleva pealiku loal moodustada majandus-administratiivüksusi.

Ilma majanduslik-administratiivüksuse õigusteta orkestri liikmed kuuluvad selle Kaitseliidu üksuse koosseisu, mille juures orkester töötab.

§263

Kaitseliidu orkester võib esineda ainult siis, kui ta esineb laitmatus Kaitseliidu vormiriietuses.

Kaitseliidu orkestri liikmed on kohustatud tasuta esinema:

1. Kaitseliidu aasta- ja pidupäevadel, paraadidel, aktustel, jalutuskäikudel ja kaitseliitlaste matustel;
2. Oma üksuse piduõhtul, õppustel ja teistel esinemistel, kuhu üksuse pealiku poolt orkester on välja käsutatud;
3. Kaitseliidu noorkotkaste, Naiskodukaitse, maleva või oma üksuse töö või tegevuse juures (manöövril, võistlustel jne) sellekohase korralduse põhjal;
4. Teistel kordadel – Kaitseliidu riikliku või kohaliku tähtsusega sündmuse puhul – kui seda peab võimalikuks maleva või üksuse pealik, kellele orkester allub.

§ 264

Orkestri tegelik ja vastutav juht on orkestripealik. Ta määratakse ametisse malevapealiku poolt iseseisvalt või selle üksuse pealiku ettepanekul, kelle juures orkester töötab.

Orkestripealiku ülesanded on:

1. orkestri komplekteerimine mängijate ja õpilastega;
2. orkestri liikmetele muusikaliste õppuste ja harjutuste korraldamine;

3. orkestri juhatamine mängudel ja kõikidel esinemistel;
4. orkestri kui riviüksuse juhatamine;
5. orkestripillide ja muu vara valitsemine ja hooldamine;
6. orkestrile maksuliste mängude hankimine;
7. hoolitsemine meeskonna vormiriietuse eest;
8. orkestritegevuse aruannete õigeaegne kokkuseadmine ja esitamine;
9. oma erialal pealikule ettepanekutega esinemine ja kõigi ülesannete täitmine, mis vahetu pealiku poolt tema peale pannakse.

§ 265

Orkestris määratakse ametisse

Orkestripealiku abi

Sekretär

Esildised orkestripealiku abi ja sekretäri ametisse määramise kohta teeb orkestripealik alluvuse korras.

§ 266

Orkestrijuhi abi, kes on ühtlasi ka majanduspealik, tööülesanneteks on:

1. orkestrijuhi abistamine tema ülesandeis, eriti aga orkestri sissetulekute ja maksuliste mängude hankimise alal;
2. orkestrijuhi kohustuste täitmine viimase äraolekul.

§ 267

Orkestri sekretäri (ühtlasi varahoidja) ülesanded on:

1. orkestri asjaajamine, noodikogu, raamatute, dokumentide ja arhiivi korraldamine
2. kirjavahetuse registreerimine
3. tähtajaliste teadaannete kokkuseadmine ja õigel ajal esitamine
4. orkestri meeskonna nimestiku pidamine
5. orkestri varustuse vastuvõtmine ja väljaandmine
6. orkestri vararaamatu pidamine

§ 268

Orkestri liikmed malevapealiku otsusel võivad olla varustatud relvadega. Relvakandjana on orkestrant kohustatud osa võtma:

Igast alarmkorras kokkukutsumisest

Igast kontrollkogunemisest

Karikavõistlustest

Aasta jooksul vähemalt ühest laskeharjutusest

Selle sõjalise ettevalmistuse teostajaks määratakse igasse orkestrisse malevapealiku poolt õppepealik, kas orkestri koosseisust või väljastpoolt. Orkestri liikmed on kohustatud läbi tegema vajalikud riviõppused vaatamata sellele, kas nendele on relv välja antud või ei.

§ 270

Orkestri üksikasjaline sisekorraldus määratakse kindlaks erikorraga, mis kinnitatakse malevapealiku poolt iga orkestri kohta eraldi.

Tseremooniad ja traditsioonid

§ 308

Kaitseliidu tseremooniad avalduvad paraadides, esinemistes, lugupidamis- või auavaldamistes, mis korraldatakse riiklike, rahvuslike ja Kaitseliidu enda sündmuste, pidustuste ja mälestuspühade, ka tähtsamate riigi ja Eesti avalike tegelaste tähtpäevade puhul.

§ 309

Üksused ja toimekonnad tseremooniateks on aukompanii, auvahtkond, eskort, spaleerid, käsunduspealik, paraadidel väljapandud liinurid, matmise toimekonnad jm, määratavad toimekonnad või üksikud toimekondlased.

§ 312

Aukompanii juurde määratakse orkester kui see olemas on. Orkester saadab aukompaniid tema koonduskohast kuni sinna tagasi jõudmiseni. Aukompanii pealiku järel viie sammu kaugusel asub orkester.

§ 334

Paraadid.

Paraade peetakse tähtsamate riiklikkude Kaitseliidu või rahvuslike sündmuste, pidustuste ja mälestuspäevade puhul, nagu:

Vabadussõja aastapäeval, Vabadussõjas langenute mälestuspäeval, Kaitseliidu päeval, Kaitseliidu üksustele lipu annetamise päeval- ja aastapäeval, Kaitseliidu pidulikul vandetöötuse andmisel, suuremate manöövrite lõpetamisel, mälestussammaste avamisel.

§ 342

Paraadist osavõtjad rivistatakse järjekorras: paremal tiival kaitsevägi, kui see paraadist osa võtab; temast vasemal tiival Kaitseliit ja Noored Kotkad, edasi vormiriideid kandvad seltsid (tuletõrje jne) jm seltsid ja koolid.

Kui paraadist võtab osa Naiskodukaitse, asetatakse see nii, et tal ei tuleks defileerida.

§ 345

Kui üksusel on oma orkester, siis asetseb see paremal tiival.

§ 353

Kui paraadil esineb ainult üks orkester, siis mängib see kogu üksuse ülevaatusel. Esineb aga rohkem kui üks orkester, siis eelmine lõpetab mängu sel ajal, kui paraadi vastuvõtja möödub üksuste grupi, mille juures orkester mängib, vasakult tiivast; samal ajal algab mängu järgmine orkester. Viimane orkester lõpetab mängu paraadi juhataja korraldusel.

§ 355

Kui paraadi vastuvõtja oma kõnes teeb ettepaneku mälestada Vabadussõjas langenuid või laulda riigihümni, siis mängivad kõik orkestrid vanema orkestrijahi üldjuhatusel leinaviit "Ligemal, Jumal Sul" või riigihümni.

§ 369

Riigihümni mängimisel (laulmisel) kaitseliitlased laulavad riigihümni, olles sellega vaimustuse tõstmise eeskujuks. Riigihümni laulmist ebasüdas kohas (restoranis jne) kaitseliitlased eitavad. Hümni mõnitamisest annavad kaitseliitlased teada ettekande korras.

§ 406

Kaitseliit esineb riiklikel ja seltskondlikel, mittepoliitilistel pidustustel nagu paraadidel, rongkäikudel, mälestussammaste avamisel jne. Igakord sellekohase väljatöötatud kava järgi.

Matmisest

§ 429

Vabadusristi, Kotkaristi, Valgeristi ja Läti Karutapjate Ordu kavaleri matmisest võtavad osa kõik üksuse piires elavad nimetatud aumärkide kavalerid.

§ 440

Aupauke lastakse väljaspool surnuaeda 15 sekundiliste vahedega.

§ 441

Selle järel viiakse matmise toimikond orkestriga surnuaialt ära, mille juures orkester algab mängu siis, kui ta on jõudnud niikaugemale, et mäng ei kosta surnuaiale.

(ERA f 2151, n. 2, s. 112, l. 1–179)

Kaitseliidu puhkpilliorkestri määrustik Lõuna-Pohjanmaa malevas aastal 1931

1. Orkester kasutab antud paikkonna Kaitseliidu nimetust ning tegutseb maleva orkestrite peadirigendi juhtimise all.
2. Orkestri omanduses olevad pillid, noodid ja puldid hoiab malevkond korras oma vahenditega. Uute muretsemine kuulub malevkonna juhatuse kompetentsi vastavalt dirigendi avaldusele.
3. Malevkonna staap teeb esildise malevapealikule orkestri pealiku ja abi määramiseks.
4. Malevkonna staap ja orkestripealik valivad orkestrile isikkoosseisu.
5. Orkestripealiku ülesanded on:
 - a. viia läbi orkestriproove
 - b. leppida kokku esinemisvõimaluste, transpordi, majutuse jm küsimustes ning informeerida sellest orkestrante
6. Mängijate ülesanded on:
 - a. osaleda regulaarselt orkestriproovidel ja täita orkestrijuhi korraldusi
 - b. kasutada tema käsutuses ja vastutusel olevat instrumenti heaperemehelikult ning hoiduda selle kahjustamisest
 - c. osaleda dirigendi korraldusel nii Kaitseliidu kui muude organisatsioonide tellitud esinemistel
7. Orkester peab esinema tasuta Kaitseliidu ja Lotta Svärd-jaoskondade üritustel
8. Muudel esinemistel väljaspool oma organisatsiooni kehtib staabi poolt kehtestatud esinemistariif, kusjuures esinemistasust loovutatakse orkestri kassasse alati 10 protsenti. Dirigendi esinemistasu on 15 protsenti saadud sissetulekust ning ülejäänud summa jagatakse mängijate vahel vastavalt dirigendi korraldusele ja mängijate mänguoskusele suhtes vastavalt 4,3,2. Orkestri kassas olevat raha kasutatakse näiteks noodikirjutaja tasuks, uue repertuaari ostmiseks, raamatute muretsemiseks jne
9. Dirigent saab töötasu vastavalt isiklikule kokkuleppele staabiga
10. Kui mängija soovib orkestrist lahkuda, peab ta vähemalt 14 päeva varem dirigenti informeerima.

Suojeluskunta- ja Lotta Svärd-muuseum, Seinäjoki, koopia

Kaitseliidu muusikakomando põhikiri

Sakalamaa Keskmalevkond

1. Komando ülesanne on kujutada enesest distsiplineeritud kaitseliidu üksust.
2. Vabatahtluse põhimõtte, kaitseliidu suur idee ja antud pühalik töötus peavad kohustama iga komando liiget alluma tõrkumatult kaitseliidu üldistele ja kodukorras ettenähtud korraldustele.
3. Komando liigete omavahelisel läbikäimisel ei tohi olla kihihuvisid ega tsensusest eelistamist.
4. Iga komando liige peab alati aumehelikult tegutsema ja esinema, olgu omal erialal, või seltskondlisel läbikäimisel. Komando liigete vahel peab valitsema täielik usaldus.
5. Igal komando liikmel on õigus kanda kaitseliidu märki, samuti laske- ja spordivõistlustel omandatud märke.
6. Vormi omades peavad komando liikmed õppustele ja teistele kogunemistele ilmuma vormis.
7. Vormi kandmisel välise ühtluse mõttes tervitavad komando liikmed üksteist.
8. Komando liikmed on kohustatud korralikult hoidma nende kätte usaldatud riiklikku varandust, samuti mänguriista, pulti ja vormi.
9. Kihutustöö tegemine võõra riigi kasuks, kriminaalkuritegu ja relvaga hoolimatu ümbrikäimine on lubamatud nähtused. Sarnaste nähtuste ilmsikstuleku puhul heidetakse liige komandost välja.

10. Komandot mängima käsutada võib malevkonna pealik või tema abi, andes sellekohased käsud komando pealikule.
11. Komando liikmed peavad täitma komando pealiku käsk ja korraldusi vastuvaidlematult.
12. Määratud õppustest, kogunemistest ja pidudel mängudest osavõtt on sunduslik kõigile komando liikmetele. Ilmuda täpselt määratud ajaks, kaasa võtta mängimiseks vajaminevad noodid, pill ja pult.
13. Juhusel kui ilmumine võimata, siis teatada komando pealikule kirjalikult või suusõnaliselt mitteilmumise põhjus mängu-, laske- või mõne muu harjutuse ehk kogunemise alguseks.
14. Noodid, pill ja pult tingimata iga mänguharjutuse alguseks toimetada pealiku kätte, kui sarnane korraldus komando pealiku poolt on tehtud.
15. Komando koosseisu kuuluvad pealikud peavad õppustele ilmumise korral alati esimestena väljas olema.
16. Ilmastiku olud ei tohi kaitseliitlast kunagi takistada õppusele ilmumast.
17. Iga komando mängija või muu liige peab kaasa aitama komando arenemisele, võimete tõstmisele ning komando nime heas kuulsuses hoidmisele.
18. Enese puudumisel määrab komando pealik asetäitja, kelle käsk peab täitma.
19. Pidudel ja mängudel kuni mängu lõpuni peab iga orkestri liige end kainelt ja viisakalt ülal pidama.
20. Omavaheliste tülide ja lahkkelide puhul lahendab asja komando juhatus, kusjuures otsusi tehakse lihthäälteenamusega. Juhatuse otsuse peale võib edasi kaevata malevkonna pealikule. Malevkonna pealiku otsus on lõplik asja lahendamisel.
21. Komando juhatus valitakse Kaitseliidu põhikirja § 62 alusel ja on viieliikmeline. Juhatusse kuuluvad valimata komando pealik ja tema abi.
22. Juhatuse on otsustusvõimeline kolme juhatuse liikme koosolemisel, nende hulgas komando pealik või tema abi.
23. Komando tegevust revideerib komando revisjoni komisjon, mis on kolmeliikmeline. Revisjoni komisjoni liige ei saa pidada revisjonile alluvat ametit.
24. Komando koosneb noor-, tegev- ja toetajaliikmetest.
25. On juhatuse poolt vastuvõetud liige eeskujulikult kolm kuud oma kohuseid täitnud, esitab komando pealik ta tegevliikmeks kinnitamiseks maleva pealikule malevkonna pealiku kaudu.
26. On soovivaldaja enne Kaitseliidus teeninud või Vabadussõjast osa võtnud, võib komando pealik juhatuse otsuse põhjal kohe esitada tegevliikmeks kinnitamiseks maleva pealikule malevkonna pealiku kaudu.
27. Punkt 26 ettenähtud korras vastuvõetud ja kinnitatud liikmed võivad olla ka toetajaliikmed. Komando toetajaliige maksab iga aasta 1. maiks komando kassasse kolm krooni liikmemaksu. Liikmemaksu mittetähtajalisel tasumisel loetakse liige komandost lahkunuks.
28. Keskmalevkonna muusikakomando on kohustatud tasuta mängima: a) malevale – paraadidel, maleva aastapäevadel ja Eesti Vabariigi aastapäevadel; b) malevkonnale – paraadidel ja jalutuskäikudel, malevkonna poolt korraldatud pidudel ja perekonnaõhtutel.
29. Komando Naiskodukaitse pidudel mängitakse vastastikusel kokkuleppel.
30. Sakalamaa maleva üksuste poolt korraldatud pidudel, perekonnaõhtutel või muudel kogunemistel (välja arvatud keskmalevkond), on mängu tasu orkestrijuhiga kokkuleppel.
31. Kõikidel teistel pidudel on mängu tasu orkestrijuhiga kokkuleppel.
32. Komandol on õigus korraldada aastas kaks tuluõhtut, mille puhul sissetulek läheb komando liikmete isiklikuks kasutamiseks ja ergutustasude andmiseks tublimatele mängijatele.
33. Mängijatele ergutustasu andmise komisjoni kuuluvad malevkonna pealik ja kaks mängijat komando pealiku määramisel.
34. Komando mängijad jaotatakse kolme liiki: I liiki kuuluvad – flööt, I klarnet, I kornet, I tenor ja bariton; II liiki kuuluvad – II klarnet, II kornet, II tenor, I alt ja es ning b bass; III liiki kuuluvad – II ja III alt, III tenor ja trummid.
35. Kõikidest rahalistest mängudest võetakse komando kassasse 15% ja kinnipeetud summa antakse iga kolme kuu tagant malevkonna kassasse. Ülejäänud summa jagatakse komando liikmete vahel orkestrijuhiga äranägemist mööda ära, kusjuures kodukorra punkt 34 tähendatud liikide tasunorm ei tohi ületada 15% üksikute liikide vahel.
36. Hooletult mänguriistaga ümberkäimisel parandab või ostab uue mänguriista mängija, kes pilli eest vastutust kannab. Teistel juhtudel tasutakse vajalik summa komando kassast.
37. Uusi vajaminevaid mänguriistu muretseb malevkond.

38. Öppustest või kogunemistest põhjuseta puudumisel maksab noor-või tegevliige kassasse: I kord 20 senti, II kord 30 senti ja III kord 40 senti. Kui komando liige 3 korda järgemööda puudub, avaldatakse temale *Maleva Teatajas* noomitus, kuid neljandal korral heidetakse ta komandost välja.
39. Komando liikme surma puhul ostetakse hauale panemiseks pärg liikmete keskel toimepandava korjanduse rahaga, avaldatakse *Maleva Teatajas* surmakuulutus ning orkester on kohustatud oma liiget viimisel teekonnal saatma.
40. See keskmalevkonna muusikakomando kodukord on vastuvaidlemata kohustav igale komando liikmele, vaatamata sellele, kas liige on andnud nõusoleku kodukorra määruste pidamiseks või mitte.

Allkirjad: malevkonna pealik

Muusikakomando pealik: J. Saar

(*Sakala Maleva Teataja* 1931, nr. 8, omaaegne kirjaviis muutmata)

LISA 9

Lõuna-Pohjanmaa maleva 10. aastapäeva tähistamine Lapuas 13.–14. juulil 1927. aastal

KAVA: 13. juuli

- Kell 11 Spordivõistlused
- malevkondadevaheline 4x 100m teatejooks
 - individuaalne 5-võistlus
 - malevkondadevaheline 3000m jooks, arvesse läksid 3 paremat aega igast võistkonnast
 - pesapalli finaalvõistlus Kuortane ja Ilmajoki võistkondade vahel Ilmajoki malevkonna rändauhinna
- Kell 4 Rahvapidu
- puhkpillimuusika
 - kõne (magister Hilja Riipinen)
 - koorilaulud
 - võimlemisettekanded lottadelt
 - puhkpillimuusika
 - võimlemisettekanded kaitseliitlastelt
 - kõne (Peastaabi kasvatustöö pealik M. Kivilinna)
 - puhkpilliorkestri esituses maleva pidulik marss
- Kell 6. 30 Kontsert Ühisgümnaasiumis
- Kell 6. 30 Kinoetendus Kinoteatris
- Kell 8 Peoõhtu Noorsooseltsi majas
- puhkpillimuusika
 - kõne (Kaitseliidu vaimulikult Mustakalliolt)
 - muusikat Seinäjoki triolt
 - deklamaator Eero Vähäpassi
 - puhkpillimuusika
 - ettekanne magister E. I. Kaistilalt
 - näidend *Laululintunen* Kurikka näitetrupilt
 - tants

14. juuli

- Kell 8 Puhkpillimuusika vallamaja tornist
- Kell 10. 30 Paraadi võtab vastu Kaitseliidu ülem
- Kell 1 Vabaõhupidu
- puhkpillimuusika
 - koraal 449 1. ja 5. salm
 - tervituskõne magister Jalmari Lahdensuolt
 - koorilaulud Lapua segakoorilt

- peokõne endiselt peaministrilt Kalliolt
- puhkpillimuusika
- pidulik luuletus Einari Vuorela esituses
- pidulik kõne piiskop Koskimiehelt
- pidulik marss segakoori ja puhkpilliorkestri esituses
- Soome hümn
- Kell 5. 15 1808.–1809. aasta sõja mälestussamba külastamine
- puhkpillimuusika
- *Porilaisten marssi* koori esituses orkestriga
- kõne praost Karesilt
- koraal 226
- puhkpillimuusika
- Kell 6. 30 Kangelaskalmu külastamine
- puhkpillimuusika
- koraal 336 1, 2, 6 salm
- kõne kasvatuspealikult A. Leinonenilt
- *Vilppulan urhojen muistolle* koori ja orkesteri esituses
- Kell 7. 15 Peoõhtu seltsimajas
- muusikat Kauhajoki triolt
- kõne kirikuõpetaja Väinö Malmivaaralt
- koorilaulud Lapua segakoorilt
- deklamatsioon Aino Veikkolalt
- kõne Kaitseliidu vaimulikult Mustakalliolt
- puhkpillimuusika
- Kell 8. 30 Pidulik lõpuõhtu Noorsooseltsi majas
- puhkpillimuusika
- koorilaulud
- kõne kirjanik Maila Mikkolalt
- viiulisoolo Eino Heinoneni esituses
- soololaul
- näidend *Vanha Härmä*

Nuijasoturi 1927, nr. 7, lk 16–17

LISA 10

Lahden Suojeluskunta

Kornetti B II N:o 4 1931–1938

Nr.	Pala pealkiri, autor ja kommentaarid
5	<i>Surumarssi</i>
6	<i>Integer vita</i>
7	Chopin – <i>Surumarssi</i>
8	<i>Hämäläisten laulu</i>
9	Sibelius – <i>Isänmaalle</i>
10	<i>Jääkärien marssi</i>
11	<i>Häävirsi. Virsi N:o 202</i>
12	<i>Messut häissä</i>
13	<i>Virsi kotimaan puolesta</i>
14	<i>Reinin vahti</i> – saksa kansallislaulu
15	<i>Deutschland über alles</i>
16	<i>Savolaisten laulu</i>
17	<i>Vaasan marssi</i>
18	<i>Paraati marssi</i> –Virzenius
19	<i>Siniset rakuunat</i> – <i>marssi</i>
20	<i>Karjalan marssi</i>
21	<i>30-v sotamarssi</i>

22	<i>Mikkelin Suojeluskunnan marssi (Sotilasmarssi)</i>
23	<i>Porilaisten marssi</i>
24	<i>Der Gute Kamerad</i> (saksan kansallislaulu)
25	<i>Pacius – Suomen laulu</i>
26	<i>Isänmaan virsi</i>
27	<i>Kantavirsi</i>
28	<i>Rukous</i>
29	<i>Pohjalaisten marssi</i>
30	<i>Vanhat toverit – marssi</i>
31	<i>Sua tervehdin</i>
32	<i>Virsi N:o 472</i>
33	<i>Soturin muisto</i>
34	<i>Asetoverit –marssi</i>
35	<i>Stard –marssi</i>
36	<i>Suomen Tasavallan virsi</i>
37	<i>Sydämen Murheet – marssi</i>
38	<i>Kenttäjääkärit –marssi</i>
39	<i>Häämarssi</i>
40	<i>On tyyni nyt</i>
41	<i>Rotsing marssi</i>
42	<i>Virsi 272</i>
43	<i>Virsi 498</i>
44	<i>Liidellyt on leivon lailla</i>
45	<i>Sibelius –Sydämen laulu</i>
46	<i>Kirkkotie</i>
47	<i>”Kyynelel”- romanssi</i>
49	<i>Latvian kansallislaulu</i>
50	<i>Kaarle XII Narvalla</i>
51	<i>Entisaikojen murheet</i>
52	<i>Mikkelin W.P.K. marssi (Gustafsson?)</i>
53	<i>Hautauslauluja G. Wennenberg</i>
	<i>a) Ne, jotka kyynelel kylvävät</i>
	<i>b) Kiitos Sulle, Jumalani</i>
	<i>c) Nyt ylös sieluni</i>
55	<i>Sibelius – Elon taistohan käy</i>
56	<i>Svk 376</i>
57	<i>Svk 371</i>
58	<i>Svk 495</i>
59	<i>Svk 321</i>
60	<i>Svk 203</i>
61	<i>Svk 206</i>
62	<i>Svk 21</i>
63	<i>Svk 11</i>
64	<i>Svk 70 ja 134</i>
65	<i>Ernst von Vegesackin marssi</i>
67	<i>Klemetti – Isänmaan virsi</i>
68	<i>Surumarssi N:o 3</i>
69	<i>Surumarssi N:o 5</i>
70	<i>Pacius – Sotilaspoika</i>
	<i>Pacius –Sotilaspoika – marssi</i>
71	<i>Muistoja Pohjolasta – marssi</i>
72	<i>Rykmentti tulee –marssi</i>
75	<i>Pietarin marssi</i>
76	<i>Schweitzer marssi</i>
77	<i>Don Cezar – marssi A. Dellinger</i>

78	<i>Suomen salossa – marssi –Hallström</i>
79	<i>Blankenburg – Mit Siegpalmen- marssi</i>
80	<i>Blankenburg –Unsere Grenadiere - marssi</i>
82	<i>Kevät on tullut</i>
83	<i>Sotamarssi</i>
84	<i>T. Kuula –Nuijamiesten marssi</i>
85	<i>H. Klemetti –Vilppulan urhojen muistolle</i>
86	<i>Lahden V.P.K-n marssi</i>
87	<i>Virsi – Jumal omi linnamme</i>
88	<i>Y. Kilpinen – Lippulaulu</i>
89	<i>Parolan marssi</i>
90	<i>Sandström – Maailma tulossa – marssi</i>
91	<i>V. Hannikainen – “Sisumarssi”</i>
92	<i>Vanha torvensoittaja – marssi</i>
93	<i>Oi, kallis Suomenmaa</i>
	<i>Leiri muistoja – marssi</i>
	<i>Suvi virsi</i>
	<i>Marssi</i>
80	<i>Horst Wessel Lied (Die Fahne Hoch) – marssi</i>
93	<i>F.-Boten – marssi</i>
	<i>Mannerheimin marssi</i>
	<i>Muistoja Pohjolasta</i>
	<i>Södermanlands rykment – marssi</i>
	<i>Virsi 346</i>
	<i>Maamme</i>
	<i>Suom. W.K. N:o 117 ja 307</i>

Suomen Sotilasmusiikimuseo : N:o 52/VII

LISA 11

Kaitseliidu Tallinna maleva puhkpilliorkestri noodikogu 1925. aasta 27. oktoobri seisuga

(kirjapilt muutmata; paljude palade autorid ja palade pealkirjad loetamatuks muutunud tulekahjustuste tõttu)

MARSID

1. Porilaste marss	Kaempfert
2. Meie merivägi	Thiele
3. Semper Fidelis	Sousa
4. Chicago kellad	Sousa
5. Le Pere La Victorie	Ganke
6. Florenzia marss	Fucik
7. Crensi ?	Cufke?
8. Sõprus	Sousa
9. Mustlaste laager	Osheit
10. Vanad sõbrad	Teike
11. Niebelungide marss	Sontag
12. Perpetum mobile	Blon, Fr
13. Tiroli puuraiuja	F. Wagner
14. Punase risti all	Novoviensky
15. Rahu lipu all	Novoviensky
16. Saskri rügemendi marss?	Ranski?
17. Bande tuleb	Schild
18. Vojevooda	Morena
19. Tähtede poole	Urbach
20. Camp meeting neegrimarss	Mils

21. Säravate tähtede all	Möller
22. Gladiaatorite etteaste	Fucik
23. Leinamarss	Chopin
24. Treu fest	Teike
25. Laulu marss	Fall
26. Marss oop. “Apostel”	Meyerbeer

KATKENDID

1. Muusikalised telegrammid	Rubach
2. Oop. Faust	Gounod
3. Oop. Rigoletto	Verdi
4. Populaarsetest lauludest	Burald
5. Op. Linnukaupleja	Zeller

AVAMÄNGUD

1. Oop. Zampa	Herold
2. Oop. Semiramide	Rossini
3. Hommik, lõuna, õhtu pealinnas	Suppe
4. Valge daam	Boildini
5. Oop. Tannhäuser	R. Wagner

6. <i>Reisija eesmärk</i>	Suppe
7. <i>Võõrsilt tagasitulek</i>	Mendelssohn
8. <i>Marivarella</i>	Fucik

KARAKTERPALAD

1. <i>Tõrvikute tants</i>	Meyerbeer
2. <i>Sepikoda metsas</i>	Eilenberg (In derWaldschmiede) op 167
3. <i>Roosiline puhkepäev</i>	Jessel
4. <i>Südame tuksumine</i>	Eilenberg (Das erste Herzklopfen) op.50

FANTAASIAD

1. Oop. <i>Hoffmanni lood</i>	Offenbach
2. <i>Diana jahihüüd</i>	Arndt
3. Oop. <i>Traviata</i>	Verdi
4. Saksa uuematest lauludest	E. Strauss
5. Oop. <i>Pajatsid</i>	Leoncavallo
6. Oop. <i>Mignon</i>	Thomas

MITMESUGUSEID

1. <i>India usukannataja intermezzo</i>	Förster
2. <i>Sõduri laul hallist vormiriidest</i>	Kollo
3. <i>Sõdur</i>	Kollo
4. <i>Ära unusta mind</i>	Kollo
5. <i>Kui mind üks neiu suudleb</i>	Kollo
6. <i>Kuradi keel. Kuradi polka</i>	Skriekat???
7. <i>Kaks parafraasi</i>	Viedecke
8. <i>See oli üks õnnelik aeg</i>	Viedecke
9. <i>Kirsikobar</i>	Albert
8 pala nimetused ja autorid hävinud põlengu tõttu	
10. <i>Pimeda metsa neiu</i>	Jessel
11. <i>Neiud pimedast metsast</i>	Jessel
12. <i>Lõbus Quadrelle</i>	Zikoff
13. <i>Ave Maria</i>	Abt
14. <i>Kui sul veel ema on</i>	Neumann
15. <i>Kevade rõõm –quadrelle</i>	Rosner
16. <i>Kevade ärkamine</i>	Bach
17. <i>Viin, sa mu unustuslinn</i>	Sieczynski

VALSID

1. <i>Õhu valitseja</i>	Gungl
2. <i>Lõbusad õed</i>	Vollstedt
3. <i>Kuldvihm</i>	Waldteufel
4. <i>Schatz-vals</i>	J. Strauss
5. <i>Möödunud armastus</i>	Lincke
6. <i>Kunstniku elu</i>	J. Strauss
7. <i>Lagunen</i>	J. Strauss

PARTITUURID

1. <i>Orfeus põrgus</i>	Offenbach
2. <i>Ungari rapsoodia nr.2</i>	Liszt
3. <i>Fantaasia Pärlipüüdja</i>	Bizet
4. Oop. <i>Russalka</i> katk.	Dargomözski
5. <i>Luuletaja ja talupoeg</i>	Suppe
6. <i>Kasatsok – vene rahvatants</i>	Volkov
7. <i>Trepak</i>	Tsaikovski
8. Oop. <i>Hugenotid</i> katk.	Meyerbeer
9. Avamäng <i>Bandiitide kelmused</i>	Suppe
10. Parafraas <i>Järv hingab rahus</i>	Schreiner
11. <i>Mai unistus</i>	Schreiner
12. <i>Tule alati kevadhommikul</i>	Schreiner
13. <i>Tund vene külas – popurrii</i>	Artemjev
14. <i>Popurrii ukraina lauludest</i>	Tschernebek?
15. Originaal sinfoonia	Koridori??
16. Originaal kavatina	Koridori??
17. <i>Anona – intermezzo</i>	Grey
18. <i>Nikolai marss</i>	Nagel
19. <i>Si jetaes Roi – avamäng</i>	Adam
20. <i>Ballettmuusik</i>	Minkus
21. <i>Fantaasia kamarinskaja</i>	autorit pole märgitud
22. <i>Tusch</i>	
23. <i>Kõhu tants – fantaasia</i>	Fall
24. <i>In der Nacht</i>	
25. <i>Igatsus kodumaa järgi</i>	Krasnjov??
26. <i>Troika marss</i>	Kadlez
27. <i>Tinasõdurite paraad</i>	Jessel
28. <i>Öökene</i>	Lincke
29. <i>Berliini õhk – marss</i>	Lincke
30. <i>Viie viieni</i>	Lincke
31. <i>Rändajad mustlased</i>	Eilenberg
32. <i>Meri tütar – valss</i>	pole märgitud
33. <i>Neegri uni – fantaasia</i>	Mistleton??
34. <i>Komander – marss</i>	pole märgitud
35. <i>La Polonia</i>	Kradies (Vradies)?

3 pala nimetused ja autorid hävinud

36. <i>Jooksev marss</i>	
37. <i>Õösel</i>	
38. <i>Kui ma oleks teadnud</i>	
39. <i>Originali cavatina</i>	Elinek??
40. <i>Karolina sansoneta??</i>	Skotto??
41. <i>Intermezzo Aischa</i>	
42. <i>O, Marisa</i>	
43. <i>Armumoonnik</i>	

KOKKU HIND: 22 000 marka
(ERA f 2163, n.1, s. 23, l. 233–235)

Välja laenutatud noodid Tallinna puhkpillimuusika selts *Edu* orkestrile:

Bandiitide kelmused
Pääliku vaim
Tinasõdurite paraad
Kui ma oleks teadnud
Kevade ärkamine
(ERA f 2163, n. 1, s. 23, l. 236)

Wiener Blut
New Wien
Angelo
Diesen kuss den...
Drei Mädelhaus??
Morgenblätter
(ERA f 2163, n.1, s. 23, l. 237)

Turtel tuike
An der Tafelrunde
Turkimarss?
Kuldrannake –Barytoni hääl
Soin du ball
Confetti Potpurrii
Suleika
Amazone –avamäng
Orfeus põrgus –avamäng
Winzer marss
Kastaanide maal
Brahms Ungari tants nr.5
Gilbert “Kuuvalgel” – valss
Weber avamäng “Oberon”
(ERA f 2163, n.1, s.23, l.239)

Weski metsas
Darf ich bitten
Varjude tants
Kerge ratsavägi – avamäng
(ERA f 2163, n.1, s. 23, l.238)

LISA 12

Tallinna Linnaümbruse malevkonna peoõhtu 27. septembril 1925

I osa – aias

Kell 2 pl – malevkonna kaitseliitlaste paraad

- 3 pl – 1) muusikalised ettekanded linnaümbruse valdade (Harku, Saku, Nehatu) ühendatud orkestrite poolt – juhatab hr. Tammar Harkust
2) meeskoori ettekanded ühendatud meeskoori poolt – juhatab hr. Künnap Sakust

Kell 4 pl – Vabaharjutused Harku kompanii naisvõimlejate poolt

3.30 – kõne – Riigikogu liige Aleksander Tamm

Aias ja paraadil mängib 60-meheline orkester.

Aias vahetpidamata mitmesugused lõbustused. Märkilaskmine auhindade peale. Kosjakontor.

Armuapteek. Kaera tünn. Kaitseliidu märgid.

Ameerika oksjon – ELUS kull

II osa – saalis

Algus kell 6 pl.

Segakoori laul – ühendatud segakoor juhatab hr. Künnap

Truba soolo – Flöte soolo – Truba duett

Võimlemine – piramiidid – Saku kompanii poolt.

Kosjasõit – August Kitzbergi rahvatükk laulu ja tantsuga 3 vaatuses. Saue kompanii tegelaste ettekandel, hr. Lauteri juhatusel.

Lõpusõna Harju maleva pääliku poolt.

Tants kestab hommiku kella 4-ni.

Tantsu vaheajal üksikute kooride ettekanded.

TALUTARE – pidu ajaks Nehatust “ülevaatus” vilunud perenaiste ja virkade peretütarde talitusel.

Kapa kali – kodus pruulitud. Kaitseliidu supp. Verivorstid. Hapu piim tangu pudruga. Mikhli-päeva verikäkid, kaalika lohud seapea ja lambakintsuga.

Tares mängib algupärane talumuusika. Rikkalik einelaud õllega.

Pääsetähed: aeda a` 25 Mrk, saali eeskavale ja tantsule – toolid – 200 Mrk, pingid – 75 Mrk

Juhatus: E. Saulep – malevkonna pealik

Politseiülevaade: lubatud kella 3-ni.

(ERA f 2157, n 1, s 4, l. 24, 24b)